

Ιστορία:

ΙΣΤ1.1 Ένα τέλος, μια αρχή:

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 11ος – 18ος αιώνας

© Mathesis/CUP
 Μαρία Ευθυμίου
 Πανεπιστήμιο Αθηνών
 Έναρξη: 16/11/2015
 Διάρκεια: 7 εβδομάδες

Διδάσκουσα

Μαρία Ευθυμίου

Γεννήθηκε στην Λάρισα το 1955.

Σπούδασε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Ολοκλήρωσε τους κύκλους των Μεταπτυχιακών της Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, στο Παρίσι.

Από το 1981 ανήκει στο Διδακτικό και Ερευνητικό Προσωπικό του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ. Στην τρέχουσα περίοδο κατέχει τον τίτλο της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας. Κατά τα τελευταία τρία έτη χρημάτισε Διευθύντρια του Τομέα Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

Έχει εκπροσωπήσει την Ελλάδα σε Επιτροπές Ιστορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Έχει μετάσχει σε πολυάριθμα Διεθνή Συνέδρια Ιστορίας. Έχει συμμετάσχει σε δεκάδες ατομικές και ομαδικές εκπαιδευτικές δράσεις σε επίπεδο Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διδάσκει δωρεάν, σχεδόν καθημερινά, σε εσπερινή βάση, σε ολόκληρη την Αττική και την Ελλάδα, κύκλους Παγκόσμιας και Ελληνικής Ιστορίας. Μέχρι στιγμής έχουν παρακολουθήσει τα μαθήματα αυτά περί τα 30. 000 άτομα.

Έχουν κυκλοφορήσει τρία βιβλία της. Έχουν δημοσιευθεί περισσότερα από πενήντα άρθρα της σε Περιοδικά Ιστορίας, σε Πρακτικά Συνεδρίων Ιστορίας, σε ένθετα Ιστορίας. Έχουν δημοσιευθεί πολυάριθμες παρεμβάσεις της και τοποθετήσεις της περί τα πανεπιστημιακά στον Τύπο.

Κατά το έτος 2013 τιμήθηκε με το «Βραβείο Εξαίρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας εις μνήμην Β. Ξανθόπουλου – Στ. Πνευματικού».

Είναι μητέρα δύο ξεχωριστών νεαρών ανδρών και δύο υπέροχων νυφών.

Είναι γιαγιά της Μάγιας.

Έχει την τύχη να είναι φίλη δεκάδων άξιων, δημιουργικών, εργατικών, έντιμων και φωτεινών ανθρώπων...

«Όροι χρήσης» του Mathesis

Mathesis ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ

Καλημέρα σας και χρόνια πολλά,

Μπορείτε βεβαίως να αναρτήσετε το pdf με το σύνολο των απομαγνητοφωνήσεων. Απλά να υπενθυμίσουμε πως η εργασία σας για τις απομαγνητοφωνήσεις, όπως την έχετε συντάξει και εκτυπώσει σε μορφή pdf, των εικόνων και χαρτών περιλαμβανομένων, **μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους φοιτητές του Mathesis μόνο για προσωπική τους χρήση και όχι να διανεμηθεί κατά οποιονδήποτε τρόπο**. Όπως μπορείτε και μόνοι σας να διαπιστώσετε, επισκεπτόμενοι τη σελίδα

«Όροι χρήσης» του Mathesis, «τα μαθήματα προσφέρονται μεν δωρεάν, με κανένα τρόπο όμως δεν συνεπάγεται ότι είναι ελεύθερα δικαιωμάτων. Για το Mathesis τα διαδικτυακά μαθήματα δεν είναι παρά μια νέα μορφή βιβλίου —διαδραστικού, διαδικτυακού και πολυμεσικού ταυτόχρονα— κι επομένως υπόκεινται στο ίδιο καθεστώς πνευματικών δικαιωμάτων όπως και τα παραδοσιακά έντυπα βιβλία. Ιδιοκτήτες αυτού του δικαιώματος είναι αφ' ενός ο «συγγραφέας» (δηλαδή ο διδάσκων) και αφ' ετέρου ο «εκδότης» του, δηλαδή το Mathesis. Ο πρώτος έχει το πλήρες δικαίωμα πάνω στο περιεχόμενο και ο δεύτερος πάνω στον άυλο και υλικό φορέα του. [...] Εννοείται βεβαίως ότι οι φοιτητές που εγγράφονται στο Mathesis και παρακολουθούν ένα μάθημα, έχουν δικαίωμα να κατεβάσουν κάποια βίντεο, αν αυτό τους διευκολύνει, ή να εκτυπώσουν κάποια τεστ ή σελίδες σημειώσεων, αλλά για καθαρά προσωπική χρήση». Το ίδιο ισχύει φυσικά και για υλικό που εντάσσεται στο πλαίσιο του μαθήματος και έχει κατοχυρωμένα πνευματικά δικαιώματα [εικόνες και χάρτες στην προκειμένη περίπτωση].

Η ομάδα του Mathesis

Στέφανος Τραχανάς

Νίκος Γκικόπουλος

Δημήτρης Αγγελάκης

Κατερίνα Λιγκοβανλή

Περί Νέα Συχνές ερωτήσεις Όροι χρήσης Επικοινωνία

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης - CUP
Ιδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας - FORTH

Με δωρεά από το

ΙΙΝ/SNF

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS
FOUNDATION

POWERED BY
OPENedX

Το προσωπικό

Στέφανος Τραχανάς
Διευθυντής

Η πανεπιστημιακή διδασκαλία και το εκπαιδευτικό υλικό που απαιτείται για να τη στηρίξει αποτελούν τα δύο κεντρικά θέματα της επαγγελματικής ζωής του Στέφανου Τραχανά. Από το 1983 έως σήμερα διδάσκει εθελοντικά στο Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης —κυρίως κβαντομηχανική και διαφορικές εξισώσεις— και έχει συγγράψει εννέα πανεπιστημιακά συγγράμματα σε αυτά τα πεδία καθώς και ένα δοκιμακό βιβλίο για τη θέση της επιστήμης στον πολιτισμό μας. Επιπλέον ως ιδρυτικό μέλος και διευθυντής των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης έως το 2013 (τώρα είναι πρόεδρος της εκδοτικής επιτροπής τους), είχε τη βασική ευθύνη στη δημιουργία του πρώτου πανεπιστημιακού εκδοτικού οίκου της χώρας. Ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού προσηλωμένου στην ποιότητα των βιβλίων ως θεμελιώδη αξία.

Για τη διδασκαλία του στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κρήτης του απονεμήθηκε το 2002 ο τίτλος του επίτιμου διδάκτορα του πανεπιστημίου, ενώ για το έργο του στις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης βραβεύτηκε το 2009 με το εκδοτικό βραβείο του περιοδικού *Διαβάζω*. Το 2012 έλαβε το εθνικό βραβείο εξαιρετης πανεπιστημιακής διδασκαλίας Βασίλη Ξανθόπουλου — Στέφανου Πνευματικού, ενώ για το σύνολο της προσφοράς του τιμήθηκε το 2015 με τον Ανώτερο Ταξίαρχη του Φοίνικα της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Τα τελευταία 5 χρόνια το ενδιαφέρον του στράφηκε βαθμιαία προς τη διαδικτυακή εκπαίδευση. Αρχικά μέσω της συγγραφής ενός αυθεντικά διαδικτυακού βιβλίου κβαντικής φυσικής —από τα ελάχιστα που υπάρχουν διεθνώς— και κατόπιν με την ενεργό συμμετοχή του στο πρώτο ελληνικό πείραμα διαδικτυακής διδασκαλίας πανεπιστημιακών μαθημάτων που οργάνωσε το Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κρήτης, σε συνεργασία με τις ΠΕΚ. Μία πολύτιμη εμπειρία που του αποκάλυψε τις μοναδικές δυνατότητες που προσφέρουν τα διαδικτυακά μαθήματα για να φθάσει το αγαθό της εκπαίδευσης σε όσους το επιθυμούν, ανεξάρτητα από κοινωνικούς ή γεωγραφικούς φραγμούς. Και να γίνει έτσι δυνατή η μεγαλύτερη διεύρυνση ορίων στην εκπαίδευση μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας.

Έχοντας ευεργετηθεί κι ο ίδιος από ένα εκπαιδευτικό σύστημα που του έδωσε τη δυνατότητα να ξεφύγει από τους κοινωνικούς και μορφωτικούς περιορισμούς του περιβάλλοντός του, δεν έπαψε ποτέ να πιστεύει ότι η εξίσωση ευκαιριών στην εκπαίδευση είναι από τους ευγενέστερους —και συνάμα τους πιο "κερδο"φόρους— στόχους που μια κοινωνία αξίζει να θέτει στον εαυτό της.

Έτσι πήρε την πρωτοβουλία για την ίδρυση του *Mathesis* στο οποίο και προσφέρει εθελοντικά την εργασία του τόσο ως διευθυντής του (πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης) όσο και ως δάσκαλος ή συγγραφέας. Η επιτυχία του "πειράματος" είναι το προσωπικό του στοίχημα για τα επόμενα χρόνια.

Νίκος Γκικόπουλος Τεχνικός υπεύθυνος

Συνεργάζεται με τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης από το 2011 ως τεχνικός πληροφορικής αρχικά για την κατασκευή ενός ειδικού διαδικτυακού βιβλίου και διαδραστικού βιβλίου και την παραμετροποίηση του λογισμικού αυτοματοποιημένης εξέτασης των χρηστών του. Ενώ από το 2014 και μετά είναι ο τεχνικός υπεύθυνος του *Mathesis* με τη βασική ευθύνη τόσο για την παραμετροποίηση της πλατφόρμας OpenEdX, όσο και τη βιντεοσκόπηση των μαθημάτων του.

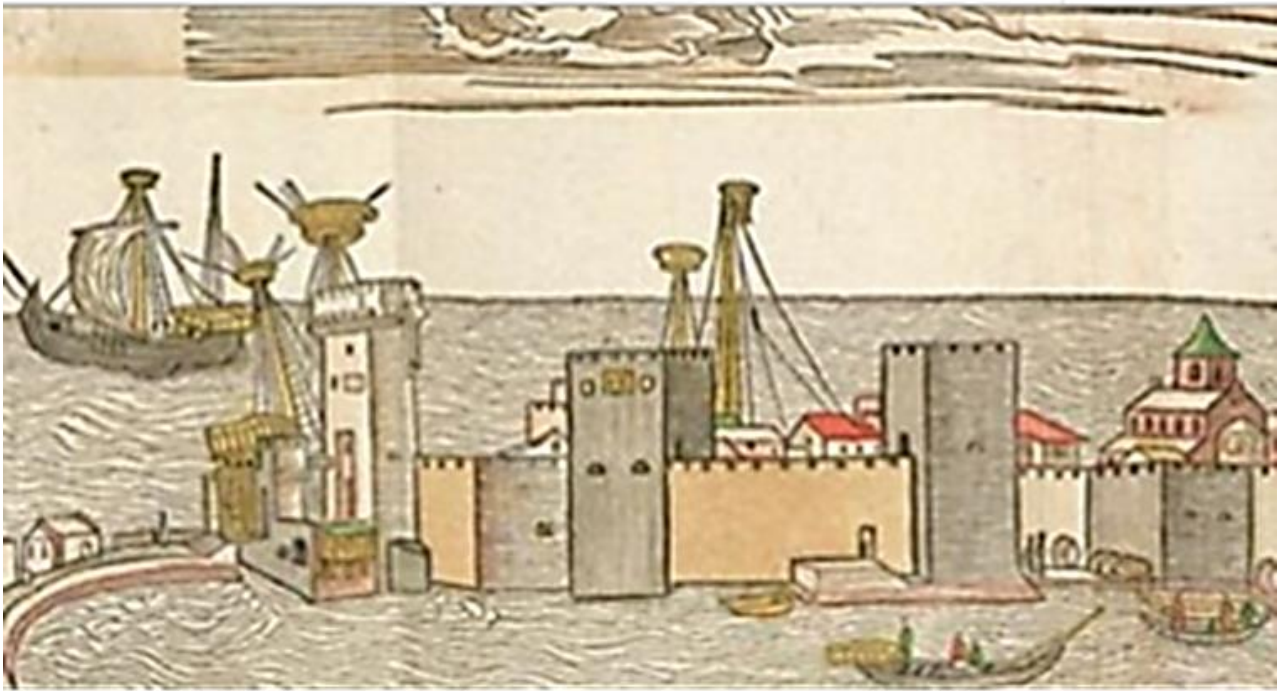
Μετά τις σπουδές του στην Αγγλία ασχολήθηκε ενεργά με την διδασκαλία Η/Υ και την ανάπτυξη (διαδικτυακών και μη) εφαρμογών πληροφορικής και πολυμέσων στο Πανεπιστήμιο και το ΤΕΙ Κρήτης, και ως Διαχειριστής Συστημάτων και δικτύων στο Υπολογιστικό Κέντρο του Πανεπιστημίου, καθώς και στις αθλητικές εγκαταστάσεις του Δήμου Ηρακλείου. Παράλληλα συνεργάστηκε με το ΙΤΕ για τις ανάγκες του έργου D-Space στο οποίο ανέπτυξε εφαρμογές αυτοματοποίησης και απομακρυσμένης διαχείρισης των τηλεσκοπίων και άλλων αστρονομικών οργάνων για το Αστεροσκοπείο του Σκίνακα.

Επίσης εργάστηκε ως ερευνητής πληροφορικής στο τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης της FORTHnet A.E, καθώς και σε διάφορες επιχειρήσεις του Ιδιωτικού Τομέα για την δημιουργία λογισμικού, κατασκευή ιστοσελίδων, ανάπτυξη και τεχνική υποστήριξη δικτύων, σεμινάρια κ.ά.

Εκτός των παραπάνω στο *Mathesis* εργάζονται επίσης, ως εξωτερικοί συνεργάτες, οι:

- **Δημήτρης Αγγελάκης: Προγραμματισμός OpenEdX - παραγωγή μαθημάτων**
- **Κατερίνα Λιγκοβανλή: Επικοινωνία**
- **Μηνάς Θεοδωράκης: Παραγωγή μαθημάτων**

**ΙΣΤ1.1 Ένα τέλος, μια αρχή: Ιστορία του
Νέου Ελληνισμού, 11ος - 18ος αιώνας**

**Μαρία Ευθυμίου
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

**Έναρξη: 16/11/2015
Διάρκεια: 7 εβδομάδες**

Ιστορία

Καλωσόρισμα

Καλώς ήρθατε στο μάθημα που αφορά την ιστορία του Νεοελληνισμού. Είναι ένα μάθημα όχι μικρό, καταλαμβάνει μεγάλη έκταση αναλογικά, εξ αυτού η προσέγγιση γίνεται όσο το δυνατόν ενδελεχέστερη αλλά παράλληλα και με μια επισκόπηση. Έχει μια επισκοπική θα έλεγε κανείς ματιά γι' αυτό καθώς θα μελετάτε και θα ακούτε τα όσα λέγονται καλό θα είναι να έχουμε στο πίσω μέρος του μυαλού μας ότι μπορεί να υπάρχουν επιμέρους ενότητες με συγκεκριμένη ολοκλήρωση του κύκλου τους. Όμως ποτέ δεν είναι ολοκληρωμένο καθώς πάντοτε στο ένα θέμα κάτι θα πούμε για κάτι παλαιότερο και σε κάποιο θέμα κάτι θα πούμε για κάτι επόμενο. Έτσι τελικά το σύνολο των πραγμάτων πιστεύουμε ότι ωριμάζει και ολοκληρώνεται στον πλήρη κύκλο του. Εξ αυτού παρακολουθήστε με προσπάθεια και προσήλωση τον κύκλο γιατί αυτός έχει μέση τέλος και αρχή αλλά ταυτοχρόνως έχει πολλές επιμέρους πλευρές να παρουσιάσει ζωντανές, πιστεύω και πάρα πολύ χρήσιμες και αντιμετωπίζει όλες τις πλευρές του Νεοελληνισμού, όσον αφορά την ιδεολογία του, όσον αφορά την θρησκεία του, τις προκλήσεις τις οποίες αντιμετώπισε, την παιδεία του, τις πλευρές του επαγγέλματος του, τη σήμαινε το να ζεις κάτω από κάθε μια από τις αλλότριες δυνάμεις που είχαν καταλάβει και κυριαρχήσει στην περιοχή και αυτό δίνει ένα βάθος προσέγγισης, όταν κανείς μπορεί να έχει παράλληλες εικόνες στα πράγματα.

Εικόνα 1
Αγορά Αθηνών.

Περιεχόμενα

Διδάσκουσα	2
------------------	---

Μαρία Ευθυμίου	3
«Όροι χρήσης» του Mathesis	4
Mathesis ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ	4
Η ομάδα του Mathesis	4
Το προσωπικό	5
Στέφανος Τραχανάς Διευθυντής.....	5
Νίκος Γκικόπουλος Τεχνικός υπεύθυνος	6
Καλωσόρισμα	8
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 1 ^η	14
Περιεχόμενα Εβδομάδας 1.....	14
Εβδ. 1: Η παρακμή του Βυζαντίου (236').....	16
Εισαγωγή κεφαλαίου 1 (1. 50'')	16
1. 1 : 11ος, 12ος αιώνας. Τα συμπτώματα παρακμής του Βυζαντίου και ο Νέος Ελληνισμός (87')	17
V 1. 1. 1 Ποια η αρχή της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού;(17')	17
V 1. 1. 2 11ος αιώνα : η Βυζ. Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει δύσκολες προκλήσεις. (14')	21
V 1. 1. 3 Η Δύση σε άνοδο, οι Τούρκοι σε εξέλιξη. (7')	24
V. 1. 1. 4 Το σχίσμα των Εκκλησιών (1054). Η μάχη του Μαντζικέρτ (1071). (17)	26
V 1. 1. 5 Οι Κομνηνοί χορηγούν εμπορικά προνόμια στους Βενετούς. (12')	30
V 1. 1. 6 Διείδυση εμπορική των Ιταλικών πόλεων. Σταδιακή επανάκαμψη της δύναμης των Σλάβων. (10')	33
V 1. 1. 7 Ένα σοβαρό σύμπτωμα της παρακμής του Βυζαντίου: η ενίσχυση της δύναμης των «δυνατών». (10)	35
1. 2: 13ος αιώνα Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 και η εμφάνιση των Οθωμανών (60').....	37
V 1. 2. 1 Η Δυναστεία των Αγγέλων και τα γεγονότα του 1204. (17')	37
V 1. 2. 2 Η μακρά Λατινοκρατία. Η διάλυση του Σελτζουκικού κράτους στη Μικρά Ασία. (11').....	41
V 1. 2. 3 1261: Μερική ανάκαμψη του Βυζαντίου. Ο πρώτος πυρήνας του Οθωμανικού κράτους στη Μικρά Ασία. (17')	45
V 1. 2. 4 Περιοδολόγηση της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (15').....	50
1. 3 : Ένας βαρύς εσωτερικός διχασμός: η σύγκρουση Ενωτικών Ανθενωτικών. (39').....	54
V 1. 3. 1 Σταδιακή ισχυροποίηση των Οθωμανών. Η Σύνοδος της Λυών (1274). (17').....	54
V 1. 3. 2 Ενωτικοί και Ανθενωτικοί. (6')	58
V 1. 3. 3 Η Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας ενισχύει, αντί να κατευνάσει, την ενδοΒυζαντινή σύγκρουση. (16')	59
1. 4: Το Βυζάντιο στον 14 ^ο αιώνα : μια κοινωνία σε σύγκρουση και κρίση (50')	63
V 1. 4. 1. Άνοδος των Σέρβων. Βυζαντινοί εμφύλιοι πόλεμοι (17')	63
V 1. 4. 2 Το Βυζάντιο φόρου υποτελής στους Οθωμανούς. Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389). (6')	68
V 1. 4. 3 Οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν νέες καίριες θέσεις στα Βαλκάνια. (8')	70
V 1. 4. 4 Κοινωνικοθρησκευτικά κινήματα στο Βυζάντιο. (11')	72
V 1. 4. 5 Κοινωνικά χαρακτηριστικά της σύγκρουσης Ενωτικών Ανθενωτικών. (8')	75
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 2 ^η	77
Περιεχόμενα Εβδομάδας 2.....	77
Εβδ. 2 : Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε, Μέρος 1ο. (156')	78
V 2. 1 Το Ισλάμ μια νέα θρησκεία" (35')	78
V 2. 1. 1 Το Ισλάμ και ο Ιερός Νόμος (13')	78
V 2. 1. 2 Η θέση των αλλοπίστων στο Ισλάμ . (9')	81
V 2. 1. 3 Ισλάμ : έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. (13')	83

2. 2: Το Ισλάμ και οι εξισλαμισμοί. (87')	87
V 2. 2. 1. "Λόγοι εξισλαμισμού. (16')	87
V 2. 2. 2. Σουφισμός, τεκέδες, δερβίσιςικά τάγματα. (11')	88
V 2. 2. 3 Ο Θεός είναι μαζί μας". "Ο Θεός μας εγκατέλειψε. (10')	91
V 2. 2. 4 Σύγκρουση μακρόχρονη των Οθωμανών με τους Δυτικούς στην Ανατ. Μεσόγειο. (12')	95
V 2. 2. 5 Διατήρηση της ιεραρχίας της Χριστ. Ορθ. Εκκλησίας από τους Οθωμανούς. (14')	98
V 2. 2. 6 Η έκταση της αλλαξοπιστίας. (17')	101
V 2. 2. 7 Οι εξισλαμισμοί στα Βαλκάνια (16')	105
2. 3: Πλευρές της οθωμανικής διοίκησης (34')	109
V 2. 3. 1 Οι "πολλές τουρκοκρατίες". (13')	109
V 2. 3. 2 Το έγγραφο μήνυμα του Σινάν πασά μπροστά από τα τείχη των Ιωαννίνων (1430) (7')	113
V 2. 3. 3 Η Οθωμανική διοικητική μηχανή. (14')	115
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 3Η	119
Περιεχόμενα Εβδομάδας 3	119
Εβδ. 3: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε. Μέρος 2 ^ο (144')	120
3. 1 : Οθωμανικές πρακτικές δημογραφικής επέμβασης και αλλαγής (58')	120
V 3. 1. 1 Στοιχεία για την δημογραφική εικόνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. (14')	120
V 3. 1. 2 Φυγή πληθυσμών κατά τον 14ο και 15ο αιώνα (14')	125
V 3. 1. 3 Εγκαταστάσεις νέων πληθυσμών από τους Οθωμανούς:	129
V 3. 1. 4 Η μέθοδος του Sürgün. (12')	132
V 3. 1. 5 Προσέλκυση κατοίκων προς επανεγκατάσταση. (9')	136
3. 2: Εβραίοι, Βλάχοι, Αρβανίτες (86')	138
V 3. 2. 1 Θεωρίες σε σχέση με την έκταση των δημογραφικών αλλαγών. (14')	138
V 3. 2. 2 Οι εξ Ισπανίας Εβραίοι. (9')	142
V 3. 2. 3 Οι Εβραίοι Dönmeh. (7')	144
V 3. 2. 4 Βλάχοι. (17')	145
V 3. 2. 5 Αλβανοί, Αρβανίτες. (11')	150
V 3. 2. 6 Διάχυση Αλβανών προς Νότον. (8')	156
V 3. 2. 7 Έγγραφα σχετικά με τους Αρβανίτες. (12')	157
V 3. 2. 8 Καραγκούνηδες. Σαρακατσαναίοι. (8')	161
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 4 ^η	164
Περιεχόμενα Εβδομάδας 4	164
Εβδ. 4: Η λειτουργία του οθωμανικού στρατού και οι Έλληνες (234')	166
4. 1: Ο οθωμανικός στρατός και οι Σπαχήδες (72')	166
V 4. 1. 1 Τα άτακτα σώματα. (13')	166
V 4. 1. 2 Οι σπαχήδες (15')	169
V 4. 1. 3 Οι σπαχήδες και η γη. (16')	173
V 4. 1. 4 Οι σπαχήδες και οι αγρότες. (13')	176
V 4. 1. 5 Η προϊούσα παρακμή του σώματος των σπαχήδων. Η ανάπτυξη των çiftlik. (15')	180
4. 2: Ο οθωμανικός στρατός : οι Γενίτσαροι (78')	185
V 4. 2. 1 Το γενιτσαρικό σώμα. (11')	185
V 4. 2. 2 Η θέση των δούλων Kapı Kulları. (11')	188

V 4. 2. 3 Η πολιτική σημασία του σώματος των Γενιτσάρων. (10')	191
V 4. 2. 4 Πλευρές της λειτουργίας του σώματος των Γενιτσάρων. (9')	194
V 4. 2. 5 Εκπαίδευση των Γενιτσάρων. Στάσεις απέναντι στο devshirme. (17')	196
V 4. 2. 6 Ήταν οι Γενίτσαροι ευτυχείς για το γεγονός ότι ήταν Γενίτσαροι; (13')	200
V 4. 2. 7 Εκφυλισμός του σώματος των Γενιτσάρων. Οι "αγανακτισμένοι". (17')	203
4. 3: Ο Οθωμανικός στόλος και οι νησιώτες - Πειρατεία και κούρσος στο Αιγαίο. (39')	207
V 4. 3. 1 Οι ναύτες του Οθωμανικού στόλου. (10')	207
V 4. 3. 2 Οι ναυτικές κοινότητες και οι υποχρεώσεις τους απέναντι στον Οθωμανικό στόλο. (10')	210
V 4. 3. 3 Πειρατές και κουρσάροι στο Αιγαίο. (12')	213
V 4. 3. 4 Νησιώτες και Μανιάτες πειρατές. (7')	216
4. 4: Η ληστεία και το σώμα των αμαρτολών (60')	219
V 4. 4. 1 Λόγοι της ανάπτυξης της ληστείας. (8')	219
V 4. 4. 2 Οι κτηνοτρόφοι οι ορεισίβιοι και η ληστεία (15')	221
V 4. 4. 3 Η ληστεία και η ανάγκη λειτουργίας των martolos (αρματολοί). (8')	225
V 4. 4. 4 Εξελίξεις στο σώμα των αρματολών. Συγκρούσεις στα βουνά. (15')	227
V 4. 4. 5 "Κλεφταρματολοί". "Προσκυνήματα". (11')	231
V 4. 4. 6 Εξάλειψη της ληστείας σε κάποιες περιοχές στις αρχές του 19ου αιώνα (3')	234
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 5 ^η	236
Περιεχόμενα Εβδομάδας 5	236
Εβδ.5 Η οικονομική ζωή των Ελλήνων, 15ος - 18ος αιώνα	237
5.1: Το εμπόριο της στεριάς (48')	237
V 5.1.1: Η οικονομική ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Pax Ottomanica. (8')	237
V 5.1.2 Προϊόντα εξαγωγής. Το εμπορικό Οθωμανικό ισοζύγιο. (12')	239
V 5.1.3 Διομολογήσεις. Προστατευόμενοι. (15')	242
V 5.1.4 Οι συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασάροβιτς (1718) και το εμπόριο των Ελλήνων. (6')	247
V 5.1.5 Σημεία δράσης των Ελλήνων εμπόρων στην Αυστριακή Αυτοκρατορία. (7')	248
5.2: Θαλασσινοί δρόμοι και Διασπορά (51')	251
V 5.2.1 Η Ρωσική εμπλοκή στην Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο. Τα οφέλη για την Ελληνική εμπορική ναυτιλία. (16')	251
V 5.2.2 Η κάμψη του Ελλ. εμπορικού ναυτικού μετά τους ναπολεοντείους πολέμους. (12')	257
V 5.2.3 Η ελληνική διασπορά. (10')	260
V 5.2.4 Εθνοτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις των Ελλήνων στην διασπορά. (13')	264
5.3: "κομπανιά", "σερμαγιά", "τσελιγκάτο" (43')	267
V 5.3.1 Εμπορικά συστήματα. "Κομπανίες". (8')	267
V 5.3.2 "Η σερμαγιά" και το ελληνικό εμπορικό ναυτικό. (12')	269
V 5.3.3 "Το τσελιγκάτο" και οι ορεισίβιοι ποιμένες. (12')	271
V 5.3.4 "Τα μπουλούκια" και οι μετακινούμενοι τεχνίτες. (11')	274
5.4: Οι συντεχνίες των πόλεων (34)	277
V 5.4.1 Οι συντεχνίες ("εσνάφια") των πόλεων. (13')	277
V 5.4.2 Εσωτερική οργάνωση των συντεχνιών. (8')	280
V 5.4.3 Οι συντεχνίες ως φορείς κοινωνικής πρόνοιας και προσφοράς. (13')	281
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 6 ^η	286
Περιεχόμενα Εβδομάδας 6	286

Εβδ.6: Συγκοινωνούντα πεδία: τοπική Αυτοδιοίκηση, Παιδεία (181')	287
6.1: Η τοπική αυτοδιοίκηση: προκλήσεις και λύσεις. (44')	287
V 6.1.1 Η τοπική αυτοδιοίκηση. (8')	287
V 6.1.2 Μορφές τοπικής αυτοδιοίκησης και καθήκοντά της. (15')	288
V 6.1.3 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η επίλυση των τοπικών διενέξεων. (11')	292
V 6.1.4 Η "ταρίφα " της Μυκόνου. (10')	294
6.2: Όταν η τοπική αυτοδιοίκηση γίνεται πολυσύνθετη. (49')	297
V 6.2.1 Κοινότητες με δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια οργάνωση εκπροσώπησης	297
V 6.2.2 Οι «Κοτζαμπάσηδες» της Πελοποννήσου (15')	299
V 6.2.3 Τοπικές εντάσεις και συγκρούσεις. (7')	302
V 6.2.4 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η Οθωμανική διοίκηση. (16')	304
6.3: Η μακρά πορεία της ελληνικής Παιδείας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. (49')	309
V 6.3.1 Η λαϊκή παιδεία. (10')	309
V 6.3.2 Η ελληνική παιδεία ως πρότυπο στα Βαλκάνια. (12')	311
V 6.3.3 Η ελληνική παιδεία ως γέφυρα γνώσεων από Δύση προς Ανατολή. (14')	314
V 6.3.4 Περιοδολόγηση της μακρόσυρτης πορείας ανάπτυξης της ελληνικής παιδείας. (13')	317
.4: 17ος, 18ος αιώνας: η Ελληνική Παιδεία σε ανάπτυξη. (39')	321
V 6.4.1 17ος, 18ος αιώνας: η Ελληνική Παιδεία σε ανάπτυξη (15')	321
V 6.4.2 Η παραγωγή των ελληνικών βιβλίων. (10')	325
V 6.4.3 Βιβλία εμπορικά, βιβλία θρησκευτικά, βιβλία διδακτικά. (9')	327
V 6.4.4 Η εκκλησία, οι συντεχνίες, οι κοινότητες και η παιδεία	330
ΕΒΔΟΜΑΔΑ 7 ^η	332
Περιεχόμενα Εβδομάδας 7	332
Εβδ.7 : Συγκοινωνούντα πεδία: Εκκλησία (107')	333
7.1: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι δύσκολες πλευρές	333
V 7.1.1 Οι Οθωμανοί και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. (16')	333
V 7.1.2 "Αλλαξοπατριαρχίες" (18')	336
V 7.1.3 Δύσκολες πλευρές της λειτουργίας του Πατριαρχείου. (12')	339
V 7.1.4 Οι σουλτάνοι ως διαμεσολαβητές σε εκκλησιαστικά θέματα. (6')	341
V 7.1.5 "Ζητεία". "Συγχωροχάρτια". (16')	343
7.2: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι προκλήσεις του 18ου και του 19ου αιώνα. (39')	347
V 7.2.1 Οι προκλήσεις του 18ου αιώνα και η Εκκλησία: η άνοδος της Ρωσίας. (6')	347
V 7.2.2 Οι προκλήσεις του 18ου αιώνα και η Εκκλησία: ο Δυτικός Διαφωτισμός. (15')	349
V 7.2.3 Ο "αναβαπτισμός". Το "κίνημα των Κολλυβάδων". (6')	352
V 7.2.4 Η εκκλησία: αντίσταση και υποταγή (12')	353
Χρονολόγιο Εισαγωγής	356
Η ομάδα της απομαγνητοφώνησης	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
Τουρκικές λέξεις και άλλοι ξενικοί οροί που συναντήσαμε μέχρι τώρα	360
Διδακτικό υλικό	363
Συνολικά περιεχόμενα όλων των εβδομάδων με τα videos στο youtube	364
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 3ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ	367
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 4ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ	367

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 5ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ	368
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 6ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ	369
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 7ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ	369
ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΟΛΟΓΙΩΝ	371

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 1^Η

Περιεχόμενα Εβδομάδας 1

Εβδ. 1 : Η παρακμή του Βυζαντίου.**(19 video, συνολικά 236')**

Εισαγωγή Μαθήματος (2')

<https://youtu.be/bWPxeYXieAw?t=2>

Εισαγωγή Εβδομάδας 1 - Η παρακμή του Βυζαντίου (2')

<https://youtu.be/unaR-nO70io?t=5>**1. 1 : 11ος, 12ος αιώνας. Τα συμπτώματα παρακμής του Βυζαντίου και ο Νέος Ελληνισμός****(7 video, συνολικά 87')**

V1. 1. 1 - Ποια η αρχή της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού;(17')

<https://youtu.be/ZSshVTGwrKw?t=4>

V1. 1. 2 -11ος αιώνα : Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει δύσκολες προκλήσεις (14')

<https://youtu.be/1VoQ452pgUE?t=31>

V1. 1. 3 - Η Δύση σε άνοδο, οι Τούρκοι σε εξέλιξη (7')

https://youtu.be/gn72hE_TI-U?t=12

V1. 1. 4 Το σχίσμα των Εκκλησιών (1054). Η μάχη του Μαντζικέρτ (1071). (17')

<https://youtu.be/B1gdJJXknTs?t=4>

V1. 1. 5 Οι Κομνηνοί χορηγούν εμπορικά προνόμια στους Βενετούς. (12')

<https://youtu.be/3WJVt9P-Ins?t=4>

V1. 1. 6 - Διείσδυση εμπορική των Ιταλικών πόλεων. Σταδιακή επανάκαμψη της δύναμης των Σλάβων (10')

https://youtu.be/omB_JHwyz7I

V1. 1. 7 - Ένα σοβαρό σύμπτωμα της παρακμής του Βυζαντίου: η ενίσχυση της δύναμης των «δυνατών» (10')

<https://youtu.be/VwQdgT1IXu4>**1. 2: 13ος αιώνα Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 και η εμφάνιση των Οθωμανών (4 video, συνολικά 60')**

V1. 2. 1 - Η Δυναστεία των Αγγέλων και τα γεγονότα του 1204 (17')

<https://youtu.be/wlk9qXN-4GM?t=699>V1. 2. 2 - Η μακρά Λατινοκρατία. Η διάλυση του Σελτζουκικού κράτους στη Μικρά Ασία (11')<https://youtu.be/ddMqjQSO60>

V. 1. 2. 3 - 1261: Μερική ανάκαμψη του Βυζαντίου. Ο πρώτος πυρήνας του Οθωμανικού κράτους στη Μικρά Ασία (17')

https://youtu.be/_iD2UHOLAMA

V1. 2. 4 - Περιοδολόγηση της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (15')

<https://youtu.be/PouNeOqK1EQ>**1. 3 Ένας βαρύς εσωτερικός διχασμός: η σύγκρουση Ενωτικών Ανθενωτικών (3 video, συνολικά 39')**V1. 3. 1 - Σταδιακή ισχυροποίηση των Οθωμανών. Η Σύνοδος της Λυών (1274). (17') <https://youtu.be/5GTrDAiqUd0?t=754>

V1. 3. 2 - Ενωτικοί και Ανθενωτικοί (6')

<https://youtu.be/gjNsUXMdLto>

V1. 3. 3 - Η Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας ενισχύει, αντί να κατευνάσει, την ενδοΒυζαντινή σύγκρουση (16')

https://youtu.be/o5vQJ_Uth9o

1. 4 Το Βυζάντιο στον 14ο και 15ο αιώνα : μια κοινωνία σε σύγκρουση και κρίση (5 video, συνολικά 50')

V1. 4. 1 - Άνοδος των Σέρβων. Βυζαντινοί εμφύλιοι πόλεμοι (17')

<https://youtu.be/Lm4ldBcakz0>

V1. 4. 2 - Το Βυζάντιο φόρου υποτελής στους Οθωμανούς. Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389). (6')

<https://youtu.be/D23D1RvzlW>

V1. 4. 3 - Οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν νέες καίριες θέσεις στα Βαλκάνια. (8') <https://youtu.be/xVWhH2PvzFM>

<https://youtu.be/xVWhH2PvzFM>

V1. 4. 4 - Κοινωνικοθρησκευτικά κινήματα στο Βυζάντιο. (11')

<https://youtu.be/nbCQq5ejN3I>

V1. 4. 5 - Κοινωνικά χαρακτηριστικά της σύγκρουσης Ενωτικών Ανθενωτικών (8')

<https://youtu.be/NrhZRZ4feO4>

Εβδ. 1: Η παρακμή του Βυζαντίου (236')

(19 video, συνολικά 236')

Εισαγωγή κεφαλαίου 1 (1. 50'')

Σε αυτή την ενότητα, την 1η ενότητα της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, θα προσεγγίσουμε γεγονότα που συνέβησαν στον 11ο, 12ο, 13ο, 14ο αιώνα του Βυζαντίου και συνδέονται με πλευρές των εξελίξεων και τις πλευρές της παρακμής του Βυζαντίου, μια και το Βυζάντιο

σε αυτούς τους αιώνες θα αντιμετωπίσει προκλήσεις, ήττες, και παρ' όλη τη σθεναρή του προσπάθεια να συγκρατηθεί στο κέντρο των πραγμάτων, θα αποδειχθεί ότι δεν έχει πλέον τις δυνάμεις να αντιδράσει. Θα χτυπηθεί από τους Σελτζούκους Τούρκους το 1071, θα ζήσει το Σχίσμα του 1054, με ό,τι σημαίνει αυτό, θα μπει μέσα στον κύκλο αναγκαστικά της πορείας των σταυροφόρων από την 1η ήδη σταυροφορία στο τέλος του 11ου αιώνα, θα ζήσει την επανάκαμψη της δύναμης των Βουλγάρων στον 12ο αιώνα, το τι σημαίνει η παροχή προνομίων στις ιταλικές πόλεις, που ξεκίνησε από τον 11ο αιώνα αλλά ωριμάζει στον 12ο αιώνα, και βέβαια την κατάληψη της Βασιλεύουσας, της Κωνσταντινούπολης, το 1204 από τους σταυροφόρους της 4ης Σταυροφορίας. Η ανάκαμψη του Βυζαντίου του 1261, που όμως πλέον δεν μπορούσε να βρει την παλιά του δύναμη, και οι εσωτερικές ζυμώσεις, οι οποίες παίρνουν τη διάσταση της διχόνοιας, των συγκρούσεων και των

εμφυλίων πολέμων στο Βυζάντιο, κυρίως με άξονά τους τη σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών.

1. 1 : 11ος, 12ος αιώνας. Τα συμπτώματα παρακμής του Βυζαντίου και ο Νέος Ελληνισμός (87')

Υ 1. 1. 1 Ποια η αρχή της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού;(17')

Γεια σας. Το μάθημά μας επιγράφεται ιστορία του νέου ελληνισμού, 13ος αιώνας μέχρι και τον 18ο αιώνα, και μόνο και μόνο η τιτλοφορία του μας αναγκάζει να συζητήσουμε σε αυτήν την πρώτη μας φάση, γιατί αυτός ο όρος που θα έχετε προσέξει ίσως, ότι είναι προσεκτικά διατυπωμένος, δεν λέει των Ελλήνων, δεν λέει της Ελλάδος, χρησιμοποιεί τον όρο Ελληνισμός. Είναι μία πολύ επεξεργασμένη διατύπωση αυτή, και τούτο διότι ελληνικό κράτος υπάρχει μόνο μετά το 1830. Στην ελληνική ιστορία, δεν υπήρξε ελληνικό κρατικό μόρφωμα που να ονομάζεται Ελλάδα, στην μακραίωνη ιστορία των Ελλήνων. Επίσης οι Έλληνες, ήταν ιστορικά από την φύση τους κατεσπαρμένοι σε πολλά σημεία της Μεσογείου, από την αρχαιότητα μέχρι και τους σύγχρονους χρόνους. Επομένως ο όρος Ελλάδα, δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως επίσημος όρος σε ιστορικό κείμενο. Όχι ότι δεν χρησιμοποιείται ο όρος Ελλάδα, χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα, αλλά χωρίς να ορίζει ακριβή σύνορα μιας χώρας. Ο όρος όμως Ελληνισμός, ακριβώς, μας δίνει την δυνατότητα να κατανοήσουμε αυτή την διασπορά των Ελλήνων μέσα στον χώρο και στον χρόνο, και φυσικά το Νέο Ελληνισμό, μας παραπέμπει σε κάτι νεότερο από τους αρχαίους χρόνους κάτι νεότερο από τους μεσαιωνικούς χρόνους. Τώρα το που, θα τοποθετήσει κανείς την αρχή του Νέου Ελληνισμού, είναι και αυτό μια συζήτηση μακρά, μεταξύ των ιστορικών υπήρξε και παραμένει μια μακρά συζήτηση, για ένα μεγάλο διάστημα χρησιμοποιούνταν σχεδόν αυτονόητα η χρονολογία 1453, ως χρονολογία τομής, σε σχέση με τον μεσαιωνικό Ελληνισμό, την ιστορία του μεσαιωνικού Ελληνισμού, που θα έλεγε κανείς χοντρικά ότι για την Ελληνική ιστορία αντιστοιχεί στην περίοδο του Βυζαντίου, και την νεότερη εποχή, αυτή που φέρνει την τομή, η πτώση λοιπόν, της Κωνσταντινουπόλεως που είναι σε όλους μας γνωστή, το 1453 θα ήταν δυνατόν να αποτελεί την καίρια τομή, άρα και την χρονολογία έναρξης του Νέου Ελληνισμού ωστόσο και ιδιαίτερα τα τελευταία 150 χρόνια πολλές συζητήσεις ιστορικών κατέληξαν στο να θεωρούν τη χρονολογία 1453 πάντα ως φυσικά καίρια χρονολογία τομής, αλλά ως χρονολογία τομής για την ιστορία του νέου ελληνισμού προτάθηκαν δύο άλλες χρονολογίες, οι οποίες και τελικά είναι οι σημαντικότερες, η μία είναι η χρονολογία 1204 που χωρίς να σας κρατήσω σε σασπένς, είναι η χρονολογία που χάρη στο έργο του σπουδαίου ιστορικού καθηγητή του πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης Απόστολου Βακαλόπουλου έχει κατοχυρωθεί ως η χρονολογία της γέννησης του νέου ελληνισμού και η χρονολογία 1071 που επίσης είχε προταθεί σαν μια πιθανή χρονολογία για την ιστορία του νέου ελληνισμού και αυτή η χρονολογία 1071 συνδέεται με μια σπουδαία μάχη που δόθηκε στη Μ. Ασία μεταξύ των Βυζαντινών και των Σελτζούκων Τούρκων που είναι η μάχη του Μαντζικέρτ. Σε αυτή τη μάχη το 1071 στην Μικρά Ασία, οι Τούρκοι που

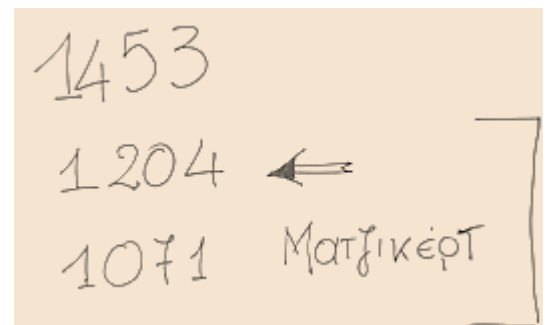
πρωτοπαρουσιάζονται στα βυζαντινά εδάφη, αυτή τη φορά είναι οι Σελτζούκοι Τούρκοι -

Εικόνα 2
Κωνσταντινούπολη.

πρώιμοι Τούρκοι αναλογικά- νικούν τον Βυζαντινό αυτοκράτορα, τον συλλαμβάνουν αιχμάλωτο και συμφωνούν μαζί τους για την κατανομή των εδαφών στη Μ. Ασία. Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας με τιμές ξανά βοηθάται να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη εκεί όμως ήδη τον περιμένει ο πολιτικός του αντίπαλος ο οποίος και τον εξοντώνει με τρόπο πολιτικό αλλά και τον εξοντώνει και ως ον και έτσι ο Άρλπ Ασλάν ο αρχηγός των Σελτζούκων Τούρκων, θεωρεί ότι η συμφωνία που είχε κάνει με τον Ρωμανό, δεν ισχύει, με αποτέλεσμα να καταλάβει ένα μεγάλο τμήμα της Μ. Ασίας, έκτοτε η Μ. Ασία σε μια μεγάλη της έκταση παραμένει τουρκική. Και αυτή η παρουσία των Τούρκων κάνει κάποιους ιστορικούς να θεωρούν ότι η χρονολογία 1071 είναι η προσφορότερη για να δημιουργήσει τις βάσεις της ιστορίας του νέου ελληνισμού. Και τούτο διότι είναι φανερό ότι ο νέος ελληνισμός έχει πλαστεί, συνυπάρχει με το τουρκικό στοιχείο και ένα μεγάλο τμήμα της προσωπικότητας την οποία φέρουμε των χαρακτηριστικών που φέρουμε ως Νέος Ελληνισμός, προέρχεται και από αυτή της μακρά συνύπαρξη με τους Τούρκους. Έτσι η χρονολογία 1071 τονίζει το μακράιωνο της συνυπάρξεως με αυτούς τους φορείς που ήρθαν από την στέπα, πρώτα οι Σελτζούκοι Τούρκοι και στη συνέχεια οι Οθωμανοί Τούρκοι, οι Οθωμανοί Τούρκοι είναι εκείνοι που μας ενδιαφέρουν εξάλλου και περισσότερο θα τους αντιμετωπίσουμε περισσότερο στα μαθήματα γιατί είναι εκείνοι οι οποίοι έκαναν τη διαφορά δηλαδή δημιούργησαν μια μεγάλη Αυτοκρατορία ιδιαίτερα μετά το 1300 Ωστόσο θα παρατηρήσετε ήδη το έχω τονίσει η χρονολογία η οποία έχει κατοχυρωθεί είναι του 1204, το 1204 που σηματοδοτείται από ένα μεγάλο ιστορικό γεγονός δηλαδή την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους οι Φράγκοι (η λέξη Φράγκος) είναι μια γενική

φράση ένας γενικός όρος, πολλές φορές χρησιμοποιούμε τον όρο Λατίνοι, για να εξηγήσουμε, για να ερμηνέψουμε και να παραπέμψουμε στους κατοίκους τους ένοπλους κατοίκους καταρχήν, και στη συνέχεια και άλλους οι οποίοι ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου από την δυτική Ευρώπη. Οι Φράγκοι ήταν Γερμανοί αλλά όταν λέμε τη λέξη Φράγκος εννοούμε γενικά οι δυτικοευρωπαίοι και γενικά εκείνη την εποχή με αυτό τον όρο εννοεί κανείς και τους Καθολικούς. Έχει σημασία λοιπόν ότι το 1204 η Κωνσταντινούπολη κατελήφθη από Καθολικές δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις. Είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της πόλης αυτής η οποία επανιδρύθηκε αρχαία ελληνική αποικία των Μεγαρέων που αξιοποιήθηκε από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο ως πρωτεύουσά του στον 4ο αιώνα μ. Χ. Έκτοτε η Κωνσταντινούπολη δεν είχε ποτέ καταληφθεί. Κατελήφθη μια φορά το 1204 από Χριστιανούς, Καθολικούς, γενικά δυτικοευρωπαίους και άλλη μια φορά (και μέχρι σήμερα έτσι είναι) το 1453 από τους Τούρκους τους Οθωμανούς Τούρκους. Γιατί έχει επικρατήσει η χρονολογία 1204; Διότι ακριβώς κατελήφθη η Κωνσταντινούπολη, δηλαδή υπέστη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ένα τεράστιο ρήγμα, μια τεράστια καταστροφή από την οποία δεν μπόρεσε να συνέλθει. Το 1204 είναι η χρονολογία που ετοίμασε το 1453 και σ' αυτή την χρονολογία δεν παραπέμπει μόνο στην πτώση της Κωνσταντινούπολης αλλά και στην κατάληψη ευρέων τμημάτων της ανατολικής Μεσογείου, της νότιας Βαλκανικής, εδάφη που σήμερα κυρίως είναι ελληνικά εδάφη από αυτούς τους Φράγκους δηλαδή τους δυτικοευρωπαίους και η δημιουργία διαφόρων λατινικών ηγεμονιών σε όλη αυτή την περιοχή όπως στην Κρήτη, την Κύπρο, την Πελοπόννησο, την Στερεά Ελλάδα, τα νησιά του Ιονίου, τα νησιά του Αιγαίου και κατά διάφορες περιόδους και τμήματα του σημερινού βόρειου Αιγαίου και τμήματα της Στερεάς και Θεσσαλίας. Άρα το ελληνικό στοιχείο από το 1204 και μετά συνυπάρχει στενά με το Λατινικό στοιχείο δηλαδή το Καθολικό δυτικοευρωπαϊκό στοιχείο και φυσικά μετά το 1071 με το τουρκικό στοιχείο λόγω της μάχης του Μαντζικέρτ, όμως η ωρίμανση της επαφής με τους Τούρκους γενικά, θα σχετιστεί με την άνοδο της δύναμης μιας άλλης τουρκικής πλευράς, των Οθωμανών, οι οποίοι θα αρχίσουν να αναπτύσσονται μετά το 1300. Άρα η χρονολογία 1204 θεωρείται ότι καλύπτει με βαθύτερο τρόπο, τα δύο μεγάλα σκέλη που έπαιξαν ρόλο στην διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του νέου Ελληνισμού μαζί φυσικά με όλα τα προηγούμενα ιστορικά στοιχεία που έφερε αυτός ο εθνικός κορμός δηλαδή τους δυτικούς και τους Τούρκους (οι Τούρκοι την εποχή αυτή είναι ήδη Μουσουλμάνοι). Μέσα σε αυτή την πλευρά γίνονται και μέσα στις συζητήσεις, ανασύρθηκαν και κείμενα βυζαντινά, όπως γνωρίζουμε το Βυζάντιο υπήρξε ελληνόφωνη Αυτοκρατορία ιδιαίτερα μετά την εποχή του Ηρακλείου δηλαδή από τον 7ο αιώνα, και η διοίκηση είναι ελληνόφωνη και όλα τα κείμενα που παράγονται είναι ελληνικά άρα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήταν βαθύτατα πολιτισμικά συνδεδεμένη με το ελληνικό στοιχείο και με τα στοιχεία της ταυτότητάς του. Όμως διάφορα δημόδια ποιήματα το οποία μας έχουν σωθεί από το Βυζάντιο του 12ου, 13ου, 14ου αιώνα δείχνουν ότι η γλώσσα, η λαϊκή γλώσσα που χρησιμοποιούνταν στο Βυζάντιο είναι πολύ κοντά στην η

λαϊκή γλώσσα που χρησιμοποιούμε σήμερα και αυτό επίσης έπαιξε ένα ρόλο για την χρονολόγηση της ιστορίας του νέου ελληνισμού. Σας διαβάζω ένα τέτοιο δημώδες κείμενο του Βυζαντίου...

Από μικρόθεν μ ἔλεγεν ὁ γέρων ὁ πατήρ μου παιδὴν μου, μάθε γράμματα, κι ὡσὰν ἑσέναν ἔχει, βλέπεις τον δεῖνα, τέκνον μου, πεζός περιεπάτει, καὶ τώρα (που ἔμαθε γράμματα δηλαδή) διπλοσεληνος καὶ παχυμουλαράτος (δηλαδή ἔχει δύο σέλλες και παχυμουλαράτος). Αὐτὸς ὅταν ἐμάνθανεν ὑπόδησιν οὐκ εἶχεν και τώρα βλέπεις τον φερεῖ τα μακρομύτικα του και ἔμαθον τα γράμματα μετὰ πόλλου του κόπου. Ἄφ' οὔ δὲ τάχα γέγονα γραμματικός τεχνίτης, ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάνναν. Ὑβρίζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρῦν «Ἀνάθεμαν τὰ γράμματα, Χριστέ μου, και ὅπου τὰ θέλει.

Εἶναι σαφές, ὅτι σήμερα ὁ Ἕλληνας ἀκούει (διαβάζει) με μεγάλη ἀνεση αὐτὸ το κείμενο και ας ἔχει γραφεί 800 χρόνια πριν, γιατί εἶναι πολὺ κοντὰ στο σημερινὸ κώδικά του. Και βέβαια ἀνάμεσα στα στοιχεῖα τα ὁποῖα ἤδη σας ἀνέφερα για τα χαρακτηριστικὰ του νέου ελληνισμού δεν εἶναι μόνο η κατάκτηση αὐτοῦ του βήματος της ελληνικῆς γλώσσας μέσα στη μακριὰ της πορεία, οι γλώσσες εἶναι ζωντανὰ πράγματα ἀκόμη και τώρα ἐξελίσσεται και θα ἐξελιχθεῖ εἶναι η ἐπαφή με τους Φράγκους, η μακρύτερη συνύπαρξη και μάλιστα ὑπὸ ηγεμονικὴ με ηγεμονικὴ διάσταση ἀπὸ πλευρὰ τους με το δυτικὸ στοιχεῖο και η μακρύτερη συνύπαρξη ὡς ηγεμόνων με το τούρκικο στοιχεῖο. Οι σχέσεις του νέου ελληνισμού, τα αἰσθήματα που τρέφει ὁ νέος ελληνισμὸς σε σχέση με αὐτοὺς τους δύο φορεῖς εἶναι μέσα στα χαρακτηριστικὰ τα ὁποῖα ἐπίσης συζητήθηκαν για την υιοθέτηση της μιας ἢ της ἄλλης χρονολογίας και τελικὰ κατέληξε κανεῖς στο 1204, χρονολογία η ὁποῖα, σηματοδοτεῖ και την περίπλοκη σχέση συναισθηματικὴ σχέση που ἐδὼ και μακροὺς αἰῶνες, σχεδὸν χίλια χρόνια ἔχουμε ἀπέναντι στους δυτικούς και τούτο διότι σε σχέση με τους δυτικούς, ὁ Ἕλληνας τα τελευταῖα χίλια χρόνια ἐνὼ ἔχει αἰσθήματα θετικὰ, καταρχὴν γιατί εἶναι Χριστιανὸς και ἐπίσης θαυμαστικὰ αἰσθήματα, αἰσθήματα θαυμασμοῦ για το γεγονὸς λόγω του γεγονότος ὅτι η Δυτικὴ Ευρώπη μετὰ περίπου το 1400 και 1500 ἀρχισε να ἀναπτύσσεται πολιτισμικὰ και οικονομικὰ ἀλματωδῶς. Ἐπομένως οι Ἕλληνες θαυμάζουν αὐτὴ την πλευρὰ του πολιτισμοῦ και θέλουν να μοιάσουν με τους δυτικούς ἀπὸ την ἄλλη για τους δυτικούς παραλλήλως τρέφουν αἰσθήματα ἐχθρότητας, αἰσθήματα μίσους και τούτο διότι ὅλα αὐτὰ συνδέονται και με την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως και με το γεγονὸς ὅτι οι δυτικοὶ εἶναι Καθολικοὶ. Και ἐπομένως ὅλα αὐτὰ δημιουργήσαν μια βάση περίπλοκων ἀρνητικῶν συναισθημάτων που μέχρι και σήμερα αὐτὴ την ὥρα που συζητοῦμε χαρακτηρίζουν τον νέο ελληνισμὸ. Το ἴδιο συμβαίνει και με τους Οθωμανοὺς για τους ὁποῖους ὑπῆρχαν αἰσθήματα φόβου ἀλλὰ και αἰσθήματα θαυμασμοῦ ἀνάλογα με την ἐποχὴ. Στις ἀρχές ὁ θαυμασμὸς για τους τούρκους ὅταν πρωτοφάνηκαν εἶχε σχέση με το συμπαγές του σχήματός τους, την πειθαρχία τους, τη σοβαρότητα στη στόχευσή τους, το πολὺ σπουδαῖο στρατιωτικὸ σκέλος το ὁποῖο εἶχαν και ἐπίσης διάφορες πλευρές της διοίκησής τους, που μπορούσε κανεῖς να θαυμάσει. Σας διαβάζω, ἀπὸ το βυζαντινὸ ποίημα του 14ου αἰῶνα, το ὁποῖο τελειώνει με την προφητεῖα πως οι Τούρκοι θα καταλάβουν ὅλη την οἰκουμένη, εἴμαστε στο 14^ο αἰῶνα δηλαδή στο

1300 τόσο και αφού το ποίημα το βυζαντινό εξελίσσεται τελειώνει όπως σας είπα με μια προφητεία και εξηγεί γιατί οι Τούρκοι θα καταλάβουν όλη την οικουμένη λέγοντας...

Έναν Θεόν λατρεύουσιν κ' έναν αὐθέντην τρέμουν, σπουδὴν, ὁμόνοιαν θαυμαστὴν ἔχουν ἴς τὸν σὸν δεσπότην (εις τον δεσπότην εις τον δεσπότη ήθελε να πει) *ποτέ ὁμόνοιαν οἱ Ῥωμαῖοί, ποτέ μοναυθεντίαν, ποτέ καλῶν ἀνάκλησιν οὐκ ἤμποροῦν νὰ ἰδοῦσιν.*

Στο δέκατο τρίτο δηλαδή αιώνα, ο Βυζαντινός λαϊκός ποιητής, θαυμάζει τους Τούρκους για το γεγονός ότι είναι πειθαρχημένοι, ότι είναι συντεταγμένοι δίπλα στον Ηγεμόνα τους, τον οποίο και λατρεύουν και τρέμουν, και υπογραμμίζει ένα γεγονός που είναι από τα χαρακτηριστικά μας, και εκείνη την εποχή μέχρι σήμερα, *ποτέ ὁμόνοιαν οἱ Ῥωμαῖοί, (η διχόνοιά μας,), ποτέ μοναυθεντίαν, (το ότι δεν δεχόμαστε καμία εξουσία), ποτέ καλῶν ἀνάκλησιν δὲν ἤμποροῦν νὰ δοῦσιν.* Οι Έλληνες πάντοτε βλέπουν τα αρνητικά αυτά υπογραμμίζουν έτσι λέει το ποίημα αυτά υπογραμμίζουν και δεν υπογραμμίζουν τα θετικά των πραγμάτων.

V 1. 1. 2 11ος αιώνα : η Βυζ. Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει δύσκολες προκλήσεις. (14')

Πριν μπούμε στην πραγμάτευση του θέματός μας, θα πρέπει να τονίσουμε κάποια χαρακτηριστικά, τα οποία είχαν ωριμάσει και είχαν παρουσιαστεί, στο πλαίσιο περί την Βυζαντινή Αυτοκρατορία και στην ίδια την Βυζαντινή αυτοκρατορία, εκεί γύρω στον 11ο αιώνα μ. Χ. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία υπήρξε μια σπουδαία, δυναμική πλευρά της ιστορίας. Πρόκειται για την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η οποία, όπως γνωρίζουμε, από την αρχαία μας ιστορία, εκεί στον 3ο- 4ο αιώνα άρχισε να έχει σοβαρά προβλήματα διοίκησης, έτσι ώστε σταδιακά διασπάστηκε σε επιμέρους τμήματα και ένα της κομμάτι, αυτό το ανατολικό κομμάτι, του οποίου οι διάφορες μεγάλες πλευρές σχετίζονται με την βασιλεία του Κωνσταντίνου ο οποίος απεκλήθει Μέγας, του Ηρακλείου, του Ιουστινιανού και άλλων μεγάλων ηγεμόνων. Διήρκεσε σε μια ζωή περίπου χιλίων χρόνων, δηλαδή ή Βυζαντινή Αυτοκρατορία σηματοδοτεί μια από τις μακρύτερες αυτοκρατορίες της παγκόσμιας ιστορίας με μεγάλο τόξο δράσης. Σε αυτούς τους μακρούς αιώνες η Βυζαντινή αυτοκρατορία, είχε φυσικά πέρασε απ' τα χίλια κύματα, μπόρεσε όμως να δημιουργήσει ένα μεγάλο πεδίο ελέγχου σε ολόκληρη την Ανατολική μεσόγειο. Είχε κατά καιρούς εχθρούς σε άκρες, όπως τους Πέρσες στη Ανατολή στη Μέση και Εγγύς Ανατολή, τους Ρώσους και τους Βίκινγκς, τους Βαράγγιους και τους Νορμανδούς, τους Άραβες, τους Πατσενέγκους, Σλάβους, Βούλγαρους, Σέρβους και φυσικά δυτικούς και Τούρκους και φυσικά και πολλούς άλλους λαούς. Το Βυζάντιο στη διάρκεια της ζωής του, είχε κατά καιρούς έλεγχε τμήματα της Βόρειας Αφρικής, τμήματα της νότιας Ισπανίας, για μεγάλα διαστήματα μέχρι περίπου και το δέκατο αιώνα έλεγχε τμήματα της Ιταλίας, κατά καιρούς και της βόρειας Ιταλίας μέχρι τον όγδοο αιώνα, της κεντρικής Ιταλίας, της νότιας Ιταλίας, τη Σικελία για μεγάλο διάστημα και φυσικά έδινε μάχες στα σύνορά της, τα Ανατολικά της σύνορα με ομάδες, είτε άγριες ομάδες των Στεπών οι οποίες έφταναν προς τη δύση και χτύπαγαν τον κόσμο στα πρόθυρα της Ευρώπης είτε με μεγάλες δυνάμεις της Ανατολής. Στο ξεκίνημά μας θα ήθελα να διευκρινίσω τα εξής: Σήμερα, όταν μιλούμε για την δύση

αναφερόμαστε στη Δυτική Ευρώπη και τα παιδιά της, και τούτο διότι τα τελευταία 500 χρόνια η μεγαλύτερη δύναμη στη γη, αποδείχθηκε πως ήταν οι δυτικοευρωπαίοι και μάλιστα όχι όλοι οι δυτικοευρωπαίοι, αλλά εκείνοι οι οποίοι μπήκαν γύρω στο 1400 ξεκινώντας στις μεγάλες θαλασσινές ανακαλύψεις με πρώτους τους Πορτογάλους, στη συνέχεια τους Ισπανούς, τους Ολλανδούς, τους Γάλλους, τους Άγγλους, οι οποίοι και άλλαξαν τον χάρτη του κόσμου. Έφεραν πλούτη ανήκουστα μέχρι στιγμής στην δυτική Ευρώπη, μετέτρεψαν, ανάγκασαν σε αλλαγές ιδεολογικές, πολιτικές, την περιοχή αυτή του κόσμου έτσι ώστε η δυτική Ευρώπη να εξελιχθεί στην ισχυρότερη περιοχή του κόσμου και αυτή και τα παιδιά της, δηλαδή ολόκληρη η Αμερικανική ήπειρος και η Αυστραλία να θεωρούνται συνώνυμα του μεγάλου πολιτισμού. Όμως, αυτό το γεγονός, το γεγονός ότι το 1500 η δυτική Ευρώπη παίρνει τη σκυτάλη του παγκόσμιου πολιτισμού δεν πρέπει να μας δημιουργεί την εντύπωση ότι αυτό ισχύει για πάντα, καθόλου μάλιστα. Η ανατολή, και μέσα στην Ανατολή περιλαμβάνεται: και η Ανατολική μεσόγειος, η εγγύς και μέση Ανατολή, η Ινδία, η Περσία, η Κίνα, για μεγάλα διαστήματα χρόνου, για χιλιάδες χρόνια ήταν πρωτοπορία του Παγκόσμιου πολιτισμού. Μέχρι περίπου το 1400 ακόμη, όταν έλεγες δύση εννοούσες βάρβαροι και όταν έλεγες Ανατολή θεωρούσες πρόοδος, πολιτισμός και τούτο διότι, σε αυτή την ανατολική πλευρά, ανατολικά δηλαδή της Μεσογείου, αναπτύχθηκαν από την αρχαιότητα, από τη βαθιά αρχαιότητα πολλοί μεγάλοι πολιτισμοί, Αιγύπτιοι, Σουμέριοι, κ. τ. λ. Πέρσες, Ινδοί, Κινέζοι. Αλλά και στους νεότερους αρχαίους χρόνους, οι Έλληνες, οι οποίοι έπαιξαν τεράστιο ρόλο στην ιστορία της ανθρωπότητας, οι Ρωμαίοι οι οποίοι επίσης ήταν μεν απ' τη δύση αλλά είχαν τεράστιες πλευρές και στην ανατολική Μεσόγειο και στην εγγύς και μέση Ανατολή και φυσικά οι Άραβες, οι οποίοι δημιούργησαν ένα σπουδαιότατο πολιτισμό τον 8ο, τον 9ο, το 10ο αιώνα μ. Χ. Επομένως η Ανατολή παρήγαγε πολιτισμό, και πρωτοπόρο πολιτισμό, ακόμη στον 12ο, 13ο αιώνα και το Βυζάντιο που ανήκει στην Ανατολή, παρότι έχει τεράστιο πόδι και στη δύση, θεωρητικά επειδή ανήκει στην Ανατολική Μεσόγειο είναι μια ανατολική δύναμη, θεωρούνταν ταυτόσημο με υψηλό πολιτισμό.

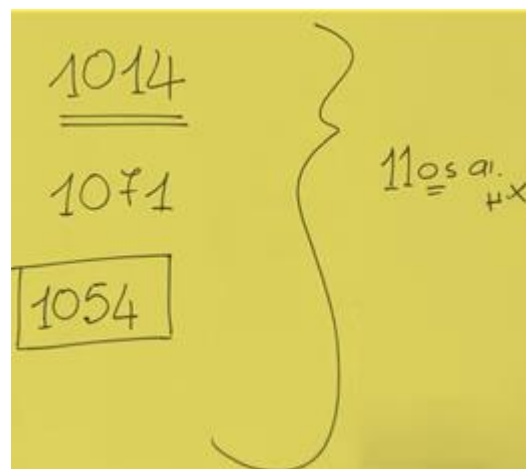
Όμως αυτή λοιπόν η τομή δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι εκεί αλλάζει γύρω στο 14ο- 15ο αιώνα. Και μας ενδιαφέρει αυτή η τομή και η μετακίνηση των πραγμάτων. Τώρα, αυτός ο δυτικός κόσμος πριν από την τομή του 1400 είχε ζήσει πάρα πολλές μετεξελίξεις και αλλαγές και μία σημαντικότερη, ότι γύρω στον 5ο και 6ο αιώνα η δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία δεν έχει πλέον καμία αντοχή να εξακολουθήσει να υπάρχει. Έχει συντριβεί απ' τα αλλεπάλληλα χτυπήματα γερμανικών φύλων, Οστρογότθοι, Βησιγότθοι, Λομβαρδοί, η ίδια η Ρώμη έχει κατακτηθεί επανειλημμένως, έχει λεηλατηθεί επανειλημμένως, έτσι ώστε γύρω στο 1570 να λέμε ότι πλέον (δεν υπάρχει) δεν υπάρχει, δεν έχει απομείνει ο αστικός πολιτισμός της μεγάλης και σπουδαιότατης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η δυτική λοιπόν Ευρώπη βρίσκεται σε μία κατάσταση χάους, από αυτή την κατάσταση χάους θα ανέλθει το γερμανικό κυρίως στοιχείο που σταδιακά θα αλλάξει ολόκληρη την ιστορία της Ευρώπης και την ιστορία του κόσμου, εξ αυτού, το γερμανικό στοιχείο το οποίο συναποτελούνταν από δεκάδες γερμανικές, βορειογερμανικές, κεντρογερμανικές, ανατολικογερμανικές φυλές όπως ήταν οι Σάξονες, όπως ήταν οι Βαυαροί, οι Βουργουνδοί, οι Λομβαρδοί, οι Γότθοι, οι Οστρογότθοι, οι Βησιγότθοι, οι Ιούτοι, οι Βάνδαλοι, οι Άγγλοι,

όλες αυτές και πολλές άλλες φυλές είναι εκείνες οι οποίες δημιούργησαν βάσεις για την ιστορία της νέας Ευρώπης με μεγαλύτερο ηγεμόνα των Φράγκων εκείνον τον γνωστό μας Καρλομάγνο, ο οποίος το 800 γίνεται αυτοκράτορας των Γερμανών στην Ευρώπη δημιουργώντας μια αυτοκρατορία. Αυτή η Αυτοκρατορία του περιελάμβανε μεγάλα τμήματα της κεντρικής, βόρειας και νότιας Ευρώπης και σηματοδότησε την αλλαγή των πραγμάτων για τη δυτική Ευρώπη, η οποία σταδιακά με την παρώθηση δηλαδή του γερμανικού στοιχείου το οποίο πλέον αναμειγνύεται στη ζωή πολλών λαών και αλλάζει την εθνολογική σύσταση αλλά και την πολιτισμική σύσταση της δυτικής Ευρώπης, θα σηματοδοτήσει την αρχή της νέας Ευρώπης. Σας θυμίζω χαρακτηριστικά ότι στα σχολικά βιβλία των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, η ιστορία της νεότερης Ευρώπης ξεκινά με τον Καρλομάγνο, τόσο μεγάλη σημασία δίδεται σε αυτή την τομή του 9ου αιώνα . Αυτή η τομή μας ενδιαφέρει και για τα δικά μας μαθήματα διότι αλλάζουν σταδιακά οι συσχετισμοί, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία η οποία αποτελούσε ένα θαύμα επιβίωσης των ρωμαϊκών πλευρών της ιστορίας μετά τον 4ο αιώνα , η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία, διότι το Βυζάντιο αυτό υπήρξε, η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία, δεν είχε την τύχη της δυτικής, αντιθέτως η πρωτεύουσά της η Κωνσταντινούπολη δεν έπεσε στα χέρια εχθρών μέχρι το 1204 δηλαδή κράτησε, αντιστάθηκε γενναϊότατα σε όλες τις επιθέσεις που δέχτηκε σε όλη τη διάρκεια περίπου 1000 ετών. Η ανατολική αυτή πλευρά κράτησε και την πρωτεύουσά της και τις πολιτικές της δομές και τον αυτοκράτορά της και το στρατό της και τους νόμους της και τους θεσμούς της και επομένως μιλούμε για αυτό το ιστορικό θαύμα που είναι η μεγάλη Βυζαντινή Αυτοκρατορία της οποίας η αλκή, η υψίστη δύναμη παρουσιάζεται εκεί στον 8ο, 9ο 10ο αιώνα για να αρχίσει μετά τον 11ο αιώνα να μπαίνει σε παρακμή. Λέμε ότι μετά περίπου το 1025 αρχίζει, αρχίζουν τα φαινόμενα της παρακμής της Βυζαντινή ς αυτοκρατορίας να γίνονται φανερά. Είναι η χρονολογία του θανάτου ενός εμβληματικού αυτοκράτορα της Βυζαντινή ς αυτοκρατορίας του Βασιλείου του Β΄ του Βουλγαροκτόνου. Ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος βασίλεψε μεταξύ του 1076 -με συγχωρείτε- του 976 έως το 1025, δηλαδή βασίλεψε για 50 περίπου χρόνια και στη διάρκεια αυτής της μακρύτατης βασιλείας του άλλαξε τις τύχες του Βυζαντίου προς το καλύτερο, διότι αντιμετώπισε πολλούς εχθρούς επιτυχημένα, Βουλγάρους, Σέρβους, κατένικησε τους Βουλγάρους στη μεγάλη μάχη του 1014, εξ ου και ονομάστηκε Βουλγαροκτόνος, ο Βασίλειος ο Β΄ ο Βουλγαροκτόνος και σε αυτή τη μάχη θα θυμάστε ίσως, συνέλαβε αιχμαλώτους 14 χιλιάδες Βουλγάρους τους οποίους ανά 100 τύφλωσε ολότελα εκτός από έναν τον οποίο άφησε μονόφθαλμο. Θέλω να πω ότι ο Βασίλειος ο Β΄ ο Βουλγαροκτόνος ήταν ένας αυτοκράτορας πολύ μεγάλων νικών και μεγάλης στρατιωτικής αλκής, κατένικησε λοιπόν τους Βουλγάρους, κατένικησε Σέρβους, ανέκτησε δύναμη για το Βυζάντιο στη νότιο Ιταλία, αντιμετώπισε ακόμη σθεναρότερα δυνάμεις στην Ανατολή, συγκρούστηκε με τους Ρώσους, νίκησε τους Ρώσους και τελικά εκχριστιάνισε τους Ρώσους. Αυτή είναι μια μεγάλη στιγμή του Βυζαντίου διότι το 988 - εκεί γύρω στο 990 - οι βόρειοι αυτοί λαοί πάνω από το Βυζάντιο, οι Ρώσοι εκχριστιανίζονται, αυτό είναι μια μεγάλη στιγμή που θα εξηγήσουμε τη σημασία έχει και πολιτική και πολιτισμική και έτσι το Βυζάντιο εκεί στην περίοδο του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου μοιάζει να βρίσκεται ξανά σε μια μεγάλη άνοδο. Όμως εκεί στον 11ο αιώνα τα πράγματα θα παρουσιαστούν να έχουν πλευρές τέτοιες που το Βυζάντιο

δε θα μπορέσει τελικά να τα αντιμετωπίσει κι αυτό είναι θέμα που θα αντιμετωπίσουμε, θα συζητήσουμε αμέσως τώρα.

V 1. 1. 3 Η Δύση σε άνοδο, οι Τούρκοι σε εξέλιξη. (7')

Μιλήσαμε λοιπόν στην προηγούμενη μας ενότητα για τον κύκλο της πορείας του Βυζαντίου, το οποίο από το 400 περίπου μ. Χ. μέχρι και το 1000 - 1100-1200 μοιάζει να έχει δυνάμεις, πολλές φορές πολύ σημαντικές δυνάμεις, μοιάζει να είναι κατά περιόδους η κυρίαρχη δύναμη της Ανατολικής και Δυτικής Μεσογείου, συρρικνώνεται. Έτσι είναι και η ιστορία των αυτοκρατοριών να έχουν περιόδους επιτυχιών, υφέσεων, επανάκαμψης και κάποια στιγμή βέβαια όπως συμβαίνει σε όλα στη ζωή θα έρθει και η παρακμή και το τέλος. Αλλά κάθε τέλος είναι και αρχή. Και γι' αυτό είναι που συζητούμε ακριβώς και σήμερα, δηλαδή το τέλος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που όπως οι ιστορικοί μας εξηγούν της περιόδου, ξεκινά τον 11^ο αιώνα, γίνεται η παρακμή του Βυζαντίου πιο φανερή στον 12ο αιώνα, δηλαδή μετά το 1100. Είναι πια πολύ έντονη στον 13^ο αιώνα, δηλαδή μετά το 1200, το δε 14^ο και 15^ο αιώνα παρατηρούμε πλέον το ρόγχο του Βυζαντίου, δηλαδή τους δύο τελευταίους αιώνες την προσπάθεια του να επιβιώσει, εξαιρετικά συρρικνωμένο, εξαιρετικά αδυνατισμένο και κυρίως να αντισταθεί απέναντι στη δύναμη των Οθωμανών που ακριβώς εκείνους τους δύο τελευταίους αιώνες που είπαμε δηλαδή τον 14ο και 15ο αιώνα, εν αντιθέσει προς το Βυζάντιο που πεθαίνει, εκείνοι ανέρχονται και είναι οι αιώνες γέννησης μιας ακόμη μεγάλης αυτοκρατορίας που θα δει η ανθρωπότητα, που είναι η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αυτή η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχει το δικό της κύκλο, που θα σβήσει τον 20ο αιώνα. Είναι και αυτή δηλαδή μια Αυτοκρατορία η οποία έζησε περισσότερα από 700 χρόνια, άρα ανάλογα πώς κανείς τη μετρά, άρα είναι μια Αυτοκρατορία η οποία περισσότερο από 600 χρόνια, άρα είναι μια μεγάλη Αυτοκρατορία και σε δύναμη και σε διάρκεια της ανθρώπινης Ιστορίας. Τώρα ξαναγυρνούμε στο Βυζάντιο και το γεγονός ότι εκεί αυτός ο 11ος αιώνας, όπως είπαμε στην προηγούμενη μας ενότητα, είναι ένας κρίσιμος αιώνας για τα θέματα του Βυζαντίου. Ας πάρουμε λίγες χρονολογίες αυτού του αιώνα, να δούμε μερικές εξελίξεις των πραγμάτων. Σε αυτόν τον αιώνα όπως είπαμε, το 1014 οι Βυζαντινοί με προεξάρχοντα φυσικά τον αυτοκράτορα τους, τον Βασίλειο τον Βουλγαροκτόνο συντρίβουν τη δύναμη των Βουλγάρων, οι οποίοι όμως δεν θα χάσουν την ύπαρξη τους, δεν θα χάσουν βάσεις και δυνάμεις στις περιοχές τους, βορειότερα του Αιγαίου και θα είναι σε θέση περίπου 150 χρόνια μετά, να ξαναέρθουν στο προσκήνιο δυνατοί και να ξαναχτυπηθούν με το Βυζάντιο, όταν πλέον τον Βυζάντιο στον 12ο αιώνα θα είναι πιο αδύναμο και έτσι το Βυζάντιο να βρεθεί έχοντας ξανά απέναντι του ισχυρότατους αντιπάλους στο 12ο -13ο αιώνα που είναι οι Βούλγαροι και να αντιμετωπίσει ξανά και την αυξανόμενη δύναμη των Σέρβων, οι οποίοι επίσης θα αποδειχθούν πάρα πολύ ισχυροί στον 14ο αιώνα. Εκεί λοιπόν στα σύνορα του

το Βυζάντιο στον 11^ο αιώνα, στα σύνορα του προς δυσμάς θα έχει να αντιμετωπίσει σλαβικές δυνάμεις, από αυτές που είχαν παρουσιαστεί με την κάθοδο των Σλάβων γύρω στο 500 μ. Χ., δηλαδή στον 6ο αιώνα μ. Χ. και η παρουσία τους αυξήθηκε στον 7^ο, στον 8^ο αιώνα μ. Χ. και στην περιοχή μας, εδώ στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου δημιούργησαν τελικά βασίλεια στην περιφέρεια του Βυζαντίου, αποσπώντας καίρια εδάφη του Βυζαντίου και αυτοί θα είναι οι εχθροί με τους οποίους το Βυζάντιο θα έχει να αναμετρηθεί επομένως στα δυτικά, στα δυτικά και βόρεια τον 12^ο - 13^ο - 14^ο αιώνα. Δεν είναι όμως μόνο αυτές οι εξελίξεις. Σας θυμίζω ότι το 1071 θα συμβεί και η μάχη του Μαντζικέρτ, είναι όλα αυτά στον 11^ο αιώνα μ. Χ., ένας καίριος αιώνας για την Βυζαντινή Ιστορία, θα συμβεί και η μάχη του Μαντζικέρτ που σηματοδοτεί την προέλαση των Τούρκων, των Σελτζούκων Τούρκων στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι οποίοι και κατακτούν τμήματα της Μικράς Ασίας, απωθώντας τις Βυζαντινές δυνάμεις προς τα δυτικά. Μεταξύ αυτών των δύο χρονολογιών, θα πρέπει να τονίσουμε μια πολύ σημαντική χρονολογία, μα εξαιρετικά σημαντική, που είναι το 1054. Και αυτή η χρονολογία είναι του 11ου αιώνα και αφορά ένα άλλο σημείο. Ξαναγυρνώ για να μιλήσω για το 1054 σε προηγούμενες, προγενέστερες περιόδους. Ο Χριστιανισμός υπήρξε μια θρησκεία περιφερειακή στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, που όμως σταδιακά κέρδιζε οπαδούς στον 2ο, στον 3ο, στον 4ο αιώνα μ. Χ., μέσα δηλαδή σε 300 χρόνια από τη γένεση της -σας θυμίζω ότι ο Χριστιανισμός γεννήθηκε σε Ρωμαϊκή επαρχία, δηλαδή την Παλαιστίνη, το Ισραήλ το 1μ. Χ. όπως μετρούμε εμείς οι Χριστιανοί, από τον Ιησού, έναν Εβραίο ο οποίος και κήρυξε τις απόψεις του και κέρδισε οπαδούς και έγινε ο ιδρυτής της νέας θρησκείας, μιας νέας θρησκείας που είναι ο Χριστιανισμός.

V. 1. 1. 4 Το σχίσμα των Εκκλησιών (1054). Η μάχη του Μαντζικέρτ (1071). (17)

Ο Χριστιανισμός σταδιακά, στον 4ο αιώνα, αρχίζει να κερδίζει έδαφος πολύ περισσότερο από το παρελθόν μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία διότι γίνεται δεκτός από τον Κωνσταντίνο τον Μέγα στις αρχές του 4ου αιώνα, μέσα στα πλαίσια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, άρα δεν υπόκειται πλέον σε διώξεις, ενώ στο τέλος του 4ου αιώνα γίνεται και επίσημη θρησκεία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Έτσι, μέσα σε αυτό τον 4ο αιώνα, που είναι πολύ σπουδαίος αιώνας για τον Χριστιανισμό, αποκτάται η φυσιολογία του

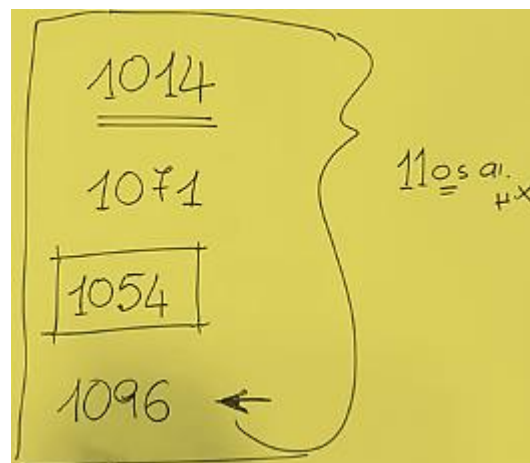
Εικόνα 3

Η Νίκαια της Βιθυνίας βρίσκεται στο σημείο που θα σας δείξω εδώ στον χάρτη. Ακριβώς εδώ είναι η Νίκαια, μια πολύ σπουδαία πόλη του Βυζαντίου, κοντά το Βυζάντιο. Βλέπετε, εδώ είναι ο Βόσπορος, ο Ελλήσποντος.

Χριστιανισμού, ο οποίος πλέον γίνεται μια επίσημη θρησκεία, συνδέεται με την εξουσία, με την κεντρική εξουσία, και έχει έτσι κι αλλιώς αποκτήσει και δομές, δηλαδή επισκοπές, μητροπόλεις, πατριαρχεία, και χάρις και στο γεγονός ότι συνδέεται με την κεντρική εξουσία, δηλαδή με τον Ρωμαίο αυτοκράτορα, ο Χριστιανισμός θα ζήσει την κανονιστική επέμβαση των μεγάλων του Οικουμενικών Συνόδων. Σας θυμίζω ότι το 325 μ. Χ. υπό την καθοδήγηση του ίδιου του Ρωμαίου αυτοκράτορα, δηλαδή του Κωνσταντίνου, συγκαλείτε στη Νίκαια της Βιθυνίας... Η Νίκαια της Βιθυνίας βρίσκεται στο σημείο που θα σας δείξω εδώ στον χάρτη. Ακριβώς εδώ είναι η Νίκαια, μια πολύ σπουδαία πόλη του Βυζαντίου, κοντά το Βυζάντιο. Βλέπετε, εδώ είναι ο Βόσπορος, ο Ελλήσποντος. Η Νίκαια λοιπόν βρίσκεται σε ασιατικό έδαφος αλλά κοντά προς τη Βασιλεύουσα, την πρωτεύουσα. Εκεί λοιπόν το 325 μ. Χ. γίνεται η 1η Οικουμενική Σύνοδος, ακολουθούν και άλλες οικουμενικές σύνοδοι. Οι πρώτες τέσσερις οικουμενικές σύνοδοι παίζουν τεράστιο ρόλο για τον Χριστιανισμό, διότι συντάσσεται το Σύμβολο της Πίστεως και κατασταλάζει επίσης και το πλαίσιο, και το ιδεολογικό και της διοίκησης. Ο Χριστιανισμός είχε ιστορικά τέσσερα πατριαρχεία, τέσσερα μεγάλα πατριαρχεία (το Αλεξάνδρειας, το Ιεροσολύμων, το

Αντιοχείας, το Κωνσταντινουπόλεως) και το Ρώμης, τα οποία όλα αυτά μαζί συνιστούν τα ιστορικά πατριαρχεία της Χριστιανοσύνης. Το Ρώμης είναι μόνο του στα δυτικά, ενώ τα τέσσερα άλλα πατριαρχεία βρίσκονται όλα στα ανατολικά. Το λέω αυτό διότι το γεγονός ότι το Πατριαρχείο της Ρώμης βρισκόταν απομονωμένο σε σχέση με τα άλλα τέσσερα ιστορικά πατριαρχεία και ήταν η τύχη του συνδεδεμένη με τα γεγονότα που έπληξαν τη δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία καθώς Λομβαρδοί, όπως είπαμε, Γότθοι, Βησιγότθοι διέλυσαν τη δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, το δυτικό αυτό πατριαρχείο είχε ζήσει την απομόνωσή του και τις δύσκολες καταστάσεις που δεν είχαν ανάλογες ζήσει τα περισσότερα από τα ανατολικά πατριαρχεία. Η απομόνωση αυτού του πατριαρχείου δημιούργησε δύο κόσμους στον Χριστιανισμό, και αυτοί οι δύο κόσμοι, ιδιαίτερα μετά την άνοδο του γερμανικού στοιχείου, τέλος του 700 - αρχές του 800, δηλαδή τέλος του 8ου - αρχές του 9ου αιώνα, θα φέρει ωρίμανση της τάσης του δυτικού αυτού Πατριαρχείου της Ρώμης να αποκοπεί από τα ανατολικά πατριαρχεία, τα οποία δεν ήσαν ευτυχή από τις εξελίξεις εκεί στη Δύση. Αυτό έφερε το πρώτο Σχίσμα, το πρώτο σχίσμα μεταξύ των δύο πλευρών του Χριστιανισμού, δηλαδή ανατολικού και δυτικού, καταγράφεται επί της εποχής του Φωτίου το 867, ήταν ένα σχίσμα το οποίο αποφεύχθηκε, αλλά τελικά το 1054 το Σχίσμα αυτό είναι πραγματικότητα. Είναι ένα σχίσμα βαρύτατο, η δυτική πλευρά αποκόπτεται από την ανατολική και η ανατολική από τη δυτική, και –προσέξτε, είναι σημαντικό αυτό– την ώρα του Σχίσματος το 1054 η δυτική πλευρά αποτελείται από ένα μόνο πατριαρχείο, η ανατολική πλευρά αποτελείται από τέσσερα πατριαρχεία. Η δυτική πλευρά αποτελείται από ένα πατριαρχείο που μόλις ακουμπά πάνω στην πολιτική δύναμη που έχει αρχίσει να αναπτύσσεται στη δυτική Ευρώπη και που πια έχει στήσει μηχανισμούς και έχουν δημιουργηθεί βασίλεια, αλλά ακόμη η δυτική Ευρώπη δεν είναι η πολύ ισχυρή Ευρώπη που γνωρίζουμε αργότερα. Η ανατολική πλευρά έχει τέσσερα πατριαρχεία, που στηρίζεται σε μια πάγια και ισχυρή αυτοκρατορία, που ακόμη έχει δυνάμεις. Το 1054 δηλαδή, όταν γίνεται το Σχίσμα, η δυτική πλευρά μοιάζει η αδύναμη πλευρά, η ανατολική πλευρά μοιάζει η ισχυρή πλευρά. Το γεγονός ότι η ανατολική πλευρά, που είναι και ελληνόφωνη, τα τέσσερα ιστορικά πατριαρχεία της Ανατολής είναι ελληνόφωνα, και το Αλεξάνδρειας και το Ιεροσολύμων και το Αντιοχείας και το Κωνσταντινουπόλεως, είναι ελληνόφωνα μέχρι σήμερα, με εξαίρεση της Αντιοχείας, το οποίο έχει την έδρα του στη Δαμασκό τους τελευταίους αιώνες, και που πρόσφατα σχετικά, πριν από κάποιες δεκαετίες, έχει υιοθετήσει πλέον την αραβική γλώσσα. Αλλιώς τα τέσσερα ιστορικά ανατολικά πατριαρχεία είναι ελληνόφωνα πατριαρχεία. Το λέω αυτό διότι το δυτικό Πατριαρχείο, το οποίο έχει υιοθετήσει τη λατινική γλώσσα, όταν έρχεται η ώρα του Σχίσματος υιοθετεί έναν ελληνικό όρο για τον εαυτό του. Το ότι η ανατολική πλευρά ονομάζει τον εαυτό της «Ορθόδοξο», «ΕλληνΟρθόδοξο», δεν είναι παράξενο. Η γλώσσα είναι η ελληνική, της ανατολικής Χριστιανοσύνης, και επίσης η λέξη «Ορθόδοξη» είναι μια ελληνική λέξη, «ορθά δοκώ», που σημαίνει «σκέφτομαι σωστά, έχω τη σωστή άποψη». Καλά, αυτό δεν είναι έκπληξη ότι η ανατολική πλευρά υιοθετεί για τον εαυτό της έναν ελληνικό όρο. Η έκπληξη είναι ότι η δυτική πλευρά, σε μία τόσο έντονη στιγμή σχίσματος υιοθετεί για τον εαυτό της επίσης έναν ελληνικό όρο και ονομάζει τον εαυτό της «Καθολικό». Δηλαδή απ' την ελληνική λέξη «καθ' όλον», δηλαδή η πλευρά η οποία

καλύπτει όλη τη Χριστιανοσύνη. Έτσι το 1054, όταν συμβαίνει αυτό το Σχίσμα, που είναι ένα σχίσμα βαρύτατο, με πολύ βαριά αισθήματα ένθεν και ένθεν, ο ένας κατηγορεί τον άλλον. Προσέξτε, αυτό το σχίσμα δεν είχε αίμα, δεν είχε πόλεμο. Το λέω αυτό διότι 500 χρόνια αργότερα η δυτική πλευρά θα έχει ένα νέο σχίσμα μεταξύ Προτεσταντών και Καθολικών, που θα εμπεριέχει πάρα πολύ αίμα και πόλεμο. Αυτό το Σχίσμα, του 1054, ήταν ένας πόλεμος λόγων, ένας πόλεμος γραπτών, ένας πόλεμος αισθημάτων, ο ένας κατηγορεί τον άλλον για ανήθικο, για ηθικές αξίες, όχι μόνο δηλαδή για ζητήματα που αφορούσαν τα δόγματα. Το 1054 λοιπόν, όταν συμβαίνει αυτό το Σχίσμα, θα δούμε ότι θα δημιουργηθεί η βάση των αρνητικών συναισθημάτων που μέχρι σήμερα υπάρχουν μεταξύ των Ορθοδόξων απέναντι στους Δυτικούς και μεταξύ των Δυτικών απέναντι στους Ορθοδόξους. Η δυτική πλευρά, εκεί στον 11ο αιώνα, είναι στην άνοδό της μετά από πολύ μεγάλο χειμώνα καταστροφών. Η δυτική Ευρώπη, μετά περίπου το 1000, αντιμετωπίζει μια περίοδο ειρήνης, έχουν σταματήσει οι μεγάλες επιθέσεις, των Ούνων, των Αβάρων, των Ούγγρων, των γερμανικών φύλων, των Βίκινγκς, όλα αυτά έχουν αρχίσει να μετριάζονται, επομένως μπαίνει σε μία σχετική περίοδο ειρήνης η δυτική Ευρώπη. Και αυτό κάνει τον Πάπα Ουρβανό να σκεφθεί μία λύση που θα βοηθούσε τη δικιά του εξουσία, την πολιτική πλευρά της θρησκευτικής του εξουσίας να ενισχυθεί, ενώνοντας ταυτοχρόνως τον δυτικοευρωπαϊκό κόσμο κάτω από μία αγκάλη, θρησκευτική αγκάλη και ένα κοινό όραμα, που πίστευε ο Πάπας ότι θα έφερνε και ισχυρές θετικές πολιτικές εξελίξεις στη δυτική Ευρώπη, δημιουργώντας στην Καθολική πλέον Ευρώπη σχήματα συνένωσης μεταξύ των διαφόρων περίπλοκων εθνολογικών ομάδων της Ευρώπης. Έτσι, το 1096, άλλη μία χρονολογία του 11ου αιώνα –κοιτάξτε ο 11ος αιώνας πόσο πλούσιος σε εξελίξεις αιώνας είναι, και που μας αφορούν, αφορούν το θέμα μας δηλαδή που πραγματευόμαστε–, το 1096 θα ληφθεί η απόφαση για ένα γεγονός που θα διαρκέσει περίπου τα 300 χρόνια, με αλληπάλληλες δράσεις, και που είναι η απόφαση της δυτικής Εκκλησίας και του Πάπα να μπει στη διαδικασία ενός μεγάλου εγχειρήματος που ονομάστηκε «σταυροφορίες». Η 1η Σταυροφορία ξεκινά εκεί στο τέλος του 11^{ου} αιώνα. Και παίζει μεγάλο ρόλο στο θέμα μας διότι, όπως θα γνωρίζουμε και θα θυμόμαστε όλοι, η 1^η Σταυροφορία ξεκίνησε πεζή, πέρασε μέσα από τα βυζαντινά εδάφη, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες συνεργάστηκαν με τους σταυροφόρους για να κερδίσουν κάποιες πόλεις σημαντικές στην Εγγύς Ανατολή που τους ενδιέφεραν, όπως η Αντιόχεια κλπ., διευκόλυναν το πέρασμα των σταυροφόρων, οι οποίοι και, σας θυμίζω, κατέλαβαν τα Ιεροσόλυμα, με μεγάλες απώλειες και κόπους, τα κράτησαν για ορισμένες δεκαετίες, μετά τα ξαναέχασαν, και εξ αυτού οι σταυροφορίες επανελήφθησαν και επανελήφθησαν και επανελήφθησαν, μέχρι τελικά να σταματήσουν, περίπου 250-300 χρόνια μετά την έναρξή τους. Γιατί μας αφορούν για το δικό μας θέμα οι σταυροφορίες: Διότι είναι μία κίνηση της δυτικής πλευράς, δηλαδή του Καθολικού κόσμου, ενός κόσμου με τον οποίο οι βυζαντινοί δεν αισθάνονται άνετα, αισθάνονται αμήχανα έως εχθρικά, και

έχουν κάθε τόσο κι άλλους λόγους, κι άλλους λόγους κατά τη γνώμη τους για να μισούν αυτούς τους Δυτικούς. Είναι δε μία κίνηση επίσης του δυτικού κόσμου που, παρότι δεν επέτυχε τον στόχο του, δηλαδή οι Άγιοι Τόποι προς τους οποίους κινήθηκαν οι σταυροφόροι (η περιοχή δηλαδή της σημερινής Παλαιστίνης - Ισραήλ) δεν κατακτήθηκαν τελικά και δεν ενσωματώθηκαν στον Χριστιανικό κόσμο, όμως οι στόχοι του Πάπα είχαν εν μέρει επιτευχθεί, διότι και η δύναμη του Πάπα ενισχύθηκε κατά πολύ λόγω αυτών των σταυροφοριών, η θέση δηλαδή του Πατριαρχείου Ρώμης, του μοναδικού Πατριαρχείου του Καθολικού κόσμου, του δυτικού κόσμου ενισχύθηκε κατά πολύ, και η πολιτική συνοχή επίσης της Ευρώπης βελτιώθηκε με αυτή τη δράση. Σε συνδυασμό και με άλλες οικονομικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα στη δυτική Ευρώπη, αυτές οι εξελίξεις θα φέρουν, 200-300 χρόνια μετά, την πολιτισμική, ιδεολογική, εμπορική, οικονομική, διπλωματική άνοδο της δυτικής Ευρώπης, η οποία θα σηματοδοτήσει επίσης την τεράστια ανατροπή των πραγμάτων. Διότι μέχρι περίπου το 1000 μ. Χ. το Βυζάντιο είναι ψηλά, η δυτική Ευρώπη είναι χαμηλά, αλλά μετά το 1000 το Βυζάντιο σταδιακά αρχίζει να χάνει δυνάμεις, ενώ η δυτική πλευρά ανέρχεται, ανέρχεται, ανέρχεται, και μετά το 1400 πια η δυτική πλευρά θα ανέρχεται ακόμη περισσότερο, και όλη η Ανατολή θα βρίσκεται –του Βυζαντίου συμπεριλαμβανομένου– να μετρά την απόσταση που τη χωρίζει από την παντοδυναμία που θα αποκτήσει η δυτική Ευρώπη μετά το 1500-1600 μ. Χ. Έχουμε λοιπόν ανατροπές των πραγμάτων, που εστιάζονται, μπορούμε να τις ανιχνεύσουμε στον βυζαντινό 11ο αιώνα και να δούμε τις επιπτώσεις που θα έχουν στον Νέο Ελληνισμό, διότι ακριβώς στον 11ο αιώνα το Βυζάντιο αντιμετωπίζει και βλέπει μέσα στα εδάφη του τα σπουδαία εδάφη της Μικράς Ασίας να έχουν καταληφθεί από τους Σελτζούκους Τούρκους και να ενσωματώνεται πλέον η τουρκική παρουσία στη Μικρά Ασία, που ήταν πνεύμονας για το Βυζάντιο, οι Τούρκοι πλέον προχωρούν προς την καρδιά του Βυζαντίου, βλέπουν τους Δυτικούς να παίρνουν πρωτοβουλίες οι οποίες σταδιακά θα τους κάνουν εκείνους να είναι ισχυρότεροι και όχι η ανατολική πλευρά. Σας θυμίζω ότι έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα, το Σχίσμα έγινε το 1054, σε περίπου 40 χρόνια συμπληρώνονται 1000 χρόνια Σχίσματος, και μέσα σε αυτά τα 1000 χρόνια... Όταν το 1054 έγινε το Σχίσμα, η ανατολική πλευρά έμοιαζε η παντοδύναμη, η δυτική έμοιαζε η αδύναμη. Μέσα σε 1000 χρόνια, η δυτική πλευρά μοιάζει να είναι η παντοδύναμη και η ανατολική πλευρά να είναι αδύναμη. Σας θυμίζω ότι σήμερα ο Καθολικός κόσμος μετρά παγκοσμίως πάνω από 1 δισεκατομμύριο 300 εκατομμύρια πιστών, είναι το μεγαλύτερο τμήμα της Χριστιανοσύνης, πάνω από το 50% του Χριστιανικού κόσμου είναι Καθολικοί, εν αντιθέσει με τους Ορθοδόξους, οι οποίοι καλύπτουν γύρω στα 200 με 300 εκατομμύρια, δηλαδή είναι σαφώς μικρότερη Χριστιανική ομάδα απ' ό, τι οι Καθολικοί. Και δεν είναι μόνο δημογραφικά μικρότερος ο αριθμός των Ορθοδόξων από τους Καθολικούς, είναι και πολιτικά και διπλωματικά και οικονομικά και πολιτισμικά σε μειονεκτική θέση. Άρα μέσα στα τελευταία 1000 χρόνια άλλαξαν οι συσχετισμοί, μέσα σ' αυτούς τους συσχετισμούς πλάστηκε –μαζί και με παλαιότερα στοιχεία που έφερε, και όπως είναι φυσικό φέρουμε όλοι μας–, η φυσιολογία του Νέου Ελληνισμού.

V 1. 1. 5 Οι Κομνηνοί χορηγούν εμπορικά προνόμια στους Βενετούς. (12΄)

Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα τι σημαντικός υπήρξε ο 11ος αιώνας για τις εξελίξεις στην ανατολική Μεσόγειο και στη δυτική Μεσόγειο, κορυφαίας σημασίας, και φυσικά και για τις τύχες του Νεοελληνισμού, γιατί αυτό είναι που μας ενδιαφέρει. Ο Ελληνικός ζει μέσα στο περιβάλλον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας σπαρμένος σε πολλά σημεία του, με μεγάλη κατανομή σε αυτό που σήμερα είναι Ελλάδα –χρησιμοποιώ έναν χάρτη για να

Εικόνα 4

Ο Ελληνικός ζει μέσα στο περιβάλλον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας σπαρμένος σε πολλά σημεία του, με μεγάλη κατανομή σε αυτό που σήμερα είναι Ελλάδα βρίσκεται σε όλη τη Μικρά Ασία, στη βόρεια περιοχή της Μικράς Ασίας, δηλαδή προς τη Μαύρη Θάλασσα, Ελληνισμός υπάρχει και στις περιοχές ακόμη και της ανατολικής Μεσογείου, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη, στην Κύπρο, στα νησιά του Ιονίου, σε όλο αυτό που είναι σήμερα Ελλάδα κατεσπαρμένο σε πολλά σημεία, σε αυτό που σήμερα είναι Σερβία σε κάποια σημεία, σε αυτό που σήμερα είναι Βουλγαρία και φυσικά σε αυτό που σήμερα είναι Ρουμανία σε διάφορα σημεία, τα οποία κατά καιρούς επίσης ήταν τμήματα και του Βυζαντίου, ακόμη και στη νότια Ρωσία.

δείξω–, βρίσκεται σε όλη τη Μικρά Ασία, στη βόρεια περιοχή της Μικράς Ασίας, δηλαδή προς τη Μαύρη Θάλασσα, Ελληνισμός υπάρχει και στις περιοχές ακόμη και της ανατολικής Μεσογείου, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη, στην Κύπρο, στα νησιά του Ιονίου, σε όλο αυτό που είναι σήμερα Ελλάδα κατεσπαρμένος σε πολλά σημεία, σε αυτό που σήμερα είναι Σερβία σε κάποια σημεία, σε αυτό που σήμερα είναι Βουλγαρία και φυσικά σε αυτό που σήμερα είναι Ρουμανία σε διάφορα σημεία, τα οποία κατά καιρούς επίσης ήταν τμήματα και του Βυζαντίου, ακόμη και στη νότια Ρωσία κλπ. Είναι ένας εξαιρετικά προνομιακός στη διάχυσή του πληθυσμός, αλλού δημιουργώντας, σε διάφορα σημεία–,

Αυτοκρατορία ήταν το Βυζάντιο, οι αυτοκρατορίες είναι πολυεθνικά σχήματα, στις αυτοκρατορίες υπάρχουν πολλοί λαοί, πολλές γλώσσες, πολλές θρησκείες. Το Βυζάντιο ήταν μία αυτοκρατορία, μέσα σε αυτή την Αυτοκρατορία ζούσαν Έλληνες οι οποίοι ήταν σπαρμένοι σε όλη της την έκταση, αλλού ως πλειοψηφία αλλού ως μειοψηφία, αλλού περισσότεροι αλλού λιγότεροι. Βέβαια και η ίδια η Αυτοκρατορία ήταν ελληνόφωνη, και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Τώρα, γυρνούμε στον 11ο αιώνα, που είναι η βάση των συζητήσεών μας και θέλω να τονίσω τρεις χρονολογίες οι οποίες παίζουν ρόλο σε σχέση με τις επαφές των Βυζαντινών με τους Δυτικούς. Η μία είναι η χρονολογία 1054, είναι η χρονολογία του Σχίσματος των Εκκλησιών. Η άλλη χρονολογία είναι το 1096, το ξεκίνημα της 1ης Σταυροφορίας, η αρχή των σταυροφοριών. Και άλλη μία σημαντικότερη χρονολογία είναι η χρονολογία 1082, που είναι η παροχή από τον Αλέξιο Α' τον Κομνηνό στους Βενετούς προνομίων, εμπορικά προνόμια στους Βενετούς. Τι είχε συμβεί; Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία –αυτό συνέβαινε στις αυτοκρατορίες, στις μεγάλες και στις πιο αδύναμες, σε όλες τις αυτοκρατορίες– όταν είχε πολλά προβλήματα, πολύ συχνά έχοντας επαφή με διάφορους ηγεμόνες, είτε συμμαχίας είτε επιθέσεως είτε-, αξιοποιούσε τις επαφές που είχε με άλλους ηγεμόνες και ανέθετε με κάποιο αντάλλαγμα σε έναν άλλον ηγεμόνα να την εξυπηρετήσει σε έναν στόχο τον οποίο εκείνη έπρεπε να βγάλει εις πέρας αλλά μέσα στα πολλά θέματα τα οποία είχε ν' αντιμετωπίσει δεν ήθελε να δώσει προτεραιότητα σ' αυτό. Εκεί πάλι, στον 11ο αιώνα, η δράση των Νορμανδών είναι ακόμη πολύ ισχυρή στην Ευρώπη, και κυρίως στη νότια Ευρώπη. Οι Νορμανδοί δεν είναι κάτι άλλο από τους Βίκινγκς. Δηλαδή οι κάτοικοι των σκανδιναβικών χωρών (Δανοί, Σουηδοί, Νορβηγοί), βόρειοι Γερμανοί δηλαδή, οι οποίοι από το 800 μ. Χ. και το 900, και το 1000 και το 1100 έπαιξαν μεγάλο ρόλο στις αναταραχές ολόκληρου του ευρωπαϊκού κόσμου, αλλά και την αναμόρφωσή του ταυτοχρόνως, με το γεγονός ότι ήσαν καταπληκτικοί ναυτικοί, επιθετικότεροι πειρατές, λεηλάτες, και σκληρότατοι πολεμιστές. Αυτοί ήταν πολύ δύσκολο να αντιμετωπιστούν. Και εκεί, γύρω στο 900 μ. Χ., στο 1000 μ. Χ., ήδη έχουν χτυπήσει τη Μεσόγειο, έχουν χτυπήσει περιοχές της Ιταλίας, έχουν συγκρουστεί με τους Βυζαντινούς σε περιοχές της Δαλματίας και της Ιταλίας και χτυπούν και περιοχές της σημερινής Ελλάδος. Το Βυζάντιο εκείνη τη στιγμή, οι Κομνηνοί, οι οποίοι μόλις έχουν ανεβεί ως δυναστεία, το 1082, επειδή εκεί πέρα στον βορρά της Ιταλίας μία πόλη έχει αρχίσει ν' αναπτύσσεται δυναμικά και έχει σπουδαίο ναυτικό και μοιάζει να είναι πόλη η οποία είναι ικανή να αντιμετωπίσει σε θάλασσα και στη στεριά επικίνδυνους εχθρούς, η Βενετία δηλαδή είναι η πόλη για την οποία σας μιλάω, η οποία μετά το 1000 είναι σε άνοδο, σκέφτεται η Βυζαντινή Αυτοκρατορία να απευθυνθεί στους Βενετούς και να τους ζητήσει να πάρουν στα χέρια τους την υπεράσπιση βυζαντινών περιοχών από τις επιδρομές των Νορμανδών. Οι Βενετοί, οι οποίοι ήταν πολύ άξιοι στα διάφορα αυτά ζητήματα, κατάλαβαν τη σημασία αυτής της συναλλαγής, απάντησαν θετικά στον Αλέξιο τον Κομνηνό και του είπαν: “ναι, θα βοηθήσουμε σ' αυτό το ζήτημα, αλλά εσύ τι δίνεις;” Ήταν μία συναλλαγή, δεν υπάρχει ζήτημα. Συνήθως σ' αυτές τις συναλλαγές δίνονταν χρήματα από την άλλη πλευρά, ή περιοχές. Σ' αυτή την περίπτωση όμως οι Βενετοί –όπως αποδείχθηκε πολύ έξυπνα από την πλευρά τους– δεν ζήτησαν ούτε χρήματα ούτε γη από το Βυζάντιο, παρά ζήτησαν ελευθερία εμπορίου. Δηλαδή να μπορούν να εμπορεύονται στα βυζαντινά εδάφη

χωρίς οικονομική επιβάρυνση. Ο Κομνηνός τους τα παρέσχε, και έτσι οι Βενετοί έδρασαν σε αυτή την περιοχή. Πράγματι έδρασαν απέναντι στους Νορμανδούς, οι οποίοι βέβαια εξακολούθησαν να είναι επικίνδυνοι και για 100 ακόμη χρόνια, αλλά με αυτή τη συναλλαγή του 1082 ξεκινά για το Βυζάντιο –και φυσικά και για τον Νέο Ελληνισμό, εφόσον συνδέεται με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία επίσης η ύπαρξή του αυτούς τους αιώνες– ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο που έχει σχέση με την οικονομική διεύθυνση των δυτικών, ιταλικών κυρίως πόλεων στην ανατολική Μεσόγειο. Αυτή η οικονομική λοιπόν διεύθυνση έρχεται πριν από τις σταυροφορίες, οι σταυροφορίες έπονται, και οι δύο μαζί είναι στην ουσία μία δύναμη εισόδου στην ανατολική Μεσόγειο η οποία θα αλλάξει τους συσχετισμούς και τις ισορροπίες. Έτσι, μετά το 1082, αυτή η πολύ γενναιόδωρη ανταμοιβή των Βενετών δεν φάνηκε πόσο γενναιόδωρη είναι, αλλά η ιστορία απέδειξε ότι ήταν ό, τι καλύτερο μπορούσε να συμβεί στους Βενετούς. Που δεν έμεινε μόνο στους Βενετούς, διότι ακολούθησαν πίσω απ’ τους Βενετούς και οι Πιζάνοι (δηλαδή της Πίζας), και αργότερα οι Γενοβέζοι και άλλες ιταλικές πόλεις, το Αμάλφι, έτσι μία μετά την άλλη οι ιταλικές πόλεις ζητούν από τους Βυζαντινούς και κερδίζουν από αυτούς φορολογικές απαλλαγές ή φορολογικές ελαφρύνσεις, οι οποίες μετέτρεψαν σταδιακά την ανατολική Μεσόγειο, τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία σε προνομιακό πεδίο οικονομικής δράσης των Δυτικών, με αποτέλεσμα, μέσα σε περισσότερο από 100 χρόνια να έχει φανεί το κέρδος των Δυτικών και η απώλεια των Ανατολικών. Δηλαδή το Βυζάντιο χάνει σταδιακά με αυτή την παροχή του προνομίου τεράστια εισοδήματα από τα λιμάνια του, διότι οι Δυτικοί εμπορεύονται στα βυζαντινά λιμάνια με πολύ καλύτερους όρους απ’ ό, τι οι Βυζαντινοί υπήκοοι. Άρα με τόσο μεγάλη οικονομική διαφορά, σταδιακά το εμπόριο του Βυζαντίου θα περάσει στα χέρια των Βενετών, των Γενοβέζων, των Πιζάνων, οι ντόπιοι κάτοικοι θα βρίσκονται σε μειονεκτική οικονομική θέση σε σχέση με τους Δυτικούς, σταδιακά το βυζαντινό εμπόριο θα μειωθεί, θα απαξιωθεί, η ναυτική δύναμη του Βυζαντίου θα καταρρεύσει, και η κρίση η οικονομική θα βαθύνει, καθόσον ένας αριθμός –που ήταν μεγάλος στο Βυζάντιο– που σχετιζόταν με την οικονομία της θαλάσσης, των λιμανιών, του εμπορίου, τις μεταφορές, δεν θα έχουν πια λόγο, αλλά ο κύριος λόγος περνά στους Δυτικούς. Το Σχίσμα του 1054, που δημιούργησε τόσο βαριά αισθήματα σε θρησκευτική βάση και ηθική, θα σας θυμίσω αυτό, ο ένας κατηγορούσε τον άλλον για βαριές ηθικές επίσης πλευρές, το 1082 η οικονομική διεύθυνση και τελική κυριαρχία της Βενετίας και των δυτικών πόλεων, δημιουργούν και αυξάνουν σταδιακά, μέρα με τη μέρα, χρόνο με τον χρόνο, τα εχθρικά αισθήματα των Βυζαντινών απέναντι στους Δυτικούς, κάτι το οποίο θα παίξει τεράστιο ρόλο στα πράγματα. Οι σταυροφορίες ήρθαν να δώσουν το τελικό πλαίσιο και της πολεμικής διεύθυνσης των Δυτικών στην ανατολική Μεσόγειο, κάτι που θα ολοκληρωθεί με την πολύ μεγάλη σε σημασία χρονολογία που ήδη σας ανέφερα στο προηγούμενό μας σκέλος, το 1204. Οπότε πλέον η δυτική δύναμη, Χριστιανική δύναμη, τονίζω αυτό, διότι την εποχή που συζητούμε οι διαφορές οι θρησκευτικές έπαιζαν τεράστιο ρόλο στα πράγματα-, εδώ δεν είναι άλλο θρήσκευμα, είναι Χριστιανοί, όμως ανήκουν σε άλλο δόγμα, που εκλαμβάνεται ως απολύτως εχθρικό από τους Ανατολικούς. Και επομένως αυτά όλα θα καταλήξουν στο 1204, οπότε η δυτική πλευρά, η Καθολική πλευρά, η δυτικοευρωπαϊκή πλευρά, θα καταλάβει και την Κωνσταντινούπολη.

V 1. 1. 6 Διείσδυση εμπορική των Ιταλικών πόλεων. Σταδιακή επανάκαμψη της δύναμης των Σλάβων. (10')

Έτσι ο 11ος αιώνας, που δεν είναι ο αιώνας της παρακμής του Βυζαντίου –το Βυζάντιο στον 11ο αιώνα ακόμη είχε δυνάμεις, ακόμη έμοιαζε να είναι μία δύναμη, μάλιστα υπερδύναμη σε πολλά της σημεία–, ωστόσο τώρα με την απόσταση του χρόνου ξέρουμε ότι είναι ο αιώνας στον οποίο άρχισαν να φαίνονται οι αδυναμίες και τα συμπτώματα που θα βάθαιναν την παρακμή στον επόμενο αιώνα, τον 12ο αιώνα, και πια στον 13ο αιώνα θα έφερναν τις μεγάλες εξελίξεις. Είδαμε ότι στον 11ο αιώνα μία μεγάλη πλευρά των πραγμάτων ήταν το Σχίσμα και η οικονομική διείσδυση με αυτές τις ειδικές συνθήκες εμπορίου των δυτικών πόλεων, και ιδιαίτερα της Ιταλίας, των ιταλικών πόλεων. Το σκαρί που βλέπετε μπροστά σας προέρχεται από το Μουσείο της πόλης της Βενετίας και απεικονίζει ένα τυπικό ιταλικό βενετικό πλοίο των αιώνων που συζητούμε. Βλέπετε ότι είναι τρικάταρτα τα πλοία της «Γαληνοτάτης», έτσι ονομαζόταν η Βενετία, είναι τρικάταρτα, φέρουν και τριγωνικά πανιά, και βλέπετε ότι έχουν τη δυνατότητα να πλέουν, είναι μακρά, με κοίλο, για να μεταφέρουν εμπορεύματα. Οι Βενετοί ήταν εξαιρετικοί έμποροι, και όχι μόνο έμποροι αλλά και πολιτικοί. Και με τον τρόπο τους αυτό και τον τρόπο διακυβέρνησης της χώρας τους, στον οποίο έπαιζαν μεγάλο ρόλο οι πιο επιτυχημένοι οικονομικά έμποροι και κάτοχοι γης της Βενετίας, επειδή υπήρχε συλλογικό όργανο συντόνιζαν τις δυνάμεις τους και τελικά μπόρεσαν να δημιουργήσουν μία εμπορική Αυτοκρατορία που διήρκεσε για αιώνες στη Μεσόγειο, ιδιαίτερα την ανατολική Μεσόγειο. Από τον 11ο αιώνα προχωρούμε στον επόμενο αιώνα, τον 12ο αιώνα. Στον 12ο αιώνα το Βυζάντιο θα αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις, που αυτή τη φορά θα προέρχονται πάντα από τη Δύση. Οι σταυροφορίες συνεχίζονται, η δύναμη της Βενετίας αυξάνεται, το βάρος των πραγμάτων δηλαδή μετακινείται όλο και περισσότερο δυτικά, οι ιταλικές πόλεις αυξάνουν τη δράση τους μέσα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία με πολύ προνομιακούς όρους, αλλά και σε όλη την ανατολική Μεσόγειο και στα λιμάνια τα οποία ελέγχει ο αραβικός κόσμος. Όμως μέσα σε αυτό τον αιώνα, τον 12ο αιώνα, η δύναμη των Βουλγάρων, η οποία είχε φανεί ότι είχε συντριβεί από τον Βασίλειο τον Βουλγαροκτόνο, λόγω των συμπτωμάτων της παρακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βρίσκει την ευκαιρία να επανέλθει, να ανακάμψει, και έτσι οι Βούλγαροι παρουσιάζονται στον 12ο αιώνα ισχυρότατοι, ανακτούν εδάφη, δημιουργούν μεγάλο βασίλειο, καταλαμβάνουν περιοχές της Θράκης, της Μακεδονίας, ξανασυρρικνώνουν δηλαδή τα εδάφη του Βυζαντίου προς τα δυτικά. Στα ανατολικά οι Σελτζούκοι Τούρκοι στον 12ο αιώνα, παρότι το Βυζάντιο προσπάθησε να τους απωθήσει και κέρδισε κατά καιρούς εδάφη, ξανακερδίζουν εδάφη, και έτσι ένα γενναίο κομμάτι της Μικράς Ασίας παραμένει υπό τον έλεγχο των Σελτζούκων Τούρκων, οι οποίοι έχουν δημιουργήσει την Αυτοκρατορία του Ικονίου, όπως τη λένε. Και ταυτοχρόνως μέσα σε αυτό τον αιώνα φαίνεται, γίνεται φανερό ότι η δύναμη των Τούρκων δεν θα είναι μία παρένθεση στην παγκόσμια ιστορία αλλά ότι θα έχει συνέχεια, και τούτο διότι τα τουρκομανικά φύλα, τα οποία ζούσαν στις στέπες της κεντρικής Ασίας για χιλιετίες μαζί, παραλλήλως ή σε διάφορες κυρίως περιοχές της κεντρικής και δυτικής Ασίας σε σχέση με τους Μογγόλους, που ήταν τα άλλα σπουδαία φύλα της κεντρικής Ασίας, θα αποδειχθεί ότι

μετά τον 8ο αιώνα τα τουρκικά φύλα θα παίξουν ρόλο στην καρδιά του πολιτισμένου κόσμου, εισδύοντας στο Αφγανιστάν, δημιουργώντας εκεί την πρώτη τουρκική βάση, μεγάλη τουρκική βάση στον 8ο και 9ο αιώνα, θα περάσουν προς την Περσία και προς τις περιοχές που είναι σήμερα Ιράκ-Συρία. Με την αλκή τους αυτά τα φύλα, που δεν ήταν ενιαία φύλα, την εξαιρετική πολεμική τους αλκή θα χρησιμοποιηθούν ως βοηθητικές στρατιωτικές δυνάμεις από την αραβική πλευρά, από την περσική πλευρά, από την αφγανική πλευρά, από τη Βυζαντινή πλευρά, από την αιγυπτιακή πλευρά, και έτσι θα γίνουν οι απαραίτητοι των στρατευμάτων όλης της περιοχής. Και από αυτούς θα ξεχωρίσουν τελικά εκεί γύρω στον 11ο αιώνα οι Σελτζούκοι Τούρκοι, οι οποίοι θα κατακτήσουν, όπως είπαμε, μεγάλο τμήμα της Βυζαντινής Μικράς Ασίας μετά το 1071, θα καταλάβουν τα Ιεροσόλυμα –από Μουσουλμανικά χέρια τα πήραν, οι ίδιοι είχαν ήδη γίνει Μουσουλμάνοι– και θα δώσουν την αφορμή για τις σταυροφορίες το 1096. Όταν ο Πάπας Ουρβανός αποφασίζει τις σταυροφορίες το 1096, στη ρητορική του, καθώς απευθυνόταν στους Χριστιανικούς λαούς του κόσμου του, δηλαδή του Καθολικού κόσμου της δυτικής Ευρώπης, ήταν ότι ο ιερός τόπος όπου έζησε και μαρτύρησε ο Ιησούς βρίσκεται στα χέρια των απίστων, έπεσε ξανά στα χέρια των απίστων. Στα χέρια των απίστων, δηλαδή των Μουσουλμάνων, η Ιερουσαλήμ είχε πέσει απ' τον 8ο αιώνα, δεν είναι ότι έπεσε τον 11ο αιώνα, αλλά οι Σελτζούκοι κατέλαβαν τα Ιεροσόλυμα τον 11ο αιώνα. Οι Σελτζούκοι λοιπόν αποδεικνύονται γεροί παίκτες στην Εγγύς Ανατολή, όπως είχαν αποδειχθεί, όπως είπα, και άλλες φυλές, ή ομάδες τουρκικές ή τουρκογενείς, όπως ήταν οι Μαμελούκοι στην Αίγυπτο –οι Μαμελούκοι στην Αίγυπτο ήταν τουρκικής καταγωγής–, και όπως ήταν οι Χαζάροι, οι οποίοι έπαιξαν και ακόμη την εποχή αυτή έπαιζαν ρόλο στη νότια Ρωσία, στη Μαύρη Θάλασσα, δηλαδή στις νότιες περιοχές της Ρωσίας. Δεν είναι τυχαίο ότι στον 10ο αιώνα, δηλαδή στη βασιλεία του Κωνσταντίνου του Προφυρογέννητου, απ' όπου μας έχει διασωθεί ένα του πόνημα, «De ceremoniis aulae Byzantinae», «Περί των τελετών, της θέσεως των πραγμάτων στη βασιλική αυλή του Βυζαντίου» καταγράφεται ότι, στον αιώνα του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου, η εκλεκτή φρουρά φύλαξης του βασιλέως, του αυτοκράτορος του Βυζαντίου, είναι Χαζάροι. Δηλαδή Τούρκοι. Και στο ίδιο το Βυζάντιο, στον 10ο αιώνα, οι Τούρκοι, κάποιοι από τους Τούρκους είναι απαραίτητοι για την ασφάλεια του κράτους. Αυτοί, διάφορες τέτοιες ομάδες, παρείχαν μισθοφορικές δηλαδή υπηρεσίες. Παραλλήλως άλλες ομάδες κτυπούσαν τις περιοχές. Τα πράγματα ήταν έτσι. Έτσι στον 12ο λοιπόν αιώνα, οι Βούλγαροι αναπτύσσονται, οι Δυτικοί αναπτύσσονται, οι σταυροφορίες συνεχίζονται, το εμπόριο των δυτικών πόλεων ενισχύει τις πόλεις της Ιταλίας, οι οποίες πια οικονομικά υπερισχύουν από το Βυζάντιο, του οποίου η οικονομία καταρρέει, επομένως το Βυζάντιο βρίσκεται μεταξύ σφύρας και άκμονος, καθώς από τα ανατολικά το τουρκικό στοιχείο εξακολουθεί να είναι απειλητικό και να κρατά τμήματα της Μικράς Ασίας, το σλαβικό στοιχείο στα δυτικά και βόρεια κρατά ολόκληρες περιοχές, και μοιάζει όχι απλώς πλέον να μην έχει νικηθεί, αλλά οι Βούλγαροι να είναι ισχυροί και οι Σέρβοι να ξανασυντάσσονται στον 12ο αιώνα, έτσι ώστε προς τον 13ο και ειδικά στον 14ο οι Σέρβοι να γίνουν ακόμη πιο επίφοβοι απ' τους Βουλγάρους. Και έτσι, στον 12ο αιώνα η πλευρά του Βυζαντίου πια μπορούμε να πούμε ότι δείχνει καθαρά τα συμπτώματα της παρακμής της.

V 1. 1. 7 Ένα σοβαρό σύμπτωμα της παρακμής του Βυζαντίου: η ενίσχυση της δύναμης των «δυνατών». (10)

Τα συμπτώματα της παρακμής δεν σχετίζονται μόνο από την ανάπτυξη των υπολοίπων. Εξάλλου αυτό θα ήταν λίγο μωρό ως σχήμα. Το Βυζάντιο είχε παρουσιάσει συμπτώματα κόπωσης και έλλειψη εύρεσης λύσεων σε ζητήματα που άλλες φορές έμοιαζε να βρίσκει. Τι του συμβαίνει του Βυζαντίου αυτούς τους αιώνες της παρακμής, ποια είναι τα μεγαλύτερα συμπτώματα τώρα στον εσωτερικό κόσμο του Βυζαντίου: Καθώς η οικονομική πλευρά των πραγμάτων αρχίζει να δυσχεραίνεται στον 11ο αιώνα, και λόγω της ανόδου των Τούρκων αλλά και κυρίως λόγω της ανόδου των ιταλικών πόλεων που προ είπαμε, οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου, που βρίσκονται σε συνεχείς πολέμους ένθεν και ένθεν, βλέπουν μειωμένα τα εισοδήματά τους, του κράτους, και προκειμένου να ισοσκελίσουν τον προϋπολογισμό και να μπορούν να ανταποκριθούν στις αυξημένες στρατιωτικές ανάγκες, οι οποίες εμπεριέχουν και τη χρήση πολλών μισθοφόρων, σας θυμίζω ότι και Χαζάροι Τούρκοι χρησιμοποιούνταν σαν μισθοφόροι στο Βυζάντιο αυτές τις εποχές, και Βαράγγοι, δηλαδή Νορμανδοί –οι ίδιοι οι Νορμανδοί που κτυπούν και φέρνουν σε τόσο μεγάλα θέματα το Βυζάντιο, άλλοι από αυτούς χρησιμοποιούνται ως μισθοφόροι απ' το Βυζάντιο–, και άλλοι λαοί και άλλες ομάδες, έχει ανάγκη να πληρώνει αυτούς τους μισθοφόρους, να χρηματοδοτεί, ο πόλεμος είναι πολύ ακριβό πράγμα, ενώ τα εισοδήματά του μειώνονται. Τι κάνει; Αυξάνει τους φόρους. Αυξάνει τους φόρους, και αυξάνοντας τους φόρους βρίσκεται μπροστά σε μειωμένη λαϊκή αποδοχή θα έλεγε κανείς, διότι οι φόροι πέφτουν κατά κύριο λόγο στον ώμο των χαμηλότερων στρωμάτων. Γιατί πέφτουν στον ώμο των χαμηλότερων στρωμάτων: Διότι το Βυζάντιο τις εποχές που συζητούμε, εκεί στον 10ο-11ο αιώνα, ήδη επειδή έχει τον φόρτο μεγάλων εχθρών στις περιφέρειές του, εκχωρεί σε «δυνατούς», δηλαδή ισχυρές οικογένειες των επαρχιών, τον ρόλο του υπερασπιστή των περιφερειών, με τον τρόπο αυτό τους εκχωρεί το δικαίωμα να χρησιμοποιούν ενόπλους όπως εκείνοι θεωρούν καλύτερο για ν' αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι. Επειδή αυτοί οι δυνατοί, δηλαδή οι μεγάλες οικογένειες, γίνονται κομβικές για την άμυνα της Αυτοκρατορίας, χρησιμοποιούν ενόπλους, που πολλές φορές πληρώνονται από το κράτος, άλλες φορές πληρώνονται από τους ίδιους, ζητούν και παίρνουν απαλλαγή από τη φορολογία. Και έτσι οι ισχυροί, δηλαδή οι πλουσιότεροι άνθρωποι της Αυτοκρατορίας, δεν πληρώνουν φόρους. Δεν πληρώνουν φόρους και τα μοναστήρια. Τα οποία στο Βυζάντιο είναι πολυάριθμα, έχουν πολύ μεγάλο κύρος, και κατέχουν τεράστιες εκτάσεις γης, διότι πολλοί ισχυροί, και βασιλείς και «δυνατοί», έτσι ονομάζονταν στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία οι ισχυρές οικογένειες, οι οποίες όμως σε αντίθεση με την Δύση, ενώ κατέχουν μεγάλη γη δεν κατοικούν στη γη αλλά κατοικούν στις πόλεις –αυτό έχει σημασία–, άρα παίζουν κεντρικό ρόλο στη διοίκηση των περιφερειών της Βυζαντινή

διοίκησης. Οι δυνατοί λοιπόν δεν πληρώνουν φόρο, τα μοναστήρια δεν πληρώνουν φόρο, οι δυνατοί κάνουν δωρεές στα μοναστήρια, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η γη την οποία ελέγχουν τα μοναστήρια ούτως ώστε τα μοναστήρια να βοηθούν το έργο των δυνατών της κάθε περιοχής, με αποτέλεσμα μέσα από αυτή τη διαδικασία να συμβεί στο Βυζάντιο, εκεί στον 10ο, 11ο και κυρίως στον 12ο αιώνα ένα φαινόμενο, το οποίο παλαιότερα δεν χαρακτήριζε αυτή την αυτοκρατορία. Το Βυζάντιο, επειδή είχε ως Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κρατήσει τους θεσμούς της, κρατήσει την κεντρική αρχή της, ο αυτοκράτοράς της δεν έπαψε ποτέ να είναι δυνατός, να έχει στράτευμα το οποίο να ελέγχει, να υπάρχει αστυνομία, να υπάρχουν τελωνεία, δικαιοσύνη, να υπάρχουν όλα, παρέμενε μία Αυτοκρατορία η οποία έλεγχε την άνοδο των μεγάλων οικογενειών. Μεγάλες οικογένειες υπήρχαν στο Βυζάντιο, και μεγάλοι γαιοκτήμονες, που όμως πάντοτε η κεντρική αρχή φρόντιζε να μην πάρουν πολύ μεγάλη αυτονομημένη δύναμη στις περιφέρειες και επομένως δεν ελέγχει η κεντρική αρχή τις περιφέρειες αλλά ελέγχεται η διοίκηση από τους δυνατούς, δηλαδή τις μεγάλες οικογένειες. Αυτό το πράγμα το Βυζάντιο το είχε αποφύγει. Εξ αυτού στο Βυζάντιο δεν είχε παρουσιαστεί το φεουδαλικό σύστημα το οποίο υπήρχε στη Δύση και ενισχυόταν από τον 7ο και κυρίως τον 8ο-9ο αιώνα μ. Χ. Το Βυζάντιο όμως μετά τον 11ο αιώνα θα μπαίνει όλο και βαθύτερα σε αντίστροφη πορεία. Θα ενισχύονται, όπως είπα και πριν, οι μεγάλες οικογένειες, οι «δυνατοί», όπως λέγονταν στο Βυζάντιο, οι οποίοι σταδιακά, καθώς αποκτούν πρόσβαση στη διοίκηση, στον στρατό, παρουσιάζονται σαν να είναι εκείνοι οι υπερασπιστές διαφόρων τμημάτων. Οι ίδιες οι οικογένειες αυτές έχουν τεράστια εισοδήματα, τα οποία δεν πλήττονται από την αύξηση της φορολογίας, εκείνοι που πλήττονται από την αύξηση της φορολογίας είναι οι αγρότες ως επί το πολύ, είναι οι κτηνοτρόφοι, είναι οι τεχνίτες, είναι δηλαδή οι μικρότεροι παραγωγοί των πόλεων. Αυτό φέρνει για πρώτη φορά το Βυζάντιο στα πρόθυρα της δημιουργίας μιας φεουδαρχικής πραγματικότητας. Αυτονομούμενοι από την κεντρική αρχή σταδιακά μεγάλες οικογένειες, ελέγχοντας την περιφέρειά τους, έχουν πλέον στο έλεός τους τους χωρικούς τους. Ενώ παλιότερα οι αυτοκράτορες προστάτευαν τον χωρικό από τη δύναμη των περιφερειακών ισχυρών. Τώρα ο μέσος χωρικός βρίσκεται στο έλεος της δύναμης του μεγάλου ισχυρού της περιοχής του, ο οποίος πλέον δεν θεωρεί τον αυτοκράτορα και πολύ σπουδαίο, διότι ο ίδιος έχει πάρει ειδικό βάρος. Εξ αυτού η δύναμη του αυτοκράτορα, η ισχύς του αυτοκράτορα, το κύρος του αυτοκράτορα του Βυζαντίου μετά τον 11ο αιώνα σταδιακά μειώνεται, στους ίδιους τους υπηκόους του, και αυξάνεται η δύναμη των δυνατών. Αυτοί δε οι δυνατοί, επειδή το κράτος δεν έχει πλέον εισοδήματα αρκετά και εξαρτάται από τις περιφέρειες, θα κερδίσουν ακόμη περισσότερη δύναμη από το εξής: Στην περίοδο αυτή της παρακμής του Βυζαντίου, ο βυζαντινός αυτοκράτορας επειδή έχει ανάγκη ρευστού και δεν έχει εισοδήματα από τα λιμάνια, αφού το μεγαλύτερο κομμάτι του εμπορίου γίνεται από ιταλικές πόλεις οι οποίες δεν πληρώνουν φόρους, άρα έχει πάρα πολύ μειωμένα εισοδήματα ενώ έχει έξοδα, το κράτος έχει ανάγκη από ζεστό χρήμα. Και πώς θα βρει το ζεστό χρήμα; Επιθυμεί να εισπράττει τους φόρους πριν από την είσπραξή τους. Δηλαδή πουλά τους φόρους. Και πού τους πουλά τους φόρους; Στους ισχυρούς της περιφέρειας, διότι αυτοί μπορούν ν' αγοράσουν αυτό το μεγάλο ποσό. Έτσι, σκεφτείτε, ένας δυνατός μιας περιφέρειας δεν πληρώνει φόρους, ο ίδιος έχει τα

εισοδήματα από τα κτήματα τα μεγάλα τα οποία κατέχει, ελέγχει τους χωρικούς του, ελέγχει την άμυνα άρα και τους ενόπλους στην περιοχή του, και επιπλέον αγοράζει, προαγοράζει τους φόρους της περιοχής του, άρα εισπράττει ο ίδιος τον φόρο απ' τους αγρότες. Επομένως οι αγρότες στο Βυζάντιο, μέσα στις συνθήκες παρακμής του Βυζαντίου, μπαίνουν σταδιακά στη θέση του μη ελεύθερου αγρότη –ποτέ δεν έγιναν ακριβώς όπως στον δυτικό Μεσαίωνα–, του μη ελεύθερου αγρότη, ο οποίος υπόκειται στη δύναμη και τον έλεγχο του δυνατού. Δεν είμαστε μακριά επομένως από το να μπούμε στο επόμενο βήμα του Βυζαντίου, που είναι οι διάφορες δεσποτείες (το Δεσποτάτο του Μυστρά, το Δεσποτάτο της Ηπείρου, την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας). Δηλαδή, διάφοροι δυνατοί ελέγχουν περιφερειακά βυζαντινά κέντρα, τα οποία συνδέονται κατά κάποιο τρόπο με την κεντρική αρχή, αλλά ταυτοχρόνως είναι και αυτόνομες βυζαντινές περιοχές στις οποίες οι ισχυροί έχουν τον πρώτο ρόλο.

1. 2: 13ος αιώνα Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 και η εμφάνιση των Οθωμανών (60')

V 1. 2. 1 Η Δυναστεία των Αγγέλων και τα γεγονότα του 1204. (17')

Έτσι λοιπόν, ο 12ος αιώνας είναι πλέον αιώνας στον οποίο τα φαινόμενα απίσχνασης της οικονομικής ζωής τού Βυζαντίου, της πολιτικής του συνοχής, είναι πλέον όλο και πιο φανερά. Λέμε ότι το 1185 είναι πλέον η χρονολογία της παρακμής του Βυζαντίου, το Βυζάντιο μπαίνει στην παρακμή του πια πεντακάθαρα, είναι μέσα στον 12ο αιώνα αυτό που συμβαίνει. (Η χρονολογία 1185 είναι ο 12ος αιώνας. Το λέω αυτό διότι πολλές φορές κάνουμε λάθος τη χρονολόγηση των αιώνων. Και όταν βλέπουμε μια χρονολογία 1100 θεωρούμε ότι είναι ο 11ος αιώνας, μια χρονολογία 1500 θεωρούμε ότι είναι ο 15ος αιώνας. Είναι ένας αιώνας μετά από αυτό. Δηλαδή το 1100 είναι 12ος αιώνας, το 1500 είναι 16ος αιώνας, παραδείγματος χάρη). Γυρνώ στο θέμα μας. Το 1185 ανεβαίνει στην εξουσία στο Βυζάντιο μία δυναστεία η οποία θεωρείται η δυναστεία η οποία συνεπέφερε τα μεγαλύτερα δεινά στην αυτοκρατορία, μια δυναστεία ατόμων που το μόνο που τελικά πέτυχαν ήταν να βαθύνουν την παρακμή και την κρίση. Είναι η δυναστεία των Αγγέλων. Στη διάρκεια της δυναστείας αυτής, η οποία θα λήξει φυσικά –φαίνεται ήδη, και μπορείτε να το φανταστείτε με ποια χρονολογία– τη χρονολογία 1204, που είναι η χρονολογία της πτώσης της Κωνσταντινούπολης, η πρώτη κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους, δηλαδή τους σταυροφόρους της 4ης Σταυροφορίας, είναι η δυναστεία η οποία διαχειρίστηκε αυτή την κρίσιμη περίοδο, και όπως φάνηκε ήταν ανίκανη να βοηθήσει το κράτος να ανακάμψει ή, κατά άλλες ερμηνείες, ήταν τέτοια η εξέλιξη των πραγμάτων που έφερε μια δυναμική που δεν θα μπορούσε να ανασταλεί. Τώρα, στη διάρκεια της δυναστείας των Αγγέλων θα συμβούν γεγονότα τα οποία είναι κορυφαία. Ανάμεσα σε αυτά είναι η ανάκαμψη της δύναμης των Βουλγάρων, η δημιουργία του μεγάλου βουλγαρικού βασιλείου, και είναι τα γεγονότα της 4ης Σταυροφορίας, που μας ενδιαφέρουν εξαιρετικά. Τι συνέβη εκεί γύρω στο 1203: Ήδη στις αρχές του 1200 ετοιμαζόταν μία νέα σταυροφορία. Οι σταυροφορίες μετά την 1η, δεν ήταν πια τόσο πεζές, και σταδιακά έγιναν σταυροφορίες

των οποίων η δύναμη μεταφερόταν με ναυτικό τρόπο, με τα πλοία, από την Ιταλία συνήθως, ή από περιοχές της Γαλλίας, ή κάπου από περιοχές της Μεσογείου, προς τους Αγίους Τόπους, που βρίσκονται στην ανατολική Μεσόγειο. Αυτή τη φορά, σε αυτή την 4η Σταυροφορία, όταν ξεκινούν οι ετοιμασίες της, η Βενετία, εκεί γύρω στο 1200, είναι πια μια πολύ μεγάλη δύναμη, μια σπουδαία πόλη, η οποία έχει εμπορικά δίκτυα σε όλη την ανατολική Μεσόγειο, πλούτο μέσα στην πόλη της, και βρίσκεται σε πραγματική άνοδο. Μάλιστα παίζει μεγάλο ρόλο και στις σταυροφορίες, διότι με τα πλοία της είναι σε θέση να μεταφέρει χιλιάδες στρατιωτών, και ο Πάπας είναι σε στενή επαφή με τους Βενετούς γι' αυτές του τις ανάγκες, της ανάγκης μεταφοράς, αλλά και οι Βενετοί μετέχουν και στις διαδικασίες των σταυροφοριών. Βέβαια οι Βενετοί ήταν πάντοτε εξαιρετικοί στις οικονομικές τους πλευρές, και μπορεί να ήταν Χριστιανοί, και βέβαια είχαν μια δύσκολη σχέση με τον Πάπα, είχαν φυσικά σχέση με τον Πάπα, όμως, όπως έλεγαν: «Siamo primo Veneziani e dopo Cristiani». Δηλαδή «πρώτα είμαστε Βενετοί και έπειτα Χριστιανοί». Που σημαίνει: πρώτα τα συμφέροντα της Βενετίας –και εννοούσαν τα εμπορικά και οικονομικά συμφέροντα– και, μην τρελαθούμε, έπειτα είναι το Χριστιανικό σκέλος. Ήταν πραγματιστές. Βέβαια είχαν μεγάλες σχέσεις με τον Πάπα, δύσκολες σχέσεις, όπως σας είπα. Γιατί τα λέω όλα αυτά: Διότι εκεί, στην προετοιμασία της 4ης Σταυροφορίας, οι Βενετοί παίζουν μεγάλο ρόλο, τα πλοία τους χρησιμοποιούνται, Γερμανοί (Φράγκοι δηλαδή) κατεβαίνουν για τη σταυροφορία ένοπλοι απ' όλες τις πλευρές, Γάλλοι, Ισπανοί κλπ., και όλοι αυτοί ετοιμάζονται να περάσουν στους Αγίους Τόπους, όταν συμβαίνει ένα γεγονός. Μέσα στη δυναστεία των Αγγέλων-, έχει ξεκινήσει αυτή η Σταυροφορία όταν η δυναστεία των Αγγέλων έχει μεγάλα εσωτερικά προβλήματα. Στο Βυζάντιο, όπως και σε όλες τις αυτοκρατορίες δηλαδή, είναι σχήματα μεγάλα, κεντρικά διοικούμενα, υπάρχουν πάντοτε στις αυτοκρατορίες δυναστικές διαμάχες. Κυρίως προέρχονται από εσωτερικά θέματα, δηλαδή ένας συγγενής θεωρεί ότι αυτός θα 'ναι αυτοκράτορας και όχι ο αδελφός του ή ο ξάδελφός του ή ο θείος του, προσπαθεί, δημιουργεί μια συμμαχία με κάποιους άλλους, δηλαδή μια συνωμοσία για την ανατροπή, να πάρει εκείνος, ή κάποιος άλλος φιλόδοξος προσπαθεί να παντρευτεί κόρη του αυτοκράτορα για να μπει εκείνος στη δυναστεία, να πάρει την εξουσία κλπ. Αυτά είναι μέσα στα ανθρώπινα δυστυχώς, και ήταν αρκετά διαδεδομένα σε όλο τον κόσμο. Στο Βυζάντιο αυτή την εποχή-, πάντα τα είχε, αλλά αυτή την εποχή της δυναστείας των Αγγέλων τα πράγματα έχουν πάρει βαριά τροπή, που αδυνατίζουν ακόμη περισσότερο το Βυζάντιο. Αυτοκράτορας εκεί κοντά στη χρονολογία αυτή είναι ο Άγγελος Δ', του οποίου όμως η εξουσία αμφισβητείται από συγγενείς του. Ένας από αυτούς, Άγγελος κι αυτός στο όνομα, μαθαίνοντας ότι είναι σε εξέλιξη μία ακόμη σταυροφορία που θα διασχίσει τα ύδατα της ανατολικής Μεσογείου, άρα θα βρεθεί σε "χορικά ύδατα" –θα λέγαμε σήμερα– του Βυζαντίου για να φτάσει στους Αγίους Τόπους, σκέφτεται να απευθυνθεί στους σταυροφόρους και να τους ζητήσει να έλθουν στην Κωνσταντινούπολη, να ανατρέψουν τον αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης, να τοποθετήσουν τον ίδιο αυτοκράτορα, και τους υποσχόταν μία μεγάλη χρηματική αμοιβή και ένωση των Εκκλησιών. Οι Σταυροφόροι, και ο Πάπας και οι Βενετοί, θεώρησαν πολύ δελεαστικές αυτές τις προτάσεις. Διότι μία Σταυροφορία είναι ακριβό πράγμα, είναι ένας πόλεμος, σου χρειάζονται χρήματα. Η ένωση των Εκκλησιών είναι πολύ σημαντικό πράγμα.

Και φυσικά θα γινόταν ένωση Εκκλησιών με την Ανατολική πλευρά να ενώνεται με τη Δυτική υπό τους όρους της Δυτικής, δεν θα μπορούσε να είναι κάτι άλλο. Επομένως, το σκέφτονται έτσι, το σκέφτονται αλλιώς, και τελικά κάνουν τις κινήσεις τους, έρχονται στην Κωνσταντινούπολη, και μετά από περιπετειώδεις εξελίξεις ανατρέπουν τον Άγγελο Δ' και μπαίνει στη θέση του ο Άγγελος Ε'. Αυτός ο οποίος δηλαδή είχε προκαλέσει την επέμβαση των δυτικών δυνάμεων. Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 έγινε με έναν παράξενο τρόπο, διότι εν πολλοίς οι Δυτικοί βρέθηκαν μέσα στην Κωνσταντινούπολη. Βέβαια έγινε και με άμυνα, από την πλευρά του Αγγέλου Δ' έγιναν μάχες στα κάστρα, σε διάφορα σημεία, αλλά καθώς η πρόσκληση ήταν από το εσωτερικό, η κατάληψη του 1204 ήταν σχετικά εύκολη για τους Δυτικούς, και η ανατροπή της σειράς της δυναστείας να γίνει με άνεση. Όμως ο Άγγελος Ε' (αυτός ο οποίος πήρε την εξουσία με τον τρόπο που περιγράψαμε) είχε υποσχεθεί πολλά στους σταυροφόρους, τα οποία και δεν ήταν σε θέση να τηρήσει. Δηλαδή τα χρήματα που τους είχε υποσχεθεί δεν υπήρχαν στο δημόσιο ταμείο, άνοιξε το ταμείο και είδε ότι ήταν μείον. Άρχισε να ψάχνει να βρει τρόπους για να ανταμείψει τους σταυροφόρους, αλλά δεν τους έβρισκε. Άρχισε τις υπεκφυγές, προσπαθούσε να αποτρέψει τις εξελίξεις, οι Σταυροφόροι άρχισαν να γίνονται ανήσυχoi, περίμεναν γρήγορα τα υπεσχεθέντα και τις εσωτερικές διαδικασίες, τις συνομιλίες για την ένωση των Εκκλησιών, όλα αυτά τα περίμεναν. Τίποτα από αυτά δεν γίνεται. Καθώς λοιπόν κωλυσιεργούσε η Βυζαντινή πλευρά, οι σταυροφόροι έστειλαν τελεσίγραφο: «Η εκπληρώνετε όσα μας υποσχεθήκατε, ή θα τα πάρουμε μόνοι μας». Με αποτέλεσμα φυσικά τελικά, αφού η Βυζαντινή πλευρά δεν μπορούσε, δεν κάλυπτε αυτά τα οποία είχε υποσχεθεί, να επιτεθούν πια σαν λεηλάτες στην Κωνσταντινούπολη και να λεηλατήσουν το παν. Η Κωνσταντινούπολη το 1204 ήταν μία πόλη θαυμαστή. Σαν την Κωνσταντινούπολη το 1204 δεν υπήρχε πόλη στην Ευρώπη, τη δυτική Ευρώπη. Σε όλη τη Ευρώπη. Μόνο η Κόρντοβα μπορούσε να αναμετρηθεί σε διάφορες πλευρές, και τούτο διότι βρισκόταν κάτω απ' τους Άραβες. Οι Άραβες μετά το 711 μ. Χ. έλεγχαν την Ιβηρική χερσόνησο και εκεί είχαν μεταφέρει έναν υψηλότατο πολιτισμό, και κάποιες πόλεις, όπως η Κόρντοβα και η Γρανάδα, είχαν γίνει καταπληκτικές πόλεις. Αλλά καμία, ούτε καν αυτές, δεν μπορούσαν να συγκριθούν με την Κωνσταντινούπολη, που για αιώνες ήταν η Βασιλεύουσα των πόλων. Καμία πόλη στη γη δεν έχει τη θέση της Κωνσταντινούπολης, καμία πόλη στη γη δεν γεφυρώνει δύο ηπείρους και δύο θάλασσες, καμία πόλη στη γη! Είναι η πιο προνομιούχος πόλη στον κόσμο η Κωνσταντινούπολη. Και είχε συμβεί να είναι και η πρωτεύουσα μιας πολύ σπουδαίας αυτοκρατορίας, της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, δηλαδή του Βυζαντίου, και στη συνέχεια να έχει την εξέλιξη που ξέρουμε, δηλαδή να γίνει και η πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είχε 500. 000 περίπου πληθυσμό, μαζί με τους στρατιώτες, τη φύλαξη κλπ. Μόνο το Πεκίνο, η Τσαγκάν, το Τόκιο μπορούσε ν' αναμετρηθεί μαζί της σε διάφορες περιόδους. Ήταν μια τεράστια πόλη, την εποχή που το Λονδίνο και το Παρίσι ήταν λασπουπόλεις των ελάχιστων κατοίκων, η Κωνσταντινούπολη ήταν πέραν πάσης περιγραφής. Όταν είχαν έρθει οι πρώτοι σταυροφόροι, όταν πέρασαν οι πρώτοι σταυροφόροι από την Κωνσταντινούπολη, και απ' όλη βέβαια τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, Γερμανοί, Ισπανοί, Άγγλοι, Γάλλοι, έμειναν άναυδοι. Οι ίδιοι βρισκόνταν το 1096 πάρα πολύ πίσω, σχεδόν σε κατάσταση βαρβάρου. Και διέσχισαν την περιοχή μιας

πάρα πολύ προηγμένης αυτοκρατορίας. Μέσα στα 200 χρόνια που είχαν κυλήσει περίπου, το 1204 τα πράγματα είχαν αλλάξει. Η δυτική Ευρώπη πήγαινε προς το καλύτερο και βελτιωνόταν, και η ανατολική πλευρά έτεινε σε εξελίξεις δεινές. Όμως παρέμενε η Κωνσταντινούπολη και το Βυζάντιο σε θέση υπεροχής. Όταν λοιπόν λεηλατήθηκε η Κωνσταντινούπολη, είχες να λεηλατήσεις πολλά. Είχες να λεηλατήσεις μια από τις καταπληκτικότερες πόλεις στον κόσμο. Και η λεηλασία της Κωνσταντινούπολης το 1204 έχει μείνει στην ιστορία. Σε ένα αγαπημένο μου βοήθημα όταν μελετώ την Ιστορία, είναι μια καταπληκτική γερμανική δουλειά,

Εικόνα 5

Η λεηλασία της Κωνσταντινούπολης έφερε τα Άλογα του Ιπποδρόμου της Κωνσταντινούπολης μπροστά από την Εκκλησία του Αγίου Μάρκου.

που όμως την έχω σε αγγλική εκφορά, «Atlas of World History», εδώ, με μικρούς χάρτες στ' αριστερά και με πολύ συντετμημένα κείμενα στα δεξιά μάς λέει τις εξελίξεις. Και όταν μας μιλά για την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1204 γράφει: «1204. Κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης. Το μίσος των Λατίνων για τους Έλληνες βρήκε έκφραση σε βαρβαρικές ωμότητες. Πρόκειται για την πιο εκτεταμένη λεηλασία μνημείων, έργων τέχνης και άλλων σπουδαίων ακριβών, πολύτιμων αντικειμένων όλου του μεσαιωνικού κόσμου». Η λεηλασία για τους Δυτικούς-, ακόμη και ο Πάπας δυσαρεστήθηκε πολύ γι' αυτά τα οποία συνέβησαν, αλλά μετά ηρέμησε, σκέφτηκε ότι καλά πάνε τα πράγματα. Η λεηλασία της Κωνσταντινούπολης έφερε τα Άλογα του Ιπποδρόμου της Κωνσταντινούπολης μπροστά από την Εκκλησία του Αγίου Μάρκου. Όποιος έχει επισκεφθεί τη Βενετία θα δει ότι μπροστά από την Εκκλησία του Αγίου Μάρκου, την εμβληματική εκκλησία της μητρόπολης, δηλαδή της Βενετίας, βρίσκονται αυτά τα υπέροχα αγάλματα, τα οποία κοσμούσαν τον Ιππόδρομο της Κωνσταντινούπολης. Χιλιάδες εικόνες διέρρευσαν, πωλήθηκαν σε όλη την Ευρώπη, ιερές εικόνες, αποκόπηκαν τα χρυσά από τις εικόνες, λεηλατήθηκαν εκκλησίες, μοναστήρια των σχισματικών. Γιατί οι Καθολικοί κατηγορούσαν τους Χριστιανούς Ορθόδοξους ως «σχισματικούς», ότι εκείνοι έφεραν το Σχίσμα. Το 1204 λοιπόν καταλαμβάνεται η Κωνσταντινούπολη και αυτή είναι η κομβική χρονολογία για τις εξελίξεις των πραγμάτων, όχι μόνο λόγω της λεηλασίας, αλλά διότι αυτή η χρονολογία θα ετοιμάσει την επόμενη κομβική χρονολογία, δηλαδή το 1453, με τρόπους που θα εξηγήσουμε αμέσως μετά.

Υ 1. 2. 2 Η μακρά Λατινοκρατία. Η διάλυση του Σελτζουκικού κράτους στη Μικρά Ασία. (11')

Μιλήσαμε λοιπόν για τη χρονολογία 1204, που ήταν κομβική για τις εξελίξεις των πραγμάτων, τη λεηλασία της Κωνσταντινούπολης, την κατοχή της Πόλης, την ανατροπή των βυζαντινών αυτοκρατόρων, το τέλος της δυναστείας των Αγγέλων. Και εδώ έχουμε μία αποτύπωση. Η πτώση της Κωνσταντινουπόλεως έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση. Η τελική πτώση, γιατί, όπως σας είπα, είχε μια εξέλιξη αυτό το πράγμα. Και η επίθεση των Δυτικών και η λεηλασία έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση, και έτσι έχουμε και στον δυτικό κόσμο αποτυπώσεις όπως αυτή που βλέπουμε εδώ, που δείχνει τους Δυτικούς να επιτίθενται και να λεηλατούν την Πόλη, την βασιλεύουσα πόλη, δηλαδή την Κωνσταντινούπολη. Η επίθεση αυτή συνοδεύτηκε και με τον έλεγχο κεντρικότατων σπουδαίων εδαφών του Βυζαντίου, εδαφών που ήταν σημαντικότερα για τον έλεγχο της ανατολικής Μεσογείου, τόσο τον πολιτικό όσο και τον εμπορικό, για τις διάφορες δυνάμεις που συμμετείχαν σε αυτή την 4η Σταυροφορία. Σε αυτές τις δυνάμεις περιλαμβάνονταν Γερμανοί ευγενείς και φεουδάρχες,

Εικόνα 6

Μιλήσαμε λοιπόν για τη χρονολογία 1204, που ήταν κομβική για τις εξελίξεις των πραγμάτων, η λεηλασία της Κωνσταντινούπολης, την κατοχή της Πόλης, την ανατροπή των βυζαντινών αυτοκρατόρων, το τέλος της δυναστείας των Αγγέλων.

Γάλλοι ευγενείς και φεουδάρχες, Ισπανοί, και φυσικά Βενετοί. Αυτοί μοίρασαν, αυτές οι διάφορες οικογένειες, τα τμήματα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τη Μικρά Ασία και δυτικότερα, δηλαδή το δυτικότερο κομμάτι της Μικράς Ασίας, που βρίσκεται κοντά προς την Κωνσταντινούπολη, τη Θράκη, τμήματα της Μακεδονίας, της Στερεάς Ελλάδος, την Πελοπόννησο, την Κύπρο, την Κρήτη, τα Επτάνησα και τα νησιά του Αιγαίου. Έκτοτε αυτές οι περιοχές, και για μεγάλο διάστημα, θα μείνουν “υπό λατινικό έλεγχο” όπως λέμε. Ξεκινά

δηλαδή για την ελληνική ιστορία, την ιστορία της ανατολικής Μεσογείου και φυσικά στο βαθμό που μας αφορά και την ελληνική ιστορία, η μακρά μας επαφή ως Έλληνες με τη δυτική πλευρά, τη δυτικοευρωπαϊκή πλευρά. Δεν είναι καινούρια, είχαμε επαφές μαζί τους, και θρησκευτικές και οικονομικές –σας θυμίζω τα προνόμια κλπ. –, όμως τώρα για πρώτη φορά οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι της ανατολικής Μεσογείου βρίσκονται υπό πολιτική εξουσία Δυτικών, διοικούνται. Οι Δυτικοί πλέον έχουν γίνει κυρίαρχοι πολιτικά στην περιοχή. Θέλω να σας πω στο σημείο αυτό ότι πολλές φορές στην ελληνική ιστορία –παρότι τα πράγματα γράφονται, δεν είναι ότι δεν γράφονται– στη μέση συνείδηση του Έλληνα, του σημερινού Έλληνα, η πτώση του Βυζαντίου συνδέεται με τους Οθωμανούς. Δηλαδή, αν ρωτήσει κανείς έναν μέσο Έλληνα: «Έπεσε το Βυζάντιο. Ποιος ακολούθησε;» θα απαντήσουμε νομίζω οι περισσότεροι από μας: «Οι Οθωμανοί». Η τουρκοκρατία δηλαδή. Ενώ μεσολάβησε η φραγκοκρατία, η λατινοκρατία, και μάλιστα για κάποιες περιοχές η λατινοκρατία ήταν μακρύτερη από την τουρκοκρατία. Διότι λέμε γενικά ότι η τουρκοκρατία διήρκεσε από το 1453 έως το 1821. Αυτό ισχύει και δεν ισχύει, διότι για πολλές περιοχές η τουρκοκρατία ξεκίνησε πολύ ενωρίτερα, και 100 και 150 χρόνια νωρίτερα από το 1453, επομένως αυτές μετρούν. Και δεν απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους το 1821, ένα

206 Late Middle Ages/Byzantium (1204–1453)

The Latin Empire, 1204–61

Εικόνα 7

4η Σταυροφορία. Σε αυτές τις δυνάμεις περιλαμβάνονταν Γερμανοί ευγενείς και φεουδάρχες, Γάλλοι ευγενείς και φεουδάρχες, Ισπανοί, και φυσικά Βενετοί.

πολύ μικρό κομμάτι του Ελληνισμού απελευθερώθηκε το 1821. Σας λέω χαρακτηριστικά το

παράδειγμα της Κρήτης, που ήταν ναυαρχίδα της βενετικής κυριαρχίας στην ανατολική Μεσόγειο. Η Κρήτη παρέμεινε υπό βενετικό έλεγχο από περίπου το 1204 έως περίπου το 1669, δηλαδή για 460-τόσα χρόνια. Οι Οθωμανοί κατέλαβαν οριστικά τη μεγαλόνησο το 1669 και την έχασαν το 1912. Στις αφαιρέσεις δεν είμαι τόσο καλή αυτή τη στιγμή, αλλά είναι πολύ λιγότερα από τα 460 χρόνια της λατινικής, της βενετικής παρουσίας στην Κρήτη. Η παρουσία των Δυτικών στην ανατολική Μεσόγειο ως πλέον κυριάρχων, θα αλλάξει ισορροπίες και θα φέρει καινούρια μέτωπα. Πρώτα-πρώτα, την ώρα που θα καταληφθεί η Κωνσταντινούπολη το 1204, οι Σελτζούκοι Τούρκοι είναι ισχυροί στη Μικρά Ασία, παραμένουν ισχυροί στη Μικρά Ασία. Αλλά ανησυχούν πάρα πολύ απ' τον καινούριο γείτονα τον οποίο έχουν κοντά τους, δηλαδή τους Δυτικούς. Δεν είναι πλέον το Βυζάντιο, το οποίο έμοιαζε να φθίνει, αλλά έρχονται εδώ νέες δυνάμεις, που μοιάζουν άλκιμες. Εκτός αυτού, αυτός ο αιώνας, ο 13ος αιώνας, είναι ένας αιώνας τεράστιας σημασίας για την Ευρασία, θα έλεγε κανείς για ένα θέμα που δεν μας αφορά, αλλά αφορά, για τον εξής λόγο: Εκεί, στις αρχές του 13ου αιώνα, στις στέπες της Ασίας, την απέραντη αυτή ζώνη του κόσμου, στις στέπες της Ασίας, όπου κατοικούν νομάδες κτηνοτρόφοι, γεννιέται και παίρνει την εξουσία ένας ισχυρότατος παράγοντας του μογγολικού κόσμου, ο Τζενγκίς Χαν ([Te Muji] το όνομά του). Ο Τζενγκίς Χαν ενώνει –εκεί, γύρω στο 1210, ήδη είναι πανίσχυρος– φυλές Μογγόλων αλλά και Τουρκομάνων της κεντρικής στέπας και κτυπά την Κίνα, κτυπά περιοχές της Ασίας, κτυπά δυτικότερα, τα στρατεύματά του καλπάζουν προς τη Δύση, και αυτός και οι διάδοχοί του καταφέρνουν να δημιουργήσουν στον 13ο αιώνα τη μεγαλύτερη Αυτοκρατορία στην παγκόσμια ιστορία μέχρι σήμερα που έχει δημιουργηθεί με πολεμική δράση. Είναι η Αυτοκρατορία των Μογγόλων, η «Αυτοκρατορία της Χρυσής Ορδής», όπως λέγεται. Αυτή η Αυτοκρατορία δημιούργησε ένα σχήμα κυριαρχίας που ξεκινούσε από τον Ειρηνικό Ωκεανό και έφτανε μέχρι την κεντρική Ευρώπη. Η Αυτοκρατορία των Μογγόλων του Τζενγκίς Χαν και των επιγόνων του, διήρκησε περίπου 250 χρόνια, ήταν πέντε φορές μεγαλύτερη από την Αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τρεις φορές μεγαλύτερη από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η μόνη Αυτοκρατορία που μέχρι σήμερα έχει ξεπεράσει το μέγεθος της Αυτοκρατορίας του Τζενγκίς Χαν, των Μογγόλων του 13ου αιώνα, είναι η Βρετανική Αυτοκρατορία του 19ου αιώνα, που όμως δεν απέκτησε το μέγεθός της με πόλεμο, φυσικά και με πόλεμο, αλλά και με διπλωματία και με άλλα μέσα.

Γιατί μας ενδιαφέρει ο Τζενγκίς Χαν και οι Μογγόλοι; Διότι η επέλασή τους θα φέρει ανακατατάξεις και στο τουρκικό στοιχείο και στο Σελτζουκικό στοιχείο το οποίο βρίσκεται στην ανατολική Μικρά Ασία, και καθώς μογγολικές ομάδες θα έρθουν και θα χτυπήσουν, στην επέλασή τους τη φοβερή, η οποία περιελάμβανε καταστροφή πλήρη της Βαγδάτης. Η Βαγδάτη στα μέσα του 13ου αιώνα, στη Βαγδάτη δεν έμεινε πέτρα στην πέτρα. Μια σπουδαία πόλη του κόσμου την άφησαν οι Μογγόλοι γυμνή τελείως από ζωή, από ύπαρξη. Κτυπήσανε αυτό που σήμερα είναι Συρία, αντιμετώπιστηκαν από τους Μαμελούκους επιτυχώς το 1260 στην περιοχή της Παλαιστίνης, όμως στο μεταξύ ομάδες τους κτύπησαν τη Μικρά Ασία. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι δεν άντεξαν στα χτυπήματα αυτά, και έτσι εκεί, στον 13ο αιώνα, το Σελτζουκικό κράτος διαλύεται από τα αλληπάλληλα κτυπήματα των Μογγόλων, με αποτέλεσμα, ενώ στη δυτική πλευρά να αυξάνεται η δύναμη των Δυτικών –

το Βυζάντιο μοιάζει να έχει χαθεί-, η σελτζουκική δύναμη καταρρέει, πράγμα το οποίο θα φέρει νέες εξελίξεις στα πράγματα.

V 1. 2. 3 1261: Μερική ανάκαμψη του Βυζαντίου. Ο πρώτος πυρήνας του Οθωμανικού κράτους στη Μικρά Ασία. (17')

Μιλούσαμε για τον 13ο αιώνα και είδαμε ότι στον 13ο αιώνα, δηλαδή το 1204, δημιουργείται μια δέσμη φραγκικών κυριαρχιών στα σημεία των βυζαντινών εδαφών. Δείξαμε αν θυμάστε αυτό τον χάρτη και τα καίρια σημεία τα οποία έλεγξαν οι Δυτικοί. Όμως το Βυζάντιο δεν έχει χαθεί, δεν έχει καταληφθεί ολόκληρο, καθώς ένα του τμήμα στην περιοχή της Μικράς Ασίας, που ακόμη δεν είχε πέσει στους Σελτζούκους Τούρκους και ήταν βυζαντινό, διατηρεί τη δύναμή του και την ανεξαρτησία του. Είναι η περιοχή γύρω από τη Νίκαια, αυτή την εμβληματική πόλη της Μικράς Ασίας, στην οποία έγινε και η πρώτη Σύνοδος, όπως είπαμε προηγουμένως, θα το θυμόμαστε όλοι. Σήμερα η Νίκαια φυσικά είναι μία τουρκική πόλη και ονομάζεται İznik. Για χιλιετίες ονομαζόταν Νίκαια, ελληνική λέξη βέβαια από τη λέξη «νίκη». Εδώ λοιπόν, στην περιοχή της δυτικής Μικράς Ασίας, αναπτύσσεται μία Βυζαντινή, βυζαντινογενής αυτοκρατορία, η Αυτοκρατορία της Νικαίας. Οι αυτοκράτορες της Νικαίας κατάγονται συνήθως από δύο οικογένειες μεγάλες, την οικογένεια Βατάντζη, την οικογένεια Δούκα, αλλά επίσης μεγάλες άλλες οικογένειες είναι η οικογένεια Δραγάντζη κλπ. Η οικογένεια Βατάντζη και η οικογένεια Δούκα θα παίξουν μεγάλο ρόλο στη διατήρηση του βυζαντινού πνεύματος, ενώ η υπόλοιπη Αυτοκρατορία έχει καταρρεύσει, με εξαίρεση επίσης και ένα τμήμα της Ηπείρου, το Δεσποτάτο της Ηπείρου, το οποίο για μεγάλο διάστημα παρέμεινε βυζαντινό, σε άλλα σημεία ένα του τμήμα ελέγχθηκε από τους Δυτικούς. Εκείνη η Αυτοκρατορία που θα έχει τον μεγαλύτερο

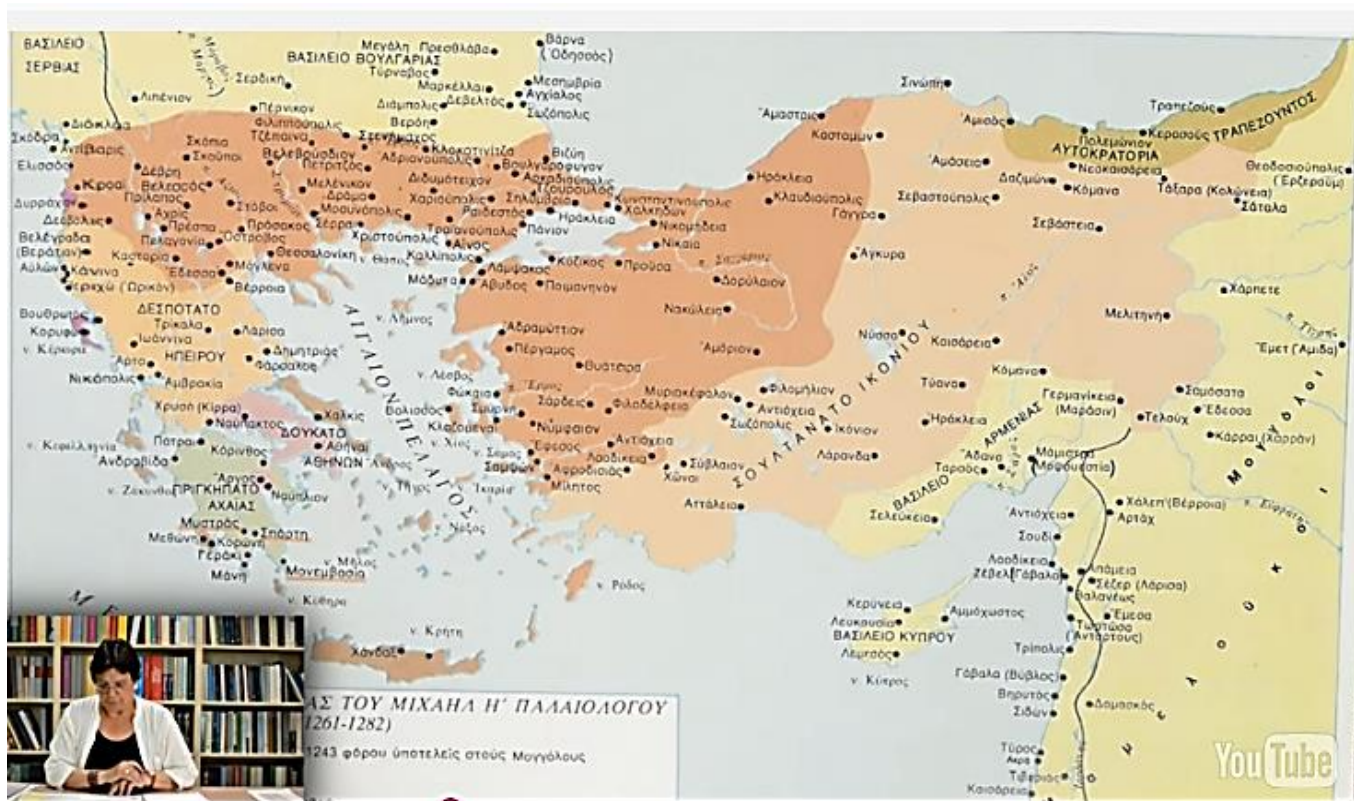

Εικόνα 8

Όμως το Βυζάντιο δεν έχει χαθεί, δεν έχει καταληφθεί ολόκληρο, καθώς ένα του τμήμα στην περιοχή της Μικράς Ασίας, που ακόμη δεν είχε πέσει στους Σελτζούκους Τούρκους και ήταν βυζαντινό, διατηρεί τη δύναμή του και την ανεξαρτησία του.

ρόλο στην ανάκαμψη του Βυζαντίου είναι αυτή, η Αυτοκρατορία της Νικαίας. Και φυσικά είναι και η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, η οποία όμως βρίσκεται σε απόσταση απ' τα τεκταινόμενα στο τμήμα εδώ προς την Κωνσταντινούπολη, και σε αυτή τη φάση θα παίζει μικρότερο ρόλο. Η Αυτοκρατορία της Νικαίας είναι ένα σημαντικό σημείο των εξελίξεων των πραγμάτων, διότι αν το 1204 πέφτει η Κωνσταντινούπολη, το 1261-62 η Κωνσταντινούπολη ανακαταλαμβάνεται. Ανακαταλαμβάνεται από τους αυτοκράτορες της Αυτοκρατορίας της Νικαίας. Επομένως αυτή η περιοχή, η οποία κρατήθηκε ανεξάρτητη από τη λατινική κυριαρχία, θα παίζει ρόλο, οι δυνάμεις του Βυζαντίου θα ανασυνταχθούν σε αυτή την περίοδο (μεταξύ του 1204-1261) στην περιοχή του κράτους της Νικαίας που σας έδειξα πριν, και σταδιακά, με κινήσεις και διπλωματικές και πολιτικές, και σε συνδυασμούς και δύσκολες καταστάσεις με άλλες περιοχές του Βυζαντίου που εδώ κι εκεί κατεσπαρμένα έμεναν ελεύθερες, κατάφεραν να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη. Έτσι, το 1262 πλέον η Κωνσταντινούπολη είναι υπό βυζαντινό έλεγχο ξανά. Την ώρα δηλαδή που η Κωνσταντινούπολη ανακαταλαμβάνεται από τους Βυζαντινούς, συμβαίνει το εξής: Η καρδιά της λατινικής παρουσίας, δηλαδή η Κωνσταντινούπολη ξαναγίνεται Βυζαντινή, αλλά εκεί στα ανατολικά της Αυτοκρατορίας της Νικαίας, που πια ενσωματώνεται στο Βυζάντιο, τα πράγματα θα αλλάξουν διότι οι επιθέσεις των Μογγόλων διαλύουν τους Σελτζούκους.

Επομένως η νέα Αυτοκρατορία που δημιουργείται, το Βυζάντιο δηλαδή του 1261, έχει τα σύνορα που δείχνει αυτός ο χάρτης που βλέπουμε εδώ, αυτός ο ωραίος χάρτης. Το 1261 η

Εικόνα 9

Επομένως η νέα αυτοκρατορία που δημιουργείται, το Βυζάντιο δηλαδή του 1261, έχει τα σύνορα που δείχνει αυτός ο χάρτης που βλέπουμε εδώ

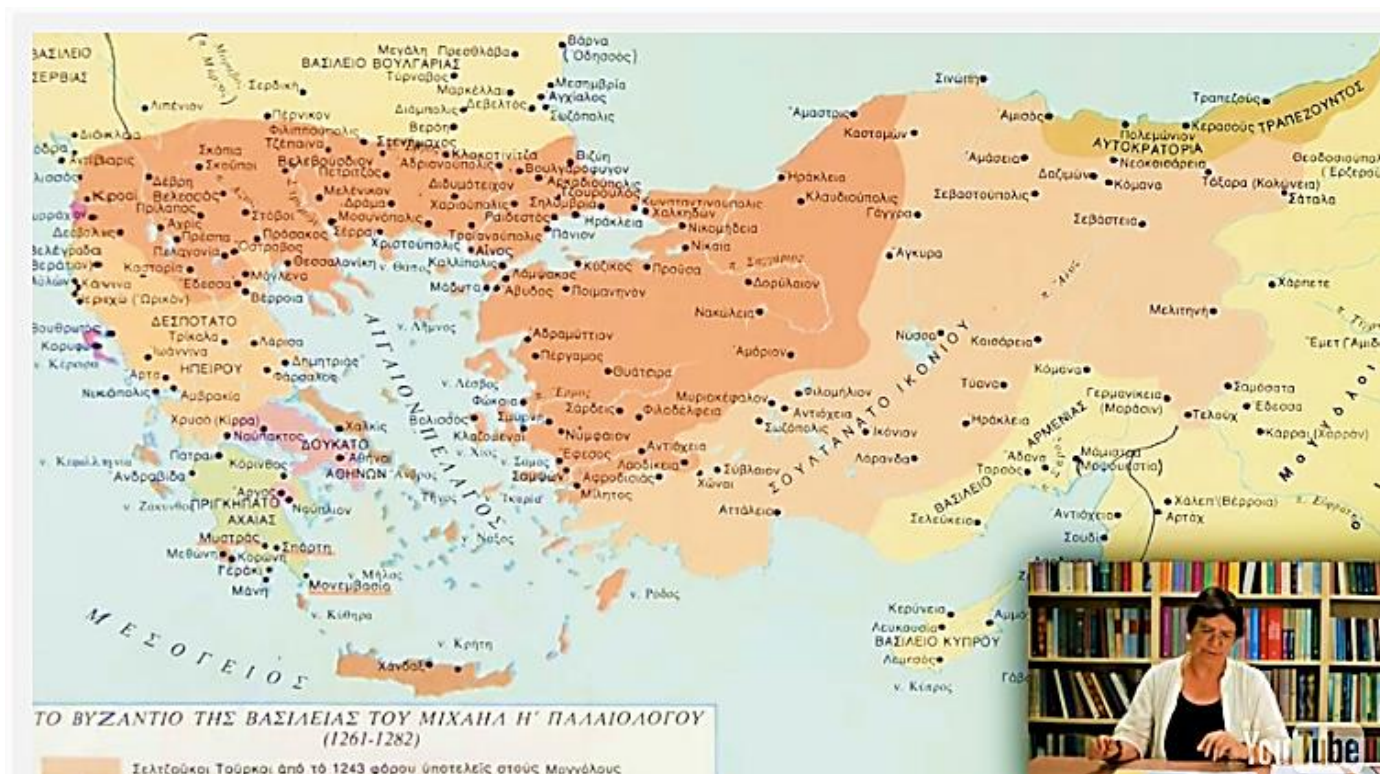
περιοχή η οποία ανήκε στους Δυτικούς έχει κατακτηθεί, η Κωνσταντινούπολη έχει ενσωματωθεί και όλα τα εδάφη της Αυτοκρατορίας της Νικαίας φυσικά είναι τμήμα του Βυζαντίου. Καταλαμβάνεται επίσης μια σημαντική ζώνη της δυτικής και ανατολικής Θράκης, της κεντρικής Μακεδονίας, έτσι ώστε δημιουργείται μία ζώνη ελέγχου, και κάποια κοντινά προς τη Μικρά Ασία νησιά βρίσκονται πάντα υπό βυζαντινό έλεγχο. Από κει και πέρα όμως ολόκληρα τμήματα της κεντρικής Στερεάς, η Εύβοια, η Πελοπόννησος, η Κύπρος, η Κρήτη, νησιά του κεντρικού Αιγαίου, Κυκλάδες, Επτάνησα, θα έχουν μία πορεία στην οποία συχνότατα την κυριαρχία θα την έχουν οι Δυτικοί (Βενετοί κυρίως, Γενοβέζοι, ιππότες του Αγίου Ιωάννου στα νησιά της Δωδεκανήσου, Λουιζινιάν και άλλες ομάδες). Το βυζαντινό κράτος λοιπόν του 1261 είναι συρρικνωμένο σε σχέση με το παρελθόν, και μεγάλα, σημαντικά τμήματα του πρώην βυζαντινού κράτους, εκείνα τα οποία παίζουν τον μεγαλύτερο ρόλο για την οικονομία και το εμπόριο, βρίσκονται πάντα σε δυτικά χέρια. Θα έλεγε λοιπόν κανείς ότι τα πράγματα είναι σε αμφισβητούμενη εξέλιξη. Οπωσδήποτε είναι σημαντικό το ότι επέζησε το Βυζάντιο, ότι κρατήθηκε η Αυτοκρατορία της Νικαίας. Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι οι αυτοκράτορες την περίοδο της Αυτοκρατορίας της Νικαίας, δηλαδή οι Βατάντζηδες, Δούκες κλπ., έχουν βαθύτατη ελληνική ταυτότητα. Μιλούν, χρησιμοποιούν τον όρο «Έλλην» για τους εαυτούς τους, «Έλληνες», χρησιμοποιούν τον όρο «είμαστε Έλληνες». Έχει σημασία αυτό για τη διερεύνηση των ταυτοτήτων, διότι στη Χριστιανική Εκκλησία για αιώνες ο όρος «Έλληνας» είχε ταυτιστεί με τον όρο «ειδωλολάτρης», και έτσι είχε παύσει να χρησιμοποιείται, σε τουλάχιστον αρκετούς κύκλους ο όρος «Έλλην» ως όρος εθνικός και είχε μείνει ως όρος θρησκευτικός. Τώρα, στη διάρκεια της Αυτοκρατορίας της Νικαίας χρησιμοποιείται ο όρος «Έλλην» σαν όρος ταυτόσημος με την ύπαρξή τους. Αναφέρονται στους αρχαίους Έλληνες, λένε ότι «είμαστε απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων», και είναι μία περίοδος η Αυτοκρατορία της Νικαίας ενισχύσεως της ελληνικής ταυτότητας και του ελληνικού πολιτισμού. Το γεγονός ότι από την Αυτοκρατορία της Νικαίας πήγασε η επαναδημιουργία μιας κάποιας Βυζαντινής αυτοκρατορίας –που βέβαια ήταν μια περίληψη, ένα πολύ μικρό τμήμα της προηγούμενης ακμής της, δεν είναι πλέον η μεγάλη Βυζαντινή Αυτοκρατορία–, θα φέρει και την επόμενη δυναστεία, και τελική δυναστεία του Βυζαντίου στα πράγματα, που είναι η δυναστεία των Παλαιολόγων. Η δυναστεία των Παλαιολόγων είναι η τελευταία δυναστεία της Αυτοκρατορίας αυτής. Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος Η΄ (8ος) είναι εκείνος ο οποίος θα επιτύχει το τελικό σχήμα επαναδημιουργίας μιας συρρικνωμένης αλλά Βυζαντινής αυτοκρατορίας, και αυτός είναι και ο ιδρυτής της δυναστείας των Παλαιολόγων. Η δυναστεία των Παλαιολόγων είναι εκείνη η οποία θα διαχειριστεί τους τελευταίους δύο αιώνες της Αυτοκρατορίας, δηλαδή από το 1261 έως το 1453, κάτι λιγότερο δηλαδή από 200 χρόνια, και εξ αυτού αυτή η δυναστεία διαχειρίστηκε έναν ρόγχο, έναν θάνατο. Είχαν μπροστά τους να επιλύσουν τεράστια προβλήματα, είναι μια δυναστεία

για την οποία γίνεται μεγάλη συζήτηση να αποτιμηθεί ο δυναμισμός της, κάποιιοι από τους ηγεμόνες της αποδείχτηκαν ικανοί, άξιοι, όλοι τους προσπάθησαν να διασώσουν την Αυτοκρατορία με τον δικό τους τρόπο, με τις δικές τους σκέψεις, αλλά στα χέρια τους ήρθε το τέλος της Αυτοκρατορίας. Το 1453 ο τελευταίος Παλαιολόγος, ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ (11ος) θα υπερασπιστεί τα τείχη της Κωνσταντινουπόλεως, το πτώμα του δεν θα βρεθεί ποτέ, μόνο τα κόκκινά του σανδάλια γεμάτα αίμα θα βρεθούν κάπου. Το γεγονός ότι δεν βρέθηκε το πτώμα του, η σορός του, έθρεψε θρύλους για τον μαρμαρωμένο βασιλιά, ότι δεν σκοτώθηκε, ότι είναι κρυμμένος, θρύλους με τους οποίους τράφηκε ο Ελληνισμός μετά την πτώση της Βασιλεύουσας, της Κωνσταντινούπολης. Είναι πολύ σημαντικό να πούμε στο σημείο αυτό ότι για τον Νέο Ελληνισμό και τον μεσαιωνικό Ελληνισμό, και μέχρι σήμερα, μία είναι η σπουδαία πόλη για τους Έλληνες, που στο μυαλό τους την είχαν ελληνική πόλη: η Κωνσταντινούπολη. Δεν είναι τυχαίο ότι για χιλιάδες χρόνια, και μέχρι σήμερα ακόμη, ο Έλληνας αν θέλει να πει την Κωνσταντινούπολη, δεν λέει «Κωνσταντινούπολη», λέει «Πόλη» σκέτο. «Πού θα πας για διακοπές; -Στην Πόλη». Και όλοι καταλαβαίνουν οι Έλληνες ότι αφορά την Κωνσταντινούπολη. Μία είναι η Πόλη, όλες οι άλλες πρέπει να τις πεις με τ' όνομά τους, αυτή είναι μία Πόλη. Είναι εμβληματική πόλη για τον Νέο Ελληνισμό η Κωνσταντινούπολη. Και πρέπει να σας πω στο σημείο αυτό ότι όταν δημιουργήθηκε η Ελλάδα, μετά την Ελληνική Επανάσταση το 1830 και αποφασίστηκε στη δεκαετία του 1840 να είναι πρωτεύουσα η Αθήνα, αυτού του μικρού Ελληνικού Κράτους που δημιουργήθηκε στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα, για δεκαετίες οι Έλληνες θεωρούσαν ότι η Αθήνα είναι προσωρινή πρωτεύουσα και ότι η φυσική πρωτεύουσα του Ελληνισμού είναι η Κωνσταντινούπολη. Φυσικά αυτό μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 θα πάψει πια να υπάρχει σαν πιθανότητα, αλλά στο πίσω μέρος των Ελλήνων η Μεγάλη Ιδέα, που έπαιξε τεράστιο ρόλο στον ελληνικό 19ο και το πρώτο μισό του 20ου αιώνα συνδεόταν με την επανάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως, η οποία θεωρούνταν από τους Έλληνες η φυσική τους πρωτεύουσα. Έτσι λοιπόν η Αυτοκρατορία της Νικαίας επιτυγχάνει και τελικά η δυναστεία των Παλαιολόγων θα διαχειριστεί το τελευταίο σκέλος της ιστορίας του Βυζαντίου. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είναι συρρικνωμένη, δυτικές δυνάμεις ελέγχουν καίρια σημεία της νότιας Βαλκανικής και των νησιών του Αιγαίου, στον 13ο αιώνα διαλύεται το κράτος του Ικονίου, των Σελτζούκων του Ικονίου, και τώρα από αυτές τις εξελίξεις θα αναδειχθεί ο επόμενος εχθρός στην Ανατολή. Στην αρχή έμοιαζε ασήμαντος, δεν του έδινες σημασία, επρόκειτο για ένα μικρό κρατίδιο, μια μικρή δύναμη, που προέκυψε εκεί, στη Μικρά Ασία, από τη διάλυση του κράτους των Σελτζούκων. Και ένας από τους Τουρκομάνους διοικητές στρατιωτικούς του κράτους των Σελτζούκων, ένας από αυτούς τους πολλούς, λεγόταν Οσμάν ή Οθωμάν. Εκεί γύρω στο 1280 μοιάζει να έχει δημιουργήσει από τα ερείπια του κράτους των Σελτζούκων μια μικρή επικράτεια, που δεν μοιάζει τίποτα σπουδαίο, δεν ξέρουμε ακριβώς πού ήταν και πόση έκταση είχε. Αυτός ο

Οσμάν ή Οθωμάν δεν ξέρουμε ακριβώς τι ήταν, τον πατέρα του μάλλον τον έλεγαν Ερτογρούλ, αυτός όπως και άλλοι, και άλλα στελέχη του στρατού ή της διοίκησης των Σελτζούκων, μέσα από τη διάλυση του κράτους των Σελτζούκων βρέθηκαν να είναι ξέφραγοι, χωρίς αντικείμενο εργασίας επειδή ήταν στρατιωτικοί, και αρκετοί απ' αυτούς απέκτησαν κάποια δύναμη εδώ, δώθε-κείθε. Αυτός λοιπόν, ο Οσμάν ή Οθωμάν, ήταν ένας απ' τους πολλούς. Θ' αποδειχθεί ότι θα είναι η αρχή ενός πολύ μεγάλου εγχειρήματος, μιας πολύ μεγάλης πραγματικότητας, που θα πάρει και τ' όνομά του. Επειδή λεγόταν Οσμάν ή Οθωμάν, η Αυτοκρατορία που θα δημιουργηθεί –και θα δημιουργηθεί πολύ σταδιακά από αυτό τον μικρό αρχικό πυρήνα– θα πάρει το όνομα του ιδρυτή, του Οσμάν ή Οθωμάν. Λέμε χοντρικά ότι η αρχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βρίσκεται εκεί, γύρω στο 1280, πολλές φορές θα συναντήσετε τη χρονολογία 1300, έτσι για να 'ναι πιο στρογγυλό, συγκρούσεις Οθωμανών με Βυζαντινούς καταγράφονται εκεί, στο 1301. Στις αρχές δηλαδή του 14ου αιώνα ξεκινά μια νέα πραγματικότητα για την ανατολική πλευρά της Μικράς Ασίας, που σταδιακά θα γίνει πραγματικότητα για όλη τη Μικρά Ασία, σταδιακά θα γίνει πραγματικότητα για όλη την ελληνική χερσόνησο, για όλα τα Βαλκάνια, και για μεγάλο τμήμα της Ευρώπης, καθώς οι Οθωμανοί θα φτάσουν μέχρι τη Βιέννη, θα καταλάβουν τα εδάφη που σήμερα είναι νότια Ρωσία, θα καταλάβουν την Εγγύς και Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική, και σταδιακά θα δημιουργήσουν μία απ' τις σπουδαιότερες αυτοκρατορίες στην ανθρώπινη ιστορία.

Υ 1. 2. 4 Περιοδολόγηση της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (15')

Μπήκαμε λοιπόν σ' ένα μεγάλο κεφάλαιο αυτή τη στιγμή της ιστορίας του Νέου

Εικόνα 10

Τον 13ο αιώνα συμβαίνει μια ακόμη μεγάλη ανατροπή. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι, οι οποίοι από το 1071 έχουν δημιουργήσει ένα μεγάλο βασίλειο, και σοβαρό βασίλειο πρέπει να πούμε, οι Σελτζούκοι ήταν καλοί διοικητές, ικανοί δηλαδή διοικητές, και έθεσαν βάσεις πάνω στις οποίες πάτησαν μετά οι Οθωμανοί, η διάλυσή τους από τους Μογγόλους έδωσε την ευκαιρία στους Οθωμανούς να παρουσιαστούν στην κονίστρα της ανθρώπινης ιστορίας.

Ελληνισμού. Ήδη είδαμε το ένα σκέλος, το δυτικό σκέλος, που παίζει τεράστιο ρόλο στην ιστορία του Νέου Ελληνισμού, το είδαμε από τον 11ο αιώνα πώς εξελίσσεται. Είμαστε στον 13ο αιώνα, το δυτικό σκέλος είναι ακόμα τεράστιο. Παρότι στο δεύτερο μισό του 13ου αιώνα ανασυντάσσεται κάποιο κομμάτι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, το δυτικό σκέλος θα παραμείνει σε μεγάλη δύναμη στον νότο της Βαλκανικής, έλεγχο των πραγμάτων, έτσι ο Ελληνισμός σε αυτή την περιοχή ολόκληρη ζει με τους Δυτικούς, και υπό τους Δυτικούς στις περισσότερες φορές. Και είδαμε επίσης ότι τον 13ο αιώνα συμβαίνει μια ακόμη μεγάλη ανατροπή. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι, οι οποίοι από το 1071 έχουν δημιουργήσει ένα μεγάλο βασίλειο, και σοβαρό βασίλειο πρέπει να πούμε, οι Σελτζούκοι ήταν καλοί διοικητές, ικανοί δηλαδή διοικητές, και έθεσαν βάσεις πάνω στις οποίες πάτησαν μετά οι Οθωμανοί, η διάλυσή τους από τους Μογγόλους έδωσε την ευκαιρία στους Οθωμανούς να παρουσιαστούν στην κονίστρα της ανθρώπινης ιστορίας. Οι Σελτζούκοι Τούρκοι ήταν φυλετική ομάδα, δηλαδή ο πυρήνας τους ήταν μία φυλή. Γιατί οι Τουρκομάνοι, οι Τούρκοι, ήταν πάρα πολλές φυλές εκεί στις στέπες από τις οποίες προέρχονταν. Το να είναι σε

φυλετική οργάνωση οργανωμένοι, διάφορα έθνη, αυτό είναι πάρα πολύ φυσικό. Και οι αρχαίοι Έλληνες, όπως γνωρίζουμε, επίσης ήταν ομάδες, και φυσικά τα γερμανικά φύλα ήταν άπειρες ομάδες, τα τουρκομανικά φύλα πολλά, τα μογγολικά φύλα πολλά, που δεν σημαίνει καθόλου ότι τα φύλα αυτά μεταξύ τους είχαν συμπάθειες, μπορούσαν να πολεμούν μεταξύ τους, αλλά είχαν γλώσσα κοντινή ή όμοια και έθιμα που τους έφερναν πολιτισμικά κοντύτερα. Οι Σελτζούκοι είχαν έναν πυρήνα φυλετικό. Οι Οθωμανοί δεν μοιάζει να είχαν. Αν και, ως φαίνεται, στην αρχή της δημιουργίας αυτού ας πούμε του χώρου εξουσίας του Οθωμάν, διάφορα φύλα από τα υπάρχοντα, γιατί έρχονταν και ομάδες νομάδων Τουρκομάνων, το Σελτζουκικό κράτος έγινε δεξαμενή υποδοχής Τουρκομάνων που έρχονταν απ' την κεντρική Ασία και εγκαθίσταντο κλπ. Κάποιοι από αυτούς, ως φαίνεται, συνετάγησαν με τον Οσμάν ή Οθωμάν και δημιουργήθηκε αυτό το περίεργο μόρφωμα που θα παίξει ρόλο. Ο Οσμάν ή Οθωμάν ιδρύει μια Αυτοκρατορία η οποία ούτε ο ίδιος ξέρει που πρόκειται-, δεν έζησε για να δει τη μεγάλη της εξέλιξη, αλλά στην πράξη ήταν ο πρώτος αυτών των μεγάλων ηγετών, των Οθωμανών. Μιας αυτοκρατορίας η οποία λέμε ότι γεννάται γύρω στο 1280 περίπου, 1300 μ. Χ., και λήγει το 1923, μετά τη νίκη των Τούρκων επί των Ελλήνων, την άνοδο του Μουσταφά Κεμάλ στην εξουσία, ο οποίος και κατέλυσε τη δυναστεία του Οσμάν ή Οθωμάν. Δηλαδή αυτή η Αυτοκρατορία διήρκησε περίπου 600-τόσα χρόνια. Και είχε ένα μεγάλο χαρακτηριστικό, πολύ ενδιαφέρον, ότι σε όλη της αυτή τη μακρά πορεία διοικήθηκε από μία δυναστεία. Αυτό είναι εντυπωσιακό. Σπανιότατα στην ανθρώπινη ιστορία τόσο μακρόχρονες αυτοκρατορίες διοικήθηκαν από μία δυναστεία. (Μία άλλη τέτοια περίπτωση, επίσης εντυπωσιακή, είναι η περίπτωση της Αυστριακής Αυτοκρατορίας, στο κέντρο της Ευρώπης, η οποία διήρκησε λίγα χρόνια περισσότερο από τη δυναστεία του Οσμάν και διοικήθηκε από την περίφημη δυναστεία των Habsburg, που στα ελληνικά τους λέμε Αψβούργους). Το ότι όλοι οι αυτοκράτορες, οι σουλτάνοι, ο ένας μετά τον άλλον ήταν γιοι ή συγγενείς μακρινοί του Οσμάν είναι πραγματικά κάτι που υπογραμμίζει την ιδιαιτερότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ένα χαρακτηριστικό, κεντρικό χαρακτηριστικό της, το ότι ήταν Μουσουλμανική. Οι Τούρκοι ήσαν Μουσουλμάνοι την εποχή αυτή, οι Σελτζούκοι Τούρκοι όταν κατέκτησαν τη Μικρά Ασία ήταν ήδη Μουσουλμάνοι, καθώς το τουρκικό στοιχείο, το τουρκομανικό στοιχείο, όταν μετά τον 7ο-8ο αιώνα άρχισε να αποκτά θέσεις ισχύος στην Εγγύς και Μέση Ανατολή και να διεισδύει στα κράτη της περιοχής, ήρθε σε επαφή με τη θρησκεία του Ισλάμ , ήταν μια καινούρια θρησκεία τότε, ανερχόμενη θρησκεία, την υιοθέτησε, και η θρησκεία αυτή έγινε η δύναμη πίσω από τα όπλα της για την επέκταση στις περιοχές τις οποίες επεκτάθηκε. Τώρα, αυτή η μακρά Αυτοκρατορία έχει φάσεις στο εσωτερικό της. Λέμε ότι οι κεντρικότερες χρονολογίες της εξέλιξής της είναι: Το 1453, η πτώση δηλαδή της Κωνσταντινουπόλεως και η λήξη της ύπαρξης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, αν και η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντος –που βρίσκεται σε αυτό εδώ το

σημείο– έπεσε 10 χρόνια μετά από την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, και άλλα σημεία κράτησαν, η περιοχή της Πελοποννήσου ας πούμε έπεσε επίσης περίπου 10 χρόνια μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, αλλά χοντρικά εκεί γύρω στο 1450-1460 η Αυτοκρατορία αυτή έχει πετύχει να κατακτήσει μεγάλα τμήματα, σημαντικότερα σημεία στην ανατολική Μεσόγειο και είναι ήδη πια μια θαυμαστή για τις στρατιωτικές της νίκες αυτοκρατορία. Το 1453 λοιπόν, μια μεγάλη χρονολογία. Άλλη μια χρονολογία σημαντική είναι εκείνη του 1520-1566, είναι η περίοδος της υψίστης ακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο 16ος αιώνας γενικά θεωρείται ο χρυσός αιώνας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Και αυτά τα 46 χρόνια είναι τα εμβληματικά χρόνια του χρυσού αιώνα, τα πιο χρυσά χρόνια του χρυσού αιώνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τα οποία και βασίλεψε ένας μακρόβιος και επιτυχημένος ηγεμόνας, ίσως ο πιο σημαντικός, αν δεν ήταν ο Μωάμεθ ο Πορθητής που κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη. Είναι ο Σουλεϊμάν, ο γνωστός μεταξύ των Τούρκων, των Οθωμανών ως Kanuni, δηλαδή «ο νομοθέτης», αλλά παγκοσμίως είναι γνωστός ως Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής. Και η μακρά του αυτή βασιλεία θεωρείται η πιο σπουδαία, η πιο ακμάζουσα, η πιο ακμαία περίοδος της Οθωμανικής δύναμης. Στη συνέχεια, ο 17ος αιώνας θα έχει νίκες εκ μέρους των Οθωμανών. Στον ίδιο αιώνα, στον 16ο αιώνα, οι Οθωμανοί θα καταλάβουν την Κύπρο (το 1571), στον επόμενο αιώνα, στον 17ο αιώνα, θα καταλάβουν την Κρήτη (το 1669). Αλλά ο επόμενος αιώνας, δηλαδή ο 17ος αιώνας θα αρχίσει ήδη να δείχνει τα πρώτα συμπτώματα παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Που όπως και στην περίπτωση που Βυζαντίου, που η παρακμή του Βυζαντίου λέμε ότι στην ουσία διήρκησε 400 χρόνια, εκ των οποίων τα 200 τελευταία ήταν τα πιο εμφανή στα συμπτώματά τους, το ίδιο και η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν μια μακρόσυρτη διαδικασία, διότι αυτή η Αυτοκρατορία –όπως και το Βυζάντιο στην περιόδό του κρατούσε δυνάμεις– προσπαθούσε να βρει λύσεις να μεταλλαχθεί κλπ., όμως τελικά δεν μπόρεσε ν' αντέξει και κατέρρευσε στις αρχές του 20ου, στο πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα. Άρα από τον 17ο αιώνα, και κυρίως από τη χρονολογία 1683 και μετά, λέμε ότι η Αυτοκρατορία αυτή πια μπαίνει σε εμφανή παρακμή. Το 1683 η οθωμανική πλευρά προσπαθεί για δεύτερη φορά να κατακτήσει την πρωτεύουσα της Αυστρίας, δηλαδή τη Βιέννη, είναι η δεύτερη πολιορκία της Βιέννης, αποτυγχάνει σε αυτή την πολιορκία, και έκτοτε, μετά από αυτή την ήττα στο κέντρο της Ευρώπης, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αισθάνεται, αντιλαμβάνεται, παραδέχεται ότι η πλευρά της δυτικής Ευρώπης (Αγγλία, Γαλλία, Ολλανδία, Ισπανία, Αυστρία) είναι πιο δυνατές από αυτή. Το λέω αυτό διότι οι Οθωμανοί για αιώνες, τα πρώτα 500 χρόνια περίπου, 400-τόσα χρόνια της εξελίξεώς τους, είχαν πάρα πολύ μεγάλη περηφάνια για την Αυτοκρατορία τους, θεωρούσαν ότι είναι η πιο επιτυχημένη, η πιο καλοδιοικούμενη, η πιο πολιτισμένη, η πιο οικονομικά ακμαία, η πιο κοινωνικά δίκαιη, είχαν πολύ μεγάλη ιδέα για την Αυτοκρατορία τους, ήταν βέβαιοι ότι όλοι οι άλλοι είναι κατώτεροι. Όμως από το δεύτερο μισό του 17ου

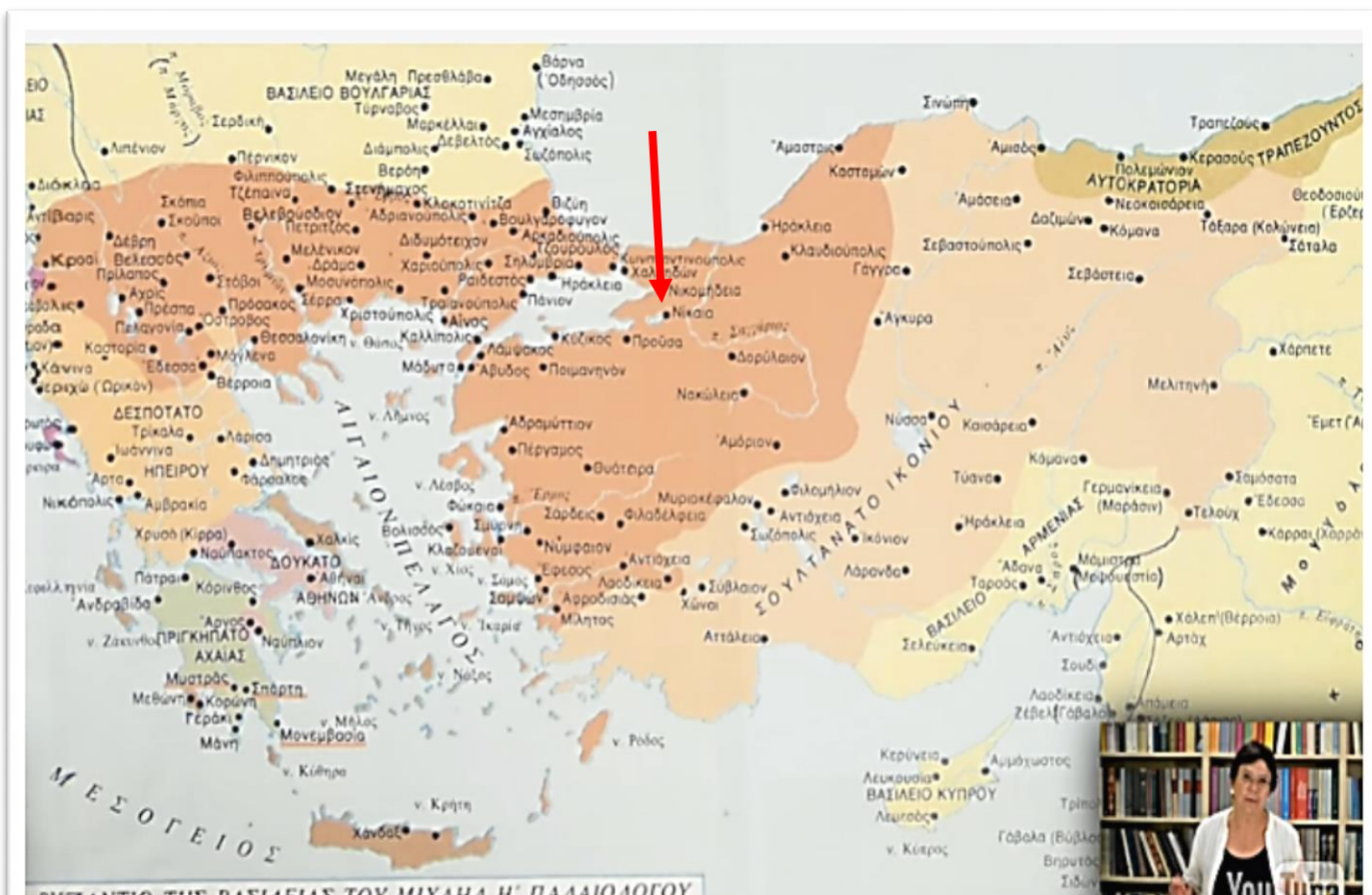
αιώνα, ακόμη και οι σουλτάνοι, όχι ακόμη και οι σουλτάνοι, οι σουλτάνοι αναδείχθηκαν οι πρωτοπόροι της συνειδητοποίησης, της ανάγκης να αναμορφωθεί η αυτοκρατορία, διότι παραδέχθηκαν ότι «έχουμε μείνει πίσω, άλλοι μας έχουν ξεπεράσει, είναι υπέρτεροι σε όλα τα επίπεδα, είναι υπέρτεροι στο θέμα του στρατού...» Να το παραδεχθεί αυτό στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και μάλιστα σουλτάνος, ήταν κάτι το καταπληκτικό, διότι οι Οθωμανοί ήταν καταπληκτικοί πολεμιστές, το είχαν αποδείξει επί 300-τόσα χρόνια σχεδόν ανίκητοι. Και τώρα φτάνουν σ' ένα σημείο να παραδεχθούν ότι άλλοι έχουν οργανώσει καλύτερα τον στρατό τους, ότι είναι καλύτερη η πολιτική τους διοίκηση, ότι είναι καλύτεροι οι θεσμοί τους, ή τουλάχιστον τμήμα των θεσμών τους καλύτερο. Αυτό ήταν μια τομή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο πρώτος σουλτάνος ο οποίος συστηματικά ασχολήθηκε με την αναμόρφωση της κοινωνίας του ήταν ο Σελήμ Γ', ο οποίος διοίκησε την Αυτοκρατορία στο τέλος του 18ου αιώνα, εκείνος έλαβε πάρα πολλές δράσεις στο θέμα αυτό, και έφαγε το κεφάλι του. Και γενικά μετά το 1789, που είναι η χρονολογία που ανέβηκε στον θρόνο ο Σελήμ Γ', ο οποίος πια πήρε πάνω του τον τομέα της αναμόρφωσης της Αυτοκρατορίας, και άλλοι αυτοκράτορες, σουλτάνοι, θα προσπαθούν να βελτιώσουν τα πράγματα, θα βρίσκονται αποκεφαλισμένοι, εκτελεσμένοι από τους αντιπάλους τους, και τελικά η Αυτοκρατορία στον 19ο αιώνα θα υποστεί αρκετές αλλαγές προς τον εκσυγχρονισμό, δεν θα τα καταφέρει όμως να επιβιώσει, και τελικά το 1923 θα καταλήξει. Επομένως η Αυτοκρατορία αυτή είχε τη φάση της ακμής της, της σταδιακής παρακμής της, που κι αυτές είχαν τις διάφορες επιμέρους φάσεις τους. Αυτή είναι η Αυτοκρατορία που θα πάρει τη σκυτάλη εδώ στην ανατολική Μεσόγειο και θα συγκρουστεί με τους Βυζαντινούς, με τους Βουλγάρους, με τους Σέρβους και όλους τους Δυτικούς που βρίσκονται εδώ, κυρίως τους Βενετούς, με τους Αυστριακούς, με τους Ρώσους, με τους Πέρσες, με τους Μαμελούκους. Μια Αυτοκρατορία δηλαδή που θα πολεμάει στα πεδία των μαχών και για πολλούς αιώνες θα μοιάζει ανίκητη.

1. 3 : Ένας βαρύς εσωτερικός διχασμός: η σύγκρουση Ενωτικών Ανθενωτικών. (39')

V 1. 3. 1 Σταδιακή ισχυροποίηση των Οθωμανών. Η Σύνοδος της Λυών (1274). (17')

Αυτοί λοιπόν οι Οθωμανοί, ο Οσμάν δηλαδή ή Οθωμάν, ο γιος του ο Ορχάν, ο γιος του Ορχάν, ο Μουράτ, ο γιος του Μουράτ, ο Βαγιαζίτ (ονομάζεται Γιλδирίμ), ο Μωάμεθ ο 1ος, ο Μουράτ ο 2ος και μετά ο Μωάμεθ ο 2ος (ο Μωάμεθ που κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη ήταν ο δεύτερος) είναι οι θρυλικού σουλτάνοι, οι οποίοι ο ένας μετά τον άλλον, επεξέτειναν τα όρια του εκάστοτε κρατιδίου τους και κράτους τους και τελικά δημιούργησαν τον πυρήνα της σπουδαίας αυτής αυτοκρατορίας, της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, μια κραταιά αυτοκρατορία.

Γνωρίζουμε ότι ο Οσμάν ή Οθωμάν συγκρούστηκε με τους Βυζαντινούς στην περιοχή της Νικομήδειας. Η Νικομήδεια είναι μια σπουδαία πόλη στο ασιατικό έδαφος, όχι μακριά από την Κωνσταντινούπολη, το 1301 έγινε η μάχη του Βαφέως, το 1326 οι Οθωμανοί κατέλαβαν

Εικόνα 11

Καταλαμβάνοντας τη Νίκαια πια, οι Οθωμανοί δημιουργούν μια σπουδαία βάση που απειλεί την Κωνσταντινούπολη.

την Προύσα, σπουδαία Βυζαντινή πόλη, σε ένα υπέροχο καταπράσινο τοπίο, κέντρο

μεταξουργίας και το 1330 κατέλαβαν τη Νίκαια. Ήδη όταν καταλαμβάνεται η Νίκαια ηγεμόνας των Οθωμανών είναι ο γιος του Οσμάν, ο Ορχάν. Καταλαμβάνοντας τη Νίκαια πια, οι Οθωμανοί δημιουργούν μια σπουδαία βάση που απειλεί την Κωνσταντινούπολη. Δεν είναι οι μόνοι Τούρκοι που είναι σε άνοδο, γιατί όπως είπαμε μετά τη διάλυση του κράτους των Σελτζούκων πολλοί Τουρκομάνοι οι οποίοι είχαν μια αλκή στρατιωτική δημιούργησαν βάσεις στρατιωτικές και έλεγχο διαφόρων περιοχών, αλλά η δράση όλων αυτών μαζί σημαίνει ότι διαλύεται η δυνατότητα ακυρώνεται η δυνατότητα του Βυζαντινού κράτους να ελέγξει τα εδάφη που είχε από την Αυτοκρατορία της Νικαίας και από αυτή τη διάλυση τελικά εκείνοι που θα επωφεληθούν περισσότερο είναι οι Οθωμανοί Τούρκοι. Αυτοί σταδιακά θα συντρίψουν τους άλλους περιφερειακούς ηγεμόνες Τούρκους οι οποίοι έλεγχαν τμήματα της νότιας, της δυτικής, της κεντρικής Μ. Ασίας, έτσι ώστε όλη η Μ. Ασία να περάσει σταδιακά στον έλεγχό τους, δεν ήταν απλό να τους συμβεί. Εξάλλου έπρεπε και οι ίδιοι να αποκτήσουν συναίσθηση δύναμης, πολιτική άποψη, όραμα και στόχο και σταδιακά αυτό έγινε, ήδη από την εποχή του Οσμάν ή Οθωμάν ως φαίνεται είχαν βάλει τους στόχους τους, γι' αυτό επιτέθηκαν σε καίρια σημεία, δηλαδή την Προύσα, ο Ορχάν καταλαμβάνει τη Νίκαια, είναι χαρακτηριστικό στο σημείο αυτό να πούμε ότι οι δύο πρώτοι ηγεμόνες, δηλαδή ο Οσμάν και ο Ορχάν, δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο "Σουλτάνος", αλλά πιο πολύ τον όρο "Μπέη", επί Ορχάν άρχισε να χρησιμοποιείται ο όρος "Σουλτάν" και έτσι οι επόμενοι αυτοκράτορες διατήρησαν τον όρο "Σουλτάν", όμως όλοι τους οι πρώτοι αυτοί σπουδαίοι για τις εξελίξεις Σουλτάνοι, δηλαδή ο Οσμάν, ο Ορχάν, ο Μουράτ ο Α', ο Βαγιαζίτ κλπ., ο τίτλος που τους κάνει πιο περήφανους είναι ο τίτλος του "Γκαζί" (gazi), δηλαδή του πολεμιστή της πίστewς. Ήταν περήφανοι γιατί ήταν Μουσουλμάνοι, γιατί ήταν σπουδαίοι στρατιωτικοί και αυτός ήταν ο πιο τιμητικός τίτλος. Όταν μιλούν για τον εαυτό τους λένε "Εγώ, ο Ορχάν γιος του Οσμάν, gazi γιος του gazi", δηλαδή και ο πατέρας μου ήταν πολεμιστής, είναι θέματα που τους δημιουργούν αυτήν την αίσθηση. Ενώσω η μικρή επικράτεια του Οσμάν αυξάνεται και κερδίζει έδαφος στην περιοχή της Νικαίας και της Νικομήδειας, διαλύοντας μαζί με όλους τους άλλους Τούρκους την υπόσταση των Βυζαντινών στη ζώνη της Μ. Ασίας (με την εξαίρεση της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντος που κρατά), η Βυζαντινή Αυτοκρατορία βλέπει ότι είναι πάρα πολύ δύσκολο για τον εαυτό της να συγκρατήσει τα πράγματα, ήδη μετά το 1261 και την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης έγινε φανερό στον Μιχαήλ τον Η' τον Παλαιολόγο ότι από πλευράς οικονομικών η Αυτοκρατορία αυτή ήταν τελείως κατεστραμμένη, δεν είχε πουθενά να ακουμπήσει στα θέματα της αύξησης των εσόδων. Η Μ. Ασία ήταν στο έλεος τελικά των Τούρκων όπως αποδείχθηκε, τα καλύτερα τμήματα της αυτοκρατορίας ήταν πλέον υπό τον έλεγχο των δυτικών και (ακόμη χειρότερο) οι κάτοικοι αυτής της αυτοκρατορίας, όχι τώρα, από πολύ καιρό, λόγω της βαριάς φορολογίας που τους έχει επιβληθεί από το βυζαντινό κράτος είναι δυσσαρεστημένη με την κεντρική κυβέρνηση λόγω του γεγονότος ότι η κεντρική

κυβέρνηση έχει απαξιωθεί από την ύπαρξη άλλων, μεγάλων οικογενειών, το κύρος των αυτοκρατόρων δεν είναι τόσο ισχυρό, ο στρατός δεν είναι ισχυρός, γιατί το κράτος δεν μπορεί πλέον να πληρώνει μισθοφόρους, ούτε έχει πολλούς άνδρες να επιστρατεύσει μιας και ένα από τα συμπτώματα της παρακμής του Βυζαντίου είναι ότι τα μοναστήρια κατά την περίοδο της παρακμής, όχι μόνο αυξήθηκαν σε αριθμό, αλλά αυξήθηκε και σε τεράστια κλίμακα ο αριθμός των μοναχών, οι οποίοι δεν στρατεύονται επομένως το κράτος δεν είχε 4άνδρες να στρατεύσει όσους του χρειαζότανε. Μπροστά σε αυτό το φάσμα, ο Μιχαήλ Παλαιολόγος παίρνει μια βαριά απόφαση το 1284, η οποία και θα κοστίσει πολύ στο βυζαντινό κράτος. Ήδη είχε αρχίσει αυτό να ετοιμάζεται αμέσως μετά την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως, ήταν η κατάργηση του στόλου. Ο Μιχαήλ ο Παλαιολόγος ο Η΄ κατάλαβε ότι δεν έχει τα οικονομικά να συντηρήσει το στόλο. Ο πολεμικός στόλος είναι πολύ ακριβός, τα πλοία χρειάζονται συνεχή συντήρηση, ξυλεία, όπλα, κανόνια, ναύτες, στρατιώτες, πανιά. Όλα αυτά είναι πολύ ακριβά, το Βυζάντιο δεν μπορεί να τα αντέξει ο Μιχαήλ Παλαιολόγος δίνει το στίγμα της μη δυνατότητας συντήρησης του στόλου που τελικά το 1284 θα καταργηθεί. Αυτό είναι μια μεγάλη στιγμή για τα πράγματα, διότι το Βυζάντιο υπήρξε μεγάλο, γιατί ήταν μια ναυτική αυτοκρατορία. Τα παράλια του εκτείνονταν σε χιλιάδες χιλιόμετρα και ο έλεγχος του Αιγαίου, της ανατολικής Μεσογείου, της Μαύρης Θάλασσας, που είχαν κάνει το Βυζάντιο μεγάλο, περνούσαν μέσα από το στόλο του. Το 1284 με την κατάργηση του στόλου, το Βυζάντιο κόβει το ένα του χέρι, διότι δεν μπορεί πλέον να είναι αξιόμαχη δύναμη στη θάλασσα, να είναι δύναμη της θάλασσας και, σε αυτή τουλάχιστον τη φάση, δηλαδή στον 13ο αιώνα, που το Βυζάντιο έχει συνειδητοποιήσει ότι απέναντί του αρχίζει να έχει άλλες δυνάμεις, τουρκικές, που σταδιακά θα του γίνουν ο μεγάλος του εχθρός, το γεγονός ότι το Βυζάντιο δεν είναι πια ναυτική δύναμη, οι Τούρκοι είναι στις αρχές της επέκτασής τους και δεν είναι ναυτικοί (οι Τούρκοι ως τουρκομανικής καταγωγής ξέρουν από στεριά, είναι εξαιρετικοί πολεμιστές στη στεριά και ιδιαίτερα στο ιππικό, όπως όλοι οι λαοί της στέπας που ήταν το ισχυρότατό τους όπλο). Αλλά εάν το Βυζάντιο είχε κρατήσει την αλκή του στη θάλασσα ενδεχομένως οι εξελίξεις να ήταν άλλες, γιατί τότε το Βυζάντιο θα μπορούσε να αντιμετωπίσει σε αυτό το πεδίο την αδυναμία των Οθωμανών. Αντιθέτως όμως, το γεγονός της μη ύπαρξης στόλου αφήνει το πεδίο ανοιχτό στους Οθωμανούς, οι οποίοι θα ωφεληθούν από τη διάλυση του Βυζαντινού στόλου από το εξής γεγονός: Εκατοντάδες, ίσως και χιλιάδες, βυζαντινοί ναυτικοί, οι οποίοι μένουν άνεργοι από την κατάργηση του στόλου αναζητούν δουλειά σε περιοχές ελέγχου Τούρκων ηγεμόνων, οι οποίοι έλεγχαν τμήματα των παραλίων της Μ. Ασίας τα μικρά κρατίδια τα τουρκομανικά τα οποία είχαν προκύψει εκεί στη Μ. Ασία από τη διάλυση του κράτους των Σελτζούκων ήταν παραθαλάσσια, δεν ήξεραν από θάλασσα όμως και ήθελαν να κάνουν πειρατεία και να λεηλατούν τα νησιά για να έχουν εισοδήματα και ήρθαν οι γνώστες της θάλασσας να τους διδάξουν. Έτσι, στο τέλος του 13ου αιώνα οι

Τούρκοι αρχίζουν να αποκτούν γνώσεις θαλάσσιας δράσης, αρχίζουν να δημιουργούνται μικροί τουρκοί στολίσκοι στα παράλια της Μ. Ασίας και φυσικά οι Οθωμανοί οι οποίοι εξελίσσονται στις περιοχές γύρω από τη Νίκαια σταδιακά και αυτοί θα αποκτήσουν ένα στόλο και σταδιακά οι Οθωμανοί θα φτάσουν στον 16ο αιώνα να έχουν πια αξιόλογο στόλο. Αυτή η εξέλιξη των πραγμάτων θα παίξει ρόλο στα πράγματα και επίσης ένα άλλο γεγονός θα δείξει το σημείο στο οποίο αισθάνεται ότι βρίσκεται η Βυζαντινή κοινωνία. Η Βυζαντινή κοινωνία μετά το 1261, παρότι ανέκαμψε μερικώς (πολύ μερικώς) έχει επίγνωση της αδυναμίας της. Έχει συναίσθηση ότι ολόγυρά της πια οι δυνάμεις που βρίσκονται αντιμέτωπες είναι υπέρτερες και ότι η ίδια δεν μπορεί να περισώσει τον εαυτό της. Έτσι, η δυναστεία των Παλαιολόγων από το 1261 που πήρε την εξουσία έγινε η δυναστεία η οποία στην αγωνία της να βρει μια λύση επιβίωσης της περιοχής τους, βρήκε την απάντηση στην ένωση των Εκκλησιών. Η δυναστεία των Παλαιολόγων είναι μια φυλενωτική δυναστεία, δηλαδή πιστεύει ότι μια λύση για να συγκρατηθεί ο, τι μπορεί να συγκρατηθεί από το Βυζάντιο είναι η επανένωση των Εκκλησιών με τους όρους φυσικά της δύσεως, διότι τώρα πλέον η ανατολή είναι ο αδύναμος κρίκος, ενώ η δυτική Ευρώπη είναι ο δυνατός κρίκος. Οι Παλαιολόγοι θεωρούν ότι είναι μικρότερο κακό το να ταπεινωθεί η ανατολική εκκλησία, να δεχθεί τους όρους της δυτικής, δηλαδή το φιλιόκβε (που είναι θέμα δογματικό), δηλαδή ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και εκ του Ιησού, αυτή ήταν μια διάσταση δογματική μεταξύ των δύο πλευρών, είναι επίσης έτοιμοι να δεχθούν τα πρωτεία του Πάπα (που αυτό είναι το σημαντικότερο από όλα) και το αλάθητο του Πάπα, αυτό ήταν το λιγότερο βαρύ, γιατί η πλευρά του αλαθήτου υπάρχει και στις δύο εκκλησίες, στην ανατολική εκκλησία αλάθητο έχουν οι Ιερές Σύνοδοι, διότι εμπνέονται από το Άγιο Πνεύμα, ενώ στην δυτική εκκλησία το αλάθητο το έχει ο Πάπας σε όσα θέματα αφορούν την εκκλησία (όχι σε όλα, αλλά στις αποφάσεις που παίρνει για την εκκλησία έρχεται το Άγιο Πνεύμα, τον βοηθά, άρα ο Πάπας έχει αλάθητο στις αποφάσεις του για τα θέματα τις εκκλησίας). Αυτό το πακέτο το δέχονται οι Παλαιολόγοι, όχι με ελαφρά τη καρδία, αλλά σαν αναγκαία προϋπόθεση για να μπορεί να υπάρξει το Βυζαντινό κράτος. Εξ αυτού στην Αυτοκρατορία αυτή από το 1261 και κυρίως από το 1274 θα προκύψει μια διαίρεση εσωτερική, η οποία αρχικά δεν φαίνεται πόσο μεγάλη θα είναι, αλλά σταδιακά θα γιγαντώνεται και θα γίνει τεραστίων διαστάσεων στον 15ο αιώνα, ιδιαίτερα όσο πλησιάζει η πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, όσο δηλαδή περισσότερο αδυνατίζει η αυτοκρατορία, όσο περισσότερο ο ρόγχος του θανάτου βαραίνει πάνω στους εναπομείναντες υπηκόους της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, τόσο περισσότερο στο διάστημα μεταξύ 1261 και 1453 η κοινωνία αυτή θα διαιρεθεί σε δύο στρατόπεδα, τους Ενωτικούς και τους Ανθενωτικούς και η πρόβα τζενεράλε γι' αυτόν τον μεγάλο διχασμό θα συμβεί το 1274, οπότε σε μια Σύνοδο που γίνεται στη σημαντικότερη πόλη Λυών της Γαλλίας, συζητούν ανατολικοί και

δυτικοί, δηλαδή Καθολικοί και Ορθόδοξοι ιεράρχες, και συμφωνούν την Ένωση των Εκκλησιών. Το 1274 ενώνονται οι δύο εκκλησίες.

V 1. 3. 2 Ενωτικοί και Ανθενωτικοί. (6')

Αφήσαμε το θέμα μας σε ένα καίριο σημείο δηλαδή, το γεγονός ότι Η δυναστεία των Παλαιολόγων υπήρξε για όλη της τη διάρκεια μια φιλενωτική δυναστεία και διοικητικά διοικητικά πίστευε ότι αυτός ήταν ο σωστός τρόπος να διασωθεί η Αυτοκρατορία και αυτό φυσικά διήρесе την κοινωνία της αυτοκρατορίας σε φιλενωτική και ανθενωτική και όλα αυτά επέφεραν μια εσωτερική αναταραχή, η οποία πήρε διαστάσεις μετά το 1274. Σας θυμίζω, θυμίζω ότι η επανένωση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας έγινε το 1261, δηλαδή 13 χρόνια μετά την εξέλιξη αυτή γίνεται η Σύνοδος της Λυών, το 1274, αποφασίζεται η ένωση των εκκλησιών. Οι εκπρόσωποι της Χριστιανικής Ορθόδοξης πλευράς στη σύνοδο αυτή απαγγέλουν το Σύμβολο της Πίστεως με το φιλιόκβε, δηλαδή έχουν δεχθεί τη δογματική πλευρά του Καθολικισμού, όμως με την επιστροφή της αντιπροσωπίας στην

Εικόνα 12

Όλα αυτά την ώρα που με τη διάλυση του Σελτζουκικού κράτους πολλά μικρότερα τουρκικά εμιράτα δημιουργούνται σε όλη αυτήν την περιοχή που τελικά άλλα από αυτά συμμαχούν άλλοτε δεν συμμαχούν με τους Βυζαντινούς. Το Βυζάντιο προσπαθεί μάταια να τους ελέγξει και όλοι αυτοί μαζί διαλύουν την παρουσία του Βυζαντίου στην Μ. Ασία και βέβαια η περιοχή του Οσμάν ή Οθωμάν.

Κωνσταντινούπολη, γίνεται φανερό ότι δεν είναι διατεθειμένοι να δεχθούν την ένωση των

εκκλησιών στελέχη της εκκλησίας σε όλη την Αυτοκρατορία και φυσικά ο μέσος Βυζαντινός υπήκοος. Όλα αυτά την ώρα που με τη διάλυση του Σελτζουκικού κράτους πολλά μικρότερα τουρκικά εμιράτα δημιουργούνται σε όλη αυτήν την περιοχή που τελικά άλλα από αυτά συμμαχούν άλλοτε δεν συμμαχουν με τους Βυζαντινούς. Το Βυζάντιο προσπαθεί μάταια να τους ελέγξει και όλοι αυτοί μαζί διαλύουν την παρουσία του Βυζαντίου στην Μ. Ασία και βέβαια η περιοχή του Οσμάν ή Οθωμάν. Και 90 χρόνια μετά το 1261 και την περίοδο του Μιχαήλ Παλαιολόγου στη Μ. Ασία έχουν δημιουργηθεί πολλά τουρκικά εμιράτα (Καρασί, Σαρουχάν, Αϊδινίου, Μεντεσέ, Τεκέ κλπ.), στο κέντρο είναι η σπουδαία, όπως θα αποδειχθεί, Οθωμανική δύναμη. Στην ουσία χάνεται η εξουσία σε όλη αυτήν την περιοχή και σταδιακά το Βυζάντιο θα δει να χάνονται τεράστιες εκτάσεις του από την άνοδο του σερβικού κράτους. Το Βυζάντιο δηλαδή αυτήν την περίοδο (1261-1361) θα ζήσει πολλές πολλές εξελίξεις που στο κέντρο τους θα βρίσκεται η μεγάλη διάσταση μεταξύ ενωτικών και ανθενωτικών. Η διάσταση αυτή θα έχει δύο κεντρικά σημεία στο χρόνο. Το ένα είναι η ένωση εκκλησιών το 1274 στη Λυών. Οι αντιδράσεις ήταν εντονότατες και ο Μιχαήλ Παλαιολόγος αντέδρασε σπασμωδικά, καθώς οι ανθενωτικοί αντίπαλοί του δημιουργούσαν ομάδες δράσης εναντίον του. Ο ίδιος συνέλαβε, τύφλωσε στελέχη των ανθενωτικών γενικά η αναταραχή επικράτησε στην Αυτοκρατορία το πραγμα έληξε, η ένωση δεν έστρεξε. Η Καθολική πλευρά έλαβε το μήνυμα ότι στην πραγματικότητα δεν έχει γίνει ένωση των εκκλησιών όμως οι Παλαιολόγοι όπως είπαμε συνέχιζαν την προσπάθειά τους για την ένωση των δύο πλευρών και η πεποίθησή τους ότι αυτή είναι η λύση ενισχύθηκε στον επόμενο αιώνα, δηλαδή, στον 14ο αιώνα μετά το 1300 καθώς η αύξηση της δύναμης των Βουλγάρων και των Σέρβων και των Οθωμανών τους έδωσε ακόμη περισσότερο την εντύπωση ότι το Βυζάντιο δεν είναι σε θέση μόνο του να αντισταθεί στις εξελίξεις. Πρέπει να πούμε ότι οι Παλαιολόγοι, ως πεπεισμένοι φιλενωτικοί, θεώρησαν ορισμένοι εξ αυτών ότι είναι σκόπιμο, προκειμένου να επιτευχθεί η ένωση των εκκλησιών και να έχει την υποστήριξη της δύσεως το Βυζάντιο, να μεταστραφούν οι ίδιοι στον Καθολικισμό. Υπολογίζεται ότι περίπου πέντε Παλαιολόγοι μετεστράφησαν στον Καθολικισμό κάποιοι όχι ανοιχτά, αλλά κάποιοι ανοιχτά μεταξύ αυτών.

V 1. 3. 3 Η Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας ενισχύει, αντί να κατευνάσει, την ενδοΒυζαντινή σύγκρουση. (16')

Αυτή η στάση των Παλαιολόγων δημιούργησε μέσα στο χειμαζόμενο κράτος τους βαριές καταστάσεις, διότι έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα αποδείχθηκε ότι αυτή η σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών θα είναι τελικά η μοιραία και δεν θα κοπάσει καθόλη τη διάρκεια του 14ου αιώνα, θα παίξει ρόλο σε όλες τις πολιτικές, πολιτισμικές και

ιδεολογικές εξελίξεις του Βυζαντίου και θα κορυφωθεί η σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών με ένα άλλο μεγάλο γεγονός που έγινε το 1438-1439, οπότε ενώθηκαν ξανά οι εκκλησίες, στην περίφημη σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας. Η Φερράρα είναι μια πόλη της Β. Ιταλίας, όπως και η Φλωρεντία. Σε αυτήν έγινε η περίφημη Σύνοδος, στην οποία επεδίωξε ο Ιωάννης ο Η΄ ο Παλαιολόγος, ο οποίος πίστευε βαθύτατα στις χρονολογίες 1438-9 είμαστε ούτε 20 χρόνια πριν την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, φυσικά δεν ξέρεις ότι θα γίνει, αλλά το πράγμα ήταν φανερό προς τα που εξελίσσονταν. Είναι η ύστατη προσπάθεια των Παλαιολόγων να σώσουν την Αυτοκρατορία τους με τον τρόπο που εκείνοι πίστευαν. Σ' αυτήν την σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, η οποία έγινε συντεταγμένα με την πρωτοβουλία του ίδιου του Ιωάννη του Η' Παλαιολόγου, ο οποίος ήρθε σε επαφή με τον Πάπα, οργάνωσε την αποστολή της Ορθόδοξης εκκλησίας 30 στελέχη της εκκλησίας, μαζί με άλλους ολόγυρά τους, βοηθούς και συμβούλους τους, έφτασαν στη Φερράρα. Η σύνοδος αυτή διήρκεσε σχεδόν δύο χρόνια, κατεγράφησαν τα πρακτικά της και ήταν μια τρικυμιώδης σύνοδος, στην οποία συνομίλησαν τα ανώτατα στελέχη της δυτικής και της ανατολικής εκκλησίας και φυσικά έληξε με την ένωση των εκκλησιών, καθώς στο τέλος όλης αυτής της μαραθώνιας διαδικασίας από τα 30 μέλη της Χριστιανικής Ορθόδοξης εκκλησίας, οι 29 υπέγραψαν ή τουλάχιστον συγκατένευσαν με έναν ή άλλον τρόπο την ένωση των εκκλησιών και μόνο ένας της Ορθόδοξης εκκλησίας, ο Μάρκος Ευγενικός, δεν υπέγραψε την ένωση των εκκλησιών συντεταγμένα και καθαρά. Έτσι, το 1439 φαίνεται ότι κυριαρχεί η πλευρά των Παλαιολόγων, γίνεται η ένωση των εκκλησιών, αυτή τη φορά είναι πιο επίσημη από ποτέ, πιο καταγεγραμμένη από ποτέ και η αντιπροσωπεία φεύγει με πλοία από την Ιταλία για να έλθει στην Κωνσταντινούπολη. Στο μεταξύ άλλα εμπορικά πλοία έχουν μεταφέρει την είδηση ότι έγινε η ένωση των εκκλησιών με τους όρους της δυτικής εκκλησίας. Οι φιλενωτικοί χαίρουν χαρά μεγάλη, οι ανθενωτικοί όμως οι οποίοι είναι και η πλειοψηφία του πληθυσμού γίνονται έξαλλοι, προβαίνουν σε βιαιότητες, σε καταστροφές, σε βανδαλισμούς, τρομοκρατούν τη ζωή των φιλενωτικών, τρομοκρατούν τη ζωή των στελεχών που επιστρέφουν και που έχουν υπογράψει το σύμφωνο αυτό. Μέσα σ' αυτό το κλίμα το οποίο μετατρέπει την Κωνσταντινούπολη σε έναν τόπο βίας και μίσους και αντεκδικήσεων, ένας μεγάλος αριθμός (πάνω από 20) εκ των υπογραψάντων δηλώνει με επιστολή του στον Πάπα ότι αποσύρει την υπογραφή του, η Καθολική πλευρά όμως δεν λαμβάνει υπόψη της αυτήν την απόσυρση υπογραφής, καθώς δεν είναι ένας δεκτός τρόπος λειτουργίας (παγκοσμίως) και θεώρησε ότι ισχύει η ένωση των εκκλησιών, όμως η παράταση αυτής της διχογνωμίας μέσα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία φέρνει βιαιότερες και βιαιότερες καταστάσεις. Έτσι το 1450 ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Γρηγόριος ο Γ', ο οποίος ήταν φιλενωτικός και σύμμαχος του Παλαιολόγου στη στάση του, φεύγει από την Κωνσταντινούπολη, κατευθύνεται στην Ιταλία προφασιζόμενος κάποιες υποχρεώσεις, καθήκοντα και ασθένεια και δεν επιστρέφει στην Κωνσταντινούπολη, προφανώς έφυγε για να σωθεί από το βιαιότατο κλίμα το οποίο είχε δημιουργηθεί, κυρίως από τους ανθενωτικούς στη Βασιλεύουσα. Έτσι, το 1450 στην πραγματικότητα στη Βασιλεύουσα δεν υπάρχει Πατριάρχης, το Πατριαρχείο φυσικά υπάρχει, τα στελέχη του υπάρχουν, αλλά ο

Πατριάρχης βρίσκεται στην Ιταλία και ο Κων/νος Παλαιολόγος, ο οποίος παίρνει την εξουσία εκείνη της εποχής, δεν σπεύδει να κάνει κάποια κίνηση, καθώς ο Πατριάρχης αντικαθίσταται από τον διάδοχό του εφόσον πεθάνει. Το αξίωμα του Πατριάρχη είναι διαβίου, είναι πάρα πολύ δύσκολο ένας Πατριάρχης να ανατραπεί, πρέπει να συντρέχουν ειδικές συνθήκες. Ο Γρηγόριος ο Γ' πάντα ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, όμως ήταν στην Ιταλία, έτσι υπήρχε αλλά δεν υπήρχε, ο Κων/νος Παλαιολόγος άφησε τα πράγματα να κυλούν και τελικά η μεγαλύτερη σύγκρουση μεταξύ ενωτικών και ανθενωτικών θα συμβεί στο τέλος του 1452 όταν μέσα σ' αυτήν την τεράστια σύγκρουση και βία και ένταση που υπάρχει στην Βυζαντινή αυτοκρατορία, η Καθολική πλευρά επιδιώκει να επιβεβαιώσει την ένωση των εκκλησιών και προκαλεί, ζητά να υπάρξει μια ενωτική λειτουργία στην Αγιά Σοφιά στην Κωνσταντινούπολη, να σταλεί δηλαδή αντιπροσωπεία ανωτάτων καρδινάλιων από την Ιταλία και η συνοδεία τους που ήταν πολλοί άνθρωποι μαζί στην Κωνσταντινούπολη και όλοι αυτή μαζί, μαζί με την ανατολική πλευρά να ψάλουν και να επιβεβαιώσουν την ένωση των εκκλησιών μέσα στην Αγιά Σοφιά. Τούτο όμως έγινε αφορμή για ακόμη μεγαλύτερες εντάσεις, αυτή η κοινή λειτουργία προκάλεσε διαδηλώσεις τεραστίας κλίμακας στην αυτοκρατορία, στα περίχωρά της και σε όποιες περιοχές πληροφορήθηκαν γι' αυτήν και έτσι σε αυτήν την λειτουργία προκλήθηκαν αναταραχές, σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας αυτής έξω από την Αγιά Σοφιά υπήρχε τεράστιο πλήθος, το οποίο φώναζε συνθήματα εναντίον του αυτοκράτορα, εναντίον των ενωτικών, εναντίον (φυσικά) της Καθολικής εκκλησίας και εκεί ήταν που ο Λουκάς Νοταράς, ένας γόνος μεγάλης οικογένειας, στέλεχος δηλαδή της αριστοκρατικής πλευράς της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, βαθύτατα ανθενωτικός, τουλάχιστον στην πολιτική του πράξη, μίλησε στο πλήθος των ανθενωτικών, τους οδήγησε στις δράσεις τους, φωνάζοντας το περίφημο σύνθημα, το οποίο έχει μείνει και στην ιστορία «Κρειπτότερον εστίν ειδέναι εν μέση τη πόλει φακιόλιον βασιλεύον Τούρκων ή καλύπτραν λατινικήν» εξ αυτού οι Καθολικοί καρδινάλιοι φυγαδευτήκαν, ο Κων/νος Παλαιολόγος μισήθηκε ακόμη περισσότερο, θεωρήθηκε υπαίτιος αυτής της μεγάλης ντροπής και ταπείνωσης από την πλευρά των ανθενωτικών, οι οποίοι συνέχισαν τις βίαιες δράσεις τους, τους βανδαλισμούς, την άσκηση τρομοκρατίας εναντίον των ενωτικών, που και αυτοί έκαναν αντίστοιχα αλλά ήταν και λιγότεροι και ανήκαν σε υψηλότερα στρώματα και ήταν πιο καλλιεργημένοι, οπότε αναλογικά η βία έπεφτε περισσότερο προς την πλευρά των ανθενωτικών. Μέσα σ' αυτό το σαπισμένο κλίμα του μίσους, της αλληλοκατηγορίας, των συγκρούσεων είναι που ανεβαίνει στο θρόνο το 1451, από την πλευρά των Οθωμανών, ένας νεαρός 19 ετών, ο Μωάμεθ ο Πορθητής, ο οποίος στην αρχή θεωρήθηκε άβουλος και άνευ υψηλού αναστήματος από πολλούς, αλλά άλλοι γρήγορα είδαν τι αυτός ο νεαρότατος άντρας πρόκειται να είναι ο μοιραίος άντρας των πραγμάτων, διότι ο Μωάμεθ ο Πορθητής (όπως θα ονομαστεί αργότερα επειδή θα καταλάβει την Κωνσταντινούπολη) θα βάλει ως στόχο την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως και θα την επιτύχει τον Μάιο του 1453. Όταν οι Οθωμανοί και ο Μωάμεθ ο Πορθητής στις αρχές του 1453 αρχίζουν να πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη, η πόλη που πολιορκούν είναι βαθύτατα διηρημένη, οι συγκρούσεις οι πολιτικές δεν έχουν καταλαγιάσει για περίπου δύο αιώνες και τώρα είναι στην αποκορύφωσή της, η Πόλη δεν έχει Πατριάρχη στην ουσία, όπως και πατριαρχικό ναό,

δηλαδή την Αγιά Σοφιά, γιατί αμέσως μετά την κοινή λειτουργία του 1452 οι ανθενωτικοί απαίτησαν και επέτυχαν να κλειδωθεί η Αγιά Σοφιά γιατί θεωρήθηκε βεβηλωθείσα και μαθείσα λόγω της παρουσίας των Καθολικών καρδινάλιων. Η Αγιά Σοφιά άνοιξε τις παραμονές της καταστροφής, όταν πλέον η τουρκική δύναμη ήταν φανερό ότι πρόκειται να μπει στη Πόλη, ότι σε λίγες ώρες, σε λίγες ώρες άλλος θα ζει και άλλος δεν θα ζει από τους κατοίκους της πόλεως αυτής και έτσι τις παραμονές του τέλους άνοιξε η Αγιά Σοφιά για να παρακαλέσουν πλέον ενωμένοι ενωτικοί και ανθενωτικοί μπροστά στο φάσμα του θανάτου την Παναγία να τους σώσει από την οριστική κατάληψη. Αυτή η συμφιλίωση πια ήρθε πάρα πολύ αργά, την παραμονή του τέλους, δεν έσωσε την Πόλη, η οποία έπεσε την 29η Μαΐου 1453 και έπεσε μια πόλη, που όπως γράφηκαν στα δημοτικά τραγούδια, τα χαρακτηριστικά της:

Η Πόλις ήτον το σπαθίν, η Πόλις το κοντάριν. Η Πόλις ήτον το κλειδίν της Ρωμανίας όλης κι εκλείδωνεν κι ασφάλιζεν όλην την Ρωμανίαν και όλον το Αρχιπέλαγος εσφιχτοχλείδωνέν το. Η Πόλις εκυρίευεν Ανατολήν και Δύσην. (θρήνος)

Έτσι αισθάνονταν οι άνθρωποι όλης της ανατολικής Μεσογείου για την Κωνσταντινούπολη, όπως και όλης της Ευρώπης. Η Κωνσταντινούπολη ήταν μια πάρα πολύ σπουδαία πόλη.

Ήλιε μου, ανάτειλε παντού, σ' ούλον τον κόσμον φέγγε κι έκτεινε τας ακτίνας σου σ' όλην την οικουμένη κι εις την Κωσταντινόπολην, την πρώην φουμισμένην και τώρα την Τουρκόπολην, δεν πρέπει πλιο να φέγγεις. (θρήνος)

Εικόνα 13

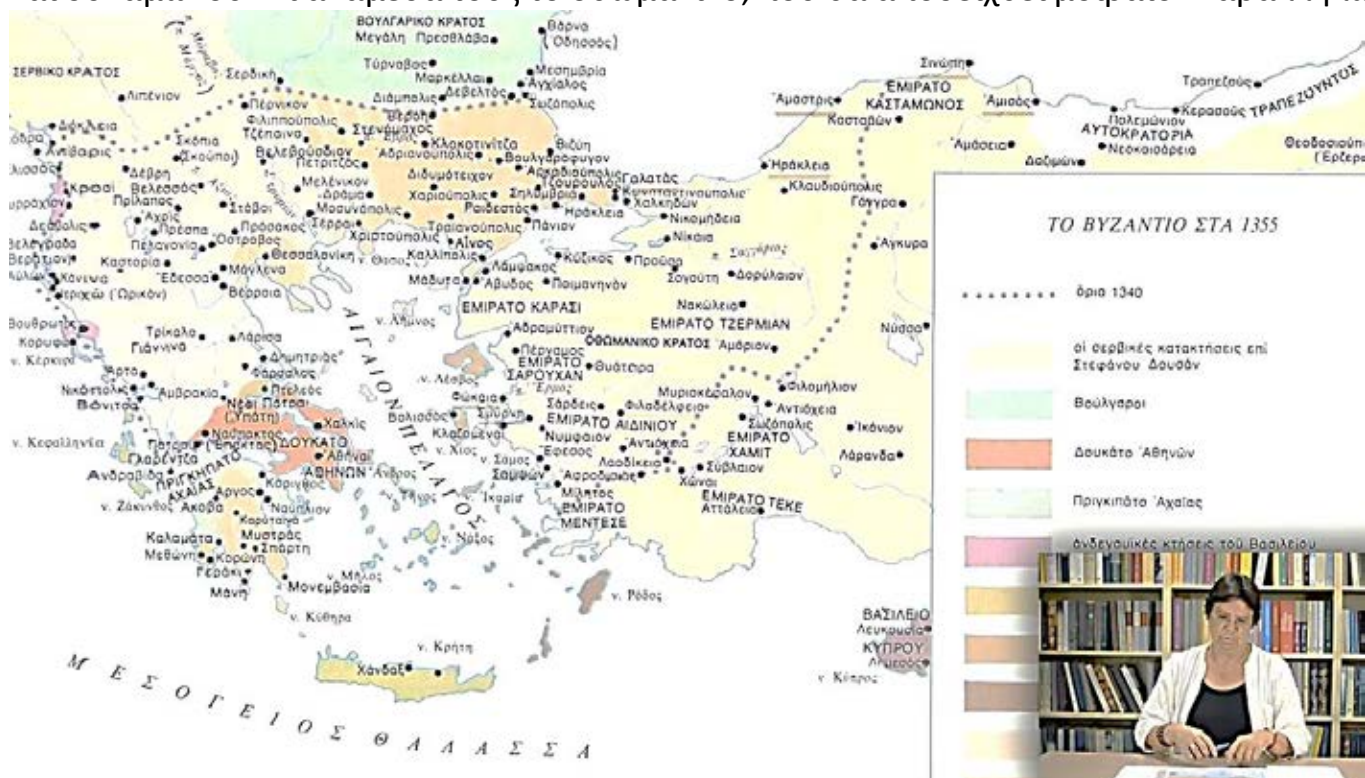
Ένας νεαρός 19 ετών, ο Μωάμεθ ο Πορθητής, ο οποίος στην αρχή θεωρήθηκε άβουλος και άνευ υψηλού αναστήματος από πολλούς, αλλά άλλοι γρήγορα είδαν τι αυτός ο νεαρότατος άντρας πρόκειται να είναι ο μοιραίος άντρας των πραγμάτων, διότι ο Μωάμεθ ο Πορθητής (όπως θα ονομαστεί αργότερα επειδή θα καταλάβει την Κωνσταντινούπολη) θα βάλει ως στόχο την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως και θα την επιτύχει τον Μάιο του 1453.

Έτσι, η Κωνσταντινούπολη έπεσε μέσα στον εσωτερικό διχασμό και στο μίσος και στην ύστατη συμφιλίωση ενωτικών και ανθενωτικών. Αυτό ήταν το κύριο εσωτερικό ζήτημα που συνόδευσε την περίοδο των Παλαιολόγων και την περίοδο του τέλους αυτής της αυτοκρατορίας.

1. 4: Το Βυζάντιο στον 14^ο αιώνα : μια κοινωνία σε σύγκρουση και κρίση (50')

V 1. 4. 1. Άνοδος των Σέρβων. Βυζαντινοί εμφύλιοι πόλεμοι (17')

Είδαμε ότι αυτή η διαμάχη ενωτικών και ανθενωτικών ξεκινά –έχει βαθιές ρίζες, αλλά εκδηλώνεται πολύ έντονα– μετά το 1261 και ιδιαίτερα μετά το 1274 και την Ένωση των Εκκλησιών στη Λυών, με την πρωτοβουλία και τη δράση του Μιχαήλ του Η' του Παλαιολόγου, παίρνει διαστάσεις μεγάλης κλίμακας και στην ουσία αδυνατίζει ακόμα περισσότερο την Αυτοκρατορία την ώρα που τα διάφορα τουρκικά εμιράτα εξελίσσονται και δυναμώνουν κι ανάμεσά τους το οθωμανικό, που θα αποδειχθεί μοιραίο. Παράλληλα

Εικόνα 14

Νικούν τους Βυζαντινούς σε μάχες που γίνονται σε περιοχές της κεντρικής Ασίας, όπως είπαμε κατακτούν τη Νικομήδεια το 1301, την Προύσα το 1326, τη Νίκαια το 1330. ο διάδοχος του Οσμάν, ο Ορχάν, αποδεικνύεται ένας άγιος ηγεμόνας και πολύ δυναμικός στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής.

όμως, μέσα σ' αυτό το διάστημα, καθώς συρρικνώνεται τόσο πολύ η αυτοκρατορία, ένα από τα χαρακτηριστικά της περιόδου αυτής της παρακμής της αυτοκρατορίας είναι η ενίσχυση της ελληνικότητάς της, καθώς η ελληνική γλώσσα όχι μόνο χρησιμοποιείται σε επίπεδο διοικητικό αλλά ομιλείται και από τους περισσότερους πλέον υπηκόους της αυτοκρατορίας, καθώς η Αυτοκρατορία έχει χάσει μεγάλα τμήματα Σλάβων, σλαβοφώνων στα δυτικά, Άραβες στα ανατολικά, Πέρσες κ. λπ. από αιώνες. Έτσι αυτή η σύγκρουση

ενωτικών και ανθενωτικών δεν είναι μόνο σύγκρουση ορθοδόξων, φίλων της ενώσεως με τους Καθολικούς ή όχι, αλλά είναι και μία σύγκρουση που στηρίζεται στην ελληνική γλώσσα. Το μίσος, η συκοφαντία, οι αλληλοεπιθέσεις, όλες γίνονται στα ελληνικά διότι αυτοί οι πληθυσμοί είναι κατά μείζονα λόγο ελληνικοί πληθυσμοί, δηλαδή μιλούν τα ελληνικά και είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Ο 14ος αιώνας που μπαίνει, δηλαδή μετά το 1300, είναι ένας αιώνας εξελίξεων σημαντικότητας. Πρώτα πρώτα μετά το 1300 πια παρουσιάζονται οι Οθωμανοί στο προσκήνιο. Νικούν τους Βυζαντινούς σε μάχες που γίνονται σε περιοχές της κεντρικής Ασίας, όπως είπαμε κατακτούν τη Νικομήδεια το 1301, την Προύσα το 1326, τη Νίκαια το 1330. ο διάδοχος του Οσμάν, ο Ορχάν, αποδεικνύεται ένας άξιος ηγεμόνας και πολύ δυναμικός στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής. Παράλληλα, την ίδια εποχή, το βουλγαρικό κράτος ενισχύεται ακόμα περισσότερο –θυμίζω εν παρόδω ότι οι Βούλγαροι, οι οποίοι ήταν αρχικής μογγολικής καταγωγής, αλλά μετά ενσωματώθηκαν με τους Σλάβους και μετετράπησαν σε ένα σλαβικό βασίλειο – το βουλγαρικό λοιπόν κράτος αποτελείται κατά κύριο λόγο από σλάβους, τους οποίους είχε φροντίσει το Βυζάντιο να εκΧριστιανίσει στις αρχές του 9ου αιώνα

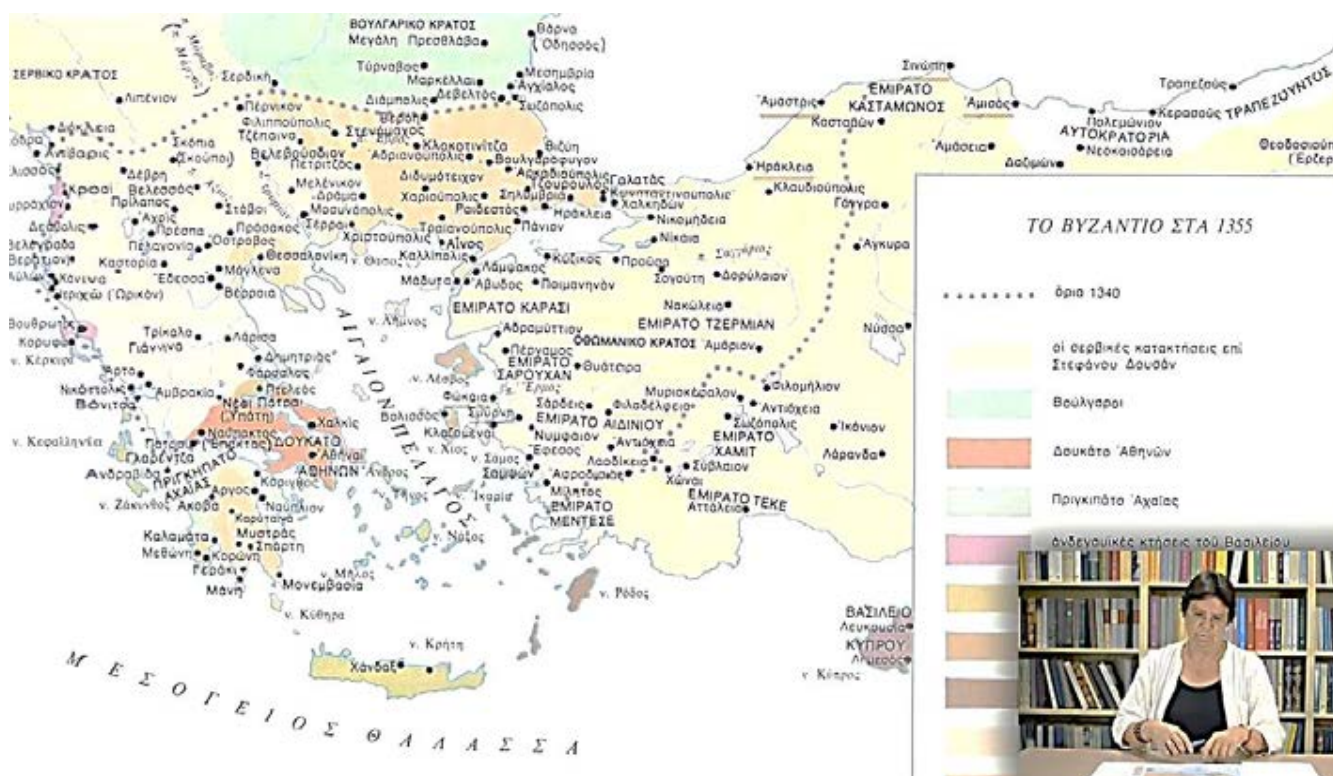

Εικόνα 15

εδώ μπορείτε να δείτε χειρόγραφο επιστολή προς το Άγιον Όρος, ένα έγγραφο σημασίας για την περίπτωση του Στέφανου Ντουσάν, του μεγάλου ηγεμόνα των Σέρβων

Δηλαδή οι Βούλγαροι, στις εποχές που συζητούμε, το 900, το 1000, το 1100, το 1200, που συγκρούονται με τους Βυζαντινούς, όχι μόνο δεν είναι αλλόθρησκοι, αλλά είναι Χριστιανοί και μάλιστα Ορθόδοξοι. Διότι όταν έγινε το σχίσμα των Εκκλησιών, τα σλαβικά αυτά κράτη, και οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι και οι Ρώσοι, οι οποίοι είχαν εκΧριστιανιστεί με πρωτοβουλία του Βυζαντίου, παρέμειναν στην αιγίδα της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας. Επομένως εδώ συγκρούονται Χριστιανοί Ορθόδοξοι με Χριστιανούς Ορθόδοξους για αιώνες, όταν συγκρούεται το Βυζάντιο με το βουλγαρικό κράτος. Χριστιανοί Ορθόδοξοι είχαν γίνει και οι Σέρβοι. Οι Σέρβοι, οι Νοτιοσλάβοι όπως λέγονταν, είχαν κινηθεί και κατακτήσει τμήματα παλαιότερου βυζαντινού ελέγχου στην περιοχή της Αδριατικής Θάλασσας και εσωτερικότερα. Αυτοί στο 12ο αιώνα αναπτύσσονται και παρουσιάζονται δυνατοί έχοντας ηγεμόνα τους τον Στέφανο Νεμάνια. Έτσι συνενώνονται Σέρβοι φεουδάρχες και δημιουργείται σερβικό κράτος το οποίο δείχνει ότι πρόκειται να εξελιχθεί, αλλά η μεγάλη εξέλιξη του σερβικού κράτους θα συμβεί στον 14ο αιώνα όταν την ηγεσία των Σέρβων θα αναλάβει ένας προικισμένος ηγεμόνας ο Στέφανος Ντουσάν. Θα δημιουργήσει ένα εκτεταμένο κράτος από το 1331 περίπου το οποίο κράτος θα τελειώσει

το 1355 με το θάνατο του Στέφανου Ντουσάν. Ο Στέφανος Ντουσάν, που το 1331 παίρνει

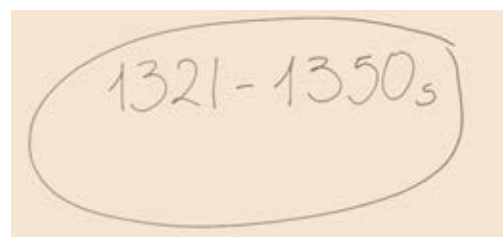
Εικόνα 16

Οι Καντακουζηνοί λοιπόν διεκδικούν το θρόνο του Βυζαντίου, βρίσκουν αφορμές να συγκρουστούν με τους Παλαιολόγους και οι συγκρούσεις αυτές μεταξύ των δύο Ανδρονίκων και των δύο Ιωάννηδων όπως λέγονται –διότι συγκρούστηκαν Ανδρονίκοι Καντακουζηνοί και Ανδρονίκοι Παλαιολόγοι με Ιωάννηδες Καντακουζηνούς και Ιωάννηδες Παλαιολόγους, αυτή η σύγκρουση λοιπόν μεταξύ των δύο αυτών μεγάλων φορέων της εξουσίας στο Βυζάντιο θα λάβει χώρα κυρίως στην περιοχή της Μακεδονίας, της Θράκης αλλά και σε περιοχές της Μαύρης Θάλασσας [που αυτός εδώ ο χάρτης δεν δείχνει] δηλαδή στις περιοχές που βρίσκονταν υπό – μικρές περιοχές στο νότο της Κριμαίας, που βρίσκονταν υπό βυζαντινό έλεγχο.

τα ηνία των Σέρβων και το 1346 στέφεται στα Σκόπια Βασιλεύς και Αυτοκράτωρ Ρωμαίων (Ρωμαίων δηλαδή Ελλήνων, Χριστιανών Ορθοδόξων, ελληνοφώνων) και Σέρβων και παντός Αλβάνου. Δηλαδή το σερβικό κράτος το 1346 –είχε ξεκινήσει από το 1331 η δύναμη με τον Στέφανο Ντουσάν που ανεβαίνει– έχει την αίσθηση ότι ελέγχει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία στην πραγματικότητα. Το σερβικό λοιπόν κράτος του Στέφανου Ντουσάν, χάρη στις ικανότητες και στιβαρή ηγεσία αυτού του ηγεμόνα, δημιουργεί ένα κράτος το οποίο ξεκινά από την περιοχή περίπου του Βελιγραδίου σήμερα και εκτείνεται σε όλη την περιοχή της Ιλλυρίας και της Αδριατικής προς την πλευρά των Βαλκανίων, καταλαμβάνει ολόκληρη την περιοχή της Ηπείρου με μικρές εξαιρέσεις, της Θεσσαλίας, της Κεντρικής Ελλάδας, φτάνει στον Κορινθιακό και καταλαμβάνει μεγάλα τμήματα της Μακεδονίας. Δεν καταλαμβάνει τη Θεσσαλονίκη, αλλά ελέγχει το μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας. Αυτό είναι το μεγάλο κράτος του Στέφανου Ντουσάν, το οποίο και θα προκαλέσει το Βυζάντιο διότι του αποσπά ένα τεράστιο κομμάτι της ήδη συρρικνωμένης του δύναμης στη Μακεδονία. Το βυζαντινό κράτος δηλαδή, μετά από αυτές τις εξελίξεις περιορίζεται στις περιοχές της Ανατολικής Θράκης –πρωτεύουσα της Αν. Θράκης ιστορικά είναι η Κωνσταντινούπολη– και τμήματα της Δυτικής Θράκης. Περιορίζεται σε τμήματα λοιπόν της

Θράκης και μικρά τμήματα της Μακεδονίας. Βέβαια θα υπάρξουν ανατροπές μετά, διότι η δύναμη των Σέρβων μετά το θάνατο του Στέφανου Ντουσάν θα μειωθεί καθώς ο Σέρβοι θα μπουκν σε εσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ τους και οι διάδοχοι του Στέφανου Ντουσάν στην ουσία θα γκρεμίσουν το οικοδόμημα του μεγάλου αυτού Σέρβου ηγεμόνα [του οποίου εδώ μπορείτε να δείτε χειρόγραφο επιστολή προς το Άγιον Όρος, ένα έγγραφο σημασίας για την περίπτωση του Στέφανου Ντουσάν, του μεγάλου ηγεμόνα των Σέρβων, στα μέσα του 14ου αιώνα]. Καθώς οι Σέρβοι εξελίσσονται και η δύναμή τους απειλεί το Βυζάντιο και τελικά αποσπά τμήματα του Βυζαντίου, εκεί μέσα σ' αυτό το μεγάλο κακό, και ενώ οι Οθωμανοί έχουν καταλάβει τη Νικομήδεια και τη Νίκαια, στο βυζαντινό κράτος θα συμβεί η έβδομη καταστροφή, η έβδομη πληγή, του Φαραά, δηλαδή ένας εμφύλιος πόλεμος.

Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία έχουμε αλληπάλληλα κύματα εμφυλίου πολέμου, δεν ήταν συνεχής αυτός ο εμφύλιος πόλεμος. Ξεκινά στις αρχές της δεκαετίας του 1321 και στην ουσία εξελίσσεται μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1340/αρχές της δεκαετίας του 1350.

Είναι δηλαδή ένας μακρύς πόλεμος, εμφύλιος, που συνδέεται την διεκδίκηση του θρόνου από πλευράς μιας μεγάλης οικογένειας –ίσως η δεύτερη σημαντικότερη οικογένεια μετά τους Παλαιολόγους του Βυζαντίου, η οικογένεια των Καντακουζηνών. Οι Καντακουζηνοί λοιπόν διεκδικούν το θρόνο του Βυζαντίου, βρίσκουν αφορμές να συγκρουστούν με τους Παλαιολόγους και οι συγκρούσεις αυτές μεταξύ των δύο Ανδρονίκων και των δύο Ιωάννηδων όπως λέγονται –διότι συγκρούστηκαν Ανδρόνικοι Καντακουζηνοί και Ανδρόνικοι Παλαιολόγοι με Ιωάννηδες Καντακουζηνούς και Ιωάννηδες Παλαιολόγους, αυτή η σύγκρουση λοιπόν μεταξύ των δύο αυτών μεγάλων φορέων της εξουσίας στο Βυζάντιο θα λάβει χώρα κυρίως στην περιοχή της Μακεδονίας, της Θράκης αλλά και σε περιοχές της Μαύρης Θάλασσας [που αυτός εδώ ο χάρτης δεν δείχνει] δηλαδή στις περιοχές που βρίσκονταν υπό – μικρές περιοχές στο νότο της Κριμαίας, που βρίσκονταν υπό βυζαντινό έλεγχο. Το ενδιαφέρον είναι ότι, στη διάρκεια των αλληπάλληλων αυτών συγκρούσεων μεταξύ των δύο αυτών μεγάλων οικογενειών, που όπως είδαμε διήρκησε ορισμένες δεκαετίες, σχεδόν 30 χρόνια μέσα στο 14ο αιώνα, υπήρχε και η διάσταση η φιλενωτική και η ανθενωτική, καθόσον οι Καντακουζηνοί παρουσιάζονται κατά κύριο λόγο ως ανθενωτικοί, ακριβώς γιατί πολιτικά είναι αντίπαλοι των Παλαιολόγων, οι οποίοι είναι ενωτικοί, είναι εκείνοι που δίνουν το στίγμα του ενωτικού, της ενωτικής πολιτικής έκφρασης του Βυζαντίου. Έτσι, στη σύγκρουσή τους, αυτές οι δύο δυνάμεις χρησιμοποιούν για συμμάχους, ο ένας εναντίον του άλλου, στρατεύματα από διάφορες δυνάμεις ολόγυρά τους, δηλαδή προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν και Σέρβους μισθοφόρους και Βουλγάρους μισθοφόρους και χρησιμοποιούν, την ίδια ώρα που και Σέρβοι και Βούλγαροι, ως κράτη, παραδοκούν για να αποσπάσουν, χάρις αυτού του εμφυλίου πολέμου, εδάφη του Βυζαντίου, όπως και έπραξαν. Οι Σέρβοι κατέλαβαν ένα πολύ μεγάλο τμήμα και οι Βούλγαροι επίσης [φαίνεται και στο χάρτη] προεξέτειναν τα σύνορά τους ακόμη νοτιότερα. Άρα ήταν μια περίπλοκη σύγκρουση αυτή, μεταξύ των δύο αυτών πλευρών, οι οποίοι κινητοποιούν ο ένας εναντίον του άλλου διάφορες δυνάμεις

αλλά κυρίως –και αυτό το κάνουν πολύ πιο συστηματικά– οι Καντακουζηνοί καλούν και χρησιμοποιούν Τούρκους, Οθωμανούς, για να χτυπήσουν τους Παλαιολόγους. Την εποχή αυτή του εμφυλίου πολέμου ηγεμόνας των Οθωμανών είναι ο γιος του Οσμάν, ο Ορχάν (παντρεύεται μάλιστα και κόρη Καντακουζηνού ο Ορχάν την περίοδο αυτή), ο οποίος και στέλνει στρατεύματα να βοηθήσει τους Καντακουζηνούς. Τα στρατεύματα τα τουρκικά δηλαδή έρχονται στην περιοχή της Μακεδονίας, της Θράκης, όπως και σε περιοχές της Μαύρης Θάλασσας και αυτό αποτελεί, αν θέλετε, ένα φροντιστήριο για το μέλλον για τους Οθωμανούς γιατί βρίσκονται κοντά στα βυζαντινά στρατεύματα, βλέπουν πώς πολεμούν οι Βυζαντινοί, παρατηρούν τα φρούριά τους, παρατηρούν τους δρόμους, τις αδυναμίες τις εσωτερικές, τις δυνάμεις τους και εξ αυτού θα είναι ευκολότερο, όταν λίγο αργότερα πια θα αποφασίσουν να χτυπήσουν επιθετικά το Βυζάντιο στις ευρωπαϊκές του πλευρές, να έχουν επιτυχή αποτελέσματα. Η πλευρά των Παλαιολόγων επίσης κι εκείνη προσπαθεί να βρει συμμάχους διάφορες δυτικές δυνάμεις ή μισθοφόρους από τα γειτονικά κράτη. Τελικά επικρατεί η πλευρά των Παλαιολόγων, η οποία και μετά το τέλος των εμφυλίων στην ουσία θα βρίσκεται και αυτή εκούσα ή όχι υπό τον έλεγχο των Τούρκων, διότι οι Οθωμανοί, στη δεκαετία του 1350, που πλέον απολήγουν λίγο λίγο οι μεγάλες συγκρούσεις των εμφυλίων, περνούν στην Καλλίπολη – στην πραγματικότητα περνούν σ' ένα σημείο νοτιότερα στη χερσόνησο της Καλλιπόλεως, διασχίζουν δηλαδή τον Ελλήσποντο – περνούν στα ευρωπαϊκά εδάφη του Βυζαντίου και καταλαμβάνουν την Καλλίπολη. Το 1352 περνούν στα ευρωπαϊκά εδάφη, το 1354 καταλαμβάνουν την Καλλίπολη. Είναι αυτή μια στιγμή τομής διότι οι Οθωμανοί και οι Τούρκοι που μέχρι τότε είχαν δράση– από το 1071, βρισκόμαστε στο 1352, έχουν κυλήσει αιώνες– δράσεις των Τούρκων οι οποίοι περιορίζονταν στη Μικρά Ασία, τώρα περνούν επιθετικά στα ευρωπαϊκά εδάφη και καταλαμβάνουν το 1354 την Καλλίπολη και με βάση πλέον την Καλλίπολη αρχίζουν σταδιακά να καταλαμβάνουν πόλεις, οι οποίες βρίσκονται περιφερειακά της Κωνσταντινούπολης στην Ανατολική Θράκη έως ότου καταλαμβάνουν την Αδριανούπολη το 1362. Η Αδριανούπολη είναι η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της Ανατολικής Θράκης, είναι τα προύλαια εισόδου προς την Κωνσταντινούπολη, και έτσι μετά το 1362 η κατάσταση για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία είναι δεινή: έχει καταληφθεί η Καλλίπολη, την οποία ο Κυδώνης ονομάζει «τον εν Ελλησπόντω τειχών πάντων επικαιρότατον» και στη συνέχεια καταλαμβάνεται και η Αδριανούπολη, που είναι καρδιά για την είσοδο στην Ανατολική Θράκη και για την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως.

V 1. 4. 2 Το Βυζάντιο φόρου υποτελής στους Οθωμανούς. Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389). (6')

Έτσι λοιπόν οι εμφύλιοι πόλεμοι του Βυζαντίου έδωσαν την ευκαιρία για την ενίσχυση των Σέρβων, την ενίσχυση των Βουλγάρων και την ενίσχυση των Οθωμανών, οι οποίοι συνεργάζονται με πλευρές της Βυζαντινής κοινωνίας, ζουν εκ των έδων τα πράγματα και τελικά περνούν, όπως είπαμε, στα ευρωπαϊκά εδάφη, αρχίζοντας στην ουσία την πλαγιοκόπηση της πρωτεύουσας, κινούμενοι όμως από την πρωτεύουσα και δυτικότερα,

Εικόνα 17

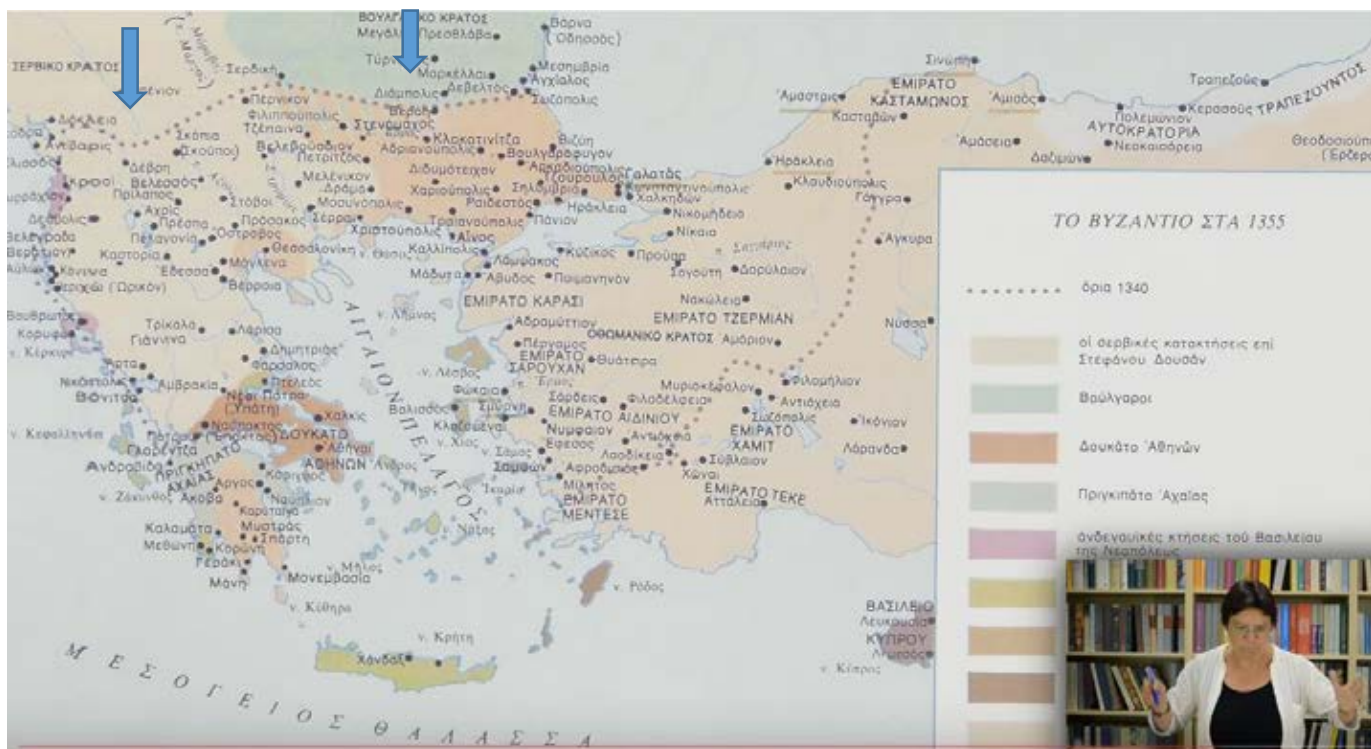
Τελικά περνούν, όπως είπαμε, στα ευρωπαϊκά εδάφη, αρχίζοντας στην ουσία την πλαγιοκόπηση της πρωτεύουσας, κινούμενοι όμως από την πρωτεύουσα και δυτικότερα, δηλαδή καταλαμβάνουν σταδιακά εδάφη στην ανατολική [πλευρά] της δυτικής Ανατολικής Θράκης και τελικά της Δυτικής Θράκης.

δηλαδή καταλαμβάνουν σταδιακά εδάφη στην ανατολική [πλευρά] της δυτικής Ανατολικής Θράκης και τελικά της Δυτικής Θράκης. Η εξέλιξη των Οθωμανών θα είναι σταθερή μετά το 1262 σε τέτοιο σημείο ώστε το βυζαντινό κράτος και οι Παλαιολόγοι –ειρήσθω εν παρόδω μετά το γεγονός ότι Καντακουζηνός έδωσε θυγατέρα του στον Ορχάν και έτσι συμπεθέρισαν Βυζαντινοί με Οθωμανούς, ο γιος του Ορχάν ο Μουράτ παντρεύεται κόρη Παλαιολόγου. Επομένως αυτές οι δύο πλευρές παρότι είναι εχθρικές, ταυτοχρόνως έχουν παράξενους δεσμούς μεταξύ τους, για διάφορες πλευρές μπορεί να συνεργάζονται, όπως και έγινε στον εμφύλιο πόλεμο, αλλά στην ουσία θα είναι οι Οθωμανοί η μεγάλη δύναμη που θα διαλύσει το Βυζάντιο. Οι Παλαιολόγοι, παρότι είναι ενωτικοί και επομένως θα έλεγαν κανείς ότι δε θα έπρεπε να έχουν καμία σχέση με τους Οθωμανούς, όμως έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα αναγκάστηκαν να συνυπάρχουν με τους Οθωμανούς και μάλιστα το κρίσιμο σημείο είναι εκεί γύρω στο 1370 μετά την πτώση της Αδριανούπολης, οπότε πλέον το Βυζάντιο γίνεται φόρου υποτελής στους Οθωμανούς. Αυτό δεν το γνωρίζουμε τόσο καλά, δεν το γνωρίζουμε ευρέως, το Βυζάντιο πλέον πλήρως φόρου υποτέλεια κάθε

χρόνο στους Οθωμανούς. Η φόρου υποτέλεια δεν σημαίνει ότι ο άλλος σε έχει κατακτήσει, όμως το γεγονός ότι πληρώνεις εσύ φόρο σε αυτόν είναι σαν να λες ότι γνωρίζω ότι είσαι υπέρτερος, ότι μπορείς εάν θέλεις να επιτεθείς και να με καταλάβεις, αλλά εγώ διατηρώ πλευρές της ελευθερίας μου, πληρώνοντάς σου κάθε χρόνο ένα φόρο. Φόρου υποτέλεια πληρώνουν, ειρήσθω εν παρόδω, εκεί στο 1370, 1380, 1390, δηλαδή στο β' μισό του 14^{ου} αιώνα, όλοι οι λαοί της Βαλκανικής, δηλαδή και οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι τελικά θα γίνουν φόρου υποτελείς μέχρι να καταληφθούν πλήρως. Άρα στο β' μισό του 14ου αιώνα η Βαλκανική στην πραγματικότητα παραδέχεται, νωρίτερα ή αργότερα η κάθε δύναμη, τη στρατιωτική ανωτερότητα των Οθωμανών. Είναι δηλαδή το β' μισό του 14ου αιώνα μία πενηκονταετία κατά την οποία ολοκληρώνεται ένας κύκλος της εμφάνισης των Οθωμανών και της επιτυχημένης τους προέλασης στα ευρωπαϊκά εδάφη και, ταυτόχρονα, όχι χωρίς μεγάλες δυσκολίες. Σας λέω χαρακτηριστικά ότι το 1389 έγινε η περίφημη μάχη του Κοσσυφοπεδίου μεταξύ των Σέρβων και των Οθωμανών. Αυτή ήταν μιας γιγαντιαίας κλίμακας σύγκρουση, δύο γιγάντων δηλαδή – το σερβικό κράτος βέβαια δεν ήταν πλέον το σερβικό κράτος του Στέφανου Ντουσάν το 1389, ήταν το κράτος των διαδόχων του Στέφανου Ντουσάν, άρα αδυνατισμένο, αλλά όταν το 1389 συγκρούεται στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου (σήμερα λέγεται Κόσσοβο και είναι συνεχώς στις ειδήσεις μας), οι Σέρβοι είναι η πιο αξιόπιστη δύναμη που μπορούν να παρουσιάσουν τα Βαλκάνια για να αντιμετωπίσει τους Οθωμανούς. Σε αυτή τη γιγαντιαία μάχη του 1389 οι Σέρβοι ηττώνται μετά από πολύ γενναία τους μάχη, σ' αυτή τη μάχη σκοτώνεται ο Μουράτ Α' και ανεβαίνει, πάνω στη μάχη, παίρνει την εξουσία ο Βαγιαζήτ ο Γιλδιρίμ, ένας επίσης αξιότατος πολεμιστής – Γιλδιρίμ στα τούρκικα θα πει κεραυνός, δηλαδή το προσωνύμιο του Βαγιαζήτ ήταν κεραυνός, ακριβώς λόγω της ταχύτητας με την οποία πολεμούσε και της αξιοσύνης του. Ήταν μεγάλος πολεμιστής και μεγάλος στρατηλάτης, δηλαδή ήταν εμπνευσμένος σ' αυτά τα θέματα. Μετά το 1389 και οι Σέρβοι έχουν ηττηθεί στρατιωτικά, δεν κατακτάται πλήρως το σερβικό κράτος –θα κατακτηθεί στη συνέχεια– αλλά πληρώνει κι αυτό φόρου υποτέλεια. Έτσι, στο β' μισό του 14ου αι., τα πράγματα για όλες τις χώρες στην πραγματικότητα της Βαλκανικής είναι βαριά και δείχνουν ποιες θα είναι οι συγκρούσεις του μέλλοντος.

V 1. 4. 3 Οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν νέες καίριες θέσεις στα Βαλκάνια. (8')

Είδαμε λοιπόν ότι στο β' μισό του 14ου αιώνα δοκιμάστηκαν οι αντοχές των βαλκανικών κρατών του Βυζαντίου, του σερβικού κράτους, του βουλγαρικού κράτους και οι Οθωμανοί αποδείχτηκαν υπέρτεροι. Πρέπει να πούμε ότι το πρώτο κράτος που καταλαμβάνεται

Εικόνα 18

Είδαμε λοιπόν ότι στο β' μισό του 14ου αιώνα δοκιμάστηκαν οι αντοχές των βαλκανικών κρατών του Βυζαντίου, του σερβικού κράτους, του βουλγαρικού κράτους και οι Οθωμανοί αποδείχτηκαν υπέρτεροι.

πλήρως, όχι μόνο ως φόρου υποτέλεια, με πληρότητα δηλαδή, είναι το βουλγαρικό κράτος, του οποίου η πρωτεύουσα, το Τύρνοβο, κατελήφθη το 1392-93 και είναι το πρώτο κράτος που πέφτει με πληρότητα στα χέρια των Οθωμανών. Πρέπει να πούμε ότι στην Βαλκανική οι Οθωμανοί συνάντησαν μεν αντίσταση από τους Βυζαντινούς, όχι τόσο ισχυρή όσο θα περίμενε κανείς, από τους Βουλγάρους, όχι τόσο ισχυρή όσο θα περίμενε κανείς, από τους Σέρβους ισχυρή, αλλά τελικά κι εκείνοι ηττήθηκαν, αλλά έχει ενδιαφέρον ότι στον επόμενο αιώνα, στον 15ο αιώνα, η περιοχή η οποία παρουσίασε τα μεγαλύτερα προβλήματα για την κατάληψη της Βαλκανικής από πλευράς των βαλκανικών δυνάμεων ήταν οι Αλβανοί, τα βουνά της Αλβανίας. Εδώ παρουσιάστηκε ένας προικισμένος στρατιωτικός, ο οποίος είχε μια περίεργη καταγωγή, σήμερα έχει κατοχυρωθεί ως ο εθνικός ήρωας των Αλβανών, ο Γεώργιος Καστριώτης ή Σκεντέρμπεης. Iskender στις γλώσσες της Ανατολής αλλά και στα τούρκικα σημαίνει Μέγας Αλέξανδρος και bey [Iskenderbey] είναι μπέης, στα ελληνικά το λέμε Σκεντέρμπεης. Αυτός ήταν κράμα ως προς την καταγωγή του Σέρβων, Ελλήνων και Αλβανών γονέων, όμως έδρασε ως αρχηγός των Αλβανών πάνω στα βουνά της Αλβανίας και αντιστάθηκε στους Οθωμανούς από το 1431 έως το 1468 που πέθανε από φυσικό θάνατο. Ο Ισκεντέρ Μπέης δεν νικήθηκε από τις οθωμανικές στρατιές –εστάλησαν εναντίον

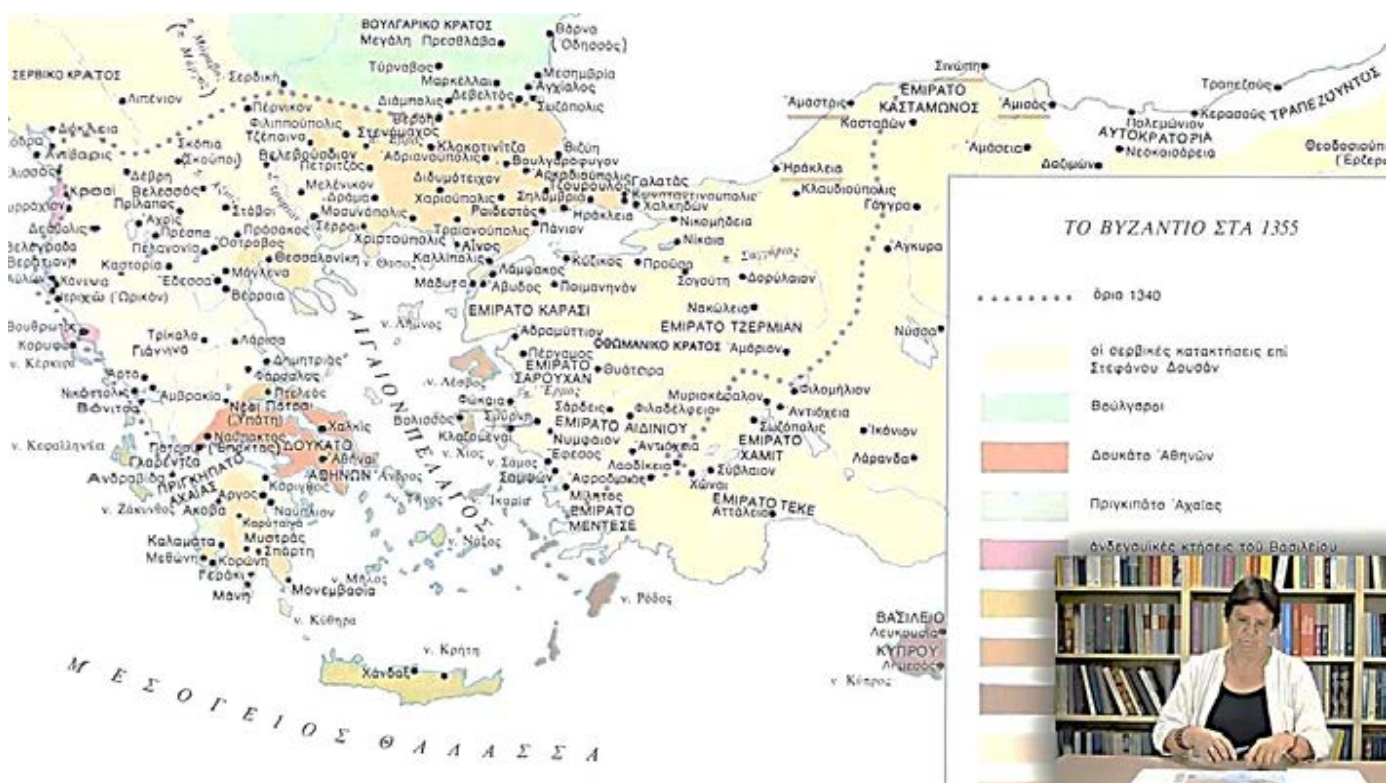
του πάνω από 12 οθωμανικές εκστρατείες, άλλοι τις μετρούν 16 ανάλογα, τις οποίες όλες οι Αλβανοί υπό την ηγεσία του Σκεντέρμπεη ενίκησαν. Όμως το 1468 ο Σκεντέρμπεης πέθανε από φυσικό θάνατο, οπότε οι Αλβανοί βρέθηκαν να είναι εκτεθειμένοι πλέον στη σύγκρουσή τους, βρέθηκαν σε εσωτερικές συγκρούσεις, πολλοί από τους Αλβανούς διέφυγαν προς την Ιταλία, άλλοι κατέβηκαν προς τα νότια, δηλαδή προς τα σημερινά ελληνικά εδάφη και έτσι η μεγαλύτερη αντίσταση που συνάντησαν οι Οθωμανοί αποδείχθηκε πως ήταν οι Αλβανοί σ' αυτή την τριακονταετία του 15ου αιώνα. Όμως, ξαναγυρνούμε στον 14ο αιώνα για να αναφερθούμε σε ορισμένες εσωτερικές διεργασίες που συνδέονται με το βυζαντινό κράτος. Το βυζαντινό κράτος βρίσκεται ήδη στον 14ο αιώνα στη σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών. Η σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών είχε ένα σκέλος από την κάθε πλευρά: οι μεν ενωτικοί πίστευαν στην ένωση των δύο Εκκλησιών, προκειμένου να διασωθεί το Βυζάντιο, στην ουσία από τους Οθωμανούς, που ήταν η μεγαλύτερη απειλή καθώς εξελίσσονταν τα πράγματα, οι δε ανθενωτικοί έλεγαν στους ενωτικούς να μην γίνει ποτέ η ένωση των Εκκλησιών. Μα, τους έλεγαν οι ενωτικοί, θα καταληφθεί η Κωνσταντινούπολη και όλο το Βυζάντιο από τους Τούρκους. Η απάντηση των ανθενωτικών σε αυτά τα επιχειρήματα ήταν για 200 χρόνια και όσο προχωρούσε ο χρόνος ακόμη περισσότερο «κρείττον εμπειείν εις χείρας Τούρκων ή Φράγκων» (καλύτερα να πέσει κανένας στα χέρια των Τούρκων παρά των Φράγκων). Άρα η ανθενωτική πλευρά έμοιαζε να είναι φιλοτουρκική και η ενωτική πλευρά έμοιαζε να είναι φιλοπαπική, φιλοδυτική. Σε λαϊκό λόγο υπήρχαν πολλές τέτοιες εκφάνσεις του «κρείττον εμπειείν εις χείρας Τούρκων ή Φράγκων»: «Κάλλιο του Τούρκου το σπαθί παρά του Φράγκου το ψωμί» παραδείγματος χάρη. Αυτές ήταν οι πάγιες φράσεις σύγκρουσης μεταξύ των δύο πλευρών και από αυτή την εσωτερική σύγκρουση εκείνοι οι οποίοι ενισχύθηκαν περισσότερο τελικά ήταν οι Οθωμανοί, οι οποίοι μέσα στον 14ο αιώνα έφτασαν στο σημείο να ελέγχουν μεγάλα τμήματα της Βαλκανικής διότι νίκησαν, όπως είπαμε, τους Βυζαντινούς, κατέκτησαν την Αδριανούπολη, είχαν κατακτήσει ήδη τη ζώνη προς την Αδριανούπολη. Γρήγορα, μετά το 1362, συνέχισαν τις κατακτήσεις τους, μπήκαν στο Διδυμότειχο, στην Κομοτηνή τη σημερινή, στις Σέρρες, κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη το 1387 –σκεφτείτε ότι η Θεσσαλονίκη είναι η δεύτερη σημαντικότερη πόλη ιστορικά της αυτοκρατορίας και πέφτει στα χέρια των Τούρκων το 1387–, συνεχίζουν στη δεκαετία του '80-'90 και καταλαμβάνουν τη Θεσσαλία, συγκρούονται με τους Σέρβους και τους νικούν το 1389. Εδώ οι εξελίξεις είναι ραγδαίες και σημαντικότερες και περίπου 70 χρόνια και 80 χρόνια πριν από την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, οι Οθωμανοί μπορούν και ελέγχουν ένα μεγάλο τμήμα της Θράκης και της Μακεδονίας. Το λέω αυτό γιατί πολύ συχνά επίσης έχουμε στο μυαλό μας τη λαθεμένη εντύπωση ότι οι Οθωμανοί κατέλαβαν το Βυζάντιο, τα ευρωπαϊκά εδάφη, μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως. Δεν πρόκειται περί αυτού. Η Κωνσταντινούπολη έπεσε αφού οι Οθωμανοί είχαν κατακτήσει όλες τις περιοχές ολόγυρά της και στην ουσία είχε απομείνει μια πολύ μικρή νησίδα βυζαντινού ελέγχου εκεί γύρω από την Κωνσταντινούπολη και τελικά το 1453 έσβησε κι αυτή η νησίδα και η Κωνσταντινούπολη πια έγινε κι αυτή μία τουρκική πόλη.

V 1. 4. 4 Κοινωνικοθρησκευτικά κινήματα στο Βυζάντιο. (11')

Για να μη μείνει το πράγμα εκεί, στο 14ο αιώνα, έχουμε μέσα στα πλαίσια του βυζαντινού κράτους – αλλά θα δούμε και μέσα στο βουλγαρικό και το σερβικό – και κάποιες εξελίξεις που σχετίζονται με θρησκευτικά ζητήματα. Είμαστε σε μεσαιωνική ζώνη χρόνου και την περίοδο αυτή τα πολιτικά ζητήματα εκφράζονται πολύ συχνά μέσω θρησκευτικών εκφάνσεων. Το ίδιο συνέβη και στο Βυζάντιο και στα Βαλκάνια εκείνη την εποχή. Στο Βυζάντιο, που είναι μια Αυτοκρατορία η οποία παρέμεινε σταθερή από τον 4ο αιώνα, το Βυζάντιο έζησε όλες τις εξελίξεις του Χριστιανισμού. Ο Χριστιανισμός είναι μια θρησκεία που από τη γέννησή της είχε πάρα πάρα πολλές εκφάνσεις. Είναι χαρακτηριστικό: ο Χριστιανισμός είναι ο παγκόσμιος πρωταθλητής εκφάνσεων σε σχέση με όλες τις θρησκείες του κόσμου. Υπολογίζεται ότι στα 2000 χρόνια του Χριστιανισμού έχουν εκφραστεί περί τις 33.000 διαφορετικές απόψεις και έχουν δημιουργηθεί δηλαδή περί τις 33.000 αιρέσεις. Είναι μια θρησκεία συνδεδεμένη μ'αυτό που λέγεται αίρεση και με τη διαφορετική άποψη. Στην αρχή, και για πολλούς αιώνες, κυριάρχησαν μονοφυσικές, μονοθελητικές αιρέσεις κ.λπ. και όλες αυτές που ήταν άπειρες – κυρίως ο 3ος, ο 4ος, ο 5ος, αιώνας ο 6ος είναι αιώνες δημιουργίας πολλών αιρέσεων – όλες αυτές θα αντιμετωπιστούν, όσο είναι δυνατόν με τις Ιερές Συνόδους, οι αυτοκράτορες θα κάνουν εκστρατεία εναντίον των αιρετικών. Το Βυζάντιο θα πάρει πάνω του πολλές πλευρές της «εκκαθάριση» ας πούμε του τοπίου, ούτως ώστε να παραμείνει σε ισχύ μια κεντρική άποψη, που ήταν αυτή που εκφραζόταν απ' τα 4 Πατριαρχεία της Ανατολής και το ένα πέμπτο της Ρώμης, που μετά έσπασαν στα δύο κ.λπ. κ.λπ. Γιατί το λέω αυτό; Διότι στο Βυζάντιο υπήρξαν κατά καιρούς πολλές απόψεις – το Βυζάντιο, σας θυμίζω, ότι στον 8ο και 9ο αιώνα, για πάνω από 100 χρόνια, βρέθηκε στη δίνη ενός φρικτού εμφυλίου πολέμου μεταξύ εικονομάχων και εικονολατρών. Και αυτός ο εμφύλιος πόλεμος συνδεόταν με πλευρές «αιρετικής» σύλληψης – αιρετική εντός εισαγωγικών διότι ποιος έχει τη σωστή άποψη ο Θεός την ξέρει, αλλά υποτίθεται ότι οι μεγάλες πλευρές των θρησκευτικών πραγμάτων εκφράζουν την κεντρικότερη άποψη. Λοιπόν, οι εικονομάχοι και οι εικονολάτρες συγκρούστηκαν αιώνες πριν για το εάν θα μπορούσε η Χριστιανική θρησκεία να είναι εικονιστική, δηλαδή να παρουσιάζει το θείο με εικόνες. Αυτό μοιάζει μια μικρή σύγκρουση που δεν έχει σχέση με άλλα αλλά έχει πολύ μεγάλη σχέση με όλες τις αιρέσεις τις Χριστιανικές οι οποίες αρνούσαν στο παρελθόν τη δυνατότητα, το δικαίωμα σ' ένα θνητό ον όπως ο άνθρωπος να περιγράφει το θείο και μάλιστα να το ζωγραφίζει και φυσικά αυτά συνδέονται και με το γεγονός ότι και η εβραϊκή θρησκεία, που είναι η μήτρα της Χριστιανικής θρησκείας, και η Μουσουλμανική θρησκεία, η οποία έχει επίσης ως μήτρα της την εβραϊκή θρησκεία, είναι ανεικονικές θρησκείες, δηλαδή δεν παρουσιάζουν το θείο, δεν το ζωγραφίζουν. Είναι μία από τις πλευρές που υπάρχει στο Βυζάντιο, οι πολλές αιρέσεις. Κάποιες από αυτές, όπως οι Παυλικιανοί ας πούμε, τον 8^ο τον 9^ο αιώνα είχαν μεγάλη διάχυση στη Μ. Ασία. Αυτοί είχαν την άποψη ότι η Π. Διαθήκη είναι έργο του Σατανά, διέγραφαν δηλαδή την Π. Διαθήκη, κρατούσαν μόνο την Καινή Διαθήκη, πίστευαν ότι ο Θεός έκανε την φύση και ο Σατανάς τον άνθρωπο, αρνούσαν τα μυστήρια, αρνούσαν τις εικόνες, αρνούσαν τους

ναούς, αρνούσαν τους ιερείς και πίστευαν ότι η φύση είναι εκείνη που πρέπει να τιμούμε. Εκδιώχθηκαν πολύ άγρια από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, πολλοί από αυτούς εκτελέστηκαν με φρικτό τρόπο, υπήρχαν μαζικές σφαγές και πολλοί από αυτούς εκδιώχθηκαν από τη Μ. Ασία από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες σε εξορία προς τις πλευρές της Θράκης και της Μακεδονίας και αυτοί αποτέλεσαν τη βάση μιας επόμενης μεγάλης αίρεσης, που θα παίξει ρόλο στα Βαλκάνια του 10ου, 11ου και κυρίως 12ου, 13ου, 14ου αιώνα, που ονομάζονται Βογόμιλοι.

Τα Βαλκάνια λοιπόν, εκεί, στην περίοδο της παρακμής του Βυζαντίου, αποκτούν Βογομίλους, που είναι πολλοί στις περιοχές των Βουλγάρων, επίσης στην βουλγαρική

Εικόνα 19

Τα Βαλκάνια λοιπόν, εκεί, στην περίοδο της παρακμής του Βυζαντίου, αποκτούν Βογομίλους, που είναι πολλοί στις περιοχές των Βουλγάρων, επίσης στην βουλγαρική Μακεδονία, στην βυζαντινή Μακεδονία, στην βυζαντινή Θράκη και επίσης σε περιοχές των Σέρβων. Όταν δηλαδή έχουμε τα μεγάλα γεγονότα του 14ου αιώνα ένα ποσοστό των κατοίκων της Μακεδονίας, της Θράκης και τις περιοχές των Σέρβων είναι Βογόμιλοι.

Μακεδονία, στην Βυζαντινή Μακεδονία, στην Βυζαντινή Θράκη και επίσης σε περιοχές των Σέρβων. Όταν δηλαδή έχουμε τα μεγάλα γεγονότα του 14ου αιώνα ένα ποσοστό των κατοίκων της Μακεδονίας, της Θράκης και τις περιοχές των Σέρβων είναι Βογόμιλοι. Οι Βογόμιλοι, όπως σας είπα, είναι στην ίδια κατεύθυνση με τους Παυλικιανούς, είναι μανιχαϊστές δηλαδή, πιστεύουν ότι υπάρχουν στην ουσία δύο Θεοί, ο Θεός του καλού και ο Θεός του κακού, ο Σατανάς έχει κάνει τον άνθρωπο, αρνούνται τους ιερείς, αρνούνται τα μυστήρια, αρνούνται τα σύμβολα, θεωρούν ότι είναι ειδωλολατρία, ούτε σταυρός, ούτε τίποτα, αρνούνται την απεικόνιση, δεν το συζητούμε, κάνουν τις τελετές τους μέσα στη φύση ή σε σπίτια δικά τους και επίσης θεωρούν ότι ο Θεός είναι ενάντια στους πλοσίους και υπέρ των φτωχών, άρα παρουσιάζουν μια εχθρότητα απέναντι σε κάθε τύπου πολιτική

και θρησκευτική ηγεσία και επειδή αρνούνται την υπεροχή της πολιτικής εξουσίας και αυτό τους κάνει στην ουσία είναι αντιεξουσιαστές δηλαδή, τους κάνει μισητούς σε όλες τις πολιτικές ηγεσίες, και των Βουλγάρων και των Βυζαντινών και των Σέρβων, οι οποίες και εφαρμόζουν πολιτικές καταστολής των Βογομίλων. Αυτό το οποίο σας αναφέρω σε σχέση με τους Βογομίλους στον 14ο αιώνα θα παίξει ρόλο για την εξέλιξη των Οθωμανών, όπως και στον 15ο αιώνα, είναι θέματα τα οποία θα θίξουμε αμέσως μετά. Μέσα σ' αυτό το κλίμα του 14ου αιώνα των θρησκευτικών δηλαδή ζυμώσεων του 14ου αιώνα παρουσιάζεται ένα άλλο κίνημα εντός βυζαντινού εδάφους, που είναι το κίνημα των Ζηλωτών. Οι Ζηλωτές, έχει ενδιαφέρον, εστιάζουν κυρίως την δράση τους στην περιοχή της Θεσσαλονίκης (δηλαδή της κεντρικής Μακεδονίας). Η απαρχή τους είναι θρησκευτική, έχει βογομιλικές τάσεις, αλλά οι Ζηλωτές αυτοί έχουν κυρίως πολιτική έκφανση, μιλούν πολιτικά, μιλούν εναντίον του αυτοκράτορα του Βυζαντίου, εναντίον της πολιτικής εξουσίας, εναντίον των αρχόντων, εναντίον των διοικητών, εναντίον των ηγεμόνων, αυτό έχει βογομιλικές και παυλικιανές αρχές, αλλά ο λόγος των Ζηλωτών δεν ήταν θρησκευτικός, ήταν πολιτικός. Αυτοί λοιπόν οι Ζηλωτές, στη Θεσσαλονίκη, μέσα στον 14ο αιώνα, στη δεκαετία του 1340, παίρνουν την εξουσία, κάνουν εξέγερση, επανάσταση, σκοτώνουν έναν αριθμό πλουσίων, λεηλατούν τις περιουσίες τους, ανατρέπουν κάθε άλλη εξουσία, όμως σταδιακά χάνουν τον έλεγχο των πραγμάτων, η εξουσία τους μετατρέπεται σε δράσεις βίαιων ομάδων, οι οποίες προκαλούν αίσθημα μεγάλης αναταραχής μέσα στη Θεσσαλονίκη, για χρόνια η Θεσσαλονίκη ζει σε μία κόλαση συγκρούσεων κάθε φύσεως, πάσης φύσεως και τελικά η Βυζαντινή εξουσία στο 1346 κατανικά τους Ζηλωτές, γίνονται εκτεταμένες σφαγές ένθεν και ένθεν και τελικά επανέρχεται η Θεσσαλονίκη στη Βυζαντινή εξουσία. Αλλά βλέπουμε ότι το κίνημα των Ζηλωτών θα παίξει ρόλο στα πράγματα και προσέξτε είμαστε στην δεκαετία 1340 που μέσα σε αυτήν τη δεκαετία μάλιστα παραλλήλως και ο εμφύλιος πόλεμος των Βυζαντινών και για να μην λείψουν και άλλες συγκρούσεις, υπάρχει και το κίνημα των Ησυχαστών, που είναι μια θρησκευτικής φύσεως τάση που φέρνει αναταραχή μεταξύ των θρησκευόμενων, εμπλέκονται και Έλληνες από την Ιταλία σ' αυτήν την διαμάχη. Γενικά λοιπόν αυτός ο 14ος αιώνας είναι ένας αιώνας πολύ μεγάλης έντασης θρησκευτικής που παίρνει ακόμη μεγαλύτερη διάσταση από το γεγονός ότι μέσα σε αυτό το Χριστιανικό Ορθόδοξο υπόβαθρο που είναι η κύρια βάση της Βυζαντινής κοινωνίας, της βουλγαρικής κοινωνίας, της σερβικής κοινωνίας, έχουν επισέλθει μεγάλα και δυναμικά κινήματα, όπως ήταν των Βογομίλων, δεν ήταν μικρό κίνημα αυτό, ή των Ησυχαστών ή των Ζηλωτών, τα οποία και διεμβολίζουν αυτόν τον κορμό της ορθοδοξίας με τις δικές τους απόψεις και όλα αυτά στον 14ο αιώνα πλέον δοκιμάζονται από την Μουσουλμανική θρησκεία, η οποία ήδη στη Μ. Ασία έχει μακρά παρουσία και τώρα εισέρχεται δυναμικά ως κυρίαρχη δύναμη στα ευρωπαϊκά εδάφη

V 1. 4. 5 Κοινωνικά χαρακτηριστικά της σύγκρουσης Ενωτικών Ανθενωτικών. (8')

Είναι καιρός να πούμε ορισμένα πράγματα για την Μουσουλμανική θρησκεία, διότι αφορά άμεσα τις εξελίξεις και τη ζωή την οποία έζησαν οι Έλληνες, οι Βούλγαροι οι Σέρβοι, οι Αλβανοί, διότι τελικά και οι Αλβανοί υπετάγησαν, οι Οθωμανοί στον 15ο αιώνα, θα τους καταλάβουν όλους, στον 16ο αιώνα θα καταλάβουν περίπου ό,τι έχει απομείνει, επομένως όλοι αυτοί θα βρεθούν κάτω από την ηγεσία των Οθωμανών, που δεν ήταν μόνο Τούρκοι, και μάλιστα πια δεν ήταν μόνο ακριβώς Τούρκοι, διότι είχαν αναμειχθεί με πάρα πολλούς λαούς και είχαν εξελιχθεί σε ένα νέο μόρφωμα, όπως συμβαίνει με τα ανθρώπινα πράγματα, οι λαοί είναι αποτέλεσμα και αναμίξεων, αλλά ήταν και Μουσουλμάνοι και διοικούσαν ως Μουσουλμάνοι. Η αφητηρία μας έχει σχέση και με ένα ερώτημα που όποιος διαβάσει την ιστορία των τελευταίων αιώνων του Βυζαντίου οπωσδήποτε βρίσκεται μπροστά σε ένα ερώτημα που του γεννάται. Για τόσο μεγάλο διάστημα ενωτικοί και ανθενωτικοί εντός του Βυζαντίου συγκρούονταν και για ένα τόσο μεγάλο διάστημα, οι ανθενωτικοί, οι οποίοι ήσαν οι περισσότεροι, συνέχιζαν να λένε τη φράση «Κάλλιο του Τούρκου το σπαθί, παρά του Φράγκου το ψωμί». Φτάσαμε στην παραμονή της πτώσεως της Κωνσταντινουπόλεως και ακόμη αυτό έλεγαν. Είναι χαρακτηριστικό ότι η τομή μεταξύ ενωτικών και ανθενωτικών όλο αυτό το διάστημα είχε και ταξικά χαρακτηριστικά. Κατά κανόνα, επειδή οι Παλαιολόγοι, δηλαδή η ανώτατη διοίκηση του βυζαντινού κράτους ήταν ενωτική, άρα και η διοίκηση ήταν ενωτική, δηλαδή οι διοικητές των επαρχιών κατά κανόνα ήταν ενωτικοί. Ακόμη και η διοίκηση της εκκλησίας ήταν ενωτική κατά κανόνα, διότι η εκκλησία διοικούσε στη Βυζαντινή αυτοκρατορία, για αιώνες, μαζί με τον αυτοκράτορα η Αυτοκρατορία αυτή είχε δύο πυλώνες εξουσίας και συνδιοίκησης στην πραγματικότητα, Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και Αυτοκράτορας. Έτσι, λόγω του ότι τα Πατριαρχεία είναι και διοικητικοί μηχανισμοί, υψηλοτάτου μάλιστα επιπέδου, η ανώτατη διοίκηση των Πατριαρχείων ήταν πολλές φορές ενωτική, αυτό κάνει εντύπωση. Επίσης, ενωτικοί ήταν κατά κανόνα οι μορφωμένοι. Θα έλεγε κανείς ότι όσο πιο υψηλής εκπαίδευσης, μορφώσεως ήταν κάποιος αυτούς τους αιώνες της παρακμής, η πιθανότητα του να είναι ενωτικός ήταν μεγαλύτερη. Επίσης, ενωτικοί ήταν κατά κανόνα οι υψηλές κοινωνικά τάξεις, δηλαδή Δυνατοί, πολλοί Δυνατοί, αριστοκρατικές οικογένειες ήταν ενωτικές, εκεί όμως δεν ήταν και τα πράγματα πολύ καθαρά, επειδή λόγω του ότι εντός του πολιτικού σκηνικού του Βυζαντίου, της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, όση είχε μείνει, παρέμεναν οικογένειες Δυνατών, οι οποίες διεκδικούσαν τη διοίκηση από τους Παλαιολόγους και λόγω του γεγονότος ότι οι Παλαιολόγοι ήταν ενωτικοί, όχι λίγοι από τους Δυνατούς, δηλαδή από τους ισχυρούς, μεγάλους, αριστοκρατικούς οίκους, ήταν ανθενωτικοί. Ήδη μιλήσαμε για τους Κατακουζηνούς, για τους Νοταράδες, οι οποίοι ήταν, πολλοί εξ αυτών, θα μπορούσε να μην είναι όλοι, ανήκαν στο στρατόπεδο των ανθενωτικών που ταυτοχρόνως ήταν και αντιπολιτευτικό στην κεντρική εξουσία, δηλαδή στους Παλαιολόγους. Τα πράγματα δηλαδή ήταν πιο περίπλοκα από αυτό. Ο μέσος, ο απλός Βυζαντινός, δηλαδή ο αγρότης, ο γεωργός, ο κτηνοτρόφος, ο τεχνίτης των πόλεων, κατά κανόνα είναι ανθενωτικός.

Ανθενωτικό είναι, κατά κανόνα, και το μέλος της εκκλησίας, του ιερατείου, όσο πιο χαμηλή βαθμίδα διοίκησης βρίσκονται οι ιερείς και οι ίδιοι οι απλοί ιερείς, κατά κανόνα είναι ανθενωτικοί. Ανθενωτικά δε, με πάθος, είναι τα μοναστήρια και εκατοντάδες χιλιάδες μοναχών που ζουν μέσα σ' αυτά, εκεί έχουμε τη σταθερή ανθενωτική στάση. Επί 200 χρόνια λοιπόν, η πλειοψηφία αυτής της κοινωνίας είναι ανθενωτική, η μειοψηφία αυτής της κοινωνίας είναι ενωτική, όμως η διοίκηση βρίσκεται στα χέρια των ενωτικών και επομένως τα πράγματα φέρουν πολλαπλές πολιτικές συγκρούσεις. Αυτό έκανε το πολιτικό σκηνικό στα τελευταία 200 χρόνια του Βυζαντίου να έχει τόσο περίπλοκη πλευρά. Εκείνο το οποίο κάνει λοιπόν εντύπωση είναι ότι επί τόσο μεγάλο διάστημα το μεγαλύτερο τμήμα των κατοίκων αυτής της αυτοκρατορίας, ακόμα και όταν είναι πια φανερό ότι ο οθωμανικός κίνδυνος είναι προ των πυλών, δεν υπάρχει πλέον καμία αμφιβολία, επί πολύ μεγάλο διάστημα απαντά ότι προτιμά τον Τούρκο από τον Δυτικό. Η αλήθεια είναι ότι κανένας δεν ήθελε κανέναν, δηλαδή και οι ενωτικοί θα ήθελαν να μη χρειάζεται το Βυζάντιο να εξαρτηθεί από τους Δυτικούς και οι ανθενωτικοί επίσης δεν είναι ότι επιθυμούσαν να αλλάξει το σκηνικό και να καταληφθεί αυτή η περιοχή, αλλά επειδή πλέον ήξεραν ότι δεν μπορεί να επιβιώσει αυτό το κράτος χωρίς κάποια άλλη εναλλακτική, οι μεν προτιμούν την ένωση των εκκλησιών και την συνένωσή τους στην ουσία με τον δυτικό ευρωπαϊκό κόσμο και οι άλλοι προτιμούν τους Τούρκους παρά τους Δυτικούς. Είναι χαρακτηριστικό, σήμερα μένει κανείς άναυδος μπροστά στα γεγονότα, 100 περίπου χρόνια πριν την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, έχουμε συγκεντρώσει τα κείμενα που μας έχουν διασωθεί από το Βυζάντιο, είναι όλα γραμμένα στα ελληνικά, και είναι κείμενα, περίπου 600 εξ αυτών έχουν διασωθεί, και είναι εντυπωσιακό ότι ανάμεσα σ' αυτά τα κείμενα, ορισμένες εκατοντάδες ασχολούνται με τη μη ένωση των εκκλησιών ή την ένωση των εκκλησιών και ούτε 20 εξ αυτών δε μελετούν το φαινόμενο των Οθωμανών.

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 2^η

Περιεχόμενα Εβδομάδας 2

Εβδ. 2 : Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε, Μέρος 1ο.

(13 video, συνολικά 161')

2. 1 : Το Ισλάμ μια νέα θρησκεία

(3 video, συνολικά. (35')

V2. 1. 1 Το Ισλάμ και ο Ιερός του Νόμος. (13')

https://www.youtube.com/watch?v=mfCZAYb_9RU

V2. 1. 2 Η θέση των αλλόπιστων στο Ισλάμ . (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=ZXRBUvSsZE>

V2. 1. 3 Ισλάμ : έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=-oVftC3aKBA>

2. 2: Το Ισλάμ και οι εξισλαμισμοί (88')

(7 video, συνολικά 88')

V2. 2. 1 Λόγοι εξισλαμισμού. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=xiSNntJL5gg>

V2. 2. 2 Σουφισμός, τεκέδες, δερβίσιςικά τάγματα. (11')

https://www.youtube.com/watch?v=ng0zSYroQ_M

V2. 2. 3 "Ο Θεός είναι μαζί μας". "Ο Θεός μας εγκατέλειψε". (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=DGjBnLVoatw>

V2. 2. 4 Σύγκρουση μακρόχρονη των Οθωμανών με τους Δυτικούς στην Ανατ. Μεσόγειο. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=pYfEfiFJaa0>

V2. 2. 5 Διατήρηση της ιεραρχίας της Χριστ. Ορθ. Εκκλησίας από τους Οθωμανούς. (14')

<https://www.youtube.com/watch?v=aHS88daqZGY>

V2. 2. 6 Η έκταση της αλλαξοπιστίας. (17')

<https://www.youtube.com/watch?v=n5DC-rq9ixc>

V2. 2. 7 Οι εξισλαμισμοί στα Βαλκάνια. (16')

<https://www.youtube.com/watch?v=Gvp1tPWcYlc>

2. 3: Πλευρές της οθωμανικής διοίκησης

(3 video, συνολικά 38')

V2. 3. 1 - Σταδιακή ισχυροποίηση των Οθωμανών. Η Σύνοδος της Λυών (1274). (17')

<https://www.youtube.com/watch?v=wx6dYnwrC18>

V2. 3. 2 Το έγγραφο μήνυμα του Σινάν πασά μπροστά από τα τείχη των Ιωαννίνων (1430). (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=-eEDChow2CE>

V2. 3. 3 Η Οθωμανική διοικητική μηχανή. (14')

<https://www.youtube.com/watch?v=hOYHaOr-ido>

Εβδ. 2 : Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε, Μέρος 1ο. (156')

V 2. 1 Το Ισλάμ μια νέα θρησκεία" (35')

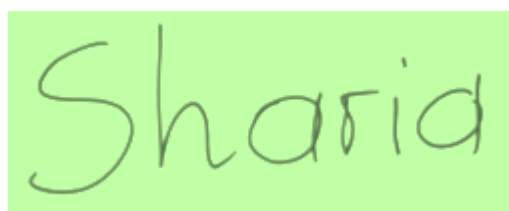
V 2. 1. 1 Το Ισλάμ και ο Ιερός Νόμος (13')

Αφήσαμε, λοιπόν, το ερώτημα που είναι σημαντικό, πώς συνέβη και αυτή η κοινωνία που αποτελούνταν από καθημερινούς ανθρώπους, που ο καθένας θέλει όπως όλοι οι άνθρωποι να ζει καλύτερα, να έχει το καλύτερο δυνατό μέλλον στο μυαλό του. Πώς είναι, λοιπόν, δυνατόν αυτή η κοινωνία για περίπου διακόσια χρόνια και οπωσδήποτε τα τελευταία εκατό πενήντα πριν την πτώση της Κωνσταντινούπολης, που είχε πλέον πια αυτό πάρει την εξέλιξή του, να απαντούν στην πλειοψηφία τους «προτιμώ τον Τούρκο από τον Δυτικό»; Αυτό φυσικά το ερώτημα σχετίζεται με πολλές πλευρές, πρέπει να απαντήσουμε σ' αυτό. Είναι βέβαιο ότι στις περιοχές τις οποίες κατέλαβαν και έλεγξαν για πολύ μεγάλο διάστημα πολλές φορές και για αιώνες, οι Δυτικοί, η θέση των Χριστιανών ορθοδόξων δεν ήταν καλή. Σε κάποιες περιοχές δεν ήταν καθόλου καλή τουλάχιστον όσον αφορά τα θρησκευτικά ζητήματα. Κατά κανόνα, οι περιοχές που ελέγχθηκαν από τους διάφορους Φράγκους (χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Κρήτης από την πλευρά των Βενετών), οι ντόπιοι κάτοικοι, δηλαδή οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, για μεγάλο διάστημα δεν είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν καθόλου επί ίσοις όροις τις απόψεις τους και τη λατρεία τους όπως οι Καθολικοί Βενετοί, οι οποίοι είχαν έρθει ως κυρίαρχοι πλέον εδώ. Σε περιοχές φραγκοκρατούμενες απαγορευόταν να υπάρχει ιεραρχία της Χριστιανικής ορθοδόξου εκκλησίας, δηλαδή επίσκοποι και μητροπολίτες. Επετράπησαν μόνο οι ιερείς σε χαμηλό επίπεδο, οι οποίοι βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο πρωτοπαπάδων. Σε άλλα σημεία των φραγκοκρατούμενων περιοχών αυτές οι απαγορεύσεις μπορούσαν να ήταν λιγότερο έντονες. Σε άλλες, όμως, ήταν όπως σας τις περιέγραψα. Τα μοναστήρια, επίσης, βρέθηκαν στις λατινοκρατούμενες περιοχές σε δυσμενή θέση. Πολλά από αυτά αναγκάστηκαν να κλείσουν λόγω της στάσης των Καθολικών απέναντί τους, οι περιουσίες τους δημεύτηκαν. Ή όταν λειτουργούσε ο Ορθόδοξος κλήρος, η Καθολική πλευρά έβαζε περισσότερες ή μεγαλύτερες δυσκολίες στη λειτουργία του ή περισσότερες και μεγαλύτερους ελέγχους, από Καθολικούς ιερείς τους λεγομένους και πρωτοπαπάδες. Στις λατινικές δηλαδή κτήσεις, η πλευρά των ορθοδόξων πολλές φορές αισθάνονταν ταπεινωμένη και προσβεβλημένη τουλάχιστον όσον αφορά το θρησκευτικό ζήτημα. Όσον αφορά δε, το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων εκεί τα πράγματα ήταν ακόμη πιο περίπλοκα και φυσικά όλα αυτά άλλαζαν μέσα στον χρόνο, δεν έχουμε μία μόνο εικόνα. Όμως και εκεί, η κοινωνική άνοδος ήταν πιο

δύσκολη, οι πολίτες πρώτης κατηγορίας ήταν οι Καθολικοί. Επομένως, ήδη, όταν άρχισε το δίλλημα Τούρκος ή Φράγκος οι πραγματικότητες της Φραγκικής πλευράς, δηλαδή της δυτικοευρωπαϊκής, δεν είχαν αφήσει το καλύτερο στίγμα στο μυαλό του μέσου Βυζαντινού, ο οποίος έτσι κι αλλιώς είχε φορτισμένα αισθήματα απέναντι στους Καθολικούς από το σχίσμα του 1054, από τα προνόμια του 1082, από τη λεηλασία και την καταστροφή της Κωνσταντινούπολης το 1204. Επομένως, σωρευτικά λειτουργούσαν αρνητικά αισθήματα απέναντι στους Φράγκους. Τώρα απέναντι στους Μουσουλμάνους, τους Τούρκους, οι Βυζαντινοί τους πρωτογνώρισαν μετά την κατάκτηση της περιοχής της Μ. Ασίας από την νίκη του Μαντζικέρτ. Ωστόσο, το Ισλάμ οι Βυζαντινοί το γνώριζαν από την πρώτη του γένεσή του, διότι το Ισλάμ ως θρησκεία γεννήθηκε το 622 μ. Χ. Το 622 μ. Χ. λέγεται ως έτος Εγίρας για τους Μουσουλμάνους. Αυτό που για τους Χριστιανούς είναι το έτος 622 μ. Χ. για τους Μουσουλμάνους είναι το έτος 1.

Μετρούν με βάση κατά το έτος, το οποίο ο προφήτης, δηλαδή ο Μωάμεθ ο προφήτης, μετακινήθηκε από τη Μέκκα στη Μεδίνα και έστησε εκεί τη βάση του και λόγω αυτής του της μετακινήσεως πέτυχε μία καλή διείσδυση των θεωριών του και των απόψεων μεταξύ των γηγενών κατοίκων της αραβικής χερσονήσου. Επομένως, αυτή η θρησκεία για τους Άραβες γεννιέται το 622, αυτή είναι η κομβική. Δεν ξεκινούν το 1 τους με τη γέννηση του προφήτη, όπως οι Χριστιανοί με τη γέννηση του Ιησού, αλλά με τη μετακίνηση αυτή. Σας λέω χαρακτηριστικά ότι ο Μωάμεθ πέθανε 10 χρόνια μετά από αυτή τη μετακίνηση, το 632. Η θρησκεία, λοιπόν, το Ισλάμ στηρίζεται στις διδασκαλίες ενός ανθρώπου, του Μωάμεθ, που ήταν ένας έμπορος στην περιοχή της αραβικής χερσονήσου, εκεί στον 7ο αιώνα ήταν ένας έμπορος, ο οποίος είχε πολλές θρησκευτικές ανησυχίες, είχε συζητήσεις με Εβραίους, με νεστοριανούς Χριστιανούς, με μονοφυσίτες Χριστιανούς όλων των τύπων, με Χριστιανούς της κεντρικής τάσεως και Πατριαρχείων. Τον ενδιέφεραν τα θρησκευτικά ζητήματα. Αυτός ο προφήτης, ο Μωάμεθ, κάποια στιγμή στη ζωή του δέχτηκε την επίσκεψη του Αρχαγγέλου Γαβριήλ, όπως πιστεύουν οι Μουσουλμάνοι, ο οποίος του υπαγόρευσε το Κοράνι. Το Κοράνι είναι το ιερό βιβλίο των Μουσουλμάνων και αυτό το βιβλίο, το Κοράνι, μαζί με όσα είπε και έκανε ο προφήτης διότι ο Μωάμεθ σύμφωνα με τους Μουσουλμάνους είναι άνθρωπος, άνθρωπος γεννήθηκε άνθρωπος πέθανε, όμως ο Θεός τον επέλεξε για να του μεταφέρει το μήνυμά του, όπως είναι ακριβώς οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Η Παλαιά Διαθήκη είναι βάση του Ισλάμ. Το Ισλάμ έχει δύο πυλώνες, όπως και ο Χριστιανισμός έχει δύο πυλώνες. Ο Χριστιανισμός, όπως γνωρίζουμε, έχει τον πυλώνα της Παλαιάς Διαθήκης, δηλαδή της θρησκείας των Εβραίων και την Καινή Διαθήκη. Αντιστοίχως το Ισλάμ, έχει ως πυλώνα του την Παλαιά Διαθήκη, δηλαδή τη θρησκεία των Εβραίων και το Κοράνι και όσα είπε ο προφήτης και καταγράφηκαν από τους μαθητές του και όσα έγιναν και λέχθηκαν

από άτομα τα οποία γνώριζαν τον προφήτη. Όλα αυτά μαζί, κατά κάποιον τρόπο αποτελούν αυτό που για τους Χριστιανούς είναι η Καινή Διαθήκη, στο Ισλάμ είναι η Sharia, που σημαίνει Ιερός Νόμος. Ο Ιερός Νόμος του Ισλάμ, λοιπόν, είναι για τους Μουσουλμάνους ό,τι πολυτιμότερο έχουν. Κορυφαίο ανάμεσα σ' αυτά φυσικά είναι το Κοράνι. Το Ισλάμ σαν θρησκεία υπέστη μόνο μία ρήξη, είχε μόνο ένα σχίσμα που συνέβη και σύντομα σχετικά μετά τον θάνατο του προφήτη. Στη δεκαετία του 660, το σχίσμα αυτό περίπου πήρε τις διαστάσεις του, όταν χωρίστηκε το Ισλάμ σε δύο ομάδες τους Σιΐτες και του Σουνίτες. Το σχίσμα δηλαδή που στον Χριστιανισμό το μεγάλο σχίσμα έγινε το 1054, χίλια χρόνια περίπου μετά τη δημιουργία αυτής της θρησκείας, στο Ισλάμ έγινε συντομότατα περίπου σαράντα χρόνια μετά τη γένεση αυτής της θρησκείας. Το σχίσμα αυτό δεν ήταν καθόλου ομοιόμορφο δηλαδή οι Σουνίτες είναι η σαφής πλειοψηφία του Ισλάμ. Υπολογίζεται ότι σχεδόν το 90% του Ισλάμ είναι Σουνίτες ενώ μικρή ομάδα, αναλογικά, στο Ισλάμ αποτελούν οι Σιΐτες. Μάλιστα, η σιϊτική τάση έχει πλειοψηφική μορφή μόνο στο Ιράν, δηλαδή μεταξύ των Περσών και των Ιρακινών, την περιοχή που σήμερα είναι Ιράν, Ιράκ. Έτσι, λίγοι Σιΐτες υπάρχουν μετά κατεσπασμένοι σε όλον τον κόσμο. Οι Σουνίτες μας ενδιαφέρουν, διότι και οι Σελτζούκοι Τούρκοι και οι Οθωμανοί Τούρκοι ήταν και είναι Σουνίτες. Οι Τούρκοι μέχρι σήμερα, κατά κύριο λόγο, είναι Σουνίτες ανήκουν δηλαδή στη μεγάλη πλειοψηφία του Ισλάμ. Τώρα, το Ισλάμ είναι φυσικά μία θρησκεία μεγάλη. Σήμερα είναι η δεύτερη μεγαλύτερη θρησκεία στον κόσμο μετά τον Χριστιανισμό και είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη θρησκεία στον κόσμο. Υπολογίζεται ότι σε 20-30 χρόνια από σήμερα το Ισλάμ θα έχει περισσότερους οπαδούς παγκοσμίως απ' ότι ο Χριστιανισμός. Άρα μιλούμε για μία πολύ σημαντική θρησκεία, η οποία γεννιέται τον 7ο αιώνα μ. Χ. Όπως είπαμε, στηρίζεται στη Sharia. Εξ αυτού έχει πάρα πολλά κείμενα και είναι μία πολύ επεξεργασμένη θρησκεία. Όμως, οι υποχρεώσεις για να είσαι Μουσουλμάνος στην ουσία είναι απλές αρκεί να τηρείς 5 υποχρεώσεις: να επαναλάβεις, να πεις το σύμβολο της πίστewος. Το Σύμβολο της Πίστewος στη θρησκεία αυτή είναι: ένας ο Θεός και προφήτης του ο Μωάμεθ. Το Ισλάμ είναι απόλυτα μονοθεϊστική θρησκεία, δε δέχεται θεϊκή υπόσταση για κανέναν άλλον. Όπως είπαμε, ακόμη και ο προφήτης, δηλαδή ο Μωάμεθ δεν είναι Θεός, άνθρωπος γεννήθηκε άνθρωπος πέθανε. Είναι όμως προφήτης διότι τον επέλεξε ο Θεός να μεταφέρει το μήνυμά του. Να προσεύχεσαι 5 φορές την ημέρα προς την κατεύθυνση της Μέκκας, που είναι η ιερή πόλη των Μουσουλμάνων. Να τηρείς τη νηστεία του ραμαζανίου. Να επισκεφθείς στη ζωή σου μια φορά τη Μέκκα. Αυτή η επίσκεψη στη Μέκκα ονομάζεται hadj, και όσοι το κάνουν ονομάζονται hadj, εξ ου και το χατζής. Μη τρομάζουμε, όμως, γιατί πάρα πολλά ελληνικά Χριστιανικά ονόματα ξεκινούν από το χατζή-. Αυτό το «χατζή-» στα δικά μας ονόματα δε σημαίνει ότι κάποιος πρόγονος

ήταν Μουσουλμάνος, αλλά σημαίνει το εξής: οι Μουσουλμάνοι όπως είπαμε κάνουν hadj επισκεπτόμενοι τη Μέκκα τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους είναι υποχρεωμένοι να το κάνουν. Πολλοί Χριστιανοί, επίσης, εκείνη την εποχή αισθάνονταν υποχρεωμένοι να επισκεφθούν τα Ιεροσόλυμα επειδή ήταν η ιερή πόλη των Χριστιανών. Όταν γύρναγαν, λοιπόν, πίσω οι Μουσουλμάνοι γείτονές τους τους έλεγαν «Α, έγινες χατζής», γιατί πήγες στην ιερή σου πόλη. Εξ αυτού και το χατζής στις δικές μας περιπτώσεις, το να κάνεις το hadj. Τώρα η πέμπτη σπουδαιότερη υποχρέωση των Μουσουλμάνων είναι να κάνουν έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. Το Κοράνι σε αυτό είναι κάθετο, σε πολλά του σημεία μιλάει για την αγάπη, για την ανάγκη της φιλανθρωπίας, για την ανάγκη του καλού και υπογραμμίζει ότι οι Μουσουλμάνοι όπου κι ένα βρίσκονται πρέπει για την κοινότητά τους να κάνουν έργα προσφοράς. Αν δεν κάνεις έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς όταν κριθείς στην Κρίση, γιατί και στη Μουσουλμανική πλευρά υπάρχει Κρίση, θα βρεθείς στην πλευρά του κακού, στην πλευρά της καταστροφής, θα τιμωρηθείς με αιώνια τιμωρία.

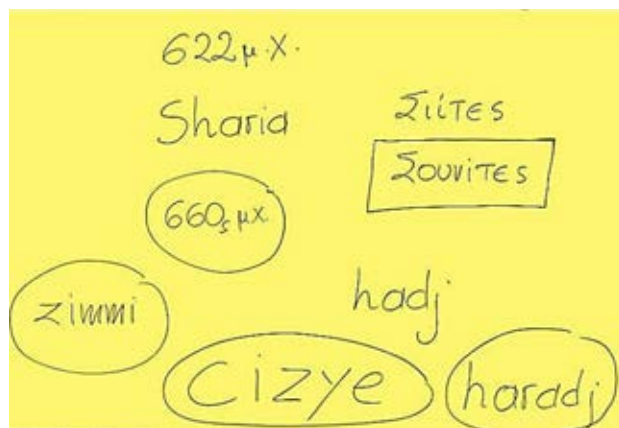
V 2. 1. 2 Η θέση των αλλοπίστων στο Ισλάμ . (9')

Αυτό είναι χοντρικά το πλαίσιο της Μουσουλμανικής θρησκείας. Αυτή η θρησκεία, εκτός των άλλων, -και αυτό μας ενδιαφέρει πάρα πολύ- προβλέπει με ποιο τρόπο μπορούν να συνυπάρξουν άπιστοι με πιστούς. Πιστοί, φυσικά, για τους Μουσουλμάνους είναι οι Μουσουλμάνοι, άπιστοι είναι όλοι οι μη Μουσουλμάνοι. Στο Κοράνι υπάρχουν προβλέψεις για το πώς λειτουργεί ένας Μουσουλμάνος ηγεμόνας, ο οποίος βρίσκεται να διοικεί μία περιοχή στην οποία κατοικούν Μουσουλμάνοι και μη Μουσουλμάνοι και προβλέπει το πώς φέρεται στους μη Μουσουλμάνους, δηλαδή στους απίστους. Αυτό μάλιστα δεν το προβλέπει μόνο το Κοράνι, το εφάρμοσε και ο ίδιος ο Μωάμεθ ο οποίος για ένα διάστημα διοίκησε την πόλη της Μεδίνας και έτσι στην πράξη ακολούθησε κάποιες αρχές. Ποιες είναι αυτές οι αρχές; Χοντρικά στο Κοράνι, στον Ιερό Νόμο δηλαδή στη Sharia προβλέπεται το εξής: ένας Μουσουλμάνος σε μία περιοχή η οποία διοικείται πολιτικά από τους Μουσουλμάνους, οι μη Μουσουλμάνοι, δηλαδή οι άπιστοι, μπορούν να υπάρχουν εφόσον είναι μονοθεϊστές. Στο Ισλάμ δεν είναι δυνατόν αν υπάρξει ο πολυθεϊσμός θεωρείται η απόλυτη βλασφημία. Ιδιαίτερα

προβλέπεται μεγαλόψυχη μεταχείριση για εκείνους τους μη Μουσουλμάνους, τους απίστους, οι οποίοι είναι λαοί της Βίβλου, δηλαδή έχουν ως ιερό τους βιβλίο την Παλαιά Διαθήκη -και ιερό βιβλίο έχουν οι Εβραίοι και οι Χριστιανοί εκτός από τους Μουσουλμάνους. Άρα προβλέπεται γι' αυτές τις ομάδες, δηλαδή των Χριστιανών και των Εβραίων, θα υπάρχει η εξής διοίκηση: γίνεται η θρησκεία τους ανεκτή, οι άνθρωποι αυτοί μπορούν να διατηρήσουν τους ναούς τους, τις συναγωγές τους, τις εκκλησίες τους, να διατηρήσουν τους ιερείς τους, την ιεραρχία της ιεροσύνης τους, δηλαδή το ιερατείο τους (επισκόπους, μητροπολίτες, ραβίνους στην πλευρά των Εβραίων, πατριάρχες κλπ.). Όμως, κατοικούν μέσα σε έναν χώρο στον οποίο εξ ορισμού η κυρίαρχη πολιτικά δύναμη αλλά και κοινωνικά είναι οι Μουσουλμάνοι. Οι Μουσουλμάνοι είναι πολίτες πρώτης κατηγορίας. Οι άπιστοι είναι ανεκτοί αλλά είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Αυτό σημαίνει ότι μέσα στον κόσμο του Ισλάμ, στον οποίο θα ζήσουν πρέπει να έχουν ταπεινή συμπεριφορά, να μην προκαλούν, να μην παρουσιάζονται ως αυτάρεσκοι, οι ναοί τους να μην υπερέχουν των τζαμιών τα οποία κτίζονται και τους δίνεται η δυνατότητα να διατηρήσουν τη θρησκεία τους, αλλά να μην προκαλούν με αυτήν. Τί θα πει να μην προκαλούν με αυτήν; Στην πράξη, εφόσον μη Μουσουλμάνοι κατοικούν κοντά με Μουσουλμάνους, δηλαδή πιστούς, δεν πρέπει δηλαδή οι Χριστιανοί να χτυπούν καμπάνες, διότι με τον κτύπο της καμπάνας είναι σαν να λένε στους Μουσουλμάνους ο δικός μου Θεός είναι σωστός, η δική μου θρησκεία είναι σωστή. Απαγορεύεται να έχουν σύμβολα εξωτερικά στις εκκλησίες τους πχ οι Χριστιανοί, διότι και με αυτόν τον τρόπο προκαλούν τους πιστούς. Επίσης, δεν μπορεί ένας μη Μουσουλμάνος να παντρευτεί Μουσουλμάνο με κανέναν τρόπο, επί ποινή θανάτου στους αιώνες αυτούς, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα – νομίζω έχουν αλλάξει σε κάποιες Μουσουλμανικές χώρες τα πράγματα –τότε όμως ήταν επί ποινή θανάτου και για πολλούς αιώνες. Αντιθέτως, ένας πιστός, δηλαδή ένας Μουσουλμάνος, μπορεί να παντρευτεί άπιστη, να ζήσουν μαζί χωρίς να αλλάξει αναγκαστικά η άπιστη τη θρησκεία της και να γίνει Μουσουλμάνο, όμως τα παιδιά τους θα γίνουν οπωσδήποτε Μουσουλμάνοι. Άλλη πρόβλεψη είναι εκείνη η οποία θεωρεί του απίστους λιγότερο αξιόπιστους από τους πιστούς. Αυτό σημαίνει ότι σε μία δίκη μεταξύ ενός πιστού και ενός απίστου, η θέση του απίστου δηλαδή του μη Μουσουλμάνου εφόσον γίνεται σε Μουσουλμανικό δικαστήριο πιθανότατα να είναι αδύναμη – λέω πιθανότατα, διότι πολλές φορές έχει φανεί από τα έγγραφα ότι δικαστές Μουσουλμάνοι, δηλαδή κατήδες, δικαιώνουν απίστους σε μία τέτοια συνάφεια. Αλλά, καταρχήν, υπάρχει μία ανισορροπία σε αυτό το ζήτημα. Επίσης, υπάρχει ανισότητα στο θέμα των φόρων. Οι άπιστοι, επειδή γίνονται δεκτοί και ανεκτοί –η θρησκεία τους είναι λάθος- αλλά είναι ανεκτοί από τον πιστό, και εξακολουθούν να λειτουργούν μέσα στον κυριαρχούμενο χώρο από τους Μουσουλμάνους πολιτικά, θεωρούνται οι άπιστοι από τους πιστούς προστατευόμενοι. Δηλαδή οι πιστοί, οι Μουσουλμάνοι, θεωρούν ότι προστατεύουν τους

Εβραίους και τους ορθοδόξους και τους Καθολικούς και τους Αρμένιους, Χριστιανούς δηλαδή που βρίσκονται στα εδάφη τους. Γι' αυτό, οι άνθρωποι αυτοί ονομάζονται zimmi, που θα πει προστατευόμενος. Αυτοί οι ζιμίδες, επειδή προστατεύονται από τους Μουσουλμάνους, εξάλλου οι Μουσουλμάνοι κάνουν του πολέμους και υπερασπίζονται και τα εδάφη κλπ. πληρώνουν έναν φόρο γι' αυτήν την προστασία που λέγεται cizye, κεφαλικός φόρος. Αυτόν τον πληρώνουν οι άντρες στην ενήλικη ζώνη της ζωής τους. Πληρώνουν, λοιπόν, έναν κεφαλικό φόρο. Αυτός ο κεφαλικός φόρος σημαίνει ότι «ναι, δέχομαι, εγώ είμαι προστατευόμενος των Μουσουλμάνων». Εκτός, βέβαια, αυτού του φόρου που ήταν cizye, οι αγρότες που ήταν που ήταν τότε η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων πληρώνουν έναν επιπλέον φόρο στο κράτος, εφόσον είναι άπιστοι, ένα haradj επί της γης. Είναι δηλαδή δύο φόροι που πληρώνονται επιπλέον εφόσον είναι κανείς zimmi, δηλαδή άπιστος. Αυτή είναι η θέση των απίστων και αυτό έπαιξε ρόλο στην εξέλιξη των Οθωμανών, όπως είπαμε, διότι έτσι όπως είναι τα πράγματα στη Μουσουλμανική θρησκεία, ένας μη Μουσουλμάνος μπορεί να θεωρήσει ότι κατακτώμενος από έναν Μουσουλμάνο θα εξακολουθήσει να έχει τους ιερείς του, τους ναούς του – έστω και χωρίς σύμβολα, έστω και χωρίς καμπάνες-, τους μητροπολίτες, του επισκόπους, τους πατριάρχες κάτι το οποίο στις φραγκοκρατούμενες περιοχές δεν ήταν καθόλου βέβαιο ότι θα μπορούσες να το έχεις. Αυτό λοιπόν είναι ένα από τα στοιχεία τα οποία έπαιξαν ρόλο στο αίσθημα σχετικής καρτερίας και ηρεμίας, με την οποία οι Ανθωνωτικοί για περίπου 200 χρόνια έλεγαν «κάλλιο του Τούρκου το σπαθί παρά του Φράγκου το ψωμί». Προφανώς μέσα στο μυαλό τους ήταν καλύτερα να έχω την ορθοδοξία μου ολόκληρη παρά μισερή, ταπεινωμένη και τσακισμένη και μη λειτουργούσα, όπως συμβαίνει στις λατινοκρατούμενες περιοχές.

Υ 2. 1. 3 Ισλάμ : έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. (13')

Μιλάμε για το Ισλάμ και τις προβλέψεις που υπάρχουν σχετικά με τους πιστούς και τους απίστους και τον τρόπο ζωής και δράσης των απίστων, δηλαδή των μη Μουσουλμάνων μέσα σε ένα κράτος σε μία περιοχή στην οποία υπερισχύουν πολιτικά οι Μουσουλμάνοι. Αυτό το πλαίσιο που είπαμε συνδυάζεται και με μία άλλη πλευρά. Όπως είπαμε πριν, στους Μουσουλμάνους είναι πάρα πολύ έντονη η μεγαλύτερη εντολή προς τον μέσο Μουσουλμάνο από τις πέντε υποχρεώσεις του πιστού, η σπουδαιότερη είναι να κάνεις

έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής βοήθειας στην περιοχή σου και στον τόπο σου. Σύμφωνα με αυτό, στο Ισλάμ και για αιώνες οποιοδήποτε κτίριο συνδυαζόταν με ένα τέτοιο κοινωφελή στόχο περίμενε κανείς ότι θα κτισθεί από έναν πιστό. Το κράτος δηλαδή στο Ισλάμ εκείνους τουλάχιστον τους αιώνες, τώρα έχουν συμβεί αλλαγές στον 20ο αιώνα, αλλά τους αιώνες της πρώτης χιλιετίας και αν ήταν να κτισθεί σχολείο ένας Μουσουλμάνος έπρεπε να το κτίσει, όχι το κράτος. Αν έπρεπε να δημιουργηθεί μια κρήνη για να παρέχει νερό, ένας πιστός Μουσουλμάνος. Ένα νοσοκομείο, ένας πιστός Μουσουλμάνος. Ένα τζαμί, ένας πιστός Μουσουλμάνος. Δηλαδή, περίμενε κανείς ότι τα έργα τα οποία εξυπηρετούν τις ανάγκες της κοινότητας θα τα παρείχε ένας πιστός Μουσουλμάνος φυσικά. Όταν επρόκειτο να δημιουργηθεί το έργο της κλίμακας ενός νοσοκομείου, ενός σχολείου –τα σχολεία σε αυτόν τον κόσμο ονομάζονται μεντρεσέδες– είναι μεγάλο έξοδο το κόστος, η δαπάνη οπότε εκείνος που θα τα πλήρωνε θα ήταν ένας πλούσιος Μουσουλμάνος υψηλής κοινωνικής θέσεως. Όμως, όλοι οι Μουσουλμάνοι ανάλογα με το σημείο το οποίο βρίσκονται ό, τι μπορούν πρέπει να κάνουν για να παρέχουν αυτήν τη... Έτσι όταν ένα κτίριο, όταν μία περιοχή έπεφτε στους Μουσουλμάνους ειρήσθω εν παρόδω πάλι στο Κοράνι υπάρχει πρόβλεψη στη Sharia ότι ένας Μουσουλμάνος ηγεμόνας ο οποίος επιτίθεται σε μία περιοχή, πρέπει να ζητήσει την παράδοσή της. Εάν η περιοχή αυτή παραδοθεί, τότε οι Μουσουλμάνοι πρέπει να σεβαστούν την τιμή, τη ζωή, την υπόληψη και την περιουσία των απίστων που κατοικούν σε αυτήν την περιοχή αλλά που παραδόθηκαν. Αν, όμως, αρνηθούν την παράδοσή τους οι άπιστοι τότε τα στρατεύματα των πιστών θα χτυπήσουν την περιοχή αυτή των απίστων, θα την καταικήσουν και για τρία εικοσιτετράωρα ο στρατός των πιστών έχει το δικαίωμα να πράξει ό, τι μπορεί, σκεφτεί απέναντι στους πληθυσμούς αυτούς που αρνήθηκαν να παραδοθούν, να τους λεηλατήσει, να τους συλλάβει αιχμαλώτους, να τους πουλήσει ως δούλους, να λεηλατήσει, να σκοτώσει, να κάνει το παν. Στο τέλος του τρίτου εικοσιτετραώρου όλα αυτά οφείλουν να σταματήσουν, επανέρχεται ξανά το κλίμα της ηρεμίας και πλέον αρχίζει η κανονική διοίκηση, η καθημερινότητα με μια Μουσουλμανική διοίκηση η οποία έχει τις συντεταγμένες μιας κανονικής διοίκησης. Τώρα εκτός από αυτό, μία άλλη παράμετρος που παίζει ρόλο στο να κατανοήσουμε αυτό ο κλίμα των πραγμάτων μετά το 1071 κυρίως που το Ισλάμ έγινε πραγματικότητα στη Μ. Ασία είναι το εξής: εφόσον μία περιοχή γίνει –μία πόλη ας πούμε, μία κωμόπολη– Μουσουλμανική, κατακτηθεί από τους Μουσουλμάνους αμέσως θα ‘ρθουν και θα εγκατασταθούν στην πόλη αυτή η διοίκηση, η Μουσουλμανική διοίκηση, ο διοικητής της πόλεως θα είναι Μουσουλμάνος, θα ‘ρθει αυτός, θα ‘ρθει η οικογένειά του, θα ‘ρθουν οι γυναίκες του, θα ‘ρθουν τα χαρέμια του, θα ‘ρθουν οι φύλακες, οι υπηρέτες κλπ. δηλαδή αμέσως με την κατάληψη μια περιοχής αποκτά η περιοχή αυτή Μουσουλμάνους κατοίκους, πρώτα τους διοικούντες κάθε επιπέδου με όλη τους τη συνοδεία και τις οικογένειές τους. Από εκεί και

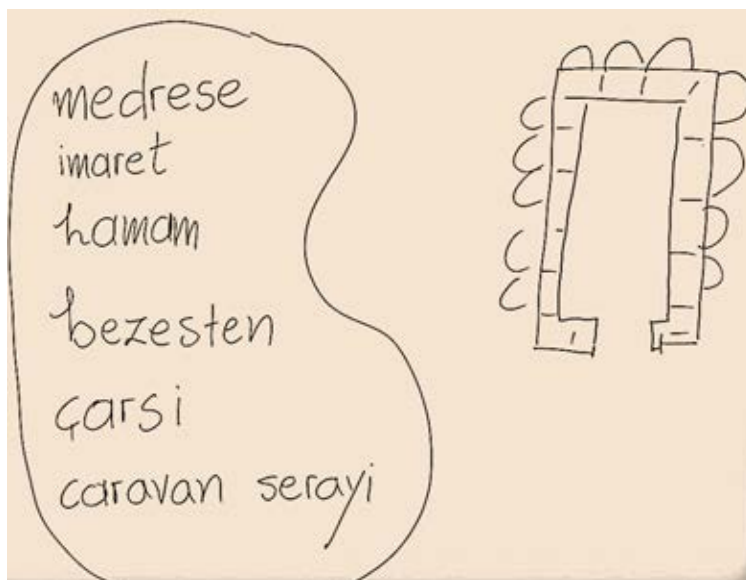
πέρα, και άλλοι θεσμοί που μπαίνουν σε ισχύ φέρνουν και άλλους Μουσουλμάνους, σταδιακά θα έρθουν να εγκατασταθούν και άλλοι Μουσουλμάνοι. Όμως τις περισσότερες φορές, δε το συζητούμε, οι πόλεις που έχουν καταληφθεί είναι αλλοθρήσκων, όμως παρότι η συντριπτική πλειοψηφία τουλάχιστον τον πρώτο καιρό είναι αλλόθρησκοι, μη Μουσουλμάνοι, οι Μουσουλμάνοι θεωρούν, πλέον, εφόσον ελέγχουν την περιοχή να κτίσουν στην πόλη, στην κωμόπολη μια σειρά από κτίρια. Το πρώτο που πρέπει να αποκτηθεί είναι ένα τζαμί. Το τζαμί μπορεί να αποκτηθεί με δύο τρόπους. Συνήθως με την νικηφόρα είσοδο των Μουσουλμανικών στρατευμάτων σε μία πόλη ή κωμόπολη, δεσμεύεται αμέσως η μεγαλύτερη σε μέγεθος εκκλησία ή συναγωγή εξαρτάται, -αλλά συνήθως εδώ είναι Χριστιανικοί πληθυσμοί που κατακτώνται- εκείνη που είναι επιφανέστερη, βρίσκεται πάνω σε ένα λόφο ή δυο εκκλησίες ή και τρεις εκκλησίες, οι μεγαλύτερες, και μετατρέπονται σε τζαμιά. Στη συνέχεια θα κτισθούν και άλλα τζαμιά από πιστούς. Το τζαμί, λοιπόν, είναι το πρώτο κτίριο. Το δεύτερο κατά κανόνα κτίριο είναι ο medrese ή μαντράσα, μιντράσα ακούγεται με πολλούς όρους, ονομάζεται το εκπαιδευτικό κτίριο θρησκευτικής εκπαίδευσης που κτίζεται συνήθως δίπλα ή κολλητά σε ένα τζαμί, πάντως κοντά στο τζαμί, και αυτός ο μεντρεσές κατά κανόνα έχει ένα τέτοιο σχήμα, μία τέτοια κάτοψη, δηλαδή η είσοδος του είναι από τη μία στενή πλευρά του παραλληλογράμμου, τα κτίρια βρίσκονται γύρω γύρω από μια εσωτερική αυλή και εδώ είναι οι διάφοροι χώροι του μεντρεσέ, μπορεί να είναι και διώροφος, εδώ είναι η εσωτερική αυλή, και κάθε χώρος του μεντρεσέ καλύπτεται από ένα θόλο, καταλήγει δηλαδή η στέγη του σε θόλο. Έτσι όταν βλέπει κανείς από ψηλά μία οθωμανική πόλη καταλαβαίνει ποια κτίρια είναι οι μεντρεσέδες διότι έχουν αυτό το σχήμα. Ένα άλλο κτίριο που πρέπει επίσης, με δαπάνη κάποιου πλούσιου πιστού να δημιουργηθεί σε κάθε πόλη και κωμόπολη, είναι το imaret. Το ιμαρέτι είναι πτωχοκομείο και είναι ένας χώρος στον οποίο παρέχεται καθημερινά συσσίτιο στους φτωχούς της πόλεως, ανεξαρτήτως θρησκεύματος, και επίσης το κτίριο αυτό παίζει και τον ρόλο του καταφυγίου όταν υπάρχει μία έκτακτη ανάγκη και γίνει κάποια πυρκαγιά μείνουν άνθρωποι άστεγοι κλπ. Άλλα κτίρια τα οποία παρέχει ένας πλούσιος πιστός, μιλάμε για μεγάλα κτίρια, είναι το hamam, δηλαδή το δημόσιο λουτρό στο οποίο μπορούν να πλένονται με ζεστό, με εναλλαγή θερμού και δροσερού νερού, ξεχωριστά άντρες από γυναίκες, ξεχωριστά πιστοί από άπιστοι -δεν είναι ποτέ μαζί- γιατί στη Μουσουλμανική θρησκεία υπάρχουν ειδικές προβλέψεις για την καθαριότητα του σώματος κ.λ.π. και έτσι τα hamam ήταν απαραίτητα. Εκτός από τα τζαμιά, τα imaret, το medrese, το hamam, ένα άλλο κτίριο που χτίζουν οι μη Μουσουλμάνοι για να βοηθηθεί η οικονομική ζωή της πόλεως, μπορεί να είναι αγορά, carsi δηλαδή ή και το επίσης σημαντικότερο bezesten ή μπεντεσταν έχει πολλές ονομασίες ανάλογα εάν είναι περσική ή αραβική κλπ. το bezesten είναι κτίριο, πολύ γερά κτισμένο, φυλασσόμενο επί

εικοσιτετράωρου βάσεως, μέσα στο οποίο γίνονται οι εμπορικές συναλλαγές των πιο ακριβών προϊόντων και ακόμη διαθέτει θυρίδες φύλαξης.

Είναι πολύ γερά κτισμένο το μπεζεστένι με παράθυρα μόνο στο ψηλό σημείο, ούτως ώστε να μην μπαίνουν ληστές μέσα σ' αυτό, το φως δηλαδή μπαίνει από ψηλά και παίζει μεγάλο ρόλο στην οικονομική ζωή των πόλεων.

Δεν είχαν όλες οι πόλεις μπεζεστένι, όμως οι πόλεις που είχαν μπεζεστένι θεωρούνταν πολύ σημαντικές και όταν είχες επιχείρηση που στεγάζονταν στο μπεζεστένι, τότε σε θεωρούσαν σπουδαίο επιχειρηματία.

Παραδείγματος χάριν ο Αδαμάντιος Κοραής όταν περιγράφει, μιλάει για την οικογένειά του λέει ότι «ο πάππος μου διετήρει επιχείρησιν εις το μπεζεστένιον της Σμύρνης» και όταν το λέει αυτό ξέρει ότι ο άλλος, ο

αναγνώστης της εποχής του, καταλαβαίνει ότι ο πάππος μου ήταν μεγάλος έμπορος. Επίσης μπορούν να κτισθούν caravan serayi, δηλαδή χώροι στέγασης των εμπόρων, στις παρυφές των πόλεων χτίζονται τα караβάν σεράγια, είναι μεγάλα κτίσματα, ενώ στην ύπαιθρο επίσης μπορούσαν να χτιστούν χάνια, κάποια από αυτά έχουν εισιτήριο, πληρώνεις όταν πας να τα χρησιμοποιήσεις, αλλά άλλα είναι δωρεάν όπως το μαρέτι. Όμως όλα αυτά μαζί, συγκροτούν τον χαρακτήρα της Μουσουλμανικής πόλεως, δηλαδή το χαρακτήρα της πόλεως η οποία έχει κατακτηθεί από τους Μουσουλμάνους. Αυτά τα κτίρια για τα οποία σας μίλησα έγιναν χαρακτηριστικά κτίρια και των Βαλκανίων και των ελληνικών περιοχών και των σερβικών περιοχών και των βουλγαρικών περιοχών και των αλβανικών περιοχών που κατακτήθηκαν από τους Οθωμανούς. Οι πόλεις, η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη – η Θεσσαλονίκη πάρα πολλά, γιατί ήταν μεγάλη πόλη και είχε-, οι Σέρρες κλπ. μέχρι και σήμερα εάν επισκεφτούμε αυτές τις πόλεις βλέπουμε το medrese, το imaret, το hamam, το bezesten, το carsi, το caravan seray, γιατί είναι κτίρια που οπωσδήποτε κτιζόνταν εφόσον οι Μουσουλμάνοι έλεγχαν πλέον μία περιοχή. Αυτά τα κτίρια έπαιξαν ρόλο στην συνύπαρξη Μουσουλμάνων και μη Μουσουλμάνων. Στο hamam, όπως είπαμε, πήγαιναν και μη Μουσουλμάνοι, στο imaret πήγαιναν και μη Μουσουλμάνοι, στο medrese μόνο Μουσουλμάνοι, στο bezesten και μη Μουσουλμάνοι, όλοι οι έμποροι, στο carsi και μη Μουσουλμάνοι, στα caravan serayi και μη Μουσουλμάνοι. Άρα είναι κτίρια τα οποία έπαιξαν τεράστιο ρόλο στη συνύπαρξη Μουσουλμάνων και μη Μουσουλμάνων σε όλον

τον κόσμο στον οποίο επεκτάθηκαν οι Μουσουλμάνοι, αλλά εμάς μάς ενδιαφέρει για την περιοχή μας η επέκταση των Μουσουλμάνων στην περιοχή της Μ. Ασίας και μετά στην Ευρώπη, στα ευρωπαϊκά εδάφη.

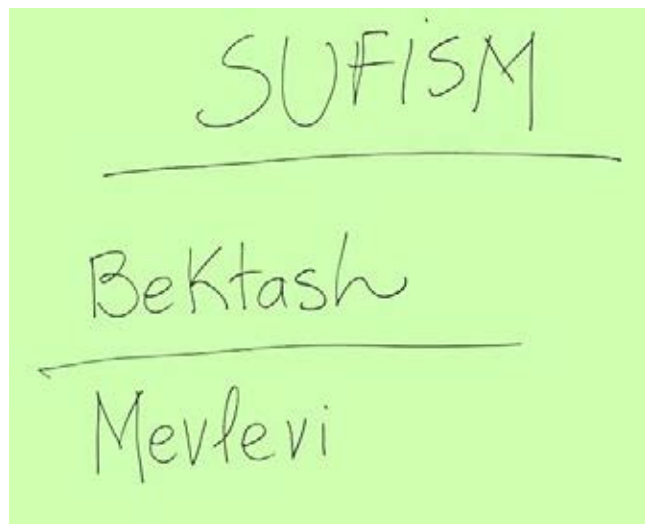
2. 2: Το Ισλάμ και οι εξισλαμισμοί. (87')

V 2. 2. 1. "Λόγοι εξισλαμισμού. (16')

Τώρα όπως είδαμε αυτές είναι οι προδιαγραφές. Τηρήθηκαν, δεν τηρήθηκαν; Οι Μουσουλμάνοι ποτέ ποτέ δεν άσκησαν βία. Πάντοτε, οπουδήποτε σεβάστηκαν αυτές τις αρχές. Τα πράγματα σηκώνουν αρκετά ερωτηματικά. Εκείνο που όμως μπορούμε να πούμε είναι ότι μετά την κατάκτηση της Μικράς Ασίας από τους Μουσουλμάνους δηλαδή τους Σελτζούκους και μετά τους διάφορους, εμιράτα τουρκικά και τους Οθωμανούς. Περίπου 200 χρόνια μετά από την πρώτη κατάληψη της Μικράς Ασίας από τους Μουσουλμάνους γνωρίζουμε από τις εξαιρετικές μελέτες του Σπύρου Βρυώνη που μπορεί κανείς να τις διαβάσει και από τη θαυμάσια μετάφραση το ΜΙΕΤ (Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης Ελλάδος). Ο Βρυώνης έχει μελετήσει τις πηγές τουρκικές, βυζαντινές, αρμενικές πηγές, της Μικράς Ασίας της εποχής και μας κατέδειξε ότι 200 χρόνια μετά την εγκατάσταση των Σελτζούκων οι περιοχές της Μικράς Ασίας που βρίσκονταν υπό Μουσουλμανικό έλεγχο είχαν πλέον και πλειοψηφία Μουσουλμανικού πληθυσμού δηλαδή τι σημαίνει αυτό; Ότι ένα μεγάλο ποσοστό των Χριστιανών κατοίκων της Μικράς Ασίας γιατί η Μικρά Ασία ήταν μια Χριστιανική περιοχή είτε αιρετικών Χριστιανών είτε Χριστιανών της κεντρικής άποψης είτε Αρμένιων Χριστιανών και Εβραίων κατοίκων έχει μεταστραφεί στο Ισλάμ. Όταν το Ισλάμ προχώρησε στα Ευρωπαϊκά εδάφη και κατέλαβε Θράκη, τη Μακεδονία, τελικά όλη τη Βαλκανική. Γνωρίζουμε επίσης ότι υπήρξαν επίσης μεταστροφές στο Ισλάμ. Όπως επίσης γνωρίζουμε ότι η άμυνα απέναντι στους Οθωμανούς, αυτό το δείχνουν και οι ανθενωτικοί και η πλειοψηφία την οποία είχαν, ήταν μικρότερη του αναμενομένου. Για ποιο λόγο είχαμε, λοιπόν αυτή τη γρήγορη διείσδυση του Ισλάμ αναλογικά, την αρκετά ομαλή μετάβαση από τη μια θρησκεία ελέγχου στην άλλη θρησκεία ελέγχου; Σαν απάντηση σε αυτές τις εξελίξεις θα πρέπει να στραφούμε σε δυο- τρία σημεία. Ένα είναι η πρόβλεψη που είπαμε πριν, ότι δηλαδή ότι μπορούν οι μη Μουσουλμάνοι να συνυπάρχουν με τους Μουσουλμάνους. Η θρησκεία τους γίνεται δεκτή, ανεκτή με τον τρόπο που είπαμε πριν. Βέβαια, οι εκκλησίες τους μειώνονται γιατί οι Μουσουλμάνοι τους θεωρούν αμέσως τις μεγαλύτερες, αλλά οι υπόλοιπες μένουν στους Χριστιανούς. Όμως, η πραγματικότητα είναι καμιά φορά ότι Μουσουλμάνοι παίρνουν καμιά φορά περισσότερες εκκλησίες. Απαγορεύετε να κτιστούν καινούργιες εκκλησίες. Ωστόσο, παραμένει μια πραγματικότητα. Οι Μουσουλμάνοι βέβαια και οι Σελτζούκοι και οι Οθωμανοί που ήταν επίσης Μουσουλμάνοι Σουνίτες δεν διέλυσαν, δεν κατέλυσαν τις επισκοπές. Δεν κατέλυσαν τις μητροπόλεις, δεν καθαίρεσαν, δεν έπαψαν την ιεραρχία. Δε γνωρίζουμε τέτοιες περιπτώσεις. Δεν έκλεισαν κανένα πατριαρχείο. Θυμίζουμε στο σημείο αυτό ότι τα 3 από τα 4 πατριαρχεία της Ανατολής κατελήφθησαν από τους Μουσουλμάνους τον πρώτο αιώνα

μετά την ανάδειξη αυτής της θρησκείας δηλαδή μες στο 7ο-8ο αιώνα είχαν ήδη καταληφθεί οι περιοχές της Αιγύπτου, του Ισραήλ, μιλώ με σημερινούς όρους, της Συρίας, της Ιορδανίας από το Ισλάμ και αυτοί οι νέοι κυρίαρχοι δεν σταμάτησαν την όλοι τη λειτουργία της Χριστιανικής θρησκείας, δεν έκλεισαν κανένα πατριαρχείο. Τα πατριαρχεία αυτά συνέχισαν να λειτουργούν, όπως και συνεχίζουν να λειτουργούν μέχρι σήμερα σε Μουσουλμανικό πλαίσιο. Βέβαια, μέσα σε λίγο διάστημα μικρότερο ή μεγαλύτερο, καθώς κυλάει ο χρόνος όλο και περισσότερο, στις περιοχές που κατακτούνται από Μουσουλμάνους παρατηρείται το φαινόμενο της αλλαγής θρησκευματος απίστων δηλαδή μη Μουσουλμάνων, αλλού περισσότερων αλλού λιγότερων. Σε αρκετές περιπτώσεις πλειοψηφεί το στοιχείο των Μουσουλμάνων και οι άπιστοι μένουν λίγοι. Σύμφωνα με τους Μουσουλμάνους αυτή η αλλαγή γίνεται μόνο και μόνο γιατί η σωστή θρησκεία είναι το Ισλάμ. Άρα, οι άπιστοι καταλαβαίνουν ποια είναι η σωστή θρησκεία και μόνοι τους με δικιά τους θέληση γίνονται Μουσουλμάνοι. Το βέβαιο είναι, εδώ βάζουμε ένα ερωτηματικό σε αυτό που λένε, αλλά το βέβαιο είναι ότι υπάρχει και μια έμμεση θα έλεγε κανείς βία γιατί οι Χριστιανοί πιστεύουν ότι οι Μουσουλμάνοι επεκτάθηκαν με τη βία. Εκείνοι λένε ότι δεν επεκταθήκαμε εμείς με τη βία. Εσείς οι Χριστιανοί επεκταθήκατε με τη βία. Άρα, εδώ έχουμε ένα πινγκ-πονγκ στο οποίο έχουμε και στοιχεία, αλλά κυρίως έχουμε μια ιδέα για τα πράγματα. Το βέβαιο είναι ότι επειδή ένας άπιστος ήταν πολύ της δεύτερης κατηγορίας πλήρως περισσότερους φόρους αναλογικά από τον πολίτη της πρώτης κατηγορίας που ήταν ο πιστός ή δεν μπορούσε να παντρευτεί μια πιστή. Μπορούσε κάποιος να είχε ερωτευθεί μια Μουσουλμάνη. Ε, δεν μπορούσε να την παντρευτεί. Έπρεπε να αλλάξει θρήσκευμα. Ή αν είχε μια δικαστική διαμάχη με ένα πιστό ένας άπιστος, πιθανότατα, να ένιωθε ότι είναι η μοίρα του προδιαγεγραμμένη και να άλλαζε θρήσκευμα για να έχει καλύτερη δικαστική αντιμετώπιση. Από τη στιγμή που κάποιος είναι πολίτης δεύτερης κατηγορίας επιθυμεί να βελτιώσει τη θέση του. Κάποιοι άνθρωποι με λιγότερες αντιστάσεις άλλαξαν θρήσκευμα. Επίσης, το γεγονός της λειτουργίας αυτών των κτιρίων των οποίων είπαμε, τα ιμαρέτια τα οποία προσφέρονταν φαγητό στους φτωχούς, η αίσθηση που έδινε το Ισλάμ ότι είναι υπέρ των αδυνάτων και των φτωχών. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους της επέκτασης του τον 20ο αιώνα παρουσιάζεται ως η θρησκεία των αδικημένων, των φτωχών έπαιξε ρόλο στα πράγματα και οπωσδήποτε άλλαξαν θρήσκευμα και αρκετοί άνθρωποι. Έτσι ώστε σήμερα στην Τουρκία ελάχιστοι Τούρκοι να σχετίζονται με τους αρχικούς Τούρκους, καθώς όποιος άλλαζε θρήσκευμα και γινόταν Μουσουλμάνος στην περίοδο των Σελτζούκων και των Οθωμανών στην ουσία πήγαινε στην πλευρά του Ισλάμ. Άρα, πλέον ήταν Μουσουλμάνος, πήγαινε στο άλλο στρατόπεδο λογικό ήταν.

Μια άλλη όμως παράμετρος η οποία έπαιξε ρόλο είναι αυτή μιας άλλης τάσεως του Ισλάμ που λέγεται σουφισμός(SUFISM). Ο σουφισμός είναι μια πλευρά του Ισλάμ λίγο παράξενη ανθεί κυρίως μεταξύ των σουνιτών αλλά έχει βάσεις μεταξύ των σιϊτών. Ο σουφισμός προέρχεται, καλλιεργήθηκε μέσα σε σιϊτικό περιβάλλον δηλαδή στην Περσία. Η Περσία μέσα στην ιστορία είναι ένας χώρος παραγωγής ειδικού πολιτισμού σε όλες τις εκφάνσεις της. Εκεί, λοιπόν πηγάζει ο σουφισμός ο οποίος όμως βρίσκει καλό έδαφος μεταξύ των σουνιτών και ιδιαίτερα βρήκε θαυμάσιο έδαφος στον 11ο, 12ο και 13ο αιώνα μεταξύ των Σελτζούκων της Μικράς Ασίας. Εκεί δηλαδή στο Σελτζουκικό κράτος της Μικράς Ασίας εισήλθαν σουφιστές. Ο πιο περίφημος ανάμεσα τους είναι ο Χατζή Μπεκτάς και ο Τζελαλεντίν Ρουμί (αυτός είχε έρθει από την Περσία) και ίδρυσαν τις βάσεις ομάδων σουφιστών,

δερβίσινα τάγματα που το ένα ονομάστηκε το σώμα των Μπεκτασί Δερβίσηδων (Bektash). Ο Χατζή Μπεκτάς ήταν ο αρχηγός τους. Και ο άλλος ο Τζελαλεντίν αλ Ρουμί που ίδρυσε το σώμα των Mevlevi δερβίσηδων. Το σώμα των Μπεκτασί δερβίσηδων ήταν κυρίως λαϊκό δηλαδή είχε διάδοση μεταξύ των φτωχότερων στρωμάτων στους αγρότες κ.λ.π. ενώ των Μεβλεβί στις πιο υψηλές τάξεις. Αλενι ανήκουν σε αυτό το ρεύμα. Τα δερβίσινα τάγματα στο Ισλάμ είναι πολλά. Η χώρα η οποία έχει τους περισσότερους σουφί ιστορικά αναδεικνύεται να είναι η οθωμανική Αυτοκρατορία και σήμερα η Τουρκία. Το 1/5 των κατοίκων της Τουρκίας είναι σουφί. Ανήκουν δηλαδή σε διάφορα υπόγεια ρεύματα του Ισλάμ. Και πρέπει να πω ότι οι Σουνίτες με τους Σιϊτες δεν είναι καθόλου ευτυχείς με τους Σούφι. Άλλες φορές οι σουφί μπόρεσαν να συνυπάρξουν άλλες φορές δέχτηκαν πολύ μεγάλη βία από την πλευρά των σουνιτών, της πλειοψηφίας δηλαδή. Αν μπορούμε να πούμε κάτι για το σουφισμό είναι ότι θεωρεί ότι οι πολλές πολλές οδηγίες δεν είναι αυτές που θέλει το Ισλάμ. Τι θέλει ο προφήτης, τι θέλει ο Θεός; Τα έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. Τώρα, αν δεν πας και στη Μέκκα δεν χάλασε και ο κόσμος, αν δεν προσεύχεσαι και 5 φορές την ημέρα δεν χάθηκε και ο κόσμος. Δεν είναι αυτό που θέλει ο Θεός. Ο Θεός θέλει την καλοσύνη, την αγάπη και την προσφορά. Αυτό λοιπόν θα κάνουμε. Οι σουφί αρνούνται τις διοικήσεις του ιερατείου. Είναι δηλαδή παρεϊστικές καταστάσεις, βρίσκονται μεταξύ τους σε χώρους που ονομάζονται τεκέ (tekke). Ο όρος στο ελληνικό λεξιλόγιο σημαίνει τόπο χρήσης παραισθησιογόνων. Σχετίζεται με τους τεκέδες. Οι τεκέδες ήταν χώρος στον οποίο βρίσκονταν σουφί. Έψελναν, τραγουδούσαν, χόρευαν. Οι σουφί πιστεύουν πάρα πολύ στο τραγούδι και στο χορό και στη μουσική. Και πιστεύουν στο

σουφισμό κατά κανόνα, υπάρχει άποψη τι θα πει τώρα Μουσουλμάνος και Χριστιανός και πιστός-άπιστος; Ένας είναι ο Θεός για όλους, Ο Θεός θέλει την αγάπη. Επομένως, όλοι μαζί ας ψέλνουμε το θεό. Φυσικά, ίσως η θρησκεία είναι το Ισλάμ αλλά αν έλθουν όλοι μαζί και ψέλνουν και Εβραίοι και Χριστιανοί και Ορθόδοξοι, Αρμένιοι όποιος θέλει μια χαρά είναι. Αρκεί να είναι καλοί άνθρωποι. Αυτό θέλει ο Θεός μάλιστα. Έτσι, μέσα στους τεκέδες ήταν ένα ευχάριστο περιβάλλον στο οποίο βρισκόταν και Χριστιανοί και άπιστοι και πιστοί. Στόχος πολλές φορές των σουφιστών είναι να φθάσουν σε έκσταση. Γι' αυτό και χορεύουν κάποιοι από αυτούς με ένα συγκεκριμένο τρόπο που σε φέρνει σε έκσταση. Και φυσικά στους τεκέδες βρίσκονται και άντρες και γυναίκες μαζί (ο ένας δίπλα στον άλλο), πράγμα που δεν συμβαίνει αλλού στο Ισλάμ. Στους τεκέδες γίνεται πολλές φορές χρήση αλκοολούχων που δεν επιτρέπεται στο Ισλάμ. Και φυσικά στους τεκέδες γινόταν χρήση χασίς τέτοιων παραισθησιογόνων που εκείνη την εποχή δεν θεωρούνταν απαγορευμένο το να τα χρησιμοποιείς. Έτσι, οι χώροι των δερβίσιικων αυτών ταγμάτων ή των διάφορων ομάδων σουφιστικής τάσεως ήταν πολλοί ευχάριστοι χώροι και, επειδή μπορούσε και ένας άπιστος να πάει εκεί, πήγαιναν άπιστοι σε αυτούς τους χώρους επίσης και, όπως ξέρουμε τώρα, και όπως ξέρουμε από αυτούς τους χώρους προέκυψαν μεγάλης κλίμακας αλλαξοπιστίες. Διότι μέσα σε αυτό το χώρο χορεύοντας, τραγουδώντας με τον άλλο, πίνοντας κρασάκι, φθάνοντας σε έκσταση, ίσως και χρησιμοποιώντας κανένα παραισθησιογόνο δίπλα δίπλα άντρες και γυναίκες ήταν ευχάριστοι χώροι. Πήγαινες σε ένα χώρο που άνηκε στον υπέρτερο δηλαδή στον Μουσουλμάνο. Δεν ήταν βέβαια ο σωστός Μουσουλμάνος αλλά ήταν ένας ευχάριστος Μουσουλμάνος. Άρα, αυτή η συνύπαρξη έπαιξε ρόλο στην ευμενέστερη αποδοχή και από την πλευρά των απίστων του Ισλάμ και φυσικά μέσω αυτού είχαμε και τη δίοδο αρκετών μη Μουσουλμάνων στο Ισλάμ. Χαρακτηριστικό είναι το εξής. Το 1413 δηλαδή είμαστε 40 χρόνια πριν την κατάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως στην περιοχή της Θράκης εκεί Αδριανούπολη που είναι ήδη υπό Μουσουλμανικό έλεγχο ένας τέτοιος σούφι, ο Μπεντρεντίν δημιουργεί μια εξέγερση εναντίον του σουλτάνου. Οι σουφιστές είναι αναρχοαυτόνομοι δηλαδή θεωρούν ότι το σημαντικό είναι η παρείστικη δράση, αμφισβητούν τις κεντρικές εξουσίες, δεν έχουν οι ίδιοι ιερατείο. Επικεφαλείς τους έχουν τους πνευματικούς τους κάτι σαν γκουρού δηλαδή τους μπάμπα. Οι σούφι δεν πηγαίνουν ποτέ σε τζαμιά, δεν δέχονται ποτέ την εξουσία των μουφτήδων. Εξ' αυτού αρνούνται την ιεραρχία της δικιάς τους θρησκείας του Ισλάμ. Επειδή είναι και αυτοί αντιεξουσιαστές κατά κάποιο τρόπο πολύ συχνά βρίσκονται σε σύγκρουση με την κεντρική εξουσία, όχι πάντα. Έτσι, ο Μπεντρεντίν το 1513 στην Οθωμανική Θράκη οργανώνει μια εξέγερση εναντίον του σουλτάνου σε αυτή την εξέγερση μετέχουν και Χριστιανοί όλων των τάσεων και βογόμιοι, αν σκεφτείτε τι λέγαμε για τους βογομίλους, θα δείτε ότι και οι βογόμιοι ήταν εναντίον των ιεραρχειών της θρησκείας και εναντίον των εξουσιών της πολιτικής εξουσίας. Αρά, βογόμιοι, Παυλικιανοί, ζηλωτές,

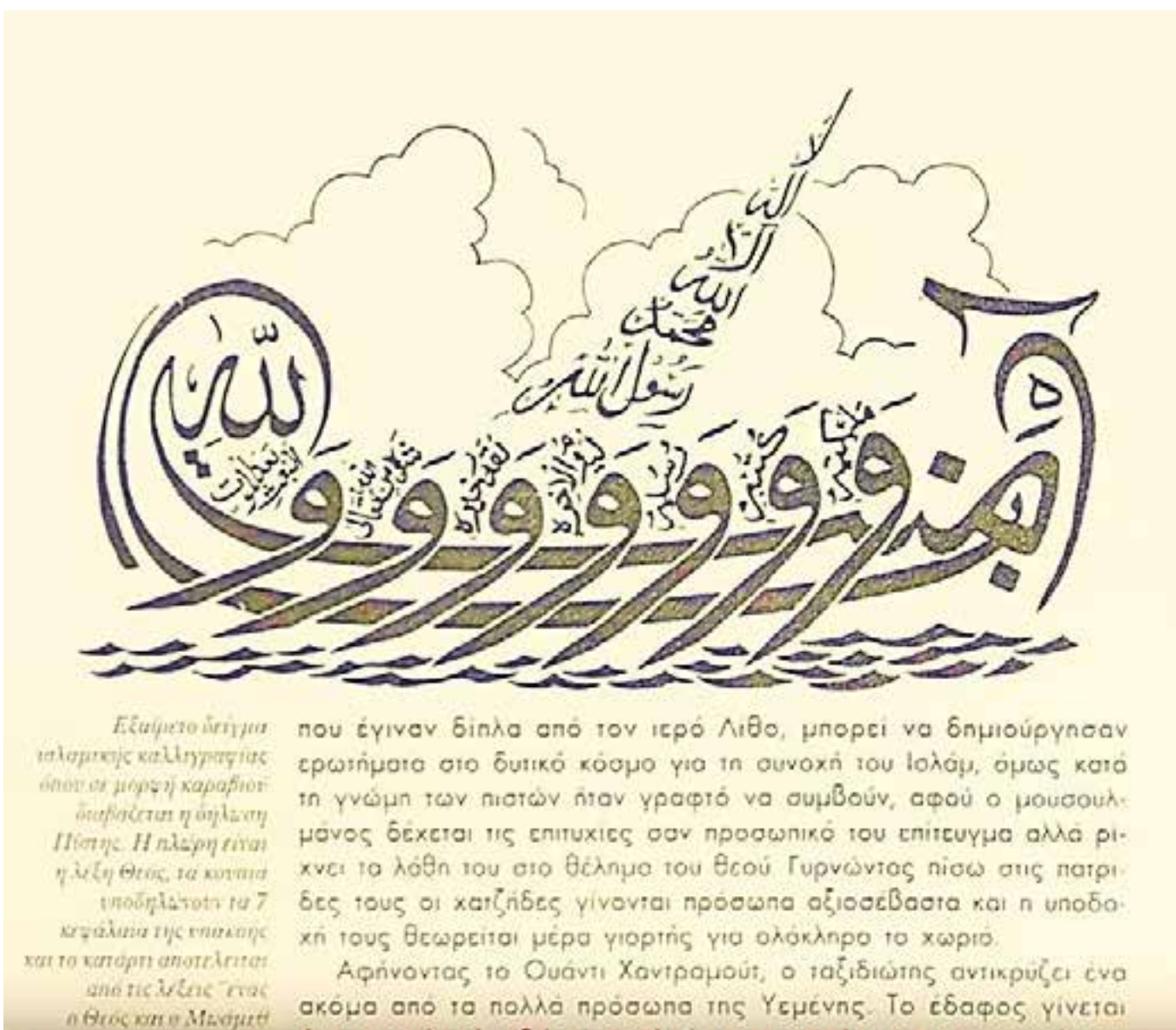
σούφι συγκλίνουν σε αρκετά πράγματα. Στο μίσος για τους πλούσιους και για όσους έχουν εξουσία. Ο Μπεντρεντίν οργανώνει μια εξέγερση που είναι πανθρακική εξέγερση και όχι μόνο οπαδούς έχει και στη Μικρά Ασία. Έχει νίκες εναντίον του σουλτάνου και τελικά το κίνημα του αυτό συντρίβεται με μεγάλες σφαγές και ο ίδιος εκτελείται με απαγχονισμό. Θάβεται στις Σέρρες. Το μήνμα του ήταν σε όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας σημείο προσκύνησης για τους σούφι. Θεωρούνταν ένας ιερός τόπος. Και όταν μετά την μικρασιατική καταστροφή έγινε η ανταλλαγή των πληθυσμών και έφυγαν οι Μουσουλμάνοι από τις Σέρρες το πρώτο πράγμα που έκαναν ήταν να ξεθάψουν τα οστά του Μπεντρεντίν να τα βάλουν σε ένα σεντόνι για να τα μεταφέρουν στην Τουρκία όπου μετακινούνταν. Επομένως, και η πλευρά του σουφισμού πρέπει να έχουμε στο νου μας ότι ήταν μια από τις παραμέτρους της Μουσουλμανικής θρησκείας που ήρθε, εγκαταστάθηκε, κυριάρχησε πολιτικά και θρησκευτικά στην περιοχή μας. Και εξ αυτού να κατανοήσουμε κάποιες στάσεις, συμπεριφορές απέναντι στους Τούρκους, τους Οθωμανούς και το Ισλάμ τους τελευταίους δυο αιώνες του Βυζαντίου

Β 2. 2. 3 Ο Θεός είναι μαζί μας". "Ο Θεός μας εγκατέλειψε. (10')

Αφήσαμε την προηγούμενή μας ενότητα σε ένα θέμα το οποίο έχει βαρύνουσα σημασία και σχετίζεται με τη σχετική αποδοχή της ιδέας της κατάληψης των περιοχών τους από τους Οθωμανούς, από τους κατοίκους του Βυζαντίου ιδιαίτερα κατά τα τελευταία 200 χρόνια λόγω της εσωτερικής κατάρρευσης, της παρακμής, της οικονομικής δυσπραγίας, της ταπείνωσης που αισθάνονταν οι Βυζαντινοί ότι ζουν λόγω ακριβώς αυτής της μείωσης του κύρους της περιοχής τους. Οι Βυζαντινοί είχαν ζήσει για αιώνες μέσα σε μια Αυτοκρατορία η οποία ήταν δυνατή, ήταν ξεχωριστή, σε πολλούς αιώνες ήταν από τις σημαντικότερες αυτοκρατορίες στον κόσμο και οπωσδήποτε στην ευρύτερη περιοχή και τώρα μετά την παρακμή και ιδιαίτερα μετά το 12ο αιώνα οι Βυζαντινοί αισθάνονται το αίσθημα του ανθρώπου ο οποίος έχει εκπέσει από μία υψηλή θέση σε χαμηλή. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα κείμενα των τελευταίων περίπου 200 χρόνων του Βυζαντίου που μας έχουν διασωθεί, πολλά από αυτά είναι κείμενα περιφρόνησης για τον εαυτό τους, αυστηρής κριτικής για την κοινωνία τους, κείμενα στα οποία συνεχώς περιγράφεται ιδιαίτερα του Ιωσήφ Βρυέννιου -ενός λόγιου-, ο οποίος άφησε πολλά τέτοια κείμενα αλλά και άλλων, που στην ουσία οι Βυζαντινοί περιγράφουν τον εαυτό τους με τα μελανότερα χρώματα : « είμαστε ελεεινοί, είμαστε ψεύτες, είμαστε κλέφτες, είμαστε ψευτοπαλληκαράδες, είμαστε θρασύδειλοι». Δεν υπάρχει αρνητική- αρνητικό επίθετο το οποίο να μη χρησιμοποιούν για τον εαυτό τους, εν αντιθέσει, η οθωμανική πλευρά σ' αυτούς τους αιώνες αισθάνεται ακριβώς αντίστροφα, διότι στηρίζονται και σε μία θεολογικής βάσεως ερμηνεία. Οι κοινωνίες την εποχή αυτή ερμηνεύουν τα γεγονότα με βάση την θέληση του Θεού. Οι Οθωμανοί τους αιώνες της παρακμής του Βυζαντίου παρουσιάζονται να είναι επιτυχημένοι, να πηγαίνουν από νίκη σε νίκη και αυτό προφανώς δείχνει ότι ο Θεός είναι

μαζί τους και αφού ο Θεός είναι μαζί τους, αυτό σημαίνει ότι οι Οθωμανοί είναι έντιμοι, είναι γενναίοι, είναι δίκαιοι, είναι καλοί και αυτή ήταν και η ιδέα που είχαν εκείνοι για τον εαυτό τους. Αντιθέτως, καθώς οι Βυζαντινοί ηττώνται και κινούνται από ήττα σε ήττα, κάθε τύπου ήττα, αυτό είναι τρανό παράδειγμα ότι ο Θεός δεν είναι μαζί τους. Γιατί δεν είναι μαζί τους ο Θεός; Διότι οι άνθρωποι αυτοί δεν σέβονται, δεν τιμούν, δεν έχουν ευγένεια, έχουν εκβαρβαρωθεί και όλα τα αρνητικά. Αυτή – αυτό το αρνητικό κλίμα που μεταφέρουν οι ίδιοι οι Βυζαντινοί για την κοινωνία τους, δεν είναι μπορούμε να πούμε τόσο ακριβές, διότι σ' αυτούς τους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου συνέβησαν σημαντικότερα πολιτισμικά γεγονότα. Θα θυμίσω την σπουδαιότετη Παλαιολόγεια τέχνη στη Βυζαντινή τεχνοτροπία, μία περίοδος της Βυζαντινής τέχνης από τις ωραιότερες και τις βαθύτερες στην αποτύπωσή τους. Επίσης το Βυζάντιο διαθέτει σ' αυτούς τους αιώνες της παρακμής σημαντικότερους λόγιους οι οποίοι λίγο πριν την πτώση αλλά και μετά την πτώση έφυγαν-διέφυγαν από το Βυζάντιο και εγκατεστάθησαν στην Ιταλία, όπως ο Βησσαρίωνας και άλλοι σπουδαιότατοι λόγιοι, οι οποίοι και έχοντας βαθύτατη γνώση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και φυσικά όλου του κόσμου της ανεπτυγμένης Ανατολής, μετέφεραν κυριότερα τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό προς τη Ιταλία, με αποτέλεσμα να θέσουν – ανάμεσα στα άλλα- τις ιδεολογικές βάσεις ενός μεγάλου πανευρωπαϊκού κινήματος που θα χαρακτηρίσει την Ιταλία και περιοχές της δυτικής Ευρώπης στο 15ο, 16ο αιώνα και πρώιμο 16ο αιώνα, έχει ξεκινήσει από το 14ο, που είναι η μεγάλη πλευρά της Αναγέννησης. Επομένως το Βυζάντιο, δεν είναι τα πράγματα τόσο μελανά, όσο τα περιγράφουν οι ίδιοι οι Βυζαντινοί, αλλά είναι φυσικό, θα έλεγε κανείς ανθρώπινο σε κοινωνίες οι οποίες νιώθουν ανασφαλείς, νιώθουν ότι δεν μπορούν να βρουν ένα βηματισμό βελτίωσης των δεδομένων της ζωής τους, να αισθάνονται ηττημένοι και να το μεταφέρουν αυτό. Εν αντιθέσει η τουρκική πλευρά η οποία είναι σε άνοδο, θεωρεί τον εαυτό της διάδοχο της πολύ δυναμικής και σε εξέλιξη εκείνη την εποχή – επιτυχή εξέλιξη-θρησκείας, παραμένει επιτυχής και σε εξέλιξη θρησκεία, το Ισλάμ . Το Ισλάμ το οποίο είχε παρουσιάσει μία εκτίναξη πολιτισμική τον 8ο, τον 9ο αιώνα, τον 10^ο αιώνα μ.Χ σε πολλούς και μεγάλους τομείς του πολιτισμού, είναι ο περίφημος Αραβικός πολιτισμός – τμήμα του οποίου έχουν και οι Οθωμανοί προσπαθήσει να εισπράξουν για να μπορέσουν να λειτουργήσουν πολιτισμικά και πολιτικά στις δράσεις τους. Αυτός ο πολιτισμός παρουσίασε θαυμάσια-θαυμάσιες εξελίξεις σε πολλούς τομείς, στη χημεία, στα μαθηματικά, στη γεωμετρία, στην τριγωνομετρία, στη χαρτογραφία, στην αρχιτεκτονική και σε διάφορες πλευρές έκφρασης της τέχνης. Μία από αυτές είναι και η καλλιγραφία. Σας δείχνω εδώ ένα καλλιγραφημένο κείμενο, αραβικό με την πλώρη να γράφει τη λέξη Θεός, το κατάρτι να γράφει το Πιστεύω της Μουσουλμανικής πίστης που είναι «Ένας είναι ο Θεός και προφήτης ο Μωάμεθ», και τα κουπιά να δείχνουν -τις επτά – επτά κεφάλαια της υπακοής που είναι η βάση του Ισλάμ . Επομένως αυτό το Ισλάμ με όλη του την προϊστορία και φυσικά τις θρησκευτικές προδιαγραφές τις οποίες έφερε μαζί του, ήταν σπουδαίας σημασίας για τα τεκταινόμενα, για τη διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου πνεύματος στρατιωτικού, θρησκευτικού, διοικητικού μεταξύ των Οθωμανών οι οποίοι εισέπραξαν το Ισλάμ -έτσι κι αλλιώς- σε προηγούμενους αιώνες μέσω των Σελτζούκων που οι Σελτζούκοι το είχαν εισπράξει μέσω των Αράβων, οι Σελτζούκοι επίσης και μέσω των Περσών.

Αυτή λοιπόν η διαδρομή του Ισλάμ θα παίξει ρόλο στα πράγματα. Διότι θυμίζω ότι οι Οθωμανοί παρέμειναν μέχρι τέλους όπως και είναι σήμερα και οι Τούρκοι Σουνίτες, δηλαδή ανήκουν στο μεγάλο τμήμα του Ισλάμ το οποίο υπέστη ένα σχίσμα –το σχίσμα μεταξύ Σουνιτών και Σιϊτών. Το ότι αυτό-αυτή η πλευρά έπαιξε τα ρόλο της, δηλαδή η πλευρά του Ισλάμ, τονίσαμε ότι σχετίζεται και με ένα τρίτο-ένα τρίτο σκέλος του Ισλάμ που είναι ο Σουφισμός. Αναφέραμε στο προηγούμενό μας μάθημα, πόσο μεγάλο ρόλο έπαιξαν οι τεκέδες των σουφί. Στη φωτογραφία εδώ βλέπουμε δερβίσηδες σε εκστατικό χορό, το κομμάτι, το μουσικό κομμάτι το οποίο φέρνει έκσταση στους τεκέδες και στα δερβίσηδικα τάγματα και στις σουφικές τελετές λέγεται σεμά.

Εικόνα 20

Σας δείχνω εδώ ένα καλλιγραφημένο κείμενο, αραβικό με την πλήρη να γράφει τη λέξη Θεός, το κατάρτι να γράφει το πιστεύω της Μουσουλμανικής πίστης που είναι «Ένας είναι ο Θεός και προφήτης ο Μωάμεθ»,

Εδώ λοιπόν έχουμε Μεβλεβί δερβίσηδες οι οποίοι χορεύουν αυτόν τον περιστροφολιζόμενο

Εικόνα 21

Στη φωτογραφία εδώ βλέπουμε δερβίσηδες σε εκστατικό χορό, το κομμάτι, το μουσικό κομμάτι το οποίο φέρνει έκσταση στους τεκέδες και στα δερβίσιςικά τάγματα και στις σουφικές τελετές λέγεται σεμά.

χορό που βοηθά να φτάσεις στην έκσταση. Το να φτάσεις σε έκσταση ήταν πολύ σημαντικό θέμα για τους σούφι, διότι μέσω της έκστασης άγγιζες τον Θεό. Στόχος των σούφι ήταν να αγγίξεις τον Θεό, να αισθανθείς το θείο. Καθώς στην οθωμανική αυτοκρατορία, οι τεκέδες των σούφι ήταν εξαιρετικά διαδεδομένοι, αυτό που λέγεται «λαϊκό Ισλάμ » και θυμίζω ότι στους τεκέδες και στους δερβίσιςικούς χώρους, βρίσκονταν μαζί, όχι μόνο Μουσουλμάνοι, σούφι ή μη σούφι, αλλά συνήθως ήταν μόνο σούφι, αλλά και άπιστοι. Αυτό έπαιξε ρόλο στη διάδοση του Ισλάμ διότι πολλοί εξ αυτών άπιστοι που παρακολουθούσαν αυτές τις τελετές και μετείχαν και τραγουδούσαν και έψαλλαν και συνέπιναν με τους σούφι, αισθάνθηκαν κοντά στο Ισλάμ και τελικά στράφηκαν προς το Ισλάμ . Αυτό δε σημαίνει ότι δεν παρέμενε η σύγκρουση –γιγαντιαία σύγκρουση- στις θάλασσες, στην ξηρά μεταξύ φορέων των κρατών που υπεράσπιζαν τις θέσεις τους.

V 2. 2. 4 Σύγκρουση μακρόχρονη των Οθωμανών με τους Δυτικούς στην Ανατ. Μεσόγειο. (12')

Πρέπει στο σημείο αυτό να πούμε ότι, αν οι Οθωμανοί στα Βαλκάνια υπολόγιζαν ότι θα βρουν απέναντί τους τους Βυζαντινούς, τους Βουλγάρους και κυρίως τους Σέρβους, τους οποίους και βρήκαν, τους Αλβανούς –όλους αυτούς τελικά τους κατενίκησαν. Εκείνοι για τους οποίους ανησυχούσαν περισσότερο ήταν οι Δυτικοί. Οι Δυτικοί, οι οποίοι εξακολουθούσαν να ελέγχουν σημαντικότερα τμήματα της πρώην Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ανάμεσα σ' αυτούς τους Δυτικούς οι πιο σκληροί αντίπαλοι των επεκτεινομένων Οθωμανών θα είναι οι Ιππότες του Αγ. Ιωάννου, ένα στρατιωτικό σώμα μοναχών, οι οποίοι υπερασπίζονταν την περιοχή της Δωδεκανήσου. Οι Οθωμανοί δυσκολεύτηκαν πολύ να καταλάβουν αυτή την κομβική περιοχή του Αιγαίου, με αλλεπάλληλες επιδρομές, επιθέσεις –πρώτος ο Μωάμεθ ο Πορθητής προσπάθησε να την καταλάβει, δεν έγινε δυνατόν, τη Ρόδο και την Κω– και τελικά την επιτυχία, την επιτυχή επίθεση εναντίον της Δωδεκανήσου την έφερε εις πέρας ο επόμενος μεγάλος σουλτάνος, ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής, στη δεκαετία του 1520. Σε αυτή τη σύγκρουση μεταξύ Ιωαννιτών Ιπποτών και Οθωμανών ο ένας συνελάμβανε στα πελάγη πλοία του άλλου, πολλούς δούλους επιβαίνοντες τους έσφαζε, λεηλατούσε, δηλαδή προέβαινε σε πειρατικές πράξεις και αυτή η βιαιότητα της σύγκρουσης αποτυπώνεται σε ένα έγγραφο που έχει διασωθεί. Σας το διαβάζω σε ελληνική μετάφραση, και προέρχεται από κάποιον μεγάλο, ναύαρχο προφανώς, προς τον Μέγα Μάγιστρο της περιοχής της Δωδεκανήσου. Προφανώς οι Ιωαννίτες Ιππότες έχουν συλλάβει πλοίο ή πλοία οθωμανικά, και έχουν ενδεχομένως εκτελέσει ή και πωλήσει ως δούλους Οθωμανούς και αισθάνεται την ανάγκη ο ναύαρχος ο Οθωμανός να ζητήσει από τον Μέγα Μάγιστρο πίσω τους μωαμεθανούς συλληφθέντες με τον εξής τρόπο:

Πρώτον, ένας είναι ο Θεός και έπειτα ο Μοχάμεντ Μουσταφάς ο προφήτης και ο Ιησούς Χριστός προφήτης και δούλος του Θεού και η μήτηρ Μαρία δούλη του Θεού. [Τονίζει δηλαδή εδώ το ότι ο Ιησούς Χριστός δεν είναι παρά ένας προφήτης, έτσι πιστεύουν οι Μουσουλμάνοι] Και οι Μουσουλμάνοι, με τη βοήθεια του Θεού κόπτουν τα κεφάλια των εχθρών της πίστεως και χύνουν το αίμα τους και αιχμαλωτίζουν τα παιδιά τους και ψήνουν τα συκώτια τους κι έτσι συνέβη έως σήμερα. [Τρυφερά πράγματα βλέπετε] Τώρα η σπάθη των Μουσουλμάνων δόθηκε στις χείρας του Σουλτάν Σελίμ, κυρίου του κόσμου, και τα φώτα τα οποία αυτός έχει καίουν τις καρδιές των Χριστιανών και τώρα κρατάει την Περσία σαν να ήταν κόκκος σινάπεως. Όλοι δε οι αυθένται από τα μέρη της Μπαρμπαριάς [δηλαδή τη Β. Αφρική] συνεφώνησαν τώρα κι έστειλαν πρεσβευτές να δώσουν τους τόπους τους και βάζουν καταγή το κεφάλι τους σε ένδειξη υποταγής προς το σουλτάνο. Κι Εσύ [απευθύνεται στον Μέγα Μάγιστρο], που είσαι ένας σκύλος ψωραλέος μιας μάντρας, σκύλε, παιδί της σκύλας, σκύλε της κολάσεως και ονομάζεσαι και Μέγας Σκύλος, στον καιρό του Μεγάλου Αυθέντη που κυβερνά τον κόσμο πώς συμβαίνει αυτό το πράγμα; Και με τι μυαλό κάνεις αυτές τις αισχροτήτες και βγαίνεις έξω κι αιχμαλωτίζεις τους εμπόρους; [Και συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο απειλών και λέει στο τέλος:] Θέλω τον αιχμάλωτο απ' τη Θεσσαλονίκη Αχμέτ Ογλού Μουσταφά που είναι νεαρό παιδί και έχεις συλλάβει και τον

νεαρό επίσης Αλή, αιχμαλωτισθέντα από πλοία σας... [και έχει κατάλογο των ατόμων που ζητά].

Αυτή η ένταση της σύγκρουσης μεταξύ των Ιωαννιτών, των Βενετών, των Γενοβέζων από τη μια πλευρά και των Οθωμανών από την άλλη είναι χαρακτηριστική της αδυσώπητης σύγκρουσης των δυτικών δυνάμεων με τους Οθωμανούς. Εξάλλου οι δυτικές δυνάμεις ήταν σε θέση, είχαν τη δυνατότητα να αντισταθούν πολύ πιο έντονα απέναντι στους Οθωμανούς, καθώς δεν βρίσκονταν σε φάση παρακμής όπως το Βυζάντιο παραδείγματος χάρη, αλλά αντίθετα βρίσκονταν σε φάση ανόδου, έτσι μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις να αντισταθούν στους Οθωμανούς. Ανάμεσα βέβαια σ' αυτές τις δυτικές δυνάμεις η πιο ισχυρή ήταν εκείνη των Βενετών. Οι Βενετοί θα αποδειχθούν οι σκληρότεροι αντίπαλοι των Οθωμανών από το 15^ο αιώνα μέχρι και τον 18^ο αιώνα, οι βενετοτουρκικοί πόλεμοι καλύπτουν ένα πλαίσιο περίπου τριών αιώνων σύγκρουσης με αλλεπάλληλες συγκρούσεις για την υπεράσπιση, από την πλευρά των Βενετών, των σπουδαίων τους κτήσεων, και για την προσπάθεια των Οθωμανών να μειώνουν όσο είναι δυνατόν περισσότερο την πρόσβαση των Βενετών στη θάλασσα που ήθελαν να κάνουν δική τους και τελικά το έκαναν, το Αιγαίο. Το Αιγαίο δυσκολεύτηκαν οι Οθωμανοί να το ενσωματώσουν στη δικιά τους επικράτεια ακριβώς διότι στο Αιγαίο, στα παράλια του Αιγαίου, στην Πελοπόννησο, στην Εύβοια, εκείνοι οι οποίοι υπεράσπιζαν τα εδάφη δεν ήταν παρακμάζοντες της Ανατολικής Μεσογείου αλλά ισχυρότατες δυνάμεις της Δυτικής Μεσογείου. Θυμίζω χαρακτηρισικά τη γιγαντιαία σύγκρουση μεταξύ Βενετών και Οθωμανών μεταξύ του 1645 και του 1669 για την κατάληψη της Κρήτης. Τελικά οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν την Κρήτη το 1669 μετά από περίπου 25ετή πόλεμο μόνο μπροστά στα τείχη μίας πόλεως – μία από τις μακρύτερες πολιορκίες πόλεως στην παγκόσμια ιστορία είναι η πολιορκία του Χάνδακα, δηλαδή του Ηρακλείου, στην προσπάθεια των Οθωμανών να αποσπάσουν το διαμάντι των κτήσεων του Αγ. Μάρκου, που ήταν η Κρήτη. Θα το πετύχουν. Θα εκδιώξουν τους Βενετούς σταδιακά απ' όλες τις κτήσεις τους στο Αιγαίο και από την Πελοπόννησο αλλά γι' αυτό θα τους χρειαστούν 300 χρόνια περίπου συγκρούσεων ή εντάσεων. Τελικά οι Οθωμανοί θα είναι νικητές, το 1715 θα έχουν νικήσει τη Βενετία και θα της ξανααποσπάσουν την Πελοπόννησο, όμως ήταν τόσο τεράστια τα ποσά, η δαπάνη για τις πολεμικές αυτές συγκρούσεις, εκατοντάδες χιλιάδες ανδρών που ένθεν κι ένθεν πέθαιναν κατά αυτές τις συγκρούσεις που λέμε ότι η νίκη των Οθωμανών ήταν μία πύρρεια νίκη και το ίδιο κι από την πλευρά της Βενετίας. Η Βενετία στην ουσία εξάντλησε τα αποθέματά της για να υπερασπίσει τις κτήσεις της στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς δε οι Οθωμανοί προήλαυναν και της αποσπούσαν τα καλύτερα σημεία της πρόσβασής της και του ελέγχου της, η Βενετία μπήκε στη δικιά της παρακμή η οποία έληξε οριστικά στο τέλος του 18^{ου} αιώνα και έτσι από το τέλος του 19^{ου} αιώνα και μετά η Βενετία δεν είναι πια η Βενετία, όπως έλεγαν παλιά. Με τη λέξη Βενετία τα 'λεγες όλα, δηλαδή ο πλούτος, η δύναμη, η πολιτισμική επιρροή που είχε η Βενετία για αιώνες σ' ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο και στη Δυτική φυσικά Μεσόγειο. Επομένως, αυτή η σύγκρουση δεν παύει να υπάρχει και στο μυαλό των ατόμων της ευρύτερης Ανατολικής Μεσογείου που τώρα βρίσκονται μπροστά στο ενδεχόμενο, στην απειλή, στην πραγματικότητα τελικά της κατάληψής τους από τους Οθωμανούς, πολλά πράγματα

πρέπει να ζυγιστούν, το είπαμε και στην προηγούμενή μας ενότητα και τελικά πολλές φορές έχουμε την ένδειξη αλλά και την απόδειξη ότι οι άνθρωποι επέλεξαν τους Οθωμανούς από τους Βενετούς ή τους Γενοβέζους. Γνωρίζουμε ότι και στην υπεράσπιση της Κρήτης οι Βενετοί βρήκαν – όχι τους Έλληνες [ενν. όλους] – αλλά ντόπιους κατοίκους, Έλληνες, όχι όλους αλλά κάποιοι μεταξύ αυτών να στέλνουν πληροφορίες στο οθωμανικό στρατόπεδο για να βοηθήσουν την κατάληψη του νησιού από τους Οθωμανούς, το ίδιο έγινε και στη Ρόδο και σε άλλες περιοχές τις οποίες προσπάθησαν να καταλάβουν οι Οθωμανοί. Άτομα από αυτές τις περιοχές συνετάγησαν με την οθωμανική πλευρά και υποβοήθησαν την κατάληψη της περιοχής τους από τους Οθωμανούς. Άλλα [ενν. άτομα] φυσικά συνετάγησαν με την πλευρά των Βενετών, των Γενοβέζων για να υπερασπιστούν την περιοχή τους. Ένας από τους λόγους που είπαμε αυτής της στάσης είναι το γεγονός ότι το Ισλάμ επιτρέπει, κάτω από συγκεκριμένους όρους, τη λειτουργία των θρησκειών που δεν είναι Μουσουλμανικές, των λαών της Βίβλου, όπως είπαμε, εν αντιθέσει με τον δυτικό κόσμο, τον Καθολικό κόσμο, ο οποίος σε πολλές περιοχές τις οποίες είχε καταλάβει έφερνε σημαντικότερα εμπόδια στη λειτουργία της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας – αυτό έπαιξε μεγάλο ρόλο. Έναν επίσης μεγάλο ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι οι Καθολικοί αυτοί, οι Καθολικές δυνάμεις οι οποίες έλεγξαν την Ανατολική Μεσόγειο έφεραν μαζί τους ένα σύστημα, δυτικό σύστημα ελέγχου της υπαίθρου, τη δυτικού τύπου φεουδαρχία, η οποία ήταν ένα σύστημα δυσμενές για τη ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου, των γεωργών, οι οποίοι τώρα βρίσκονται στη θέση του δουλοπάροικου, πρέπει να προσφέρουν συνεχώς αγγαρείες στον φεουδάρχη τους, να προσφέρουν φόρους και διάφορες υπηρεσίες που αυτοί τους ζητούν επομένως και αυτό το γεγονός έπαιξε ρόλο στην αρνητική για κάποιους στάση απέναντι στους Καθολικούς και την σχετικά ευμενέστερη και καμιά φορά ευμενή στάση απέναντι στους Οθωμανούς.

στις λατινοκρατούμενες περιοχές το καθολικό δόγμα είχε μεγάλη σημασία. Μεγαλύτερο ρόλο, ωστόσο, έπαιζε η ευγενική ή όχι καταγωγή, η γαιοκτησία, το επάγγελμα, η κατοίκηση σε πόλη ή μη

V 2. 2. 5 Διατήρηση της ιεραρχίας της Χριστ. Ορθ. Εκκλησίας από τους Οθωμανούς. (14')

Το θέμα μας εξακολουθεί να είναι αυτό της στάσης των Χριστιανών ορθοδόξων απέναντι στην επέλαση για την επέκταση των Οθωμανών, που ήταν μια άλλοτε καθαρή και άλλοτε διφορούμενη στάση, και προσπαθούμε να διερευνήσουμε τα σημεία αυτών των αισθημάτων, είπαμε και τον μεγάλο ρόλο τον οποίο έπαιξε στην αλλαγή του κλίματος και την σχετική αποδοχή της οθωμανικής κυριαρχίας και το γεγονός ότι αρκετοί άνθρωποι κερδήθηκαν προς την Μουσουλμανική θρησκεία σε ολόκληρη την βαλκανική όχι μόνο Έλληνες αλλά και Βούλγαροι και Σέρβοι και Αλβανοί. Μέσα σ' άλλα τα οποία ήδη εντοπίσαμε είναι το γεγονός ότι η Μουσουλμανική θρησκεία απαιτεί την φιλανθρωπία από τα μέλη της και την κατασκευή και προσφορά έργων και ιδρυμάτων κοινωνικής βοήθειας και συμβολής, και αναφερθήκαμε στα μπεζεστένια στο τζαμί στα ιμαρέτια στους μεντρεσέδες και σε όλα αυτά τα κτίσματα. Θέλω να σας διαβάσω πόσα κτίσματα τέτοιου τύπου προσέφερε μόνο Μωάμεθ ο Πορθητής όταν κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη. Εδώ είναι η περίφημη προσωπογραφία του Μωάμεθ καμωμένη επι τόπου δηλαδή είναι εκ του φυσικού από Ιταλό ζωγράφο, άρα αποτυπώνει κοντά τη μορφή του Μωάμεθ του Πορθητή. Ο Μωάμεθ λοιπόν ο Πορθητής με την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως ζητά από τους ισχυρούς της αυτοκρατορίας να ιδρύσουν ιμαρέτ και άλλα τέτοια κτίρια στην Κωνσταντινούπολη τη νέα του πρωτεύουσα. Ο ίδιος στην Κωνσταντινούπολη δημιούργησε 8 μεντρεσέδες, σχολείο, βιβλιοθήκη, νοσοκομείο, 2 χάνια στις παρυφές της πόλεως, 13 δημόσια λουτρά δηλαδή χαμάμ, εργαστήρια, 44 μύλους και την μεγάλη αγορά της Κωνσταντινουπόλεως το Καπαλέ Τσαρσί όπως λέγεται η κλειστή δηλαδή αγορά της Κωνσταντινουπόλεως, που σήμερα είναι πια το μεγάλο τουριστικό σημείο επίσκεψης, ένα από τα μεγάλα τουριστικά σημεία επίσκεψης στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο μεγάλο παζάρι της Κωνσταντινουπόλεως περιλαμβάνει, 67 δρόμους, 4. 000 καταστήματα, 5 τζαμιά, 7 βρύσες, και 18 πύλες εισόδου. Όλο δηλαδή αυτό το τεράστιο έργο το προσέφερε ο Μωάμεθ ο Πορθητής ως υποταγή του σε αυτό το οποίο ζητά το Κοράνι. Εξάλλου ο Μωάμεθ ο Πορθητής φυσικά, αυτό είναι κάτι το οποίο θα αναλύσουμε εκτενέστερα όταν θα έρθει η ώρα, καταλαμβάνοντας την Κωνσταντινούπολη

Εικόνα 22

Εδώ είναι η περίφημη προσωπογραφία του Μωάμεθ καμωμένη επι τόπου δηλαδή είναι εκ του φυσικού από Ιταλό ζωγράφο, άρα αποτυπώνει κοντά τη μορφή του Μωάμεθ του Πορθητή.

τήρησε τις αρχές του Κορανίου που ζητάει να γίνει σεβαστή η ιεραρχία των λαών της Βίβλου που εντάσσονται στην αυτοκρατορία, ο Μωάμεθ είχε ζητήσει την παράδοση της Κωνσταντινουπόλεως από τον Κωνσταντίνο τον Παλαιολόγο, όπως όφειλε πάλι σύμφωνα με τον Ιερό Νόμο, αλλά θα θυμόσαστε ίσως ότι ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος απήντησε με την ξακουστή φράση

"το γαρ την Πόλιν σοι δούναι ουκ έστιν εμόν μηδέ μηδενός των οικούντων εν αυτή άπαντες γαρ θνησόμεθα και ού φησόμεθα της ζωής ημών"

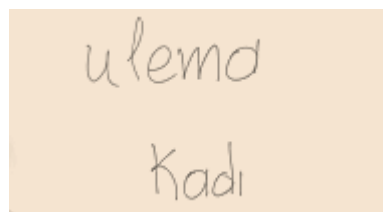
αρνήθηκε δηλαδή ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος την παράδοση της Πόλης και είπε ότι δεν είναι δικό μου να παραδώσω αυτή την πόλη, αυτή η πόλη δεν παραδίδεται όλοι μας θα πεθάνουμε το έχουμε αποφασίσει και δεν θα λυπηθούμε τη ζωή μας. Αφού λοιπόν η Πόλη δεν παραδόθηκε μετά ακολούθησε η βίαιη κατάληψή της αλλά από τα πρώτα έργα του Μωάμεθ ήταν όταν έληξε ο κύκλος της βίας να ξαναπληρώσει όπως λέμε «πληρώ» δηλαδή να γεμίσει να ξαναποκτήσει ο θρόνος ο πατριαρχικός τον Πατριάρχη του. Εξ αυτού, ακριβώς δηλαδή επειδή οι Οθωμανοί έδειξαν αυτή τη συμπεριφορά σε σχέση με την διατήρηση των διαφόρων θέσεων ιεραρχίας στην εκκλησία και το είχαν δείξει αυτό και οι Σελτζούκοι και οι Οθωμανοί, έχουμε από πλευράς της εκκλησίας εκείνων των αιώνων κείμενα τα οποία είναι ιδιαίτερα θερμά για τους Οθωμανούς. Παραδείγματος χάριν ο Ιωσήφ Βρυέννιος σας τον ανέφερα και προηγουμένως λόγιος της περιόδου της Αλώσεως, πριν την Αλωση μιλάει για τις τουρκοκρατούμενες περιοχές και λέει, η εκκλησία σας στις περιοχές που ήδη ελέγχουν οι Οθωμανοί, *το εαυτής αμετάβλητον αποσώζει σχήμα και ιερείς και αρχιερείς και διάκονοι εν μέσοις έθνεσι*, δηλαδή μέσα στους διάφορους λαούς, *τα του βαθμού ακωλύτως ανίωσιν*, δηλαδή τους διαφόρους βαθμούς ιερατικούς που έχουν ακωλύτως, χωρίς κανένα κώλυμα χωρίς καμία δυσκολία διατηρούν και εκασταχού τα θεία ιεουργείτε μυστήρια, και σε διάφορα σημεία τα μυστήρια της Χριστιανοσύνης τηρούνται. Ο Πατριάρχης του 15^{ου} αιώνα, δηλαδή του αιώνα της Αλώσεως, ο Μάξιμος ο Γ΄ γράφει *«πάσχομεν υπό τον Τούρκον, συγχωρήσει Θεού δια τας αμαρτίας ημών»* είναι αυτό που σας έλεγα πριν, αυτή ήταν η ερμηνεία, οι Οθωμανοί νικούν, μας νικούν, μας καταλαμβάνουν γιατί, γιατί ο Θεός μας τιμωρεί για τις αμαρτίες μας. Πλην λέει έχουμε *πάσαν ελευθερίαν ώστε πάντα πράττειν ακωλύτως τα εκκλησιαστικά* άρα όμως έχουμε την ελευθερία να πράττουμε τα εκκλησιαστικά ακωλύτως, δεν είναι ακριβώς ακωλύτως γιατί σας εξήγησα πριν ότι έπρεπε κανείς να μην κρούει τις καμπάνες να μην έχει σε εμφανή σημεία τα σύμβολα τα εκκλησιαστικά αλλά εν πάση περιπτώσει... ο Γεννάδιος ο πρώτος μετά την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ο οποίος δηλαδή έγινε Πατριάρχης ακριβώς την εποχή του Μωάμεθ του Πορθητού γράφει γι' αυτόν *ότι η γνώσις ομού και η φιλανθρωπία ανέστησαν την εκκλησίαν και την κατέστησαν ελευθέραν μετά πολλών αυτού δωρεών*. Ο Μωάμεθ δηλαδή παρουσιάζεται ως ένα άτομο φιλόανθρωπο σοφό, οι γνώσεις και η φιλανθρωπία και με βάση αυτά ανέστησεν την εκκλησίαν ο Μωάμεθ και την κατέστησεν ελευθέραν μας λέει ο Γεννάδιος, ο δε Εμμανουήλ Μαλαξός έναν αιώνα αργότερα αναφερόμενος στον Μωάμεθ τον Πορθητή πάλι άνθρωπος της εκκλησίας επίσης λόγιος της εκκλησίας λέει την εξής φράση για τον Μωάμεθ τον Πορθητή, *αγάπησε πολλά το γένος των Χριστιανών και έβλεπε καλώς και ορισμόν έδωκε και έκαμε μεγάλας φοβέρας σε εκείνους που να πειράζουν ή διαβάλουν τινά των*

Χριστιανών να παιδεύονται βαρέως, περιγράφει δηλαδή ένα κλίμα στην περίοδο του Μωάμεθ υπεράσπισης από πλευράς των Μουσουλμάνων και του Μωάμεθ προσωπικά της ελευθερίας έκφρασης των θρησκευτικών πλευρών της Χριστιανοσύνης. Στον 18ο αιώνα Πατριάρχης Ιεροσολύμων, ο Δοσίθεος Ιεροσολύμων στο βιβλίο του Ιστορία περί των εν Ιεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, είμαστε στον 18^ο αιώνα έχουν περάσει ήδη πάνω από 300 χρόνια εξελίξεως και σταθεροποιήσεως της δύναμης των Οθωμανών γράφει λοιπόν ο Δοσίθεος Ιεροσολύμων στο βιβλίο του *η Θεία Πρόνοια εξαπέστειλεν τον Μωαμίτην τον Μωάμεθ δηλαδή τον Πορθητή και κατέληξεν την βασιλείαν δηλαδή την βασιλείαν των Παλαιολόγων να διασώσει αδιάσειστον την εκκλησίαν*, τί λέει αυτή η φράση του Δοσιθέου, εδώ είναι μια εντυπωσιακή φράση, *ο Θεός έστειλε τον Μωάμεθ για να σταματήσει την βασιλεία των Παλαιολόγων των Βυζαντινών αυτοκρατόρων προκειμένου να διασωθεί η εκκλησία*. Τί εννοεί με αυτή την φράση του ο Δοσίθεος Ιεροσολύμων; Ότι οι Παλαιολόγοι ήταν ενωτικοί επομένως εάν είχαν συνεχίσει να υπάρχουν οι βασιλείς του Βυζαντίου θα είχε γίνει η ένωση των εκκλησιών και η Χριστιανική Ορθόδοξη Εκκλησία θα είχε απορροφηθεί, χαθεί μέσα στον Καθολικό κόσμο. Διασώθηκε η Ορθοδοξία χάρις στον Μωαμίτην δηλαδή τον Μωάμεθ. Αυτή η συγκεκριμένη στάση, που παραμένει σταθερή σε κύκλους της εκκλησίας, όχι όλους, αλλά σε κύκλους της εκκλησίας και σε υψηλότατο επίπεδο, συνεχίζεται να γράφεται και να προβάλλεται σε επόμενες 10ετίες στο τέλος του 18ου αιώνα εκδίδεται από πατριαρχικούς κύκλους η πατρική διδασκαλία, ένα κείμενο το οποίο αντιμετώπισε με ένταση ο Κοραής, σε αυτό το κείμενο την πατρική διδασκαλία, εξηγείται το πόσο ευγνώμονες πρέπει να είναι οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι από το γεγονός ότι κατελήφθησαν από τους Οθωμανούς που τους το έστειλε ο Θεός και γράφει επίσης σε μία παράγραφο την εξής φράση "ειδέτε λαμπρότατα τί οικονόμησεν ο άπειρος εν ελέει και πάνσοφος ημών Κύριος δια να φυλάξει και αφησ' αλόβητον την παναγίαν και Ορθόδοξον πίστην ημών των ευσεβών και να σώσει τους πάντας" Τί σκέφθηκε λοιπόν τί αποφάσισε ο πάνσοφος Θεός για να διασώσει την Ορθόδοξον πίστη; Ήγειρεν εκ του μηδενός δηλαδή ενδυνάμωσε εκεί που δεν ήταν τίποτε την ισχυράν αυτήν βασιλείαν των Οθωμανών αντί της των Ρωμαίων ημών βασιλείας, αντί δηλαδή των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου η οποία είχε αρχίσει τρόπον τινά η βασιλεία των Ρωμαίων, δηλαδή οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, η οποία είχε αρχίσει τρόπον τινά να χωλαίνει εις τα της ορθοδόξου πίστεως φρονήματα. Πάλι εδώ θυμίζει ότι ακόμα δεν το έχει ξεχάσει η εκκλησία ότι οι Παλαιολόγοι ήτανε ενωτικοί, Τους τα φυλάνε αν θέλετε για αιώνες αυτό της δυναστείας των Παλαιολόγων άρα μας έστειλε ο Κύριος την βασιλεία των Οθωμανών την οποία και εξύψωσε περισσότερο από κάθε άλλην δια να αποδείξει αναμφιβόλως ότι θείω εγένετο βουλήματι. Ότι αυτή η βασιλεία δηλαδή ενισχύθηκε των Οθωμανών θείω βουλήματι ο Θεός έπαιξε ρόλο και όχι με δύναμη ανθρώπων. και να πιστοποιήσει πάντας τους πιστούς ότι με αυτό ευδοκίμησε να οικονομήσει μέγα μυστήριον την σωτηρίαν εις τους εκλεκτούς του λαούς. Και πάλι εδώ πατριαρχικοί κύκλοι υμνούν τους Μουσουλμάνους και εξηγούν πώς σώθηκε η Ορθοδοξία από αυτούς χάρη στο γεγονός ότι ο Θεός ανύψωσε όπως λένε την βασιλεία των Οθωμανών εις ισχυράν βασιλείαν και ευτυχώς κατενίκησε τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες. Είναι επομένως αυτά τα λόγια τμήμα του κλίματος που μέχρι στιγμής διερευνούμε και που θα συνεχίσουμε αμέσως μετά.

V 2. 2. 6 Η έκταση της αλλαξοπιστίας. (17')

Για προς επίγνωση των όσων είπαμε μέχρι στιγμής, να πούμε ότι οι Οθωμανοί στην επέλασή τους προς τα βυζαντινά εδάφη και της μέσης Μ. Ασίας και της ευρωπαϊκής πλευράς στηρίχτηκαν σε αρκετά σημεία σε στρατηλάτες, οι οποίοι προέρχονταν από τον βυζαντινό κόσμο, είτε Αρμένιοι δυνατοί άρχοντες οι οποίοι συνετάγησαν με τους Οθωμανούς –πολλές φορές όμως χωρίς να αλλάξουν θρήσκευμα, άλλες φορές αλλάζοντας θρήσκευμα- είτε βυζαντινοί άρχοντες οι οποίοι συνετάγησαν με τους Οθωμανούς. Ο Εβρενός Μπέη παραδείγματος χάριν, ο οποίος κατέλαβε στην ουσία την Μακεδονία για λογαριασμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο τέλος, στο β' μισό του 14ου αιώνα, κατήγετο από αριστοκρατική Βυζαντινή οικογένεια και μετεστράφη στο σε έναν από τους λαμπρότερους στρατηλάτες της οθωμανικής πλευράς. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δηλαδή είχε απορροφήσει ήδη από τον 14ο αιώνα μέσα στους κόλπους της στελέχη των κοινωνιών της Βαλκανικής και του Βυζαντίου. Γνωρίζουμε ότι δύο μέλη της οικογένειας Καντακουζηνών, δηλαδή της μεγάλης αυτής οικογένειας, είχαν μεταστραφεί πριν από της άλωση της Κωνσταντινουπόλεως στο Ισλάμ και πήραν στη συνέχεια μεγάλες θέσεις στη διοίκηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το ίδιο συνέβη και με δύο μέλη της οικογένειας Παλαιολόγων, που επίσης μετεστράφηκαν στο Ισλάμ και μετά την άλωση έλαβαν υψηλότατα αξιώματα, τίτλο του Βεζίρη κλπ. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μία ελκυστική Αυτοκρατορία και είχε την δυνατότητα, όπως έχουν οι αυτοκρατορίες και ιδιαίτερα στην ακμή τους, να απορροφούν, να αξιοποιούν τα στελέχη των κοινωνιών που έχουν κατακτήσει και αυτό ήταν μόνο προς όφελός τους. Η έκταση της αλλαγής του θρησκευάτος, που είναι κάτι που είναι κάτι που μελετούμε αυτήν την στιγμή μπορεί να μετρηθεί φυσικά από τα έγγραφα. Ο ιστορικός προσπαθεί να στηριχθεί σε πρωτογενείς πηγές και όταν έχουμε έγγραφα της κάθε εποχής, διοικητικά ή προσωπικά ή οποιαδήποτε έγγραφα που έχουν παραχθεί, είναι για μας πολύτιμα. Έχουμε την τύχη να διαθέτουμε στο οπλοστάσιο εκατομμύρια έγγραφα που έχουν διασωθεί από την περίοδο της οθωμανικής διακυβέρνησης, κυριαρχίας στην ίδια την Τουρκία σήμερα, στην Ελλάδα έχουμε αρχεία σε διάφορες πόλεις, στο Ηράκλειο της Κρήτης, στη Θεσ/νίκη, αρχεία όπου φυλάσσονται, χιλιάδες έγγραφα από την περίοδο της Τουρκοκρατίας, στα Σκόπια, στη Βουλγαρία, σε διάφορες πόλεις στη Βουλγαρία, στη Σερβία, ακόμη και στην Ουγγαρία την οποία διοίκησαν οι Οθωμανοί, στις περιοχές της εγγύς Ανατολής, όπου διοίκησε αυτή η Αυτοκρατορία έχουν διασωθεί αρχεία, αλλού περισσότερα αλλού λιγότερα, έτσι μπορούμε να παρακολουθούμε τα πράγματα. Ας πούμε, από το οθωμανικό αρχείο του Ηρακλείου έχουν διασωθεί διάφορα έγγραφα που θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν στις σκέψεις μας, προκειμένου να εξηγήσουμε το γιατί ένας αριθμός –όχι μικρός- ανθρώπων απίστων, δηλαδή της πλευράς των μη Μουσουλμάνων, είτε Ελλήνων είτε Εβραίων, είτε Βουλγάρων,

είτε Σέρβων, είτε Αλβανών μετακινήθηκαν από την Χριστιανική θρησκεία στη Μουσουλμανική θρησκεία. Ας πούμε σε ένα έγγραφο Μουσουλμανικό, οθωμανικό του 1658, δηλαδή είναι η περίοδος που οι Οθωμανοί έχουν καταλάβει το μεγαλύτερο τμήμα της Κρήτης αλλά ο Χάνδακας δεν έχει πέσει ακόμα, σε ένα έγγραφο που προέρχεται από το αρχείο του Ηρακλείου όπως σας είπα υπάρχει μία διαταγή που σχετίζεται με την περιτομή των νέων Μουσουλμάνων, εφόσον άλλαζες θρήσκευμα και ήσουν άντρας βέβαια, έπρεπε οπωσδήποτε να υποστείς την περιτομή, κάτι το οποίο κάνουν Εβραίοι και Μουσουλμάνοι. Η διαταγή, λοιπόν, του σουλτάνου απευθύνεται στον Καδή της Κρήτης, ο Καδής ανήκει τους *ulema*. Οι *ulema* είναι οι σοφοί θεολόγοι του Ισλάμ. Ο *Kadi*, Καδής στα ελληνικά είναι πολύ σημαντικός για την απόδοση της δικαιοσύνης στις διάφορες περιοχές που έχουν κατακτηθεί από τους Οθωμανούς και γράφει: «Σοφολογιότατοι και ιερολογιότατοι ιεροδίκαι της Κρήτης, Καδήδες δηλαδή, ο Σουλετσί Σείχ Ρουστέμ δι' αιτήσεώς του, υποβληθείσης εις στο αυτοκρατορικό μου στρατόπεδον, μου αναφέρει ότι πολλοί φόρου υποτελείς ραγιάδες των επαρχιών σας προφασιζόμενοι ότι ασπάστηκαν την Μουσουλμανική θρησκεία αποφεύγουν την πληρωμή των φόρων των χωρίων τους –των χωρίων τους. Πλην τούτου, πλείστοι τούτων –πολλοί δηλαδή από αυτούς- εξωτερικώς μόνον φαίνονται Μουσουλμάνοι χωρίς να έχωσιν υποστεί και την περιτομήν. Αιτείται, λοιπόν, ο εν λόγω Σείχ Ρουστέμ, όπως εκδοθεί σχετική προς τούτον διαταγήν». Τί βλέπουμε από αυτό το έγγραφο που είναι το μέσον του 17ου αιώνα; Ότι στην Κρήτη, στις περιοχές που έχουν κατακτηθεί, ένα τμήμα των κατακτηθέντων αποφεύγουν την περιτομή και υποψιάζονται οι Οθωμανοί διοικητές ότι δήλωσαν ψευδώς ότι άλλαξαν θρήσκευμα μόνο και μόνο για να πληρώνουν λιγότερους φόρους. Είναι αυτό το οποίο είπαμε και σε προηγούμενή μας ενότητα, ότι ένα ήθελες να ζεις ως άτομο πρώτης κατηγορίας, να πληρώνεις λιγότερους φόρους, να είσαι λιγότερο εκτεθειμένος σε αυθαιρεσίες άλλαζες θρήσκευμα. Και οι Οθωμανοί το ξέρουν δεν είναι κουτοί, ξέρουν ότι κάποιος το κάνουν αυτό όχι αυθεντικά. Να σας διαβάσω ένα άλλο έγγραφο πάλι από την Κρήτη, πάλι της ίδιας περιόδου: «Οι φόρου υποτελείς κάτοικοι του χωρίου Κοξαρέ, επαρχίας Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνης, προσελθόντες ενώπιον του ιεροδικαστικού τούτου συμβουλίου –γιατί είναι έγγραφο πάλι από τον Καδή- κατέθεσαν επί παρουσία των νεοεξιλαμισθέντων κατοίκων των χωρίων του τα ακόλουθα». Τί έχουμε δηλαδή εδώ; Ποιο είναι το σκηνικό μας; Έρχονται στον Καδή του Ρεθύμνου οι κάτοικοι ενός χωριού και είναι δύο ομάδες αυτοί οι κάτοικοι, ήρθαν και οι δύο ομάδες, οι χωρικοί οι οποίοι είχαν αλλάξει θρήσκευμα και οι χωρικοί οι οποίοι παρέμειναν Χριστιανοί. Γιατί ήρθαν όλοι μαζί εν σώματι στον Καδή; Διότι υπάρχει το εξής θέμα, τι θέτουν αυτοί οι κάτοικοι: «Εκ των κατοίκων του είναι δύο ομάδες αυτοί οι κάτοικοι, ήρθαν και οι δύο ομάδες, οι χωρικοί οι οποίοι είχαν αλλάξει χωρίου μας, παραμείναμεν φόρου υποτελείς

μόνο δέκα άτομα». Στο χωριό αυτό όλοι οι υπόλοιποι άλλαξαν θρήσκευμα και μόνο δέκα κράτησαν την Χριστιανική τους πίστη. «Ενώ εν τω βιβλίω των φόρων –στο βιβλίο που έχουν καταγραφεί οι φόροι- αναγράφονται στο χωριό μας 14 φορολογητέες οικογένειες –δηλαδή η απογραφή σας, που έχετε κάνει, καταγράφει 14 Χριστιανικές οικογένειες». Τελευταίως, όμως, εξισλαμίσθηκαν 12 άτομα, τα οποία αποτελούν 4 φορολογητέες οικογένειες. Εμείς, όμως, επληρώσαμε συνολικά και τους φόρους τούτων, –αυτών δηλαδή των 4 οικογενειών- πράγμα το οποίο μας ζημιώνει μεγάλως, μας γίνεται μεγάλη αδικία, αιτούμεθα δε όπως ερωτηθούν ούτοι και καταχωρισθεί η κατάθεσίς των εις τα βιβλία του ιεροδικείου». Σας λέω μετάφραση από τα οσμανικά και είναι στην καθαρεύουσα ελληνικά. Συνεχίζει ο Καδής: «Ηρωτήσαμεν την ομάδα των νεοεξισλαμισθέντων, ίτινες απήντησαν ως εξής: Πράγματι, εν τω χωριό μας παρέμειναν 10 φόρου υποτελείς, ενώ οι φορολογητέοι εκείνοι του χωρίου μας είναι 14. Ημείς δε οι νεοεξισλαμισθέντες είμαστε 12 άτομα». Εδώ, δηλαδή, και πάλι μέσα από τα έγγραφα γίνεται φανερό η έκταση της αλλαγής θρησκευάτος σε περιοχές της Κρήτης –στην περίπτωσή μας- και τα προβλήματα τα οποία προέκυπταν σε σχέση με τη διαχείριση του φόρου του χωριού, που θα εξηγήσουμε ότι ο φόρος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για μακρείς αιώνες μέχρι το τέλος του 17^{ου} αι., εισπράττονταν συνολικά. Άρα, το χωριό είχε προβλήματα. Πάλι, ένα έγγραφο το οποίο εικονογραφεί αυτό που λέμε σε αυτό το σκέλος του μαθήματός μας, σας διαβάζω επίσης από την Κρήτη, ένα έγγραφο πάλι των μέσων του 17^{ου} αιώνα που μας εξηγεί το εξής: «Ο Τζιχάν Αγάς–προέρχεται από τον Καδή, δηλαδή από τον ιεροδίκη, ο ιεροδίκης ήταν σπουδαίας σημασίας θεσμός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τον Μουσουλμανικό κόσμο διότι παίζει τον ρόλο που σήμερα παίζει ο δικαστής, ο ληξιαρχος, ακόμη και ο διοικητής περιοχών- «εκ των ανδρών της ακολουθίας του ενδοξοτάτου Βεζίρου Χουσεΐν Πασά, εμφανισθείς ενώπιον του σεβαστού τούτου ιεροδικαστικού συμβουλίου εδήλωσε επί τη παρουσίαν του άλλοτε Χριστιανού Αβάζ μπιν Αμπντουλά έχοντος οφθαλμούς γαλανούς, οφρύς κεχωρισμένους»– περιγράφει τώρα τον Αβάζ μπιν Αμπντουλα, ο οποίος είχε γαλανά μάτια, ξεχωριστά φρύδια- «και ουλήν τινά εις τον αριστερό βραχίονα». Βλέπουμε ότι την εποχή εκείνη επειδή δεν υπήρχε φωτογραφία προσπαθούσε ο Καδής να περιγράψει το άτομο. Τί δηλαδή δήλωσε ο Τζιχάν Αγά σε σχέση με τον Αβάζ μπιν Αμπντουλά που μέχρι πριν ήταν Χριστιανός τα ακόλουθα: «Υπό την εκτεθείσαν ιδιότητά μου, δηλώ ενώπιων του μετά ανωτέρω χαρακτηριστικά εικονιζομένου δούλου μου Αβάζ –άρα ήταν δούλος του αυτός- ότι επιθυμώ να ευχαριστήσω τον ύψιστον, απολύω και επαναδίδω αυτό, την ελευθερίαν του. Από σήμερα και εις το εξής ας είναι ο ειρημένος νέος ελεύθερος και ας απολαύει τις ελευθερίες του ως οι λοιποί άνθρωποι». Τί σκηνικό έχουμε εδώ; Ο Αμπντουλά, μέχρι πριν λίγο ήταν Χριστιανός, έγινε Μουσουλμάνος και γενόμενος Μουσουλμάνος, ο ιδιοκτήτης του τού δίδει την ελευθερία του. Άρα, εάν σου είχε συμβεί, σου είχε τύχει η μεγάλη κακοτυχία να έχεις συλληφθεί από πειρατές, εκείνη την εποχή πειρατικά πλοία ορμούσαν

σε νησιά, σε παράλια, συλλάμβαναν χιλιάδες ανθρώπων, τους πουλούσαν στα σκλαβοπάζαρα, βρισκόσουν α δούλος σε έναν οίκο Μουσουλμανικό, εάν ήθελες να απελευθερωθείς ένα καλό βήμα που θα μπορούσες να κάνεις είναι να δηλώσεις Μουσουλμάνος. Αλλάζοντας την πίστη σου, είχες μεγάλη πιθανότητα έως βεβαιότητα ότι θα απελευθερωθείς. Αυτές είναι πλευρές που εξηγούν την αλλαγή θρησκείας όπως και άλλες που δεν έχει νόημα να μπούμε σε πολλές μεγάλες λεπτομέρειες. Να σας πω, ας πούμε, χαρακτηριστικά κάτι απλό: ένας μη Μουσουλμάνος δεν μπορούσε να παντρευτεί Μουσουλμάνο, επί ποινή θανάτου. Φανταστείτε ένα σκηνικό που δεν είναι της φαντασίας είναι πραγματικό, έχουμε έγγραφα που είναι ακριβώς σε αυτήν την κατεύθυνση. Οι Χριστιανοί στο Ισλάμ δεν υπάρχουν μυστήρια όπως στον Χριστιανισμό, δεν έρχεται δηλαδή το Άγιο Πνεύμα, δεν υπάρχει Άγιο Πνεύμα σ' αυτούς, δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα. Άρα, ο γάμος είναι μία κοινωνική συμφωνία, όπως και το διαζύγιο. Εξ αυτού το διαζύγιο στο Ισλάμ είναι σχετικά εύκολο. Αντιθέτως, στη Χριστιανική θρησκεία το διαζύγιο στην πραγματικότητα δεν πρέπει να υπάρχει, διότι ο γάμος είναι μυστήριο την ώρα που παντρεύονται δύο άνθρωποι στην εκκλησία έρχεται το Άγιο Πνεύμα. Εξ αυτού η Χριστιανική θρησκεία, ιδιαίτερα τους προηγούμενους αιώνες τώρα πια έχουν αλλάξει τα πράγματα, ήταν πολύ αυστηρή σ' ζητήματα διαζυγίου. Έτσι, δεν δίδονταν εύκολα τα διαζύγια. Τώρα, εάν μια γυναίκα Χριστιανή επιθυμούσε να πάρει διαζύγιο και ο άντρας της δεν το έδινε, και η εκκλησία δεν το έδινε και ο τοπικός ιερέας και μητροπολίτης και επίσκοπος της έλεγαν «όχι, μείνε κοντά με τον άντρα σου, δεν είναι σωστό τέκνον μου, το διαζύγιο είναι μεγάλη αμαρτία, σας έχει ευλογήσει το Άγιο Πνεύμα», αν έβλεπε μια γυναίκα ότι το πράγμα δεν μπορεί να συμβεί μπορούσε να κάνει το εξής: να πάει στον Καδή -αν ήταν από χωρίο να πάρει το γαϊδούρι να πάει στον Καδή, γιατί οι Καδήδες βρίσκονταν στις κωμοπόλεις και στις πόλεις, δεν βρίσκονταν στα χωριά και οι κάτοικοι τότε των χωριών ήταν η σαφής πλειοψηφία των κατοίκων όλης της αυτοκρατορίας ήταν χωρικοί- θα έπαιρνε το γαϊδούρι, θα πήγαινε στον Καδή θα άλλαζε πίστη και γενόμενη Μουσουλμάνο, όχι απλώς θα έπαιρνε διαζύγιο, αλλά άμα ήταν και αρκετά χαιρέκακη, αλλά ο άντρας της για τον οποίο είχε κακά αισθήματα, αφού επεδίωκε το διαζύγιο, θα βρισκόταν μπροστά από τον κίνδυνο να χάσει τη ζωή του διότι ξαφνικά ο άνθρωπος αυτός βρισκόταν να είναι σύζυγος, άπιστος εκείνος, μιας πιστής. Επομένως, αυτές οι προδιαγραφές ζωής και συνύπαρξης Μουσουλμάνων και μη Μουσουλμάνων –που σας είπα και σε προηγούμενο μάθημα- όταν τις αναφέρει κανείς έτσι ψυχρά και νοικοκυρεμένα μοιάζουν ότι είναι αντιμετώπισιμες. Αλλά όταν μπαίνει στην πραγματικότητα της ζωής των ανθρώπων πολλές εκφάνσεις μπορούν να συμβούν και μεγάλη ποικιλία αισθημάτων, δράσεων, αντιδράσεων κ.λ.π.

V 2. 2. 7 Οι εξισλαμισμοί στα Βαλκάνια (16')

Το θέμα της διείσδυσης του Ισλάμ, όχι μόνο ως κυρίαρχης πολιτικής δύναμης σε όλη αυτή την περιοχή, αλλά και της διείσδυσης στις συνειδήσεις τις θρησκευτικές αντιλήψεις των εντοπίων κατοίκων, θα μας οδηγήσει καθώς το ολοκληρώνουμε σε ένα πολύ μεγάλο επόμενο κεφάλαιο, το οποίο αφορά το κλίμα λειτουργίας αυτής της αυτοκρατορίας, το σχήμα λειτουργίας και το πώς αυτό επηρέασε τις δημογραφικές πραγματικότητες της ευρύτερης περιοχής την οποία οι Οθωμανοί κατέκτησαν. Ήδη, συζητώντας αυτό το πολύ μεγάλης σημασίας κεφάλαιο, της αλλαγής δηλαδή θρησκεύματος, πρέπει να πω ότι ήταν μονοσήμαντη, μονόδρομος η αλλαγή θρησκεύματος. Δηλαδή Εβραίοι και Χριστιανοί όλων των τάσεων μπορούσαν να γίνουν Μουσουλμάνοι, το αντίστροφο Μουσουλμάνοι να γίνουν Χριστιανοί ή Εβραίοι δεν υπήρχε αυτή η περίπτωση. Μουσουλμάνος ο οποίος τολμούσε να αλλάξει θρήσκευμα απλώς έχανε την επαφή της κεφαλής του με το υπόλοιπο σώμα του. Τον περίμενε θάνατος, δεν υπήρχε αυτή η περίπτωση. Επομένως, μιλούμε για αυτή την μετακίνηση. Μία ήταν η μετακίνηση: από άπιστος να γίνεις πιστός. Δεν υπήρχε άλλη διαδρομή. Το πόσοι, πόσες χιλιάδες άτομα άλλαξαν θρήσκευμα δεν μπορούμε να ξέρουμε με ακρίβεια. Ξέρουμε ότι ήταν μεγάλος ο αριθμός, ο οποίος στη διάρκεια αυτών των αιώνων άλλαξε θρήσκευμα. Σε μεγάλο βαθμό μπορούμε να παρακολουθήσουμε την αλλαγή θρησκεύματος από τα αρχεία των Κάδδηδων δηλαδή των ιεροδικαστών, οι οποίοι κρατούσαν όπως είδατε και από τα προηγούμενα έγγραφα, αρχεία και στοιχεία από κάθε υπόθεση. Αν δηλαδή ήθελες να αλλάξεις θρήσκευμα τι έκανες; Πήγαινες στον Καδή, όπως είπαμε και στην προηγούμενη περίπτωση, και εδήλωνες ότι επιθυμείς να αλλάξεις θρήσκευμα. Έλεγες τρεις φορές το σύμβολο της Πίστεως, που είναι απλούστατο στο Ισλάμ :

«Ένας είναι ο Θεός και Προφήτης του, ο Μωάμεθ» Άμα το πεις τρεις φορές, έχεις μπει στην πλευρά των Μουσουλμάνων και καταγράφεται από τον Καδή, ο οποίος σου δίνει και καινούριο όνομα, δηλαδή ένα Μουσουλμανικό όνομα. Από τα αρχεία της Μακεδονίας, το οθωμανικά αρχεία της Μακεδονίας, που έχουμε στη Θεσσαλονίκη, σας διαβάζω έτσι μερικές τέτοιες καταγραφές, είναι του έτους 1780, πάλι σε μετάφραση στην καθαρεύουσα, το πρωτότυπο είναι γραμμένο σε οσμανική γλώσσα: *«ο εκ του χωρίου Κιλκίς, αμύσταξ νεανίας, Νακουατνάρ, ασπασθείς τον Ισλαμισμόν, ωνομασθεί Ιμπραχήμ. Εδόθη εις τον πλησίον της Αγίας Σοφίας κουρέα Αχμέτ Μπεσέ»*. Τι θα πει αυτή η τελευταία φράση; Ότι γενόμενος Μουσουλμάνος αυτός ο νέος από το Κιλκίς, χρειάζεται να έχει κοντά του έναν νονό, όπως λέμε εμείς στη Χριστιανική πλευρά. Δηλαδή έναν Μουσουλμάνο καθημερινό άνθρωπο, ο οποίος όμως θα τον καθοδηγεί στα της πίστεως. Φυσικά κοντά του θα ήταν και οι Καδήδες κ.λ.π. Άλλο ένα που σας διαβάζω από τέτοια καταγραφή:

« Ο εκ Μπάλτζης, η εκ Μπάλτζης (χωριό) Γεωργία ασπασθήσθα τον ισλαμισμό ονομάσθη Χατιτζέ». Αλλού *« η εκ Κωνσταντινουπόλεως Εβραία Μπενβενίδα ασπασθείσα τον ισλαμισμό ωνομάσθη Ζουμπεϊδέ»* και πάει λέγοντας. Τέτοιες καταγραφές είναι λιτές, δεν λένε τίποτα παραπέρα. Δεν εξηγούν γιατί το άτομο που έρχεται και ζητά να αλλάξει

Θρήσκευμα δεν εξηγεί γιατί αλλάζει, έρχεται και απλά ζητά να αλλάξει. Δεν γνωρίζουμε τα κίνητρά του, γιατί το έκανε αυτό. Όμως, γνωρίζουμε ότι πάρα πολύ μεγάλος αριθμός ανθρώπων άλλαξε θρήσκευμα. Σας ανέφερα σε προηγούμενή μας ενότητα, τον σπουδαίο ελληνοαμερικανό ιστορικό Σπύρο Βρυώνη, ο οποίος έχει συγγράψει, έχει μελετήσει αυτή τη μετακίνηση από το ένα θρήσκευμα στο άλλο, και μπορεί κανείς να διαβάσει το βιβλίο του, όπως σας ανέφερα από τις εκδόσεις του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, σε σχέση με τον εξισλαμισμό της Μ. Ασίας. Ο Βρυώνης μελετώντας οθωμανικά, σελτζουκικά έγγραφα, έγγραφα Χριστιανικά από μοναστήρια κ.λ.π., βλέπει την εξέλιξη των πραγμάτων και μας εξηγεί ότι η Μ. Ασία, 200 χρόνια μετά την έλευση των Σελτζούκων και αργότερα φυσικά των Οθωμανών, απέκτησε πλειοψηφία Μουσουλμανικού πληθυσμού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν διεσώθησαν ομάδες μικρότερες ή μεγαλύτερες εδώθε, κείθε στην τάδε επαρχία, κατοίκων που διατήρησαν το θρήσκευμά τους, είτε το Χριστιανικό, είτε το Ορθόδοξο, είτε το αρμενικό Χριστιανικό θρήσκευμα. Όμως, η πλειοψηφία των κατοίκων της Μ. Ασίας έγιναν Μουσουλμάνοι. Αυτό δεν είναι ακριβές για την περιοχή των ευρωπαϊκών εδαφών. Η επέλαση των Οθωμανών είχε μεγάλη, έφερε σημαντικότερη αλλαγή θρησκείας και για έναν αριθμό κατοίκων της βαλκανικής ολόκληρης. Πρέπει όμως να πούμε ότι ποτέ η βαλκανική δεν έγινε

Εικόνα 23

Όμως, η πλειοψηφία των κατοίκων της Μ. Ασίας έγιναν Μουσουλμάνοι. Η Δυτική Θράκη είχε λοιπόν είχε ένα μεγάλο ποσοστό, απέκτησε ένα μεγάλο ποσοστό Μουσουλμάνων κατοίκων, το 16ο, αλλά κυρίως το 17ο, 18ο αιώνα. Η περιοχή της Αλβανίας απέκτησε πλειοψηφικό αριθμό Μουσουλμάνων κατοίκων στα μέσα του 18ου αιώνα οι Κρητικοί, οι οποίοι άλλαξαν θρήσκευμα, διατήρησαν την ελληνική γλώσσα, αλλά πλέον είχαν γίνει Μουσουλμάνοι

κατά πλειοψηφία Μουσουλμανική. Δεν είχε δηλαδή την εξέλιξη της Μ. Ασίας. Στη

βαλκανική, ιστορικά ο 1 στους 4 κατοίκους παρουσιάζεται Μουσουλμάνος, είτε εξ αλλαγής θρησκείας, είτε από εγκατοίκηση Μουσουλμάνων οι οποίοι και αύξησαν τον πληθυσμό των ευρωπαϊκών εδαφών, τον Μουσουλμανικό πληθυσμό και μέχρι τέλους της οθωμανικής παρουσίας η κυρίαρχη θρησκεία στα ευρωπαϊκά εδάφη, δηλαδή στα βαλκανικά εδάφη, παρέμεινε η Χριστιανική. Και μάλιστα η Χριστιανική Ορθόδοξη. Και οι Έλληνες και όταν δημιουργήθηκαν τα εθνικά κράτη, το ελληνικό κράτος το 19ο αιώνα, το βουλγαρικό κράτος, το σερβικό κράτος, η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού τους ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Δηλαδή είχαν διατηρήσει το θρήσκευμά τους στη διάρκεια όλης της τουρκοκρατίας. Όμως, στην περίπτωση των ευρωπαϊκών τμημάτων που τα ευρωπαϊκά τμήματα ονομάζονται στην οθωμανική ορολογία «Ρούμελη», εμείς ονομάζουμε «Ρούμελη» τη Στερεά, δηλαδή την κεντρική Ελλάδα. Όμως στην οθωμανική διοίκηση επι μακρούς αιώνες η λέξη «Ρούμελη» σημαίνει οι περιοχές της βαλκανικής, δηλαδή τα ευρωπαϊκά εδάφη. Στα ευρωπαϊκά εδάφη, παρουσιάστηκαν ιστορικά μεγάλης κλίμακας εξισλαμισμοί, εκτός από τους ατομικούς εξισλαμισμούς και μεγάλης κλίμακας εξισλαμισμοί. Οι περιοχές στις οποίες συνέβησαν μεγάλης κλίμακας εξισλαμισμοί, στα Βαλκάνια είναι: η περιοχή της Θράκης. Την περιοχή της σημερινής ελληνικής Θράκης, το κομμάτι που βρίσκεται στα ελληνικά σύνορα από το πρώτο τέταρτο του 20ου αιώνα είναι η Δυτική Θράκη. Όπως γνωρίζουμε η Ανατ. Θράκη βρίσκεται στα τουρκικά σύνορα. Η Δυτική Θράκη είχε λοιπόν είχε ένα μεγάλο ποσοστό, απέκτησε ένα μεγάλο ποσοστό Μουσουλμάνων κατοίκων, το 16ο, αλλά κυρίως το 17ο, 18ο αιώνα Η περιοχή της Αλβανίας απέκτησε πλειοψηφικό αριθμό Μουσουλμάνων κατοίκων στα μέσα του 18ου αιώνα Οι κάτοικοι της Αλβανίας ιστορικά ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι στο κέντρο και στο νότο, και στο βορρά Καθολικοί, άρα Χριστιανοί δηλαδή. Απλώς στο βορρά Καθολικοί, στο κέντρο και νότο Ορθόδοξοι. Αυτή η πραγματικότητα ανατρέπεται στα μέσα του 18ου αιώνα Οπότε και περίπου το 70% των Αλβανών μεταστρέφονται στο Ισλάμ . Μεγάλης κλίμακας αλλαγή θρησκείας συνέβη στην Κρήτη, μετά την κατάληψή της από τους Οθωμανούς. Υπολογίζεται ότι τουλάχιστον ένα ποσοστό 40% των κατοίκων της Κρήτης μεταστράφηκε στο Ισλάμ στη διάρκεια του δευτέρου μισού του 17ου αιώνα, που είναι ο αιώνας της κατάκτησης της Κρήτης. Οι κάτοικοι αυτοί, οι Κρητικοί, οι οποίοι άλλαξαν θρήσκευμα, διατήρησαν την ελληνική γλώσσα, αλλά πλέον είχαν γίνει Μουσουλμάνοι και παρέμεναν στην Κρήτη μέχρι την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923. Οι περισσότεροι είχαν ήδη φύγει, αυτοί οι Μουσουλμάνοι ελληνόγλωσσοι Κρητικοί, οι οποίοι έμειναν γνωστοί στην ιστοριογραφία με τον τίτλο τουρκοκρητικοί. Στην Κρήτη, λοιπόν, συνέβη μίας σημαντικής κλίμακας αλλαγή θρησκείας, η οποία απηχείτε και στα κείμενα που σας διάβασα πριν από τα αρχεία του Ηρακλείου. Αυτήν την μεγάλης κλίμακας αλλαγή του θρησκείας στην Κρήτη, την βρίσκουμε καταγεγραμμένη σε διάφορες, σε διάφορα σημεία. Σας διαβάζω τα απομνημονεύματα του Λάμπρου Κουτσονίκου. Ο Λάμπρος Κουτσονίκος ήταν ένας αγωνιστής του 1821, ο οποίος έγραψε τα απομνημονεύματά του και στη σελίδα 101 των απομνημονευμάτων του στον 4ο τόμο γράφει για την Κρήτη και την επανάσταση του 1821 στην Κρήτη και λέει: «Η νήσος Κρήτη προ της ελληνικής επανάστασεως κατοικείτο από εκατό εξήκοντα χιλιάδας Χριστιανούς και εκατόν τριάκοντα χιλιάδας Οθωμανούς». Υπολογίζει δηλαδή περίπου κοντά στο μισό μισό τους κατοίκους της Κρήτης. «Οι δεύτεροι

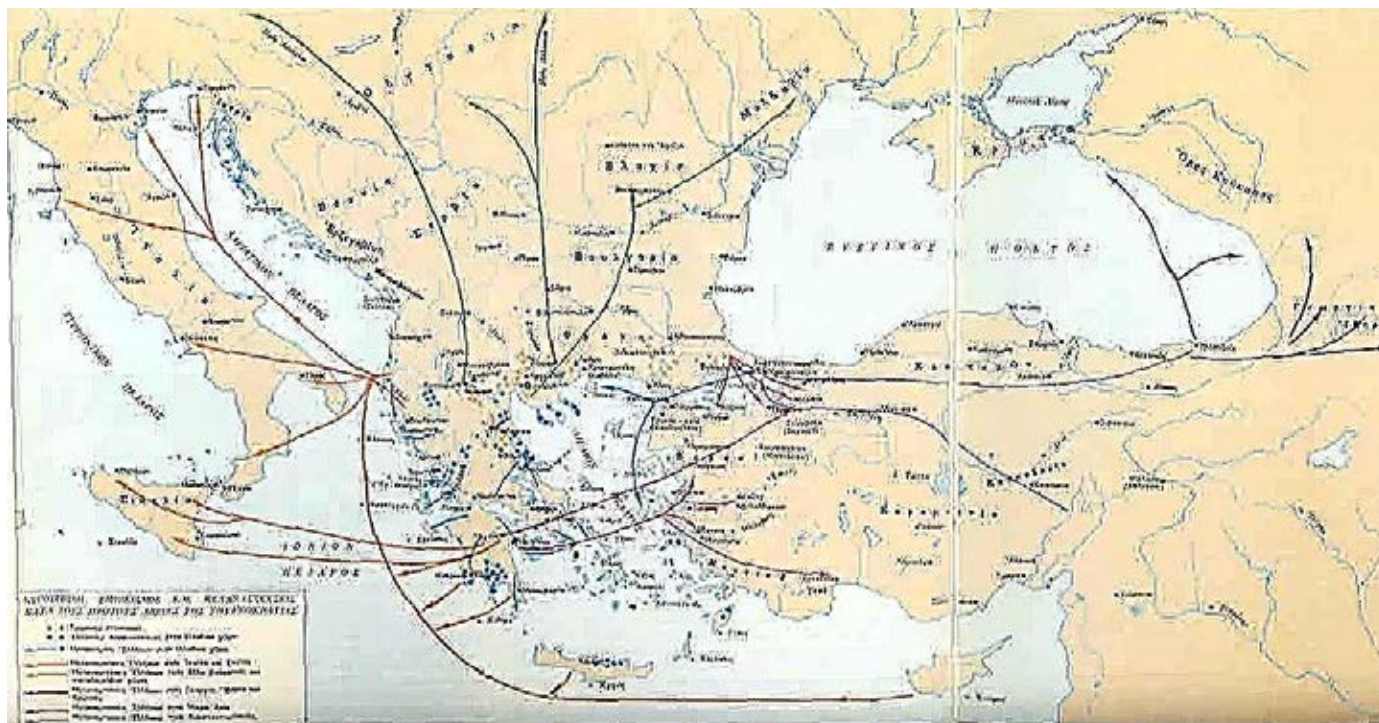
ούτοι... » (δηλαδή οι Μουσουλμάνοι Κρητικοί, οι τουρκοκρητικοί με την ελληνική λαλιά) «... ήσαν εξ αρνηθήσιθρησκον (11. 35)... » (δηλαδή άλλαξαν θρήσκευμα, Χριστιανών) «... αλλά ήσαν φανατικότεροι και των Οθωμανών αυτών διψώντες Χριστιανικού αίματος» (δηλαδή ο Κουτσονίκας περιγράφει ότι την ώρα της επανάστασης του 1821 οι τουρκοκρητικοί δηλαδή αυτοί οι Έλληνες οι οποίοι άλλαξαν θρήσκευμα, κράτησαν τη γλώσσα τους, αλλά είχαν γίνει Μουσουλμάνοι, ήταν εξαιρετικά εχθρικοί και επιθετικοί εναντίον των Ελλήνων στην επίθεσή τους, όταν εκείνοι ξεκίνησαν την επίθεσή τους εναντίον του οθωμανικού καθεστώτος. Μία άλλη περιοχή στην οποία αλλάξαν θρήσκευμα σε μεγάλη κλίμακα, είναι η περιοχή της Βοσνίας, δηλαδή μεταξύ των νοτιοσλάβων οι Βόσνιοι στον 16ο, 17ο, 18ο αιώνα άλλαξαν το θρήσκευμα και σχεδόν ολόκληροι μαζικά έγιναν Μουσουλμάνοι. Έτσι σήμερα στον 20ο αιώνα αν στην Ευρώπη υπάρχουν εθνικά κράτη Μουσουλμανικά, είναι δύο, η Βοσνία που σήμερα είναι ένα ανεξάρτητο κράτος και είναι Μουσουλμανικό κράτος. Είναι Μουσουλμανικό διότι οι νοτιοσλάβοι αυτοί οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι άλλαξαν θρήσκευμα και έγιναν... Όπως και η Αλβανία, η οποία είναι ένα κράτος Μουσουλμανικό. Το 70% περίπου αυτών είναι Μουσουλμάνοι. Επίσης, Μουσουλμανική είναι φυσικά και η Τουρκία, η οποία σε ολόκληρη την Ευρώπη διαθέτει ένα μικρό κομμάτι, αλλά και μόνο με το μικρό κομμάτι αυτό που διαθέτει στην Ευρώπη η Τουρκία είναι η μεγαλύτερη χώρα σε πληθυσμό ολόκληρης της βαλκανικής. Άρα και αυτό ως προς την εξέλιξη των πραγμάτων. Χιλιάδες, βέβαια, άλλοι άνθρωποι άλλαξαν μεμονωμένα θρήσκευμα στην μία πόλη ή στην άλλη. Ποιος ήταν ο σημαντικότερος λόγος αλλαγής του θρησκευάτος τουλάχιστον σε τρεις. Σε δύο από αυτές τις περιπτώσεις γνωρίζουμε ότι τεράστιο ρόλο στην αλλαγή θρησκευάτος στην περιοχή της Θράκης, της δυτικής Θράκης, και τμήματος της ανατολικής, έπαιξαν οι τεκέδες των Σουφ και των Δερβίσηδων. Εξηγήσαμε γιατί. Το ίδιο συνέβη και στην Αλβανία. Οι Αλβανοί μετεστράφησαν στο Ισλάμ μέσα στους τεκέδες των Μπεκτασήδων Δερβίσηδων, για αυτό και μέχρι σήμερα, τώρα στον 20ο αιώνα το πράγμα αλλάζει, ο μέσος Αλβανός είναι Μουσουλμάνος και είναι Μπεκτασής Μουσουλμάνος δηλαδή ανήκει στο Σουφικό κλίμα. Εξάλλου ο Σπύρος Βρυώνης, τον οποίο ανέφερα επανειλημμένως, όταν συστηματοποιεί τους τρεις σημαντικότερους λόγους αλλαγής θρησκευάτος εξηγεί: «πρώτον θεωρεί ως αιτία... » (μεταφράζω από τα Αγγλικά) «... τις κοινωνικές και υλικές, τα κοινωνικά και υλικά κέρδη, τα οποία είχε κανείς όταν άλλαζε θρήσκευμα. Δεύτερη αιτία η επιτυχημένη δράση των διαφόρων θρησκευτικών ιδρυμάτων του Ισλάμ , οι Μουσουλμάνοι Δερβίσηδες, οι Μεντρεσέδες, τα τζαμιά, τα Ιμαρέτια, τα χαμάμ. Και τρίτο, σαν τρίτη αιτία αναφέρει λακωνικά η βία, ο φόβος. Και φυσικά υπήρξαν όχι μόνο εμφανείς αλλαγές θρησκευάτος, αλλά κάποιοι παρέμειναν κρυπτοΧριστιανοί. ΚρυπτοΧριστιανοί γνωρίζουμε ότι υπήρξαν σε αρκετά σημαντικές ομάδες στην Κύπρο, σε περιοχές της Μ. Ασίας κυρίως προς την πλευρά του Πόντου. Αυτοί οι κρυπτοΧριστιανοί εξωτερικά είναι Μουσουλμάνοι, αλλά στα σπίτια τους έκαμαν κρυφά Χριστιανικές τελετές. Αυτοί δεν είχαν τόσο την συμπάθεια των Χριστιανών, διότι θεωρούσαν οι Χριστιανοί ότι κρύβονται, δεν βγαίνουν ανοιχτά να πουν το θρήσκευμά τους και θέλουν να έχουν τα καλά και από τη μία θρησκεία και από την άλλη. Και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και τα Πατριαρχεία γενικά δεν ήταν φιλικά προς

τους κρυπτοχριστιανούς, αλλά παρέμειναν εστίες κρυπτοχριστιανών και παραμένουν μέχρι σήμερα και στην Τουρκία.

2. 3: Πλευρές της οθωμανικής διοίκησης (34'

V 2. 3. 1 Οι "πολλές τουρκοκρατίες". (13')

Καθώς προχωρούμε στην μελέτη των πραγματικότητων του πληθυσμού και του κλίματος αυτής της αυτοκρατορίας, χρειάζεται να σταθούμε σε ένα-δυο της σημεία και να πούμε κάτι εξ αρχής. Όταν μιλούμε για τον οθωμανική περίοδο, την περίοδο της οθωμανικής

Εικόνα 24

Στον 16ο αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία περιελάμβανε όλη την βαλκανική, από το Αιγαίο λίγα σημεία της έλειπαν, την Μ. Ασία, είχε φτάσει μέχρι την Ουγγαρία στο κέντρο, όλο το σημείο που σήμερα είναι ο νότος της Ουκρανίας και της Ρωσίας, η περιοχή του Καυκάσου, ο Εύξεινος Πόντος, δηλ. η Μαύρη Θάλασσα, ανήκε όλη στη δικαιοδοσία των Οθωμανών, η Εγγύς Ανατολή (αυτό που σήμερα είναι Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιορδανία, το μεγαλύτερο τμήμα του Ιράκ, τμήμα της Σαουδικής Αραβίας) η Αίγυπτος και η Β. Αφρική, όλα αυτά ήταν Οθωμανική Αυτοκρατορία για μακρούς αιώνας

κυριαρχίας σε μια τόσο ευρεία περιοχή, την οποία έλεγξε η Αυτοκρατορία αυτή, στον 16^ο αιώνα σας θυμίζω ότι περιελάμβανε όλη την Βαλκανική, από το Αιγαίο λίγα σημεία της έλειπαν, την Μ. Ασία, είχε φτάσει μέχρι την Ουγγαρία στο κέντρο, όλο το σημείο που σήμερα είναι ο νότος της Ουκρανίας και της Ρωσίας, η περιοχή του Καυκάσου, ο Εύξεινος Πόντος, δηλαδή η Μαύρη Θάλασσα, ανήκε όλη στη δικαιοδοσία των Οθωμανών, η Εγγύς Ανατολή (αυτό που σήμερα είναι Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιορδανία, το μεγαλύτερο

τμήμα του Ιράκ, τμήμα της Σαουδικής Αραβίας) η Αίγυπτος και η Β. Αφρική, όλα αυτά ήταν Οθωμανική Αυτοκρατορία για μακρούς αιώνες. Αυτή λοιπόν η Αυτοκρατορία δεν ήταν μια αυτοκρατορία, διότι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν υπήρχε η έννοια του «διοικώ κατά τον ίδιο τρόπο όλους». Υπήρχαν κάποιες κεντρικές γραμμές διοίκησης, πολύ σημαντικές, ήδη αναφέραμε ποια είναι η θέση των απίστων, ποια είναι η θέση των πιστών, κλπ., αλλά υπάρχει μια ποικιλία αντιμετώπισεων για πολλά ζητήματα. Π. χ. οι πληθυσμοί των ψηλών ορεινών ζουν μια άλλη πραγματικότητα οθωμανική από τους πληθυσμούς των πεδιάδων όλους αυτούς τους αιώνες και κατά κανόνα, σχεδόν όλοι οι ορεινοί πληθυσμοί. Όταν λέμε ορεινοί εννοούμε των υψηλών σημείων των βουνών. Οι ημιορεινοί πληθυσμοί και οι πληθυσμοί των πεδιάδων έζησαν μια πληρότητα τουρκικής οθωμανικής διοικήσεως. Διότι οι Οθωμανοί κατακτώντας μια περιοχή εγκαθιστούσαν στις πόλεις, στις κωμοπόλεις, που όλες βρίσκονταν στην πεδιάδα (το πολύ-πολύ σε χαμηλό ορεινό σημείο) την διοίκησή τους, τον διοικητή, το στράτευμα, την φύλαξη, την αστυνομία, τον καδή, τους ουλεμά, ό, τι χρειαζόταν για να λειτουργήσει η οθωμανική διοίκηση. Αντιθέτως, στα ψηλά ορεινά το πράγμα δεν ήταν έτσι διότι όταν οι Οθωμανοί επεχείρησαν να καταλάβουν στην Βαλκανική, για κακή τους τύχη, τα βουνά είναι ψηλά και άγρια, με γκρεμούς, με υψηλές διαφορές υψομέτρου κλπ. Οι Οθωμανοί προσπάθησαν να καταλάβουν τέτοια ψηλά βουνά, όπως π. χ. της Αλβανίας ή του Μαυροβουνίου (το Montenegro είναι η περιοχή πάνω από την Αλβανία) και εκεί συνάντησαν μια σκληρή αντίσταση από τους κατοίκους, που ήταν ορεσίβιοι, σκληροτράχηλοι άνθρωποι, ήξεραν τα βουνά τους, ήξεραν τους γκρεμούς τους, ήξεραν τα μονοπάτια τους, και έτσι ο οθωμανικός στρατός προσπαθώντας να καταλάβει αυτές τις περιοχές είχε τεράστιες απώλειες και στις περισσότερες περιπτώσεις αναγκαζόταν να υποχωρήσει. Αυτό έπαθε και με τον Σεντέρμπεη, αυτό έπαθε και με τους σκληρότατους ορεσίβιους κατοίκους του Montenegro, αυτό έπαθε και στην Μάνη, αυτό έπαθε και σε ψηλά βουνά της Βαλκανικής και της ελληνικής χερσονήσου. Εξ' αυτού οι Οθωμανοί από τον 15ο αιώνα επειδή ήταν πραγματιστές, αποφάσισαν ότι εκεί, οι κάτοικοι των βουνών, μας ενδιαφέρει να τους ελέγχουμε έναν έναν; Μωρέ...θα θέλαμε να το κάνουμε, αλλά είναι σωστό να διαθέσουμε τόσες δυνάμεις, ας πούμε ότι ρίχνουμε όλο μας το στράτευμα για να καταλάβουμε το Montenegro ή να καταλάβουμε την Αλβανία ή να καταλάβουμε τα βουνά της Πίνδου ή να καταλάβουμε τη Μάνη. Για να συντηρήσουμε τη δύναμή μας, να διατηρήσουμε τη δύναμή μας σε αυτά τα ψηλά σημεία πρέπει να γεμίσουμε με φρουρές κάθε κορυφή και κάθε δύσκολο σημείο, δηλαδή να μεταφέρουμε τον στρατό μας στα ορεινά για να ελέγξουμε τι, βρε αδερφέ; Κάτι κτηνοτρόφους εκεί πάνω, με κάτι γίδια και κάτι πρόβατα και κάτι άγριους τύπους; Ε άστο, μην τρελαθούμε κιόλας! Δηλαδή με έναν τρόπο κοινής λογικής απεφάσισαν ότι εκεί οι άνθρωποι των ψηλών βουνών ας ζουν όπως περίπου θέλουν, αρκεί να μας πλήρωναν κάθε χρόνο έναν φόρο, έτσι χοντρικά, και να τον στέλνουν κάτω στον καδή της πεδιάδας κι με αυτό τον τρόπο θα

επικυρώνουν ότι τέλος πάντων δέχονται ότι είναι υπήκοοι της αυτοκρατορίας και εμείς θα είμαστε έτσι μαζί τους, χαλαροί. παρόλο που θα ήθελαν να μπορούν να τους ελέγχουν έναν προς ένα, δεν ήταν σωστό να διαθέσουν τόσες δυνάμεις, τις οποίες θα έπρεπε επίσης να συντηρήσουν σε αυτά τα ψηλά σημεία γεμίζοντας με φρουρές κάθε κορυφή και κάθε δύσκολο σημείο, δηλαδή να μεταφέρουν τον στρατό τους στα ορεινά για να ελέγξουν κτηνοτρόφους, γίδια και πρόβατα δεν άξιζε. Άφηναν λοιπόν τους ανθρώπους των βουνών να ζουν όπως, περίπου, ήθελαν, αρκεί να τους πλήρωναν κάθε χρόνο έναν φόρο, έτσι χοντρικά, και να τον στέλνουν κάτω στον καδή της πεδιάδας κι έτσι θα επικυρώνουν ότι δέχονται ότι είναι υπήκοοι της αυτοκρατορίας. Με τον ίδιο χαλαρό τρόπο αντιμετώπισαν οι Οθωμανοί και τα πολλά μικρά νησάκια που έπεσαν στην κυριαρχία τους στο Αιγαίο, τις Κυκλάδες κλπ. Οι Κυκλάδες έπεσαν τον 16ο αιώνα την περίοδο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, όταν διοικητής του σουλτανικού στόλου ήταν ο περίφημος Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα, ένας φοβερός ναυτικός. Ο Μπαρμπαρόσα ήταν Μουσουλμάνος πειρατής από το Αλγέρι. Το Αλγέρι εκείνη την εποχή βρισκόταν υπό οθωμανικό έλεγχο. Ο Μπαρμπαρόσα κατέλαβε τα μικρά νησιά του Αιγαίου προς όφελος της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ήταν καπουδάν πασάς ο Μπαρμπαρόσα, ήταν ο πιο σημαντικός ναυτικός των Οθωμανών τον 16ο αιώνα, προερχόταν από το Αλγέρι, αλλά η καταγωγή του ήταν από την Μυτιλήνη. Κατά πάσα πιθανότητα υπήρξε γιος Ελληνίδας Χριστιανής και εξισλαμισθέντος Έλληνα. Ο Μπαρμπαρόσα άλλαξε το θρήσκευμά του, έγινε πειρατής, έκανε καριέρα στο Αλγέρι, τον πήραν οι Οθωμανοί, τον έκαναν Καπουδάν Πασά, δηλαδή υπουργό του ναυτικού και αυτός ο άνθρωπος κατέλαβε τα νησιά του Αιγαίου. Αυτά τώρα τα μικρά νησιά

Κατά πάσαν πιθανότητα, ο Μπαρμπαρόσα υπήρξε γιός ελληνίδας Χριστιανής και εξισλαμισθέντος Έλληνα

Εικόνα 25

Ο Μπαρμπαρόσα ήταν Μουσουλμάνος πειρατής από το Αλγέρι. Το Αλγέρι εκείνη την εποχή βρισκόταν υπό οθωμανικό έλεγχο. Ο Μπαρμπαρόσα κατέλαβε τα μικρά νησιά του Αιγαίου προς όφελος της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ήταν καπουδάν πασάς ο Μπαρμπαρόσα, ήταν ο πιο σημαντικός ναυτικός των Οθωμανών τον 16ο αιώνα, προερχόταν από το Αλγέρι, αλλά η καταγωγή του ήταν από την Μυτιλήνη. Κατά πάσα πιθανότητα υπήρξε γιος Ελληνίδας Χριστιανής και εξισλαμισθέντος Έλληνα.

του Αιγαίου, δεν μιλάμε για τα μεγαλύτερα ή εκείνα που είναι κοντά στις ακτές της Μ. Ασίας, πάλι για τους Οθωμανούς είχαν πρόβλημα ελέγχου, διότι ήταν πολλά-πολλά μικρά νησιά που αν ήθελαν να τα ελέγξουν σε πληρότητα έπρεπε να στέλνουν εκεί όλον τους το στόλο και επομένως να κατασπαταλούν δυνάμεις, οπότε θεώρησαν ότι δεν αξίζει να δώσουν και εκεί τόσες δυνάμεις κι έτσι και στα νησιά δεν κατοίκησαν Οθωμανοί. Ούτε στα ψηλά νησιά κατοίκησαν Οθωμανοί, ούτε στα μικρά νησιά του Αιγαίου κατοίκησαν Οθωμανοί και αυτά επίσης τα νησιά, όπως και τα ψηλά βουνά έστελναν στους Οθωμανούς ένα μικρό ποσό συνολικό ενός φόρου και τέλειωναν κάθε χρόνο τη σχέση τους με τους Οθωμανούς. Στέλνοντας αυτόν τον φόρο είναι σαν να λένε ότι είναι υπήκοοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Λέμε ότι στην περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έχουμε πολλές τουρκοκρατίες και όχι μια τουρκοκρατία, διότι αλλιώς έζησαν οι κάτοικοι του Μετσόβου πάνω στην Πίνδο στους αιώνες της Τουρκοκρατίας, αλλιώς οι κάτοικοι της Λάρισας τους αιώνες της Τουρκοκρατίας, οι Χριστιανοί γιατί υπήρχαν και Μουσουλμάνοι, αλλιώς έζησαν οι κάτοικοι της Αντιπάρου την Τουρκοκρατία και αλλιώς έζησαν οι Χριστιανοί κάτοικοι της Σμύρνης ή της Κωνσταντινουπόλεως την Τουρκοκρατία. Σε άλλες περιπτώσεις εφαρμοζόταν το σύνολο των θεσμών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και σε άλλες ελάχιστα γιατί, ως πούμε πάνω στα ψηλά βουνά αφού δεν κατοικούσαν Μουσουλμάνοι, οι κάτοικοι δεν είχαν πρόβλημα να χτίσουν εκκλησίες, να χτυπάνε καμπάνες, να κάνουν λιτανείες ή να έχουν σύμβολα έξω από τις εκκλησίες του κλπ., όπως είχε ο Χριστιανός κάτοικος της Λάρισας, γιατί στη Λάρισα κατοικούσαν πάρα πολλοί Μουσουλμάνοι και επομένως θα προσβάλλονταν από την ανοιχτή και προκλητική τήρηση των λειτουργιών της θρησκείας των απίστων, ενώ στο Μέτσοβο μη όντας ούτε ένας Μουσουλμάνος, δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα όχι μόνο να χτίζεις εκκλησίες, γέμισε η ορεινή βαλκανική με μοναστήρια, με εκκλησίες την περίοδο των Οθωμανών ενώ δεν μπορούσες να χτίζεις νέες εκκλησίες παρά να επισκευάζεις τις ήδη υπάρχουσες. Το ίδιο και τα μικρά νησιά του Αιγαίου, δεν μιλάμε για τα μεγάλα στα οποία κατοίκησαν Μουσουλμάνοι, όπως στην Κρήτη, την Κύπρο, στα νησιά που είναι κοντά στην Μ. Ασία. Αλλά τα μικρά νησιά του Αιγαίου γέμισαν από εκκλησίες και σήμερα είναι τμήμα του τοπίου. Εξ αυτού δεν έχουμε μια τουρκοκρατία. Οι Οθωμανοί δε είχαν από άποψη διαφορετική συμπεριφορά σε έναν τόπο. Αν ένας τόπος υποτάσσονταν πριν από την επίθεση των Οθωμανών στην έκκλησή τους να παραδοθούν, τότε αυτός ο τόπος είχε ειδική μεταχείριση, υπήρχε σεβασμός στη ζωή των ανθρώπων, στην τιμή των ανθρώπων που είχαν παραδοθεί και με κάποιο τρόπο και τις περιουσίες τους, ενώ οι περιοχές οι οποίες δεν είχαν παραδοθεί ζούσαν την κόλαση της καταστροφικής επέλασης του οθωμανικού στρατού, ο οποίος για τρία 24ωρα μπορούσε να πράξει. Επίσης στην περίοδο της Τουρκοκρατίας η οθωμανική Αυτοκρατορία επεφύλασσε διαφορετική συμπεριφορά και σε άτομα, σε οικογένειες. Γνωρίζουμε από έγγραφα που μας έχουν διασωθεί ότι οικογένειες

των Σερρών, της Βέροιας, της Κρήτης, οι οποίες βοήθησαν τους Οθωμανούς κατά την περίοδο της επέλασής τους στα εδάφη, απέκτησαν προνομιακή θέση, με φερμάνι του Σουλτάνου, το οποίο ανανεώνονταν από κάθε Σουλτάνο, είχαν τελείως διαφορετική φορολογική αντιμετώπιση, είχαν προνόμια κλπ.

V 2. 3. 2 Το έγγραφο μήνυμα του Σινάν πασά μπροστά από τα τείχη των Ιωαννίνων (1430) (7')

Για να καταλάβουμε την έκθεση των πραγμάτων θέλω να σας διαβάσω ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο που προέρχεται ακριβώς από αυτή τη φάση τη φάση της εξέλιξης των Οθωμανών και είναι ο περίφημος ορισμός του Σινάν πασά, ο οποίος το 1430 κατέλαβε τα Γιάννενα. Ο Σινάν Πασάς ήταν στρατηλάτης. Είναι 1430 περίπου 20 χρόνια πριν την πτώση της Κωνσταντινούπολης, οι Οθωμανοί έχουν καταλάβει τη Θεσσαλονίκη. Την Θεσσαλονίκη την είχαν πάρει το 1387, την έχασαν κατά τη διάρκεια των οθωμανικών εμφυλίων πολέμων, γιατί μεταξύ 1402 και 1413 έγιναν εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των Οθωμανών και αυτό βοήθησε τα κράτη της Βαλκανικής, το Βυζάντιο, το Βουλγαρικό, το Σερβικό κράτος να ανασάνουν και να ανακαταλάβουν διάφορες περιοχές που είχαν καταλάβει οι Οθωμανοί, αλλά όταν τέλειωσαν οι εμφύλιοι πόλεμοι των Οθωμανών επανήλθαν οι Οθωμανοί και άρχισαν ξανά τις καταλήψεις, έτσι η Θεσσαλονίκη το 1423, ανακαταλήφθηκε από τους Βυζαντινούς. Το 1423 όμως οι Βυζαντινοί επειδή (θεωρούσαν ότι) δεν μπορούσαν να κρατήσουν τη Θεσσαλονίκη παρέδωσαν την άμυνα της Θεσσαλονίκης στους Βενετούς, είπαν δηλαδή οι Παλαιολόγοι στους Βενετούς να την πάρουν και να την υπερασπιστούν εκείνοι ήρθαν τα οθωμανικά στρατεύματα έξω από τη Θεσσαλονίκη το 1430, ζήτησαν την παράδοση της πόλεως, οι υπερασπιστές της Θεσσαλονίκης, οι Βενετοί, αρνήθηκαν να παραδώσουν την πόλη, έτσι η Θεσσαλονίκη κατελήφθη από έφοδο με αποτέλεσμα να ζήσει την κόλαση της καταστροφής για 3 ημέρες. Ο Σινάν Πασάς έχοντας νικήσει στην περιοχή της Θεσσαλονίκης κατέβηκε τη Θεσσαλία, ήδη την έλεγχε τη Θεσσαλία, έφτασε στους πρόποδες της Πίνδου που υψώνεται πάνω από τη θεσσαλική πεδιάδα, μεταξύ Ηπείρου και θεσσαλικής πεδιάδας με τα στρατεύματά του. Εκεί ζήτησε τη βοήθεια των κατοίκων των ορεινών χωριών της Πίνδου, που είναι βλαχόφωνοι κάτοικοι - (Βλάχοι) μέχρι σήμερα για να μπορέσει να περάσει το στράτευμά του μέσα από τα δύσκολα περάσματα της Πίνδου ώστε να φτάσει να κατεβεί στην Ήπειρο και να χτυπήσει τα Γιάννενα. Οι κάτοικοι των ορεινών αυτών βλάχικων χωριών έδωσαν βοήθεια στα στρατεύματα του Σινάν και τους οδήγησαν προς τα Γιάννενα εξ αυτού οι περιοχές των βλαχοχωριών αυτών της Πίνδου απέκτησαν προνόμια, ειδικά προνόμια (το λέω αυτό σχετικά με την ποικιλία των πραγματικοτήτων που υπήρχαν) και τελικά ο Σινάν Πασάς φτάνει μπροστά από τα Γιάννενα, που κι εκεί την άμυνα την έχουν Δυτικοί αυτή τη στιγμή, πάλι με τον ίδιο τρόπο. Φτάνει λοιπόν έξω από τα Γιάννενα και στέλνει μέσα στην πόλη ένα έγγραφο γραμμένο στα ελληνικά. Προφανώς μέσα στο στράτευμά του είχε ελληνόφωνους γραμματικούς, οι

οποίοι του έγγραφαν τα έγγραφα που ήθελε να στείλει προς τους κατοίκους των περιοχών διότι η ελληνική γλώσσα ήταν η πιο διαδεδομένη γλώσσα σε όλη την περιοχή. Ο ορισμός του Σινάν Πασά λέει τα εξής (και είναι ακριβώς όπως τη γράψε ο Σινάν Πασάς):

Τῆς κεφαλῆς τῶν κεφαλᾶδων καὶ αὐθέντου πάσης Δύσεως, τοῦ Σινάν πασά ὀρισμός καὶ χαιρετισμός εἰς τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην Ἰωαννίνων καὶ εἰς τοὺς ἐντιμοτάτους ἄρχοντες, τὸν τε καπετάνον Στρατηγόπουλον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Καπετάνου τὸν κύρ Παῦλον καὶ εἰς τὸν πρωτοστράτορα τὸν Μπουήσαβον καὶ εἰς τὸν πρωτασιγκρήτητὸν Στανίτζηκαὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἄρχοντες τῶν Ἰωαννίνων, μικροὺς τε καὶ μεγάλους.

Εδώ έχουμε ένα εντυπωσιακό κείμενο διότι ο Σινάν Πασάς γνώριζε έναν-έναν τους άρχοντες των Ιωαννίνων, τις μεγάλες οικογένειες των Ιωαννίνων και το πρώτο άτομο προς το οποίο μιλάει με σεβασμό είναι προς τον μητροπολίτη Ιωαννίνων, για τον οποίο χρησιμοποιεί και τον σωστό όρο δηλαδή τον Πανιερώτατον Μητροπολίτην.

Νὰ ἡξεύρετε ὅτι μᾶς ἔστειλεν ὁ μέγας αὐθέντης νὰ παραλάβωμεν τοῦ Δούκα τὸν τόπον καὶ τὰ κάστρη του. Καὶ ὠρισέν μας γοῦν οὕτως: ὅτι ὁποῖον κάστρο καὶ χώρα προσκυνήση μὲ τὸ καλόν, νὰ μηδέν ἔχει κανένα φόβον, οὔτε κακόν οὔτε κουρσεμὸν ἀλλ' οὔτε κανέναν χαλασμόν. καὶ ὁποῖον κάστρο καὶ χώρα δὲν προσκυνήσουσιν, ὠρισεν νὰ τὰ καταλύσω καὶ νὰ τὰ χαλάσω ἐκ θεμελίων, ὡσπερ ἐποίησα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Διὰ τοῦτο γράφω καὶ λέγω σας ὅτι νὰ προσκυνήσετε μὲ τὸ καλόν καὶ μηδέν πλανηθῆτε καὶ ἀκούσετε τῶν Φραγκῶν τὰ λόγια ὅτι τίποτε δὲν σᾶς θέλουν ὠφελήσει, πλην ἂν σᾶς χαλάσουν καθὼς ἐχαλάσασιν καὶ τοὺς Θεσσαλονικαίους. Καὶ ἔνεκεν τούτου ὀμνέω σας τὸν Θεὸν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τὸν προφήτην Μωάμεθ καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ μουσάφια καὶ εἰς τοὺς ἑκατὸν εἰκοσιτέσσαρες χιλιάδες προφήταις τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν μου καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὅπου ζώνομαι ὅτι νὰ μηδέν ἔχετε κανέναν φόβον, μήτε αἰχμαλωτισμόν, μήτε πιασμόν παιδίων, μήτε ἐκκλησίας νὰ χαλάσωμεν, μήτε μασγίδι νὰ ποιήσωμεν ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκκλησίαις σας νὰ σημαίνουν καθὼς ἔχουν συνήθειαν. Ὁ μητροπολίτης νὰ ἔχη τὴν κρίσιν του τὴν ρωμαϊκὴν καὶ ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα οἱ ἄρχοντες ὅσοι ἔχουσιν τιμάρια, πάλιν νὰ τὰ ἔχουσιν τὰ γονικά τους, τὰ ὑποστατικά τους καὶ τὰ πράγματά τους ὅλα νὰ τὰ ἔχουν χωρὶς τίνος λόγου καὶ ἄλλα εἴτι ζητήματα θέλετε ζητήσει νὰ σᾶς τα δώσωμεν. Εἰ τὲ καὶ σταθῆτε πεισματικά καὶ δὲν προσκυνήσετε μὲ τὸ καλόν νὰ ἡξεύρετε ὅτι ὡσπερ ἐδιαγουματίσαμεν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐχαλάσαμεν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐρημώσαμεν καὶ ἀφανίσαμεν τὰ πάντα, οὕτως θέλομεν χαλάσει καὶ ἐσᾶς καὶ τὰ πράγματά σας καὶ τὸ κρῖμα νὰ τὸ γυρέψη ὁ Θεὸς ἀπ' ἐσᾶς.

Δείτο το κλίμα του Σινάν πασά «εσεῖς θα φταίτε αν πάθετε κακό από εμάς».

V 2. 3. 3 Η Οθωμανική διοικητική μηχανή. (14')

Αυτή λοιπόν η αυτοκρατορία, η οποία είχε διαφορετικές συμπεριφορές, επαινώντας κάποιον επειδή τη βοήθησε, ενισχύοντας κάποια περιοχή επειδή ήθελε να έχει εμπορική δράση καλύτερη και καλύτερη οικονομική ανάπτυξη. Είχε χίλια μύρια πρόσωπα, όμως είχε κάτι σταθερό, είχε τις αρχές του Ισλάμ, είχε την διοίκηση, η οποία είχε συγκεκριμένες προδιαγραφές σε πολλά από τα ζητήματα της καθημερινότητας και αυτή η Αυτοκρατορία φυσικά διοικείται από ένα πρόσωπο, είναι αυτοκρατορία. Οι αυτοκρατορίες είναι καθεστώτα, πολιτικές πραγματικότητες, στις οποίες ένα άτομο είναι η απόλυτη κεφαλή και όλος ο άλλος μηχανισμός διοίκησης εξαρτάται κατά απόλυτο τρόπο από αυτήν την κεφαλή, τον αυτοκράτορα. Στην περίπτωση μας, στην τουρκική γλώσσα ονομάζεται «Σουλτάν» ο αυτοκράτορας. Η οθωμανική κοινωνία είχε το σχήμα της πυραμίδας. Στην κεφαλή αυτής της πυραμίδας βρίσκονταν φυσικά ο Σουλτάνος. Η πυραμίδα αυτή χωρίζονταν στα δύο, ανισομερώς. Το επάνω τμήμα της πυραμίδας αποτελείται από όσους υπηρετούν το κράτος, ως δημόσιοι υπάλληλοι, ως στρατιωτικοί και όλοι αυτοί ονομάζονται *askeri*, οι στρατιωτικοί δηλαδή, η ιεραρχία τους, οι διοικητές, οι διοικητές των επαρχιών, των πόλεων, των κωμοπόλεων, οι αστυνομικοί, οι καδήδες, δηλαδή όλοι οι *ulema*, στους οποίους περιλαμβάνονται ο μουφτής, ο σειχούλ Ισλάμ, όλοι αυτοί είναι *askeri* και τα διοικητικά δηλαδή και στρατιωτικά πρόσωπα και ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους από ένα χαρακτηριστικό σημαντικό. Το σημαντικότερο είναι ότι δεν πληρώνουν φόρους, είναι αφορολόγητοι όλοι οι *askeri* (*Askeri*, προέρχεται από την λέξη *asker* που στα τουρκικά θα πει στρατός). Αντιθέτως, το υπόλοιπο και μεγαλύτερο τμήμα της πυραμίδας αποτελείται από τους ανθρώπους οι οποίοι παράγουν σ' αυτή τη χώρα, κτηνοτρόφοι, γεωργοί. Η Οθωμανική αυτοκρατορία, όπως και η περισσότερες αυτοκρατορίες μέχρι πρόσφατα οι κοινωνίες ήταν αγροτικές το 70% του πληθυσμού τους μέχρι και τη Βιομηχανική επανάσταση, μετά άρχισαν να αλλάζουν τα πράγματα, ήσαν γεωργοί και κτηνοτρόφοι, αγρότες. Επίσης, οι τεχνίτες, οι ναυτικοί, οι έμποροι και όλος ο εμπορικός κόσμος, αποτελούν τον παραγωγικό ορμή της αυτοκρατορίας και είναι φορολογούμενοι. Αυτή η ομάδα, που είναι και η μεγαλύτερη, ονομάζονται *reaya* και για αιώνες δεν σήμαινε τον άπιστο, αλλά τον φορολογούμενο. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι Μουσουλμάνοι κτηνοτρόφοι, γεωργοί, τεχνίτες, έμποροι είναι φορολογούμενοι. Σταδιακά, μετά τον 17ο αιώνα ο όρος αυτός άρχισε να σημαίνει άπιστος. Τώρα, οι *askeri* που είναι αφορολόγητοι και που φυσικά αποτελούν την κορυφή της οθωμανικής αυτοκρατορίας, βρίσκονται στα ψηλά στρώματα, έχουν και ένα άλλο χαρακτηριστικό, είναι δούλοι του σουλτάνου, δηλαδή ο σουλτάνος θεωρεί ότι έχει απόλυτη εξουσία πάνω στη ζωή των ανθρώπων αυτών. Εξ αυτού, αν κάποιος *askeri* κατηγορούνταν στον σουλτάνο ότι έχει πράξει εναντίον της αυτοκρατορίας ή εναντίον των συμφερόντων του κράτους ή έβλαψε το κράτος,

εκτελούνταν χωρίς δίκη. Ο σουλτάνος δηλαδή έστελνε μια ομάδα δημίων, η οποία πήγαινε,

του έκοβε το κεφάλι οπουδήποτε βρισκόταν και τέλος. Οι φορολογούμενοι βρίσκονται φυσικά επίσης κάτω από την απόλυτη εξουσία του σουλτάνου, όμως για να εκτελεστούν πρέπει να δικαστούν. Φυσικά και αυτοί βρίσκονταν αντιμέτωποι με την κρίση του σουλτάνου που ήταν ο απόλυτος αρχηγός. Ο σουλτάνος διοικεί το κράτος με τη βοήθεια του διοικητικού του μηχανισμού και κυρίως με το Μέγα Διβάνιον, το υπουργικό του συμβούλιο, το οποίο βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη και κάθε τόσο συγκαλείται στο παλάτι του και παρόντος κατά κανόνα του σουλτάνου, μπορούσε και να μην παρευρίσκεται αν είχε κάποια άλλη απασχόληση, το Μέγα Διβάνιον παίρνει αποφάσεις για τη διοίκηση της χώρας. Στο Μέγα Διβάνιον μετέχει ο σουλτάνος, ο Μέγας Βεζίρης (που είναι το επόμενο πολύ μεγάλο πρόσωπο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, θα λέγαμε ο πρωθυπουργός της χώρας), ο Cadiasker (ο αρχηγός του στρατεύματος των δικαστών, θα λέγαμε ο υπουργός δικαιοσύνης), ο Yenicaraga (ο αρχηγός των γενιτσάρων, γενίτσαρος και ο ίδιος, ο αρχηγός όλου του στρατεύματος), ο Defterdaraga (θα λέγαμε υπουργός οικονομικών, αυτός που κρατάει τα «τεφτέρια»). Το Defter προέρχεται από την ελληνική λέξη διφθέρα, που είναι το δέρμα, επειδή τα βιβλία γράφονταν σε δέρμα ζώων, πέρασε στην αραβική γλώσσα και από εκεί στην τουρκική). Ο Capudan Pasha (ο αρχηγός του ναυτικού, συνήθως εκ γενιτσάρων), οι 2 Beylerbey (οι διοικητές δύο μεγάλων τμημάτων της αυτοκρατορίας, δηλαδή του

ανατολικού και του δυτικού κομματιού. Όταν αυτοί βρίσκονταν στην Κωνσταντινούπολη, επειδή ήταν τεράστιας ισχύος η εξουσία τους, συμμετείχαν στο Μέγα Διβάνιον). Το Μέγα Διβάνιον λοιπόν περιελάμβανε έναν αριθμό ατόμων που όλα είχαν οριστεί από τον σουλτάνο. Ήταν στην απόλυτη δικαιοδοσία του σουλτάνου, τόσο να τους επιλέξει, όσο και να τους απομακρύνει ή και να τους κόψει το κεφάλι. Με αυτούς λοιπόν συζητώντας έπαιρνε ο σουλτάνος τα μεγάλες αποφάσεις. Αυτή φυσικά όχι απλώς είναι *askeri*, είναι η ανώτατη διοίκηση της αυτοκρατορίας. Πρέπει να πούμε ότι οι πασάδες των διαφόρων περιοχών και κυρίως οι δύο *Beylerbey* είχαν και αυτοί δικό τους Διβάνιον, δηλαδή για να διοικήσουν τόσο μεγάλες περιοχές, ασιατικές, ευρωπαϊκές, ο καθένας είχε το δικό του Διβάνιον, το οποίο περιελάμβανε περίπου αντίστοιχα πρόσωπα, διότι η Αυτοκρατορία ήταν τεράστια και έπρεπε να υπάρχει και μια αποκέντρωση της διοίκησης. Η πυραμίδα διαιρείται και καθέτως σε ομάδες πληθυσμού, οι οποίες ονομάζονται *ta'ife*, αλλά έμειναν στην ιστορία με το νεότερο όνομά τους, δηλαδή *millet*. Είναι ομάδες πληθυσμού ανάλογα με το θρήσκευμά τους. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μια θεοκρατική αυτοκρατορία, όλη της η σύλληψη στηρίζονταν στο θρήσκευμα. Αυτό που ενδιέφερε τον σουλτάνο αλλά και όλον τον μηχανισμό διοίκησης ήταν τι θρήσκευμα έχεις, όχι ποιας εθνικότητας είσαι, ποια γλώσσα μιλάς ή ποια έθιμα έχεις. Αυτό τους ενδιέφερε τελείως δευτερευόντως, απλά για τη διευκόλυνση της διοίκησης, τα δεύτερα στοιχεία, αλλά το μεγάλο στοιχείο είναι το στοιχείο του θρησκεύματος. Δηλαδή η πυραμίδα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, δηλαδή οι κάτοικοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας διαιρούνται, το ένα είναι το *millet* των Μουσουλμάνων, δηλαδή των ανθρώπων πρώτης κατηγορίας, αφοί είναι η επίσημη θρησκεία της διοίκησης και των Τούρκων, το άλλο μεγάλο *millet* είναι οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, οι οποίοι ονομάζονται *Rum*, από το Ρωμαίος, άλλο είναι οι Εβραίοι και άλλο οι Αρμένιοι. Κάθε *millet* για τους Οθωμανούς είναι οπωσδήποτε τμήμα της αυτοκρατορίας και είναι υπήκοοι του σουλτάνου και υπακούν σε πολλά κεντρικά ζητήματα αλλά όσον αφορά τα θέματα της θρησκείας τους υπακούν στις διαταγές και στην καθοδήγηση της δικιάς τους ιεραρχίας. Οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι δηλαδή έχουν επικεφαλής τους για τα εσωτερικά τους ζητήματα, τα θρησκευτικά και άλλα, των Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τους Πατριάρχες Ιεροσολύμων, Αντιοχείας και Αλεξάνδρειας, διότι όλες αυτές τις περιοχές μετά το 1517 τις κατέλαβαν οι Οθωμανοί και έτσι το 1517 όλα τα ανατολικά Πατριαρχεία βρίσκονται υπό τον οθωμανικό έλεγχο, λίγο πριν δηλαδή από την περίοδο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς είχαν συμβεί αυτές οι πολύ μεγάλες αλλαγές, οι Πατριάρχες, οι Μητροπολίτες, οι Επίσκοποι, οι Ιερείς έχουν ρόλο στη ζωή των Χριστιανών ορθοδόξων και στη ρύθμιση πολλών εσωτερικών τους ζητημάτων. Αντίστοιχα οι Εβραίοι έχουν τους ραβίνους τους. Οι Οθωμανοί ήθελαν να υπάρχει και ένας κεντρικός ραβίνος, όπως είναι αντιστοίχως στους Χριστιανούς ο Πατριάρχης και στους Μουσουλμάνους ο Σεϊχουλισλάμ αλλά οι Εβραίοι δεν ξέρουν από τέτοια πράγματα κι έτσι παρότι δημιουργήθηκε ένας

θεσμός, κατά κάποιον τρόπο πιεστικά, του αρχιραβίνου, τελικά λειτούργησαν μόνο με τους επιμέρους ραβίνους και οι Αρμένιοι, οι οποίοι είναι Χριστιανοί αλλά ανήκουν σε μια ιδιαίτερη μονοφυσιτική τάση του Χριστιανισμού και έχουν τον δικό τους Πατριάρχη και τους δικούς τους Μητροπολίτες και Επισκόπους. Αυτή είναι η δομή του Οθωμανικού κράτους μέσα στο οποίο συμβαίνουν τα γεγονότα που τώρα εξηγούμε και οι αλλαγές των πραγμάτων, τις οποίες είδαμε και που θα δούμε.

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 3Η

Εβδ. 3 : Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε. Μέρος 2°

Περιεχόμενα Εβδομάδας 3

Εβδ 3: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε. Μέρος 2ο.

(13 video, συνολικά 144')

3. 1: Οθωμανικές πρακτικές δημογραφικής επέμβασης και αλλαγής

(5 video, συνολικά 58')

V3. 1. 1 Στοιχεία για την δημογραφική εικόνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. (14') <https://www.youtube.com/watch?v=dHUIWJtsRFI>

V3. 1. 2 Φυγή πληθυσμών κατά τον 14° και 15° αιώνα (14')

<https://www.youtube.com/watch?v=Dshp1kNA2yQ>

V3. 1. 3 Εγκαταστάσεις νέων πληθυσμών από τους Οθωμανούς: Γιουρούκοι και Κονιάροι. (9')

https://www.youtube.com/watch?v=_7H7pWWuQ-8

V3. 1. 4 Η μέθοδος του Sürgün. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=VZh-0qHNEU8>

V3. 1. 5 Προσέλκυση κατοίκων προς επανεγκατάσταση. (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=u1mli8InPHY>

3. 2: Εβραίοι, Βλάχοι, Αρβανίτες

(8 video, συνολικά 86')

V3. 2. 1 Θεωρίες σε σχέση με την έκταση των δημογραφικών αλλαγών. (14')

https://www.youtube.com/watch?v=INhnnQLD_k0

V3. 2. 2 Οι εξ Ισπανίας Εβραίοι. (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=cBAaQtaGDaM>

V3. 2. 3 Οι Εβραίοι Dönme. (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=wyYnD6kXhX4>

V3. 2. 4 Βλάχοι. (17')

<https://www.youtube.com/watch?v=OWxa8847-fQ>

V3. 2. 5 Αλβανοί, Αρβανίτες. (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=8eciS3R0glQ>

V3. 2. 6 Διάχυση Αλβανών προς Νότον. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=dRgktfRBLGk>

V3. 2. 7 Έγγραφα σχετικά με τους Αρβανίτες. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=BYSIGHz58LA>

V3. 2. 8 Καραγκούνηδες. Σαρακατσαναίοι. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=oX6dwOHfpJ8>

Εβδ. 3: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε. Μέρος 2° (144')

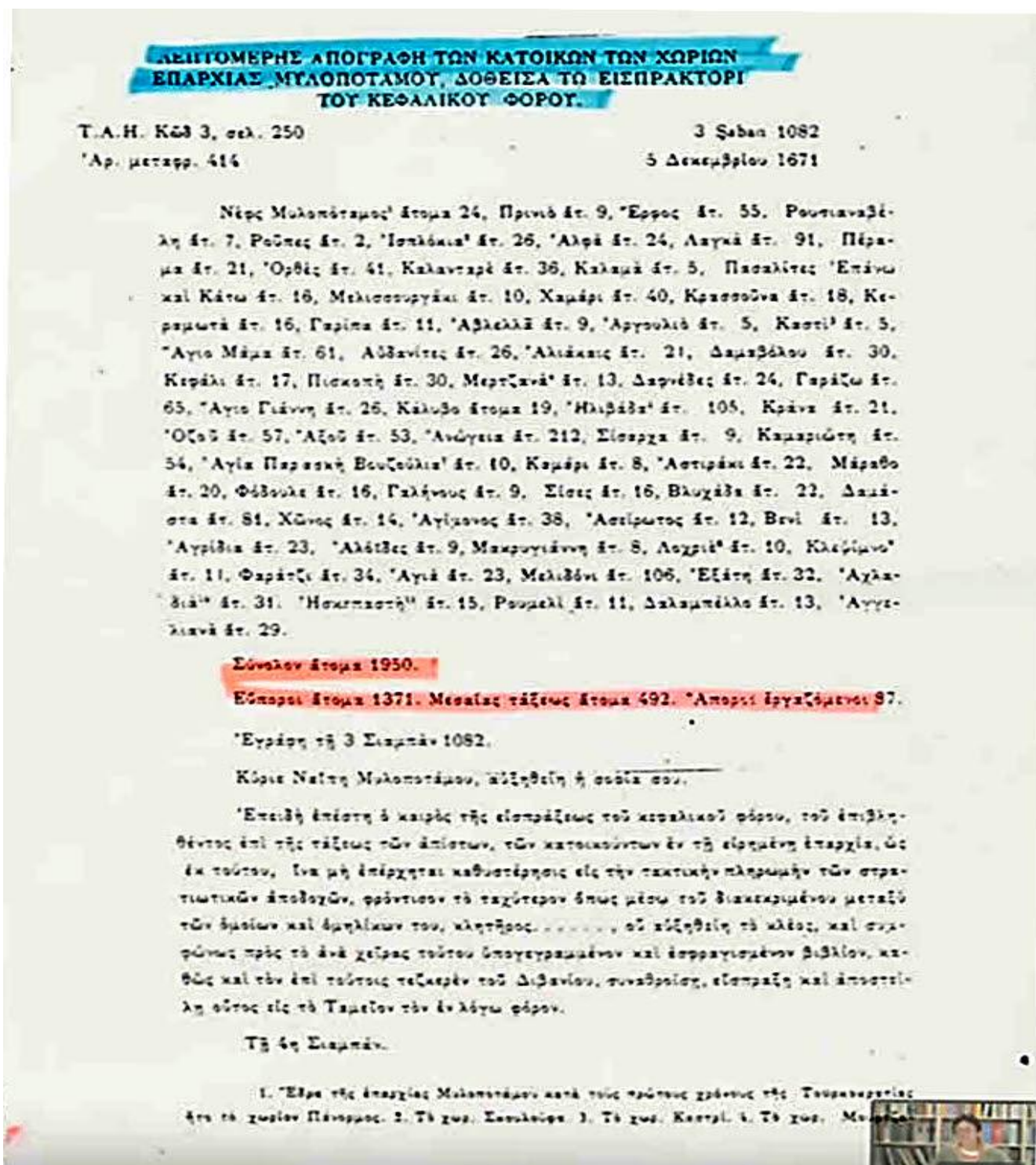
(5 υποκεφάλαια, συνολικά 58')

3. 1 : Οθωμανικές πρακτικές δημογραφικής επέμβασης και αλλαγής (58')

Υ 3. 1. 1 Στοιχεία για την δημογραφική εικόνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. (14')

Έρθε τώρα η ώρα να προχωρήσουμε λίγο περαιτέρω στα ζητήματα που αφορούν τον πληθυσμό, το χειρισμό των ανθρώπων και τις δημογραφικές εξελίξεις που έφερε η Οθωμανική παρουσία ήδη έχουμε ξεκινήσει αυτή τη συζήτηση μόνο και μόνο μιλώντας για την –για τις αλλαγές θρησκευματος, αυτό επίσης είναι ένα στοιχείο δημογραφικό σημαντικό. Θα πρέπει να πούμε ότι έχουμε μια αίσθηση των δημογραφικών –αρκετών δημογραφικών στοιχείων όσον αφορά το οθωμανικό κράτος, λόγω του εξής γεγονότος: η οθωμανική διοίκηση ήταν πάρα πολύ προσεκτική, ιδιαίτερα τη περίοδο της ακμής γιατί μετά τον 17ο αιώνα, όλα τα στοιχεία της διοίκησης του οθωμανικού κράτους αρχίζουν να μεταλλάσσονται, το κράτος να γίνεται δυσλειτουργικό, να μην έχει πια την –τις επιτυχείς πλευρές διοίκησης που το είχε χαρακτηρίσει τους πρώτους αιώνες, πάντως για ένα μεγάλο διάστημα οι « λεπτομερής απογραφή των κατοίκων των χωριών της επαρχίας Μυλοποτάμου δοθείσα τω εισπρακτόρι -του κεφαλικού φόρου» το 1671 Οθωμανοί είναι πάρα πολύ συνεπείς στο να απογράφουν τους κατοίκους των περιοχών. Εδώ κάνω μια διευκρίνιση: δεν απογράφουν τους κατοίκους των ψηλών ορεινών γιατί εκεί δεν πηγαίνει κανένας Μουσουλμάνος. Δεν απογράφουν τους κατοίκους των μικρών νησιών γιατί εκεί δεν πηγαίνει Μουσουλμάνος. Έτσι κι αλλιώς απ' αυτές τις περιοχές των ψηλών ορεινών και των μικρών νησιών, παίρνουν το φόρο έτσι λίγο στα τυφλά « κατ' αποκοπήν » όπως λέγονταν –όπως λέμε, “makrou” είναι ο όρος στα -στην τουρκική γλώσσα αυτό για το κατ' αποκοπήν – makrou, όμως σε όλες τις υπόλοιπες περιοχές όπου μπορούσε άνετα να βρεθεί η οθωμανική διοίκηση και τα λοιπά, γινόταν λεπτομερής απογραφή των κατοίκων, κάθε-τουλάχιστον κάθε 5 χρόνια, το πολύ κάθε 10 χρόνια, όχι όλη μαζί, στην - όλη η Αυτοκρατορία ταυτοχρόνως αλλά κάθε περιοχή θα ήξερε ότι στα 5 άντε, άντε στα 7, άντε στα 8 χρόνια θα δεχτεί την επίσκεψη των απογραφέων οι οποίοι θα καθίσουν κάτω και θα απογράψουν τι παράγει αυτή η περιοχή, πόσοι κάτοικοι το κατοικούν και τα λοιπά. Συνήθως οι απογραφείς κατέγραφαν τον αριθμό των “hane”, hane στα τούρκικα θα πει νοικοκυριό, σπίτι με την ευρύτερη όμως έννοια, η ευρύτερη οικογένεια, πόσοι χανέδες κατοικούν στο τάδε χωριό, στην τάδε κωμόπολη, τι θρήσκευμα έχουν, αυτό είχε σημασία

για τα φορολογικά κατάστιχα , διότι όπως είπαμε οι άπιστοι πλήρωναν άλλους επιπλέον φόρους απ' τους πιστούς και οι πιστοί πλήρωναν κι εκείνοι κάποιους ειδικούς φόρους, άρα

Εικόνα 26

Λεπτομερής απογραφή των κατοίκων των χωριών της επαρχίας Μυλοποτάμου δοθείσα τω εισπρακτόρι -του κεφαλικού φόρου» το 1671

χρειαζόταν να ξέρει -ο-το Υπουργείο Οικονομικών το θρήσκευμα, να ξέρει τον αριθμό των κατοίκων και επίσης καταγράφονταν και οι- ο πλούτος του χωριού. Όχι ανά άτομο – ο απογραφέας μπορεί να το κατέγραφε ανά άτομο αλλά θα εξηγήσουμε ότι το κράτος, όταν υπολόγιζε το φόρο, δεν τον υπολόγιζε ανά άτομο αλλά ως σύνολο του χωριού. Ξεκινάμε από την πλευρά αυτή, της καταγραφής. Έχουμε απογραφές άλλοτε πιο πλούσιες, άλλοτε πιο –με περισσότερα στοιχεία, άλλοτε με λιγότερα στοιχεία, ας πούμε εδώ σας έχω μία τέτοια « λεπτομερής απογραφή των κατοίκων των χωριών της επαρχίας Μυλοποτάμου δοθείσα τω εισπρακτόρι -του κεφαλικού φόρου» το 1671, πάλι απ’ την Κρήτη είναι και γράφει : Πρινιό άτομα 9, Ρούπες άτομα 2 και τα λοιπά και τα λοιπά. Σύνολο: άτομα 1950, από αυτή την περιοχή Μυλοποτάμου. Εύπορα άτομα 1371, μεσαίας τάξεως άτομα 492, άποροι εργαζόμενοι 87. γιατί ο απογραφέας εδώ δίνει αυτά τα στοιχεία; Προφανώς αυτοί οι κάτοικοι είναι –είναι άπιστοι, δηλαδή Χριστιανοί και αναγράφεται πόσοι είναι εύποροι, πόσοι είναι μεσαίας και πόσοι είναι άποροι διότι ο κεφαλικός φόρος, ο φόρος *cizye*, που σας είπα σε προηγούμενο μάθημα, πληρωνόταν ανάλογα-σε τρεις κλίμακες. Περισσότερο φόρο πλήρωναν οι εύποροι, περισσότερο της μεσαίας τάξεως και ελάχιστα της χαμηλής τάξεως και φυσικά αν ήσουν ανάπηρος δεν πλήρωνες τίποτε. Άρα γίνονται απογραφές σ’ αυτή την Αυτοκρατορία που αρκετές φορές μας δίνουν περισσότερα στοιχεία. Το-αυτό το χαρακτηριστικό της απογραφής που μας δίνει στοιχεία για τη δημογραφία, που τώρα προσεγγίζουμε και στα προηγούμενα σημεία, μας δίνει επίσης την ευκαιρία να πούμε ένα –να αναφερθούμε σε ένα μεγάλο θέμα της εισπραξης των φόρων από την οθωμανική Αυτοκρατορία στην περίοδο της ακμής και μέχρι το 1691, δηλαδή μέχρι το τέλος του 17ου αιώνα οι Οθωμανοί εισέπρατταν το φόρο όχι ανά άτομο, όχι ανά οικογένεια αλλά ανά χωριό ή θρησκευτική ομάδα -ανά δηλαδή- στις πόλεις ανά μαχαλά ή ανά συντεχνία, δηλαδή ανάλογα με το επάγγελμα. Έπαιρνε ομαδικά το φόρο, διότι μπορεί να γίνονταν η απογραφή ανά άτομο ή ανά *hane*, ο απογραφέας σημείωνε τι έχει ο χανές της κυρά Κατίνας, τι έχει –τι εισόδημα έχει ο χανές του κυρ Γιώργη. Όλα αυτά τα στοιχεία πήγαιναν στο Υπουργείο Οικονομικών και το επιτελείο του ντεφτεργκάρ αγκά δηλαδή του Υπουργού Οικονομικών, κάθονταν και επεξεργάζονταν τα στοιχεία του εισοδήματος ολόκληρου του χωριού και έβγαζαν ένα αποτέλεσμα. και έλεγε: το χωριό λοιπόν αυτό θα χρωστάει φόρο- τόσο φόρο για τα σιτηρά, τόσο φόρο για την –*cizye*, τόσο φόρο χαράτς και ... ο φόρος δηλαδή ερχόταν συνολικά για το χωριό.

Αυτό το κρατάμε γιατί θα παίξει τεράστιο ρόλο σε ένα άλλο τομέα που ήταν χαρακτηριστικός της ζωής μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία –ήταν η ενδυνάμωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, διότι όταν σου στέλνει η κεντρική διοίκηση ένα γενικό κοστούμει φόρου που λέει ότι εσείς τα 200 τόσα άτομα, οι είκοσι οικογένειες που κατοικείτε σ’ αυτό το χωριό, οφείλετε να παραδώσετε στις 20 Απριλίου –λέω τώρα αυθαιρέτως- στον φοροεισπράκτορα που θα έρθει στο χωριό σας το τάδε ποσό, είναι ένα συνολικό ποσό. Αυτό το ποσό πρέπει να επιμεριστεί και να εισπραχθεί από τους ίδιους-από το ίδιο το χωριό- ούτως ώστε όταν έρθει ο φοροεισπράκτορας -τι είπαμε στις 20 Απριλίου- να είναι μέσα σε ένα πουγκί και να δοθεί στον εισπράκτορα, να πάρει το χωριό την απόδειξη ότι

RECENSEMENT DANS L'EMPIRE OTTOMAN

35

Tableau No. 7

Composition religieuse de la population des principales villes de l'Empire Ottoman d'après les résultats des recensements effectués entre 1520 et 1530:

Villes	Musulmans (feux)	Chrétiens (feux)	Juifs (feux)	Total (feux)
Istanbul	9 517	5 162	1 647	16 326 (1478)
Brousse	6 165	69	117	6 351
Andrinople	3 338	522	201	6 351
Angora	2 399	277	28	4 061
Athènes	11	2 286		2 297
Tokat	818	701		1 519
Konia	1 092	22		1 114
Sivas	261	750		1 011
Sarajevo	1 024	—		1 024
Monastir	640	171	34	845
Skoplje	630	200	12	842
Sofia	471	238		709
Salonique	1 229	989	2 645	4 863
Siroz	671	357	65	1 093
Trikala	301	343	181	825
Larissa	693	75		768
Nicopolis	468	775		1 343

turier, tisserand, forgeron, armurier, etc. Seuls les chefs de 247 feux étaient soldats, fonctionnaires, religieux ou retraités. Le reste se composait probablement d'agriculteurs.

Εικόνα 27

ο Ελμερ Λουφτί Μπαρκάν (Ömer Lütfi Barkan) Τούρκος συνάδελφος ιστορικός ο οποίος ασχολείται ακριβώς με τις δημογραφικές-με τους δημογραφικούς δείκτες της Αυτοκρατορίας μέσα απ' τις απογραφές, κάθεται δηλαδή και τους τακτοποιεί και βγάζει τα συμπεράσματά του και μας δίνει και κάποιους πίνακες που ήθελα να σας δείξω.

έδωσε το φόρο και να τελειώσει αυτό το φορολογικό έτος. Αυτή η ανάγκη πληρωμής του φόρου, κατανομής του φόρου, είσπραξης του φόρου ώστε να πληρωθεί, οδήγησε φυσικά στο φαινόμενο της ενίσχυσης της τοπικής αυτοδιοίκησης, διότι κάποιιο έπρεπε να κάνουν αυτό το δύσκολο

καθήκον, δηλαδή να επιμερίσουν το φόρο. Αυτές λοιπόν οι απογραφές έχουν μελετηθεί από ειδικευμένους μελετητές, ένας είναι ο Ελμερ Λουφτί Μπαρκάν (Ömer Lütfi Barkan) Τούρκος συνάδελφος ιστορικός ο οποίος ασχολείται ακριβώς με τις δημογραφικές-με τους

δημογραφικούς δείκτες της Αυτοκρατορίας μέσα απ' τις απογραφές, κάθεται δηλαδή και τους τακτοποιεί και βγάζει τα συμπεράσματά του και μας δίνει και κάποιους πίνακες που ήθελα να σας δείξω. Κοιτάξτε ας πούμε στο 1520 τον πληθυσμό ανά θρήσκευμα κάποιων πόλεων. Η Κωνσταντινούπολη το 1520 περίπου, έχει ένα πληθυσμό 9 χιλιάδων –με συγχωρείτε-9517 νοικοκυριών, κάθε νοικοκυριό το υπολογίζουμε περίπου 5 άτομα, άρα αυτό- αυτός ο αριθμός πρέπει να πολλαπλασιαστεί επί 5, 5162 Χριστιανικά νοικοκυριά, δηλαδή η Κωνσταντινούπολη το 1520 -1530, 70 χρόνια μετά την κατάκτησή της έχει ήδη υπεροχή Μουσουλμανικού πληθυσμού, πάντως οι Χριστιανοί παραμένουν πολλοί και 1647 εβραϊκά νοικοκυριά. Ας πούμε η Αδριανούπολη επίσης την ίδια περίοδο έχει 3338 νοικοκυριά Μουσουλμάνων, 522 νοικοκυριά Χριστιανών, δηλαδή είναι μια τουρκόπολη και 201 νοικοκυριά Εβραίων. Η Αθήνα την ίδια περίοδο, έχει μόλις 11 νοικοκυριά Μουσουλμάνων, 2286 νοικοκυριά Χριστιανών, δηλαδή είναι μια Χριστιανούπολη η Αθήνα και δεν έχει καθόλου Εβραίους κατοίκους. Τα Σκόπια μια σπουδαία πόλη της ευρύτερης Μακεδονίας-κέντρο σαν του Σαντζακίου, τα Σκόπια είχαν 630 εκατομμύρια -630 χανέδες – νοικοκυριά Μουσουλμάνων, 200 νοικοκυριά Χριστιανών και μόλις 12 νοικοκυριά Εβραίων. Κοιτάξτε τώρα στη Θεσσαλονίκη τι ενδιαφέροντες –ενδιαφέρουσες έχουμε πλευρές, 1229 νοικοκυριά Μουσουλμάνων, 989 νοικοκυριά Χριστιανών, 2645 νοικοκυριά Εβραίων. Η Θεσσαλονίκη είναι μια εβραιούπολη ήδη στα 1520-1530. Οι Σέρρες, 671 νοικοκυριά Μουσουλμάνων, 357 νοικοκυριά Χριστιανών, 65 νοικοκυριά Εβραίων, δηλαδή στις Σέρρες υπερτερεί το Μουσουλμανικό στοιχείο. Στα Τρίκαλα 301 χανέδες Μουσουλμάνων, 343 χανέδες Χριστιανών. Είναι πολλοί οι Μουσουλμάνοι αλλά υπερέχουν οι Χριστιανοί, 181 νοικοκυριά Εβραίων. Στη Λάρισα τώρα κοιτάξτε εντυπωσιακό 693 νοικοκυριά Μουσουλμάνων, 75 μόνο νοικοκυριά –Χριστιανών- άρα η Λάρισα είναι μία άρα η Λάρισα είναι μία τουρκόπολη, μία Μουσουλμανική πόλη. Οι δείκτες αυτές-αυτοί φυσικά αλλάζουν μέσα στο χρόνο, άλλες πόλεις αποκτούν ακόμη περισσότερους Μουσουλμάνους κατοίκους, άλλες πόλεις αποκτούν περισσότερους Εβραίους, άλλες πόλεις μέσα στο χρόνο τα πράγματα θα παίξουν, αλλά μέσα λόγω αυτών των απογραφών και των στοιχείων που έχουμε από την οθωμανική διοίκηση μπορούμε να παρακολουθήσουμε αρκετά καλά τη δημογραφική –δημογραφικά στοιχεία που αφορούν την Οθωμανική Αυτοκρατορία τόσο όσο προς το θρήσκευμα, όσο και ως προς τον αριθμό των κατοίκων, όσο και ως προς τις μεταβολές των, των του πληθυσμού και πρέπει να σας πω το εξής: Θα πει κανείς, μα μπορεί οι απογραφείς επίτηδες μια και ήταν Μουσουλμάνοι να υπερτονίζουν τον αριθμό των Μουσουλμανικών νοικοκυριών για να φανεί ότι μια περιοχή είναι πιο Μουσουλμανική και να μειώνουν τον αριθμό των απίστων Εβραίων ή Χριστιανών, για να φανεί το μεγαλείο του Ισλάμ . Όμως οι μελετητές του πράγματος θεωρούν ότι αυτό δε συνέβαινε, διότι οι οδηγίες από την κεντρική διοίκηση ήταν –μάλλον υποψιάζονταν το αντίστροφο, διότι η οθωμανική διοίκηση ήθελε να ξέρει ακριβώς τον αριθμό κι αν είναι δυνατόν οι άπιστοι να είναι αρκετοί διότι από αυτούς τους απίστους είχε εισοδήματα φορολογικά, αύξανε ο πλούτος δηλαδή της χώρας και έτσι οι απογραφείς σύμφωνα με τους μελετητές δεν υπερτονίζουν το Μουσουλμανικό στοιχείο εις βάρος των απίστων. Μπορεί να υποψιαστούμε ότι συμβαίνει το αντίστροφο.

Υ 3. 1. 2 Φυγή πληθυσμών κατά τον 14ο και 15ο αιώνα (14')

Η αλλαγή, οι δημογραφικές αλλαγές όπως είπαμε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ιδιαίτερα τους πρώτους 3 αιώνες της επέλασης των Οθωμανών, της διάχυσής τους, της

Εικόνα 28

Τον 14ο, 15ο αιώνα αυξήθηκε ο πληθυσμός των ορεινών, των ψηλών ορεινών της Βαλκανικής ακριβώς από άτομα τα οποία διέφευγαν αυτόν τον κίνδυνο και τα όσα συνέβαιναν. Άλλοι διέφευγαν προς τα ορεινά, άλλοι διέφευγαν προς άλλες περιοχές που πίστευαν ότι δεν θα δεχθούν προέλαση των Οθωμανών όσοι φοβούνταν τις εξελίξεις των πραγμάτων και τις ανατροπές που θα συμβούν διέφευγαν σε Βενετικές κτήσεις, την Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου,

εγκατάστασής τους κ.λ.π. όλες αυτές οι αλλαγές επέφεραν κάθε τόσο καινούρια δημογραφικά δεδομένα

γνωρίζουμε ότι η επέλαση των Οθωμανών μαζί με τους εμφυλίους πολέμους μαζί με των μεταξύ των βυζαντινών, τους εμφυλίους πολέμους βυζαντινών με βυζαντινών του 14ου αιώνα, εμφύλιοι πόλεμοι Σέρβων μεταξύ Σέρβων, συγκρούσεις Βουλγάρων με Βυζαντινούς, Σέρβων με Βυζαντινούς και φυσικά Οθωμανών με όλους αυτούς που προείπαμε, Βενετών με Οθωμανούς, όλα αυτά έπαιζαν ρόλο στις δημογραφικές αλλαγές διότι ο πόλεμος φέρνει καταστροφές, φέρνει νεκρούς, ολόκληρες περιοχές έχαναν ένα ποσοστό τουλάχιστον των κατοίκων τους, είτε διότι λόγω του πολέμου στον 14ο και τον 15ο αιώνα έχουμε αυτά τα συμπτώματα λογικό είναι αυτά τα φαινόμενα αλλά και επίσης διότι όχι μόνο ο πόλεμος επιφέρει καταστροφές και απώλειες ζωής που είναι φανερό αυτό ότι θα συμβεί, αυτονόητο, αλλά προ του φόβου του επικείμενου πολέμου ή των εξελίξεων του, πολλές χιλιάδες κατοίκων έπαιρναν τον δρόμο της διάσωσης για να μη βρεθούν και κυρίως άνθρωποι των πεδιάδων και τούτο διότι ο πόλεμος συνέβαινε συνήθως κατά συντριπτική πλειοψηφία στις πεδιάδες, εκεί κινούνται οι στρατιώτες, εκεί κινούνται οι

στρατιές, άντε και τα ημιορεινά, αυτές είναι οι περιοχές οι οποίες ζουν τον πόλεμο βαθιά στο πετσί τους, οι περιοχές λοιπόν αυτές έχαναν κατοίκους διότι περνούσαν στρατιώτες, οι στρατιώτες όλων των στρατευμάτων όταν περνούν δεσμεύουν τις τροφές, μπαίνουν στα σπίτια, παίρνουν για να φάνε, καταστρέφουν, αν γίνονται και μάχες, άνθρωποι βρίσκονται νεκροί, στρατιώτες, λεηλασίες, σκλαβοπάζαρα κ.λ.π., όλα αυτά φέρνουν αλλαγή των πραγμάτων και φυσικά πολλοί άνθρωποι, χιλιάδες άνθρωποι σπεύδουν προς τα ορεινά, τα ψηλά ορεινά, να σωθούν. Τον 14ο, 15ο αιώνα αυξήθηκε ο πληθυσμός των ορεινών, των ψηλών ορεινών της Βαλκανικής ακριβώς από άτομα τα οποία διέφευγαν αυτόν τον κίνδυνο και τα όσα συνέβαιναν. Άλλοι διέφευγαν προς τα ορεινά, άλλοι διέφευγαν προς άλλες περιοχές που πίστευαν ότι δεν θα δεχθούν προέλαση των Οθωμανών όσοι φοβούνταν τις εξελίξεις των πραγμάτων και τις ανατροπές που θα συμβούν διέφευγαν σε Βενετικές κτήσεις, την Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου, όταν οι Οθωμανοί επιτίθενταν σε αυτά, ξανά διέφευγαν άτομα από αυτά προς άλλες περιοχές που θεωρούσαν ασφαλέστερες, τα Επτάνησα, πολλοί από αυτούς κατέφευγαν στην Ιταλία μια και καλή γιατί έλπιζαν ότι εκεί οι Οθωμανοί δεν θα φτάσουν. Οι Οθωμανοί χτύπησαν περιοχές της Ιταλίας και ακτές της Ιταλίας και τον Νότο της Ιταλίας αλλά τελικά δεν κατέλαβαν τμήματα της Ιταλίας. Έτσι έχουμε διαφυγές προς τα εκεί, έχουμε γενικά μεταναστεύσεις. Άλλοι από την Βαλκανική μπροστά σε αυτές τις εξελίξεις διαφεύγουν προς τις περιοχές του Δουνάβη, εκεί που είναι η Βλαχία και η Μολδαβία, περιοχές που είχαν μια ειδική σχέση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και άργησαν να καταληφθούν με πληρότητα. Πηγαίνουν προς την Ρωσία, η Ρωσία ήταν ομόδοξη, ήταν Χριστιανική ομόδοξη. Άτομα ήδη από τον 14ο, 15ο αιώνα κινούνται προς τη Μόσχα, προς το Κίεβο, σε περιοχές ρωσικές. Άλλοι διαφεύγουν προς τις περιοχές του Καυκάσου από τη Μικρά Ασία. Γενικά υπάρχει μια κινητικότητα που μειώνει, φυσικά μειώνει Χριστιανικό πληθυσμό όλα αυτά τα οποία περιέγραψα, και αυξάνει και εξ αυτού το ειδικό βάρος των Μουσουλμάνων κατοίκων οι οποίοι εγκαθίστανται κ.λ.π. κ.λ.π.. Όλα αυτά παίζουν ρόλο στις δημογραφικές εξελίξεις. Πρέπει όμως να πούμε ότι στον 15ο αιώνα, το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα που πια τα πράγματα έχουν πάρει αρκετά την τροπή τους και φυσικά στον 16ο αιώνα που είναι ο αιώνας της ιδιαίτερης ακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι δημογραφικοί δείκτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βελτιώνονται κατά πολύ. Τα δημογραφικά στοιχεία δείχνουν ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία ανακτά την καλή δημογραφική εικόνα στις πόλεις, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δίνει μεγάλη σημασία στην καλή λειτουργία των πόλεων, θεωρεί ότι είναι δείκτες οικονομίας και βοηθοί της οικονομίας, αποκτά η Οθωμανική Αυτοκρατορία ξανά μια τεράστια μεγάλη πόλη, την Κωνσταντινούπολη, η Κωνσταντινούπολη επί Οθωμανών ξαναγίνεται πολύ μεγάλη σε πληθυσμό, εντυπωσιακά μεγάλη σε πληθυσμό σε παγκόσμια κλίμακα πόλη. Ήταν στην περίοδο της ακμής του Βυζαντίου. Στην περίοδο της παρακμής του Βυζαντίου δηλαδή τις παραμονές της κατάληψής της η Κωνσταντινούπολη υπολογίζεται ότι είχε ούτε 50. 000 κατοίκων, ενώ στην ακμή της είχε γύρω στα 500. 000 άτομα, τεράστιος αριθμός για τα παγκόσμια δεδομένα. Το ίδιο θα συμβεί και στην Οθωμανική περίοδο, δηλαδή θα επανακάμψει η Κωνσταντινούπολη θα γίνει και αυτή μια ξανά μεγαλούπολη της ίδιας κλίμακας δηλαδή κοντά στο μισό εκατομμύριο κατοίκων, η Θεσσαλονίκη είναι μεγάλη πόλη, η Λάρισα, τα Σκόπια, η Σόφια, οι Σέρρες, η Αθήνα έχει 17.

000 κατοίκων, δεν ήταν λίγος αριθμός αυτός, μη μετρούμε με τα σημερινά δεδομένα. Την

Εικόνα 29

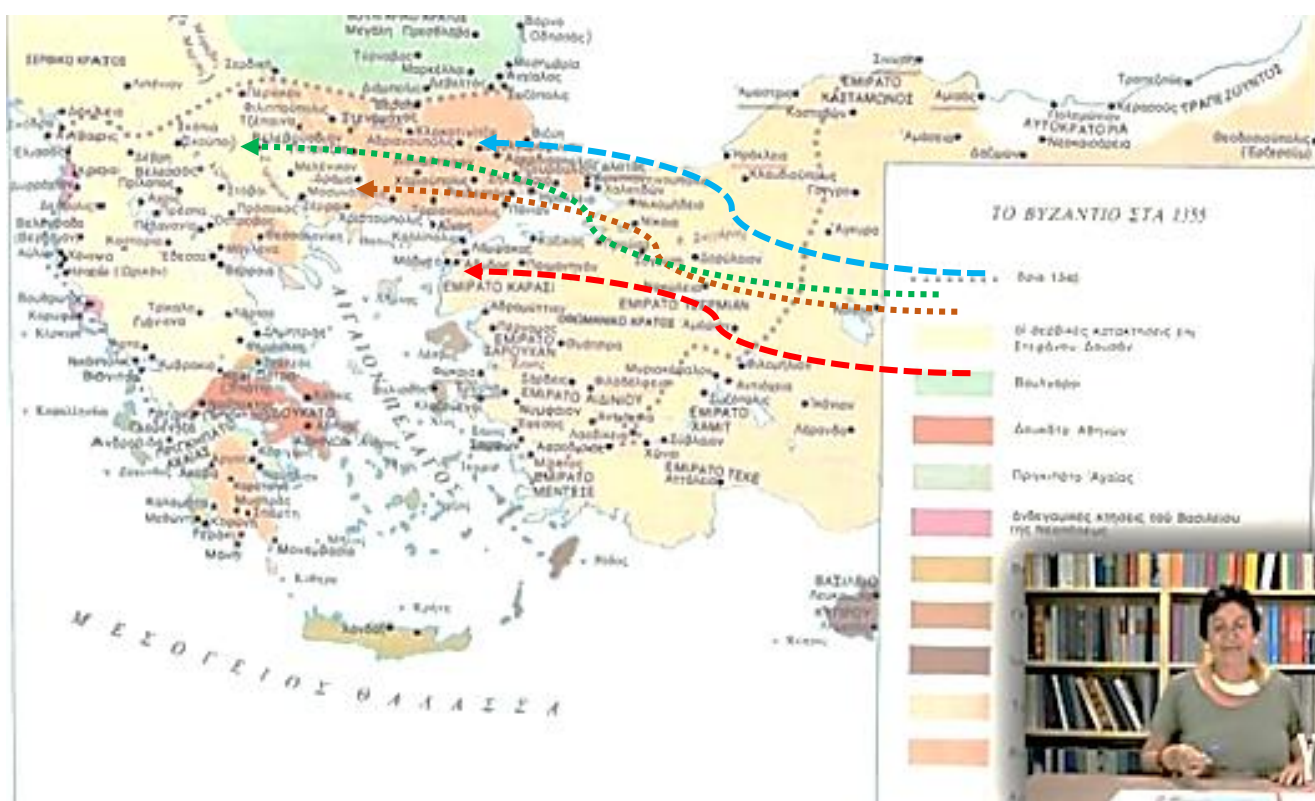
οι Οθωμανοί περνώντας ιδιαίτερα στα ευρωπαϊκά εδάφη δεν βιάζονται να κατακτήσουν. Είχαν στρατό πανίσχυρο. Το ιππικό τους, οι Οθωμανοί ήταν εξαιρετικοί ιππείς, είχαν καλό πεζικό, θα μπορούσαν να έχουν πιο γρήγορη επέλαση στην Βαλκανική, όμως επέλεξαν την σταδιακή τους επέκταση, δηλαδή κάθε χρόνο κατελάμβαναν ένα τμήμα, μια περιοχή με τις πόλεις και τις κωμοπόλεις, σταματούσαν εκεί ούτως ώστε να στήσουν την διοίκηση και τον επόμενο χρόνο συνέχιζαν την εκστρατεία τους.

εποχή που συζητούμε πάνω από 10. 000 κάτοικοι είναι καλός αριθμός κατοίκων. Γενικά βελτιώνονται οι δημογραφικοί δείκτες και τα βουνά ήδη έχουν αποκτήσει πολύ πληθυσμό λόγω και των μετακινήσεων που είπαμε του 14ου, 15ου αιώνα, αλλά και η ύπαιθρος ανακτά πληθυσμό, αυξάνεται ο πληθυσμός πρώτον διότι εγκαθίσταται η ειρήνη, αυτό παίζει μεγάλο ρόλο. Είναι η περίφημη Pax Ottomanica. Τι είναι η Pax Ottomanica, είναι ένας όρος η Pax που τον χρησιμοποιούμε για διάφορες αυτοκρατορίες στην περίοδο της ακμής τους. Λέμε Pax Romana, Pax Byzantina, Pax Ottomanica. Τι είναι Pax? Pax στα Λατινικά θα πει ειρήνη, είναι η Οθωμανική ειρήνη. Χρησιμοποιούμε τον όρο Pax Ottomanica για την περίοδο περίπου από τα μέσα του 15ου αιώνα, την κατάληψη δηλαδή της Κωνσταντινουπόλεως χονδρικά, μέχρι περίπου το τέλος του 16ου αιώνα αρχές του 17ου αιώνα, δηλαδή αυτά τα 150 χρόνια που η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρίσκεται σε απόγειο δόξας και δύναμης, ελέγχει πολύ καλά το εσωτερικό της έτσι ώστε τα πράγματα είναι ήρεμα, να η Pax, και έχει πολύ ισχυρό στρατό έτσι ώστε να υπερασπίζεται πολύ αποτελεσματικά τα σύνορά της και να μην έχει προβλήματα από εχθρούς. Εκείνη να δημιουργεί προβλήματα σε εχθρούς παρά να έχει προβλήματα από εχθρούς. Έτσι η Pax Ottomanica που εγκαθίσταται φέρνει την ειρήνη, φέρνει την κανονικότητα, την

καθημερινότητα, η καθημερινότητα και η ειρήνη φέρνει αύξηση της παραγωγής, οι γεωργοί πια καλλιεργούν με μεγαλύτερη ασφάλεια και ηρεμία, οι κτηνοτρόφοι μεταφέρουν τα ποίμνιά τους από τα βουνά στις πεδιάδες και τούμπλαλιν με μεγαλύτερη κανονικότητα και ηρεμία. Όλα αυτά, η βελτίωση των οικονομικών δεικτών που είναι ένα παράλληλο φαινόμενο στο δεύτερο μισό του 15ου αιώνα και 16ου η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε μια δυναμικότερη αγροτική και βιοτεχνική οικονομία, όλα αυτά θα φέρουν μια αύξηση των δημογραφικών δεικτών. Τώρα η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε και πολιτικές επέμβασης στους δημογραφικούς δείκτες. Δύο από αυτές τις πολιτικές της και οι δύο πολιτικές που θα σας αναπτύξω τώρα κατά κύριο λόγο εφαρμόστηκαν αυτούς τους αιώνες, δηλαδή 14ο αλλά κυρίως 15ο, 16ο αιώνα.

Μια πρακτική των Οθωμανών Σουλτάνων που εκδηλώθηκε νωρίς στον 14ο αιώνα όταν οι Οθωμανοί πέρασαν στη χερσόνησο της Καλλιπόλεως, το 1352 κατέλαβαν την Καλλίπολη, το 1354 ακριβώς σχεδόν 100 χρόνια πριν από την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως είχε ήδη καταληφθεί η Καλλίπολη, όπως σας είπα κατακτούν την Αδριανούπολη, το 1362 μπαίνουν στην Μακεδονία κατακτούν την Μακεδονία και την Θεσσαλία και το 1390 βρίσκονται σε αυτήν την επέκτασή τους, είναι χαρακτηριστικό ότι θέλω να σας πω στο σημείο αυτό και είναι σημαντικό, για όλη την περίοδο που συζητούμε και μέχρι πρόσφατα, σε όλο τον κόσμο και όχι μόνο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, η ζωή είχε μεγάλη δράση την περίοδο του καλού καιρού, δηλαδή από του ΑηΓιωργιού στου ΑηΔημητριού, όπως λέγανε οι κάτοικοι της Βαλκανικής, οι Χριστιανοί κάτοικοι της Βαλκανικής. Απ' του ΑηΓιωργιού στου ΑηΔημητριού, δηλαδή από τον Απρίλιο χονδρικά, τέλη Μαρτίου, Απρίλιο, Απρίλιος, Μάιος, Ιούνιος, Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος, Οκτώβριος, Νοέμβριος, αυτοί ήταν οι μήνες που: οι ναυτικοί φεύγαν για τα ταξίδια τους, οι κτηνοτρόφοι ήταν στην μετακίνησή τους, οι βιοτέχνες, οι μετακινούμενοι, οι πλανόδιοι τεχνίτες έφευγαν από τα χωριά τους για να ασκήσουν την τέχνη τους, οι γεωργοί ήταν οι μήνες που έχουν, για την γεωργία ήταν οι μήνες της πολλής δουλειάς, αντίθετα τον χειμώνα οι γεωργοί δεν έχουν πολλή δουλειά, οι στρατιώτες φεύγουν για εκστρατεία. Εκεί καλούνται γύρω στον Μάρτιο από τους αρχηγούς τους και τον Απρίλιο μήνα παίρνουν τον δρόμο για την μάχη. Δεν είναι τυχαίο, ο μήνας Μάρτιος προέρχεται από το Mars, δηλαδή τον Άρη. Ο Άρης, ο Θεός τους πολέμου στα Λατινικά ονομάζεται Mars, Μάρτης, άρα Μάρτιος είναι ο μήνας του πολέμου, δηλαδή είναι ο μήνας τον οποίον σε καλούν για πόλεμο. Ο πόλεμος συνήθως γίνονταν Απρίλιο, Μάιο και κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες. Λοιπόν, αυτή τώρα η πραγματικότητα δηλαδή ότι υπήρχε Pax, ότι υπήρχε μια κυκλικότητα των πραγμάτων βοήθησε στην άνοδο των δημογραφικών δεικτών και φυσικά την άνοδο της οικονομίας. Οι κάτοικοι λοιπόν και τα Οθωμανικά στρατεύματα πήγαιναν χρόνο με τον χρόνο, κατακτούσαν περιοχές χρόνο με τον χρόνο, χρόνο με τον χρόνο και όχι με μια βίαιη επέλαση. Αυτό έπαιξε ρόλο στην σταθερή τους επέλαση διότι έτσι εξασφάλιζαν πρώτα μια περιοχή κι έπειτα κινούνταν στην άλλη. Είχε μια σοφία για την δικιά τους πλευρά αυτή η πραγματικότητα.

V 3. 1. 3 Εγκαταστάσεις νέων πληθυσμών από τους Οθωμανούς:

Εικόνα 30

ο τρόπος διοίκησης των Οθωμανών είναι ένα δημιουργικό συμπίλημα, μια δημιουργική αξιοποίηση θεσμών του Αραβικού κόσμου του Περσικού κόσμου του Σελτζουκικού κόσμου, δηλαδή και του Βυζαντινού κόσμου, και μέσα σ' αυτούς τους θεσμούς-πρακτικές που αξιοποίησαν οι Οθωμανοί, ήταν η μεταφορά πληθυσμών.

Σε αυτή τους την επέκταση, ιδιαίτερα στο β' μισό του 14ου αιώνα, εφαρμόζουν μία πρακτική την οποία αντέγραψαν από το Βυζάντιο, πρέπει να πούμε εδώ σε μία παρένθεση, ότι οι Οθωμανοί αντέγραψαν για την διοίκησή τους πολλές πρακτικές διοίκησης του Βυζαντινού κράτους, με το οποίο είχαν στενές επαφές, το είχαν δει από κοντά, φυσικά το Σελτζουκικό κράτος τους είχε δώσει επίσης πολλές προδιαγραφές διοίκησης, που το Σελτζουκικό κράτος πήρε τις προδιαγραφές διοίκησής του από τον Αραβικό κόσμο και τον Περσικό κόσμο, επομένως ο τρόπος διοίκησης των Οθωμανών είναι ένα δημιουργικό συμπίλημα, μια δημιουργική αξιοποίηση θεσμών του Αραβικού κόσμου του Περσικού κόσμου του Σελτζουκικού κόσμου, δηλαδή και του Βυζαντινού κόσμου, και μέσα σ' αυτούς τους θεσμούς-πρακτικές που αξιοποίησαν οι Οθωμανοί, ήταν η μεταφορά πληθυσμών. Στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε συμβεί αυτό το πράγμα αρκετές φορές, οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες όταν είχαν ενόχληση από έναν πληθυσμό, τον θεωρούσαν επικίνδυνο στην περιοχή που βρίσκεται, είτε γιατί ήταν αιρετικοί και ήταν σε αναστάτωση, είτε γιατί ήταν πληθυσμοί που για διάφορους λόγους βρίσκονταν σε αναβρασμό, έσπασαν τον πληθυσμό και τον μοίραζαν σε διάφορες άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας ή όλον μαζί τον έστελναν

σε άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας, έτσι ώστε να τον "ξεδοντιάζουν" κατά κάποιον τρόπο ως προς την επικινδυνότητά του.

Εικόνα 31

Οι Γιουρούκοι Τούρκοι, αυτοί ήταν Μουσουλμάνοι, ήταν νομαδικής καταγωγής και ονομάζονται Γιουρούκοι ακριβώς διότι ήταν νομάδες, δηλαδή μετακινούνταν.

Οι Οθωμανοί, λοιπόν, διατήρησαν αυτήν την ιδέα και προκειμένου να ασφαλίσουν αυτές τις περιοχές στις οποίες επεκτάθηκαν, δηλαδή την περιοχή της Θράκης, του Έβρου, της χερσονήσου της Καλλιπόλεως, της περιοχής εδώ της Κεντρικής Μακεδονίας κλπ., μετέφεραν πληθυσμούς Τουρκικούς, Μουσουλμανικούς από την Μ. Ασία και τους εγκατέστησαν. Εγκατέστησαν δηλαδή εκεί στο τέλος του 14ου αιώνα Μουσουλμανικούς πληθυσμούς στη χερσόνησο της Καλλιπόλεως, σχεδόν μόλις κατέλαβαν την Καλλιπολη μετέφεραν εδώ Μουσουλμανικούς πληθυσμούς απ' την Μ. Ασία. Όταν κατέλαβαν την περιοχή της Θράκης και την περιοχή του Έβρου, που τότε συχνά αναφέρεται ως Μαρίτσας, ποταμός Μαρίτσας, εκεί μετέφεραν Τούρκους πάλι, τουρκικούς πληθυσμούς, ολόκληρες ομάδες νομάδων, τουρκομάνων νομάδων, γιατί στη Μ. Ασία πάντα υπήρχαν τουρκομάνοι νομάδες που έρχονταν και ενίσχυαν τον πληθυσμό τον τουρκικό της Μ. Ασίας με τα πρόβατά τους, μετέφεραν λοιπόν τέτοιους εδώ στην περιοχή της Θράκης, στην Δυτική περίπου Θράκη στον Έβρο ποταμό, και εγκατέστησαν, εγκατέστησαν τέτοιους πληθυσμούς στην περιοχή γύρω από τις Σέρρες και στην ύπαιθρο μεταξύ Σερρών και Θεσσαλονίκης, στην κοιλάδα του Αξιού και του Στρυμόνα, επίσης στην περιοχή της Πτολεμαΐδας και στην περιοχή της Θεσσαλίας. Στις περιοχές αυτές που είπα τώρα, δηλαδή Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, στην ύπαιθρο των Σερρών, στην ύπαιθρο της Θεσσαλονίκης, της Πτολεμαΐδας,

την Θεσσαλική πεδιάδα, οι Τούρκοι οι οποίοι μετακινήθηκαν, επειδή ήταν όπως σας είπα τουρκομάνοι Τούρκοι, ονομάζονται στα έγγραφα Γιουρούκοι Τούρκοι. Yuruk, yürü στην τουρκική γλώσσα yü-yürüm θα πει περπατώ.

Οι Γιουρούκοι Τούρκοι, αυτοί ήταν Μουσουλμάνοι, ήταν νομαδικής καταγωγής και ονομάζονται Γιουρούκοι ακριβώς διότι ήταν νομάδες, δηλαδή μετακινούνταν. Όμως εκεί εγκαταστάθηκαν στην ύπαιθρο, μετετράπησαν σε γεωργούς. Στον 15ο αιώνα νέες ομάδες μετακινήθηκαν στις ίδιες περιοχές και τις ενίσχυσαν, αυτή τη φορά ήταν στην περίοδο του Μουράτ του Β΄ δηλαδή του πατέρα του Μωάμεθ του Πορθητή, εκεί στα 1430 περίπου, γίνονται νέες εγκαταστάσεις πληθυσμών από την Μ. Ασία, πάλι στις ίδιες περιοχές, ενισχύεται δηλαδή το τουρκικό αγροτικό στοιχείο και αυτό έχει ενδιαφέρον, διότι στο έδαφος το Ευρωπαϊκό και στα Βαλκάνια οι Τούρκοι, οι Μουσουλμάνοι κατά κανόνα, κατοικούν σε πόλεις και κωμοπόλεις και όχι τόσο στην ύπαιθρο, υπάρχουν όμως εξαιρέσεις

Εικόνα 32

Λάρισσα, σημαντική πόλη, έγινε κέντρο στρατιωτικό η Λάρισσα, εκεί γέμισε στρατιώτες, γι αυτό και ονομάζεται όλη αυτή την περίοδο η Λάρισσα Γενί Σεχίρ, από την λέξη νέο, Yeni θα πει νέο sehir θα πει πόλη. Νέα Πόλη.

ως προς αυτό. Οι Γιουρούκοι Τούρκοι είχαν εγκατασταθεί στην ύπαιθρο των περιοχών που είπαμε, και στην εποχή του Μουράτ του Β΄ νέο κύμα εγκαθίσταται πάλι στις ίδιες περιοχές, αυτή την φορά είναι Τούρκοι από την περιοχή του Ικονίου τη Μ. Ασίας, μια σπουδαιότατη πόλη της Μ. Ασίας, το Ικόνιο βρίσκεται εδώ στη Μ. Ασία, απ΄την περιοχή λοιπόν του

Ικονίου, και ονομάζονται εξ' αυτού, επειδή είναι από το Ικόνιο, στα Ελληνικά κείμενα και τραγούδια, Κονιάρτοι Τούρκοι δηλαδή από το Ικόνιο. Έτσι στο 2ο μισό του 14ου, στον 15 αιώνα, ενισχύονται οι περιοχές που έδειξα, σήμερα οι περιοχές για τις οποίες μιλούμε ανήκουν στον Ελληνικό κορμό, στον κορμό του Ελληνικού κράτους, ενισχύθηκαν με Μουσουλμάνους κατοίκους, που εγκατεστάθηκαν όπως είπαμε στην ύπαιθρο. Η Θεσσαλική πεδιάδα, απέκτησε πάρα πολλά Μουσουλμανικά χωριά, αυτό ήτανε χαρακτηριστικό της Θεσσαλίας, η Λάρισα ήταν στην ουσία μια Τουρκόπολη, με σαφή πλειοψηφία τουρκικού πληθυσμού, η ύπαιθρος της Θεσσαλίας ήταν γεμάτη κατά περιοχές με πυκνά τουρκικά χωριά, και αυτό φυσικά άλλαξε δείκτες δημογραφικούς όλων αυτών των περιοχών. Σας θυμίζω το ποίημα, που όλοι ξέρουμε ως παιδιά, που μιλάει γι αυτό που σας είπα. Πριν σας πω το ποίημα, να σας πω για την Λάρισα, η Λάρισα μετατράπηκε από τους Τούρκους σε πολύ σημαντική τους πόλη στη Θεσσαλία, όταν έφθασαν οι Τούρκοι εκεί, κατακτώντας οι Οθωμανοί στο 1380-1390 η Λάρισα, αρχαιότατη πόλη, ήταν ελάχιστη, ήταν μικρότατη, ασήμαντος οικισμός, τον μετέτρεψαν ξανά, την Λάρισα, σε σημαντική πόλη, έγινε κέντρο στρατιωτικό η Λάρισα, εκεί γέμισε στρατιώτες, γι αυτό και ονομάζεται όλη αυτή την περίοδο η Λάρισα Γενί Σεχίρ, από την λέξη νέο, Yeni θα πει νέο şehir θα πει πόλη. Νέα Πόλη. Η Λάρισα ονομαζόταν για αιώνες Yeni Şehir. Εδώ έχουμε μια αποτύπωση της Λάρισας, στο βάθος είναι η πόλη, εδώ είναι ο Πηνειός και η γέφυρά του, και νομάδες Τούρκοι βρίσκονται έξω από την πόλη, καμήλες πίνουν νερό στον Πηνειό κλπ. Αρά η δημογραφική εικόνα της Θεσσαλίας άλλαξε άρδην κάτω από τους Οθωμανούς, ενισχύθηκε πάρα πολύ το Μουσουλμανικό στοιχείο, και η ύπαιθρος της Θεσσαλίας γέμισε τουρκικά χωριά που αποτυπώνεται στο τραγούδι που θα σας θυμίσω:

Ο Όλυμπος κι ο Κίσαβος τα δυο βουνά μαλώνουν, το ποιο θα ρίξει τη βροχή και ποιο θα ρίξει χιόνι, ο Κίσαβος ρίχνει βροχή κι ο Όλυμπος το χιόνι, φυσικά, που είναι το μεγάλο βουνό. **Γυρνάει ο γέρο-Όλυμπος**, ο Όλυμπος είναι ψηλό βουνό, βρίσκεται μακρύτερα απ' τη Θεσσαλία, μεταξύ Θεσσαλίας και Μακεδονίας, ενώ ο Κίσαβος είναι ακριβώς πάνω στο φρύδι της Θεσσαλίας, **γυρνάει ο γέρο-Όλυμπος και λέει του Κισσάβου, τί με μαλώνεις Κίσαβε κονιαροπατημένε, που σε πατάει όλη η Τουρκιά και οι Λαρσσινοί αγάδες**. Κονιαροπατημένε δηλαδή οι Κονιάρτοι Τούρκοι που λέγαμε πριν. **Εγώ είμαι ο γέρο-Όλυμπος στον κόσμο ξακουσμένος, πού'χω 68 κορφές και 62 βρυσούλες, κάθε κορφή και φλάμπουρο, κάθε κλαδί και κλέφτης**.

Το ψηλό βουνό ζει σχεδόν εκτός Οθωμανικής αυτοκρατορίας, έχει αίσθηση ελευθερίας, ενώ ο κάμπος είναι γεμάτος Τούρκους. Τούρκους απ' αυτούς που εξηγήσαμε.

Πρώτη σειρά, αρχή της ενότητας: "Σε αυτή τους την επέκταση, ιδιαίτερα στο 2ο μισό του 14ου αιώνα", έχει γίνει διόρθωση πάνω στο βίντεο με συνεφάκι

V 3. 1. 4 Η μέθοδος του Sürgün. (12')

Είμαστε πάντοτε στην προσέγγιση των μεγάλων δημογραφικών δεδομένων των αλλαγών που είναι τεράστιας κλίμακας και σημασίας, βέβαια με τη λέξη δημογραφία καλύπτουμε όλες τις πτυχές ενός πληθυσμού, θρησκεία, άνδρες, γυναίκες, ηλικίες, εισοδήματα κλπ. επομένως απογραφές. Όλα αυτά μας είναι κεντρικότατα για να κατανοήσουμε το σύνολο

των πραγμάτων στην Αυτοκρατορία και φυσικά της ζωής των Ελλήνων, οι οποίοι κατοικούν μέσα σ' αυτήν την Αυτοκρατορία και ζουν ακριβώς μέσα στο κλίμα το οποίο περιγράφουμε.

Εικόνα 33

εδώ έχουμε μια αποτύπωση ανθρώπων οι οποίοι τρέχουν να σωθούν από το φλεγόμενο τους χωριό ή πόλη ή κωμόπολη, τις φλεγόμενες τους εστίες, με ό τι μπορούσαν να πάρουν στους ώμους τους

Ζουν στο πετσί τους δηλαδή τα φαινόμενα, άλλα φαινόμενα βοηθητικά στη ζωή τους, άλλα δυσκολότερα και όπως είπαμε υπάρχουν πολλών πτυχών πραγματικότητες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, άλλη ζωή έζησαν τα ψηλά ορεινά, άλλη τα μικρά νησιά, άλλη τα ημιορεινά και τα πεδινά, άλλο οι πόλεις, άλλο τα χωριά και έτσι μπορούμε να μιλάμε για πολλές τουρκοκρατίες. Είδαμε και λίγο πριν ότι τον 14ο αιώνα λόγω των συγκρούσεων στη Βαλκανική, εδώ έχουμε μια αποτύπωση ανθρώπων οι οποίοι τρέχουν να σωθούν από το φλεγόμενο τους χωριό ή πόλη ή κωμόπολη, τις φλεγόμενες τους εστίες, με ό τι μπορούσαν να πάρουν στους ώμους τους. Αυτή λοιπόν η πραγματικότητα του 15ου - 16ου αιώνα, τον 15ο αιώνα εξακολουθούν να υπάρχουν τέτοια στοιχεία, αλλά αρχίζει και η ωρίμανση των πραγμάτων και φυσικά από το δεύτερο μισό του 15ου, 16ου αιώνα έχουμε βελτίωση των δημογραφικών δεικτών, αύξηση του πληθυσμού στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αύξηση του πληθυσμού των πόλεων, καλύτερη κατανομή του πληθυσμού στην ύπαιθρο και ισχυρή παρουσία πληθυσμού στα ορεινά. Αυτή τώρα και φυσικά ιδιαίτερα όταν μιλούμε για την Βαλκανική και τα νησιά που είναι η περιοχή που μας ενδιαφέρει και περισσότερο, διότι εκεί κατοικούσε ένας πολύ μεγάλος αριθμός των Ελλήνων κατοίκων αυτής της περιοχής. Τώρα οι Οθωμανοί, εκτός από τη μεταφορά πληθυσμών στην οποία αναφερθήκαμε στην προηγούμενη μας ενότητα και την εγκατάσταση Γιουρούκων, Κονιάρων όπως είπαμε από την περιοχή του Ικονίου κλπ. εφαρμόζαν και μια άλλη τακτική οι Σουλτάνοι δηλαδή του 14ου και κυρίως του 15ου αιώνα -εφαρμόστηκε πάρα πολύ τον 15ο αιώνα και αρχές του 16ου αυτό που θα σας πω- οι

Οθωμανοί κατακτώντας μια περιοχή έκριναν ότι ο πληθυσμός της είναι λίγος ή πολύς. Ανάλογα λοιπόν με το αν έκριναν ότι είναι επαρκής και μάλιστα υπάρχει και περίσσειμα για τις ανάγκες αυτής της περιοχής, την καλλιέργεια της γης κλπ. κλπ. θεωρούσε ο Σουλτάνος, αυτονόητο, ότι μπορεί να πάρει ένα ποσοστό κατοίκων της περιοχής που μοιάζει να έχει μια επάρκεια πληθυσμού και να το μεταφέρει υποχρεωτικά σε μία άλλη περιοχή, η οποία έχοντας κοιτάξει το χάρτη και τα δεδομένα του των απογραφών ο Σουλτάνος κρίνει ότι δεν έχει αρκετό πληθυσμό για τις οικονομικές του ανάγκες, οικονομικές ανάγκες η τάδε περιοχή. Αυτό το σύστημα μεταφοράς κατοίκων οργανωμένα, συνήθως διατάσσονταν η μεταφορά του ενός δέκατου (1/10) του πληθυσμού της περιοχής η οποία έμοιαζε να έχει περίσσειμα και να εγκατασταθεί σε μια άλλη περιοχή. Αυτή η πρακτική ονομάζεται Sürgün. Sürgün στα ελληνικά κείμενα αναγράφεται ως σουργούνι. Είναι τα άτομα τα οποία μεταφέρονται και εγκαθίστανται σε μια άλλη περιοχή υποχρεωτικά -και τα σκυλιά δεμένα- ονομάζονται σουργούνηδες. Και έχουμε την τύχη να μας έχουν διασωθεί διαταγές για Sürgün από Οθωμανούς π. χ. οι Οθωμανοί εφάρμοσαν Sürgün όταν κατέκτησαν στη δεκαετία του 1520 τα Δωδεκάνησα ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής διέταξε Sürgün από περιοχές της Μικράς Ασίας να μεταφερθεί το 1/10 των πληθυσμών διαφόρων περιοχών της Μικράς Ασίας στα Δωδεκάνησα ούτως ώστε να αυξηθεί ο πληθυσμός των Δωδεκανήσων κυρίως της Ρόδου και της Κω, που είχε μειωθεί κατά πολύ, διότι ηττώμενοι οι Ιππότες του Αγίου Ιωάννου έφυγαν από τα Δωδεκάνησα με καράβια, μέσα στα καράβια αυτά δεν έφυγαν μόνο οι χιλιάδες ιππότες του Αγίου Ιωάννου και οι γύρω από αυτούς, υπηρέτες, διοίκηση κλπ. αλλά έφυγαν και αρκετός αριθμός κατοίκων της Ρόδου και της Κω, επομένως η περιοχή των Δωδεκανήσων παρουσίαζε στο α' μισό του 16ου αιώνα μια έλλειψη πληθυσμού, έγινε Sürgün από άλλες περιοχές μεταφέρθηκαν. Στην κατάκτηση της Κύπρου έγινε Sürgün. Η Κύπρος κατακτήθηκε το 1571 (1570-71) επίσης η κατάκτηση και η φυγή των Δυτικών οι οποίοι έλεγχαν την Κύπρο μείωσε τον πληθυσμό και φυσικά και ο πόλεμος και οι μάχες, ο Σουλτάνος θέλησε να ενισχύσει την Κύπρο, γι' αυτό έκανε Sürgün δηλαδή διέταξε κατοίκους διαφόρων περιοχών να ρθουν να εγκατασταθούν. Το σύστημα αυτό που ονομάζεται όπως σας είπα Sürgün δεν αφορά, δεν γίνεται, δεν στοχεύει πληθυσμούς οι οποίοι είναι μιας συγκεκριμένης θρησκευτικής ομάδας, ενός συγκεκριμένου millet. Οι Σουλτάνοι διέτασσαν, παίρναν απόφαση οι ίδιοι επί χάρτου μαζί με τα μέλη του Μεγάλου Διβανίου από ποιες περιοχές θα γίνει Sürgün σε ποια περιοχή, το παίρναν απόφαση, έστελναν στις περιοχές στις οποίες θα γινόταν Sürgün διαταγή στους καδήςδες των περιοχών αυτών αμέσως να επιλέξουν έναν στους δέκα κατοίκους, όχι κάτοικο, hane, οικογένεια δηλαδή έπαιρναν ολόκληρη οικογένεια, τη μια στις δέκα οικογένειες της περιοχής τους, όχι με εθνικά κριτήρια, ούτε με θρησκευτικά κριτήρια. Έχουμε μερικές φορές, έχουμε ένα Sürgün που ζητάει να μεταφερθούν Εβραίοι κάτοικοι, αυτό ήταν μια εξαίρεση. Συνήθως ο καδής διατάσσεται να αποσπάσει τη μια οικογένεια στις δέκα ανεξαρτήτως θρησκευάτος από την περιοχή του. Σε 3 μήνες διορία οι κάτοικοι αυτοί ήξεραν ότι θα φύγουν από την περιοχή οπωσδήποτε, δεν δινόταν η δυνατότητα αρνήσεως, δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα. Το κράτος τους παρείχε μια βοήθεια για να πουλήσουν τυχόν ακίνητα τα οποία είχαν, έτσι οι σουργούνηδες αυτοί έφευγαν από αυτή την περιοχή και με κάποια χρήματα στα χέρια, το κράτος τους παρείχε τα μέσα

μεταφοράς, πλοία ή οτιδήποτε και τα έξοδα μεταφοράς και στις περιοχές στις οποίες τους εγκαθιστούσε, πολλές φορές τους έδινε κατοικίες που είχαν μείνει κενές λόγω του γεγονότος ότι η περιοχή στην οποία εγκαθίσταντο ήταν λίγοι οι κάτοικοι. Αυτό λοιπόν το Sürgün οπωσδήποτε έπαιξε ρόλο στα δημογραφικά πράγματα, διότι μετέφερε πληθυσμούς από μια περιοχή στην άλλη. Σ' αυτό το θέμα δεν υπήρχε διαπραγματεύση, ο Σουλτάνος πρέπει να πούμε σε αυτό το σημείο θεωρούσε αυτονόητο το δικαίωμα να μεταφέρει ανθρώπους, να τους δίνει αυτό το διάστημα των 3 μηνών, ήταν ο καλός πατέρας ο Σουλτάνος. Το πρόσωπο το οποίο παρουσίαζε και το οποίο πίστευε και ο ίδιος ότι έχει είναι ότι θέλει το καλό των υπηκόων του, αυτός ξέρει καλύτερα από κάθε άλλον το καλό των υπηκόων του. Επομένως όταν έπαιρνε μια τέτοια απόφαση δεν υπήρχε περίπτωση να την διαπραγματευθεί, όταν σου έλεγαν ότι πρέπει να φύγεις θα έπρεπε να φύγεις, τελείωσε αυτό το πράγμα. Έτσι στον 16ο αιώνα έχουμε αρκετά Sürgün, αργότερα το θέμα έπαψε, θα σας διαβάσω έτσι μερικά αποσπάσματα από το Sürgün που εκδόθηκε το 1572 λίγο μετά την κατάληψη της Κύπρου από το Σουλτάνο σε μετάφραση βέβαια νεοελληνική που ξεκινάει λέγοντας: *“Ο Σουλτάνος εσύ Μπειλέρ Μπέη της Κύπρου Σινάν με ενημέρωσε με επιστολή ότι πολλές περιοχές του νησιού που ερημώθηκαν κατά την κατάκτηση από τα νικηφόρα μας στρατεύματα είναι κατάλληλα για καλλιέργεια, το αμπέλι εδώ αναπτύσσεται καλά”* και εξηγεί τί υπέροχη είναι η Κύπρος για την γεωργία. *«Η Κύπρος έχει γλυκό κλίμα” η επόμενη παράγραφος περιγράφει πάλι τί προικισμένο νησί είναι η Κύπρος, το τρίτο σκέλος μπαίνει στην ουσία: “διατάσσω λοιπόν να μεταφερθεί ο πληθυσμός των χωριών από την τάδε περιοχή σε αναλογία 1/10 στο νησί της Κύπρου, όπου θα μεταφερθεί με ισχυρή συνοδεία μέχρι τις αρχές του χειμώνα-αυτές είναι περιοχές της Μικράς Ασίας-αυτοί οι μετανάστες θα εξαιρεθούν για 2 χρόνια από τη δεκάτη και τους άλλους φόρους».* Επομένως οι σουργούνηδες είχαν ένα προνόμιο φορολογικό, για ένα διάστημα δεν πλήρωναν φόρους, ούτως ώστε να βρουν βηματισμό στην καινούργια τους περιοχή, θα συναποκομίσουν τα εργαλεία τους, τα αχθοφόρα ζώα τους, δηλαδή τα μετέφεραν όλα αυτά -το κράτος- προκειμένου να εγκατασταθούν καλύτερα στην άλλη περιοχή και θα επιλεγούν από τον πληθυσμό με τα εξής κριτήρια (και ακολουθούν πολλά πολλά κριτήρια) *«πρώτον, υπήκοοί που ζουν με δυσκολία σε άγονες και βραχώδεις περιοχές στις οποίες καλλιεργούν.. »* καλή σκέψη από τον Σουλτάνο αφού αυτή η περιοχή είναι άγονη ας χάσει κατοίκους για να πάνε να εγκατασταθούν κάτοικοι σε γόνιμες περιοχές. *«Υπήκοοι που είναι σεσημασμένοι για ανάρμοστη συμπεριφορά»*, καλή η σκέψη του Σουλτάνου, κάποιος ο οποίος έχει ανάρμοστη συμπεριφορά, επικίνδυνη συμπεριφορά, όταν φεύγει από το περιβάλλον του και πάει σε ένα άλλο είναι λιγότερο επικίνδυνος. Φεύγουν λοιπόν και αυτοί. *«Οι ακτήμονες υπήκοοι που αναγκάζονται να νοικιάζουν, έτσι θα πάνε σε έφορα εδάφη και δεν θα νοικιάζουν. Όσοι διεκδικούν από τη δικαιοσύνη από καιρό την πλήρη ιδιοκτησία βοσκοτόπων, αμπελιών, κήπων ή αγρών και των οποίων οι έριδες δεν μπορούν να διαλευκανθούν».* Άλλη σκέψη του Σουλτάνου, αντί τα δικαστήρια να φορτώνονται με τέτοιες ιστορίες και διενέξεις ας πάνε οι διάδικοι να ζήσουν σε άλλη περιοχή να αποκτήσουν εκεί καινούργια χωράφια και να τελειώνουμε. Και συνεχίζουν με αυτή τη λογική.

Υ 3. 1. 5 Προσέλκυση κατοίκων προς επανεγκατάσταση. (9')

Τα Sürgün λοιπόν είναι ένας τρόπος μετακίνησης πληθυσμών που εφαρμόστηκε μέχρι και τον 16ο αιώνα. Εκτός από αυτό, τον 14ο, 15ο και 16ο αιώνα επίσης εφαρμόστηκε μια τακτική προσέλκυσης κατοίκων στις νεοκατακτηθείσες πόλεις. Διαβάσαμε σε προηγούμενο μας κεφάλαιο το διάταγμα, το κείμενο που έστειλε ο Σινάν Πασάς στους Ιωαννίτες ζητώντας τους να παραδοθούν και υποσχόμενος τους πολλά προνόμια, μέσα στα προνόμια είναι ότι δεν θα πάθει τίποτα η περιουσία σας, η ζωή σας, θα χτυπάτε τις καμπάνες κλπ. Είχε στείλει το ίδιο και στους Θεσσαλονικείς. Οι Θεσσαλονικείς αρνήθηκαν και έγινε στάχτη και μπούρμπερη η πόλη τους. Στην περίπτωση των Ιωαννίνων τα πράγματα ήταν αντίστροφα, οι Ιωαννίτες έλαβαν αυτή την επιστολή του Σινάν Πασά, αυτό το μήνυμα του Σινάν Πασά και τελικά απεφάσισαν οι κάτοικοι των Ιωαννίνων ότι θα παραδοθούν, τα Ιωάννινα παραδόθηκαν το 1430, δεν αντιστάθηκαν. Οι Οθωμανοί τήρησαν αυτά που είπαν, τα οποία όμως και αναίρεσαν, όταν στα Γιάννενα το 1612 έγινε η εξέγερση του Διονυσίου του Φιλοσόφου, μητροπολίτη Τρίκης, ο οποίος ξεκίνησε μια εξέγερση στα Γιάννενα εναντίον των Οθωμανών εκείνη την εποχή (να τη η μορφή του). Αυτή η εξέγερση έληξε φυσικά χωρίς νίκη του Διονυσίου και των οπαδών του, ο Διονύσιος υπέστη μαρτυρικό, φρικτό θάνατο, το ίδιο και πολλοί από τους οπαδούς του, τα Ιωάννινα έχασαν τα προνόμια τους, διότι οι Οθωμανοί θεώρησαν ότι μονομερώς η εξέγερση αυτή απεφάσισε ότι δεν τηρούνται πλέον τα υπεισχειθέντα του 1430 και έτσι τα Ιωάννινα μετά το 1612 δεν είναι πια προνομιούχος περιοχή. Οι Οθωμανοί λοιπόν δίνουν στις πόλεις, όταν τις καταλαμβάνουν μπορεί να έχουν στα χέρια τους μια πόλη κατεστραμμένη όπως η Θεσσαλονίκη ή μια πόλη η οποία είναι σε καλή κατάσταση διότι παραδόθηκε όπως τα Ιωάννινα και επειδή παραδόθηκε αποκτά προνόμια και επειδή αποκτά προνόμια γίνεται ελκυστική για την εγκατοίκηση και άλλων ανθρώπων. Τώρα η πόλη η οποία έχει κατακτηθεί με έφοδο και δεν παραδόθηκε όπως ήταν η περίπτωση ας πούμε της Κωνσταντινουπόλεως, η περίπτωση της Θεσσαλονίκης και άλλες πόλεις που βρέθηκαν να έχουν κατακτηθεί με βίαιο τρόπο, εκεί οι Οθωμανοί, οι Σουλτάνοι του 15ου και 16ου αιώνα, αλλά και του 14ου εφαρμόζουν μια άλλη τακτική, δηλαδή την πόλη που έχουν στα χέρια τους μετά από την καταστροφή της που τώρα πια έχουν ηρεμήσει τα πράγματα και την θέλουν να στρωθεί μια κανονικότητα ζωής και ν' αρχίσει να λειτουργεί οικονομικά και κοινωνικά με ηρεμία, ζητούν κατοίκους από εκείνους που διέφυγαν, διότι πριν χτυπήσουν οι εχθροί μια πόλη, πολλοί κάτοικοι μιας πόλεως διαφεύγουν, φεύγουν για να μην ζήσουν τον πόλεμο. Το ίδιο συνέβαινε και όταν οι Οθωμανοί πήγαιναν να χτυπήσουν μια πόλη, πάρα πολλοί άνθρωποι έφευγαν από την

Εικόνα 34
το 1612 έγινε η εξέγερση του
Διονυσίου του Φιλοσόφου,
μητροπολίτη Τρίκης,

πόλη να μην ζήσουν τον πόλεμο, στην πόλη συνήθως έμεναν λίγοι κάτοικοι και κυρίως οι υπερασπιστές της, δηλαδή ένοπλοι άντρες οι οποίοι θα την υπεράσπιζαν. Οι Οθωμανοί Σουλτάνοι θέλοντας να προσελκύσουν ξανά πίσω στην πόλη κατοίκους οι οποίοι διέφυγαν, τους καλούν να επιστρέψουν, τους εξηγούν ότι πλέον η ζωή τους θα είναι εξασφαλισμένη, η λειτουργία της πόλεως είναι εξασφαλισμένη, τους εξηγούν ότι μπορούν να ξαναπάνε στα σπίτια τους, λένε στα φιρμάνια τους ότι αν θέλουν μπορούν να διαλέξουν και σπίτια που έχουν μείνει κενά και επιπλέον όχι μόνο από τους κατοίκους οι οποίοι είχαν διαφύγει προσπαθούν να επιστρέψουν πίσω στην πόλη αλλά μετακινούν πληθυσμούς από άλλες περιοχές για να τους εγκαταστήσουν στις πόλεις, ούτως ώστε να ενισχυθεί ο πληθυσμός των πόλεων. Αυτό συνέβη στη Θεσσαλονίκη, αυτό συνέβη και στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες πόλεις. Οι κάτοικοι δηλαδή καλούνται να επιστρέψουν ή να εγκατασταθούν στην πόλη και τους παρέχεται και σ' αυτούς, ένα διάστημα προνομιακής μεταχείρισης ούτως ώστε να ξαναρχίσουν τη ζωή τους εξ αρχής. Στην Κωνσταντινούπολη ο Μωάμεθ ο Πορθητής ο οποίος ήθελε φυσικά να έχει, να μετατρέψει την Κωνσταντινούπολη σε πρωτεύουσα του. Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι οι Οθωμανοί είχαν στο χρόνο 3 διαφορετικές πρωτεύουσες: το 1326 πρωτεύουσα τους έκαναν την Προύσα την σημαντικότερη αυτή πόλη της Μικράς Ασίας την οποία κατέλαβαν το 1326, δηλαδή τον 14ο αιώνα στις πρώτες τους επεκτάσεις, η Προύσα. Η δεύτερη πρωτεύουσα τους το 1362 γίνεται η Αδριανούπολη η σπουδαία πόλη κοντά στην Κωνσταντινούπολη. Και το 1453 φυσικά γίνεται η Κωνσταντινούπολη η οποία έχει αυτή την καταπληκτική θέση και δεν θα μπορούσε άλλη πόλη να γίνει η πρωτεύουσα των Οθωμανών. Επειδή η Κωνσταντινούπολη είχε αρνηθεί να παραδοθεί, όπως είπαμε ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος αρνήθηκε την παράδοση της πόλεως, η Κωνσταντινούπολη κατελήφθη με έφοδο, με φοβερή σφαγή και λεηλασία με την διαφορά ότι ο Μωάμεθ σταμάτησε τις βιαιότητες τη δεύτερη μέρα και όχι την τρίτη, διότι ήθελε να μην υποστεί μεγάλες βλάβες η πόλη που επρόκειτο να γίνει η πρωτεύουσα του. Για να ενισχυθεί ο πληθυσμός αυτής της πόλεως ο Μωάμεθ επίσης κάλεσε Κωνσταντινοπολίτες που είχαν φύγει πριν από τον πόλεμο, η υπεράσπιση της Κωνσταντινουπόλεως έγινε πάλι από ένοπλους άντρες Βυζαντινούς που είχαν παραμείνει μέσα στην Πόλη, από ένοπλους Βενετούς που είχαν έρθει να βοηθήσουν και κυρίως ένοπλους Γενουάτες με τον Τζουστινιάνι που ήρθαν να βοηθήσουν, η άμυνα της Κωνσταντινουπόλεως είχε τρία σκέλη δηλαδή, Χριστιανικά, αλλά και Γενοβέζικα και Βυζαντινά και Βενετικά. Λοιπόν η Πόλη αντιστάθηκε, έπεσε, οι υπερασπιστές της βρέθηκαν νεκροί πάνω στα τείχη και ο Σουλτάνος ζήτησε να επανακάμψουν οι κάτοικοι οι οποίοι είχαν διαφύγει με τον τρόπο που σας είπα, δηλαδή να έρθουν, να εγκατασταθούν, να νιώσουν, να αισθανθούν ασφαλείς, να επανέλθουν στις κατοικίες τους. Βέβαια οι Σουλτάνοι είχαν φροντίσει να δεσμεύσουν τα καλύτερα κτίρια για να τα κάνουν κυβερνητικά και διοικητικά κτίρια, τις καλύτερες εκκλησίες για να τις μετατρέψουν σε τζαμιά, αυτό συνέβη με την Αγιά Σοφιά, αυτό θεωρούνταν κανονικότητας και επίσης επέτρεπαν σε αυτούς τους ανθρώπους να βρουν κατοικία, να μπουν σε αυτήν εφόσον ήταν κενές κατοικίες. Επειδή δε εκείνη την εποχή οι

Η Προύσα υπήρξε πρωτεύουσα των Οθωμανών το 1326 και η Αδριανούπολη το 1362.

Σουλτάνοι, ο Μωάμεθ ο πορθητής έκανε εκστρατείες μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως προς την Στερεά Ελλάδα, κατέλαβε την Αθήνα, χτύπησε την Πελοπόννησο, είχε μάχες σε διάφορα σημεία της Μακεδονίας, κατοίκους από τις περιοχές αυτές, δηλαδή την περιοχή της Αττικής, την Πελοπόννησο κλπ. τους μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη, ίδρυσε 180 χωριά από αυτούς τους μετακινηθέντας κατοίκους γύρω από την Κωνσταντινούπολη. Η Πόλη δηλαδή ξανάρχισε να βρίσκει τον βηματισμό της, σταδιακά αυτά τα χωριά ενσωματώθηκαν μέσα στην πόλη διότι καθώς άρχισε να αυξάνεται το μέγεθος της κατάπιε η Κωνσταντινούπολη αυτά τα 180 χωριά και ξανάγινε όπως είπαμε μια μεγαλούπολη. Αυτές λοιπόν ήταν πρακτικές κεντρικές των Οθωμανών που έπαιξαν ρόλο στην αλλαγή των εικόνων της πόλεως, της υπαίθρου την περίοδο αυτή που συζητούμε.

3. 2: Εβραίοι, Βλάχοι, Αρβανίτες (86')

(8 υποκεφάλαια, συνολικά 86')

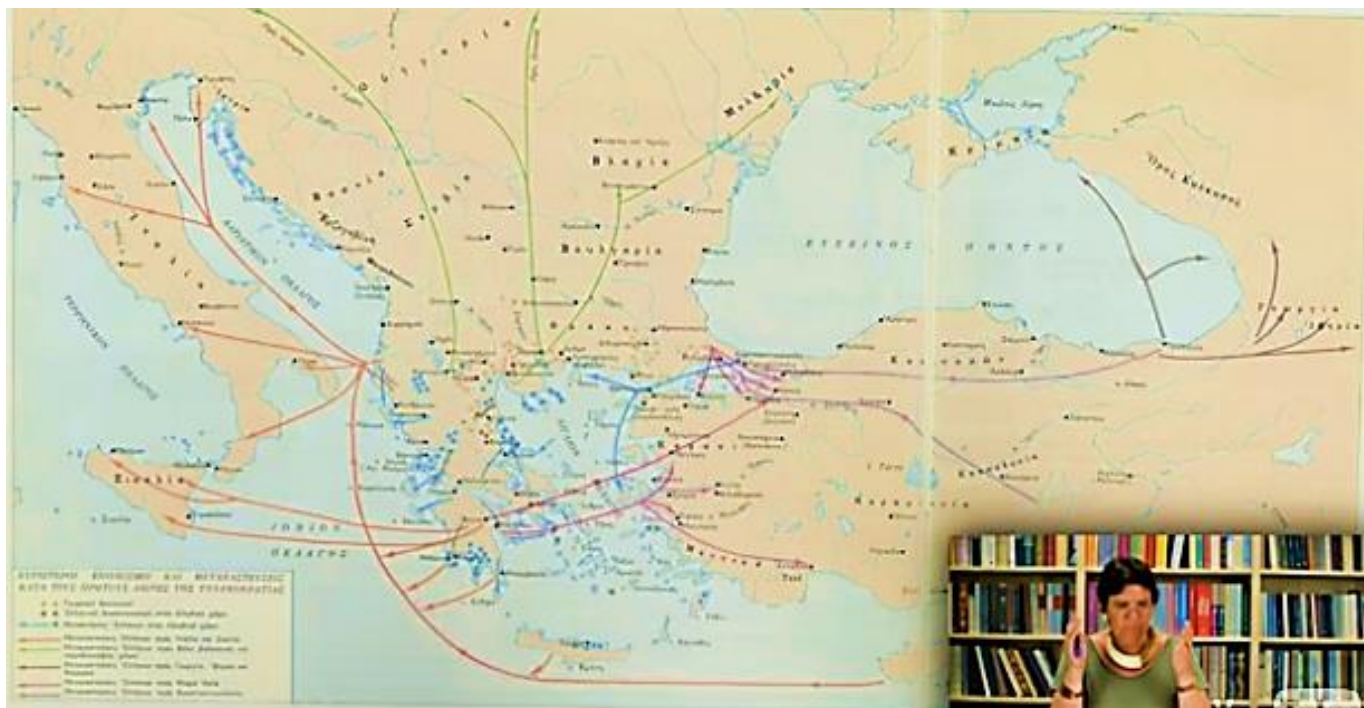
V 3. 2. 1 Θεωρίες σε σχέση με την έκταση των δημογραφικών αλλαγών. (14')

Είμαστε πάντα στα σημεία που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία σε σχέση με τις εξελίξεις των πραγμάτων και πριν προχωρήσουμε θα ήθελα να τονίσω το εξής: οι πληθυσμοί στην περιοχή μας, την ευρύτερη ανατολική Μεσόγειο, είχαν πάντοτε ένα χαρακτηριστικό ανάμειξης και τούτο διότι η ευρύτερη αυτή περιοχή που είναι η ελληνική χερσόνησος, τα Βαλκάνια, η Μ. Ασία, η Εγγύς και Μέση Ανατολή, για 2. 000 χρόνια υπήρξαν τμήμα αυτοκρατοριών. Και οι αυτοκρατορίες, που δεν είναι εθνικά κράτη, αρέσκονται στην ποικιλία. Οι αυτοκράτορες και οι Ρωμαίοι και οι Βυζαντινοί και οι Οθωμανοί, ήταν περήφανοι να εξηγούν πόσοι πολλοί λαοί βρίσκονται κάτω απ' την αιγίδα τους, πόσες θρησκείες, πόσες λαλιές, πόσες γλώσσες ομιλούνται στην περιοχή τους και φυσικά, επειδή ήταν ευρείες περιφέρειες διοίκησης, οι άνθρωποι αισθάνονταν ότι μπορούσαν να μετακινούνται γιατί τα πράγματα βρίσκονταν κάτω από μία ενιαία κυριαρχία. Λόγω αυτού του μακρού γεγονότος της ύπαρξης εδώ αλλεπάλληλων αυτοκρατοριών, Αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ελληνιστικά βασίλεια μετά, η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, η Βυζαντινή αυτοκρατορία, η Οθωμανική αυτοκρατορία, οι περιοχές παρουσιάζουν μια ποικιλία λαών απ' τους οποίους κατοικούνταν. Αλλού βέβαια υπήρχαν καθαρές περιοχές περισσότερο, μια περιοχή εδώ κατοικούνταν περισσότερο καθαρά από ανθρώπους της τάδε γλώσσας του τάδε θρησκευάτος. Σε άλλες περιοχές μπορούσε το ένα χωριό να είναι έτσι, το άλλο να 'ναι αλλιώς, τρία χωριά έτσι, άλλα αλλιώς, γενικά μια ανάμειξη. Και αυτό φυσικά ισχύει πολύ και για τα Βαλκάνια. Και ισχύει και μέχρι

τώρα, μάλιστα σε τέτοιο σημείο, μέχρι πρόσφατα εννοώ μέχρι τους τελευταίους αιώνες, σε τέτοιο σημείο που σε αρκετές περιοχές όταν θέλουν να μιλήσουν για ανάμειξη πληθυσμών χρησιμοποιούν τον όρο «βαλκανικό» ή «μακεδονική σαλάτα» λένε, για να υπάρχει κάτι που λέγεται μακεδονική σαλάτα μπορείτε να την παραγγείλετε στην Ιταλία, στη Γαλλία. Και τι θέλουν να πουν με αυτό; Ότι στη σαλάτα τους υπάρχουν πάρα πολλά λαχανικά ανάμεικτα όπως ήταν στις περιοχές της Μακεδονίας αλλά και της Θράκης και σε όλη τη Βαλκανική, αλλού περισσότερο αλλού λιγότερο, ανάμεικτοι πληθυσμοί. Αυτό εξάλλου δημιούργησε και στα νεότερα χρόνια, δηλαδή στο 19ο και 20ο αιώνα, τα τελευταία 200 χρόνια, οπότε και τελείωσε η διαδικασία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας η ισχύς της, εξεγέρσεις λαών και η δημιουργία εθνικών κρατών. Αυτές οι εξεγέρσεις και οι κινήσεις για τη δημιουργία εθνικών κρατών και στο 19ο αιώνα και στον 20ο που συνεχίστηκαν και τον 21ο που ακόμα συνεχίζουν σε κάποιες περιοχές, φέρνουν συγκρούσεις, διεκδικήσεις, η μια χώρα θεωρεί ότι αυτά τα εδάφη είναι δικά της διότι εδώ κατοικούσαν οι κάτοικοί μου που μιλούσαν αυτή τη γλώσσα, η άλλη χώρα λέει όχι εδώ κατοικούσαν δικοί μου που μιλούσαν αυτή τη γλώσσα, είναι κάτι που ισχύει στα Βαλκάνια η ανάμειξη. Τώρα όσον αφορά τον Ελληνισμό, άνθρωποι δηλαδή οι οποίοι μιλούσαν ελληνικά και ήσαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι ή όχι, περισσότεροι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, θα μπορούσαν αν μιλούν ελληνικά και να είναι Καθολικοί, στα νησιά, θα μπορούσαν να μιλούν ελληνικά και να είναι Μουσουλμάνοι, στην Κρήτη, η λέξη όμως όταν κάποιος περνούσε στο Ισλάμ δεν ήταν πια δεν είχε τα χαρακτηριστικά που θα μπορούσε να ταιριάζουν με την έννοια Έλληνας. Οι Έλληνες επειδή έζησαν σε αυτή την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου κάτω από αυτοκρατορίες στις οποίες χρησιμοποιούνταν η ελληνική γλώσσα, είχε πολύ μεγάλη θέση η ελληνική γλώσσα, δεν μιλάω μόνο για την αρχαιότητα που εδώ οι αρχαίοι Έλληνες είχαν τον κύριο λόγο σε μεγάλο τμήμα της Μ. Ασίας, της Βαλκανικής, της Μαύρης θάλασσας, της δυτικής Μεσογείου όχι μόνο της ανατολικής, των παραλίων της Ιταλίας, στη Σικελία, στη Μασσαλία κ.λ.π. Αλλά μετά η συνέχεια έφερε ξανά και ξανά και ξανά την ελληνική γλώσσα σαν σημαντικότητα πρωτεύουσα γλώσσα και αυτό ίσχυσε και στη Ρωμαϊκή περίοδο κατά την οποία η ελληνική γλώσσα εξακολουθούσε να είναι σε μεγάλη χρήση ακόμα και από στελέχη της ρωμαϊκής διοίκησης και φυσικά όταν εξελίχθηκε η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε ανεξάρτητη Αυτοκρατορία από τον υπόλοιπο κορμό της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, γρήγορα η ελληνική γλώσσα κυριάρχησε στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Στο δε 7ο αιώνα πια η Αυτοκρατορία αυτή ήταν ελληνόφωνη, τουλάχιστον ως προς το διοικητικό της σκέλος και εξ αυτού οι Έλληνες είχαν μια μεγάλη κοινότητα με την έννοια της διοίκησης της αυτοκρατορίας και ήταν κατεσπαρμένοι σε όλη την έκταση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Φυσικά πολλοί κατοικούσαν στα Βαλκάνια, σε αυτό που λέμε ελληνική χερσόνησο, το νότιο τμήμα των Βαλκανίων, στη Μακεδονία, στη Θράκη σε περιοχές που σήμερα είναι Βουλγαρία. Σε περιοχές που σήμερα είναι Βουλγαρία, σε περιοχές που σήμερα είναι Σερβία, σε περιοχές που σήμερα είναι Τουρκία, στα παράλια της Μ. Ασίας, σε περιοχές που σήμερα είναι Ουκρανία ή Ρωσία, στη Γεωργία και στα παράλια δηλαδή του Εύξεινου Πόντου, στη βόρεια Μ. Ασία. Ο Ελληνισμός υπήρχε αλλού περισσότερος αλλού λιγότερος γι' αυτό και θυμάστε ότι στο πρώτο μας μάθημα εξηγήσαμε

γιατί χρησιμοποιούμε τον όρο Νέος Ελληνισμός, ακριβώς διότι ο Ελληνισμός ήταν

Εικόνα 35

Οι Έλληνες επειδή έζησαν σε αυτή την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου κάτω από αυτοκρατορίες στις οποίες χρησιμοποιούνταν η ελληνική γλώσσα, είχε πολύ μεγάλη θέση η ελληνική γλώσσα, δεν μιλάω μόνο για την αρχαιότητα που εδώ οι αρχαίοι Έλληνες είχαν τον κύριο λόγο σε μεγάλο τμήμα της Μ. Ασίας, της Βαλκανικής, της Μαύρης θάλασσας, της δυτικής Μεσογείου όχι μόνο της ανατολικής, των παραλίων της Ιταλίας, στη Σικελία, στη Μασσαλία κ.λ.π.

κατάσπαρτος αλλού περισσότερο αλλού λιγότερο σε όλη αυτή την έκταση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας που μετά έγινε Οθωμανική Αυτοκρατορία και εκεί είχε τις περιπέτειές του επίσης η παρουσία των Ελλήνων σε διάφορα σημεία. Κατά τον ίδιο τρόπο και άλλοι λαοί, Βούλγαροι και Σέρβοι, κατοικούσαν σε σημεία που σήμερα είναι Ελλάδα όπως και πολλοί Έλληνες κατοικούσαν σε σημεία όπου σήμερα είναι Αλβανία, Σερβία, Βουλγαρία, Τουρκία κ.λ.π. Όταν δημιουργήθηκε το ελληνικό κράτος το 1830, το γνωρίζουμε πιστεύω όλοι, ένας Γερμανός ιστορικός, Βαυαρός, γνωστός και με κύρος στις έρευνές του, ο Jacob Philipp Falmerayer, γνώριζε ελληνικά μπορούσε να διαβάσει βυζαντινά κείμενα, ήταν βαλκανολόγος, χρησιμοποιούσε τις πηγές δηλαδή της ευρύτερης περιοχής και ασχολούνταν με τη σύνθεση εδώ των πληθυσμών στη Βαλκανική, είχε επισκεφτεί μάλιστα και τη βαλκανική και την ελληνική χερσόνησο. Καθώς έγινε βασιλεύς της Ελλάδος ο Όθωνας, ο Όττο γιος του βασιλιά της Βαυαρίας, θεώρησε καλό να εκπονήσει μια σειρά έργων που αφορούσαν τη σύνθεση του πληθυσμού του ελληνικού κράτους και κατά κάποιον τρόπο τη δημογραφική του ιστορία. Μάλιστα το δώρισε στον Όθωνα αυτό το πόνημά του και εκεί στις δεκαετίες του 1850, του 1860 (J. Ph. Falmerayer : Περί το 1840 το έργο του για την Πελοπόννησο) το έργο του άρχισε να γίνεται γνωστό και δημιούργησε μεγάλη αναταραχή μεταξύ των Ελλήνων διότι στο έργο του αυτό ο Falmerayer υποστήριζε ότι στη μικρή τότε Ελλάδα, τα σύνορα θυμίζω της Ελλάδας ήταν στη γραμμή Παγασητικού-Αμβρακικού, στη μικρή αυτή Ελλάδα οι κάτοικοι δεν είναι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων αλλά έχουν περάσει τόσοι αιώνες ανάμειξης των αρχαίων Ελλήνων με επόμενα φύλα τα

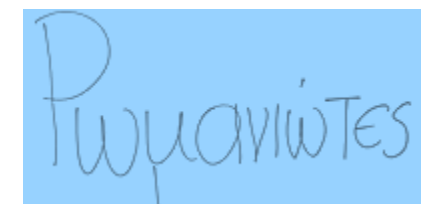
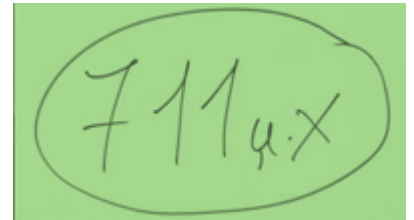
οποία ήρθαν κι εγκαταστάθηκαν, συγκεκριμένα σλαβικά φύλα τα οποία κινήθηκαν προς στα Βαλκάνια, αυτό το γνωρίζουμε σλαβικά φύλα κινήθηκαν στα Βαλκάνια σε μεγάλους αριθμούς και σε αλληπάλλληλα κύματα το 500, το 600 μ. Χ. και έτσι δημιουργήθηκαν σταδιακά οι περιοχές της Βουλγαρίας, των Σέρβων, Βοσνία, Μοντενέγκρο κ.λ.π. Αυτοί στις πρώτες τους καθόδους είναι γεγονός ότι κινήθηκαν πολύ βαθύτερα, έφτασαν μέχρι και την Πελοπόννησο, το γνωρίζουμε αυτό από βυζαντινά κείμενα. Ο Fallmerayer, λοιπόν, στηριζόμενος σε αυτές τις πληροφορίες διατύπωσε τη θεωρία ότι οι Σλάβοι κατέκλυζαν κυριολεκτικά την ελληνική χερσόνησο, ολόκληρη την ελληνική χερσόνησο, άλλαξαν την δημογραφική σύνθεση της Πελοποννήσου και της Ελλάδος, γενικά και της Στερεάς, ειδικά της Πελοποννήσου στην οποία δίνει μεγάλη έμφαση. Καταλήγει δε ότι ήταν τόση μεγάλη η ανάμειξη με τους Σλάβους αλλά η ανάμειξη με τους Σλάβους είναι ακόμα μικρότερη αν κανείς σκεφτεί τι τεράστια ανάμειξη υπάρχει με τους Αλβανούς.

Υπενθυμίζω μιλά για το ελληνικό κράτος του 1830, δηλαδή την μικρή Ελλάδα, αυτής εδώ πέρα της κλίμακας περίπου που αυτό ήταν το ελληνικό κράτος με λίγα νησιά ολόγυρά του. Είναι γεγονός όπως είπαμε και πριν ότι σε βυζαντινά κείμενα αναγράφονται τέτοιες φράσεις, πρώτα πρώτα να σας διαβάσω ένα τμήμα από τον Fallmerayer στο έργο του «Περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων» : «...οι Αλβανοί πανάρχαιοι γείτονες της Ελλάδας αποτελούν σήμερα την πλειοψηφία των κατοίκων του νέου Βασιλείου. Οι ίδιοι ενεργητικοί Αλβανοί που κατά τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας έκαναν τους μεγαλύτερους άθλους στη θάλασσα και τη στεριά. Φορεσιά, απλότητα των ηθών και δημοκρατικό πείσμα ήρθαν μαζί με αυτό το σκληρό λαό της Ηπείρου στην Ελλάδα...». Αυτές είναι έτσι μια φράση αφοριστική με την οποία καταλήγει το έργο του Fallmerayer. Όσον αφορά δε την έκταση της παρουσίας Σλάβων στο Βυζάντιο, Βυζαντινή πηγή του 10ου αιώνα δηλαδή του 900 τόσο, αναφέρει : «...και νυν πάσαν Ήπειρον και Ελλάδα σχεδόν και Πελοπόννησον και Μακεδονίαν Σκύθαι Σκλάβοι νέμονται...». Οι Σκλάβοι είναι οι Σλάβοι, Σκύθαι, είναι οι κάτοικοι οι οποίοι, τα άτομα τα οποία κινήθηκαν, οι ομάδες οι οποίες κινήθηκαν προς τη νότιο Βαλκανική. Το λέω αυτό διότι αυτή η θεωρία του Fallmerayer στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα στο μικρό ελληνικό βασίλειο δημιούργησε μεγάλη αναταραχή, κινητοποιήθηκαν Έλληνες ιστορικοί να αντιμετωπίσουν την άποψη του Fallmerayer, ο γνωστότερος απ' όλους αυτούς είναι ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος ο οποίος συνέγραψε την Ιστορία της Ελλάδος από τη αρχαιότητα μέχρι την εποχή του συνδέοντας όλη τη ροή των Ελλήνων και φυσικά οι Έλληνες ιστορικοί και λαογράφοι επέμειναν και υπογράμμισαν τη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας. Η ελληνική γλώσσα δε χάθηκε ποτέ τα τελευταία 5. 000 χρόνια, είναι αναγνωρίσιμη, οι Έλληνες μιλούν την ελληνική γλώσσα, άρα δεν μπορεί να ήταν τέτοια η ανάμειξη που λέει ο Fallmerayer, η ανάμειξη υπήρχε, όλοι οι λαοί έχουν αναμειχθεί δεν είναι ζήτημα. Ο Fallmerayer θεώρησε ότι η ανάμειξη είναι τεραστίας κλίμακας άρα δεν υπάρχουν στην ουσία Έλληνες. Ιστορικοί και λαογράφοι, ο Πολίτης κ.λ.π., έδειξαν τη συνέχεια του πολιτισμού, τη συνέχεια των ηθών, τη συνέχεια της γλώσσας, άρα τη συνέχεια ενός πολιτισμικού νήματος που φέρνει και τη συνέχεια του Ελληνισμού. Το λέω αυτό διότι το τι πληθυσμοί υπάρχουν παίζει ρόλο και παίζει ρόλο και στην περίοδο της Τουρκοκρατίας να δούμε, να σταθούμε σε δυο-τρεις ομάδες οι οποίες

στην περίοδο της Τουρκοκρατίας έχουν ισχυρή παρουσία τη νότια Βαλκανική στις περιοχές που περίπου σήμερα είναι η Ελλάδα, για να κρατηθούμε σε ένα γεωγραφικό πλαίσιο.

V 3. 2. 2 Οι εξ Ισπανίας Εβραίοι. (9')

Πριν προχωρήσουμε πρέπει να αναφερθούμε, είδαμε στα στοιχεία που κοιτούσαμε στα στατιστικά στοιχεία του Λουτφί Μπαρκάν ότι στις πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας το 16ο, το 17ο, το 18ο αιώνα οι στατιστικές δείχνουν την παρουσία Εβραίων. Στα Βαλκάνια σχεδόν κάθε πόλη έχει Εβραίους κατοίκους και αν θυμάστε είδαμε απ' τα στοιχεία ότι η πόλη με τη μεγαλύτερη παρουσία Εβραίων ήταν η Θεσσαλονίκη. Ο εβραϊκός πληθυσμός δεν είναι φαινόμενο της Τουρκοκρατίας, Εβραίοι έχουν εγκατασταθεί στην περιοχή εδώ της σημερινής Ελλάδος και των αρχαίων ελληνικών περιοχών από την αρχαιότητα. Στη Δήλο έχει ανιχνευθεί παρουσία Εβραίων, στην αρχαία Κόρινθο παρουσία Εβραίων. Είναι ένας πληθυσμός που υπάρχει στην περιοχή μας εδώ στη νότια Βαλκανική και στα νησιά ακόμη από την αρχαιότητα. Στην περίοδο του Βυζαντίου επίσης στις πόλεις του Βυζαντίου υπήρχαν Εβραίοι κάτοικοι οι οποίοι στη διάρκεια της παρουσίας τους εδώ είχαν χάσει την γλώσσα τους, είχαν διατηρήσει τη θρησκεία τους μεν και τα έθιμά τους αλλά είχαν χάσει τη γλώσσα τους και ομιλούσαν ελληνικά. Αυτοί οι ελληνόφωνοι Εβραίοι κάτοικοι που ήταν σταθερή πραγματικότητα στη Βυζαντινή περίοδο ονομάζονται από τη βιβλιογραφία Ρωμανιώτες από την λέξη Ρωμαίος. Αυτή η λέξη Ρουμ, Ρωμ, Ρωμαίος, Ρωμιός χρησιμοποιείται σε πολλές συνάψεις. Αυτοί λοιπόν οι ελληνόφωνοι Εβραίοι ονομάζονταν και ονομάζονται Ρωμανιώτες Εβραίοι. Στη διάρκεια αυτοί οι Ρωμανιώτες Εβραίοι της Βυζαντινής αυτοκρατορίας όταν η περιοχή κατακτήθηκε από τους Τούρκους, τους Οθωμανούς έγιναν υπήκοοι μαζί με όλους τους άλλους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και φυσικά έγιναν ζιμήδες κι αυτοί της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ως λαοί της Βίβλου ζούσαν περίπου με τα ίδια χαρακτηριστικά ζωής και προδιαγραφές, όπως είπαμε πριν να ζουν οι άπιστοι είτε ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι είτε ήταν Εβραίοι. Κατοικούσαν σε πόλεις όχι στην ύπαιθρο, μιλούσαν ελληνικά και ασχολούνται με διάφορες βιοτεχνικές δραστηριότητες όπως και στο Βυζάντιο κυρίως με την ύφανση, την υφαντουργία, με τη βαφή υφασμάτων, με τη μεταλλουργία σε διάφορα σημεία, ως μικρέμποροι, ως διαχειριστές χρήματος, ως μεταφορείς. Τώρα στην περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας θα συμβεί μια μεγάλη αλλαγή λόγω ενός εκτάκτου γεγονότος μεγάλης κλίμακας που συνέβη σε ένα τελείως άλλο σημείο της ευρωπαϊκής ηπείρου και συγκεκριμένα στην Ισπανία το 1492. Στην Ισπανία λοιπόν του 1492 συμβαίνει ένα κοσμοϊστορικό γεγονός. Ενώ μεγάλα τμήματα της Ισπανίας ήταν υπό Αραβικό έλεγχο από το 711μ. Χ. οπότε οι Άραβες κατέκτησαν την Ιβηρική χερσόνησο, οι Ισπανοί βασιλείς

Μετά το 1492, Εβραίοι της Ισπανίας κινήθηκαν και προς Νότον, στην Βόρεια Αφρική

κατόρθωσαν να κατανικήσουν τους Άραβες τους Μουσουλμάνους το 1492, να τους εκδιώξουν από την Ισπανία και μετά από αυτή τη νίκη εναντίον των Μουσουλμάνων, ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα, οι βασιλείς της Ισπανίας, αποφασίζουν να εκδιώξουν ολότελα τους πολυπληθέστατους Εβραίους της χώρας τους οι οποίοι είχαν ζήσει στην Ισπανία για αιώνες, είχαν συνυπάρξει με Ισπανούς, είχαν συνυπάρξει με Άραβες, είχαν δραστήρια οικονομική, πολιτική, πολιτισμική ζωή στην χερσόνησο αυτή, την Ιβηρική χερσόνησο και το 1492 ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα επιθυμούν να αδειάσει η Ισπανία από Εβραίους και υποχρεωτικά, και τους υποχρεώνουν να εγκαταλείψουν εντός 3 μηνών από την έκδοση του Διατάγματος της Γρανάδας την χώρα. Έτσι ορισμένες εκατοντάδες χιλιάδες Εβραίων, μεταξύ 200 χιλιάδων και 300 χιλιάδων Εβραίων της Ισπανία, εγκαταλείπουν την Ισπανία εκεί το 1492. Οι Εβραίοι αυτοί είναι Εβραίοι στο θρήσκευμα αλλά μιλούν Ισπανικά και οι Εβραίοι που μιλούν Ισπανικά ονομάζονται Σεφαραδίτες Εβραίοι από τη λέξη Sefarad που θα πει Ισπανία. Ονομάζονται λοιπόν Σεφαραδίτες, συνήθως Σεφαρδίτες Εβραίοι. Αυτοί οι ισπανόφωνοι Εβραίοι στην εξορία ψάχνουν να βρουν έναν τόπο καταφυγής, άλλοι κινούνται προς το Νότο στην Αφρική, άλλοι κινούνται προς την Ολλανδία, στη Γαλλία κ.λ.π. Άλλα ένας μεγάλος αριθμός Σεφαρδιτών Εβραίων έρχονται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία διότι θεωρούν ότι εκεί θα βρουν καλή υποδοχή. Εξάλλου και οι Σουλτάνοι τους δίνουν αυτή την υπόσχεση και χιλιάδες Εβραίων, ισπανόφωνων Εβραίων, τελικά εκεί γύρω στο 1500, στο 1510, στο 1520 κινούνται, έρχονται κύματα Εβραίων και εγκαθίστανται στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Αυτοί όπως είπαμε είναι ισπανόφωνοι, εγκαθίστανται σε μεγάλες πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στην Αδριανούπολη, στη Σέρρες, στη Δράμα, στα Σκόπια, στη Σόφια, στη Νις, στην Αχρίδα, στη Λάρισα και η μεγαλύτερη ομάδα αυτών των Εβραίων εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη η οποία μετατρέπεται σε Εβραιούπολη. Η Θεσσαλονίκη εξελίχθηκε στη μεγαλύτερη Εβραιούπολη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και μάλιστα στο 16ο 17ο αιώνα που ήταν το αποκορύφωμα της παρουσίας των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη, η Θεσσαλονίκη ονομαζόταν Madre d' Israel, η μητέρα του Ισραήλ, και ήταν η μεγαλύτερη μεγάλη πόλη με τόσο μεγάλη αναλογία Εβραϊκού πληθυσμού όχι μόνο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά σ' όλη την Ευρώπη. Οι Εβραίοι που ήρθαν απ' την Ισπανία ήταν κάτοχοι πολλών ξένων γλωσσών, γνώριζαν απ' το εμπόριο, το διεθνές εμπόριο, γνώριζαν σε υψηλό επίπεδο την υφαντουργία, ήταν μηχανικοί και έφεραν ένα νέο κύμα πολιτισμού και επιπέδου στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Επίσης δε πολλοί από αυτούς έφεραν μαζί τους χρήματα και εξελίχθηκαν σε ισχυρούς τραπεζίτες. Έπαιξαν ρόλο ως τραπεζίτες των Σουλτάνων ή των μπέηδων ή των βεζιρηδων. Καθοδήγησαν στον 16ο αιώνα, γιατί στο 16ο αιώνα η παρουσία τους ήταν ισχυρότατη, ο Σουλτάνος πολύ συχνά σημαντικά στελέχη εξ αυτών τους συμβουλευεται για την εξωτερική του πολιτική και για την οικονομική του πολιτική. Γενικά το εβραϊκό στοιχείο αυξήθηκε στην περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και οι πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και φυσικά και του ελληνικού κορμού απέκτησαν Εβραίους κατοίκους, ισπανόφωνους που ήταν τόσο ισχυρή η παρουσία τους που σε πολλές πόλεις ενώ συναντήθηκαν με τους Ρωμανιώτες Εβραίους που προϋπήρχαν από αιώνες εκεί και είχαν ελληνική λαλιά, σταδιακά πολλές

ρωμανιώτικες εβραϊκές κοινότητες απορροφήθηκαν στις σεφαρδίτικες κοινότητες και έγιναν κι αυτές ισπανόφωνες.

V 3. 2. 3 Οι Εβραίοι Dönme. (7')

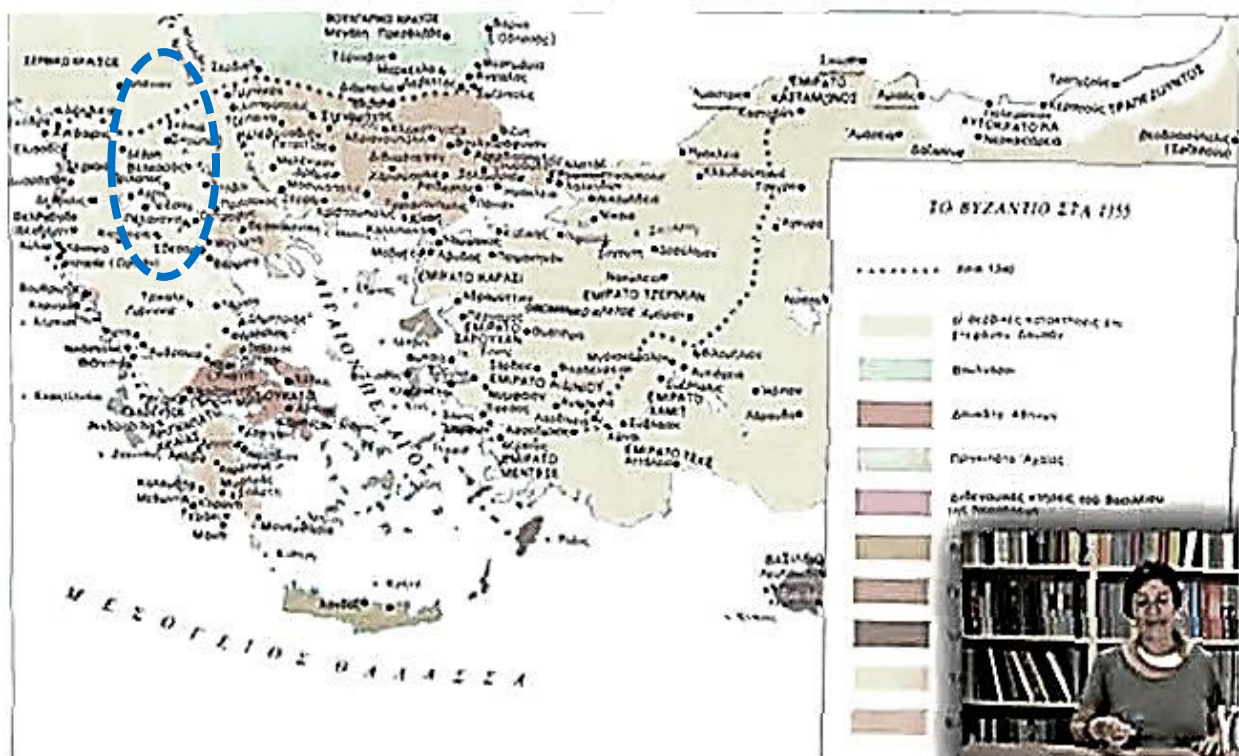
Έτσι, φυσικά να έχουμε στο νου μας, επειδή μιλούμε για τους πληθυσμούς, στεκόμαστε σε μια ομάδα πληθυσμών που θεωρώ ότι είναι χρήσιμο να συζητήσουμε κάποια θέματα γι' αυτούς, οι Εβραίοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ήταν πάρα πολλοί, οι Εβραίοι ποτέ δεν είναι πάρα πολλοί, είναι σπαρμένοι σε διάφορα, αυτούς τους αιώνες, σε διάφορα κράτη, στην Ευρώπη στην Αφρική στην Ασία σε πάρα πολλά μέρη της γης, μπορεί σε μια περιοχή να είναι περισσότεροι αλλού να είναι λιγότεροι αλλά η έλευση τόσων πολλών Σεφαραδιτών Εβραίων από την Ισπανία εκεί στις αρχές του 16ου αιώνα αύξησε τον αριθμό των Εβραίων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και πόλεις οι οποίες δεν είχανε πολύ μεγάλο Εβραϊκό πληθυσμό, μοιάζουν να αποκτούν, και όπως είπαμε π. χ. η Λάρισα αποκτά έναν γερό αριθμό, έναν ισχυρό αριθμό Εβραίων η Θεσσαλονίκη που είπαμε αλλά και άλλες πόλεις. Κάποιες πόλεις, σε κάποιες πόλεις ο Εβραϊκός πληθυσμός δεν αφομοιώνεται από Σεφαραδίτες και παραμένει Ρωμανιώτικος όπως είναι ας πούμε τα Ιωάννινα, της οποίας πόλεως η Εβραϊκή κοινότητα παραμένει μέχρι σήμερα Ρωμανιώτικη π. χ. ο Μίνως Μάτσας και Υιός, αν γνωρίζεται που είναι η εταιρεία παραγωγής δίσκων και μουσικής στην Ελλάδα του 20ου αιώνα είναι Εβραίοι Ρωμανιώτες από τα Ιωάννινα. Οι Εβραίοι της Χαλκίδας παρέμειναν Ρωμανιώτες κ. λ. π. Τώρα, οι Εβραίοι δηλαδή της Θεσσαλονίκης, αν παίρναμε τη μηχανή του χρόνου και επισκεπτόμασταν τη Θεσσαλονίκη ας πούμε στο 1600 η γλώσσα που θα μας ήταν χρήσιμη για να κινηθούμε στην πόλη αυτή θα ήταν τα Ισπανικά. Μοιάζει παράξενο αλλά τα Ισπανικά ήταν η γλώσσα που ακουγόταν και χρησιμοποιούνταν περισσότερο. Μετά χρησιμοποιούνταν τα Τουρκικά φυσικά, επειδή υπήρχε και Μουσουλμανικός τουρκικός πληθυσμός στη Θεσσαλονίκη, ήταν πολύ μεγάλη πόλη, και Χριστιανικός ελληνόφωνος πληθυσμός στη Θεσσαλονίκη, μεγάλη πόλη, και Χριστιανικός βουλγαρόφωνος πληθυσμός στη Θεσσαλονίκη, στη Θεσσαλονίκη όπως και σε όλη την Αυτοκρατορία ομιλούνταν πολλές γλώσσες αλλά η κυρίαρχη παρουσία ήταν η Εβραϊκή με σαφή πλειοψηφία. Τώρα κάτω από παράξενες εξελίξεις, ` , συναπετέλεσαν μια άλλη παράξενη ομάδα μέσα στη Θεσσαλονίκη Μουσουλμάνων πλέον που όμως εβραϊζουν μιλούν μεταξύ τους Ισπανικά, μιλούν μεταξύ τους Τουρκικά, λέγονται dönmes είναι από το τουρκικό ρήμα dönmek που θα πει στρέφομαι γυρίζω, το ντονέρ που τρώμε προέρχεται από την τουρκική λέξη στρέφομαι, επειδή στρέφεται. Οι ντονμέδες είναι Εβραίοι που έγιναν Μουσουλμάνοι αλλά κράτησαν ένα ιδιότυπο χαρακτήρα ζωής και δράσεως μεταξύ τους, είναι μια ξεχωριστή ομάδα δηλαδή, και έτσι στη Θεσσαλονίκη, ανάμεσα στα άλλα, παρουσιάζονται Μουσουλμάνοι ισπανόφωνοι. Και στην ουσία μισο-Εβραίοι μισο-Μουσουλμάνοι. Άλλη μια παράξενη

ομάδα. Σκεφθείτε, στην Κρήτη έχουμε Μουσουλμάνους ελληνόφωνους, είναι οι γνωστοί μας Τουρκοκρητικοί, στην περιοχή της Πτολεμαΐδας επίσης μια ομάδα Χριστιανών κατοίκων ομαδικά είχε αλλάξει θρήσκευμα και έγιναν Μουσουλμάνοι, λέγονται Βαλαάδες αυτοί, και ήταν και εκείνοι Μουσουλμάνοι, Βαλαάδες άσχετο, Χριστιανικής καταγωγής, οι Βαλαάδες ήτανε Μουσουλμάνοι πλέον αλλά ελληνόφωνοι. Άλλη μία ομάδα Βλάχων στην περιοχή του Αξιού, άλλαξαν θρήσκευμα έγιναν Μουσουλμάνοι και διατήρησαν την γλώσσα τους και ήταν Μουσουλμάνοι βλαχόφωνοι. Να που και στη Θεσσαλονίκη έχουμε Μουσουλμάνους ισπανόφωνους. Μη μου πείτε ότι δεν έχουμε ποικιλία συνδυασμών γλωσσών και θρησκειών σ' αυτή την αυτοκρατορία. Ήταν αυτοκρατορία. Όλοι αυτή. Οι Εβραίοι λοιπόν της Οθωμανικής αυτοκρατορίας παίρνουν έναν ισπανικό χαρακτήρα μετά το 1500, δίνουν ένα ισπανικό χαρακτήρα η γλώσσα που έφεραν οι επήλυδες, πρέπει να πούμε ότι αυτοί οι επήλυδες ήταν προχωρημένοι σε πολλά, το πρώτο τυπογραφείο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δημιουργείται από Εβραίους εκεί στο πρώτο τέταρτο του 16ου αιώνα, έφεραν μαζί τους την τέχνη της τυπογραφίας δηλαδή τα πρώτα βιβλία που τυπώθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι εβραϊκής προελεύσεως και φυσικά τα σχολεία τα οποία δημιούργησαν σε διάφορες πόλεις και βέβαια στη Θεσσαλονίκη που ήταν η κυρίαρχή τους πόλη. Μέχρι πρόσφατα η Θεσσαλονίκη είχε πολύ μεγάλο εβραϊκό πληθυσμό, το γνωρίζουμε ακόμη κι όταν ενσωματώθηκε στον Ελληνικό κορμό η Θεσσαλονίκη είχε μεγάλο αριθμό Εβραίων όχι πλέον πλειοψηφικό, όπως στο παρελθόν, οι οποίοι μαζικά εξοντώθηκαν από τους ναζί το 1943 και έτσι σήμερα η κοινότητα, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης απαριθμεί κάτι σαν 500 άτομα. Κάποτε όμως ήταν χιλιάδες, χιλιάδες πραγματικά κατοίκων Εβραίων στη Θεσσαλονίκη.

V 3. 2. 4 Βλάχοι. (17')

Αφήνοντας τους Εβραίους μπαίνουμε σε μία άλλη ομάδα που αξίζει να προσεγγίσουμε και που παίζει ρόλο μέχρι σήμερα στον ελληνικό κορμό. Πάλι δεν είναι μόνο ελληνική η ομάδα αυτή, είναι σε όλη τη Βαλκανική, όπως και οι Εβραίοι. Οι Εβραίοι δεν είναι στα σημερινά ελληνικά σύνορα, βρίσκονταν κατασπασμένοι σε όλη την Αυτοκρατορία. Οι Εβραίοι, λοιπό, βρίσκονταν παντού –και έτσι και στον ελληνικό κορμό– αλλά μία τέτοια ομάδα η οποία υπάρχει σε όλη τη Βαλκανική είναι και οι Βλάχοι. Η λέξη Βλάχος τώρα θέλει μία συζήτηση, διότι στη νέα ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε τη λέξη Βλάχος καταρχήν μειωτικά. Όταν θες να πεις κάποιον ότι δεν έχει τρόπους, ότι είναι αγενής, ότι είναι ωμός, ότι είναι βάρβαρος κάπως ορεσίβιος τον λες Βλάχο, Μπουρτζόβλαχο, Καράβλαχο –είναι ευγενείας λέξεις που λες σε κάποιον– χωρίς να θέλεις με αυτό να του πεις ότι είναι Βλάχος, δηλαδή ομιλεί τη βλάχικη γλώσσα, ότι ανήκει σε μια εθνοτική ομάδα που λέγονται Βλάχοι. Οι Βλάχοι, όμως, οι Βλάχοι είναι μια εθνοτική ομάδα που μιλάει μια, ξεχωριστή γλώσσα, τη βλάχικη γλώσσα. Η βλάχικη γλώσσα είναι λατινογενής, είναι

συγγενής με τις άλλες λατινογενείς γλώσσες, όπως είναι η γαλλική γλώσσα, η ιταλική γλώσσα, η ρουμανική γλώσσα. Η βλάχικη γλώσσα είναι κοντά στη ρουμανική γλώσσα, άρα είναι λατινογενής γλώσσα. Οι Βλάχοι μέχρι σήμερα υπάρχουν στην Ελλάδα. Υπάρχουν Βλάχοι και στην Βουλγαρία, υπάρχουν Βλάχοι και στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, υπάρχου Βλάχοι και στην Αλβανία –μέχρι σήμερα- και υπάρχουν Βλάχοι και στην Κροατία, δηλαδή είναι κατασπασμένη αυτή η ομάδα. Όμως, εδώ και αιώνες η μεγαλύτερη συγκέντρωση Βλάχων της Βαλκανικής παρατηρείται στην περιοχή της Πίνδου, στον ορεινό κορμό μεταξύ Θεσσαλίας και Ηπείρου. Εκεί δηλαδή στα ορεινά της Θεσσαλίας και της Ηπείρου και στη δυτική Μακεδονία. Εκεί έχουμε τη μεγαλύτερη συγκέντρωση Βλάχων

Εικόνα 36

. Οι Βλάχοι μέχρι σήμερα υπάρχουν στην Ελλάδα. Υπάρχουν Βλάχοι και στην Βουλγαρία, υπάρχουν Βλάχοι και στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, υπάρχου Βλάχοι και στην Αλβανία –μέχρι σήμερα- και υπάρχουν Βλάχοι και στην Κροατία, δηλαδή είναι κατασπασμένη αυτή η ομάδα. Όμως, εδώ και αιώνες η μεγαλύτερη συγκέντρωση Βλάχων της Βαλκανικής παρατηρείται στην περιοχή της Πίνδου, στον ορεινό κορμό μεταξύ Θεσσαλίας και Ηπείρου.

ολόκληρης της Βαλκανικής, άσχετα εάν υπάρχουν και άλλες ομάδες Βλάχων και αλλού. Και επειδή αυτή η περιοχή που σας περιέγραψα και σας έδειξα στον χάρτη βρέθηκε στα όρια του ελληνικού κράτους. Όταν το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε το 1830, φυσικά, αυτή η περιοχή δεν ανήκε στο ελληνικό κράτος. Αλλά αργότερα το ελληνικό κράτος επεκτάθηκε και στην δεκαετία του 1880 ενσωματώθηκε η Θεσσαλία στα όρια του ελληνικού κράτους και αργότερα το 1912 και η Ήπειρος στα όρια του ελληνικού κράτους και η Μακεδονία. Έτσι, αυτός ο μεγάλος αριθμός Βλάχων εξακολουθεί να υπάρχει μέσα στα ελληνικά σύνορα και υπάρχουν Έλληνες βλάχικης καταγωγής που το λένε ότι είναι Βλάχοι, είναι γνωστό ότι

είναι Βλάχοι. Παραδείγματος χάριν, πριν από 20-30 χρόνια πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας ήταν ο Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας. Ο άνθρωπος αυτός κατάγεται από δύο θρυλικές οικογένειες, μία που αναπτύχθηκε τέλος πάντων με επιγαμίες, η οικογένεια του Μετσόβου των Τοσίτσα και των Αβέρωφ. Οι οικογένειες αυτές είναι πολύ γνωστές, η οικογένεια Αβέρωφ, η οικογένεια Σίνα, η οικογένεια Τοσίτσα, η οικογένεια Στουρνάρα είναι βλαχικές οικογένειες, δηλαδή η καταγωγή τους ήταν από αυτά ορεινά της Πίνδου ή από τη Μοσχόπολη της Μακεδονίας -διότι υπήρχανε σε αρκετά σημεία βλάχικοι πυρήνες- και αλλού, και γνωρίζουμε ότι είναι Βλάχοι. Τώρα, πως ήρθαν αυτοί οι Βλάχοι προς τις περιοχές που εγκαταστάθηκαν, είτε είναι σημερινές ελληνικές περιοχές είτε είναι αλβανικές σημερινές και βουλγαρικές. Ξέρουμε ότι υπήρχαν επί του Βυζαντίου. Βυζαντινά κείμενα του 10ου αιώνα του 11ου αιώνα –όχι συχνά- αναφέρουν τη λέξη Βλάχος. Κάτι συνέβη και λέει: «ο Βλάχος αυτός έγινε...». Άρα υπάρχουν Βλάχοι και υπάρχουν βυζαντινά κείμενα που ομιλούν Βλάχους οδίτες, έχουν τη λέξη Βλάχοι οδίται, δηλαδή από τη λέξη οδός που ταιριάζει στους Βλάχους διότι οι Βλάχοι και στην περίοδο του Βυζαντίου, ως φαίνεται, και στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις περιοχές εδώ της Βαλκανικής, κατοικούν κατά κανόνα στα ορεινά, σε ορεινές περιοχές, ψηλά στην Πίνδο, ψηλά στο Βέρμιο. Θα σας διαβάσω τις περιοχές τις οποίες και βρίσκονται και κατά κύριο λόγο βρίσκονται στην περιοχή της Πίνδου, στην περιοχή της Ελασσόνας στη Θεσσαλία, στο Περούλι, στο Μέτσοβο, στο Συρράκο, τους Καλαρρύτες, στο Βόιο, στο Γράμμο, στην Αβδέλα, στο Περιβόλι, στη Σαμαρίνα –

είναι ξακουστό βλάχικο χωρίο-, σε λίγα από τα Ζαγοροχώρια, το Ζαγόρι, στη Μοσχόπολη –που σήμερα βρίσκεται στα σύνορα της Αλβανίας-, στον Αυλώνα, στο Δυρράχιο, στον Νυμφαίο, στην περιοχή εκεί στα ορεινά του Ολύμπου και των Πιερίων, στο Λιβάδιο Κοκκινοπηλός, στο Βέρμιο, στο Σέλι έχουμε πυρήνες βλάχικων εγκαταστάσεων. Οι Βλάχοι, λοιπόν, ήταν διάχυτοι κυρίως από τη Λαμία και πάνω, δηλαδή από τη Στερεά Ελλάδα και βορειότερα, αν και υπάρχουν και κατασπασμένες παρουσίες Βλάχων στην Πελοπόννησο –μέσα στην Τουρκοκρατία- και σε σημεία της Στερεάς Ελλάδος, ο κύριος όγκος τους είναι στις περιοχές της Μακεδονίας, της ορεινής Μακεδονίας και της ορεινής Θεσσαλίας. Ζώντας σε αυτά τα ψηλά βουνά είναι κτηνοτρόφοι. Οι Βλάχοι είναι κατά κύριο λόγο κτηνοτρόφοι, είναι βιοτέχνες κτηνοτροφικών προϊόντων, δηλαδή υφαίνουν πολύ ωραία και δυνατά μάλλινα υφάσματα, ράβουν μάλλινες κάπες, παράγουν φυσικά τυρί, τυροκομικά, και είναι οδίται με την έννοια ότι σαν κτηνοτρόφοι από τα βουνά, από τα χειμαδιά στα πεδινά και αντιστρόφως και επίσης διότι είναι ξακουστοί μεταφορείς. Οι Βλάχοι, οι βλάχικοι πληθυσμοί, γνώρισαν τα μονοπάτια των βουνών, τους δρόμους των πεδιάδων. Ιστορικά, σε όλη την Τουρκοκρατία έχουμε σαφείς ενδείξεις γι' αυτό και ορθώς φαίνεται και από το Βυζάντιο και ήταν караγωγείς, φόρτωναν δηλαδή τα μουλάρια με προϊόντα που κάποιος θα ήθελε να μεταφέρει, Βλάχος θα ήταν ο οδίτης, ο караγωγέας, ο αγωγιάτης ο οποίος θα ήξερε τους δρόμους, μπορούσε να αντιμετωπίσει ληστές, να φέρει εις πέρας την αποστολή του και να μεταφέρει προϊόντα κάπου για το οποίο και είχε μισθωθεί. Επομένως, οι Βλάχοι έχουν αυτή την πολλαπλή τους διάσταση. Τώρα οι Βλάχοι σε κάποια, μιλούσαν μεν αυτή τη γλώσσα και εξακολουθούν να την μιλούν και στις ελληνικές περιοχές –αν κανείς επισκεφθεί το Μέτσοβο και βρεθεί σήμερα σε ένα καφεενείο

που βρίσκονται γέροντες και πίνουν τον καφέ τους και στήσει, έτσι, αυτί θα ακούσει να μιλούν μεταξύ τους βλάχικα- και ακόμη στα ορεινά ακόμη υπάρχει βλαχοφωνία. Βέβαια γνωρίζουν και την ελληνική γλώσσα. Οι άντρες Βλάχοι, συνήθως γνώριζαν και την ελληνική γλώσσα. Οι γυναίκες όχι. Έχει ενδιαφέρον ότι ο Τοσίτσας, ο Μιχαήλ Τοσίτσας, Βλάχος, κληροδότησε στην πατρίδα του, το Μέτσοβο, ένα σημαντικό ποσό στον 19ο αιώνα στο οποίο αναφέρεται ότι δίδει αυτό το ποσό *«προς διάδοσιν του ελλητισμού και εκρίζωσιν της επικρατούσης τοπικής διαλέκτου, της βλαχικής καλουμένης»*. Ο Τοσίτσας, δηλαδή, δεν θέλει οι κάτοικοι της πατρίδας του εκεί πέρα, της ιδιαίτερης, να μιλούν βλάχικα, θέλει να γίνουν ελληνόφωνοι. Οι Βλάχοι, σε διάφορες περιοχές κυρίως της Πίνδου κ.λ.π. κατά κύριο λόγο ήταν Γρεκοβλάχοι, όπως λέγεται, δηλαδή ελληνόφωνοι Βλάχοι. Το λέω διότι, μιλούσαν και την ελληνική γλώσσα, διότι υπάρχουν και οι Αρβανιτόβλαχοι, ομάδες δηλαδή Βλάχων οι οποίοι χρησιμοποιούσαν και την αλβανική γλώσσα και βρίσκονταν κατεσπαρμένοι σε διάφορα σημεία της δυτικής Μακεδονίας και προς την περιοχή της σημερινής Αλβανίας και κάποιοι και στην περιοχή της Στερεάς –λιγότεροι. Οι Βλάχοι, λοιπόν, έχουνε αυτές τις δράσεις. Η γλώσσα τους ήταν προφορική, έγινε γραπτή, άρχισε να γίνεται γραπτή στον 18ο αιώνα. Γράφουν οι Βλάχοι την γλώσσα τους τα τελευταία 200 χρόνια, στην ουσία, και βέβαια τη γράφουν με λατινικούς χαρακτήρες, αφού είναι λατινογενής. Αλλά έχουμε εξ αυτού, επειδή ήταν προφορική γλώσσα, παρότι είναι η παρουσία τους αρκετά έντονη εδώθε και εκείθε στα Βαλκάνια και στη νότιο Βαλκανική, αν μας έχουν σωθεί ελάχιστα κείμενά τους, ελάχιστα κείμενα στη βλάχικη γλώσσα που δεν είναι γραμμένα παρά με ελληνικούς χαρακτήρες. Ένα τέτοιο μικροκείμενο στη βλάχικη γλώσσα μάς έχει διασωθεί γραμμένο πάνω σε μία κανάτα από την περιοχή των Καλαρρυτών, πάνω στα Τζουμέρκα. Το Συρράκο και οι Καλαρρυτές είναι ξακουστά βλάχικα χωριά και γράφει με ελληνικά γράμματα αλλά βλαχική γλώσσα: *«Καιλερύτου αμέου, μπιά γίνου κα πι ατέου. Μούλτου σε νού μπιάε, σε νού τε θεμάη. Τρά σε νου τζη φάκε ρέου, τρα σε νου τε μπετου έου. Υναι ουάρε σε μπηάη, σύ ακάσε τζη σε θάι»*. Όλα αυτά σας τα διάβασα σε ελληνική, με ελληνική αλφάβητο που θα πει στα ελληνικά: *«Καλαρρυτινέ μου, πιες κρασί σαν δικό σου. Πολύ μη πιείς, μη ξεχειλίσεις, να μη σου κάνει κακό, να μη σε μεθύσω εγώ. Μια φορά να πιείς και σπίτι να κατευθυνθείς»*. Το κανάτι δηλαδή κατευθύνει τον Καλαρρυτινό τον Βλάχο να μην πει και πολύ πολύ. Τώρα, ακόμη ένα κείμενο στη βλάχικη γλώσσα βρίσκεται σε μία εκκλησία στη ζώνη των βλαχοχωριών που ξεκινάει δυτικά των Μετεώρων. Εκεί υπάρχει ένα χωριό που λέγεται Κλεινοβός. Το Κλεινοβό αυτό, πάνω από το υπέρθυρο μιας εκκλησίας του 1789, υπάρχει σε τρεις εκδοχές η ίδια φράση, γραμμένη και στις τρεις εκδοχές με ελληνικό αλφάβητο αλλά με άλλη γλώσσα, η μία γλώσσα είναι η ελληνική του Ευαγγελίου, η άλλη είναι δημοτική ελληνική γλώσσα και η τρίτη είναι βλάχικη γλώσσα. Ακούστε: *«Φόβω πρόβαινε την πύλην της εισόδου. Τρόμω λάμβανε των θείων μυστηρίων. Ίνα μη καταφλεχθλής πυρί τω αιωνίω»*. Από κάτω στη δημοτική ελληνική γλώσσα: *«Σκιάζου κ' έμπαινε μέσα στην εκκλησίας. Τρέμε κ' έπαιρνε την θείαν κοινωνία. Κόλασσεσ και φωτiais αν θέλης ν' αποφύγης»*. Και παρακάτω με ελληνικά επαναλαμβάνω, σε ελληνικό αλφάβητο: *«Ίντρα μπασιαρέκα κου μούλτα πάθριε.*

Τριαμπούρα λουνταλού ι Μαρία κομνικατούρα. Φώκολου ακσι ση κολασία τρα σκάκη». Οι βλάχικοι, λοιπόν, αυτοί πληθυσμοί, οι οποίοι κάποτε φαίνεται ότι ήταν πολλοί περισσότεροι διότι στα κείμενα τα βυζαντινά του 12ου και του 13ου αιώνα, η Θεσσαλία, η Ήπειρος και η Μακεδονία, η δυτική Μακεδονία αποκαλούνται Μεγάλη Βλαχία. Ενώ σε άλλο βυζαντινό κείμενο του 11ου αιώνα η περιοχή του Αίμου, δηλαδή της οροσειράς του Αίμου στη Βουλγαρία ονομάζεται Βλάχων παροικία. Ο Βούλγαρος Τσάρος στο 1200 περίπου προσαγορεύει τον εαυτό του «Imperator totius Bulgarie et Blachie», δηλαδή αυτοκράτωρ όλης της Βουλγαρίας και των Βλάχων. Αυτό σημαίνει ότι οι Βλάχοι κάποτε ήταν περισσότεροι σε διάφορες ζώνες, όμως σταδιακά έμειναν εκεί στα ορεινά της

Εικόνα 37

Οι βλάχικοι, λοιπόν, αυτοί πληθυσμοί, οι οποίοι κάποτε φαίνεται ότι ήταν πολλοί περισσότεροι διότι στα κείμενα τα βυζαντινά του 12ου και του 13ου αιώνα, η Θεσσαλία, η Ήπειρος και η Μακεδονία, η δυτική Μακεδονία αποκαλούνται Μεγάλη Βλαχία.

Μακεδονίας και της Θεσσαλίας. Τους έχουμε μέσα στον κορμό μας, είναι θερμοί Έλληνες πολλοί εξ αυτών, και μάλιστα πρέπει να σας πω ότι Βλάχοι έχτισαν –όπως λένε οι ίδιοι- την νέα Ελλάδα, διότι πλούσιοι Βλάχοι της διασποράς που είχαν κάνει περιουσία στη Βιέννη, στη Ρουμανία, στην Αίγυπτο κλπ. όταν δημιουργήθηκε το ελληνικό κράτος, παρότι αυτοί βρίσκονταν αλλού, πολύ μακριά από τα ελληνικά σύνορα –σας θυμίζω ότι το ελληνικό κράτος ήταν κάτω από την/κοντά στη γραμμή της Λαμίας- οι ίδιοι ζούσαν στη Βιέννη ή αλλού, έστειλαν τεράστια ποσά στη νέα Ελλάδα και δημιουργήθηκαν κτίρια τα οποία είναι μέχρι σήμερα εμβληματικά στην πρωτεύουσα, δηλαδή στην Αθήνα. Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, λέγεται Μετσόβιο διότι γι' αυτό έδωσαν χρήματα ο Στουρνάρης, ο Αβέρωφ, αυτές οι μεγάλες οικογένειες. Το αστεροσκοπείο των Αθηνών είναι δωρεά Βλάχων. Φυλακές, νοσοκομεία, σχολεία, –ο Τοσίτσας ήταν Βλάχος- η Ακαδημία Αθηνών, το Πανεπιστήμιο Αθηνών εν πολλοίς χτίστηκαν από χρήματα Βλάχων. Οι Βλάχοι, λοιπόν, είναι

παρόντες στη σημερινή Ελλάδα, είναι Έλληνες, αισθάνονται Έλληνες όμως μιλούν –πολλοί από αυτούς- όταν πάνε στο χωριό τους με τη γιαγιά και τον παππού μία άλλη γλώσσα, βλάχικα. Γνωρίζουν παραλλήλως και την ελληνική και ζουν και δρουν σαν Έλληνες. Το ίδιο, προφανώς, γίνεται και με τους Βλάχους της Βουλγαρίας, της Σερβίας που έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα και δημιουργήθηκαν τα εθνικά κράτη.

V 3. 2. 5 Αλβανοί, Αρβανίτες. (11')

Στην προηγούμενή μας ενότητα μιλήσαμε για τους Εβραίους τους Σεφαραδίτες και μιλήσαμε επίσης για την μεγάλη ανάμειξη στον τόπο χωριών που άλλα είναι βουλγάρικα, άλλα είναι σέρβικα, άλλα είναι ελληνικά, άλλα είναι τούρκικα, άλλα είναι Μουσουλμανικά. Αυτές ήτανε πραγματικότητες εκείνη την εποχή και φυσικά μέσα στους αιώνες και της μακράς Βυζαντινής αυτοκρατορίας και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, άτομα προέρχονταν από πολλές πηγές λόγω της ανάμειξης αυτής. Π. χ. σε κείμενο χρονικογράφου από την Ήπειρο του 14ου αιώνα δηλαδή στις χρονολογίες 1300 γράφει για έναν ευγενή της εποχής του τον οποίο τον περιγράφει ως σέρβο-αρβανιτο-βουλγαρο-βλάχο, χωρίς να θεωρεί ότι είναι και πρόβλημα, δηλαδή το ότι αυτός ο άνθρωπος κατάγεται από τέσσερις διαφορετικές εθνοτικές. Οι Βλάχοι επειδή κατοικούσαν πάνω στα βουνά ήταν στιβαροί άνδρες, γνώριζαν να από -να αντιμετωπίζουν ληστές, γνώριζαν να αντιμετωπίζουν λύκους, ήταν οι ίδιοι πολλές φορές ληστές και εξ αυτού ο σπουδαίος ιστορικός μας του 20ου αιώνα, ο Απόστολος Βακαλόπουλος στην Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, στον πρώτο του τόμο στη σελίδα 40 γράφει ως εξής: «Από τους γραικοβλάχους τους γραικοβλάχους δηλαδή τους Βλάχους οι οποίοι είχαν και ελληνική και βλάχικη λαλιά, απ' τους Σαρακατσάνους δηλαδή τους ελληνόφωνους νομάδες, καθώς κι απ' τους άγριους κατοίκους της Ακαρνανίας, βγήκαν προπάντων οι πιο μεγάλοι αρματολοί και κλέφτες, οι πυρήνες της ελληνικής ανεξαρτησίας. ». Θεωρεί αυτονόητο ότι οι Βλάχοι είναι αρματολοί, είναι κλέφτες, είναι πολεμιστές. Διότι οι Βλάχοι ήταν σκληραγωγημένοι ορεισίβιοι πληθυσμοί, όπως σκληραγωγημένοι πληθυσμοί που έπαιξαν μεγάλο ρόλο επίσης στα πράγματα εκεί της Βαλκανικής και της νότιας Βαλκανικής και των σημερινών ελληνικών εδαφών ήταν οι Αλβανοί.

Οι Αλβανοί είναι πολλοί περισσότεροι στην νότια Βαλκανική απ' ότι οι Βλάχοι και έχουν παίξει μεγάλο ρόλο στην νεοελληνική ιστορία διότι Αλβανοί και Έλληνες είναι σε ανάμειξη μετακινήσεων εδώ και αιώνες. Όπως γνωρίζουμε μέχρι σήμερα πρόσφατα το πράγμα αλλάζει, η νότια Αλβανία, αυτό που λέμε Βόρεια Ήπειρος εμείς, διαθέτει χιλιάδες Ελλήνων κατοίκων Χριστιανών Ορθοδόξων ελληνοφώνων κατοίκων, ενώ αντιστοίχως Αλβανοί είχαν μετακινηθεί προς το νότο και έτσι μέσα στους αιώνες έχει δημιουργηθεί στον ελληνικό χώρο, τον ευρύτερο ελληνικό χώρο, ένας πληθυσμός που πολύ απλά οι Έλληνες ονομάζουν Αρβανίτες. Κινείσαι από την Αθήνα προς τη Θήβα και περνάς από μία περιοχή που λέγονται Αρβανιτοχώρια.

Έξω απ' τη Θήβα καταμετρώνται περίπου 30 χωριά που είναι Αρβανιτοχώρια. Στα περίχωρα της Λειβαδιάς είναι περίπου 7 χωριά που τα ονομάζουμε Αρβανιτοχώρια. Στα περίχωρα της Ελευσίνας υπάρχουν αρκετά χωριά που ονομάζονται Αρβανιτοχώρια. Στην Κορινθία υπάρχουν πολλά χωριά που ονομάζονται Αρβανιτοχώρια το ίδιο και στη Αχαΐα και λιγότερο σε άλλες περιοχές της Πελοποννήσου. Στη νότια Εύβοια υπάρχουν χωριά που είναι Αρβανιτοχώρια στη βόρεια Άνδρο και πάλι λέγοντας. Εδώ με την έννοια Αρβανίτες, με αυτό τον όρο Αρβανίτες, εννοούμε ένα-αναφερόμαστε σε ένα φαινόμενο της νεότερης ιστορίας της Ελλάδας και όχι μόνο. Καθώς γύρω στο 14ο αιώνα έχουμε μεγάλη κάθοδο Αλβανών. Πρέπει να πούμε κάτι που το γνωρίζουμε σήμερα και από την ιστορία του 20ου

Εικόνα 38.

Όπως γνωρίζουμε μέχρι σήμερα πρόσφατα το πράμα αλλάζει, η νότια Αλβανία, αυτό που λέμε Βόρεια Ήπειρος εμείς, διαθέτει χιλιάδες Ελλήνων κατοίκων Χριστιανών Ορθοδόξων ελληνοφώνων κατοίκων, ενώ αντιστοίχως Αλβανοί είχαν μετακινηθεί προς το νότο και έτσι μέσα στους αιώνες έχει δημιουργηθεί στον ελληνικό χώρο, τον ευρύτερο ελληνικό χώρο, ένας πληθυσμός που πολύ απλά οι Έλληνες ονομάζουν Αρβανίτες

αιώνα, οι Αλβανοί είναι ορεσίβιος λαός, κατοικεί στη ζώνη εκεί βόρεια από την Ήπειρο, τα βουνά της Αλβανίας είναι ψηλά και δύσκολα. Εκεί κατοικούν αλβανικές ομάδες που είναι οργανωμένες σε φυλές, στα βόρεια είναι οι Γκέγκηδες, νοτιότερα προς το κέντρο της σημερινής Αλβανίας χοντρικά αναπτύχθηκαν οι Τόσκηδες και ακόμη νοτιότερα οι Λιάπηδες.

Ιστορικά, κατοικούν σε χωριά.
Πολύ λιγότερο σε πόλεις.

Η αλβανική γλώσσα δεν είναι ακριβώς ενιαία, αυτές οι ομάδες μιλούν διαλέκτους εδώ και βαθύτατο χρόνο όχι τώρα και είναι ορεινοί πληθυσμοί, πολεμούν μεταξύ τους η μία φυλή την άλλη και είναι οργανωμένοι και σε ευρύτερα σόγια που στην αλβανική γλώσσα αυτό το ευρύ σόι λέγεται farë εξ ου και η- όρος που χρησιμοποιούμε στα ελληνικά φάρα. Είναι αλβανική λέξη η λέξη φάρα και σημαίνει αυτές τις ομάδες που μέσα στις φυλές υπήρχαν η μία φάρα μπορούσε να συμμαχεί με την άλλη εναντίον μιας άλλης, πολλές φάρες μαζί εναντίον πολλών άλλων, η μία φυλή ενάντια στην άλλη. Αυτό έκανε τους Αλβανούς να είναι σκληροτράχηλοι πολεμιστές, θεωρούνται οι πιο σκληροτράχηλοι πολεμιστές των Βαλκανίων μαζί με τους κατοίκους του Μοντενέγκρο, δηλαδή του Μαυροβουνίου, ιστορικά και έχουν παίξει ρόλο στους στρατούς όχι μόνο πολλών

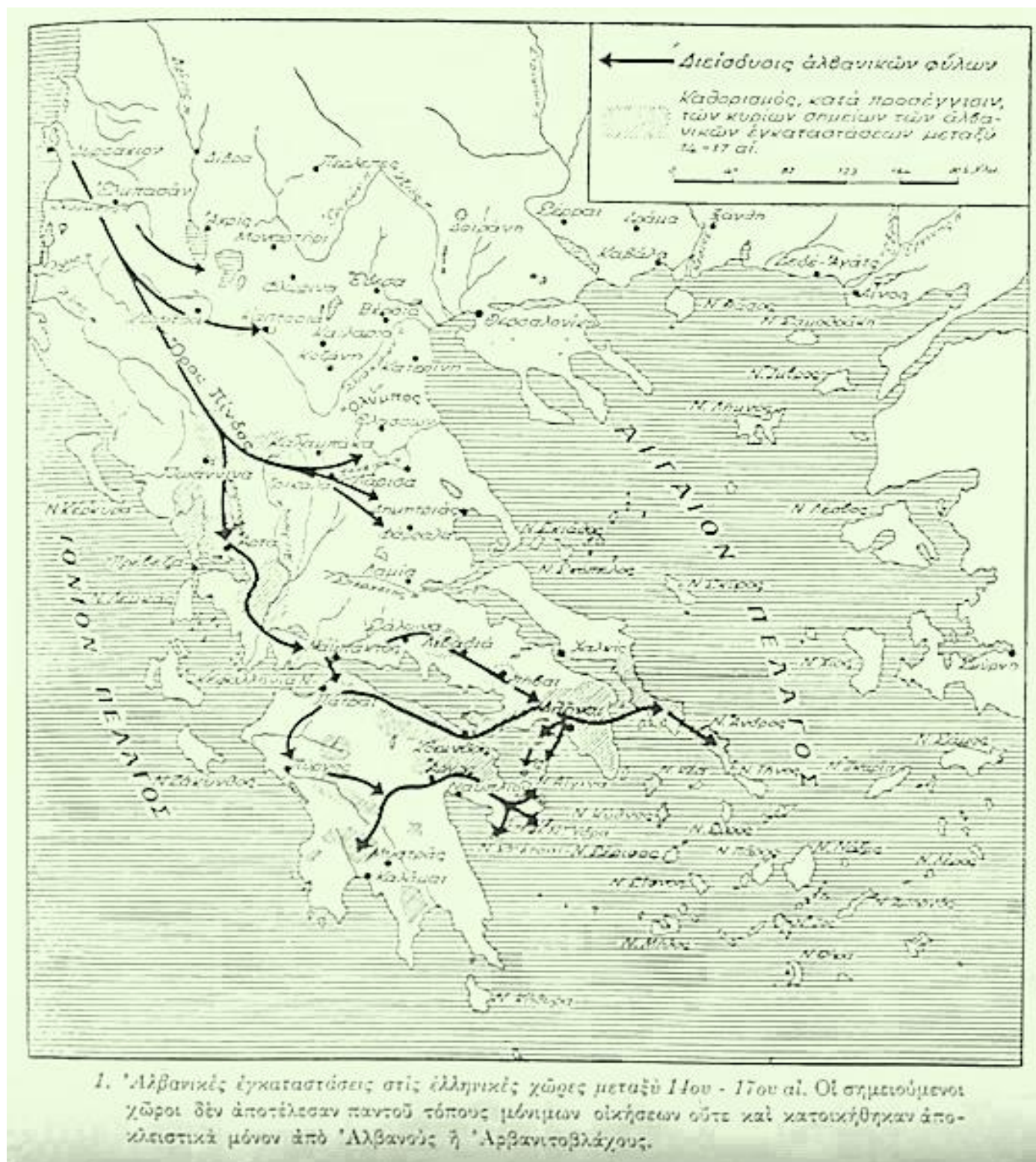
Εικόνα 39

Στα βόρεια είναι οι Γκέγκηδες, νοτιότερα προς το κέντρο της σημερινής Αλβανίας χοντρικά αναπτύχθηκαν οι Τόσκηδες και ακόμη νοτιότερα οι Λιάπηδες.

χωρών της βαλκανικής και τον οθωμανικό στρατό και στο-στοιχ-στην ελληνική πραγματικότητα αρκετοί απ' τους ήρωές μας ήταν Αρβανίτες, δηλαδή είχαν μακρά καταγωγή από τις αλβανικές περιοχές. Πότε ήρθαν αυτοί οι Αρβανίτες προς τα νοτιότερα; Αυτοί οι κάτοικοι των γενικά αλβανικών περιοχών, δεν υπήρχε Αλβανία λέμε ούτε Ελλάδα υπήρχε ούτε Βουλγαρία, χρησιμοποιούμε γενικά τον όρο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία διότι ήταν η Οθωμανική αυτοκρατορία. Αλλά υπήρχαν περιοχές όπου κατοικούνταν κυρίως από Αλβανούς. Η Αλβανία όποτε φεύγουν για κάποιο λόγο από την πατρίδα τους κατά ομάδες ή κατά μόνες, δύο δρόμους κατά κύριο λόγο παίρνουν: ο ένας είναι ο δρόμος της Ιταλίας, αυτό συνέβη και στον 20ο αιώνα που τα ζήσαμε μετά το 1989 όταν χιλιάδες Αλβανών έφυγαν από την πατρίδα τους κινήθηκαν προς την Ιταλία και προς την Ελλάδα. Και έτσι στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα έχουμε μία μεγάλη καινούρια ροή Αλβανών προς τα νότια, προς τις ελληνικές περιοχές. Οι-τα Αρβανιτοχώρια μας όμως βρίσκονται εκεί από αιώνες και δημιουργήθηκαν κυρίως από κάθοδο Αλβανών του 14ου αιώνα εκεί γύρω στα 1300 και μετά. Ο 14ο αιώνας σας θυμίζω τα είπαμε και σε προηγούμενες στιγμές ήταν αιώνας μεγάλων δημογραφικών ανακατατάξεων στη Βαλκανική λόγω των πολεμικών

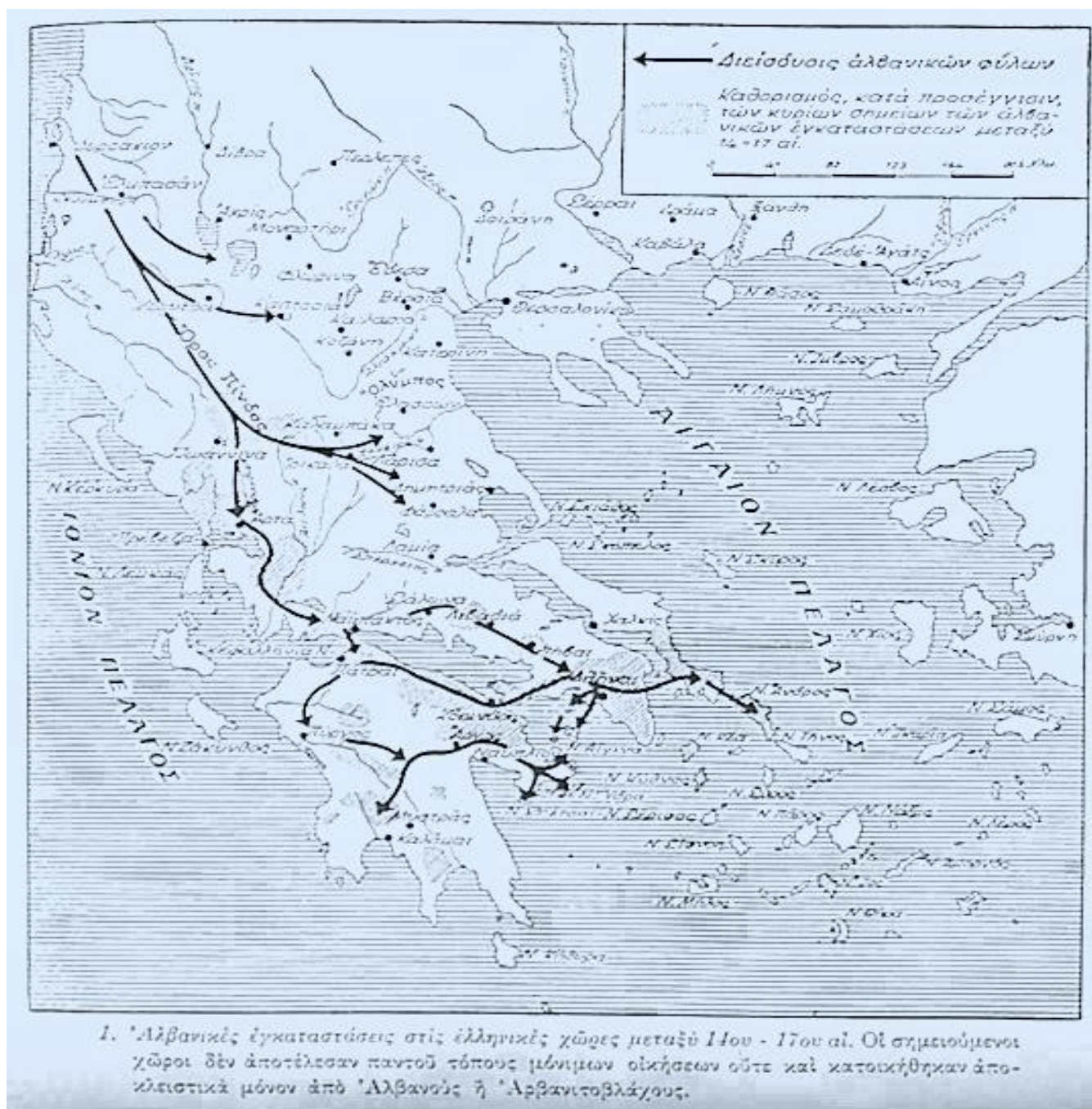
συγκρούσεων, των εμφυλίων πολέμων, των-της ανάπτυξης Σέρβων Βουλγάρων, συγκρούσεων Βυζαντινών μεταξύ τους και με αυτούς και φυσικά της επέλασης των Οθωμανών. Έτσι Αλβανοί μετακινούνται μαζικά στο 14ο αιώνα προς το νότο. Αυτός είναι ένας ωραίος χάρτης που προέρχεται από το-την «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού» του Απόστολου Βακαλόπουλου και επιγράφεται «Διείσδυσις Αλβανικών φύλων». Τα αλβανικά φύλα διείσδυσαν προς το νότο, δηλαδή τις περιοχές μας, ο δείκτης δείχνει προς ποιες περιοχές εγκαταστάθηκαν το 14ο αιώνα. Άλλο κύμα το 15ο [σημείωση-διόρθωση από το βίντεο: Στο β' μισό του 15ου αιώνα μετά το θάνατο του Σκεντέρμπεη], και άλλο κύμα το 16ο. Και επόμενο μεγάλο κύμα είναι στον 20ο αιώνα, τον αιώνα που πολλοί από μας ζήσαμε. Εγώ έχω γεννηθεί το 1955 επομένως όταν άρχισαν να έρχονται μαζικά οι Αλβανοί προς το νότο το 1989 ήδη ήμουν αρκετά προχωρημένη στην ηλικία. Έζησα δηλαδή εγώ και πολλοί Έλληνες αυτή την κάθοδο των Αλβανών στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα. Γιατί μετακινήθηκαν Αλβανοί προς το νότο το 14ο αιώνα; Οι περισσότεροι εξ αυτών πολλοί μετακινήθηκαν έτσι κατά ομάδες γιατί το έχουν οι Αλβανοί όταν φεύγουν να φεύγουν κατά ομάδες, κατά φάρα φεύγουν. Αλλά ακριβώς επειδή θεωρούνται ικανότατοι πολεμιστές, Βενετοί οι οποίοι κατείχαν κάστρα και έλεγχαν κάστρα, διάφοροι Φράγκοι ηγεμόνες εδώ της νότιας βαλκανικής, Βυζαντινοί ηγεμόνες που κατέχουν περιοχές και κάστρα, Σέρβοι ηγεμόνες που κατέχουν περιοχές και κάστρα, στην-εδώ στην νότια βαλκανική καλούν στο 14ο καλούν φάρες Αλβανών να' ρθουν να εγκατασταθούν κοντά σε κάστρα με τις οικογένειές τους, τους παρέχουν γη κοντά στα κάστρα όχι μέσα στα κάστρα με την υποχρέωση να καλλιεργούν τη γη αλλά όταν θα υπάρξει κίνδυνος για την υπεράσπιση των κάστρων να μπουν στα κάστρα και να ενισχύσουν την άμυνα των κάστρων. Και τούτο διότι η βαλκανική είχε στο 14ο αιώνα φτωχή δημογραφική εικόνα λόγω των αναστατώσεων που έχουμε πει επανειλημμένως, επομένως οι Αλβανοί ήρθαν να ενισχύσουν την άμυνα των κάστρων και υπήρξαν σε πολλές περιπτώσεις καλεσμένοι Σέρβων κυρίως Βενετών και Βυζαντινών τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στη Στερεά Ελλάδα, όσο και στη δυτική Στερεά Ελλάδα.

Στο β' μισό του 15ου αιώνα
μετά τον θάνατο του Σκεντέρμπεη.

Εικόνα 40

Τα Αρβανιτοχώρια μας όμως βρίσκονται εκεί από αιώνες και δημιουργήθηκαν κυρίως από κάθοδο Αλβανών του 14ου αιώνα εκεί γύρω στα 1300 και μετά. Ο 14ο αιώνας σας θυμίζω τα είπαμε και σε προηγούμενες στιγμές ήταν αιώνας μεγάλων δημογραφικών ανακατατάξεων στη Βαλκανική λόγω των πολεμικών συγκρούσεων, των εμφυλίων πολέμων, των-της ανάπτυξης Σέρβων Βουλγάρων, συγκρούσεων Βυζαντινών μεταξύ τους και με αυτούς και φυσικά της επέλασης των Οθωμανών.

Εικόνα 41

Αλβανοί όμως που αφορούν εμάς, δηλαδή αυτοί που απετέλεσαν τους Αρβανίτες μας κατέβηκαν ως Χριστιανοί Ορθόδοξοι διότι τότε οι Αλβανοί ήταν κατά κύριο λόγο Χριστιανοί Ορθόδοξοι και παρέμειναν Χριστιανοί Ορθόδοξοι διότι βρέθηκαν κυρίως με-ανάμεσα σε Χριστιανικούς Ορθόδοξους πληθυσμούς και εγκατεστάθηκαν, κοιτάzte αυτό τον ωραίο χάρτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, κινήθηκαν προς τη Θεσσαλία αλλά εκεί δεν εγκαταστάθηκαν τελικά ιστορικά. Εγκατεστάθηκαν στη δυτική Στερεά, σε μεγάλη ζώνη στην περιοχή κοντά στην Άρτα, προς το Μεσολόγγι, στην περιοχή της Ναυπάκτου, γύρω απ’ τη Λειβαδιά, γύρω απ’ τη Θήβα, στη νότια Εύβοια, στη βόρεια Άνδρο, στη Τζια, στην Κύθνο, στην νότια-στην περιοχή της Αττικής, στην Αττική η εγκατάσταση Αλβανών, αλβανικών φαρών ήταν πολύ μεγάλης κλίμακας, στην Κορινθία, σε περιοχές της Αχαΐας σε μεγάλη κλίμακα και μετά στη υπόλοιπη Πελοπόννησο λιγότεροι, δηλαδή στην περιοχή της Αχαΐας όσο κινούμαστε δυτικότερα είναι λιγότεροι και στην περιοχή της Ηλείας και της-την περιοχή του κέντρου της Πελοποννήσου επίσης λιγότεροι προς τη Μεσσηνία.

V 3. 2. 6 Διάχυση Αλβανών προς Νότον. (8')

Σύμφωνα μιλούμε για τους Αλβανούς, τους Αρβανίτες δηλαδή, οι Αρβανίτες μας δεν είναι παρά μακρινοί Αλβανοί οι οποίοι κατέβηκαν στο νότο 600 χρόνια πριν από τώρα, αναμείχθηκαν με τους ντόπιους Έλληνες. Όταν μετακινήθηκαν οι Αλβανοί στο 14ο στο 15ο στο 16ο αιώνα η θρησκεία τους ήταν Χριστιανική Ορθόδοξη, θυμηθείτε σε προηγούμενη ενότητα εξηγήσαμε πως η μεγάλη μεταστροφή των Αλβανών στην-στο Ισλάμ έγινε το 18ο αιώνα. Οι Αλβανοί όμως που αφορούν εμάς, δηλαδή αυτοί που απετέλεσαν τους Αρβανίτες μας κατέβηκαν ως Χριστιανοί Ορθόδοξοι διότι τότε οι Αλβανοί ήταν κατά κύριο λόγο Χριστιανοί Ορθόδοξοι και παρέμειναν Χριστιανοί Ορθόδοξοι διότι βρέθηκαν κυρίως με-ανάμεσα σε Χριστιανικούς Ορθόδοξους πληθυσμούς και εγκατεστάθηκαν, κοιτάξτε αυτό τον ωραίο χάρτη του Απόστολου Βακαλόπουλου, κινήθηκαν προς τη Θεσσαλία αλλά εκεί δεν εγκαταστάθηκαν τελικά ιστορικά. Εγκατεστάθηκαν στη δυτική Στερεά, σε μεγάλη ζώνη στην περιοχή κοντά στην Άρτα, προς το Μεσολόγγι, στην περιοχή της Ναυπάκτου, γύρω απ' τη Λειβαδιά, γύρω απ' τη Θήβα, στη νότια Εύβοια, στη βόρεια Άνδρο, στη Τζια, στην Κύθνο, στην νότια-στην περιοχή της Αττικής, στην Αττική η εγκατάσταση Αλβανών, αλβανικών φαρών ήταν πολύ μεγάλης κλίμακας, στην Κορινθία, σε περιοχές της Αχαΐας σε μεγάλη κλίμακα και μετά στη υπόλοιπη Πελοπόννησο λιγότεροι, δηλαδή στην περιοχή της Αχαΐας όσο κινούμαστε δυτικότερα είναι λιγότεροι και στην περιοχή της Ηλείας και της-την περιοχή του κέντρου της Πελοποννήσου επίσης λιγότεροι προς τη Μεσσηνία και κ.λ.π. Δεν υπάρχει αμφιβολία, εδώ είναι περισσότεροι Αρβανίτες μας, δηλαδή Κορινθία, Αχαΐα, Αττική και νότια Εύβοια. Η διάχυση των Αλβανών και η μετατροπή τους σε Αρβανίτες, δηλαδή πια εξελληνισμένους Αλβανούς φαίνεται και από τον-από τα επώνυμά τους, τα χαρακτηριστικά τους επώνυμα που σήμερα πολλά από αυτά θεωρούνται χαρακτηριστικά και των Ελλήνων. Θα σας διαβάσω μερικά χαρακτηριστικά επώνυμα Αρβανίτικα. Οι Αλβανοί και οι Αρβανίτες μας έχουν συνήθως δισύλλαβα επώνυμα, παροξύτονα. Π. χ. Βρετός, αυτό είναι οξύτονο αλλά είναι χαρακτηριστικό όνομα, Γκέκας, Γκίκας, Γκίνης, Γκικόκας, Γκιόνης, Γκολέμης, Γκούρας, γκουρ στα αλβανικά είναι η πέτρα, Γκούρας δηλαδή θα πει ο κ. Πέτρας, Ζέζας, Ζέρβας, ο Ναπολέον Ζέρβας ήταν Αρβανίτης στην καταγωγή, Κάκλας, Κακλαμάνης, Καλέντζης, Καπαρέλης, περιοχές της Αττικής λέγονται Καπαρέλι γιατί εγκαταστάθηκαν φάρες, Κατσιφάρας, Κιοσές, στα αλβανικά θα πει φαλακρός, Κλέπας, κασιδιάρης θα πει, Κόκας, το κεφάλι, Κόκλας, Κόλιας, από τα πιο χαρακτηριστικά αρβανίτικα επώνυμα, Κοροβέσης (Κοροδέσης;), Κοτζιάς, Κούμης, Κουμής, Κούρτης, Κριεκούκης, υπάρχει τοπωνύμιο στην Αττική Κριεκούκι γιατί εγκαταστάθηκε η φάρα των Κριοκουκαίων, Λάλας, Λαλεγιάννης, Λάλος, Λέκκας, που θα πει Αλέξανδρος, Λεμπέσης, αυτός που αφήνει την πίστη του την μπέσα του, Λέπουρας, Λιάκος, Λιάκουρας, Λιάπης, Λιόσας, Λιούμης, θα πει ποτάμι στα αλβανικά, Λούκος, Λούης, Λύκουρας, Λυκουρέζος, τα επώνυμα σε -έζος είναι συνήθως αλβανικά όπως και τα τοπωνύμια σε -έζα δηλαδή και σε -ίζα, Βάρκιζα, Σάριζα κ.λ.π. Μάζης, Μαλακάσας, Μάλης, θα πει βουνό, Μάνεσης, που θα πει αργοπορία, Μαρκεζίνης, Μάτεσης, Μέξης, Μερκούρης, Μίχας, Μουζάκης, Μπάλας,

N.Ζέρβας,
Σουλιώτικης καταγωγής

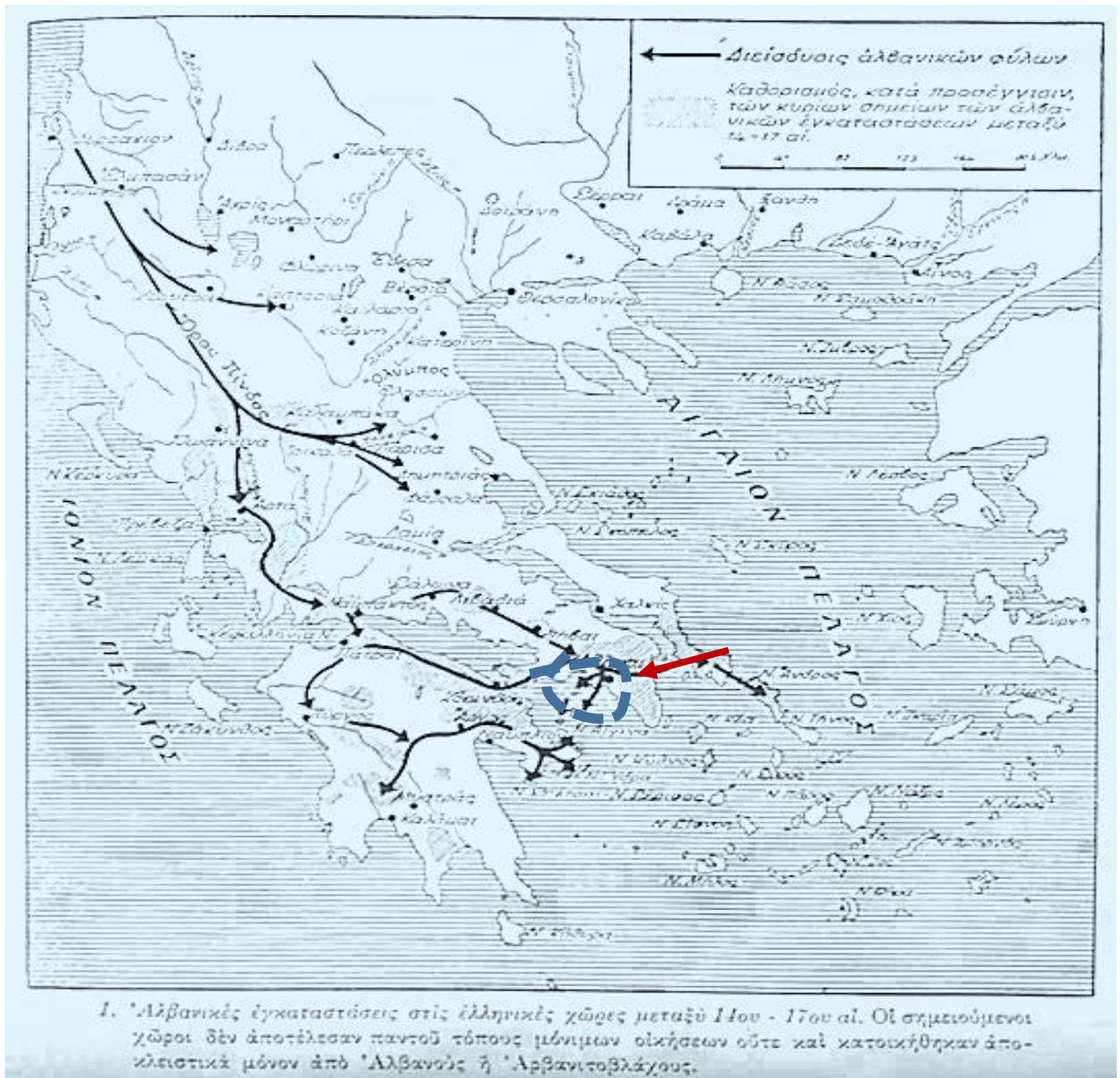
Μπάρτζης, Μπέζος, Μπέζας, Μπέρτζος, Μπέζγος, Μπίθαρης, Μπίθας, Μπίθης, Μπιθικώτσης, ο μεγάλος μας τραγουδιστής ο Μπιθικώτσης ήταν Αρβανίτης απ' την περιοχή της Θήβας, Μπίχτας, Μπλέτσας, για να πω μερικά χαρακτηριστικά, Μπούκουρας που θα πει όμορφος, Μπόχτης, Νέγκας, Ντάτσης, Ντόκος, Πέπης, Πέπας, Πέτας, Πρίφτης, που θα πει ιερέας, Σκλέπας. Σκόκος, σκόκος θα πει κλώσα στα αλβανικά, Σούτας, Σπάθαρος, θα πει θα σπαθί, Σπάθας, τα Σπάτα, σπατ στα αλβανικά είναι το τσεκούρι, στην περιοχή των Σπάτων εγκαταστάθηκε εκεί στο 14ο 15ο αιώνα η φάρα των Σπάτα, Τάτσης, Τόλιας, Τόκας, Τόσκας, Τούντας, κλασικό επώνυμο Τούντας, Χέλμης, Χούντας κλπ. [σημείωση από το βίντεο: Μπογιάτι, από την φάρα των Μπούα] Επομένως και μόνο αυτά τα επώνυμα και μόνο αυτός ο χάρτης δείχνει την έκταση της εγκατάστασης Αλβανών προς το νότο. Οι μαυρισμένες θέσεις του χάρτη που μας δίνει εδώ ο Βακαλόπουλος δε σημαίνει ότι κατοικούν μόνο Αλβανοί. Σε κάποιες περιοχές ήταν συμπαγείς οι πληθυσμοί, αλλά είναι ανάμεικτοι και με ελληνικούς πληθυσμούς ντόπιους, αλλά είναι οπωσδήποτε περιοχές ισχυρής αρβανιτο παρ- αλβανικής παρουσίας. Ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος, ένας σπουδαίος σύγχρονος ιστορικός της Ελλάδος, συνέγραψε ένα πόνημα σε σχέση με τη δημογραφική εικόνα της Πελοποννήσου στο 15ο και 16ο αιώνα και εκπόνησε ένα χάρτη με βάση τις-τα στοιχεία τα οποία βρήκε από απογραφές των Οθωμανών, σας θυμίζω ότι οι Οθωμανοί απέγραφαν περιοχές. Στην Κορινθία το 1461, όταν κατακτήθηκε δηλαδή η Πελοπόννησος από τους Οθωμανούς μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, ο Οθωμανός απογραφέας κατέγραψε ποιοι ήταν οι Αλβανοί κάτοικοι, αυτό ήταν χρήσιμο για μας, και φαίνεται ότι σε 9.000- σε σύνολο 9.881 εστιών δηλαδή νοικοκυριών οι 3.353 ήτανε Αλβανοί κάτοικοι που είχαν εγκατασταθεί εκεί. Οι Αλβανοί, οι Αρβανίτες μας δηλαδή μέσα στην πάροδο των χρόνων συνυπήρξαν με τους Έλληνες, δεν είχαν πρόβλημα διότι ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι και οι δύο πλευρές. Μόνο σε δύο σημεία της ελληνικής χερσονήσου ιστορικά αναπτύχθηκαν Μουσουλμάνοι Αλβανοί. Μία τέτοια περιοχή είναι στην περιοχή του Λάλα, εδώ στην περιοχή του Πύργου στην Ηλεία. Η περιοχή του Λάλα κατοικούνταν από Μουσουλμάνους Αλβανούς. Όπως και η περιοχή των Μπαρδουνίων βορειότερα από την Καλαμάτα στη Μεσσηνία. Αλλιώς, γενικά οι Αρβανίτες μας είναι παρέμειναν χωρίς κανένα πρόβλημα Χριστιανοί Ορθόδοξοι και έτσι δεν είχαν κανένα πρόβλημα συνύπαρξης με τους Έλληνες κατοίκους με τους οποίους εξάλλου κα αναμείχθηκαν σε μεγάλη κλίμακα με γάμους και ενώθηκαν μεταξύ τους.

Μπογιάτι, από την φάρα των Μπούα

Υ 3. 2. 7 Έγγραφα σχετικά με τους Αρβανίτες. (12')

Οι Αρβανίτες εγκαταστάθηκαν κυρίως και κατοίκησαν σε ημιορεινά, όχι σε ψηλά ορεινά. Σε πεδιάδες και σε ημιορεινά, και όπως είπαμε κοντά σε μεγάλα κάστρα, γιατί στην Κορινθία έχουμε πολλούς Αρβανίτες; Διότι εκλήθησαν να ενισχύσουν την άμυνα του Ακροκορίνθου. Στο Ναύπλιο εκλήθησαν να ενισχύσουν την άμυνα του κάστρου του Ναυπλίου, στην Θήβα για να ενισχύσουν την άμυνα της Θήβας, στη Χαλκίδα στη νότια Εύβοια για να ενισχύσουν το μεγάλο κάστρο της Χαλκίδας που στο Μεσαίωνα ονομαζόταν Νεγρεπόντε και πάει λέγοντας. Από την Εύβοια και από την Άνδρο μετακινήθηκαν Αλβανοί,

Αρβανίτες οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί εδώ και στα νησιά του Αργοσαρωνικού, Ύδρα, Σπέτσες, Πόρο, Αγκίστρι και λιγότερο στην Αίγινα, σε βαθμό που τα νησιά του Αργοσαρωνικού έγιναν χαρακτηριστικά Αρβανιτονήσια στην περίοδο της Τουρκοκρατίας

Εικόνα 42

Από την Εύβοια και από την Άνδρο μετακινήθηκαν Αλβανοί, Αρβανίτες οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί εδώ και στα νησιά του Αργοσαρωνικού, Ύδρα, Σπέτσες, Πόρο, Αγκίστρι και λιγότερο στην Αίγινα, σε βαθμό που τα νησιά του Αργοσαρωνικού έγιναν χαρακτηριστικά Αρβανιτονήσια στην περίοδο της Τουρκοκρατίας και μέχρι πρόσφατα.

και μέχρι πρόσφατα. Για να δούμε την έκταση των πραγμάτων να σας διαβάσω μερικά αποσπάσματα από κείμενα της περιόδου της επανάστασης, απομνημονεύματα των αγωνιστών του '21 που δείχνουν ως αυτονόητη την συνύπαρξη Αρβανιτών, οι Αρβανίτες θεωρούνται αυτονόητοι, αυτονόητο ότι δρουν μαζί με τους Έλληνες, ότι είναι Έλληνες και ας μιλούν Αλβανικά, κάποιος απ' αυτούς και λίγα Ελληνικά. Ο Νικόλαος Κασομούλης μας έχει αφήσει ένα πολύτιμο δίτομο έργο απομνημονευμάτων για την επανάσταση του 1821, σ' αυτό σε κάποια στιγμή αναφέρεται στον Νότη Μπότσαρη, ο οποίος Νότης Μπότσαρης

στο πολιορκημένο Μεσολόγγι απευθύνεται στο σημαιοφόρο του και του λέει, και αυτά που του λέει είναι γραμμένα στα απομνημονεύματα του Κασομούλη με ελληνικό αλφάβητο όπως ακριβώς θα σας το διαβάσω *"μέρι νί ντρύ έδένι μαντήλι, έδέ σίκογιαστε τάσιός βίνιά πρέκουβέντα τούρκητε ογιό"*, έτσι γράφει ο Κασομούλης, αυτά, έτσι του λέει ο Νότης Μπότσαρης του Αργύρη του μιλάει Αλβανικά δηλαδή και του λέει "πάρε ένα μαντήλι κι ένα ξύλο και βαλ' το μαντήλι πάνω στο ξύλο έβγα έξω να δεις αν έρχεται κανένας Τούρκος για συνομιλία ή όχι". Ο Λάμπρος Κουτσονίκας που πάλι μας έδωσε απομνημονεύματα, μας εξηγεί οτι πριν την μάχη του Φαλήρου, την μεγάλη μάχη του Φαλήρου, ο Δεριγνύ κάλεσε στο πλοίο του τον Καραϊσκάκη και τον Κιουταχή. Ο Καραϊσκάκης από την μια πλευρά και ο Κιουταχής, Αλβανικής καταγωγής πασάς ο Κιουταχής, στο πλοίο του για να συνομιλήσουν, και γράφει ο Κουτσονίκας "ήρχισαν συνδιάλλεξιν μεταξύ των εις την Αλβανικήν" η κοινή τους γλώσσα δηλαδή ήταν τα Αλβανικά. Οι Σουλιώτες ήταν Αρβανίτες, εξ' αυτού μιλούσαν Αλβανικά. Γνώριζαν και Ελληνικά αλλά μιλούσαν Αλβανικά. Ο Κωνσταντίνος Μεταξάς πάλι στα απομνημονεύματά του από την Επανάστασή του 1821 αναφέρεται στον Μάρκο Μπότσαρη, επίσης φυσικά μιλάει Αλβανικά γιατί είναι Αρβανίτης Σουλιώτης, ο οποίος καλεί τους Σουλιώτες αρχηγούς και στρατιώτες και γράφει ο Μεταξάς. "Τοις ελάλησεν εις την γλώσσαν των, Αλβανιστί, οι δε λόγοι του ήσαν πλήρεις ενθουσιασμού και πατριωτισμού". Στα απομνημονεύματα του Σπηλιάδη, ο Νίκος Σπηλιάδης αναφέρεται σε μία μάχη που γίνεται και που μετέχει ο Ανδρούτσος, σ' αυτή τη μάχη οι Έλληνες ηττώνται, και ο Ανδρούτσος υποχωρεί και γράφει. "Και φεύγων μεμονομένως περιπίπτει εις τους Αλβανούς" γιατί στους Αλβανούς; Γιατί τα Οθωμανικά στρατεύματα χρησιμοποιούσαν Τουρκαλβανούς, δηλαδή Μουσουλμάνους Αλβανούς. Και στην Ελληνική επανάσταση ένα μεγάλο κομμάτι των Οθωμανικών στρατευμάτων ήταν Μουσουλμάνοι Αλβανοί. Ο Οδυσσέας λοιπόν Ανδρούτσος καθώς υποχωρεί πέφτει στο στρατόπεδο του εχθρού που είναι Τουρκαλβανοί, Αλβανοί όμως. "Ομιλών δε ως εκείνοι Αλβανιστί, τους απατά και νομίζεται ειδικός των, και εν τοσούτων εύρεν ευκαιρία και έγινεν άφαντος και εσώθη". Μπορώ να σας διαβάσω πολλά από αυτά, αλλά νομίζω ότι αξίζει να καταλήξω με ένα-δύο σημεία, τα εξής: Η κοινότητα της Ύδρας, οι Ύδραίοι ήταν Αρβανίτες, και οι Σπετσιώτες, η γλώσσα που ακουγόταν σε αυτό το νησί ήταν η Αλβανική, στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα εγκαταστάθηκαν στα νησιά αυτά επειδή έγιναν πολύ σπουδαία ως προς την ναυτική τους δύναμη και Έλληνες ελληνόφωνοι από άλλες περιοχές και έτσι αυξήθηκε η ελληνοφωνία, αλλά κανονικά ήταν Αλβανόφωνοι, Αρβανίτες δηλαδή ήταν. Η κοινότητα της Ύδρας στα μέσα του 18ου αιώνα θέλησε να δημιουργήσει ένα σχολείο για να μάθουν τα παιδιά της γράμματα. Η Αλβανική γλώσσα ήταν προφορική γλώσσα, η Αλβανική γλώσσα δεν γράφονταν για χιλιάδες χρόνια, ήταν μόνο προφορική, έγινε γραπτή σχεδόν στο 1900. Και τα ελάχιστα κείμενα που έχουν σωθεί αυτούς τους αιώνες στα Αλβανικά, ελάχιστα, είναι συνήθως γραμμένα, Αλβανικά μεν, αλλά με ελληνική αλφάβητο. Ή με Αραβική γραφή ή με Λατινική γραφή. Έτσι όταν αποφάσισε η κοινότητα Ύδρας να δημιουργήσει σχολείο, Ελληνικό σχολείο επρόκειτο να δημιουργήσει, δεν υπήρχε περίπτωση να δημιουργηθεί Αλβανικό σχολείο, δεν υπήρχε κάτι τέτοιο. Γι' αυτό κάλεσαν Έλληνα δάσκαλο να διδάξει τα παιδιά της. Και γνωρίζουμε από τα αρχεία της Ύδρας ότι ο Έλληνας δάσκαλος παραιτήθηκε ή επεχείρησε να παραιτηθεί μετά από λίγους μήνες, διότι εξηγεί στην επιστολή του προς

την κοινότητα της Ύδρας, ότι εσείς με πληρώνετε για να σας μάθω στα παιδιά σας γράμματα, ελληνικά γράμματα θα τους μάθει, αλλά εγώ δεν γνωρίζω Αλβανικά, τα παιδιά δεν γνωρίζουν Ελληνικά, και δεν κάνω τη δουλειά μου και σας εξαπατώ κατά κάποιον τρόπο. Δεν μπορούσε να δουλέψει ο δάσκαλος. Το ίδιο συνέβη και στον Πόρο, στο 2ο μισό του 18ου αιώνα, όταν ο Πόρος πάλι κάλεσε Έλληνα δάσκαλο να μάθει στα παιδιά γράμματα, Ελληνικά γράμματα βέβαια, και ο Επιφάνιος Δημητριάδης που ήταν αυτός ο κληθείς δάσκαλος, την απελπισία του την έγραψε σε ποίημα, έτσι Ομηρικού τύπου, και εξηγεί πώς για να μάθει γράμματα στα παιδιά του Πόρου, έπρεπε ο ίδιος να μάθει αλβανικά για να μπορεί να τους μαθαίνει ελληνικά μέσω των αλβανικών, και λέει:

«Κακ ες Πόρον μ' ειμαρμένη, η τύχη, ώρσεν με διδάξοντα την ελληνίδα, η τύχη τα'φερε έτσι ώστε να με ορίσει να διδάξω την ελληνίδα, την ελληνίδα γλώσσα, Και ην ιδείν εργον τε πράγμα ξένον, και ήταν να το βλέπει κανείς παράξενο πράγμα, Γλώτταν μεν διδάσκοντα την ελληνίδα, διδάσκοντα εγώ, να διδάσκω εγώ την ελληνική γλώσσα, Φωνήν δε μανθάνοντα την αλβανίδα, εγώ δε ο ίδιος να μαθαίνω αλβανικά, Ουκ είχαν άλλως, δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς, αλβανίζοντας όλως παιδας διδάξαι, εφόσον έπρεπε να διδάξω παιδιά τα οποία μιλούσαν μόνο αλβανικά, μη εγών αλβανίσας, αν δεν μάθαινα εγώ αλβανικά».

Και τώρα στο ελάχιστο χρόνο που μας μένει για να κλείσουμε την ενότητα αυτή θα σας διαβάσω ένα χαριτωμένο κείμενο από την ελληνική παράδοση, από την συλλογή του Πολίτη που εξηγεί γιατί οι Γύφτοι και οι Αρβανίτες δεν έχουν γράμματα. Ο Ελληνικός λαός, ήξερε οτι οι Αρβανίτες δεν έχουν γραπτή γλώσσα είναι μόνο προφορική η γλώσσα τους, και απεφάσισε η ελληνική παράδοση, με ποιό τρόπο οι Γύφτοι και οι Αρβανίτες δεν έχουν γράμματα, είναι χαριτωμένο, δεν είναι βαθιά επιστημονική εξήγηση, αλλά είναι πολύ χαριτωμένο. Όταν εμέραζε ο Θεός τα γράμματα, επήγαν όλες αι φυλές να γυρέψουν γράμματα, όξω απ' τη γύφτικη τη φυλή που δεν επήγε καθόλου και γι αυτό ούτε έχουν ούτε θα έχουν ποτέ γράμματα οι Γύφτοι, γιατί ο Θεός τους καταράστηκε και τα' ριξε μέσα στη θάλασσα όταν οι Γύφτοι έφτιαξαν τα περόνια που σταυρώθηκε ο Χριστός. Αυτή είναι η εισαγωγή. Οι Γύφτοι δεν θα μάθουν ποτέ γράμματα. Γιατί; γιατί σταυρώθηκε ο Χριστός από αυτούς. Μάλιστα. Κοντά σ' όλες τις φυλές που πήραν γράμματα ήταν και η Αρβανίτικη η φυλή, μα γιατί οι Αρβανίτες δεν έχουν γράμματα; Θα σας το πω. Όταν εμέραζε ο Θεός γράμματα δεν είχε βγει το χαρτί ακόμα, ο καημένος ο Θεός δεν το ήξερε το χαρτί, κι εκείνοι που πήγαν να πάρουν τα γράμματα, τα έπαιρναν ψηλά σε φύλλα από κουμπρολάχανο και έφευγαν. Οι άλλοι όλοι τα επήγαν καλά στα σπίτια τους τα λαχανόφυλα όπου είχαν τα γράμματα, αλλά ο καημένος ο Αρβανίτης δεν το επήγε το λαχανόφυλο γιατί στο δρόμο εδίψασε και σκύβοντας να πιεί νερό σε μια πηγή άφησε το φύλλο καταγής και μια αγελάδα που έβοσκε εκεί κοντά το μυρίστηκε και όσο να σηκώσει ο Αρβανίτης ο κεφάλι του απ τη βρύση το φύλλο με τα γράμματα ήταν στην κοιλιά της αγελάδας. Έσκουζε ο καημένος ο Αρβανίτης για το κακό που έπαθε και με τα δάκρυα στα μάτια γύρισε πίσω στο παλάτι του Θεού ζητώντας άλλα γράμματα. Αλλά ο Θεός δεν είχε άλλα γράμματα, παρά μόνο τα γύφτικα, που άμα τα είδε ο Αρβανίτης είπε στο Θεό που ήθελε να του τα δώσει. Δεν τα παίρνω Θεέ μου αυτά τα γράμματα χρυσά να τα κάνεις. Και ο Θεός απαντάει, στο ίδιο κλίμα, κι εγώ ήθελα να σου δώσω καλύτερα αλλά δεν έχω άλλα. Αφού είναι έτσι είπε ο Αρβανίτης, ας μείνω και χωρίς γράμματα. Και πώς θα ζήσει η φυλή σου χωρίς γράμματα;

του είπε ο Θεός. Με δανεικά απάντησε ο Αρβανίτης, κι έφυγε. Από τότε οι Αρβανίτες ζουν με τα δικά μας γράμματα. Δηλαδή με την ελληνική αλφάβητο. Έτσι λοιπόν εξηγείται αυτή η πολύ μεγάλης κλίμακος συνύπαρξη Αλβανών και Ελλήνων. Είναι μια συνύπαρξη γόνιμη, αιώνων και πολύ από τους σπουδαίους Έλληνες μας είναι Αρβανίτες, όπως και στην Αλβανία, στην ιστορία της Αλβανίας, σπουδαίοι τους, σπουδαία μέλη της ιστορίας τους είναι ελληνικής καταγωγής. Οι δύο αυτές φυλετικές ομάδες της Βαλκανικής έχουν παράδοση επαφών, λογικό είναι, είμαστε γείτονες και οι μετακινήσεις φέραν τον ένα κοντά στον άλλον.

V 3. 2. 8 Καραγκούνηδες. Σαρακατσαναίοι. (8')

Στην προηγούμενή μας ενότητα αναφερθήκαμε σε ομάδες, σε κάποιες ομάδες πληθυσμού που κατά τη γνώμη μου έχρηζαν λεπτομερέστερης αντιμετώπισης, φυσικά για όλα τα θέματα που θίγουμε θα μπορούσε κανείς να μιλάει για ώρες και να έχει αυτόνομες διδασκαλίες και σεμινάρια κ.λ.π. αλλά χρειάζεται να λεχθούν τα κεντρικά θέματα. Μιλήσαμε λοιπόν για την ενίσχυση του εβραϊκού πληθυσμού σε όλη την Οθωμανική

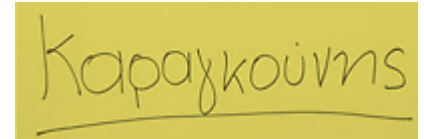
Εικόνα 43

Εδώ σας δείχνω ένα πολύ ενδιαφέρον ζωγραφικό έργο που κοσμούσε το κεφαλοκρέβατο ενός σπιτιού στα νησιά του Αιγαίου στο μέσο του 19ου αιώνα, στο πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα και αυτό το κεφαλοκρέβατο δείχνει αυτήν την απαντοχή των Ελλήνων στην ανακατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως με την Ελλάδα ως Αθηνά, και την Ελληνική σημαία να κατατροπώνει τον Μωάμεθ τον Πορθητή που χάνει το σπαθί του από την δράση της Αθηνάς και έτσι η Κωνσταντινούπολη να γίνεται Ελληνική, άρα και η πρωτεύουσα της Ελλάδος.

Αυτοκρατορία και στην νότιο της Βαλκανικής και σε νησιά που μας ενδιαφέρει γιατί εκεί

κατοικούσε κυριότερα το ελληνικό στοιχείο, το μακρύ φαινόμενο της παρουσίας Βλαχικών πληθυσμών στο κέντρο της ελληνικής χερσονήσου εκεί στα βουνά της Πίνδου και της δυτικής κυρίως Μακεδονίας, αναφερθήκαμε στο γεγονός ότι πολλοί Βλάχοι στον 17ο, 18ο, 19ο αιώνα ιδιαίτερα αυτών των περιοχών της νότιας Βαλκανικής ήσαν δίγλωσσοι πλέον, δηλαδή μιλούσαν τα ελληνικά και φυσικά τα βλαχικά κυρίως οι άντρες, μέχρι σήμερα υπάρχουν Βλάχοι στον ελληνικό κορμό, όπως και οι Αρβανίτες που είναι περισσότεροι από τους Βλάχους στην Ελλάδα, είναι αλβανικής απώτερης καταγωγής, όταν μετακινήθηκαν όπως είπαμε στον 14ο, 15ο αιώνα και αυτοί εξελίχθηκαν σε θερμούς Έλληνες, είναι μια ευλογία για την Ελλάδα το γεγονός ότι οι πληθυσμοί αυτοί οι οποίοι ήσαν για αιώνες δίγλωσσοι, αλλόγλωσσοι, αισθάνθηκαν βαθύτατα Έλληνες. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Αρβανίτες μας του Αργοσαρωνικού, οι Υδραίοι, οι Σπετσιώτες, οι Ποριώτες, εξαιρετικοί ναυτικοί στον 18ο αιώνα με πλοία σπουδαία τα οποία δρούσαν σε όλη την Μεσόγειο, ονόμαζαν τα πλοία τους με αρχαία ελληνικά ονόματα, Περικλής, Αγαθοκλής, Ιδομενεύς, δείγμα του ότι είχαν ενωθεί με την ελληνική σύλληψη των πραγμάτων, αισθάνθηκαν Έλληνες, πολέμησαν ως Έλληνες και είναι ένα σημαντικό συστατικό της ελληνικής ζωής η οποία σας θυμίζω ελληνική ζωή και μετά την δημιουργία του ελληνικού κράτους, στόχευσε στην επέκταση των συνόρων του, στην ενσωμάτωση των πατρίδων και βέβαια κυρίως ο μέγας στόχος ήταν να ενσωματωθούν η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα της χώρας στον κορμό τον ελληνικό, η Μεγάλη Ιδέα ήταν αυτή, τα παράλια της Μικράς Ασίας, εδώ σας δείχνω ένα πολύ ενδιαφέρον ζωγραφικό έργο που κοσμούσε το κεφαλοκρέβατο ενός σπιτιού στα νησιά του Αιγαίου στο μέσο του 19ου αιώνα, στο πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα και αυτό το κεφαλοκρέβατο δείχνει αυτήν την απαντοχή των Ελλήνων στην ανακατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως με την Ελλάδα ως Αθηνά, και την Ελληνική σημαία να κατατροπώνει τον Μωάμεθ τον Πορθητή που χάνει το σπαθί του από την δράση της Αθηνάς και έτσι η Κωνσταντινούπολη να γίνεται Ελληνική, άρα και η πρωτεύουσα της Ελλάδος. Όλοι αυτοί οι πληθυσμοί που αναφέραμε, Βλάχοι και Αρβανίτες είχαν το ίδιο όραμα, δηλαδή τον 19ο αιώνα, κοινό όραμα, όλοι οι Έλληνες την Μεγάλη Ιδέα. Τώρα θα κινηθούμε σε ένα επόμενο σημείο, πριν μπούμε σε μεγαλύτερα θέματα, σχετικά με τους διάφορους πληθυσμούς που θα ήθελα να αναφέρω στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, μια ομάδα είναι οι λεγόμενοι Σαρακατσαναίοι. Η λέξη Σαρακατσάνος μάλλον προέρχεται από μια βλαχική λέξη Σάρικα που ήταν ένα ρούχο το οποίο φορούσαν, πάντως οι Σαρακατσαναίοι που ήταν μια πραγματικότητα για τον ελληνικό κορμό μέχρι το μέσο περίπου του 20ου αιώνα, δηλαδή μέχρι πρόσφατα, είναι προαιώνιοι, αρχαιότατοι κάτοικοι αυτού του χώρου, της ευρύτατης νότιας Βαλκανικής και των ελληνικών σημερινών εδαφών, και ήταν πάντοτε γνωστοί ως κτηνοτρόφοι, ήταν οι απόλυτοι κτηνοτρόφοι οι Σαρακατσάνοι, δηλαδή μόνο ασχολούνταν με αυτό το θέμα, καθόλου με τη γεωργία, και τούτο διότι ήταν νομάδες, οι Σαρακατσάνοι για βαθύτατο χρόνο ήσαν νομάδες που θα πει ότι δεν είχαν κάποια σταθερή κατοικία. Ποτέ! Μετακινούνταν από τόπο σε τόπο, σε οικογένειες, σε μικρές ομάδες, στήναν τα καλύβια τους, τα περίφημα Σαρακατσαναίικα καλύβια, σε χώρους που πίστευαν ότι ήταν καλοί βοσκότοποι για τα ζώα τους, και στη συνέχεια αφού τα ζώα τους τρέφονταν καλά, μετακινούνταν σε έναν επόμενο χώρο, ήταν

νομάδες. Οι Σαρακατσαναίοι ήσαν απόλυτοι κτηνοτρόφοι, και το χαρακτηριστικό σε σχέση με όσα λέμε είναι ότι παρέμειναν πάντοτε μονόγλωσσοι, Έλληνες, ελληνική γλώσσα, δεν άλλαξαν ποτέ τη γλώσσα τους, ήταν ελληνόφωνοι και Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Άλλες ομάδες μπορούμε να αναφέρουμε, γνωρίζουμε όλοι την λέξη Καραγκούνης, Karagun, από εκεί προέρχεται, από που προέρχεται η λέξη Καραγκούνης υπάρχουν πολλές ερμηνείες, πάντως απαντάται αυτός ο όρος Karagun, Καραγκούνης, στην Θεσσαλία, στον κάμπο της Θεσσαλίας, όπως και σε ορεινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας. Στον κάμπο της Θεσσαλίας είναι μια συγκεκριμένη ομάδα χωριών προς την πλευρά των Τρικάλων και της Καρδίτσας, των οποίων οι κάτοικοι ονομάζουν τον εαυτό τους Καραγκούνη. Λένε εγώ είμαι Καραγκούνης. Είναι κάτοικοι του κάμπου, μιλούν ελληνικά, δεν είναι δηλαδή κάτι, είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, που τους διαχωρίζει από το γενικότερο, ευρύτερο χώρο του Ελληνισμού, πάντως ενώ είναι μαζί με όλους τους άλλους Έλληνες έχουν έναν επιπλέον προσδιορισμό για τον εαυτό τους, ονομάζουν τον εαυτό τους Καραγκούνη και παντρεύονται μεταξύ τους, έχει κι αυτό μια ενδιαφέρουσα διάσταση. Πάντως πολύ συχνά, άτομα των ορεινών ονομάζουν Καραγκούνηδες τους κατοίκους των πεδιάδων, είναι δηλαδή λίγο περίπλοκες οι ονομασίες. Υπήρχαν λοιπόν και πολλές άλλες ομάδες από αυτές που είπαμε αλλά θεωρώ ότι αξίζει να έχουμε μια προσέγγιση σε αυτά τα θέματα.

A yellow rectangular box containing the handwritten Greek word "Καραγκούνης" in black ink. The word is written in a cursive style and is underlined with a single horizontal line.

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 4^Η

Περιεχόμενα Εβδομάδας 4

Εβδ. 4: Η λειτουργία του οθωμανικού στρατού και οι Έλληνες (22 video, συνολικά 234')

4. 1: Ο οθωμανικός στρατός: οι Σπαχήδες (5 video, συνολικά 72')

V4. 1. 1 Τα άτακτα σώματα. (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=FIAAIMSVH6g>

V4. 1. 2 Οι σπαχήδες. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=EHWmNaXbqII>

V4. 1. 3 Οι σπαχήδες και η γη. (16')

<https://www.youtube.com/watch?v=KtikxLHZZWs>

V4. 1. 4 Οι σπαχήδες και οι αγρότες. (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=INzA-KxK8O8>

V4. 1. 5 Η προϊούσα παρακμή του σώματος των σπαχήδων. Η ανάπτυξη των ciftlik. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=Pa4xunoo134>

**4. 2: Ο οθωμανικός στρατός: οι Γενίτσαροι
(7 video, συνολικά 88')**

V4. 2. 1 Το γενιτσαρικό σώμα. (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=bFEc2mKilRY>

V4. 2. 2 Η θέση των δούλων Kari Kullari. (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=QtymM3I954c>

V4. 2. 3 Η πολιτική σημασία του σώματος των Γενιτσάρων. (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=Z1dIGIsrY4c>

V4. 2. 4 Πλευρές της λειτουργίας του σώματος των Γενιτσάρων. (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=ltCPPrytIVM>

V4. 2. 5 Εκπαίδευση των Γενιτσάρων. Στάσεις απέναντι στο devshirme. (17')

<https://www.youtube.com/watch?v=TP298CEXdIY>

V4. 2. 6 Ήταν οι Γενίτσαροι ευτυχείς για το γεγονός ότι ήταν Γενίτσαροι; (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=MsLcY6oldcQ>

V4. 2. 7 Εκφυλισμός του σώματος των Γενιτσάρων. Οι "αγανακτισμένοι". (17')

<https://www.youtube.com/watch?v=IGJyl26oUuw>

**4. 3: Ο οθωμανικός στόλος και οι νησιώτες - Πειρατεία και κούρσος στο Αιγαίο
(4 video, συνολικά 39')**

V4. 3. 1 Οι ναύτες του Οθωμανικού στόλου. (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=AB9FfISWcSk>

V4. 3. 2 Οι ναυτικές κοινότητες και οι υποχρεώσεις τους απέναντι στον Οθωμανικό στόλο. (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=tOptFF0mWKA>

V4. 3. 3 Πειρατές και κουρσάροι στο Αιγαίο. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=7E54sNncp74>

V4. 3. 4 Νησιώτες και Μανιάτες πειρατές. (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=bS3pULnr60g>

**4. 4: Η ληστεία και το σώμα των αρματολών
(6 video, συνολικά 60')**

V4. 4. 1 Λόγοι της ανάπτυξης της ληστείας. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=wU-KV9ijmnc>

V4. 4. 2 Οι κτηνοτρόφοι οι ορεσίβιοι και η ληστεία. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=cDsxGG9-gg4>

V4. 4. 3 Η ληστεία και η ανάγκη λειτουργίας των martolos (αρματολοί). (8')<https://www.youtube.com/watch?v=5jGnMn9fOZw>

V4. 4. 4 Εξελίξεις στο σώμα των αρματολών. Συγκρούσεις στα βουνά. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=RRcfwXZhxow>

V4. 4. 5 "Κλεφταρματολοί". "Προσκυνήματα". (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=UfLabqPP8Zc>

V4. 4. 6 Εξάλειψη της ληστείας σε κάποιες περιοχές στις αρχές του 19ου αιώνα (3')

<https://www.youtube.com/watch?v=7lF6gGOW8-4>

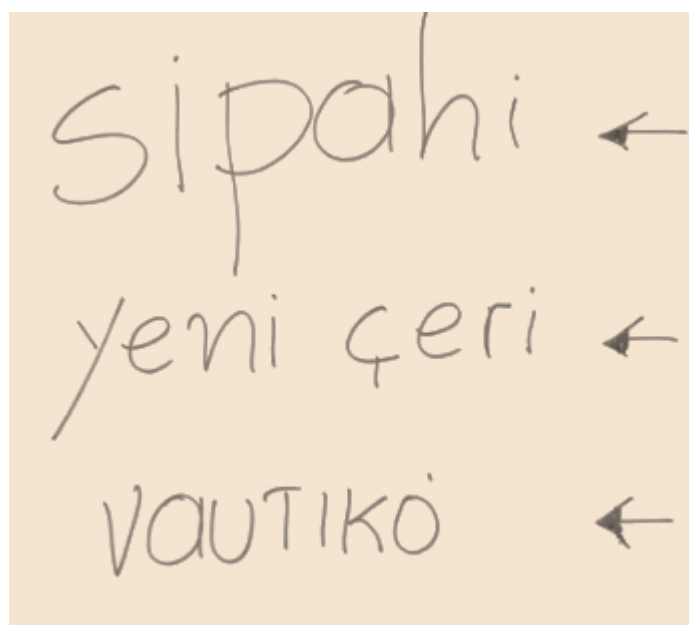
Εβδ. 4: Η λειτουργία του οθωμανικού στρατού και οι Έλληνες (234')

4. 1: Ο οθωμανικός στρατός και οι Σπαχήδες (72')

V 4. 1. 1 Τα άτακτα σώματα. (13')

Τώρα, θα αφήσουμε αυτό τον κύκλο για να μπούμε σε ένα επόμενο μεγάλο κύκλο που ενώ στην πρώτη του ματιά θα φανεί ότι δεν μας, ότι δεν αφορά το θέμα μας δηλαδή στην ιστορία του νέου ελληνισμού, διότι θα αναπτύξουμε διάφορα σώματα στρατού του οθωμανικού κράτους. Πιστεύω ότι θα πειστούμε ότι τελικά παίζουν τα στοιχεία τα οποία θα εκτεθούν πολύ μεγάλο ρόλο στην ιστορία των νέων Ελλήνων, του νέου ελληνισμού. Εισαγωγικά, θα ήθελα να πω ότι η οθωμανική Αυτοκρατορία είχε όπως όλες οι αυτοκρατορίες, η κάθε Αυτοκρατορία είχε ένα χαρακτηριστικό δυο, τρία για τα οποία θεωρούνταν πολύ ισχυρή, άλλα χαρακτηριστικά στα οποία θεωρούνταν λιγότερο ισχυρή. Παραδείγματος χάριν η ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θεωρούνταν πάντα πολύ σημαντική στους νόμους της. Οι περίφημοι ρωμαϊκοί νόμοι, ρωμαϊκή νομοθεσία. Ο στρατός της ήταν πολύ δυνατός. Η τεχνική της πλευρά. Η ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κατασκεύασε πολλά τεχνικά έργα, δρόμους, γέφυρες κ.λ.π. Στην περίπτωση των Οθωμανών μιλάμε για μια Αυτοκρατορία που σε δυο σημεία παρουσιάζεται ιστορικά ισχυρή στην περίπτωση των αιώνων της κατάπτωσης της το πράγμα δεν ισχύει, αλλά στους μακρύς αιώνες της ισχύος της η Αυτοκρατορία αυτή παρουσιάζοταν ισχυρή σε δυο τομείς: στον στρατό και όχι σε όλα τα σώματα στρατού αλλά σε αρκετά σώματα στρατού ήταν ισχυρής έως πανίσχυρη εξ ου και οι πάρα πολλές της νίκες προ τα 400 χρόνια της επέκτασης της και της ανάπτυξης της το 1300 περίπου μετρώντας. Και η διοίκηση, η οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ένα εξαιρετικά οργανωμένο στον διοικητικό τομέα κράτος, ιδιαίτερα τους αιώνες 14ο, 15ο, 16ο που είναι και οι αιώνες της ακμής της. Όλα τα φαινόμενα από το 17ο αι αρχίζουν να δείχνουν τη ροπή της προς αποσύνθεση. Και η αποσύνθεση της ντύνεται στον 18ο, ακόμη περισσότερο στον 19ο για, πλέον λήγει σαν Αυτοκρατορία στις αρχές του 20ου. Ωστόσο, σαν Αυτοκρατορία είχε άποψη διοικητική, συστηματική προσέγγιση επίλυσης διοικητικών λύσεων. Δεν είχε πρόβλημα να παίρνει ιδέες διοικητικών λύσεων, το είπαμε και με άλλη αφορμή, και από τις περσικές πραγματικότητες και από τις Αραβικές και από τις βυζαντινές πραγματικότητες και να τις εφαρμόζει με ένα δικό της τρόπο που να της ταιριάζει. Ήταν μια εξαιρετικά γραφειοκρατικά επίσης οργανωμένη αυτοκρατορία, γιατί έδινε έμφαση στον έλεγχο. Κάθε έγγραφο μιας υπηρεσίας γραφόταν εις τριπλούν: ένα αντίγραφο φυλάσσονταν στο αρχείο της υπηρεσίας που παρήγαγε αυτό το έγγραφο. Ένα άλλο αντίγραφο στελνόταν στο κέντρο της διοίκησης της περιφέρειας όπου ανήκε η υπηρεσία που παρήγαγε το έγγραφο. Και ένα τρίτο έγγραφο στελνόταν αντίτυπο στελνόταν αντίγραφο στα κεντρικά αρχεία στην Κωνσταντινούπολη στο «υπουργείο» στο οποίο ανήκε

το, υπουργείο εντός εισαγωγικών, στην υπηρεσία στην οποία ανήκε η συγκεκριμένη περιοχή διοικητικής δράσεως. Αυτό μας είναι χρήσιμο, γιατί μέσα στην οθωμανική πραγματικότητα ο στρατός έπαιζε τεράστιο ρόλο στα στρατιωτικά φυσικά ζητήματα, αλλά θεωρούνταν σχεδόν αυτονόητο ότι ο στρατός, είναι και τμήμα της πολιτικής διοίκησης. Θα θυμίσω σε προηγούμενο μας μάθημα ότι, όταν δημιουργήσαμε την πυραμίδα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αν θυμάστε στο επάνω τμήμα της οθωμανικής πυραμίδας, οι στρατιωτικοί και οι διοικητές ανήκουν σε, οι διοικητικοί υπάλληλοι ανήκουν σε ένα ενιαίο χώρο της κοινωνίας που ονομάζεται συλλήβδην ασκερί δηλαδή στρατιώτες, ενώ περιλαμβάνει και τους διοικητικούς υπαλλήλους. Αυτή η πραγματικότητα συνδέεται με τη σύλληψη των Οθωμανών ότι στρατός και διοίκηση συνδυάζονται αυτονοήτως και όσοι παρακολουθούμε και τις εξελίξεις της Τουρκίας που προέκυψε μετά το 1923. Για μεγάλο διάστημα το νεότερο τουρκικό κράτος επίσης είχε αυτή την ροή μεταξύ στρατού και διοικήσεως γιατί ακριβώς είχε τη δυναμική της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τώρα η οθωμανική Αυτοκρατορία περιελάμβανε πολλά τμήματα στρατού. Από αυτά τα τμήματα στρατού τα πιο σημαντικά τα οποία και θα αντιμετωπίσουμε γιατί μας ενδιαφέρουν και θα σας εξηγήσω γιατί ενδιαφέρουν, είναι το σύστημα των Σπαχήδων (Sipahi) που ήταν οι ιππείς. Το σύστημα των Γενίτσερι (yeni çeri) που ήταν οι πεζοί, το πεζικό. Το ναυτικό, θα μιλήσουμε για το ναυτικό της αυτοκρατορίας, και θα δούμε σε αυτά τα σώματα με ποιο τρόπο έπαιζαν ρόλο, φυσικά έπαιζαν τεράστιο ρόλο στην οικονομική, πολιτική, διπλωματική, κάθε τύπου ζωή της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά έπαιζαν και τεράστιο ρόλο όχι μόνο για τους Μουσουλμάνους αλλά και για τους μη Μουσουλμάνους κατοίκους της αυτοκρατορίας. Άρα, παίζουν ρόλο και για την ελληνική πλευρά. Τώρα, πριν προχωρήσουμε, να πούμε ότι ο οθωμανικός στρατός μέχρι και τον 17^ο αιώνα θαυμάζονταν από τους υπόλοιπους στρατούς της ευρύτερης περιοχής δηλαδή απ' τις, οι Ευρωπαίοι κάτοικοι της Μέσης Ανατολής θαύμαζαν τον οθωμανικό στρατό που ήταν τόσο συγκροτημένος και αποτελεσματικός. Οι νίκες εξάλλου έδιναν το στίγμα. Και εκείνο το στοιχείο του οθωμανικού στρατού που έκανε τεράστια εντύπωση σε όλους ήταν η πολύ μεγάλη του πειθαρχία. Τα κεντρικά συγκροτημένα επίσημα σώματα στρατού των Οθωμανών χαρακτηρίζονταν για την τεράστια πειθαρχία. Εκείνο δε, το σώμα το οποίο άφηνε άφωνους τους, όσους το παρατηρούσαν για την πειθαρχία του ήταν το σώμα των Γενίτσερι, των Γενιτσάρων,

οι οποίοι όπως λεγόταν στοιχίζονται σε μια τριχά δηλαδή ήταν ακόμη και την ώρα του πολέμου, ήταν τόσο συγκροτημένοι στην κίνηση τους, τόσο συντονισμένοι μεταξύ στην δράση τους οι Γενίτσαροι που έδειχναν πόσο προετοιμασμένοι ήταν στον πόλεμο και πόσο πειθαρχημένοι. Αυτά που λέω τώρα έρχονται σε αντίθεση με άτακτα σώματα του οθωμανικού στρατού τα οποία οι Οθωμανοί είχαν από άποψη, διατηρούσαν από άποψη. Θεωρούσαν ότι παίζουν ρόλο τα άτακτα σώματα στον ψυχολογικό πόλεμο στον οποίον έδιναν μεγάλη έμφαση, όταν πολεμούσαν. Αλλά, και στο ότι μπορούσαν να απορροφήσουν μέσα σε αυτό τον, σε αυτά τα άτακτα σώματα και διάφορους, διάφορα στοιχεία της κοινωνίας, Μουσουλμάνους και μη Μουσουλμάνους. Ελαφρώς, παραβατικά, έτοιμα να κάνουν καταστροφές, λεηλασίες κ.λ.π. μέσα στην κοινωνία. Προκειμένου λοιπόν να τα κάνουν μέσα στην κοινωνία, καλύτερα ήταν να ανήκουν σε άτακτο σώμα το οποίο, τα οποία και χρησιμοποιούνταν πώς; Τα άτακτα σώματα προηγούνταν του τακτικού στρατού, όταν ξεκινούσε μια εκστρατεία ή όταν επρόκειτο να γίνει επίθεση σε μια περιοχή. Προηγούνταν, ήταν άτακτα, αυτό που λέει η λέξη. Συχνά ονομάζονται Ντελήδες, Ντελί στα τούρκικα το έχουμε στη νέα ελληνική γλώσσα deli θα πει τρελός. Οι Ντελήδες ήταν τρελοί γιατί ακριβώς δρούσαν με τρόπο αλλοπρόσαλλο χωρίς σύστημα και αυτό ήθελαν οι Οθωμανοί για να τρομοκρατήσουν τους αντιπάλους τους, να τρομοκρατήσουν πληθυσμούς, να τρομοκρατηθούν οι αντίπαλοι ούτως ώστε, όταν έρθει ο στοιχισμένος οθωμανικός στρατός, οι Σπαχήδες, οι Γενίτσαροι και άλλα σταθερά σώματα να είναι ήδη ψυχολογικά προετοιμασμένοι η αντίπαλη πλευρά να, ή να παραδοθεί ή να μην έχει πια κουράγιο να πολεμήσει. Σε αυτούς τους Ντελήδες σε αυτούς τους άτακτους, άτακτες ομάδες περιλαμβάνονταν όπως είπαμε όχι μόνο Μουσουλμάνοι και μη Μουσουλμάνοι. Πολλές φορές και Έλληνες ήταν σε αυτό και άλλοι κάτοικοι της αυτοκρατορίας διότι ήταν ένας τρόπος να λεηλατείς και να αυξάνεις το εισόδημα σου.

deli

Δελη -γιάννης
Δελη -γιώργης

Εικόνα 44

Εδώ, έχω μια εικόνα, Ντελήδων, άτακτων, διαφόρων ομάδων. Και μόνο η μορφή τους, μόνο η εικόνα τους δείχνει πόσο τρομακτικοί ήταν, όταν προετοίμαζαν ψυχολογικά το έδαφος και πρακτικά το έδαφος για τα επόμενα σώματα.

Τώρα, η επόμενη ομάδα δηλαδή των Σπαχήδων είναι κομβική για την οθωμανική αυτοκρατορία, γιατί όπως είπαμε οι Σπαχήδες ήταν έφιπποι κάτοικοι, οι έφιπποι στρατιώτες της αυτοκρατορίας. Εδώ, έχω μια εικόνα, πριν μετακινηθούμε στους Σπαχήδες, Ντελήδων, άτακτων, διαφόρων ομάδων. Και μόνο η μορφή τους, μόνο η εικόνα τους δείχνει πόσο τρομακτικοί ήταν, όταν προετοίμαζαν ψυχολογικά το έδαφος και πρακτικά το έδαφος για τα επόμενα σώματα. Τώρα, το σώμα των Σπαχήδων, φυσικά είναι ιστορικό, θα έλεγε κανείς σώμα, με την έννοια ότι και αν δεν είχαν οι Οθωμανοί εξαρχής δημιουργήσει σώμα Σπαχήδων. Έτσι και αλλιώς και οι Σελτζούκοι και οι Οθωμανοί στηρίζονταν στα έφιππα σώματα τους λογικό είναι, διότι τα τουρκομάνικα φύλα προέρχονται από την κεντρική Ασία. Στην κεντρική Ασία είχαν ζήσει για χιλιετίες ως νομάδες κτηνοτρόφοι και οι νομάδες κτηνοτρόφοι της κεντρικής Ασίας ήταν ξακουστοί ιππείς, θεωρούνταν οι ικανότεροι ιππείς στον κόσμο, γιατί ζούσαν στην ουσία πάνω στο άλογο. Έτσι, όταν ομάδες της στέπας χτυπούσαν τον υπόλοιπο κόσμο και αυτό συνέβη και για μακρούς αιώνες. Η ιππική αυτή δύναμη των ανθρώπων των στεπών τους έδινε συχνά τη νίκη. Έτσι, και οι Σελτζούκοι και οι Οθωμανοί στην ουσία, στο κύριο σώμα στο οποίο στηρίχθηκαν για τις νίκες τους τουλάχιστον τους πρώτους αιώνες είναι η φυσική τους υπεροχή στο ιππεύειν και στο ιππικό. Τώρα, το σώμα των Σπαχήδων, θα δούμε το ίδιο και των Γενίτσαρων, δεν είναι, δεν συνδέεται μόνο με το στρατό. Θα φανεί σχιζοφρενικό, αλλά μιλώντας για το σώμα των Σπαχήδων που είναι όπως είπαμε οι ιππείς, θα μιλήσουμε αναγκαστικά και για μια άλλη πλευρά της Οθωμανικής ζωής, που είναι ο τρόπος διαχείρισης του εδάφους, της γης.

V 4. 1. 2 Οι σπαχήδες (15')

Το θέμα λοιπόν της διαχείρισης της γης, που συνδέεται θα δούμε με το σώμα των, τη διαχείριση και του σώματος των σπαχήδων εκ μέρους του σουλτάνου, έχει βέβαια από μόνο του μια αυτονομία σημασίας. Οι σουλτάνοι, οι Οθωμανοί σουλτάνοι ως γνήσιοι απόγονοι της διοικήσεως των Σελτζούκων και των συλλήψεων της εν μέρει της στέπας θεωρούν ότι η γη ανήκει στη στέπα είναι, η γη δεν ανήκει σε κανέναν. Κανένας, δεν υπάρχει ιδιοκτησία στη στέπα. Είναι από μόνη της ένα θεϊκό, μια θεϊκή υπόσταση. Οι Οθωμανοί για την, καταρχήν, για την γη είχαν την αίσθηση ότι η γη ανήκει στο θεό, δεν ανήκει σε κανέναν. Όμως, επειδή ο σουλτάνος είναι η κεφαλή της αυτοκρατορίας έχει την παρακολούθηση και την εύνοια του θεού και είναι εκείνος ο οποίος χειρίζεται όλα στην πράξη η γη ανήκει στο σουλτάνο. Δηλαδή η γη είναι μίρι(mirí). Mirí θα πει στην, στις ορολογίες της οθωμανικής περιόδου, δημόσια γη. Αφού ανήκει η γη στον σουλτάνο, είναι το δημόσιο. Είναι δημόσια η γη. Εξ αυτού τους πρώτους αιώνες της αυτοκρατορίας μέχρι και τα μέσα του 17ου αιώνα το μεγαλύτερο τμήμα της γης στην οθωμανική αυτοκρατορία, σαφώς το μεγαλύτερο τμήμα της γης στην οθωμανική αυτοκρατορία, είναι δημόσια γη δηλαδή ανήκει στο σουλτάνο. Υπήρξαν όμως στην περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας και στους πρώτους αιώνες, κατά τους οποίους η γη ήταν κατά κύριο λόγο δημόσια σε ποσοστά 80%, 90%, και ιδιωτική γη που λεγόταν μουλκ

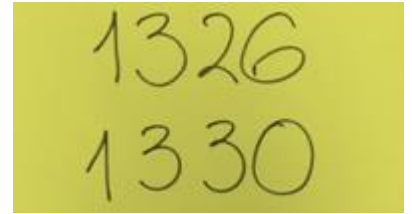

(mulk) στα ελληνικά κείμενα της εποχής απόδίδεται ως μούλκια, μούλκι. Η γη μουλκ ήταν η ιδιωτική γη, ανήκε σε κάποιον ιδιώτη και όπως είπαμε τους πρώτους αιώνες οι άνθρωποι που είχαν μουλκ ήταν λίγοι αναλογικά με την τεράστια έκταση που ανήκε στο σουλτάνο και στη δικαιοδοσία του. Ποιοι είχανε μουλκ; Κάποιοι ιδιώτες οι οποίοι, για τους οποίους οι σουλτάνοι ήταν έτοιμοι να αφήσουν την, να τους αφήσουν να διατηρήσουν την ιδιοκτησία τους είτε για πολιτικούς λόγους από πλευράς των σουλτάνων είτε γιατί ήθελαν να τους κρατήσουν με του μέρος τους είτε γιατί δεν ήθελαν να έχουν από αυτούς αντιδράσεις κ.λ.π. Μια γη που ήταν ανάμεσα στα μίρι και τα μιουλκ ήταν γη βακφ (vakf) στην ελληνική ορολογία χρησιμοποιούμε πολύ αυτό τον όρο που είναι αραβικός και σημαίνει γη και όχι μόνο γη, ιδιοκτησία η οποία ανήκει στον, σε κάποιο θεάρεστο ίδρυμα, ένα φιλανθρωπικό ίδρυμα, ένα ίδρυμα κοινωνικής προνοίας και βέβαια ένα ίδρυμα που συνδέεται με το θεό εξ αυτού θα γνωρίζουμε ότι και στη μέχρι σήμερα στην ελληνική γλώσσα λέμε για κάποια περιοχή, εκεί είναι βακούφια του μοναστηριού τάδε δηλαδή αυτή η γη ανήκει στο μοναστήρι τάδε. Η λέξη λοιπόν, το vakf είναι λέξη που συνδέεται με ιερά ή θεάρεστα φιλανθρωπικά ιδρύματα και η γη βακφ που ανήκει σε τέτοια ιδρύματα είτε είναι Χριστιανικά μοναστήρια είτε είναι τεκέδες σούφι είτε είναι ιμαρέτια, ιδιοκτησία ιμαρετιών, ή άλλων αγαθοεργών ιδρυμάτων ανήκει μεν στο, κατά τη σύλληψη των Οθωμανών, ανήκει μεν στον φορέα, αλλά όσο ο φορέας τηρεί το θεάρεστο έργο του δηλαδή ο σουλτάνος θεωρούσε αυτονοήτο ότι εάν ένα ιμαρέτι το οποίο έχει ως περιουσία του μια γη βακφ ή κάποια καταστήματα που ανήκουν στο ιμαρέτι για να έχει εισοδήματα και αυτά θα λέγονται βακφ. Αν το τάδε ιμαρέτι, δεν πράττει τα αναμενόμενα, δεν ετοιμάζει δηλαδή το συσσίτιο για τους φτωχούς, δεν περιθάλπει τους έχοντες ανάγκη, ο σουλτάνος έχει την πλήρη ελευθερία να κατασχέσει αυτή την περιουσία είτε είναι γη είτε όχι και να την κάνει μίρι. Εξ αυτού πάντα, η γη βακφ παρότι ήταν δύσκολο από πλευράς των σουλτάνων να το κάνουν, δεν το έκαναν εύκολα γιατί υπήρχε μια κοινωνική συγκίνηση για τη γη βακφ. Όμως έχουμε περιπτώσεις που σουλτάνοι δέσμευσαν γη ή άλλες περιουσίες βακφ. Αυτό μας ενδιαφέρει και από τη δική μας πλευρά, την πλευρά των Χριστιανικών βακουφιών και σε αυτό το σημείο πρέπει να πούμε ότι οι Οθωμανοί, όταν πρωτοεμφανίστηκαν εκεί γύρω στο 1280 και κυρίως στο 1300 στη Μικρά Ασία και άρχισαν τη δράση τους καταλαμβάνοντας περιοχές και ενσωματώνοντας τους στο αρχικά μικρό κρατίδιο τους δεν σεβάστηκαν εκείνες τις πρώτες, την πρώτη εικοσαετία ας πούμε τα Χριστιανικά μοναστήρια και τα βακφού τους, αλλά αφού κατέκτησαν την Προύσα το 1326 και τη Νίκαια το 1330 άρχισαν να γίνονται πιο σοβαροί διοικητές, να καταλαβαίνουν ότι έχουν μέλλον και ότι πρόκειται να δημιουργήσουν ένα ευρύτερο κράτος σε μια περιοχή στην οποία υπήρχαν πολλοί, ήταν γεμάτη από αλλοθρήσκους με μοναστήρια και με βακφ και ότι για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη και την υποστήριξη των αλλοθρήσκων των περιοχών που θα καταλάμβαναν

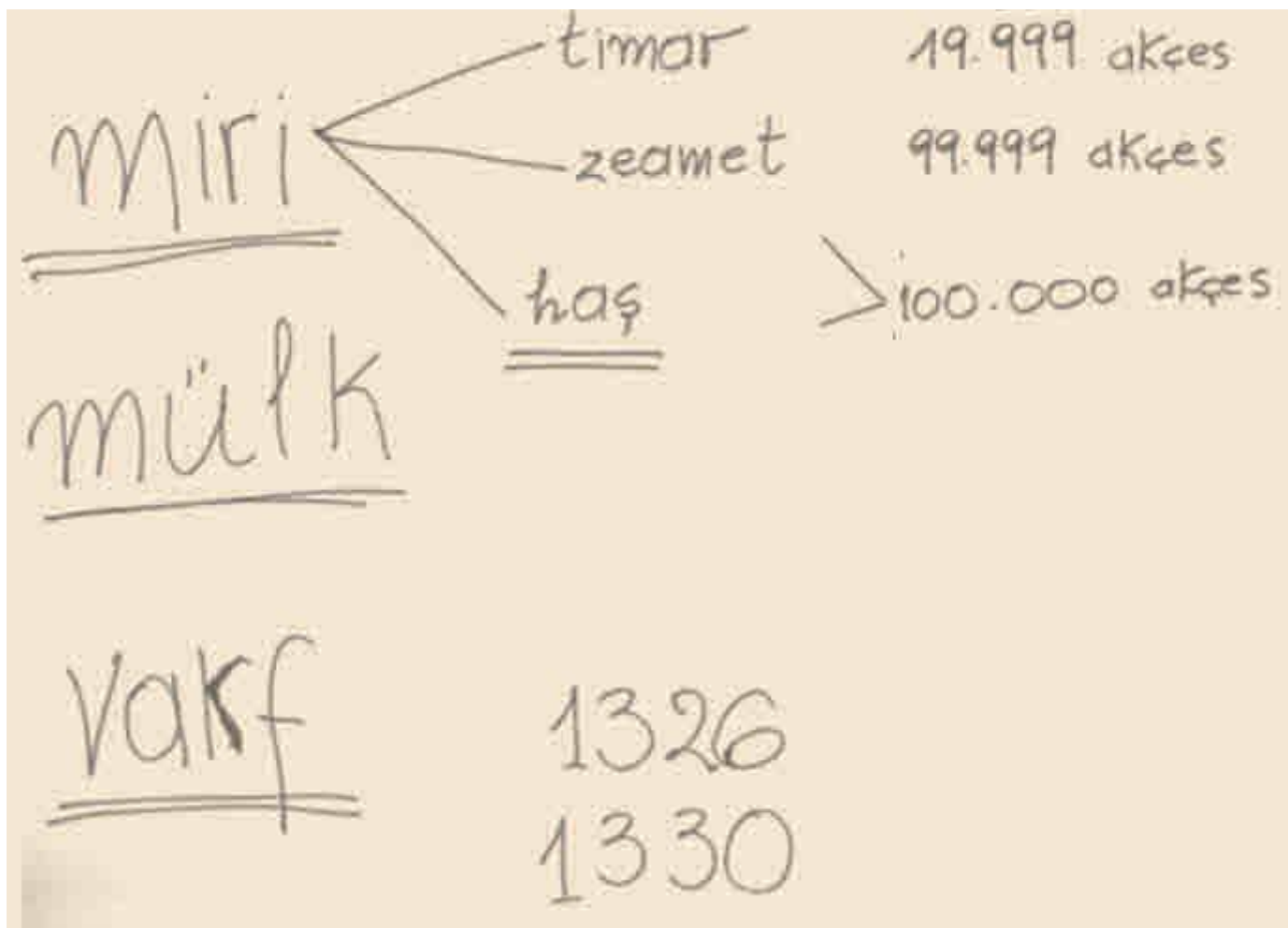
1326
1330

vakf

έπρεπε να δείξουν μεγαλείο ψυχής και σεβασμό στη θρησκεία τους. Άρχισαν λοιπόν από το 1326, το 1330 να' ναι πάρα πολύ προσεκτικοί απέναντι στην περιουσία των μοναστηριών. Εξ άλλου το 1326, το 1330 εξέδωσαν ο Ορχάν και, προνομιακούς ορισμούς μόλις κατέλαβαν τις πόλεις αυτές για τους, και για τους αλλόθρησκους και για τα μνημεία τους, τα θρησκευτικά ιδρύματα τους. Και μάλιστα, σταδιακά η οθωμανική Αυτοκρατορία υιοθέτησε ιδιαίτερα όταν πέρασε στα ευρωπαϊκά εδάφη, υιοθέτησε μια ευφυή όπως αποδείχθηκε τακτική φανταχτερής παροχής προστασίας στα μοναστήρια στα Χριστιανικά, ιδιαίτερα τα μεγάλα μοναστήρια τον Άθω κ.λ.π. με γραπτές, με γραπτά προνόμια στα οποία οι σουλτάνοι υπογράμμιζαν την απόφαση της οθωμανικής αυτοκρατορίας να προστατεύουν πάντοτε τα μοναστήρια, ούτως ώστε να συνεχίσουν να, το έργο τους και κανείς να μην βλάψει την περιουσία τους κ.λ.π. και αυτά, εξ αυτού διαθέτουμε πολλά τέτοια φερμάνια, σουλτάνων και στο Άγιο όρος και στα Μετέωρα και στη Μονή Καισαριανής κ.λ.π. Στα μεγάλα μοναστήρια ήξεραν τι έκαναν, διότι έτσι γνωρίζοντας ότι οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι έχουν μεγάλη συγκίνηση με τα μοναστήρια τους, στη Χριστιανική ορθοδοξία, ο μέσος Χριστιανός Ορθόδοξος συνδέεται με κάποιο μοναστήρι ή μοναστήρια ήξεραν ότι θα κερδίσουν και πολιτικά και ιδεολογικά. Όπως και συνέβη, όπως είπαμε σε προηγούμενο μάθημα. Και προστατεύοντας τα μοναστήρια υπεγράμμιζαν τους πρώτους αιώνες, θυμηθείτε τη διαφορά τους από τους κακούς Καθολικούς, άρα με αυτή τους την τακτική έδειχναν μέσα στο χειμαζόμενο Βυζαντινή κοινωνία που οδηγούνταν προς το τέλος της, ότι εμείς προστατεύουμε την ορθοδοξία, ενώ οι κακοί Καθολικοί δεν σέβονται την ορθοδοξία. Και γι' αυτό οι ανθενωτικοί, σας θυμίζω, έλεγαν "Κάλλιου του Τούρκου το σπαθί, παρά του Φράγκου το ψωμί" έχει σχέση με αυτή, και τη διαχείριση των περιουσιών των μοναστηριών. Τώρα, θα μιλήσουμε για το πως διαχειρίζονταν ο σουλτάνος την τεράστια γη μιρί την οποία είχε. Και θυμίζω ότι καθώς η οθωμανική Αυτοκρατορία τα πρώτα 200 χρόνια της επέκτασης της, δηλαδή από το 1300 και μετά, κάθε χρόνο κερδίζει και άλλα εδάφη και άλλα εδάφη και άλλα εδάφη με ένα συστηματικό τρόπο. Κάθε χρόνο δηλαδή ο σουλτάνος αποκτούσε και άλλη γη και άλλη γη και άλλη γη, εφόσον ήταν γη μιρί. Τώρα, τι την έκανε ο σουλτάνος αυτή τη γη; δεν τον εξυπηρετούσε να έχει χιλιάδες, εκατοντάδες, χιλιάδες ή και εκατομμύρια στρέμματα γης και απλώς να κάθονται. Ήταν αρχηγός ενός κράτους, ήξερε πολύ καλά ότι για να λειτουργήσει καλά ένα, μια κοινωνία, ένα κράτος χρειάζονται εισοδήματα για να χρειάζονται, για να υπάρχουν εισοδήματα χρειάζεται να υπάρχει παραγωγική ζωή. Και καθώς εκείνες τις εποχές η κοινωνία στηριζόταν στη γεωργία, η γη έπρεπε να καλλιεργείται. Άρθρον πρώτον, μάλιστα να καλλιεργείται με ποιο τρόπο λοιπόν θα γινόταν η διαχείριση της γης μιρί πάνω με αυτό τον τρόπο. Η γη μιρί χωρίστηκε από τους σουλτάνους σε τρία, σε τριών, σε τρία είδη, με συγχωρείτε, σε τρία τμήματα διαφορετικών αποδόσεων τμήματα και συχνά και μεγέθους. Τα μικρότερα σε απόδοση τμήματα της γης μιρί λεγόταν τιμάρ(timar). Ο σουλτάνος έσπασε τη σε τεμάχια. Το μικρότερο λεγόταν τιμάρ. Τα τιμάρ ήταν τμήματα γης τα οποία με την καλλιέργεια τους απέδιδαν, κάθε χρόνο περί τα 19. 999 ακτσέδες (akces) δηλαδή η παραγωγική τους δυνατότητα ήταν χαμηλή. Η μεσαίου μεγέθους τεμάχια λεγόταν ζεαμέτ(zeamet) στα

A yellow rectangular box containing the handwritten numbers 1326 and 1330 in black ink, stacked vertically.

ελληνικά ζεαμέτια τα λέμε. Από αυτό τον όρο έχει προκύψει το επώνυμο Ζαΐμης που υπάρχει στην ελληνική πλευρά. Τα ζεαμέτια ήταν μεγαλύτερες, μεγαλύτερης απόδοσης,

τεμάχια γης τα οποία απέδιδαν 99. 999 ακτσέδες(akces) το χρόνο. Τα μεγαλύτερα ακόμα τεμάχια τα οποία λεγόταν χάσια (has), από εδώ προέρχεται το επώνυμο Χασιώτης που υπάρχει στην ελληνική, νεοελληνική πραγματικότητα τα, ήταν τεμάχια τα οποία απέδιδαν μεγαλύτερο εισόδημα και αυτά λοιπόν τα τεμάχια τα χρησιμοποιεί ο σουλτάνος για τους καλύτερους απόδοση της αυτοκρατορίας και τους σκοπούς τους, ούτως ώστε να λειτουργεί καλύτερα το κράτος. Ας ξεκινήσουμε από τα χάσια τα πολύ μεγαλύτερα αυτά τμήματα. Τα χάσια συνήθως ήτανε περιοχές που περιελάμβαναν πόλεις, κεφαλοχώρια, κωμοπόλεις, νησιά ολόκληρα μπορούσαν να είναι χάσια. Ας πούμε το Ζαγόρι ήταν χάσι της σουλτάνας. Τα Βλαχοχώρια της Πίνδου ήταν χάσια της Βαλινδέ σουλτάνας. Η Άνδρος ήταν χάσι της Βαλινδέ σουλτάνας ή άλλων αξιωματούχων. Ποια είναι η Βαλινδέ σουλτάνα; Η Βαλινδέ σουλτάνα είναι η μητέρα του σουλτάνου και οι σουλτάνοι για να δείξουν το σεβασμό τους στη μάνα τους συχνά τους παραχωρούσαν τα εισοδήματα περιοχών. Έτσι, η μητέρα τους, η πιο αγαπημένη απ' τις συζύγους τους ή ο αγαπημένος τους και σεβαστός μεγάλος βεζίρης, άτομα δηλαδή τα οποία ήθελαν να δείξουν την εύνοια τους οι σουλτάνοι τους παραχωρούσαν το χάσι. Προσέξτε, όχι ως ιδιοκτησία, ως νομή. Δηλαδή η Βαλινδέ

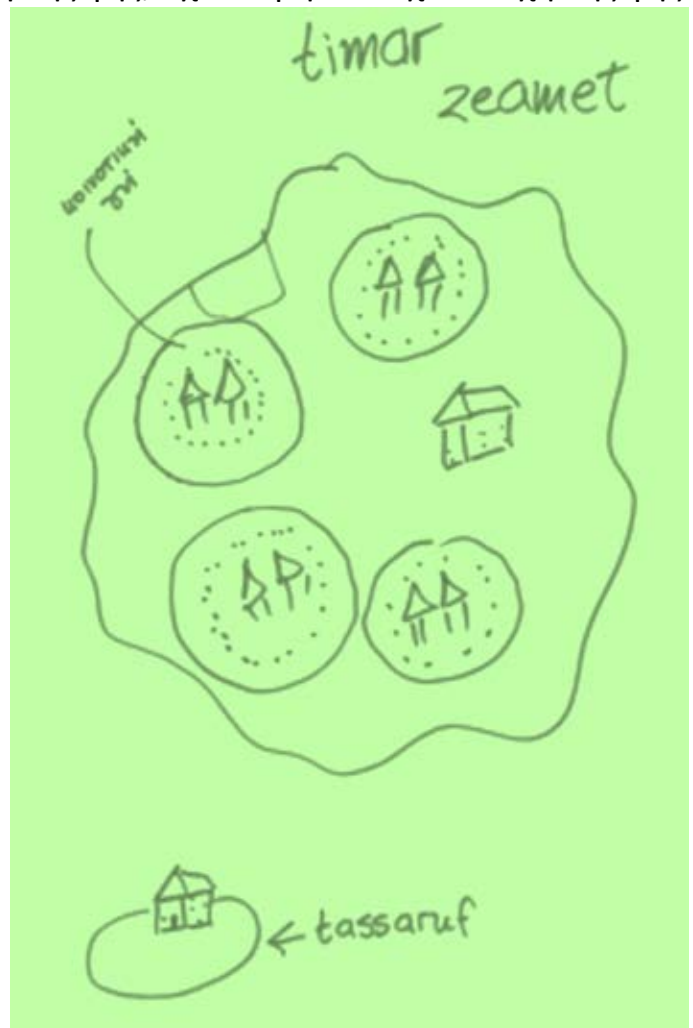
σουλτάνα δεν είχε ως ιδιοκτησία της την Άνδρο, όμως τι έπαιρνε; Έπαιρνε τους φόρους της Άνδρου ως δικούς της, ως δικό της εισόδημα για να ζει πλουσιοπάροχα, να κάνει αυτό που θέλει. Αυτά τα τεμάχια που ονομάζονται χας, δεν συνδέονται με το στρατό όπως είπαμε μπορεί να συνδέονται εμμέσως με το στρατό διότι κάποιος στρατηγός ο οποίος επέτυχε μια πολύ μεγάλη νίκη, μπορεί να τιμώνταν από το σουλτάνο με ένα χάσι. Όμως, τα δυο σημεία τα οποία μας ενδιαφέρουν περισσότερο είναι τα τιμάρια και τα ζεαμέτια, διότι αυτά συνδέονται άμεσα με τη λειτουργία του στρατού και ιδιαιτέρως με το ως, με τη λειτουργία του σώματος των σπαχήδων που είναι το σώμα το οποίο αυτή τη στιγμή μας ενδιαφέρει να προσεγγίσουμε.

V 4. 1. 3 Οι σπαχήδες και η γη. (16')

Μιλάγαμε λοιπόν και μιλούμε αυτή τη στιγμή για τη διαχείριση της γης που... Μας ενδιαφέρει το σκέλος της που συνδέεται με τη διαχείριση εκ μέρους του σουλτάνου προκειμένου να συντηρηθεί και να λειτουργήσει το σώμα των τιμαριούχων, των σπαχήδων, όμως, μας ενδιαφέρει και από τις εσωτερικές τους λειτουργίες γιατί θα δούμε ότι αφορά πολύ και τους Έλληνες. Και όλους τους κατοίκους της αυτοκρατορίας.

Ας δούμε σε, ας εστιάσουμε το μάτι μας σε ένα τιμάριο. Είσαι, είναι αυτό εδώ πέρα το τμήμα, ένα τμήμα γης, ένα τιμάριο, στο οποίο υπάρχουν τρία τέσσερα χωριά και αυτό το τιμάριο ο σουλτάνος θα το παραχωρήσει σε έναν σπαχή. Έναν του έφιππο. Διότι οι έφιπποι, οι σπαχήδες, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αμείβονταν κατά κάποιο τρόπο με ένα κομμάτι γης από τη γη *miri* που είναι δημόσια γη. Ο σουλτάνος για να συντηρεί το σώμα των ιππέων του έδιδε στον ιππέα ένα *timar*, ένα τιμάριο. Σε κάποιον ιππέα πιο σημαντικό, ίσως είχε κάνει κάποιο ανδραγάθημα κ. λ. π., μπορεί να του 'δινε ένα *zeamet*, δηλαδή ακόμη πιο μεγάλο και πιο παραγωγικό τεμάχιο γης. Τώρα ας πάρουμε τον σπαχή. Ο σπαχής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δε ζει σε στρατόπεδα. Τους χειμερινούς μήνες ζει στο τιμάριο. Γιατί ζει στο τιμάριο; Διότι τους χειμερινούς μήνες δε γίνονται εκστρατείες. Θυμάστε, το αναφέραμε σε προηγούμενό μας μάθημα, ότι στην Οθωμανική αυτοκρατορία, όπως συνέβαινε σε όλο το μεσαιωνικό κόσμο, η ετοιμότητα και ο πόλεμος γίνονταν την καλή εποχή. Από αρχές Απριλίου μέχρι τέλη Οκτωβρίου, άντε αρχές Νοεμβρίου. Έτσι ο τιμαριούχος έρχεται να ζήσει στο τιμάριο που του έχει δοθεί. Και θα ζήσει σε ένα υποστατικό κάπου εκεί στα χωριά. Εδώ θα έχει και αποθήκες που θα του χρειάζονται οι αποθήκες. Προσέξτε, το τιμάριο το οποίο θα του δοθεί, δε θα του δοθεί ως ιδιοκτησία, διότι είναι-ανήκει στο δημόσιο, δηλαδή στο σουλτάνο, προσωπικά στο σουλτάνο. Παρένθεση: όλη η περιουσία του κράτους ήταν και προσωπική, ταυτιζόταν με την περιουσία του σουλτάνου, το δημόσιο ταμείο ταυτιζόταν με του σουλτάνου, δηλαδή, αυτονοήτως, αυτονοήτως. Φυσικά ο σουλτάνος ήταν ο καλός πατέρας όλων και διαχειριζόταν τα χρήματα με μόνη σκέψη του το καλό του κράτους του και το προσωπικό

καλό του καθενός, εντός εισαγωγικών. Τώρα, ο τιμαριούχος λοιπόν παίρνει την, αυτή την αμοιβή και έρχεται να τρυγήσει την παραγωγή του τιμαρίου, έχει δικαίωμα να νέμεται να νέμεται, αυτό που λέμε νομή και όχι κατοχή της γης, έχει νομή και όχι κατοχή της γης. Έρχεται λοιπόν σ' αυτό το τιμάριο ή το zeamet, μπορεί να 'ναι και zeamet αυτό που σας έχω εδώ σχεδιάσει με τόσο μεγάλη καλλιτεχνική απόδοση. Λοιπόν ας μπούμε σε ακόμα μικρότερη, στενότερη πλευρά των πραγμάτων. Τι συμβαίνει στην περίοδο αυτή, που συνέβαινε και από το Βυζάντιο εν πολλοίς; Ας πάρουμε ένα σπίτι του χωριού. Κάθε σπίτι χωρικού περιβάλλεται από μία ιδιοκτησία, ένα-μία γη. Αυτή η γη ονομάζεται tassaruf. Δηλαδή τα χωριά αποτελούνται από σπίτια με την γη ολόγυρα, σπίτι με τη γη ολόγυρα, σπίτι με τη γη ολόγυρα, είναι ευρύχωρα τα πράγματα, δεν είναι σαν τις σημερινές πόλεις που είμαστε ο ένας πάνω στον άλλον. Και το χωριό ολόκληρο, αν τα όριά του είναι αυτά και αποτελείται το κάθε σπίτι με το tassaruf του, το χωριό ολόκληρο την περίοδο αυτή έχει μία άλλη ζώνη ολόγυρά του που δεν ανήκει σε κανέναν χωρικό ακριβώς αλλά ανήκει σε όλο το χωριό, είναι αυτό που ονομάζουμε κοινοτική γη. Και μέχρι σήμερα υπάρχει η κοινοτική γη και υπήρχε φυσικά και στο 19ο αιώνα κλπ. Γιατί είναι αυτή η κοινοτική γη; Η κοινοτική γη είναι για να ανήκει στο χωριό ολόκληρο, ούτως ώστε εκεί ο χωρικός να βοσκήσει κάποια ζώα, να ξυλεύσει, να έχει δηλαδή το χωριό αυτά που του χρειάζονται για να ζήσει, τα μικρά πράγματα που του χρειάζονται για να ζήσει. Άρα, όλα αυτά τα χωριά που βρίσκονται μέσα στο zeamet ή στο χάσι κλπ. έχουν και αυτά τη ζώνη με τα tassaruf και την ζώνη της κοινοτικής γης. Η μέση οικογένεια χωρικού ζει από το tassaruf της, δηλαδή σ' αυτό το χώρο γης γύρω από το σπίτι το οποίο ανήκει στον χωρικό και βέβαια δεν μπορεί να το πουλήσει γιατί στην πραγματικότητα ανήκει στο χωριό αυτή η γη (είναι μια δύσκολη διαδικασία, πάντως είναι του χωριού), στο tassaruf του ο κάθε χωρικός τι θα, έχει το μικρό του το λαχανόκηπο, θα φυτέψει πράγματα για τη ζωή της οικογένειάς του, κάπου θα έχει κοτούλες, κάπου θα έχει κάποια λίγα προβατάκια κλπ. για τις καθημερινές του ανάγκες. Όμως αυτό το tassaruf και η κοινοτική γη δεν αρκεί στους χωρικούς για να ζήσουν το χρόνο ολόκληρο και ούτε φυσικά για να πληρώνουν φόρους ή να πάρουν κάτι το οποίο χρειάζονται. Χρειάζεται ο χωρικός να καλλιεργήσει και γη αλλοιού για να έχει εισόδημα. Ποια γη θα καλλιεργήσει; Θα καλλιεργήσει όλη – καθώς όλη η υπόλοιπη γη αυτού του τιμαρίου ή του ζεαμετίου είναι η γη που τώρα θα διαχειριστεί ο νομέας, δηλαδή

ο τιμαριούχος σπαχής, αυτή η γη είναι στη δικαιοδοσία του σπαχή και έτσι ο χωρικός θα έρθει στο σπαχή και θα του πει: Αφέντη πόση γη θα μπορούσα να καλλιεργήσω δικιά σου; Και θα του πει ο τιμαριούχος: Να, εκεί πέρα, λέω τώρα αυθαιρέτως, εκεί πέρα σ' αυτό το κομμάτι, είναι 20 στρέμματα, πάρ' τα να τα καλλιεργήσεις για μένα. Τι σημαίνει αυτό; Ότι ο χωρικός θα ασχολείται με την καλλιέργεια αυτού του τμήματος, ο άλλος χωρικός με το άλλο, με το άλλο, με το άλλο, με το άλλο, έτσι ώστε όλη η γη τελικά καλλιεργείται από τους χωρικούς του τιμαρίου. Αυτοί τώρα οι χωρικοί ερχόμενοι σε επαφή με τον τιμαριούχο έρχονται σε μια συμφωνία μαζί του. Διότι θα καλλιεργήσουν τη γη του τιμαριούχου με ποιο αντάλλαγμα; Ένα κομμάτι της παραγωγής που θα προκύψει, του τεμαχίου, θα είναι δικό τους, για την επιβίωσή τους. Μπορούν αυτό το σιτάρι, ας πούμε, το οποίο θα είναι, θα τους απομείνει ως εισόδημα είτε να το κρατήσουν για να τρώνε όλο το χρόνο, είτε να παν στο παζάρι να το πουλήσουν για να έχουν χρήματα και να πληρώσουν φόρους κλπ. Οι συμφωνίες με τον σπαχή, όπως και σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία και μέχρι σήμερα στην-σε μεγάλα τμήματα της Βαλκανικής και στην Ελλάδα σήμερα, σήμερα –οικογένειες που ζουν σήμερα στις πόλεις, τώρα μιλώ, στην Ελλάδα, και έχουν κάποια γη στην ύπαιθρο στην οποία πια δε ζουν, αναθέτουν την καλλιέργεια του ελαιώνα τους σε μια οικογένεια που ζει εκεί κοντά και η συμφωνία που γίνεται μπορεί να είναι τριτάρικη,μισακάρικη ή τεταρτάρικη. Αυτές ήταν και οι συμφωνίες που γίνονταν με τον τιμαριούχο. Δηλαδή μισακάρικη είναι μισό-μισό, τριτάρικη το ένα τρίτο και τεταρτάρικη το ένα τέταρτο. Αυτό, έτσι όταν έληγε ο κύκλος της παραγωγικής χρονιάς, ο χωρικός, η οικογένεια του χωρικού, κράταγε το μερίδιό του και φυσικά έδινε το μερίδιο που αναλογούσε στο σπαχή ο οποίος είχε αποθήκες κοντά στο κονάκι του και γέμιζε τις αποθήκες με τα προϊόντα τα οποία του έδιναν όλοι αυτοί οι χωρικοί απ' όλη τη γη που του καλλιεργούσανε. Έτσι ο σπαχής αμειβόταν με αυτά τα αγαθά και κατά κανόνα μετέφερε τα προϊόντα του, οι άνθρωποί του δηλαδή, σε-στα παζάρια τα κοντινά και τις αγορές, τα πουλούσε για να έχει χρήματα που θα κρατούσε ένα τμήμα για να ζήσει.

Τώρα, αυτή είναι μια και σημαντική αμοιβή του σπαχή. Άλλη του αμοιβή είναι το εξής, η εξής πλευρά: Ο σουλτάνος του λέει: Εγώ σου έχω δώσει ένα τεμάχιο γης για να αμείβεσαι, να ζεις από αυτά τα χρήματα που προκύπτουν από την παραγωγή. Ακόμη περισσότερο, σου δίνω και επιπλέον αμοιβή. Ποια είναι η επιπλέον αμοιβή; Οι αγρότες κάθε χρόνο πληρώνουν το φόρο τους στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο φόρος τους, εφόσον τα χωριά αυτά δεν είναι Μουσουλμανικά ή είναι αυτό Μουσουλμανικό και τα άλλα δύο είναι, τα τρία είναι Χριστιανικά, μπορούσαν να είναι έτσι, συνήθως η ύπαιθρος στα Βαλκάνια ήταν Χριστιανικά χωριά κατά κανόνα. Οι χωρικοί πρέπει να πληρώσουν το *cizye* τους, να πληρώσουν το *Haratj* τους που είπαμε διότι είναι ζιμίδες, εφόσον είναι άπιστοι, πρέπει να πληρώσουν τη δεκάτη όλων των προϊόντων που παράγουν, δηλαδή τη δεκάτη για τα γουρούνια τους, τη δεκάτη για τα μελίσσια τους, τη δεκάτη, το ένα δέκατο δηλαδή, στο κράτος. Όμως ο σουλτάνος, για να αυξήσει το εισόδημα του τιμαριούχου, του παραχωρεί τμήμα των φόρων των αγροτών που θα πήγαινε κανονικά, φόρων παραγωγής, όχι το χαράτσι και το *cizje*, που θα πήγαινε κανονικά στο δημόσιο ταμείο, στον τιμαριούχο. Έτσι ο τιμαριούχος έχει επιπλέον εισοδήματα.

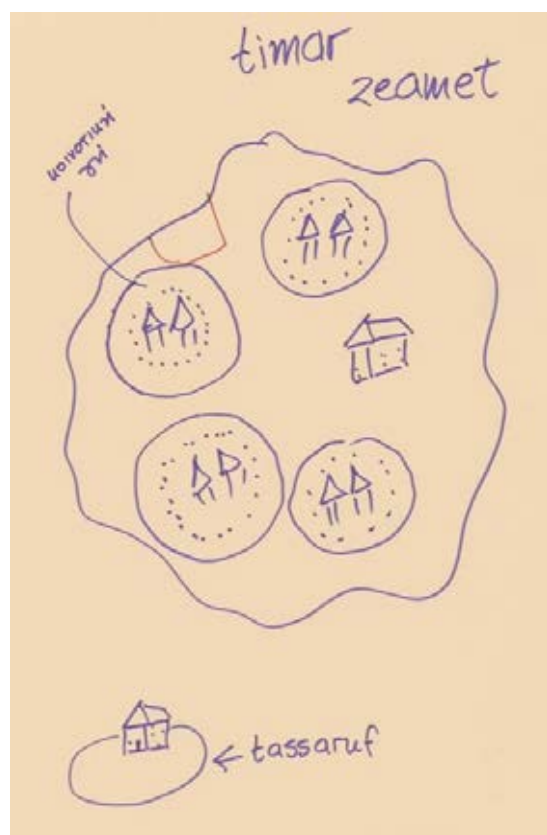
Μοιάζει πολύ προνομιακή η θέση του τιμαριούχου. Δεν είναι όμως ακριβώς έτσι. Διότι θυμίζω ότι η γη δεν είναι ιδιοκτησία του. Νέμεται τη γη. Εάν ο τιμαριούχος αμελήσει την καλλιέργεια της γης και την υποβοήθηση της καλλιέργειας της γης, ο σουλτάνος λέει στον τιμαριούχο: Εγώ σου 'δωσα αυτή τη γη για να καλλιεργείται, για να αποδίδει. Χρειάζεται να αποξηράνεις ένα έλος που υπάρχει για να αυξηθεί η καλλιέργεια; Να το κάνεις. Χρειάζεται να γίνει ένας δρόμος; Να το κάνεις. Χρειάζεται να γίνει ένα γεφυράκι κάπου; Να το κάνεις. Να βοηθήσεις. Χρειάζεται να 'ρθεί ένα κανάλι για την άρδευση; Κάν' τες αυτές τις δουλειές. Δουλειά σου είναι, για να αυξηθεί η παραγωγή αυτού του τεμαχίου. Επομένως, ο σουλτάνος απαιτεί από τον τιμαριούχο να 'ναι καλός γεωργός κατά κάποιον τρόπο. Και επόπτης γεωργίας στην περιοχή. Αλλιώς, θα σου το πάρω το τιμάριο. Ένα το κρατούμενο. Μάλιστα. Δεύτερον, ο σουλτάνος απαιτεί από τον τιμαριούχο να είναι καλός στρατιώτης. Δηλαδή, εκεί κοντά στο Μάρτιο, αρχές Απριλίου θα του 'ρθει του τιμαριούχου μία ειδοποίηση από το κοντινότερο στρατόπεδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, κύριε τάδε, τάδε του μηνός θα πρέπει να βρίσκεστε σε αυτό το στρατόπεδο με όλη σας την εξάρτυση, με το άλογό σας, με τα όπλα σας. Δεν παρείχε το κράτος τον εξοπλισμό στους ιππείς, έπρεπε οι ίδιοι να συντηρούν το άλογο, τον εξοπλισμό, τη σκηνή, ό, τι τους χρειαζόταν για τις εκστρατείες. Έπρεπε να το φέρουν μαζί τους και να πάνε στο στρατόπεδο. Και όχι μόνο να φέρουν μαζί, να πάνε στο στρατόπεδο οι ίδιοι ως άτομα, αλλά τους επέβαλε ο σουλτάνος ανά τεμάχιο και ανάλογα με την παραγωγή του τεμαχίου τους, να προσέρχονται και με άλλους ενόπλους, τρεις, πέντε, εφτά, δεκαπέντε, ανάλογα με όπως είπαμε την παραγωγή του τιμαρίου. Όφειλαν να φέρουν και άλλους άντρες ενόπλους, των οποίων επίσης την εξάρτιση, τα άλογα, την- οι ίδιοι έπρεπε να τα έχουν πληρώσει, και τις σκηνές και τις κουβέρτες και ό, τι χρειάζεται για τις εκστρατείες. Αυτοί λοιπόν- ο τιμαριούχος μαζί με τους ενόπλους του πήγαινε στα στρατόπεδα, θα πολεμούσε για κάποιους μήνες και θα επέστρεφε στο τιμάριό του στο τέλος της καλής εποχής για να συνεχίσει ο κύκλος. Τώρα στη διάρκεια των εκστρατειών ο τιμαριούχος έλπιζε ότι θα έχει επιπλέον εισοδήματα διότι ο στρατιωτικός είχε ως αμοιβή του όταν πολεμούσε τη λεηλασία. Σας θυμίζω ότι για τρεις μέρες μπορούσες να λεηλατείς όταν συγκρουόσουν με στρατό μετά οι λεηλασίες ήταν απεριόριστες, αυτό συνέβαινε φυσικά σε όλους τους στρατούς αλλά ο Οθωμανικός στρατός ήταν ξακουστός γι' αυτό, άρα ο τιμαριούχος στην εκστρατεία αυτή μπορεί να γύρναγε πιο πλούσιος είτε από τιμαλφή, είτε από χρήματα τα οποία είχε λεηλατήσει, είτε θα ερχότανε πιο πλούσιος από την αιχμαλωσία ανδρών, γυναικών, παιδών, που κάποια απ' αυτά, αυτούς μπορεί να τους κρατούσε για υπηρέτες και δούλους στο κτήμα του και άλλους να τους πουλούσε σε σκλαβοπάζαρα ώστε να έχει εισόδημα σε ζεστό χρήμα.

V 4. 1. 4 Οι σπαχήδες και οι αγρότες. (13')

Είμαστε πάντα στο... στο έφιππο σώμα του οθωμανικού στρατού και τις υποχρεώσεις αλλά και τα προνόμια των τιμαριούχων, ή... των σπαχήδων και ζιαμετούχων. Τώρα, είπαμε ότι αυτός ο σπαχής, εάν δεν ήταν συνεπής με τις... τα δύο σκέλη των υποχρεώσεών του,

δηλαδή την καλή γεωργική παραγωγή της περιοχής του και την καλή του... και την απόδοσή του στο... στο στράτευμα, τότε θα το 'χανε το τιμάριο, διότι το τιμάριο δεν ήταν δικό του, ήτανε του Σουλτάνου. Να σας διαβάσω ένα έγγραφο που προέρχεται, είναι του 1695, δηλαδή στο τέλος του 17ου αιώνα, που πια εξάλλου και το τιμαριωτικό σύστημα είναι προς το... προς την αποσύνθεσή του, αλλά δείχνει αυτό το οποίο σας είπα, προέρχεται απ' τα... απ' τα οθωμανικά αρχεία της Θεσσαλονίκης και είναι έγγραφο του Σουλτάνου, φερμάνι του Σουλτάνου, ο οποίος απευθύνεται στον φρούραρχο Θεσσαλονίκης και στους ιεροδίκες του σαντζακίου Θεσσαλονίκης, είναι μετάφραση φυσικά αυτό που σας διαβάζω, από την οσμανική γλώσσα:

Άμα φθάσει το παρόν αυτοκρατορικών μου φερμάνιον, έστω υμίν γνωστόν -ας είναι γνωστό σε σας- ότι ο Αλάι μπέης του σαντζακίου Χουσεΐν ανέφερε στο αυτοκρατορικών στρατηγείον μου ότι κατά το τρέχον έτος τινές των τιμαριούχων, οι οποίοι ετάχθησαν να βοηθήσουν τον... τα... τα εις τον Μοριάν συγκεντρωθέντα στρατεύματά μου, δεν προσέφεραν τας υπηρεσίες των ως είχαν υποχρέωσιν, αλλά και χιλίας προφάσεις και αιτιολογίας προέταξαν, λέγοντας ότι «τα τιμάριά μας είναι φτωχά και άνευ προσόδων και συνεπώς δεν επαρκούμεν στις δαπάνες της εκστρατείας» και παρέμειναν στα τιμάριά τους. Άλλοι δε πάλι, ακολουθήσαντες την εκστρατεία, έφθασαν μετά του Μουσουλμανικού στρατεύματος μέχρι του φρουρίου του Ναυπλίου, αλλά κατόπιν, επιστρέφοντας εις την πεδιάδα των Θηβών, λιποτάκτησαν. Κατά τον Παλαιό Νόμο, η περιουσία και τα έσοδα του τιμαρίου περιέρχονται και εισπράττονται από το Δημόσιο. Έτσι να συμβεί και με τους εν λόγω τιμαριούχους.

. Τους αφαιρεί λοιπόν το τιμάριο. Τώρα, οι τιμαριούχοι είναι πολλαπλά ωφέλιμοι έτσι στο οθωμανικό κράτος. Το οθωμανικό κράτος κάνει μεγάλη οικονομία με αυτούς. Κάνει οικονομία διοικητική, διότι δεν ασχολείται, δεν έχει το μπελά να τους κρατάει σε στρατόπεδα, να πληρώνει για αυτά τα στρατόπεδα, να... όλον το χρόνο. Οι τιμαριούχοι βρίσκονται στα στρατόπεδα κάποιους μήνες το χρόνο. Επιπλέον, στις... στη γη του Σουλτάνου, στη γη του ο Σουλτάνος, σ' αυτήν τη τεράστια γη που κατέχει εγκαθιστά έναν οφθαλμό δικό του. Ο σπαχής του τιμαρίου, του ζεαμετίου, ο ζεαμερεούχ.. ο ζεαμετούχος,

ο τιμαριούχος, είναι ο οφθαλμός του Σουλτάνου στη μικρή του... στο κομμάτι αυτό που του αναλογεί. Παρακολουθεί τα χωριά, τη ζωή των χωρικών και θεωρεί αυτονοήτως ο Σουλτάνος ότι ο τιμαριούχος ή ο ζεαμετούχος στην περιοχή του θα είναι ο προστάτης ασφαλείας. Δηλαδή αν ληστές κτυπήσουν τα χωριά, ο τιμαριούχος ο οποίος είναι ο ίδιος στρατιωτικός και έχει και ενόπλους... είναι εκείνος ο οποίος είναι αυτονόητο ότι θα πρέπει να τρέξει να απωθήσει τους ληστές, να προφυλάξει δηλαδή τους χωρικούς και τις περιουσίες του (τους;) και την περιουσία του φυσικά, εμμέσως. Το κράτος τι περιμένει από αυτόν; Να βοηθήσει τη διαδικασία της απογραφής, παραδείγματος χάριν. Σας θυμίζω ότι γίνονταν απογραφές κάθε τόσο. Θα έρθει κάποια στιγμή εδώ στο τιμάριο, στο ζεαμέτι, μία αποστολή απογραφών. Το πρώτο πράγμα που θα κάνουν οι απογραφείς: θα κτυπήσουν την πόρτα του ζεαμετούχου και θα... ο ζεαμετ... θα... με τη συνοδεία του ζεαμετούχου, του τιμαριούχου θα κινηθούν προς τα χωριά, διότι ο τιμαριούχος ξέρει, ο σπαχής ξέρει τον τόπο του, ξέρει τα χωριά και έτσι θα διευκολυνθεί η καταγραφή των περιουσιών, των ανθρώπων κ.λ.π. Άλλο το οποίο, στο οποίο διευκολύνουν οι τιμαριούχοι το οθωμανικό κράτος είναι την είσπραξη των φόρων. Διότι, σας θυμίζω ότι οι φόροι εισπράττονταν μέχρι και το 1691 ομαδικά. Δηλαδή, σε αυτό το χωριό, στο κάθε χωριό, οι απογραφείς ενώ έρχονταν και κατέγραφαν πόσοι χανέδες υπάρχουν -συνήθως δεν αναφέρονται άτομα, όπως σας είπα αναφέρονται νοικοκυριά, σπίτια, χανέδες, οικογένειες- πόσοι χανέδες υπάρχουν, πόσα βόδια, πόσα πρόβατα, πόσα μελίσια, πόσα... πόσα στάρια, όταν γυρνούν πίσω στην... στο... στην κεντρική αρχή, το υπουργείο Οικονομικών, ας πούμε, στην Κωνσταντινούπολη με βάση τα στοιχεία της απογραφής στέλνει στο χωριό ένα μήνυμα ότι τόσα γρόσια θα πληρώσετε, τόσους ακτσέδες, εκείνη την ημέρα, την τάδε ημέρα σε ένα χρόνο που θα 'ρθεί ο εισπράκτορας. Σας θυμίζω ότι αυτό έκανε τα... την... το να αναπτυχθεί μέσα στα χωριά και στις πόλεις και στις κωμοπόλεις τοπική αυτοδιοίκηση για να εισπραχθεί αυτός ο φόρος. Ως τιμαριούχος, είναι σε εγρήγορση να γίνει αυτή η διαδικασία, ούτως ώστε όταν έρθουν οι... οι φοροεισπράκτορες, το σώμα που θα εισπράξει, ένοπλοι πάνω στα άλογά τους για να φυλάσσουν και τα... με συνοδεία γενιτσάρων να φυλάσσεται το δημόσιο χρήμα, θα 'ρθεί, θα 'ρθεί η υπηρεσία φοροείσπραξης, θα σταθεί εδώ στο χωριό, δε θα πάει να κτυπήσει αυτή η υπηρεσία μία-μία την πόρτα των χανέδων, περιμένει να 'ρθεί κάποιος απ' το χωριό να του δώσει έτοιμο το ποσό και να φύγει και να πάει στο επόμενο, στο επόμενο, στο επόμενο χωριό. Όταν κάνει αυτήν τη

διαδικασία, μαζί του είναι και ο τιμαριούχος, για να εποπτεύει όλη τη διαδικασία, να διευκολύνει τα πράγματα, να τελειώνει η είσπραξη του φόρου, να φύγουν. Με αυτόν τον τρόπο λοιπόν, μέσω των τιμαριού... μέσω των τιμαρίων και των ζεαμετίων που παρείχανε, ως προς... με την... τη νομή, έτσι;... τη νομή. Οι Σουλτάνοι στους σπαχήδες συντηρούσαν αυτό το σώμα, το οποίο ήταν... ήταν πολυάνθρωπο, ήταν μεγάλο σώμα και κάνουν οικονομία. Από πολλές πλευρές. Προσέξτε τώρα. Μας αφορά αυτό το σύστημα που είπα για την Ιστορία του Νέου Ελληνισμού; Πάρα πολύ. Διότι οι πρόγονοί μας στις πεδιάδες άντε και στα ημιορεινά, όχι στα ορεινά, τιμάρια και ζεαμέτια υπήρχαν μόνο στις πεδιάδες και στα ημιορεινά, στα ορεινά δεν υπήρχε αυτό το πράγμα. Οι πρόγονοί μας εκεί, είπαμε στα ψηλά βουνά, ζούσανε σε άλλη κατάσταση, όπου δεν κατοικούσαν Τούρκοι και δεν υπήρχαν αυτά τα πράγματα. Αλλά στα... στις πεδιάδες και τα ημιορεινά υπήρχε αυτό το σύστημα. Οι πρόγονοί μας κατοικούσαν σε χωριά σε μια συντριπτική πλειοψηφία, όπως και σε όλον τον κόσμο κατοικούσαν κατά κύριο λόγο σε χωριά. Άρα αυτά τα χωριά (στο βίντεο δείχνει στο σχέδιο) είναι οι πρόγονοί μας. Και... επομένως η συνάφειά τους με τον τιμαριούχο παίζει μεγάλο ρόλο στη ζωή τους, ο τιμαριούχος είναι δίπλα και στην ουσία είναι ο επόπτης. Για έναν άλλο λόγο μας ενδιαφέρει αυτό το τιμαριωτικό, όπως λέγεται, σύστημα. Διότι οι τιμαριούχοι και οι ζεαμετούχοι, δηλαδή το σώμα των σπαχήδων -αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον που θα σας πω- μέχρι και το 1635, δηλαδή για περίπου 200 τόσα χρόνια, αποτελείται από Μουσουλμάνους ιππείς, αλλά ήταν ανοικτό και σε μη Μουσουλμάνους ιππείς. Αυτό ήτανε μία απόφαση των Οθωμανών Σουλτάνων του 14ου, αλλά κυρίως του 15ου-16ου αιώνα, προκειμένου να ενσωματώσουν στο στρατιωτικό τους μηχανισμό ενόπλους των κατακτ... των κατακτημένων περιοχών, των περιοχών που είχανε οι ίδιοι κατακτήσει. Γιατί; Ήταν μία ευφυής απόφασή τους αυτή. Οι ένοπλοι, επαγγελματίες, στρατιώτες, στρατιωτικοί, ανώτατοι, διοικητές στρατού, των κοινωνιών που κατέκτησαν, βυζαντινά... Βυζαντίου, Βούλγαροι... Βουλγαρίας, Αλβανίας, Σερβίας, για να πούμε εδώ την περιοχή μας, αισθάνονταν ότι ήταν προνόμιο να συνεχίσουν να είναι στρατιωτικοί. Αυτό ήταν σπουδαίο πράγμα, στις εποχές που συζητούμε το να είσαι στρατιωτικός ήταν πάρα πολύ μεγάλου κύρους εργασία και δράση. Επομένως αισθάνονταν προνομιοῦχοι να ενταχθούν στον οθωμανικό στρατό και να συνεχίσουν τη δράση τους ως στρατιωτικοί. Οι Σουλτάνοι δεν το φοβήθηκαν αυτό. Πίστευαν ότι με τα προνόμια που έπαιρναν όντας σπαχήδες, στον καινούργιο πια στρατό του κυριάρχου, δεν θα έκαμαν κάτι εναντίον του Σουλτάνου και έπεσαν μέσα. Οι... οι μη Μουσουλμάνοι σπαχήδες λειτούργησαν όπως το περίμεναν οι Οθωμανοί για πάνω από 200 χρόνια. Δεν απαιτούνταν να αλλάξουν το θρήσκευμά τους. Πρέπει να σας πω ότι στη Βαλκανική, όχι στη Μικρά Ασία και στις υπόλοιπες περιοχές, αυτά τα περίπου 200 χρόνια κατά τα οποία το ιππικό των Οθωμανών αποτελείται από... από Μουσουλμάνους και μη Μουσουλμάνους, στη

Βαλκανική για περίπου 200 χρόνια, οι περισσότεροι σπαχήδες της Βαλκανικής ήταν μη Μουσουλμάνοι και όχι Μουσουλμάνοι. Σε σύνολο το σώμα, από όλες τις περιοχές της Αυτοκρατορίας ήταν σε πλειοψηφία Μουσουλμάνοι, αλλά... αλλά στη Βαλκανική υπήρχαν πάρα πολλοί σπαχήδες, ιδιαίτερα απ' την περιοχή της Ηπείρου, αν θυμάστε όταν διαβάσαμε το κείμενο του Σινάν πασά, τον ορισμό του Σινάν πασά εμπρός απ' τα Ιωάννινα, έλεγε ο Σινάν πασάς στους Ιωαννίτες το 1430 «παραδοθείτε και αν παραδοθείτε θα διατηρήσετε τα τιμάριά σας», ήταν ευφυής διατύπωση, λέγοντάς τους κατά κάποιον τρόπο ότι θα γίνει η γη σας μιρί, αλλά θα είναι και δική σας μέσω του συστήματος του... των σπαχήδων, εφόσον γίνετε και σπαχήδες. Και στην Ήπειρο γίναν χιλιάδες άντρες στρατιώτες σπαχήδες της οθωμανικής Αυτοκρατορίας και πολέμησαν για την οθωμανική Αυτοκρατορία για 200 χρόνια. Η δυνατότητα του να είσαι σπαχής και μη Μουσουλμάνος έπαψε να υπάρχει μετά το 1635. Στο 1635, η Αυτοκρατορία πήρε απόφαση ότι λήγει αυτό το πράμα, μόνο αν είσαι Μουσουλμάνος είσαι σπαχής, αλλιώς τέλειωσε. Έτσι, πολλοί σπαχήδες μη Μουσουλμάνοι αναγκάστηκαν να γίνουν Μουσουλμάνοι το 1635. Το λέω αυτό διότι θα μπορούσε ανέτως αυτός εδώ, ο επόπτης του χωριού σου, να είναι Χριστιανός. Επομένως, αυτό έχει σημασία.

V 4. 1. 5 Η προϊούσα παρακμή του σώματος των σπαχήδων. Η ανάπτυξη των ciftlik. (15')

Μιλήσαμε για το σώμα των σπαχήδων. Να ένας σπαχής σε αποτύπωση της εποχής. Srahious armatous με το άλογό του, τα φτερά του. Ο οθωμανικός στρατός ήταν πολύ εντυπωσιακός στην εμφάνισή του. Και όπως είπαμε οι σπαχήδες επόπτευαν και τη γη και τις λειτουργίες της γης τις παραγωγικές. Να μια αποτύπωση της εποχής με γεωργικές εργασίες. Ο μελισσοκόμος, η παραγωγή βουτύρου, οι σύλλογοι ελαιών, ο κτηνοτρόφος κ.λ.π., εκατόπτευαν λοιπόν και οργάνωναν και την παραγωγική πλευρά των πραγμάτων. Θα πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι το σώμα των σπαχήδων σταδιακά άρχισε να αλλοιώνεται και μετά το 17ο αιώνα έτσι κι αλλιώς τα πράγματα στην οθωμανική Αυτοκρατορία πήραν μια τροπή που θα οδηγήσει στην ανατροπή και του συστήματος της γης που είπαμε στο προηγούμενό μας μάθημα, διότι καθώς η διοίκηση της αυτοκρατορίας αποσυντίθεται μετά το 17ο αιώνα, τα οικονομικά της αυτοκρατορίας γιατί τα εισοδήματα ήταν λιγότερα, λόγω της μη επεκτάσεως των εδαφών και της έλλειψης λεηλασιών κ.λ.π., εξ αυτού των εισοδημάτων δηλαδή από τις επιτυχημένες επιδρομές. Στο 17ο αιώνα τα πράγματα αυτά παύουν πλέον (αν και ανακατέλαβε την Πελοπόννησο το 1715). Η οθωμανική Αυτοκρατορία μπαίνει πλέον μετά το 1683 σε φάση άμυνας και όχι επίθεσης. Δεν έχει εισοδήματα. Αυτό της φέρνει προβλήματα σαν μηχανισμό διοικητικό και επειδή

της λείπουν τα εισοδήματα έχει ανάγκη από ζεστό χρήμα. Αρχίζει λοιπόν από το 17ο αιώνα η οθωμανική Αυτοκρατορία να πουλά τους φόρους, να προπωλεί τους φόρους, το έκανε από την αρχή, δηλαδή πωλούσε τους φόρους ενός έτους με τα συστήματα που λεγότανε

Εικόνα 45

Να ένας σπαχής σε αποτύπωση της εποχής. Spahious armatus με το άλογό του, τα φτερά του.

malikiane, προπωλούσε τους φόρους, αυτό υπήρχε και στη Βυζαντινή περίοδο και στην περίοδο ακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά επειδή ήθελα ζεστό χρήμα, όταν φτάνουμε στην περίοδο των προβλημάτων πια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, των οικονομικών προβλημάτων μετά το 1680, 1690, 1700 η προπώληση των φόρων γίνεται πια κανόνας, οι περισσότεροι φόροι προπωλούνται σε ένα τύπο πλειοδοτικών διαγωνισμών, έρχονται άτομα τα οποία έχουν κεφάλαια αγοράζουν αυτούς τους φόρους, προαγοράζουν ένα φόρο για έναν χρόνο, σταδιακά για δύο χρόνια, για τρία χρόνια, για πέντε χρόνια, για είκοσι χρόνια. Με τον τρόπο αυτό το κράτος ναι μεν παίρνει γρήγορα ζεστό χρήμα, αλλά στην πραγματικότητα χάνει τον έλεγχο των περιοχών και τον έλεγχο και των εδαφών καθώς οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν αγοράσει τους φόρους κάποιες περιοχές γίνονται τα ισχυρά πρόσωπα στην περιοχή. Συχνά είναι και κτηματίες έχουν και κτήματα εκεί και σταδιακά αγοράζουν τη γη ή με πλαγίους τρόπους αποκτούν

malikian

δημόσια γη και έτσι σταδιακά η γη τα τιμάρια και τα ζεαμέτια αρχίζουν να μειώνονται και να δημιουργούνται μεγάλες σταδιακά ιδιοκτησίες δηλαδή mülk που πια έχουν μείνει, τα mülk πάντα υπήρχανε, αλλά όπως είπαμε μετά το 17ο αιώνα τα mülk, η γη mülk αυξάνεται μάλιστα δημιουργούνται μεγάλες γαιοκτησίες που λέγονται ciftlik και το ξέρουμε όλοι το

Εικόνα 46

Και όπως είπαμε οι спаχήδες επέπτευαν και τη γη και τις λειτουργίες της γης τις παραγωγικές. Να μια αποτύπωση της εποχής με γεωργικές εργασίες. Ο μελισσοκόμος, η παραγωγή βουτύρου, οι σύλλογοι ελαιών, ο κτηνοτρόφος κ.λ.π, εκατόπτευαν λοιπόν και οργάνωναν και την παραγωγική πλευρά των πραγμάτων.

τσιφλίκι, είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται και στο νέο ελληνικό λόγο για να μη, το χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να πούμε μεγάλες εκτάσεις γης στις οποίες ο ιδιοκτήτης έχει τον απόλυτο έλεγχο και έτσι σταδιακά μετά τον 17ο αιώνα αυξάνονται τα τσιφλίκια, όπως λέμε στην οθωμανική Αυτοκρατορία και σε αριθμό και σε έκταση. Οι τσιφλικούχοι είναι δυνατοί, θυμηθείτε ότι τα ίδια συμπτώματα είχαμε αναφέρει και στην παρακμή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Γίνονται οι δυνατοί των περιφερειών, ελέγχουν τα οικονομικά των περιφερειών διότι ελέγχουν και τη φορολογία διότι αυτοί αγοράζουν και τους φόρους, έχουν ιδιοκτησία της γης. Οι αγρότες πλέον βρίσκονται στο έλεος των τσιφλικούχων ενώ στο σύστημα που είπαμε πριν της δημόσιας γης των τιμαρίων των ζεαμετίων. Ο μέσος αγρότης βρίσκεται, ο προϊστάμενος του δεν είναι ο ζεαμετούχος ή ο τσιφλικούχος είναι ο σουλτάνος, ο ίδιος, γιατί το κτήμα ανήκει στο σουλτάνο και έτσι οι αγρότες μπορούσαν να βρουν εάν ο τιμαριούχος τους είτε Μουσουλμάνος είτε Χριστιανός, έκριναν ότι είναι αρπακτικός, ότι είναι πιεστικός, ότι είναι άδικος, απευθύνονταν στο σουλτάνο και ο

σουλτάνος συμμαζευε τον τιμαριούχο του διότι η γη ήταν του σουλτάνου, δεν ήταν του τιμαριούχου. Καθώς όμως εξελίσσονται τα πράγματα μετά το 17ο αιώνα και αυξάνεται κατά πολύ η γη *mülk* στην αυτοκρατορία, μένει λίγη γη *miri* τα τσιφλίκια πια όχι απλώς αυξάνονται. τότε στην οθωμανική ζωή δημιουργούνται ισχυροί περιφερειακοί άνδρες, συχνά είναι γνωστοί με τον όρο *ayan*, αγιάνηδες οι οποίοι είναι τσιφλικούχοι, ελέγχουν τους φόρους της περιοχής και τώρα στην παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας η θέση των αγροτών, όλων των αγροτών και φυσικά τω Ελλήνων αγροτών που μας ενδιαφέρουν στη δικιά μας περίπτωση εφ' όσον πια λειτουργούν βρίσκονται να τα χωριά τους να είναι μέσα σε τσιφλίκια, γίνεται όλο και δυσμενέστερη διότι δεν έχουνε ασπίδα ασφαλείας όπως έχουνε πριν. Θεωρείται ότι η ζωή των αγροτών στην περίοδο της ακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήτανε ισορροπημένα οργανωμένη, οι φόροι εξάλλου στην περίοδο της ακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν λελογισμένοι και ισόρροποι, εν αντιθέση με την παρ ακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας το 17ο αιώνα και μετά οπότε οι φόροι γίνονται παράλογα μεγάλοι. Ο γεωργός γονατίζει και ο μέσος αγρότης από το φόρο. Θυμηθείτε το ίδιο είπαμε για τα σημάδια παρακμής της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Είναι εντυπωσιακό οι παραλληλίες. Των χαρακτηριστικών της παρακμής της μιας και της άλλης αυτοκρατορίας. Οι φόροι γίνονται παράλογα μεγάλοι το κράτος επιβάλλει τους δικούς του φόρους για να πάρει και άλλους φόρους από αυτούς που έχει προπωλήσει στον τσιφλικούχο μιας περιοχής. Έτσι οι γεωργοί οι κτηνοτρόφοι οι παραγωγικές τάξεις πληρώνουν φόρο και στους τσιφλικούχους και στο κράτος που ζητάει κι άλλους φόρους, έκτακτους φόρους, είχε γεμίσει το πράμα με έκτακτους φόρους. Άρα η ζωή και η λειτουργία στην ύπαιθρο για το μέσο γεωργό είναι όλο και βαρύτερη μετά το 18ο αιώνα, ενώ αντιθέτως η ζωή του ήταν ισορροπημένη και λελογισμένη, θεωρείται ότι βελτιώθηκε η θέση του γεωργού του μέσου γεωργού, στην περίοδο της ακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Έχει μεγάλη σημασία αυτή η αλλαγή των πραγμάτων για όλους και φυσικά και για τους Έλληνες γεωργούς που ζούσαν αυτές τις πραγματικότητες. Λόγο αυτής της πραγματικότητας που σας είπα τώρα στο 18ο αιώνα στο 19ο αιώνα. Η οθωμανικής Αυτοκρατορία ζει τεράστιες εσωτερικές αναστατώσεις διότι η θέση των σουλτάνων λόγω της δημιουργίας ισχυρών περιφερειακών οικογενειών που πλέον ελέγχουν και τη γη και τους φόρους κ.λ.π., μειώνεται. Το κύρος και η δύναμή τους, όπως είχε συμβεί και με τους βυζαντινούς αυτοκράτορες της περιόδου της παρακμής. Και αυτές τώρα κάποιες από αυτές τις δυνατές οικογένειες των περιφερειών, είτε στη Μικρά Ασία, είτε στη Μέση Ανατολή, στα αραβικά εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, είτε στα βαλκανικά εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κάποια στιγμή κάποιοι από αυτούς σκέφτονται ότι: τι τον έχω αυτό το σουλτάνο εκεί πέρα, δεν πάνα

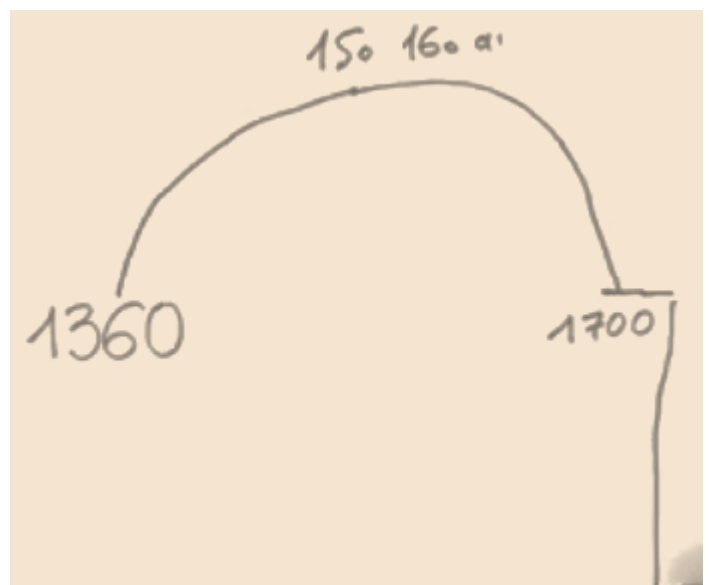

τελειώσει η εξουσία του. Εγώ θα κάνω εδώ στην περιοχή μου δικό μου βασίλειο. Και κάνουν εξεγέρσεις εναντίον του σουλτάνου. Ένας από αυτούς είναι και ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων. Ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων ένας μακρόβιος στη λειτουργία του ως πασάς στην περιοχή της Ηπείρου, ισχυρότατος είναι ένα τέτοιο πρόσωπο. Που στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα γίνεται πασάς δηλαδή διοικητής, Οθωμανός, διοικητής ολόκληρης της Ηπείρου, τμήματος της Θεσσαλίας,, τμήματος της Στερεάς Ελλάδας, είναι ο μεγαλύτερος τσιφλικούχος όλης της βαλκανικής ο Αλή πασάς, ήταν πασάς των Ιωαννίνων μέχρι και την εξέγερσή του εναντίον του σουλτάνου μέχρι και το 1820. Και έγινε πλούσιος ο Αλή πασάς, απέκτησε δικούς του ενόπλους άντρες, διότι όλοι αυτοί είχαν και ένοπλο σώμα, και παρότι ήταν πασάς της οθωμανικής αυτοκρατορίας, απεφάσισε ότι θα κάνει ένα δικό του βασίλειο εκεί πέρα. Εξεγέρθηκε εναντίον του σουλτάνου, ο σουλτάνος έστειλα στρατεύματα εκλεκτά στα Ιωάννινα για να τσακίσουν την εξέγερση του Αλή πασά. Τελικά όπως γνωρίζετε ο Αλή πασάς ηττήθηκε, αποκεφαλίστηκε και το κεφάλι του εκτέθηκε στο σημείο έκθεσης των κεφαλιών. Γιατί στην οθωμανική Αυτοκρατορία τα κεφάλια κόβονταν με μεγάλη ευκολία. Σας θυμίζω ότι η ζωή των ασκερί ήταν στο έλεος του σουλτάνου. Αν ο σουλτάνος ήθελε να σου πάρει τη ζωή, δεν πα να 'σουν πασάς, δεν πα να 'σουν ανώτατος διοικητικός υπάλληλος φημισμένος στρατηγός, αν πειθόταν ότι κάτι είχε συμβεί, είτε από μια συνομωσία εναντίον αυτού του ανθρώπου μπορεί να ήταν και ψέματα, αυτά τα οποία άκουσε ο σουλτάνος, μπορεί να ήταν διαβολές, μπορεί να ήταν και αλήθεια. Έδινε μια διαταγή και σε λίγο δεν υπήρχε κεφάλι πάνω στο σώμα του τάδε ασκερί. Προσέξτε. Λέγαμε πριν λίγο για το σώμα των σπαχήδων, τους σπαχήδες. Οι σπαχήδες μπορούσαν να είναι και Χριστιανοί, σωστά; Λοιπόν ως Χριστιανοί δεν παύει να είναι ασκερί. Επειδή είναι ασκερί παρότι είναι Χριστιανοί δηλαδή άπιστοι δεν πληρώνουν φόρο. Οι σπαχήδες δεν πληρώναν φόρο. Εισέπρατταν φόρους στην περίπτωση τους ως αμοιβή. Όλοι οι ασκερί δεν πλήρωναν φόρο, έτσι και Χριστιανοί σπαχήδες δεν πλήρωναν φόρο. Και αυτό είναι εντυπωσιακό. Δεν πλήρωναν καν το φόρο *cizye* που ήταν φόρος, ο φόρος *cizye* δεν ήταν φόρος οικονομικός ακριβώς. Ήταν φόρος συμβολικός. Πληρώνοντας το φόρο δεν έδινες απλά χρήματα στο δημόσιο κάθε χρόνο που πλήρωνες εσύ ο άπιστος, αλλά κάθε χρονιά που ένα χωριό ή ένα άτομο μετά το 1691 όπως σας είπα, ο φόρος έπαψε να είναι συλλογικός, έγινε ατομικός. Κάθε φορά που πλήρωνες το φόρο, ήταν σα να έλεγες στην οθωμανική αυτοκρατορία, ναι σουλτάνε μου δέχομαι ότι είμαι υπήκοός σου, ναι είμαι υποταγμένος σε σένα, ναι είμαι μέρος της οθωμανικής αυτοκρατορίας και τηρώ αυτά τα οποία εσύ διατάξεις. Λοιπόν αυτές οι εξελίξεις δημιούργησαν τα μεγάλα τσιφλίκια και την αλλαγή στον έλεγχο της γης. Έτσι οι τιμαριούχοι εξέπεσαν κάποιοι από αυτούς κατάφεραν να γίνουν μεγάλοι τσιφλικούχοι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, άλλοι έμειναν έτσι λίγο θλιβεροί, χωρίς πια να έχουν και πολύ μεγάλο ρόλο σταδιακά στο στράτευμα. Πάντοτε το στράτευμα είχε ιππικό δεν το συζητούμε, αλλά μετά το 18ο αιώνα το ειδικό βάρος του πεζικού είχε ενισχυθεί σε όλα τα πεδία μαχών της Ευρώπης και της Ασίας λόγω της αυξήσεως της σημασίας του πυροβολικού. Και οι ιππείς δε μετείχαν του πυροβολικού πολεμούσαν με τον παραδοσιακό τρόπο. Επομένως ο κύκλος των σπαχήδων ξεκινά περίπου από το 1300 . Θα λέγαμε και πριν υπήρχαν πάντα ιππείς και φτάνει μέχρι το τέλος της αυτοκρατορίας αλλά έχει μία πτώση ως προς τη σημασία του.

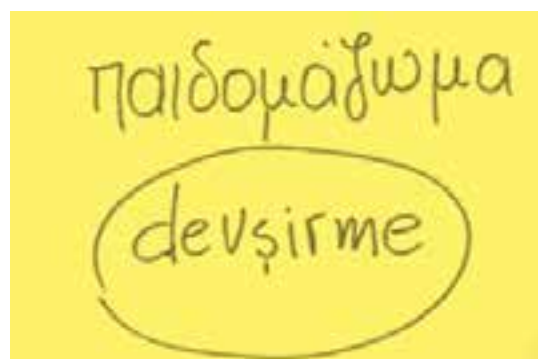
4. 2: Ο οθωμανικός στρατός : οι Γενίτσαροι (78')

V 4. 2. 1 Το γενιτσαρικό σώμα. (11')

Μιλήσαμε για το σώμα των ιππέων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και είδαμε πόσο μεγάλη σημασία είχε η λειτουργία του για όλους τους κατοίκους των πεδινών και των ημιορεινών της αυτοκρατορίας και των Ελλήνων φυσικά συμπεριλαμβανομένων, σε όλα τα επίπεδα. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να προσθέσω κάτι, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία η αγρότες δεν ήταν δούλοι. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν λειτουργούσε με αγρότες-δούλους. Στις περισσότερες περιοχές οι αγρότες ήταν ελεύθεροι, με τον τρόπο που είπαμε, και η κατάσταση του δουλοπαροίκου ήταν σπάνια, του δε δούλου θα μπορούσε να είναι διότι όπως είπαμε οι τιμαριούχοι, ζιαμετούχοι, στρατιωτικοί συνελάμβαναν άτομα τα οποία και εκδούλωναν τα οποία είτε τα πουλούσαν είτε τα έφερναν στις κατοικίες τους και στις περιουσίες τους, άρα δουλεία υπήρχε στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Αλλά η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ονομάζεται δουλοκτητική, δεν ορίζεται ως δουλοκτητική κοινωνία, παρότι υπήρχαν δούλοι. Κατά κανόνα οι δούλοι ήτανε οικιακοί, δηλαδή για την εξυπηρέτηση μέσα στο σπίτι και τα λοιπά, και γενικά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρχε μια ροή απελευθέρωσης δούλων, το ζητούσε και η σαρία αυτό και πολύ συχνά κάποιοι δούλοι απελευθερώνονταν κι έτσι γίνονταν ελεύθεροι. Άρα, το χαρακτηριστικό στην ύπαιθρο είναι κατά κανόνα ο ελεύθερος χωρικός. Όχι ότι δεν είχε υποχρεώσεις αυτές που είπαμε, αλλά δεν ήταν δούλος με κανέναν τρόπο. Και αυτή η επισήμανση, μας είναι χρήσιμη για το επόμενο μας θέμα που είναι οι περίφημοι γενίτσαροι. Το σώμα αυτό της νέας δύναμης οι Yeni çeri. Οι Γενίτσαροι είναι σώμα πεζικό. Και είναι το εκλεκτό σώμα της αυτοκρατορίας. Ήταν το σώμα των σωμάτων για την αυτοκρατορία, το καύχημα δηλαδή του στρατιωτικού μηχανισμού των Οθωμανών και αυτού του σώματος η καμπύλη του ξεκινά στο 14ο αιώνα λέμε εκεί γύρω στα 1360 1370 να έχει πάρει τη ροή του. Εξ αρχής υπήρχε σώμα πεζικό αλλά εκεί γύρω στο 1360 επί Μουράτ Α΄ έχει πάρει πολλά απ' τα χαρακτηριστικά, είναι σε άνοδο, φτάνει σε αποκορύφωση το 15ο 16ο αιώνα και μετά τους δύο αυτούς αιώνες αρχίζει η κάθοδος αυτού του σώματος και η μετάλλαξη αυτού του σώματος. Μια μεγάλη τομή είναι περίπου το 1700 και μετά από το 1700 το σώμα αυτό πλέον είναι κάτι άλλο. Και μιλούμε για κάτι άλλο το οποίο και θα εξηγήσουμε, παρότι η ονομασία είναι η ίδια, Yeni çeri. Είναι ένα σώμα που όλοι το γνωρίζουμε για το οποίο υπάρχουν πολλά αισθήματα, πολλές εικόνες, δημοτικά τραγούδια και ελληνικά και βουλγάρικα και σέρβικα και αλβανικά, μιλούν για τους γενίτσαρους, παραδόσεις, θρύλοι, γι αυτό και υπάρχει γι αυτό το σώμα μια μεγάλη συζήτηση και ο κυριότερος λόγος φυσικά

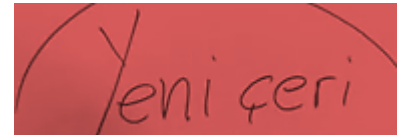
για τη συζήτηση αυτή είναι ότι το σώμα αυτό σε σχέση με το προηγούμενο που είπαμε, δηλαδή το σώμα των σπαχήδων των εφίππων έχει δύο μεγάλες διαφορές. Οι γενίτσαροι ζουν σε στρατόπεδα, τελείως. Δεν ζουν μισό στην ύπαιθρο, μισό στο στρατόπεδο όπως οι άλλοι. Ζουν σε στρατόπεδα όλη τους την επαγγελματική ζωή που μπορεί να είναι και 30 - 40 χρόνια. Ζουν μόνο στο στρατόπεδο, δεν έχουν δικαίωμα να παντρευτούν να κάνουν άλλο δικό τους σπίτι, το σπίτι τους είναι το στρατόπεδο. Αυτό ισχύει, θα σας εξηγήσω, έχουν όλα αυτά κάποια περιοδολόγηση, αλλά έτσι εξελίσσονται τα πράγματα. Όμως στον πυρήνα της μεγάλης της ανάπτυξης το σώμα των γενιτσάρων, που θεωρούνταν το καλύτερο στρατιωτικό σώμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αυτά τα 200 χρόνια το καλύτερο στρατιωτικό σώμα του κόσμου, τόσο μεγάλη ήταν η δύναμη η στρατιωτική αλκή αυτού του σώματος, αποτελούνταν μόνο από Μουσουλμάνους. Είναι μεγάλη διαφορά, διότι στο προηγούμενο είπαμε σώμα μέχρι το 1635 μπορούσες να είσαι και μη Μουσουλμάνος. Προσέξτε όμως, το σώμα αυτό των Yeni çeri αποτελείται μεν από Μουσουλμάνους, το γνωρίζουμε αυτό, είναι πλέον Μουσουλμάνοι, όμως ο μεγάλος όγκος των στρατιωτών αυτού του σώματος μέχρι περίπου το 1700 αποτελείται από μη εκ γενετής Μουσουλμάνους. Από αγόρια, άντρες, νεαρούς οι οποίοι στρατολογήθηκαν υποχρεωτικά, εξάλλου ο όρος για το δικό μας παιδομάζωμα, τον όρο που εμείς χρησιμοποιούμε το παιδομάζωμα, ο τουρκικός και διεθνής όρος είναι devşirme, που στην ουσία σημαίνει υποχρεωτική στρατολόγηση, υποχρεωτική στρατολόγηση. Υποχρεωτικά, λοιπόν, στρατολογούνταν νεαρά άτομα μη Μουσουλμάνοι άπιστοι, υποχρεωτικά εκΜουσουλμανίζονταν, έμπαιναν στα στρατόπεδα, εκπαιδεύονταν στα στρατόπεδα συστηματικότερα. Σε όλα τα όπλα, και στην ιππασία και στο πυροβολικό και στο γιαταγάνι και στα κανόνια σε όλο το σύστημα, έπρεπε να γίνουν πλήρεις στρατιώτες και τελικά συγκροτούσαν αυτό το σώμα, το σώμα των γενιτσάρων, το οποίο μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα μέχρι περίπου το 1650 -1670 είναι ένα σώμα επίλεκτων. Είναι ένα σώμα ειδικών αποστολών. Το σώμα των σπαχήδων το οποίο αναφέραμε πριν είναι μαζικό σώμα, παρέμεινε μαζικό σώμα και δεν υπήρχε θέμα. Το σώμα των γενιτσάρων τα πρώτα 300 περίπου χρόνια είναι σώμα ειδικών αποστολών, πως λέμε λοκατζήδες, πως λέμε πεζοναύτες. Εκπαιδεύονταν σκληρότατα για να κάνουν τα πιο δύσκολα, τα πιο περίπλοκα, στην ουσία οι γενίτσαροι έπεφταν πάνω στον εχθρό, ήταν εκείνοι οι οποίοι κατακτούσαν το κάστρο έπεφταν πάνω στα κάστρα, ας πούμε, κρεμότανε με σχοινιά έφταναν επάνω, σκοτώνανε, άνοιγαν τις πύλες για να μπει ο υπόλοιπος στρατός. Στην ουσία ήταν η μεγάλη αιχμή του στρατού, ήταν οι γενίτσαροι. Με το σώμα των γενιτσάρων οι Οθωμανοί πέτυχαν τις μεγαλύτερες στρατιωτικές τους νίκες, τις θρυλικές στρατιωτικές τους νίκες στο 15ο στο 16ο αιώνα, μεταξύ των οποίων και η πτώση της Κωνσταντινουπόλεως οφείλεται στο γενιτσαρικό σώμα, το οποίο και ξεκαθάρισε το τοπίο στα τείχη ούτως ώστε να μπουνε οι υπόλοιποι στρατιώτες. Το ίδιο έγινε και στα τείχη του Βελιγραδίου, γενίτσαροι καθάριζαν το τοπίο για τους υπόλοιπους στρατιώτες. Είχαν τεράστιο κύρος μέσα στην Αυτοκρατορία εξ αυτού και φυσικά και στους αντιπάλους τους

είναι ένα σώμα επίλεκτων. Είναι ένα σώμα ειδικών αποστολών. Το σώμα των σπαχήδων το οποίο αναφέραμε πριν είναι μαζικό σώμα, παρέμεινε μαζικό σώμα και δεν υπήρχε θέμα. Το σώμα των γενιτσάρων τα πρώτα 300 περίπου χρόνια είναι σώμα ειδικών αποστολών, πως λέμε λοκατζήδες, πως λέμε πεζοναύτες. Εκπαιδεύονταν σκληρότατα για να κάνουν τα πιο δύσκολα, τα πιο περίπλοκα, στην ουσία οι γενίτσαροι έπεφταν πάνω στον εχθρό, ήταν εκείνοι οι οποίοι κατακτούσαν το κάστρο έπεφταν πάνω στα κάστρα, ας πούμε, κρεμότανε με σχοινιά έφταναν επάνω, σκοτώνανε, άνοιγαν τις πύλες για να μπει ο υπόλοιπος στρατός. Στην ουσία ήταν η μεγάλη αιχμή του στρατού, ήταν οι γενίτσαροι. Με το σώμα των γενιτσάρων οι Οθωμανοί πέτυχαν τις μεγαλύτερες στρατιωτικές τους νίκες, τις θρυλικές στρατιωτικές τους νίκες στο 15ο στο 16ο αιώνα, μεταξύ των οποίων και η πτώση της Κωνσταντινουπόλεως οφείλεται στο γενιτσαρικό σώμα, το οποίο και ξεκαθάρισε το τοπίο στα τείχη ούτως ώστε να μπουνε οι υπόλοιποι στρατιώτες. Το ίδιο έγινε και στα τείχη του Βελιγραδίου, γενίτσαροι καθάριζαν το τοπίο για τους υπόλοιπους στρατιώτες. Είχαν τεράστιο κύρος μέσα στην Αυτοκρατορία εξ αυτού και φυσικά και στους αντιπάλους τους

διότι ήτανε για περίπου 3 αιώνες αυτό το σώμα θεωρούνταν ανίκητο. Ας δούμε λίγα πράγματα για αυτό το σώμα. Αυτό το σώμα το τόσο αμφιλεγόμενο που έχει αφήσει και βαριές μνήμες διότι όπως είπαμε σε ένα του μεγάλο ποσοστό αποτελούνταν από νέους, μη Μουσουλμάνους οι οποίοι υποχρεωτικά στρατολογούνταν και υποχρεωτικά εκΜουσουλμανίζονταν. Τώρα να πούμε δυο μικρά αλλά μεγάλα σημεία. Σύμφωνα με τη σαρία, τον ιερό νόμο του Ισλάμ , ένας Μουσουλμάνος όταν ένας άπιστος δεν υποταγεί ενώ του ζητά να υποταγεί κατά την εξέλιξη, όταν επιτίθεται σε μια περιοχή και γίνεται πόλεμος μπορεί να κάνει δούλο ένα άπιστο, δούλο.

Να τον έχει δούλο δικό του ή να τον πουλήσει κ.λ.π. Όμως, αν έχει λήξει η εμπόλεμη κατάσταση και πλέον η Μουσουλμανική δύναμη έχει εγκαταστήσει τη διοίκησή της δεν έχει δικαίωμα, ο Μουσουλμάνος, οποιοσδήποτε είτε διοικητής είτε επιμέρους, να κάνει δούλο έναν ζιμή. Διότι πλέον οι άπιστοι, αφού έχει ολοκληρωθεί η κατάκτηση και έχει στηθεί ο διοικητικός μηχανισμός είναι ζιμήδες όπως είπαμε και σε προηγούμενό μας μάθημα. Ζιμής θα πει προστατευόμενος, τον προστατεύεις, δεν μπορείς να τον κάνεις δούλο. Οι Οθωμανοί υιοθετώντας αυτό το σύστημα του *devşirme* που συνδυάζεται με το σώμα των *Yeni çeri*, παραβαίνουν στην πραγματικότητα τον ιερό νόμο. Αυτό συχνά το υπενθύμιζε στο Σουλτάνο ο Σεΐχ-ουλ Ισλάμ , ο οποίος του εξηγούσε ότι αυτό που κάνει είναι ενάντια στη Σαρία αλλά ο Σουλτάνος το έκανε.

V 4. 2. 2 Η Θέση των δούλων Kari Kullari. (11')

Ας δούμε έτσι μία εικόνα γενιτσάρων. Αυτή είναι μια ενδιαφέρουσα εικόνα πολύ παραστατική και θα εξηγήσουμε γι αυτούς ορισμένα πράγματα τα οποία είναι σημαντικά. Οι γενίτσαροι λοιπόν, μπορούμε εύκολα να αναγνωρίσουμε σε μία εικόνα, σε ένα φιλμ οπουδήποτε τους γενιτσάρους διότι έχουν αυτή τη χαρακτηριστική κάλυψη της κεφαλής. Οι γενίτσαροι λοιπόν είναι ένα σώμα το οποίο χρησιμοποίησε η οθωμανική αυτοκρατορία,

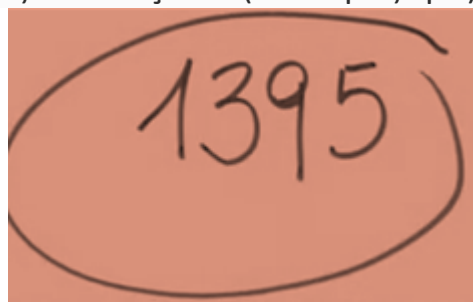

Εικόνα 47

Αυτή είναι μια ενδιαφέρουσα εικόνα πολύ παραστατική και θα εξηγήσουμε γι αυτούς ορισμένα πράγματα τα οποία είναι σημαντικά. Οι γενίτσαροι λοιπόν, μπορούμε εύκολα να αναγνωρίσουμε σε μία εικόνα, σε ένα φιλμ οπουδήποτε τους γενιτσάρους διότι έχουν αυτή τη χαρακτηριστική κάλυψη της κεφαλής.

άρχισε να στήνει εκεί στο 14ο αιώνα., όταν μετά τον πρώτο χρόνο της ανάπτυξής του άρχισε να έχει πολλούς άντρες διαθέσιμους. Κοιτάξτε, η οθωμανική Αυτοκρατορία που λέμε ότι γεννήθηκε ως πούμε το 1280 το 1300 το 1440-50 πέρασε πια και απέναντι στην Ευρώπη, ήταν πια ισχυρή, αρκετά ισχυρή, ήταν επιτυχημένη στρατιωτικά. Κατακτούσε κάθε χρόνο κάποιες περιοχές και αυτό σήμαινε ότι κάποιες εκατοντάδες ή και χιλιάδες στιβαρών ανδρών σε ηλικία στρατιωτική βρίσκονταν στα χέρια τους μέσα απ' τις λεηλασίες και τις

επιθέσεις σε πόλεις. Αυτοί γίνονταν δούλοι, μπορούσαν να πωληθούν όπως και πωλούνταν στα σκλαβοπάζαρα. Αλλά οι σουλτάνοι είχαν πολλούς δούλους διαθέσιμους για τον εξής λόγο: οι στρατιώτες, όπως είπαμε και με την αφορμή των σπαχήδων, γενικά ο στρατός είχε το δικαίωμα να λεηλατεί, όπως είπαμε, για τρεις ημέρες. Αποκτώντας πολλά τιμαλφή, πλούτη, χρήματα και άντρες και γυναίκες και ανθρώπους. Ο στρατιώτης δεν κρατούσε όλα τα όσα απέκτησε δικά του αλλά το 1/5 των λαφύρων, κάθε τύπου λαφύρων, των ανθρώπων συμπεριλαμβανομένων, ανήκε στο σουλτάνο. Αυτό ονομαζόταν πεντζίκ (pentzik), το 1/5 δηλαδή. Πήγαινε αναγκαστικά στο σουλτάνο, τα άλλα 4/5 κρατούσε ο στρατιώτης. Καθώς η οθωμανική Αυτοκρατορία τους πρώτους αιώνες πήγαινε πάρα πολύ καλά στρατιωτικά και επιτυχημένα, κάθε χρόνο με τις εκστρατείες ο σουλτάνος μέσω του πεντζίκ είχε δικούς του χιλιάδες ανθρώπους. Τους περισσότερους τους πουλούσε στα σκλαβοπάζαρα για να έχει ζεστό χρήμα αλλά οι σουλτάνοι σκέφτηκαν ότι οι στιβαροί άντρες ανάμεσά τους μπορούν να γίνουν ένα ωραίο σώμα στρατού. Εξάλλου, δεν είναι καινούριο διότι τέτοια σώματα στρατού από δούλους είχαν και Άραβες χρησιμοποιήσει στο παρελθόν και οι Οθωμανοί λόγω του Ισλάμ είχαν μεγάλη επαφή και μιμούνταν πολλά από τους προηγούμενους στα πράγματα Άραβες, άρα δεν ήταν παράξενη αυτή η ιδέα, να χρησιμοποιείς δούλους στο στρατό. Εξάλλου, συνέβαιναν καταπληκτικά πράγματα στο Μουσουλμανικό κόσμο εκεί στη μέση ανατολή, ας πούμε στην Αίγυπτο, την εξουσία στην Αίγυπτο για αιώνες την κατείχαν οι Μαμελούκοι, Τούρκοι στην καταγωγή, οι οποίοι Μαμελούκοι ήταν δούλοι. Είχαν έρθει ως δούλοι, είχαν συγκροτήσει ένα σώμα υπό την εξουσία του αφέντη τους και τελικά έγιναν τόσο σημαντικοί στρατιωτικοί που επήραν και τον τίτλο του σουλτάνου, διοικούσαν την Αίγυπτο αλλά παρέμεναν δούλοι. Αυτό είναι παλαβό! Σε αυτό το κλίμα είναι που, και για τη δικιά μας λογική, σε αυτό το κλίμα είναι εκείνο που το 14ο αιώνα ώθησε τους σουλτάνους σε αυτή τη σκέψη. Μάλιστα, έχω στη διάθεσή μου δούλους γιατί να μην κάνω ένα σώμα που να είναι απόλυτα εξαρτημένο από μένα μα πιο απόλυτα να μη γίνεται. Εννοείται ότι αυτό το σώμα των ασκερί (askeri), των Yenî çeri, που δεν ξέρουμε ακριβώς πότε ξεκίνησε, είμαστε βέβαιοι ότι στον Μουράτ, στην περίοδο του Μουράτ εκεί γύρω στο 1360, το σώμα αυτό και στημένο ήταν και οι θεσμοί του είχαν δημιουργηθεί και μάλλον είχε αρχίσει και ο θεσμός του devşirme (παιδομάζωμα). Διότι σας λέω ότι αρχικά το σώμα δημιουργήθηκε από δούλους που είχε διαθέσιμους ο σουλτάνος. Αλλά το παιδομάζωμα φαίνεται ότι αρχίζει εκεί στα μέσα του 14ου αιώνα, είμαστε βέβαιοι ότι το παιδομάζωμα υπάρχει, έχουμε έγγραφο και το γνωρίζουμε το 1395. Το 1395 είμαστε βέβαιοι ότι ισχύει το παιδομάζωμα. Άρα οι σουλτάνοι μέσα στο 14ο αιώνα κινήθηκαν όχι μόνο, δεν αρκέστηκαν μόνο στους δούλους που έρχονταν απ' τον πόλεμο αλλά και στους δούλους που έπαιρναν από το παιδομάζωμα,

δηλαδή το *denşirme*. Σας είπα και σε άλλη στιγμή πως οι ασκερί όλοι οι ασκερί είναι δούλοι του σουλτάνου. Εξ αυτού η ζωή τους είναι στα χέρια του σουλτάνου, τελείως, απολύτως όμως. Αν όλοι οι ασκερί είναι δούλοι του σουλτάνου, οι πιο ασκερί των ασκερί, που είναι οι *Yeni çeri*, είναι οι απόλυτοι δούλοι του σουλτάνου, είναι οι προσωπικοί δούλοι του σουλτάνου, είναι προέκταση του σώματός του. Ο σουλτάνος, οι σουλτάνοι από το τέλος του 14ου αιώνα και με βεβαιότητα στο 15ο, το δεύτερο μισό του 15ου και όλο το 16ο αιώνα και αυτό έφτασε μέχρι τέλους, δεν κάνουν βήμα χωρίς γενιτσάρους ολόγυρά τους. Κοιμούνται με γενιτσάρους έξω απ' το υπνοδωμάτιό τους. Ξυπνούν και ο πρώτος άνθρωπος που θα δουν είναι ένας γενίτσαρός τους. Οπουδήποτε κινούνται δεξιά και αριστερά τους είναι γενίτσαροι. Αυτή οι εδώ οι γενίτσαροι. Εδώ έχω μία αποτύπωση οθωμανική του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, του 16ου δηλαδή αιώνα, να ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής. Ο Σουλεϊμάν, σας θυμίζω, διοίκησε από το 1520 έως το 1566 και θεωρεί ο καλλιτέχνης αυτονόητο θα ζωγραφίσει τον Σουλεϊμάν και πίσω είναι δύο γενίτσαροι με το χαρακτηριστικό καπέλο, και το κόκκινο ύφασμα. Λοιπόν, κοιτάξτε κι εδώ επίσης σε αυτήν την αποτύπωση της ενθρόνισης του Μωάμεθ του Πορθητή, βλέπουμε τα σαρίκια των διαφόρων υψηλών διοικητών και εδώ είναι οι γενίτσαροι, κοιτάξτε το καπέλο τους, εδώ είναι πάλι οι γενίτσαροι. Τα καπέλα ήταν παρόμοια αλλά τα χρώματα ανάλογα με τον ορτά με την θέση τους, υπήρχαν άλλα χρώματα, αλλά το καπέλο είναι όμοιο. Μπορεί κανείς εύκολα να καταλάβει τους γενιτσάρους από αυτή τη συγκεκριμένη κάλυψη της κεφαλής. Πολλές φορές είχαν και φτερά πάνω σε αυτό. Επομένως, στο 14ο αιώνα οι σουλτάνοι μπαίνουν στη διαδικασία της δημιουργίας ενός σώματος που δεν είναι πολυάριθμο, είναι οι απόλυτοι δούλοι των δούλων, προσωπικοί τους δούλοι, για αυτό και λεγόταν *Kari Kullari*. *Kari* θα πει πύλη στη τουρκική γλώσσα, *Top Kari* αν θυμάστε, *Πύλη*. Η διοίκηση, το παλάτι, οι χώροι της υψηλής διοίκησης της οθωμανικής

Εικόνα 48

Εδώ έχω μία αποτύπωση οθωμανική του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, του 16ου δηλαδή αιώνα, να ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής. Ο Σουλεϊμάν, σας θυμίζω, διοίκησε από το 1520 έως το 1566 και θεωρεί ο καλλιτέχνης αυτονόητο θα ζωγραφίσει τον Σουλεϊμάν και πίσω είναι δύο γενίτσαροι με το χαρακτηριστικό καπέλο, και το κόκκινο ύφασμα.

Καρι Κουλλαρι

αυτοκρατορίας ονομαζόταν και στη βιβλιογραφία το συναντάμε συχνά, η Υψηλή Πύλη. Οι γενίτσαροι ήταν Καρι Kullari, Kull θα πει δούλος, οι δούλοι της Πύλης. Και ζούσαν δίπλα δίπλα με το σουλτάνο, όλη τη σουλτανική οικογένεια, φύλασσαν το παλάτι, φύλασσαν τα δωμάτια, φύλαγαν τα πάντα. Συνόδευαν το σουλτάνο στις εκστρατείες. Πρέπει να πω στο σημείο αυτό ότι οι 10 πρώτοι σουλτάνοι, δηλαδή μέχρι και το 16ο αιώνα μετά το πράγμα ατόνησε, κρατούσαν τα έθιμα της στέπας, σύμφωνα με τα οποία ο επικεφαλής πρέπει να μετέχει στη μάχη, όχι να είναι επιτελικός. Οι βασιλείς συχνά δεν πολεμούν, μένουν σε έναν λόφο και καθοδηγούν τη μάχη. Οι σουλτάνοι πολεμούσαν μέσα στη μάχη, αλλά δεν πολεμούσαν ξέφραγοι. Ολόγουρά τους ήταν περικυκλωμένοι από τους καλύτερους των καλύτερων γενιτσάρων οι οποίοι πολεμούσαν δίπλα στο σουλτάνο και στην ουσία αποτελούσαν την ασπίδα του για να μην συμβεί κάτι τέλος πάντων κακό στο σουλτάνο, βέβαια στον πόλεμο μπορεί να σου' ρθει και από πάνω κάτι, αλλά κατά κανόνα προστάτευαν το σουλτάνο. Οι σουλτάνοι τους είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη γιατί ήταν προέκταση του σώματός τους και της θέσης τους στην αυτοκρατορία.

Εικόνα 49

Λοιπόν, κοιτάξτε κι εδώ επίσης σε αυτήν την αποτύπωση της ενθρόνισης του Μωάμεθ του Πορθητή, βλέπουμε τα σαρίκια των διαφόρων υψηλών διοικητών και εδώ είναι οι γενίτσαροι, κοιτάξτε το καπέλο τους, εδώ είναι πάλι οι γενίτσαροι. Τα καπέλα ήταν παρόμοια αλλά τα χρώματα ανάλογα με τον ορτά με την θέση τους, υπήρχαν άλλα χρώματα, αλλά το καπέλο είναι όμοιο.

V 4. 2. 3 Η πολιτική σημασία του σώματος των Γενιτσάρων. (10')

Τώρα μιλούμε για τους Γενιτσάρους. Όπως εξηγήσαμε η επιλογή των αυτοκρατόρων, των Σουλτάνων, ήταν, είχε στρατιωτικό στόχο και ενίσχυσης, βέβαια και πολιτικό με την έννοια ότι οι Καρι kullari όντες οι καλύτεροι πολεμιστές, οι απόλυτα δεμένοι στο Σουλτάνο εκείνοι, οι οποίοι εξυπηρετούσαν τις ανώτατες ανάγκες του στρατιωτικές και ανάγκες φύλαξης των.. Πρέπει να σας πω χαρακτηριστικά, το είπα και πριν, ότι οι Γενίτσαροι πολεμούσαν φυσικά στον πόλεμο, ο πόλεμος όμως δε γίνεται όλο το χρόνο, όπως εξήγησα, είναι τον καλό καιρό, το χειμώνα οι Γενίτσαροι δε μένανε άνεργοι χωρίς καθήκοντα, φύλαγαν τις πόλεις, ήταν το, πως λέμε σήμερα τις ομάδες που τρέχουν όταν καίγεται μια περιοχή, γιατί την εποχή εκείνη στην οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρχαν συχνές πυρκαγιές στις πόλεις, τα σπίτια ήταν από ξύλο κι όταν έπαιρνε ένα φωτιά καίγονταν ολόκληρες συνοικίες. Εκείνοι

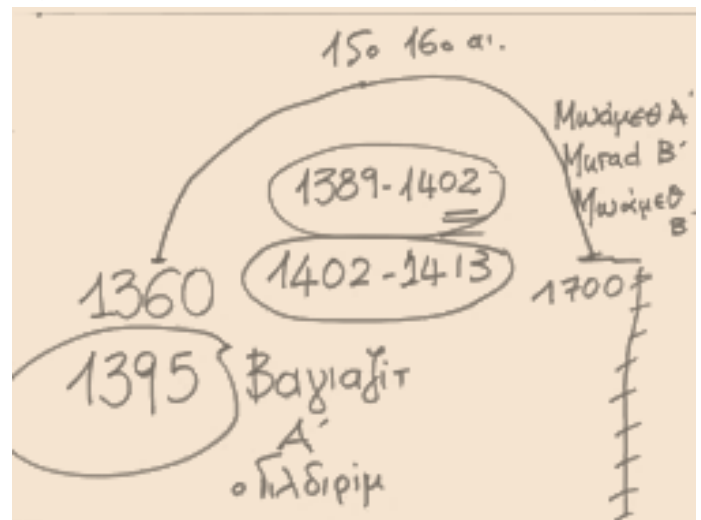
οι οποίοι θα έτρεχαν αμέσως για να το αντιμετωπίσουν ήταν οι Γενίτσαροι. Φύλασσαν τη νύχτα τις πόλεις, ας πούμε ήταν οι υπηρεσίες ασφαλείας, σα νυχτοφύλακες στις πόλεις, συνόδευαν τις αποστολές είσπραξης των δημοσίων φόρων, γιατί μπορούσε ομάδα ληστών να επιτεθεί στους φοροεισπράκτορες και να πάρει το δημόσιο χρήμα. Οι Γενίτσαροι ήταν παντού, όπου χρειαζόταν φύλαξη κ.λ.π. Το δε καλό καιρό πολεμούσαν και στα πεδία των μαχών στα οποία ήταν απαραίτητοι. Τώρα να σταθούμε στην πλευρά του παιδομαζώματος που είναι ένα καίριο σημείο, όπως λέγαμε πριν το παιδομάζωμα είμαστε βέβαιοι ότι υπάρχει το 1395, προφανώς υπάρχει και νωρίτερα, δεν ξέρουμε ακριβώς την έκτασή του αυτές τις εποχές. Εκείνο που έχουμε να πούμε είναι ότι το 1395 που γνωρίζουμε ότι υπάρχει αυτός ο θεσμός, ακόμη δεν είναι τόσο συστηματοποιημένος, αλλά υπάρχει, ο Σουλτάνος, ο αυτοκράτορας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι ο Βαγιαζίτ ο Α', ο Γιλδιρίμ. Αν θυμάστε τον είχαμε - θα πει κεραυνός - τον είχαμε συναντήσει ως νικητή, ως εκείνον ο οποίος συνέτριψε τους Σέρβους το 1389 στη μάχη του Κοσσυφοπεδίου. Ήταν ένας πολύ δυνατός πολεμιστής, στρατάρχης ο Βαγιαζίτ. Ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ κάνει μια τομή στο θεσμό των Γενιτσάρων, διότι στη βασιλεία του, η οποία διήρκησε από το 1389 έως το 1402 οπότε οι Μογγόλοι ξανά χτυπούν τη Μ. Ασία και συντρίβουν το Βαγιαζίτ το Γιλδιρίμ, οπότε και πεθαίνει απ' τους, συγκρουόμενος με τον Τιμούρ Λενκ, δηλαδή τον Ταμερλάνο. Ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ στη διάρκεια της βασιλείας του χρησιμοποιεί τους Καρι kullari, δηλαδή το σώμα των Γενιτσάρων που είναι οι προσωπικοί του Γενίτσαροι, η προσωπική του φύλαξη, το δεξί του χέρι, αρχίζει να τους τοποθετεί σε θέσεις πολιτικές. Παραμένουν στρατιωτικοί, αλλά σκέφτεται ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ, σ' εκείνη την επαρχία ποιόν να βάλω διοικητή από τους, κοιτάει επειδή με το σώμα των Γενιτσάρων έχει άμεση επαφή, κρίνει ότι ο τάδε είναι καλός για να είναι διοικητής. Θα βάλω τον τάδε Γενιτσαρό μου διοικητή στην τάδε επαρχία, πασά στην τάδε επαρχία, διοικητή εδώ κ.λ.π. Αρχίζουν να μετατρέπονται οι Γενίτσαροι και σε μέλος της πολιτικής, της διοικητικής μηχανής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αυτό είναι κάτι που κάνει μεγάλη διαφορά στο σώμα των Γενιτσάρων. Ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ επειδή ξεκίνησε αυτή την πρακτική, ήταν δική του εφεύρεση αυτό, να τοποθετεί τους στρατιωτικούς του προσωπικούς δούλους σε πολιτικές θέσεις, διοικητικές θέσεις, το πλήρωσε με το κεφάλι του. Διότι η αριστοκρατία των Οθωμανών, οι μεγάλες οικογένειες των Οθωμανών, των Μουσουλμάνων, των τουρκογενών Οθωμανών ή αυτών που είχαν πια ήδη ενσωματωθεί στην Οθωμανική κοινωνία, θεώρησαν απειλή το ότι ο Σουλτάνος διαλέγει κάποιους άλλους από αυτούς και στην ουσία "έδωσαν", όπως θα λέγαμε εντός εισαγωγικών, το Βαγιαζίτ στον Τιμούρ Λενκ, δηλαδή στον τρομερό αρχηγό των Μογγόλων, όταν συγκρούστηκαν ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ με τον Τιμούρ Λενκ στη Μ. Ασία, δύο μεγάλοι στρατιωτικοί, γιατί και ο Τιμούρ Λενκ ήταν τρομακτικά, τρομακτικός στη δράση του κι ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ ήταν κεραυνός.

1360
1395 Βαγιαζίτ
Α'
Γιλδιρίμ

1389-1402

Καρι Kullari

Εγκατέλειψαν το Βαγιαζίτ το Γιλδιρίμ την ώρα της μάχης της Αγκύρας, στην Άγκυρα, κοντά στην Άγκυρα έγινε η σύγκρουση, οι δικοί του στρατιώτες, που ανήκαν στον κύκλο των μεγάλων τουρκικών οικογενειών, και έμειναν να πολεμάν μαζί του οι στρατιώτες των βαλκανικών χωρών, που βρίσκονταν στο οθωμανικό στράτευμα, επειδή ακόμη το 1389 δεν έχει καταληφθεί πλήρως η βαλκανική, αλλά τα κράτη της βαλκανικής είναι φόρου υποτελή και αναγκάζονται και στέλνουν και στρατό στους Οθωμανούς. Έτσι ο Βαγιαζίτ ηττήθηκε και δίπλα του όταν ηττήθηκε, οι μόνοι που είχαν σταθεί κοντά του ήταν οι μη Οθωμανοί στρατιώτες. Αυτό είναι εντυπωσιακό για την πολιτική διάσταση του σώματος των Γενιτσάρων, ένα σώμα που μέχρι το 1700, γιατί μετά θα εξηγήσουμε πώς εξελίχθηκε, είναι ένα σώμα, το οποίο μισούν οι Οθωμανοί, Μουσουλμάνοι, Τουρκογενείς κάτοικοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επιθυμούν να διαλυθεί ή να μεταλλαχθεί. Και επίσης το μισούν και οι μη Μουσουλμάνοι κάτοικοι της αυτοκρατορίας. Ποιος το αγαπάει; Ο σουλτάνος, ο οποίος παίζει σε επικίνδυνο σημείο την ισορροπία των πραγμάτων και όπως αποδείχθηκε οι σουλτάνοι, ο Βαγιαζίτ έφαγε το κεφάλι του, επειδή έκανε αυτή την κίνηση με τους *yeniceri*, μετά τη μάχη της Αγκύρας και το τέλος του Βαγιαζίτ ακολούθησαν οι εμφύλιοι πόλεμοι των Οθωμανών, που διήρκεσαν από το 1402 έως το 1413, σας το είχα πει και σε μια άλλη στιγμή, και τότε τα Βαλκάνια κάπως ανέκαμψαν και κέρδισαν κάποια εδάφη. Μετά όμως το 1413 ανέκαμψαν οι Οθωμανοί με πρώτο το σουλτάνο Μωάμεθ τον Α', που είναι ο παππούς του Μωάμεθ του Β', τον ακολούθησε ο Μουράτ ο Β', ο πατέρας του Μωάμεθ του Α' και ακολούθει ο Μωάμεθ ο Β', που είναι και ο πολιορκητής, ο νικητής, ο κατακτητής της Κωνσταντινουπόλεως. Σε παρένθεση να πω ότι ο Μωάμεθ ο πορθητής διέλυσε δύο αυτοκρατορίες, πολεμώντας προσωπικά ο ίδιος, έξι βασιλεια, και κατέκτησε με προσωπική είσοδο και πόλεμο διακόσιες πόλεις. Ο Μωάμεθ ο πορθητής. Μιλάμε για στρατιωτικούς. Μετά, λοιπόν, το Βαγιαζίτ το Γιλδιρίμ και το τέλος του, που είχε σχέση με την πολιτική διάσταση που έδωσε ο Βαγιαζίτ στο σώμα των Γενιτσάρων, απ' τους οποίους άρχισε να διαλέγει τα στελέχη της διοίκησής του, ο Μωάμεθ ο Α' ήτανε δίδουλος στο να στελεχώνει το σώμα των Γενιτσάρων και από ντεβσιρμέ για να μη βρει μπελά, όπως είχε βρει ο Βαγιαζίτ ο Γιλδιρίμ, ο Μουράτ ο Β', ο πατέρας του Μωάμεθ του πορθητή, ξανάρχισε σε όχι μεγάλη κλίμακα να κάνει ντεβσιρμέ για να ενισχύσει το σώμα των Γενιτσάρων. Και εκείνος ο οποίος έδωσε την τελειωτική κατεύθυνση για το σώμα των Γενιτσάρων είναι ο Μωάμεθ ο πορθητής. Γι' αυτό από το 1453 και μετά λέμε ότι το σώμα των Γενιτσάρων βρήκε την πληρότητα της λειτουργίας του. Ο Μωάμεθ ο πορθητής έβαλε τους κανόνες, οι οποίοι ίσχυσαν περίπου 100 χρόνια και κουτσά κουτσά στραβά τηρήθηκαν μέχρι το 1700, οπότε το πράμα πια τελειώνει και το σώμα των Γενιτσάρων παίρνει άλλη τροπή.

V 4. 2. 4 Πλευρές της λειτουργίας του σώματος των Γενιτσάρων. (9')

Ας δούμε λοιπόν τι κανόνες διείπαν τη συγκρότηση του σώματος των Γενιτσάρων, με τη λογική που πια είχε ξεκινήσει από τον Μουράτ τον Α', τον Βαγιαζίτ τον Α', αλλά ολοκληρώθηκε από τον Μωάμεθ τον Πορθητή. Από την εποχή του Μωάμεθ του Πορθητή η επάνδρωση του σώματος των Γενιτσάρων κατά κύριο λόγο προέρχεται από *devsirme*, εξακολουθούν πάντα να μπαίνουν σ' αυτό το σώμα και δούλοι που προέρχονταν από τις λεηλασίες και από τα σκλαβοπάζαρα, αλλά ο κύριος όγκος του σώματος των Γενιτσάρων προέρχεται από μη Μουσουλμάνους κατοίκους της αυτοκρατορίας. Ας διαβάσουμε ένα έγγραφο, ένα φερμάνι -φερμάνι θα πει «διαταγή του Σουλτάνου», μόνο του Σουλτάνου. Είναι του 17ου αι και είναι μια διαταγή του Σουλτάνου να γίνει στρατολόγηση, δηλαδή *devsirme*, δηλαδή παιδομάζωμα, σε διάφορες περιοχές της «Ρούμελι», δηλαδή των Βαλκανίων στην ουσία, των ευρωπαϊκών εδαφών της αυτοκρατορίας. Και απευθύνεται στους ιεροδίκες, δηλαδή στους καδήδες, στους μουτεσελίμηδες, κεχαγιάδες, διάφορα στελέχη της στρατιωτικής και πολιτικής διοίκησης των περιοχών -δεν μας ενδιαφέρει αυτό- και λέμε τώρα' λέει -πάλι είναι μετάφραση από το πρωτότυπο της οσμάνικης γλώσσας και είναι και σε καθαρεύουσα- «*Επειδή από ικανού χρόνου δεν εγένετο τοιαύτη στρατολογία, δέον*» -πρέπει- «*να στρατολογήσετε έν τέκνον εκάστου πολυτέκνου απίστου ραγιά.* » Παρατηρείτε ότι εδώ από πίσω υπάρχει κάποιος κανόνας: όταν πάτε στο σπίτι κάποιου πολύτεκνου *zimmi*, στρατολογείτε το ένα αγόρι. «*Άγον ηλικίαν από δεκαπέντε μέχρις είκοσι ετών*». Άρα εφήβους ζητάει να στρατολογηθούν. «*Και ικανόν δι' υπηρεσίαν*». Να είναι αρτιμελής και να μπορεί να βγάλει πέρα τα μεγάλα του καθήκοντα. Ακούστε αυτή τη φράση που ακολουθεί: «*Όσον αφορά εις τους Μουσουλμάνους Αλβανούς και Βοσνίους*» -είναι προχωρημένη εποχή, είναι 17ος αιώνας- «*αν και ούτοι επιθυμούν να εγγραφούν οικειοθελώς εις τους καταλόγους, να τους εγγράψετε εις ιδιαιτέρους καταλόγους, εφόσον είναι ρωμαλέοι και κατάλληλοι δι' υπηρεσίαν*». Άρα, γίνεται *devsirme* και στους Μουσουλμάνους. Θα σας εξηγήσω. Όχι όλους τους Μουσουλμάνους. Αλβανούς και Βοσνίους. Έχει λόγο. «*Από έκαστον στρατολογούμενον χωρίον να λάβετε όσα χρήματα απαιτούνται δια τον ιματισμόν των στρατολογηθέντων με ερυθράν τσόχαν.*» Όταν έφταναν στο χωριό οι στρατολόγοι, οι οποίοι στρατολόγοι ήταν γενίτσαροι. Κοιτάζτε και την εικόνα: τους νεαρούς γενίτσαρους τους στρατολογούσαν γενίτσαροι! Πριν από κάποια χρόνια αυτοί οι στρατολόγοι ήταν στη θέση των παιδιών. Διότι αυτή η εικόνα τι μας δείχνει; Γενιτσάρους να έχουν συγκεντρώσει νεαρά άτομα κατάλληλα να γίνουν γενίτσαροι και να τους οδηγούν στα στρατόπεδα και ήδη τους έχουν φορέσει το κωνικό αυτό καπελάκι που είναι του μαθητευόμενου. Γιατί σας το λέω αυτό; Διότι τα χωριά στα οποία γίνονταν -και προσέξτε, λέει «το χωρίον», «από κάθε στρατολογούμενον χωρίον»- διότι η στρατολόγηση γινόταν κατά συντριπτική πλειοψηφία από την ύπαιθρο, από τις πεδιάδες, απ' τα χωριά των πεδιάδων, άντε και των ημιορεινών. Στα ορεινά -επαναλαμβάνω- ήταν άλλη ζωή. Δεν γινόταν εκεί πέρα στρατολόγηση, δεν έφταναν Τούρκοι, ούτε διοικητές, ούτε τίποτα. Ούτε στα μικρά νησιά. Θα το εξηγήσουμε αυτό. Και οι χωρικοί δε φτάνει που έρχονταν οι στρατολόγοι και παίρνανε κάποια παιδιά απ' το χωριό, δεν μπορούσες ν' αντισταθείς, δεν

υπήρχε περίπτωση να αλλάξει. Ο στρατολόγος επέλεγε τον Γιώργο, τον Νίκο, τον Γιάννη, κανείς δεν μπορούσε να σταματήσει. Αφ' ης στιγμής το επέλεγε ο στρατολόγος, ο γενίτσαρος, πήγαινε στην μπάντα, δεν πάει να χτυπιόνταν οι γονείς του, δεν πάει να έλεγαν

ΑΕικόνα 50

Αυτή η εικόνα τι μας δείχνει; Γενιτάρους να έχουν συγκεντρώσει νεαρά άτομα κατάλληλα να γίνουν γενίτσαροι και να τους οδηγούν στα στρατόπεδα και ήδη τους έχουν φορέσει το κωνικό αυτό καπελάκι που είναι του μαθητευόμενου. Γιατί σας το λέω αυτό; Διότι τα χωριά στα οποία γίνονταν -και προσέξτε, λέει «το χωριόν», «από κάθε στρατολογούμενο χωριόν»- διότι η στρατολόγηση γινόταν κατά συντριπτική πλειοψηφία από την ύπαιθρο, από τις πεδιάδες, απ' τα χωριά των πεδιάδων, άντε και των ημιορεινών

οι ιερείς του χωριού «μην το κάνετε αυτό», δεν υπήρχε περίπτωση. Αν μάλιστα ήταν κάποιος πολύ φορτικός στην αντίστασή του να μην πάει το τάδε παιδί σ' αυτήν τη διαδικασία, απλώς τον σκότωναν και τελείωσε. Δεν υπήρχε θέμα. Το χωριό πλήρωνε και χρήματα στους στρατολόγους για το ντύσιμο των νεαρών που είχαν τερατολογηθεί, για να φορέσουν την «ερυθράν τσόχαν», όπως λέει, και για το ξύρισμα. Το πλήρωνες και το ξύρισμα που θα π... [θα έπεφτε;] Και τα λοιπά. «Επειδή δε η υπηρεσία αυτή των στρατολόγων πρέπει να εκτελεστεί με μεγάλη περίσκεψη, παραγγέλνω να στρατολογήσετε μεταξύ των εκλεκτοτέρων, ρωμαλεοτέρων και καταλληλοτέρων νέων από εκατόν

πεντήκοντα μέχρι εκατόν εξήκοντα νεανίας.» Δεν είναι πολύ μεγάλος αριθμός, αν σκεφτεί κανείς. Δηλαδή τόσα άτομα θα στρατολογούνταν συνολικά. «Και αποστείλατε αυτούς μετά των σχετικών καταλόγων, φερόντων το όνομα και τα χαρακτηριστικά εκάστου.» Ο στρατολόγος, δηλαδή, φτάνοντας στο χωριό και διαλέγοντας τον Γιάννη, αμέσως τον κατέγραφε: «Ιωάννης Τάδε, γιος του Τάδε, μάτια σχιστά, μια ουλή στο μάγουλο» γιατί μια και δεν υπήρχαν φωτογραφίες έπρεπε με κάποιον τρόπο να ταυτοποιηθεί το όνομα. Ποτέ δε στρατολογούνταν άτομο με αναπηρία. Είναι λογικό. Τα άτομα που στρατολογούνταν έπρεπε να είναι «ρωμαλέα», το λέει και ο Σουλτάνος, να έχουν τέλεια όραση, να μην είναι πολύ ψηλά, ούτε πολύ κοντά -οι Γενίτσαροι ήταν περίπου ενός ύψους- να μην είναι φαλακροί, να μην είναι -αυτό ήταν πιο σημαντικό- πώς λέμε όταν ένας δεν έχει γένια... Έχουμε έναν όρο γι' αυτό... Όταν οι άνδρες δεν έχουν επαρκή τριχοφυΐα... - δεν μπορούσαν να συλληφθούν, να στρατολογηθούν. Υπήρχαν κανόνες. Να είναι, λοιπόν, ρωμαλέοι. «Στους καταλόγους να καταγραφούν τα ονόματα και τα χαρακτηριστικά του καθενός. Και να οδηγηθούν στην πρωτεύουσά μου. Να μην αδικήσετε κανέναν, διότι οι αδικούντες θέλουν τιμωρηθεί άνευ οίκτου. Για την εκτέλεση της ρητής εντολής μου, διόρισα τον Τζερεμπεκσίτ Μπασί [?] των γενιτσάρων των ανακτόρων μου Μαχμούτ και διέταξα όπως, όταν φθάσει στον καζά οποιουδήποτε εξ υμών» δηλαδή στην περιφέρεια των διοικητών στους οποίους αναφέρεται «να συγκεντρώσετε όλους τους νέους που βρίσκονται στα χωριά, στα βακουφικά κτήματα, στα αυτοκρατορικά κτήματα» εννοεί τη γη mir «στα τιμάρια, στα ζιαμέτια και συ αυτοπροσώπως να τους επιθεωρήσεις αυτούς. Να ιδείς εάν οι φόρου υποτελείς- αν κάποιος φόρου υποτελής- έχει πολλούς γιους, να εκλέξεις από τους έχοντες ηλικία από δεκαπέντε μέχρι είκοσι ετών τον πλέον εύρωστον και κατάλληλον δι' υπηρεσίαν. » Και επαναλαμβάνει «να σημειώσεις τις ιδιότητες » και τα λοιπά. Το φερμάνι είναι πολύ μεγάλο, είναι ένα δείγμα φερμανίου, διαταγής, για τη στρατολόγηση γενιτσάρων.

V 4. 2. 5 Εκπαίδευση των Γενιτσάρων. Στάσεις απέναντι στο devshirme. (17')

Είδαμε, λοιπόν, πως οι Γενίτσαροι επιλέγονταν με κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δεν μπορούσες αν σε μια οικογένεια είχε πεθάνει ο πατέρας και υπήρχε μόνο ένα αγόρι, άρα ήταν ο προστάτης της οικογένειας, δεν επιτρεπόταν να ... αυτό εννοεί ο Σουλτάνος να μην αδικηθεί κάποιος δεν επιτρεπόταν αυτός ο νεαρός να στρατολογηθεί. Επίσης, δεν μπορούσε να στρατολογηθεί κάποιος ο οποίος είναι παντρεμένος και δεδομένου ότι στην εποχή που συζητούμε τα αγόρια παντρεύονταν συχνά σε ηλικία που για εμάς φαίνεται τώρα πολύ μικρή δηλαδή και δεκατέσσερα και δεκαπέντε ετών δεν ήταν σπάνιο πράγμα κάποιος να παντρευτεί άρα κάποιοι που ήταν παντρεμένοι εξαιρούνταν από την στράτευση. Εν πάση περιπτώσει υπήρχε μια τέτοια σειρά προδιαγραφών. Αυτοί οι νέοι ... επίσης, υπήρχαν περιοχές οι οποίες εξαιρούνταν από αυτή την υποχρέωση να δίνουν αυτό το φόρο. Γιατί φόρος σε ανθρώπινες ζωές ήταν αυτός. Εξαιρούνταν τελείως τα ορεινά, είπαμε εκεί είναι άλλου παπά ευαγγέλιο, άλλο βασίλειο, τα μικρά νησιά εξαιρούνταν, devshirme γινόταν στα μεγάλα νησιά, αλλά στα μικρά όχι. Εξαιρούνταν οι πόλεις, σπανίως

γίνεται σε πόλεις devshirme αλλά υπήρχαν περιπτώσεις που γίνονταν στις πόλεις devshirme. Εξαιρούνταν οι περιοχές οι οποίες παρήγαγαν όρυζα, οι ορυζοπαραγωγικές περιοχές, και τούτο διότι τα Βαλκάνια και η Μ. Ασία δεν είναι κατάλληλες περιοχές για την παραγωγή ρυζιού και οι Οθωμανοί αγαπούσαν πολύ το ρύζι και δεν ήθελαν να μειώνουν τα χέρια από τις περιοχές της παραγωγής ρυζιού.

Εξαιρούνταν οι περιοχές στις οποίες υπήρχαν ορυχεία, μεταλλεία, λατομεία επίσης για να μην μειώσουν το εργατικό δυναμικό. Εξαιρούνταν οι περιοχές οι οποίες ήταν ντερβένια, derven, στα ελληνικά λέμε δερβένια, δερβένι είναι το στενό πέρασμα μεταξύ σε επικίνδυνα σημεία δρόμων κ.λ.π. και επειδή οι κάτοικοι των χωριών γύρω απ' τα derven είχαν υποχρέωση, λεγόνταν δερβανοχωρίτες, και είχαν υποχρέωση να φυλάσσουν αυτά τα περάσματα, δηλαδή προσέφεραν αστυνομική – στρατιωτική υπηρεσία στην αυτοκρατορία, απαλλάσσονταν από το παιδομάζωμα. Υπήρχαν δηλαδή περιοχές που δεν γίνονταν παιδομάζωμα. Αν κρατήσουμε devshirme, αν κρατήσουμε δηλαδή, αν πούμε σε

derven

Εικόνα 51

Το devshirme γίνονταν σε πεδινές περιοχές, στις πεδιάδες, στα ημιορεινά όχι αλλού της Βαλκανικής κατά κύριο λόγο, δηλαδή της ευρύτερης ... της Βαλκανικής κατά κύριο λόγο, αυτό που σήμερα είναι Βοσνία, Ερζεγοβίνη, Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Αλβανία κ.λ.π. Γινόταν και στη Μ. Ασία πάλι στις πεδινές ημιορεινές περιοχές αλλά όχι πολύ συστηματικά στη Μ. Ασία. Οι περισσότεροι devshirme που έχουμε παρακολουθήσει από τα έγγραφα γίνονταν στα Βαλκάνια.

ποιες περιοχές τελικά γίνονταν devshirme ... το devshirme γίνονταν σε πεδινές περιοχές, στις πεδιάδες, στα ημιορεινά όχι αλλού της Βαλκανικής κατά κύριο λόγο, δηλαδή της ευρύτερης ... της Βαλκανικής κατά κύριο λόγο, αυτό που σήμερα είναι Βοσνία, Ερζεγοβίνη, Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Αλβανία κ.λ.π. Γινόταν και στη Μ. Ασία πάλι στις πεδινές ημιορεινές περιοχές αλλά όχι πολύ συστηματικά στη Μ. Ασία. Οι περισσότεροι devshirme που έχουμε παρακολουθήσει από τα έγγραφα γίνονταν στα Βαλκάνια. Άρα, ο γενίτσαρος προέρχονταν από τον αγροτικό κόσμο κατά κύριο λόγο των Βαλκανίων. Αγροτόπαιδα ήταν.

Αυτά τα αγροτόπαιδα πήγαιναν στα στρατόπεδα, οδηγούνταν αμέσως στα στρατόπεδα, τους γίνονταν σουνέτι δηλαδή περιτομή, αμέσως άρχιζε η εκπαίδευσή τους στα περί της θρησκείας, υπήρχαν μέσα στα στρατόπεδα μπεκτασήδες δερβίσηδες οι οποίοι φέρναν ένα γλυκό πνεύμα του Ισλάμ , όπως είπαμε και στο προηγούμενό μας μάθημα, αλλά γινόταν και συστηματική εκπαίδευση στο σουνιτικό Ισλάμ και φυσικά συστηματικότερη στρατιωτική εκπαίδευση. Πηγαίνανε σε σχολεία για την εγκύκλιά τους εκπαίδευση, ο γενίτσαρος διδασκόταν την αραβική γλώσσα, την περσική γλώσσα, ούτως ώστε να μπορεί να μιλάει, την τουρκική γλώσσα. Αυτές οι τρεις γλώσσες ήταν απαραίτητες για να μπορεί κανείς να μιλάει την οσμανική γλώσσα που ήταν μία παραφθορά της τουρκικής γλώσσας που ομιλούνταν από τη διοίκηση, η διοίκηση έγραφε με έναν δικό της λόγο. Έτσι, οι γενίτσαροι έπρεπε να μάθουν αυτές τις γλώσσες για να μπορούν να κατανοούν την οσμανική γλώσσα και να τη χρησιμοποιούν, διδασκόταν το Κοράνι, τη Σαρία, διδασκόταν Στοιχεία Φυσικής, Τριγωνομετρίας, Μαθηματικών γιατί ο στρατιώτης χρειάζεται, ειδικά επειδή ήταν στρατιώτης του πεζικού και χρησιμοποιούσαν και πυροβολικό για να έχει σωστή χρήση του κανονιού και ρίψεων χρειάζεσαι Μαθηματικά και μάθαιναν από αυτά. Επομένως, υπήρχε ένας κύκλος μαθημάτων τα οποία διδάσκονταν συστηματικά. Υπήρχε και η περίφημη σχολή του Παλατιού στην οποία οι καλύτεροι από αυτούς παίρναν την ανώτερη μόρφωση. Οι γενίτσαροι μπορούσαν, χωρίζονταν και στους ατζέμ ογλάν, *agem oglan*, αφού περνούσε ο καιρός και οι επικεφαλής τους, που ήταν γενίτσαροι και οι επικεφαλής τους – ογλάν θα πει παιδιά –ογλού σήμερα μας έχει μείνει στην νεοελληνική πραγματικότητα πολλοί συμπατριώτες μας έχουν επώνυμο το οποίου λήγει σε όγλου είναι από αυτή την τουρκική λέξη το παιδί, παιδί Πεσμαζόγλου, ξέρω 'γω είναι το παιδί του ... σχεδόν αυτό που λέμε εμείς –όπουλος είναι η όμοια κατάληξη. Οι *agem oglan* και οι *ιτς ογλάν ις ογλάν*. Οι ατζέμ ογλάν ήταν κατά κανόνα άτομα τα οποία είχαν κριθεί ότι είναι κατάλληλα πιο πολύ για το στρατιωτικό και λιγότερο για το πολιτικό σκέλος αν και δεν ήταν απόλυτα τα πράγματα, τα *ιτς ογλάν* κατά κανόνα προέρχονταν από *devshirme* που γίνονταν σε μικρότερες ηλικίες. Είδατε στο προηγούμενό μας φιρμάνι που διαβάσαμε ζητάτε να γίνει από το Σουλτάνο η επιλογή σε άτομα 15 με 20 ετών. Πρέπει να σας πω ότι απ' όσο γνωρίζουμε από την μελέτη των ... γιατί υπάρχουν συνάδελφοι ιστορικοί οι οποίοι ασχολούνται με την μελέτη των εγγράφων που σχετίζονται με το σώμα των γενιτσάρων και εκείνοι μας δίνουν τα στοιχεία, το *devshirme*, το παιδομάζωμα, συνήθως γίνονταν σε άτομα εφηβικής ηλικίας και προχωρημένης εφηβικής ηλικίας, διότι οι στρατολόγοι ήθελαν να έχει διαπλαστεί το σώμα του νέου και να έχει φανεί ότι είναι κατάλληλος για τις πολύ δύσκολες αποστολές που θα είχαν μπροστά τους να κάνουν. Αλλά γίνονταν και *devshirme* σε μικρότερες ηλικίες 8 – 9 - 10 ετών και από αυτά τα μικρά παιδιά τα οποία περνούσαν πολύ συστηματική εκπαίδευση επιλέγονταν τα πιο ευφυή εκείνα που κρινόταν ότι έχουν τον καλύτερο συνδυασμό χαρισμάτων, ήταν οι *ιτς ογλάν* οι οποίοι παίρναν πολύ ειδική εκπαίδευση και στρατιωτική και εγκύκλια και στην πραγματικότητα από αυτά τα *ιτς ογλάν* οι οθωμανοί Σουλτάνοι περίμεναν να αντλήσουν τους καλύτερους διοικητές τους, τα καλύτερα διοικητικά στελέχη. Έτσι, λοιπόν, ζούσαν στα στρατόπεδα, για

ένα διάστημα στέλνονταν στην εκπαίδευσή τους να ζήσουν και κοντά σε τιμαριούχους δηλαδή κοντά σε σπαχήδες για να εκπαιδευτούν και στο κλίμα εκείνο, επέστρεφαν στα στρατόπεδα και τελικά έπαιρναν τη θέση τους στον στρατιωτικό μηχανισμό και μπαίνουν κάθε χρόνο στη διαδικασία των εκστρατειών που γίνονταν. Το ενδιαφέρον είναι σε αυτό το σώμα ότι από την εποχή του Μωάμεθ του Πορθητή και την πτώση της Κωνσταντινούπολης και μετά ο Μωάμεθ ο Πορθητής όντας πλέον πολύ ασφαλής γιατί το κύρος του με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης έγινε τεράστιο μεταξύ του λαού του, των Μουσουλμάνων, των Οθωμανών και τεράστιο μεταξύ όλων των Μουσουλμάνων, οι Άραβες είχαν προσπαθήσει σε παρελθόντες αιώνες επανειλημμένα να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη και απέτυχαν όταν οι Άραβες ήταν στρατιωτικά εξαιρετικοί στον 8ο στον 9ο αιώνα και είχε μείνει καημός στον Μουσουλμανικό κόσμο πως αυτή η μεγάλη, η σπουδαία πόλη τους ξεφεύγει ε να που το 1453 ο Μωάμεθ ο Πορθητής την καταλαμβάνει επομένως το κύρος του είναι τεράστιο στον Μουσουλμανικό κόσμο και όντας πλέον τόσο ισχυρός ο Μωάμεθ ο Πορθητής αποφασίζει να παραμερίσει κάθε αντίδραση σε σχέση με τη χρήση των γενιτσάρων στις διοικητικές θέσεις και κάνει το εξής εντυπωσιακό, στην πλειοψηφία της καιρίας σημασίας θέσεων της διοικητικής λειτουργίας της αυτοκρατορίας του τις καλύπτει με γενιτσάρους. Και αυτό είναι και το μήνυμα που περνάει και στους επόμενους Σουλτάνους η διοίκηση να είναι στα χέρια σας μέσω των δούλων σας δηλαδή των γενιτσάρων που είναι οι πιο έμπιστοι απ' όλους μέσα στην αυτοκρατορία. Είναι προφανές κατά τους μελετητές ότι οι Οθωμανοί σουλτάνοι πήραν αυτή την απόφαση να χρησιμοποιούν τόσο πια συστηματικά στη διοίκηση τους εκ στην ουσία εκ devshirme προερχομένους δούλους τους από αυτό το εκλεκτό σώμα του στρατού για να διασφαλίσουν τη δύναμή τους και να διασφαλίσουν ότι καμία άλλη τουρκική οικογένεια δεν θα γίνει τόσο ισχυρή να τους αμφισβητήσει τη διοίκηση και την εξουσία. Σε αυτό παίζανε οι σουλτάνοι πολύ επικίνδυνα διότι όπως σας είπα η τουρκική πλευρά μισούσε το γεγονός ότι έχανε την πρόσβαση στις διοικητικές θέσεις και μπαίνανε στις διοικητικές θέσεις ποιοι οι γιοι των ζιμήςδων που ήταν δεύτερης κατηγορίας πολίτες, των ζιμήςδων από πού από τα χωράφια και τις πεδιάδες της Βαλκανικής και παίρναν τη θέση των Μουσουλμάνων που ήταν πολίτες πρώτης κατηγορίας.

Και φυσικά οι σουλτάνοι παραμέρισαν και τον άλλο κίνδυνο να βρουν απέναντί τους κάποια ισχυρή συντονισμένη αντίδραση των δυσαρεστημένων ζιμήςδων οι οποίοι κατά κανόνα δεν ήταν καθόλου ευτυχείς που τα παιδιά τους άλλαζαν θρήσκευμα και έφευγαν από την κοινωνία στην οποία εκείνοι ζούσαν. Όμως, οι σουλτάνοι από τον Μωάμεθ τον Πορθητή μέχρι όπως είπαμε περίπου το τέλος του 17ου αιώνα την τήρησαν αυτή τη αρχή διότι θεώρησαν ότι είναι πολύ σημαντικό για την ισορροπία της αυτοκρατορίας. Η στάση πάντως των κατοίκων της αυτοκρατορίας απέναντι στον κύκλο αυτό των devshirme δεν είναι μονοσήμαντη, δεν είναι μονοδιάστατη. Είναι βέβαιο ότι ο μέσος ζιμής είχε αρνητικά αισθήματα γι' αυτή την εξέλιξη. Μπορεί το παιδί του να γινότανε γενίτσαρος και μέσω αυτής της πλευράς να έμπαινε αμέσως στην κατηγορία των πρώτων, την πρώτη κατηγορία όπως ήταν οι Μουσουλμάνοι, γινόταν Μουσουλμάνος άρα αμέσως πήγαινε στην πρώτη κοινωνική κατηγορία της αυτοκρατορίας, όχι απλώς στην πρώτη κοινωνική κατηγορία αλλά γινόταν ο πρώτος των πρώτων διότι οι γενίτσαροι ήταν το εκλεκτό σώμα και οι προσωπικοί

δούλοι του Σουλτάνου, άρα κοινωνικά εκτινασσόταν ο υιός. Αλλά, ο μέσος Χριστιανός δεν το επιθυμούσε αυτή την εξέλιξη και είμαστε βέβαιοι γι' αυτό διότι αν θυμάστε εκείνον τον ορισμό του Σινάν Πασά, πάλι επανέρχομαι που είναι χαρακτηριστικός που είναι του 1430, ο οποίος και λέει στους Ιωαννίτες, στους κατοίκους των Ιωαννίνων, παραδοθείτε, μην αντιστέκεστε και αν παραδοθείτε «*μήτε πιασμόν παιδίων θα κάνομεν*», τους υπόσχεται ότι δεν θα γίνει devshirme εφόσον ήθελε να τους πάρει με το μέρος τους, για να τους λέει αυτή τη φράση ότι δεν θα κάνουμε devshirme στην περιοχή σας εδώ την ευρύτερη αν παραδοθείτε ξέρει ότι μιλά σε ανθρώπους που δεν επιθυμούν το devshirme. Και από αλλού έχουμε αυτή την ένδειξη. Είναι φυσικά και τα δημοτικά τραγούδια και θρήνοι που έχουν καταγραφεί, θρήνοι γιατί έγινε devshirme στην τάδε περιοχή, όμως πρέπει να πούμε ότι υπήρχαν και άλλοι οι οποίοι δεν το 'βλεπαν έτσι διότι πολλές φορές στα φερμάνια λέει μην πάρετε κάποιον, επιλέξτε κάποιον επειδή θα σας δοθεί δωροδοκία. Ήταν προφανές ότι κάποιοι Χριστιανοί ήθελαν το παιδί τους να γίνει γενίτσαρος και προσπαθούσαν να τον εβάλουν. Επίσης, Μουσουλμάνοι επειδή αποκλείονται έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα από τις υψηλές και με κύρος διοικητικές θέσεις, υπήρχαν Μουσουλμανικές οικογένειες που επειδή ήθελαν ο γιος του να γίνει γενίτσαρος βάζαν το παιδί τους επί χρήμασι σε μία Χριστιανική οικογένεια της υπαίθρου ώστε να επιλεγεί, αυτά λένε οι Σουλτάνοι στα φερμάνια τους προσέξτε να μη γίνει αυτό να μη γίνει αυτό να μη γίνει αυτό άρα και οι Μουσουλμάνοι φυσικά ήθελαν να βάλουν το παιδί τους και κάποιοι Χριστιανοί ήθελαν να βάλουν το παιδί τους. Το 1582 καταγράφεται στην Κωνσταντινούπολη διαδήλωση μη Μουσουλμάνων οι οποίοι διαμαρτύρονται για τι δεν γίνεται devshirme στην Κωνσταντινούπολη κι έτσι τα παιδιά τους αδικούνται από αυτή την εξέλιξη. Τώρα ποιοί ήταν αυτοί που διαδήλωσαν, ήταν λίγοι, ήταν πολλοί, εξέφραζαν αίσθημα μιας μικρής μερίδας, πιθανότατα. Πάντως υπήρχαν διττά αισθήματα σ' αυτό το θέμα. Ήταν ένα πολύ λεπτό θέμα της οθωμανικής ζωής

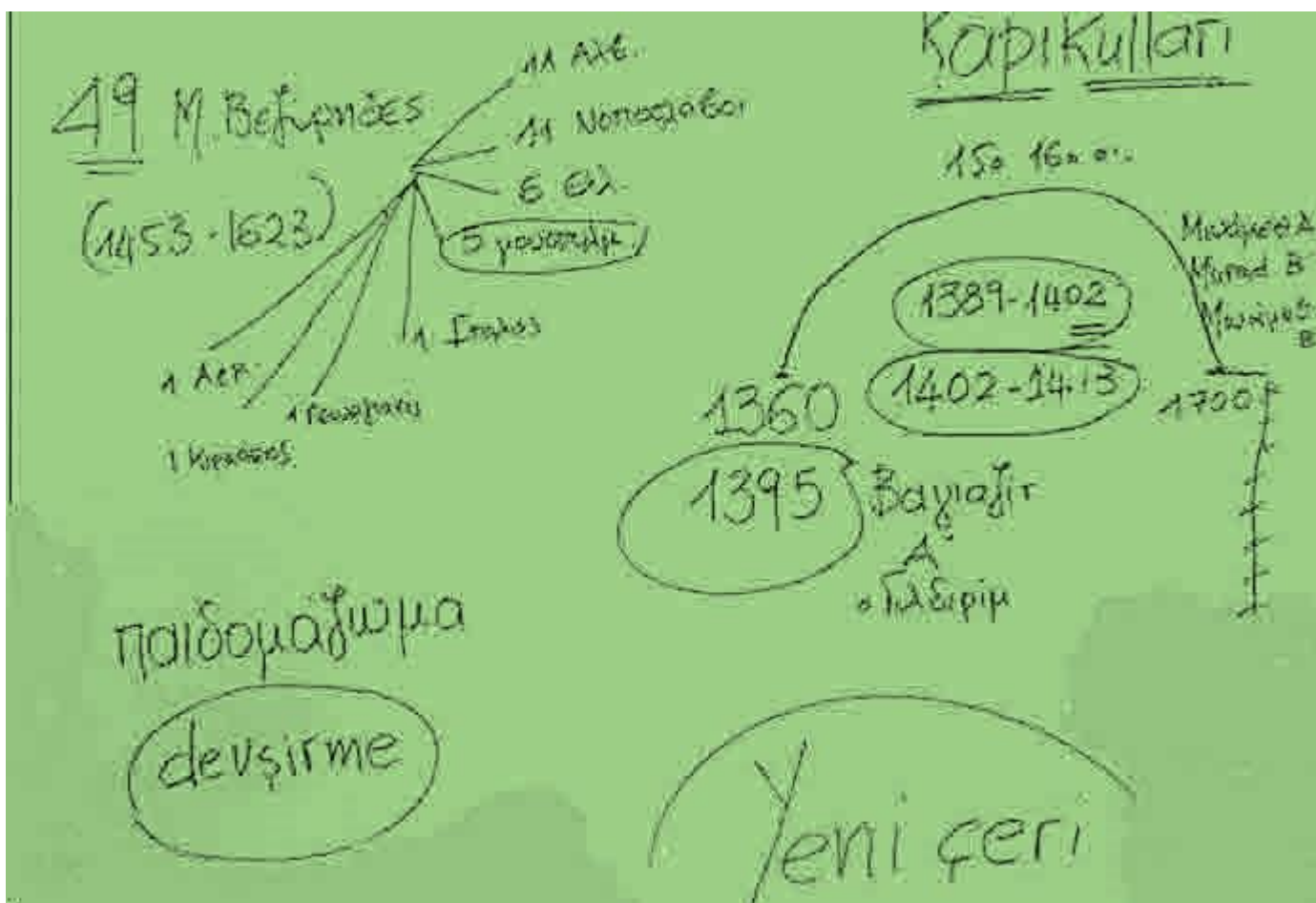
Υ 4. 2. Ήταν οι Γενίτσαροι ευτυχείς για το γεγονός ότι ήταν Γενίτσαροι; (13')

Ο Μωάμεθ ο Πορθητής, και οι επόμενοι σουλτάνοι (ο Σελίμ ο Α΄, ο μεγάλος στρατηλάτης που κατέλαβε την ανατολική πλευρά - δηλαδή την περιοχή της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, την Αίγυπτο, την Βόρεια Αφρική για (το Ισλάμ) την Οθωμανική Αυτοκρατορία – μετά ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής και μετά οι επόμενοι) τήρησαν αυτές τις αρχές που πια έθεσε ο Μωάμεθ ο Πορθητής, και τήρησαν και το γεγονός ότι ο Μωάμεθ ο Πορθητής έδωσε την διοίκηση, στην ουσία, στα χέρια των Γενιτσάρων – επιλεγμένων Γενιτσάρων από τους οποίους εκείνος επέλεγε τους διοικητές του. Και ήρθαν έτσι τα πράγματα, ώστε, από την περίοδο του (Σουλεϊμάν) του Μωάμεθ του Πορθητή, το «υπουργικό συμβούλιο» (υπουργικό εντός εισαγωγικών - το Μέγα Διβάνιον που είπαμε σε άλλο μας μάθημα) αποτελούνταν στην ουσία, κατά συντριπτική πλειοψηφία, από Γενιτσάρους, δηλαδή από γιους των απλών ζιμνιτών (zimmi) αγροτών της Βαλκανικής. Συγκεκριμένα, στο Μέγα Διβάνιον στο οποίο αναφερθήκαμε σε προηγούμενο μάθημα, εκ γενετής Μουσουλμάνοι

ήταν : ο Σουλτάνος και ο Cadıasker, δηλαδή ο επικεφαλής των Καδήδων της αυτοκρατορίας – δηλαδή ο «Υπουργός Δικαιοσύνης» (αυτός έπρεπε να είναι εκ γενετής Μουσουλμάνος). Όλοι οι άλλοι, ο Carudan Pasha (δηλαδή ο υπουργός των ναυτικών), ο Defterdaraga (δηλαδή ο υπουργός των οικονομικών), ο Yeniçeriaga (δηλαδή ο υπουργός των στρατιωτικών), ο Μέγας Βεζύρης (δηλαδή ο Πρωθυπουργός της χώρας- το δεύτερο σημαντικότερο πρόσωπο στην αυτοκρατορία) προέρχονταν από τους Γενιτσάρους. Έχει γίνει μία προσπάθεια να εντοπιστεί από τα αρχεία η προέλευση των 49 Μεγάλων Βεζύρηδων που «βεζύρεψαν» μεταξύ του 1453 και του 1623. Και με μία ανίχνευση των αρχείων φάνηκε ότι από τους 49 Μεγάλους Βεζύρηδες, οι 11 ήταν Αλβανικής καταγωγής (δηλαδή είχαν προέλθει από devşirme που έγινε στην ύπαιθρο της Αλβανίας), 11 ήταν Σέρβοι -κατά κανόνα (Νοτιοσλάβοι) [ειρήσθω εν παρόδω θεωρείται ότι τον μεγαλύτερο αριθμό προσπαθούσαν οι Οθωμανοί να τον πάρουν από τις περιοχές των Σέρβων και των Αλβανών – το devşirme γινόταν πιο εντατικά σ' εκείνες τις περιοχές- διότι οι Αλβανοί και οι Σέρβοι θεωρούνταν πάρα πολύ σκληροί πολεμιστές, πάρα πολύ άξιοι πολεμιστές, κι έτσι θέλαν να παίρνουν από κει άτομα], 6 ελληνικής καταγωγής, 1 Ιταλός, ιταλικής καταγωγής (προφανώς θα ήταν κάποιος που συνελήφθη αιχμάλωτος και έγινε Μουσουλμάνος και έγινε..), 1 από την περιοχή της Γεωργίας (η Γεωργία ήταν επίσης υπό τον Οθωμανικό έλεγχο εκεί, στον Καύκασο) [εδώ είναι η Γεωργία, στην περιοχή του Καυκάσου, δηλαδή στ' ανατολικά της Μαύρης Θάλασσας, του Ευξείνου Πόντου], 1 αρμενικής καταγωγής, 1 Κιρκάσιος και 5 Μουσουλμάνοι, Μουσουλμανικής... εκ γενετής Μουσουλμάνοι. Πώς είναι δυνατόν να είναι εκ γενετής Μουσουλμάνοι, ενώ το devşirme γίνεται μεταξύ των ζιμήδων (zimmi); Θυμάστε και το έγγραφο το οποίο είδαμε πριν, του Σουλτάνου, αναφέρεται σε Αλβανούς (και Μουσουλμάν..) και Βοσνίους, οι οποίοι επειδή είναι Μουσουλμάνοι θέλουν, και αν επιθυμούν, να δώσουν τα παιδιά τους να.. στο devşirme, να το κάνουν με δικιά τους θέληση -αν θυμάστε την διατύπωση – (ενώ οι ζιμήδες (zimmi) δεν ερωτώνταν σ' αυτό). Τι είχε συμβεί; Επειδή ανάμεσα σε πολλούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – και ιδιαίτερα βέβαια τον Μουσουλμανικό κόσμο, αλλά κι αλλού – υπήρχαν άνθρωποι που θεωρούσαν προνόμιο να γίνεται το devşirme στην περιοχή τους, οι Βόσνιοι και οι Αλβανοί – οι οποίοι μετεστράφησαν μαζικά στο Ισλάμ , οι μεν τον 16ο και 17ο αιώνα και οι δε τον 18ο αιώνα – ζήτησαν ως προνόμιο από τον Σουλτάνο, επειδή άλλαξαν σε τέτοια μεγάλη κλίμακα τη θρησκεία τους και έγιναν Μουσουλμάνοι, ειδικά στις περιοχές τους να γίνεται devşirme και μεταξύ Μουσουλμάνων, ούτως ώστε τα παιδιά τους, παρότι πλέον θα είναι παιδιά Μουσουλμάνων, να μπορούν να γίνουν γενίτσαροι - άρα να μπουν σ' αυτό το, τέλος πάντων, τόσο σημαντικό σώμα της αυτοκρατορίας, και στα όνειρά τους ήταν να γίνουν και διοικητές και Μεγάλοι Βεζύρηδες. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά καιρούς είχε πολλούς σημαντικούς και σπουδαίους Μεγάλους Βεζύρηδες. Σας θυμίζω τον Ιμπραήμ – ίσως έχετε ακούσει γι' αυτόν : ο περίφημος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής, τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του και.. τα οποία ήταν και ιδιαίτερα επιτυχή, αποτελούσε με τον Μεγάλο Βεζύρη του, που λεγόταν İbrahim, και ήταν ελληνικής καταγωγής - λεγόταν «Pargali» γιατί προέρχονταν από την περιοχή της Πάργας (δηλαδή από devşirme που έγινε στην περιοχή της Πάργας) – θεωρούνταν αυτό που θα λέγαμε σήμερα το “dream team” της αυτοκρατορίας, της οθωμανικής αυτοκρατορίας, γιατί ο Ιμπραήμ ήταν ένας άνθρωπος

καταπληκτικών ταλέντων και δυνατοτήτων, ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής ήταν επίσης ένας αξιότατος ηγεμόνας, και οι δύο μαζί κάνανε θαύματα στη διοίκησή τους τον πρώτο καιρό. Αλλά αργότερα, ενώ ήταν τόσο στενοί φίλοι και είχαν πολεμήσει μαζί και ζήσει πολλά μαζί, ήρθαν έτσι τα πράγματα που ο Σουλεϊμάν έκοψε το κεφάλι του Ιμπραήμ (καμία

έκπληξη – τα κεφάλια ήταν διαθέσιμα, όπως είπαμε, στο Σουλτάνο και έπεφταν ... τα κεφάλια των askeri, δηλαδή των διοικητών και των στρατιωτικών έπεφταν συνεχώς). Εν πάσει περιπτώσει, ο κύκλος τώρα του θέματος αυτού θα πρέπει να κλείσει και με ένα ερώτημα : οι ίδιοι οι Καρί Κουλλάρι, δηλαδή οι ίδιοι οι γενίτσαροι, ήταν ευτυχείς που ήταν γενίτσαροι ; Δεν το ξέρουμε αν... δεν είναι πουθενά γραμμένα τα αισθήματά τους. Εκείνο που ξέρουμε είναι ότι αυτό που περίμεναν οι σουλτάνοι από αυτούς, δηλαδή να είναι οι καλύτεροι στρατιώτες τους, και να είναι και οι πιστότεροι στρατιώτες τους, και οι πιο αφοσιωμένοι διοικητές, έτσι λειτούργησε. Δηλαδή οι σουλτάνοι δεν πέσαν έξω στους υπολογισμούς τους όταν στήσανε αυτό το.. αυτό το σχήμα του yeni çeri. Τώρα, θα ρωτήσει πάλι κανείς : έκαναν εξεγέρσεις οι γενίτσαροι; Διότι, για να απαντήσουμε στο ερώτημα αν ήταν ευτυχείς ή όχι, αυτό δεν μπορούμε ακριβώς να το ξέρουμε - είναι διερεύνηση αισθημάτων. Αν ήταν, οι γενίτσαροι αν ήθελαν ν' αλλάξουν την κατάσταση, είχαν τρόπο, διότι αυτοί ζούσαν στα στρατόπεδα, δηλαδή πολλοί μαζί, οργανωμένοι σε «Ορτάδες», δηλαδή σε ομάδες. Ήταν μέσα στα στρατόπεδα, είχαν πρόσβαση στα όπλα, ήταν ένα

ισχυρότατο σώμα, μπορούσαν στα στρατόπεδα να οργανώσουν μία εξέγερση που να «καεί το πελεκούδι» και να απαιτήσουν από το Σουλτάνο να πάψουν να είναι γενίτσαροι, να τον αναγκάσουν να γυρίσουν στα χωριά τους (λέω). Τέτοιου είδους εξέγερση έγινε ποτέ; Ποτέ! Εξέγερση Γενιτσάρων για να πάψουν να 'ναι Γενίτσαροι δεν έγινε ποτέ. Εξεγέρσεις Γενιτσάρων έγιναν ποτέ; Δεκάδες! Το σώμα των Γενιτσάρων από άλλη πλευρά αποδείχθηκε προβληματικό διότι, ως φαίνεται, έχοντας μεγάλη αυτοπεποίθηση, και αίσθημα δύναμης και γνωρίζοντας σε ποια θέση ανήκουν στην οθωμανική κοινωνία, οι Γενίτσαροι κάθε τόσο έκαναν εξεγέρσεις για να έχουν ακόμη μεγαλύτερα προνόμια : να αυξηθεί ο μισθός τους (γιατί πληρώνονταν με μισθό, δεν ήταν σαν τους σπαχήδες –που οι σπαχήδες αμείβονταν έμμεσα μέσω της γεωργικής παραγωγής- οι γενίτσαροι αμείβονταν με μισθό), λοιπόν, άμα αργούσε λίγο να 'ρθεί ο μισθός τους, ορμούσαν σε κάποιες συνοικίες, τις καίγανε, μαζεύονταν έξω απ' το ανάκτορο, κάνανε διαδηλώσεις και... γενικά ήταν επιρρεπέστατοι σε εξεγέρσεις και, τέλος πάντων, αναστατώσεις και εκβιασμούς προς τους σουλτάνους - για να γίνουν περισσότερο γενίτσαροι, όχι λιγότερο γενίτσαροι. Στο ερώτημά μας, λοιπόν, αν ήταν ευτυχείς ή όχι, από τουλάχιστον αυτές τις... τις αναταραχές, τις οποίες δημιουργούσαν, δεν δημιουργούσαν παρά για να έχουν περισσότερα προνόμια. Επομένως θεωρούσαν τον εαυτό τους προνομιούχο και, μάλιστα, είχαν συνείδηση του πόση δύναμη είχαν στην πρόσβασή τους στην πολιτική εξουσία και σ' αυτό χαρακτηριστικό είναι το εξής, η εξής ιστορία : ο Μωάμεθ ο Πορθητής, όπως είπαμε, έστησε το μηχανισμό, όλους τους κανόνες, και διοικούσε πλέον την Αυτοκρατορία του για δεκαετίες μέσω.. με τους Γενίτσαρους του - τους επιλεγμένους, δηλαδή, από το σώμα Γενιτσάρων. Το υπουργικό συμβούλιο (το Μέγα Διβάνιον), είχε και μία θέση – επίσης πολύτιμη, σπουδαία θέση – του Νιζανσι, δηλαδή είναι ο γραμματέας (θα λέγαμε ο πρόεδρος της Βουλής κατά κάποιον τρόπο/ο γραμματέας) – ήταν σημαντικός, σημαντική θέση. Προς το τέλος της ζωής του, ο Μωάμεθ ο Πορθητής, απεφάσισε στη θέση του Νιζανσι, δηλαδή του γραμματέα του υπουργικού συμβουλίου, να βάλει έναν μη γενίτσαρο. Σουλτάνος ήτανε, είχε το μαχαίρι, είχε το πεπόνι, και είπε «εντάξει βρε παιδί μου, θα βάλω αυτόν» - και δεν ήταν γενίτσαρος. Μόλις μαθεύτηκε ο θάνατος του Μωάμεθ του Πορθητή, γενίτσαροι μπήκαν μέσα στο παλάτι, συνέλαβαν τον Μεχμέτ, αυτόν που ήταν Νιζανσι, όπως σας είπα, τον έσυραν στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης, τον έκοψαν σε κομματάκια, και πέταξαν τα κομμάτια στο ανάκτορο, δίνοντας μήνυμα στον επόμενο Σουλτάνο «πρόσεξε μη δε βάλεις γενίτσαρους στις θέσεις διοίκησης, γιατί, εδώ θα μας βρεις... » Ήταν, επομένως το σώμα των γενιτσάρων δεν ήταν αστεία υπόθεση. Ήταν απ' όλες τις πλευρές μεγάλης σημασίας σώμα.

V 4. 2. 7 Εκφυλισμός του σώματος των Γενιτσάρων. Οι "αγανακτισμένοι". (17')

Τα πράγματα τώρα με το σώμα των γενιτσάρων θ' αρχίσουν σιγά-σιγά ν' αλλάζουν. Και θ' αρχίσουν σιγά-σιγά ν' αλλάζουν - για περίπου εκατό χρόνια παρέμειναν όπως σας το είπα (δηλαδή από το 1450 έως περίπου στο 1570 τα πράγματα παραμένουν όπως είπαμε) – όμως, οι γενίτσαροι, αυτά τα εκατόν είκοσι-τριάντα χρόνια, στα οποία αναφερόμαστε, έχοντας μεγάλη πεποίθηση για τη δύναμή τους, διεκδικούν σταθερά, ανάμεσα στα άλλα

που πιέζουν, να τους δοθεί απ' τους σουλτάνους είναι το δικαίωμα να παντρεύονται (γιατί όπως σας είπα σε προηγούμενο, οι γενίτσαροι παρέμεναν μέσα στα στρατόπεδα, δεν παντρεύονταν, δεν μπορούσαν να λείψουν απ' τα στρατόπεδα, ούτε να έχουν δικιά τους οικογένεια). Όμως οι γενίτσαροι πιέζουν τους σουλτάνους σταθερά να μπορούν να παντρευτούν (α), και δεύτερον, ένα άλλο προνόμιο το οποίο επιδιώκουν είναι τα παιδιά τους να γίνουν γενίτσαροι – να 'χουν το προνόμιο. Αυτό δεν ήταν εύκολο, διότι οι ίδιοι ήταν πλέον Μουσουλμάνοι, τα παιδιά τους θα 'ταν εκ γενετής Μουσουλμάνοι, και ήταν αντίθετο αυτό στους κανόνες των γενιτσάρων τους οποίους εκθέσαμε. Ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής κάποια στιγμή ενδίδει στο αίτημα των γενιτσάρων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να παντρεύονται ενόσω είναι γενίτσαροι και είναι σε δράση. Διότι, οι γενίτσαροι μέχρι τότε, παντρεύονταν αφού παίρναν σύνταξη, και ήταν σε μεγάλη ηλικία, αποκτούσαν παιδιά σε μεγάλη ηλικία -αν αποκτούσαν παιδιά. Οι γενίτσαροι ζητούσαν να παντρευτούν κανονικά, σαν όλους τους άλλους ανθρώπους, οι σουλτάνοι αντιστέκονταν, κάποια στιγμή ο Σουλτάνος τους το παραχώρησε -ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής. Μετά το θάνατο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, οι γενίτσαροι πιέζουν για το επόμενο που επιθυμούν : τα παιδιά τους να γίνονται επίσης γενίτσαροι, να επιλέγονται δηλαδή στο σώμα των γενιτσάρων, και τελικά αυτό το επιτυγχάνουν – αρχές του 17ου αιώνα. Αφής στιγμής επιτυγχάνουν αυτό το προνόμιο, όλη η ισορροπία που είχαν στήσει οι σουλτάνοι μέχρι τότε, θα καταρρεύσει. Όχι άμεσα, αλλά θα καταρρεύσει εκ των πραγμάτων, γιατί, αφού οι σουλτάνοι δέχονται να τοποθετούνται στο σώμα των γενιτσάρων παιδιά εκ γενετής Μουσουλμάνων, αυτό δίνει σε ολόκληρη την Μουσουλμανική κοινωνία της αυτοκρατορίας - η οποία επί αιώνες είναι έξαλλη για το γεγονός ότι τα δικά τους παιδιά δεν μπορούν να μπουν σ' αυτό το σώμα των γενιτσάρων – το πάτημα για να πιέσουν τον σουλτάνο να διευρυνθεί το devşirme προς την πλευρά των Μουσουλμάνων – όλων. Έτσι, σταδιακά, αρχίζουν και μπαίνουν Μουσουλμάνοι μέσα στο σώμα, το σώμα μες στον 17ο αιώνα αρχίζει να γίνεται ένα σώμα όχι επιλέκτων πλέον, αλλά υπεισέρχεται η διαφθορά, οι επιθυμούντες τα παιδιά τους Μουσουλμάνοι να γίνουν μέλη του σώματος αρχίζουν να δωροδοκούν (στην οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ήταν δύσκολο να γίνεται αυτό), να δωροδοκούν διάφορα πρόσωπα που ήταν μέσα στα πράγματα ώστε τα παιδιά τους να γίνονται γενίτσαροι. Στα μέσα ήδη του 17ου αιώνα δεν είναι πια το γενιτσαρικό σώμα το επίλεκτο σώμα που ήταν μέχρι τότε, δηλαδή ολιγάριθμο και υψηλών αποδόσεων, αρχίζει να γεμίζει τα στρατόπεδα με άτομα τα οποία δεν είναι σωστά επιλεγμένα, ούτε έχουν και την μεγάλη επιθυμία να γίνουν πραγματικά οι «σκληροτράχηλοι στρατιωτικοί» και οι «αφοσιωμένοι πολιτικοί - διοικητές». Στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα το πράγμα έχει «ξεχειλώσει», το σώμα γίνεται μεγάλο – και μεγάλο – και μεγάλο, το κράτος πληρώνει μισθούς, κι έτσι πως φτάσαν τα πράγματα, στο 1695 βγαίνει σουλτανικό φερμάνι με το οποίο ανακοινώνεται το τέλος του devşirme (αλλ. devshirme). Μάλιστα... ή θα 'λέγε κανείς ότι έληξε το 1695 το devşirme, δηλαδή το παιδομάζωμα, και, ως φαίνεται, έληξε [η τελευταία ένδειξη/απόδειξη ότι έγινε οποιουδήποτε τύπου παιδομάζωμα, είναι του 1705,

δηλαδή δέκα χρόνια μετά από αυτό το φιρμάνι, που γνωρίζουμε ότι έγινε στην Νάουσα της Μακεδονίας προσπάθεια *devşirme* - παιδομαζώματος, εξεγέρθηκαν κάτοικοι -και οι αρματωλοί τους βοήθησαν σ' αυτό (και τελικά συνελήφθησαν οι πρωτεργάτες της εξέγερσης)- και λόγω αυτού του γεγονότος έχουμε έγγραφα που μας εξηγούν τι έγινε στη Νάουσα και ξέρουμε ότι έγινε προσπάθεια]. Πώς και γιατί έγινε αυτή η προσπάθεια *devşirme* δεν ξέρουμε, αλλά μετά το 1705 δεν υπάρχει πλέον *devşirme*. Τελείωσε το παιδομάζωμα. Τι έχει μείνει; Το σώμα των γενιτσάρων. Το σώμα των γενιτσάρων δεν έπαψε να υπάρχει, υπάρχει ένα σώμα που λέγεται «*yeni çeri*», είναι πλέον ένα σώμα χαλαρό, ένα σώμα που δήθεν οι άνθρωποι που γίνονται γενίτσαροι μένουν στα στρατόπεδα (κανονικά πρέπει να μένεις στα στρατόπεδα, αλλά επειδή παντρεύονται, έχουνε..), οι περισσότεροι γενίτσαροι – που πια γίνονται γενίτσαροι – πληρώνουν για να γίνουν γενίτσαροι, δωροδοκώντας δηλαδή, γίνονται γενίτσαροι (πάει πλέον η αξιοκρατική επιλογή κ.λ.π. κ.λ.π.), και γίνονται γενίτσαροι γιατί; για να παίρνουν τον μισθό, διότι οι γενίτσαροι πληρώνονταν με μισθό. Αφού έπαιρναν τον μισθό, δεν – πολλοί από αυτούς – δεν βρίσκονταν στα στρατόπεδα, μέναν στα σπίτια τους, είχαν άλλα επαγγέλματα (ο άλλος ήτανε τεχνίτης, ο άλλος ήταν χασάπης, ο τρίτος ήτανε χαμάλης), η υπηρεσία δεν ήξερε κι ακριβώς πόσους πια έχει, καθώς δωροδοκία -την- δωροδοκία γραφότανε στους καταλόγους άτομα τα οποία δεν είχανε σχέση, αλλά γραφότανε για να παίρνουν το μισθό στο σπίτι τους. Άρα, εκεί πια στο 18ο αιώνα, καθώς προχωράει ο 18ος αιώνας, το σώμα των γενιτσάρων δεν έχει καμία σχέση με το παλαιό σώμα (του 15ου και του 16ου αιώνα), ούτε κοινωνικά, ούτε στρατιωτικά, η Αυτοκρατορία δεν έχει.. δεν έχει πια αυτό το επίλεκτο σώμα – αντιθέτως, όμως, πληρώνει πάρα πολλά χρήματα, ενώ δεν έχει το στρατό που θέλει, και επειδή δεν έχει το στρατό που θέλει πληρώνει πλέον (απ' τον 18ο αιώνα, επειδή δεν έχει επίλεκτο σώμα) για να έχει επίλεκτο σώμα – ενώ πληρώνει τόσα πολλά χρήματα, στους δήθεν γενιτσάρους - αναγκάζεται να μισθώσει μισθοφόρους, και τα επίλεκτα σώματά της, στην αυτοκρατορία, στο τέλος του 18ου-αρχές 19ου αιώνα, δεν είναι πλέον οι γενίτσαροι (υπάρχει το σώμα των γενιτσάρων, μάχεται δώθε-κείθε, αλλά, δεν είναι πια το «σώμα των γενιτσάρων»). Ποιοι τα βγάζουν πέρα στους πολέμους των Οθωμανών; Μισθοφόροι που, κατά κανόνα, είναι Τουρκαλβανοί. Η λέξη «τουρκ-» στο Αλβανός μπροστά δεν σημαίνει «Τούρκος», σημαίνει «Μουσουλμάνος», όπως και στη λέξη «Τουρκοκρητικός», το «τουρκ-» δεν σημαίνει «Τούρκος» - οι Τουρκοκρητικοί ήταν Κρητικοί, ήταν Έλληνες – αλλά το «τουρκ-» σημαίνει Μουσουλμάνος Κρητικός. Λοιπόν, οι Τουρκαλβανοί (διότι άλλωστε στην Αλβανία σας θυμίζω στον δέκατο... μέσα του 18ου αιώνα είχε αλλάξει μαζικά – κατά 70% οι κάτοικοί της είχαν γίνει Μουσουλμάνοι), οι Αλβανοί φημίζονταν για την πολεμικότητά τους και την σκληρότητά τους και την αντοχή τους κ.λ.π., επομένως οι Οθωμανοί σουλτάνοι δημιουργούν σώματα Τουρκαλβανών (σας θυμίζω ότι και στην επανάσταση του 1821, που γίνεται σ' αυτήν την ζώνη των πραγμάτων, δηλαδή αρχές-στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα, οι Έλληνες συνήθως απέναντί τους έχουν τουρκαλβανικά οθωμανικά στρατεύματα, οι οποίοι και πληρώνονται επιπλέον από το δημόσιο ταμείο). Και, προσέξτε να δείτε τώρα, στον 17ο αιώνα ήδη η Αυτοκρατορία είχε αρχίσει να βλέπει τα προβλήματά της, το 1683, δηλαδή πριν ακόμα ανακοινωθεί το τέλος του *devşirme* (σας θυμίζω ότι οι Οθωμανοί/ο οθωμανικός στρατός δεν μπόρεσε να

καταλάβει την Βιέννη και αυτό ήταν μια τομή στην οθωμανική αυτοκρατορία/ιστορία, έχασε και την Ουγγαρία, και άρχιζε/αρχίζει πια η υποχώρηση των πραγμάτων - μπαίνει σε καθαρή παρακμή), οι σουλτάνοι μπαίνουν σε διαδικασίες αλλαγών, θέλουν να αναστρέψουν τα πράγματα, να διαλύσουν το σώμα των γενιτσάρων (για να μην πληρώνουν τα απίθανα χρήματα τα οποία πληρώνουν χωρίς αντίκρισμα), αλλά πλέον το σώμα των γενιτσάρων- αυτό το σώμα των γενιτσάρων, το διεφθαρμένο, το χαλαρωμένο, το απίθανο σε αριθμό σώμα των γενιτσάρων – κάθε φορά που οποιοσδήποτε σουλτάνος, επί εκατόν-τόσα χρόνια προσπαθεί να αγγίξει το σώμα για να το διαλύσει, τότε συνενώνονται, βγαίνουν στους δρόμους, καίνε συνοικίες, σκοτώνουν σουλτάνους (τον έναν μετά τον άλλον), μαζί τους ενώνονται οι φοιτητές των μεντρεσέδων... είναι οι περίφημες διαμαρτυρίες, είναι... είναι αγανακτισμένοι. Βγαίνουν στους δρόμους αγανακτισμένοι εναντίον της οθωμανικής κυβέρνησης – γιατί πάει να πειράξει «τα ιερά και τα όσια», δηλαδή το σώμα των γενιτσάρων (που όμως είπαμε τι είναι), οι “ulema”, δηλαδή οι θεολόγοι – το ιερατείο ας πούμε, το Μουσουλμανικό ιερατείο – επίσης μπαίνει σ’ αυτή τη διαδικασία των διαδηλώσεων και των εξεγέρσεων... Είναι δηλαδή μια κοινωνική αντίδραση – κυριολεκτικά αντίδραση, αυτό που λέμε αντίδραση, ενός μεγάλου κομματιού της κοινωνίας απέναντι στους σουλτάνους που προσπαθούν να εκσυγχρονίσουν την οθωμανική κοινωνία και βρίσκουν απέναντί τους τα πιο συντηρητικά και αντιδραστικά στοιχεία αυτής της κοινωνίας, που είναι βολεμένα στα προνόμιά τους. Και φυσικά, είναι αγανακτισμένα, αυτά τα τμήματα της οθωμανικής κοινωνίας, διότι, απέναντι στους σουλτάνους, τους οποίους κατηγορούν ότι δε σέβονται «τα ιερά και όσια», ότι δε σέβονται την αξιοπρέπεια των Οθωμανών, και προσπαθούν να κάνουν τους Οθωμανούς να μοιάσουν με τους «ελεεινούς δυτικούς», που είναι άπιστοι (ενώ εμείς είμαστε πιστοί κ.λ.π.) – αποδίδουν ηθικές κατηγορίες απέναντι στους σουλτάνους – ακριβώς για να μην αλλάξει τίποτε και να κρατήσουν τα προνόμιά τους. Οι σουλτάνοι – ο ένας μετά τον άλλον – δεν βρίσκουν λύση στο πρόβλημα, η αυτοκρατορία, η οθωμανική Αυτοκρατορία στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα ζει απίθανες ιστορίες συγκρούσεων, ταραχών (κεφάλια σουλτάνων πετιούνται από τα παράθυρα του παλατιού), και το όλο θέμα λήγει το 1826 όταν σουλτάνος γίνεται ο Μαχμούτ ο Β΄ (Mahmud II). Ο Μαχμούτ ο Β΄ μας είναι γνωστός, γιατί είναι ο σουλτάνος της εποχής της ελληνικής επανάστασης – αυτός διαχειρίστηκε τα πράγματα την περίοδο της ελληνικής επανάστασης. Ο Μαχμούτ ο Β΄ αποδεικνύεται ως προς το ζήτημα αυτό, του εσωτερικού μετώπου, επιτυχημένος, είναι μετά από μια σειρά αυτοκρατόρων/ σουλτάνων που δεν μπόρεσαν να νικήσουν το σώμα αυτό των «δήθεν» αγανακτισμένων, διαμαρτυρομένων γενιτσάρων – βιαιοτάτων γενιτσάρων – να λήξει αυτό το σώμα. Τελειώνει το σώμα των γενιτσάρων το 1826 από τον Μαχμούτ τον Β΄, που είναι ο πρώτος σουλτάνος που προλαβαίνει να κόψει εκείνος τα κεφάλια των επικεφαλής των γενιτσάρων και εξ αυτού να καταλαγιάσει όλο το σύστημα πριν του κόψουν το δικό του κεφάλι. Έτσι το σώμα των γενιτσάρων έληξε το 1826. Στην ελληνική ιστορία μας ενδιαφέρει πάρα πολύ το πρώτο τμήμα της πορείας των γενιτσάρων

(που εμπεριείχε το *devşirme* κ.λ.π.). Μας ενδιαφέρει και το δεύτερο τμήμα της εξέλιξης του γενιτσαρικού σώματος (που δεν εμπεριέχει πλέον *devşirme*, δηλαδή παιδομάζωμα), αλλά που παίζει ρόλο στα εκφυλιστικά φαινόμενα της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Και όταν μία κοινωνία παραπαίει, βρίσκεται εκτεθειμένη στην ανομία, στη βία προνομιάτων ομάδων που δεν επιτρέπουν να λειτουργήσει θεσμοί και συστήματα, φυσικά κι αυτό αντανακλάται και στην ζωή των κατοίκων, των υπολοίπων κατοίκων. Οι γενίτσαροι, στα τελευταία διακόσια χρόνια της παρακμής της αυτοκρατορίας, είναι συνώνυμοι με τον «αλήτη», με τον εγκληματία, διότι κάθε τόσο, για να εκβιάσουν τους σουλτάνους, ορμούσαν σε συνοικίες, τις λεηλατούσαν, τις καίγανε – λες και ήτανε εχθρική περιοχή – άρα, πολλοί απ’ τους προγόνους μας βρεθήκανε μπροστά σε τέτοιες καταστάσεις σε πόλεις (κυρίως εκεί γίνονταν), έβλεπαν τις περιουσίες τους να καταστρέφονται αλλά – όλοι τις βλέπανε - αλλά και οι πρόγονοί μας. Επομένως και αυτό το σώμα, το σώμα των γενιτσάρων, έχει πολύ μεγάλη σημασία για την ιστορία του νέου ελληνισμού, στο βαθμό που οι Έλληνες, αυτήν την εποχή, μετείχαν ή ήταν εκτεθειμένοι στα γεγονότα που σας είπα.

4. 3: Ο Οθωμανικός στόλος και οι νησιώτες - Πειρατεία και κούρσος στο Αιγαίο. (39')

V 4. 3. 1 Οι ναύτες του Οθωμανικού στόλου. (10')

Ολοκληρώσαμε αυτά που θα θέλαμε να πούμε, τα κεντρικά τουλάχιστον θέματα, που αφορούσαν δύο τμήματα του Οθωμανικού στρατού, που συνδέονται πάρα πολύ και με την ιστορία του Νέου Ελληνισμού, δηλαδή το σώμα των Σπαχήδων και το σώμα των Γενιτσάρων. Ωστόσο είναι χρήσιμο, να σταθούμε και στο ναυτικό των Οθωμανών. Οι Οθωμανοί δεν είχαν παράδοση στη θάλασσα, όμως σταδιακά την απέκτησαν χωρίς να γίνουν ποτέ σπουδαία ναυτική δύναμη. Το αποκορύφωμα της δύναμης του Οθωμανικού ναυτικού τοποθετείται στον 16ο αιώνα. Τότε υπήρξαν και οι μεγάλοι τους Καπουδάν Πασάδες και σπουδαίοι ναυτικοί, αν θυμάστε αναφερθήκαμε στον Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα - Hayreddin Barbarossa μάλιστα είδαμε και την μορφή του σε προηγούμενό μας μάθημα.

Επίσης τον πολύ σπουδαίο ναύαρχο τον Πιρί Ρείς -Piri Reis ο οποίος άφησε και μια χαρτογράφηση του Αιγαίου. Εκείνος τον 16ο λοιπόν αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχει να παρουσιάσει σημαντικούς ναυτικούς στο πηδάλιο του στόλου της, εννοώ του

κρατικού, του πολεμικού στόλου, όμως δεν κράτησε για πολύ αυτή της η υψηλή απόδοση, γενικά μπροστά στους στόλους των σπουδαίων ναυτικών δυνάμεων της Ευρώπης, όπως ήταν οι Άγγλοι, οι Γάλλοι, οι Ολλανδοί, οι Πορτογάλοι, οι Ισπανοί. Οι Οθωμανοί μειονεκτούσαν. Κάποιες περιόδους πολύ, άλλες περιόδους λιγότερο, εν αντιθέσει με τη στεριά στην οποία παρουσίαζαν υπεροχή για πολύ μεγάλο διάστημα. Τώρα, το ναυτικό

τους από τον 17ο αιώνα, αποτελείται από ιστιοφόρα πλοία πλέον, και εξ αυτού η Οθωμανική πλευρά, αποφασίζει να στελεχώνει τα ιστιοπλοϊκά της πλοία με ναύτες οι οποίοι να γνωρίζουν από θάλασσα. Τα κωπήλατα πλοία μπορούσαν να κινούνται με δούλους, έχει τελείως άλλη συμπεριφορά στη θάλασσα ένα κωπήλατο πλοίο από το ιστιοφόρο και γενικά τα ιστιοφόρα απαιτούν πολλή μεγαλύτερη ναυτοσύνη. Εξ' αυτού από τον 16ο αιώνα αρχίζει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ένας θεσμός, του οποίου βέβαια όπως σε όλα, οι αρχές είναι πιο πριν, καθ' όσον οι Οθωμανοί, έτσι κι αλλιώς από τα νησιά τα οποία κατελάμβαναν, όπως είπαμε σταδιακά κατέλαβαν τα νησιά του Αιγαίου, συγκρουόμενοι σε αδυσώπητες συγκρούσεις με Γενοβέζους, κυρίως Βενετούς, ιππότες του Αγ. Ιωάννου κ.λ.π. Τους πήρε πάνω από έναν αιώνα για να καταφέρουν να έχουν καλή πρόσβαση στο Αιγαίο και πάνω από δυο αιώνες για να το ελέγξουν με μεγάλο κόστος από την δικιά τους πλευρά. Όπως και από την άλλη πλευρά βέβαια. Όμως αφ' ης στιγμής μπαίνουν στην διαδικασία του πιο εξελιγμένου ναυτικού τους χρειάζονται πιο ειδικευμένοι βοηθοί μέσα στα πλοία τους. Τα πλοία τους ήταν πολεμικά. Όταν γίνονταν μάχες δηλαδή, την μάχη την έδιναν σώματα στρατού. Πάνω στα πλοία ήταν σώματα στρατού τα οποία πολεμούσαν, χρησιμοποιούσαν τα κανόνια των πολεμικών πλοίων. Εξ' άλλου οι μάχες τότε, οι ναυμαχίες, γίνονταν πολλές φορές, εξελίσσονταν σε πεζομαχίες, καθώς τα πλοία έρχονταν πολύ κοντά και πηδούσε ο ένας στο πλοίο του άλλου και πολεμούσε. Όμως καθώς τα κανόνια γίνονταν και καλύτερα και αποτελεσματικότερα και με μεγαλύτερη βολή σταδιακά πια οι ναυμαχίες έγιναν σε αυτό που ξέραμε δηλαδή συγκρούσεις πλοίων που είναι σε απόσταση και χτυπιούνται μεταξύ τους με τις μπάλες των κανονιών τους. Όμως χρειάζονται πολύ ικανοί ναύτες για τον χειρισμό της κίνησης των πλοίων. Τέτοιοι υπήρχαν στα νησιά του Αιγαίου τα οποία από τον 16ο αιώνα πλέον οι Οθωμανοί ελέγχουν σχεδόν πλήρως, από τον 17ο αιώνα πλήρως. Έτσι οι Οθωμανοί, έκαναν το εξής. Στα νησιά, τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου ήταν προνομιούχα νησιά, ακόμα κι εκείνα στα οποία υπήρχαν κάτοικοι Μουσουλμάνοι, επίσης είχαν πάρει προνόμια, γραπτά προνόμια, από τους Σουλτάνους κατά διάφορες εποχές, και επίσης πάρα πολλά νησιά, ήταν τελείως σε άλλη κλίμακα διοίκησης διότι όπως στα πολύ ψηλά βουνά, το έχουμε ξαναπεί, τα μικρά νησιά, των Κυκλάδων ιδίως και της Δωδεκανήσου, δεν είχαν σχεδόν σχέση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, παρά της πληρώνουν κάποιον φόρο. Όμως οι Οθωμανοί, σκέφτηκαν ότι σε αυτά τα νησιά και τα παράλια, μπορούν να παίρνουν έναν φόρο που πολύ θα τους εξυπηρετούσε, άλλου τύπου. Όχι σε χρήμα, αλλά σε εργασία ή σε υλικά. Δηλαδή τι έκανε ο οθωμανικός στόλος; Εξέθετε στον Καπουδάν Πασά τις ανάγκες του, σε πανιά, σε σχοινιά, σε πίσσα για τα καλαφατίσματα, σε ξυλεία, σε υλικά γενικά. Εξέθετε τις ανάγκες για νέα πλοία, διότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία διέθετε ναυπηγεία, πολλές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν κατάφυτη από δέντρα και πεύκα κ.λ.π. Έτσι υπήρχαν ταρσανάδες και ναυπηγεία οθωμανικά σε διάφορα σημεία της αυτοκρατορίας. Οι Οθωμανοί ήταν σε θέση να αναπληρώνουν τα καταστραμμένα πλοία του στόλου τους μετά τις ναυμαχίες με θαυμαστό τρόπο και επομένως τους χρειάζονται νέα πλοία, ή δίδονταν στοιχεία πόσα νέα πλοία μας χρειάζονται, πόσα χάσαμε, τι επισκευές μας χρειάζονται, πόσοι κορμοί δέντρων μας χρειάζονται κ.λ.π., όλα αυτά στέλνονταν στον Καπουδάν Πασά και αποφασίζονταν από την οθωμανική διοίκηση ότι θα τα ζητήσουν τα

υλικά από αυτήν την περιοχή, από αυτό το νησί τόσα, από αυτά τα παράλια τόσα, από εκείνη την περιοχή τόσα, ανάλογα με τα υλικά που ήταν κοντά τους. Σε διάφορα παράλια ας πούμε που είναι όχι νησιωτικά ενδεχομένως, αλλά είναι παράλια που συνδέονται με μια ενδοχώρα με πλούσια δασοβλάστηση ζητιούνται από εκείνους, κορμοί δέντρων τόσοι, να σταλθούν στον τάδε ναύσταθμο, στο τάδε ναυπηγείο. Από άλλα νησιά βαμβάκι για να φτιαχτούν και έτοιμα πανιά, και σε άλλα, άλλα υλικά. Έτσι, αυτά μια φορά τον χρόνο, έρχονταν δηλαδή διαταγές στα νησιά, οι διαταγές προέρχονταν από τον Καπουδάν Πασά, ο Καπουδάν Πασάς είχε την ευθύνη του στόλου και των παραλίων των νησιών. Ο Καπουδάν Πασάς έπαιρνε τις αποφάσεις μαζί με τον ας πούμε υφυπουργό του που λεγόταν Δραγουμάνος του στόλου. Ο Δραγουμάνος του στόλου από το 1700 και μετά κατά κανόνα είναι ελληνικής καταγωγής, Χριστιανός Ορθόδοξος με ελληνοφωνία, κατά κανόνα είναι Φαναριώτης, δηλαδή συνδέεται με αυτή τη ζώνη την κοινωνική της ελληνικής ζωής, και Χριστιανικής Ορθόδοξης κοινωνίας που συνδέεται με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, κατοικεί κοντά στο Φανάρι ή στο Φανάρι που βρίσκεται και το Πατριαρχείο, και προμηθεύει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στελέχη διοίκησης τέτοια, σαν τον Δραγουμάνο του στόλου που η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν θέλει να είναι Μουσουλμάνος, τον θέλει Χριστιανό Ορθόδοξο, διότι ο Καπουδάν Πασάς τις διαταγές του και τις αγωνίες του και τις ενστάσεις τους και όλα τα ζητήματα για θέματα που αφορούν το Αιγαίο, τα παράλια και τα νησιά θα τα μεταφέρει στον Δραγουμάνο του στόλου και ο Δραγουμάνος του στόλου θα τα μεταφέρει στους νησιώτες και τους κατοίκους των παραλίων διότι εκείνος στις περιοχές αυτές όπου ομιλείτε η ελληνική γλώσσα, είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και έρχεται σε καλύτερη επαφή με ανθρώπους οι οποίοι δεν γνωρίζουν καθόλου τους Τούρκους, διότι όπως είπαμε δεν κατοικεί καθόλου Τούρκος, ούτε καν διοικητής, στα περισσότερα από αυτά. Διοικούνται από την τοπική τους αυτοδιοίκηση, έτσι έρχεται μήνυμα στα νησιά, για το τί πρέπει να έχουν έτοιμο, την τάδε εποχή και να καταβληθούν, να μεταφερθούν στην τάδε περιοχή. Όλα αυτά θεωρούνται για τους Οθωμανούς τμήμα του φόρου που πρέπει να πληρώσουν αυτές οι περιοχές. Σε κάποια νησιά που φημίζονται για τους ναύτες τους, δεν ζητούν υλικά, παρά ζητούν ναύτες. Ναύτες, έναν αριθμό ναυτών δηλαδή, οι οποίοι θα σταλθούν στον ναύσταθμο για να επανδρώσουν τα πλοία πριν φύγουν τον καλό καιρό, δηλαδή αποπλεύσουν από τον ναύσταθμο εκεί Απρίλιο μήνα, για να περιπλεύσουν, για να εποπτεύσουν ή να συγκρουστούν με άλλους στόλους.

Υ 4. 3. 2 Οι ναυτικές κοινότητες και οι υποχρεώσεις τους απέναντι στον Οθωμανικό στόλο. (10')

Σας διαβάζω ένα φερμάνι από αυτά που ζητούν ναυπηγούς, διότι δεν ζητούνται μόνο ναύτες αλλά και ναυπηγοί και άτομα που μπορούν να βοηθήσουν στη ναυπήγηση των πλοίων, όπως ξυλουργοί, όπως σιδηρουργοί κ.λ.π., και ναύτες, αυτοί είναι οι πολυτιμότεροι, οι οποίοι θα κινήσουν τα πλοία. Ένα φερμάνι του 1714, των αρχών του 18ου αιώνα του Σουλτάνου Αχμέτ Γ' που στέλνεται στη Χίο και ζητάει ο Αχμέτ από τους εντεταλμένους της Χίου το εξής :

"Παρισταμένης ανάγκης αποστολής των εν Χίω ξυλουργών, κατασκευαστών ελίκων και τορνευτών, ως χρηζόντων επισκευής κατά το αίσιον τούτον έτος απάντων των εν τω αυτοκρατορικώ μου ναυστάθμω πολεμικών πλοίων κορβετών, φρεγατών και φορτηγίδων του αυτοκρατορικού στόλου, εξεδόθη ένδοξον φερμάνιόν μου, όπως συνεργεία του εν Χίω ναυπηγού Γεωργίου, του επιστάτου του αυτοκρατορικού μου ναυστάθμου και συμφώνως τω υπό του αυτοκρατορικού μου ναυστάθμου δοθέντι καταλόγω, αποστείλεις και παραδώσεις ως τάχιστα (δηλαδή το ταχύτερο) εις τον αυτοκρατορικό μου ναύσταθμο άπαντας ανεξαιρέτως τους εν Χίω

Εικόνα 52

Ο Δραγουμάνος του στόλου έστειλε τους λεβέντες, να μια εικόνα λεβέντη δηλαδή ναύτη του Οθωμανικού στόλου
 αποστείλεις και παραδώσεις ως τάχιστα (δηλαδή το ταχύτερο) εις τον αυτοκρατορικό μου ναύσταθμο άπαντας ανεξαιρέτως τους εν Χίω

υπάρχοντας ξυλουργούς, κατασκευαστάς ελίκων και τορνευτάς, άπεχε δε λίαν του να επιτρέψεις την απόκρυψιν έστω και ενός εκ των ως είρηται καταλόγω αναφερομένων τεχνουργών".

Στην περίπτωση δηλαδή αυτή το 1714 ο Σουλτάνος απαιτεί να σταλούν στον ναύσταθμο όλοι οι ειδικευμένοι σε αυτές τις εργασίες τεχνίτες από την Χίο. Από τις Σπέτσες, από τα Ψαρά, από την Ύδρα βεβαίως η οποία φημιζόταν για τους εξαιρετικούς της ναυτικούς, από την Σύμη, από την Μύκονο κ.λ.π. θα ζητήσει ναύτες. Το νησί που έστελνε τους περισσότερους ναύτες ως φόρο για τον αυτοκρατορικό στόλο, ήταν η Ύδρα. Οι Σουλτάνοι και οι Καπουδάν Πασάδες είχαν τεράστια εμπιστοσύνη στους ναύτες της Ύδρας, και γι' αυτό ζητούσαν επισταμένως από την Ύδρα, η οποία ήταν το αγαπημένος τους νησί και ειδικά προνομιούχο και από την πλευρά των Οθωμανών, μεγάλο αριθμό ναυτών. Οι ναύτες αυτοί που πήγαιναν στον Οθωμανικό στόλο, ονομαζόταν συνήθως λεβέντ (Ievent) λεβέντες ή μελάχ (mellah) στα ελληνικά λεβέντες ή μελάχηδες. Αυτοί στέλνονταν στον ναύσταθμο, στην Κωνσταντινούπολη, με την ευθύνη της κοινότητας, της κοινότητας Ύδρας, της κοινότητας Πόρου, της κοινότητας Σπετσών και πάει λέγοντας και έπρεπε να επιλέξουν ναύτες όπως ζητούσε ο Σουλτάνος. Ζητούσε πάντα τους καλύτερους, τους αξιότερους κ.λ.π. που βρίσκονται και σε ηλικία άλκιμη μεταξύ ετών 20 και 40 και απαιτούσε αυτό το πράγμα. Ο Δραγουμάνος του στόλου έστελνε τους λεβέντες, να μια εικόνα λεβέντη δηλαδή ναύτη του Οθωμανικού στόλου και ο Καπουδάν Πασάς μαζί με τον Δραγουμάνο του στόλου, οργάνωναν το όλο πράγμα. Εδώ βλέπουμε μια αποτύπωση

Εικόνα 53

Εδώ βλέπουμε μια αποτύπωση του Καπιταν Πασά ή Καπουντάν Πασά, που ήταν ανώτατο στέλεχος της διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και όπως είπαμε ήταν μέλος και του Μεγάλου Διβανίου δηλαδή του υπουργικού συμβουλίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Εδώ βλέπουμε μια αποτύπωση

του Καπιτάν Πασά ή Καπουντάν Πασά, που ήταν ανώτατο στέλεχος της διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και όπως είπαμε ήταν μέλος και του Μεγάλου Διβανίου δηλαδή του υπουργικού συμβουλίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τώρα, όταν έφταναν στον ναύσταθμο οι λεβέντες αυτοί, που ήταν αρκετές εκατοντάδες, διέμεναν σε αυτόν για ένα διάστημα χρόνου, συνήθως πήγαιναν, στέλνονταν για 6 μήνες, δηλαδή κάποιους μήνες πριν από τον καλό καιρό και όλον τον καλόν καιρό, του θέρους δηλαδή και της ύστερης Άνοιξης και του Φθινοπώρου, οπότε και γίνονταν οι δράσεις του στόλου. Οι Καπουδάν Πασάδες, τον τελευταίο αιώνα πριν από το 1821, δεν έμπαιναν στο πλοίο του στόλου τους, εάν οι ναύτες δεν ήταν Υδραίοι, οι Καπουδάν Πασάδες απαιτούσαν οι ναύτες του στόλου να είναι Υδραίοι διότι τους θεωρούσαν τους καλύτερους ναυτικούς κι επομένως αισθάνονταν ασφαλείς όταν το πλοίο οδηγούνταν από Υδραίους. Επαναλαμβάνω οι λεβέντες, οι μελάχηδες που στέλνονταν από τα νησιά του Αιγαίου και τα παράλια δεν ήταν μάχιμοι, δεν πολεμούσαν αλλά φυσικά καθώς κατηύθυναν το πλοίο και κινούνταν μέσα στο πλοίο εν ώρα ναυμαχίας αν είχαν την κακή τύχη την περίοδο που ήταν μελάχηδες να πέσουν πάνω σε μάχες, σε ναυμαχίες κάποιοι χάναν τη ζωή τους διότι γίνονταν κόλαση πάνω στα πλοία. Όπως είπα εδώ δεν έχουμε κάτι ανάλογο με τους Γενίτσαρους, με κανέναν τρόπο, στα νησιά δεν γίνονταν ντεβσιρμέ (devsirme) και η υποχρέωση των πολιτών να στέλνουν τέτοιους τεχνίτες οι ναύτες, απείχαν παρασάγγας από τις περιοχές στις οποίες γίνονταν το ντεβσιρμέ διότι κατά κανόνα οι λεβέντες ή όλοι αυτοί οι ναυπηγοί που είπαμε και οι τεχνίτες έφευγαν για 6 μήνες από τις κοινότητές τους. γύρναγαν ξανά πίσω, δεν άλλαζαν θρήσκευμα, καμιά φορά βέβαια παρατεινόταν η ασ πούμε θητεία τους, αλλά ήταν βραχεία η παραμονή τους σε αυτά τα καθήκοντα. Πάντως επειδή οι λεβέντες, οι μελάχηδες του Οθωμανικού στόλου είναι πολύτιμοι για τη λειτουργία του ναυτικού των Οθωμανών, οι Οθωμανοί δημιουργούν μια εσωτερική διακυβέρνηση των μελάχηδων, δηλαδή επιθυμούν ένας λεβέντης ένας μελάχης ο οποίος είναι πολύ άξιος κι έχει αρχηγική προσωπικότητα να γίνεται ο μπας ρείς (bas reis) των ναυτών του Οθωμανικού στόλου, που σήμαινε ότι ένας λεβέντης έπαιρνε μια υψηλότερη θέση και παρ' ότι ήταν λεβέντης, ήταν επικεφαλής των λεβεντών του Οθωμανικού στόλου και οι μπας ρείσιδης δεν άλλαζαν, δεν επέστρεφαν στην πατρίδα τους, μέναν για χρόνια στον Οθωμανικό στόλο, διότι ήταν χρήσιμοι για την λειτουργία του στόλου. Ο στόλος λοιπόν ζητούσε από τις νησιωτικές κοινότητες αυτές τις υποχρεώσεις, και προκειμένου να ανταποκριθούν οι ναυτικές περιοχές αυτές στις υποχρεώσεις τους έπρεπε οι κοινότητές τους να είναι σε συνεχή εγρήγορση για να μην συμβεί κανένα παρατράγουδο, εκλάβει η Οθωμανική πλευρά κάποια ιστορία σαν άρνηση ή σαν εξέγερση και βρεθούν με κακές επιπτώσεις οι περιοχές τους. Ένα άλλο θέμα το οποίο θα μας οδηγήσει αυτή η ιστορία και θα μας οδηγήσει και σε ένα άλλο σώμα στρατού με το οποίο θα τελειώσουμε τη συζήτηση για τα διάφορα σώματα στρατού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη σύνδεσή τους με την ιστορία του Νέου Ελληνισμού, είναι η πειρατεία. Γενικά μπαίνουμε σε ένα θέμα που αφορά τη ληστεία. Η ληστεία είναι ένα εκτεταμένο φαινόμενο και πολύ μακρόσυρτο μέσα στην ιστορία, η ανθρώπινη ιστορία είναι συνδεδεμένη με τη ληστεία σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Κάποιες εποχές η ληστεία είναι πιο έντονη, κάποιες εποχές είναι λιγότερο έντονη. Συνήθως όποτε μια

Αυτοκρατορία ή ένα κράτος είναι σε φάση ακμής και καλής λειτουργίας των θεσμών του και καλής οργάνωσης του αστυνομικού και στρατιωτικού του σκέλους, οι ληστείες περιορίζονται, αντιστρόφως όποτε μια κοινωνία δεν λειτουργεί συστηματικά, οι ληστείες αυξάνονται και οι ληστές εξ' αυτού. Πολλές φορές δρουν κατά άτομα, αλλά συνήθως μέσα στην ανθρώπινη ιστορία δεν δρουν κατά άτομα αλλά κατά ομάδες. Έχουμε δηλαδή ολόκληρους συνδυασμούς ληστών οι οποίοι επιτίθενται σε χωριά σε πόλεις και σε άλλες περιοχές, σε συνοικίες ή στη θάλασσα επιτίθενται σε πλοία και σε παράλια. Οι μεν λέγονται ληστές και οι άλλοι είναι γνωστοί ως πειρατές.

V 4. 3. 3 Πειρατές και κουρσάροι στο Αιγαίο. (12')

Οι πειρατές λοιπόν όπως είπαμε οι ληστές είναι στη θάλασσα, στην ξηρά οι ληστές ονομάζονται πειρατές αλλά δεν είναι μόνο οι πειρατές, υπάρχει και ο όρος κουρσάρος. Έχουμε δύο όρους: ο όρος πειρατής και ο όρος κουρσάρος. Είναι όμοιοι και δεν είναι όμοιοι οι όροι. Έχει ενδιαφέρον ότι η λέξη πειρατής είναι ελληνική λέξη, χρησιμοποιείται σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες και είναι από το ελληνικό ρήμα πειράομαι, πειρώμαι =

πειρατής ≠ κουρσάρος

Εικόνα 54

Η Μεσόγειος στην οποία βρισκόμαστε και μάλιστα το ανατολικό της σημείο στο οποίο ζούμε, είναι ο ιδανικός τόπος για την πειρατεία. Ο καλός Θεός έκανε αυτή εδώ την περιοχή κατάλληλη για πειρατές και για κουρσάρους. Από την αρχαιότητα το Αιγαίο πέλαγος, η ανατολική μας Μεσόγειος μαστίζεται από την πειρατεία από τους αρχαίους χρόνους, από τους χρόνους των Φοινίκων και των Αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων και στο Βυζάντιο και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία γιατί συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά: το ένα είναι ότι διαθέτει ένα πάρα πολύ λεπτό και περίπλοκο, ανάγλυφο με πάρα πολλά πολλά μικρά νησάκια που κάθε νησάκι έχει δαντελωτές ακτές, παραλίες με δαντελωτές ακτές, άγριες παραλίες με σπηλιές.

επιχειρώ, κάνω επιχείρηση, γιατί ο πειρατής αυτό κάνει επιτίθεται, αιφνιδιάζει, λεηλατεί, σφάζει και φεύγει. Η λέξη κουρσάρος δεν είναι ελληνική προέρχεται από λέξη λατινογενή που σημαίνει επίθεση και αυτή. Ο πειρατής είναι ανεξάρτητος ληστής της θάλασσας, μόνος του παίρνει αποφάσεις, αυτός ή με ομάδα ομοτέχνων του να επιτεθούν σε κάποιον με στολίσκο πειρατικό σε κάποιους στόχους, ενώ αντιθέτως οι κουρσάροι ενώ κάνουν πειρατική δράση στην πραγματικότητα δεν έχουν αποφασίσει εκείνοι την πειρατική δράση αλλά είναι στην υπηρεσία κάποιου ηγεμόνα, κάποιου εμπορικού οίκου οι οποίοι τους καθοδηγούν να κάνουν πειρατικές, δήθεν ελεύθερες δράσεις αλλά στην πραγματικότητα οι δράσεις αυτές είναι στοχευμένες προκειμένου ένα κράτος να βλάψει το εμπόριο του άλλου, ένας εμπορικός οίκος να βλάψει το εμπόριο ενός άλλου εμπορικού οίκου, επομένως ο κουρσάρος κατά κάποιον τρόπο ασκεί διατεταγμένη υπηρεσία. Αυτή είναι η διαφορά αυτών των δύο όρων, στην πράξη η δράση είναι παρόμοια, αλλά από πίσω δεν είναι η ίδια, το ίδιο σκηνικό. Η Μεσόγειος στην οποία βρισκόμαστε και μάλιστα το ανατολικό της σημείο στο οποίο ζούμε, είναι ο ιδανικός τόπος για την πειρατεία. Ο καλός Θεός έκανε αυτή εδώ την περιοχή κατάλληλη για πειρατές και για κουρσάρους. Από την αρχαιότητα το Αιγαίο πέλαγος, η ανατολική μας Μεσόγειος μαστίζεται από την πειρατεία από τους αρχαίους χρόνους, από τους χρόνους των Φοινίκων και των Αρχαίων Ελλήνων και των Ρωμαίων και στο Βυζάντιο και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία γιατί συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά: το ένα είναι ότι διαθέτει ένα πάρα πολύ λεπτό και περίπλοκο, ανάγλυφο με πάρα πολλά πολλά μικρά νησάκια που κάθε νησάκι έχει δαντελωτές ακτές, παραλίες με δαντελωτές ακτές, άγριες παραλίες με σπηλιές. Αυτό είναι το ιδανικό περιβάλλον για ένα πειρατικό στόλο ή πειρατική δράση διότι ο πειρατής χτυπάει και φεύγει και θέλει γρήγορα να βρίσκει καταφύγιο και αυτή η διαμόρφωση των ακτών είναι η ιδανική. Και για να γίνει το πράγμα χειρότερο δεν είναι μόνο ότι εδώ είναι η ιδανική σε όλη αυτή την περιοχή, η διαμόρφωση των ακτών, αλλά εδώ είναι ιστορικά μια περιοχή του κόσμου ολόκληρου με σπουδαίο πολιτισμό, άρα παραγωγή, γεωργική παραγωγή, βιοτεχνική παραγωγή και εξ αυτού πλοία κινούνται για να μεταφέρουν προϊόντα σε άλλα λιμάνια, γεμάτα, κατάφορτα με προϊόντα, αφήστε δε που σε λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου καταλήγουν οι δρόμοι της Άπω Ανατολής, οι περίφημοι δρόμοι του μεταξιού κλπ. οπότε πολύτιμα προϊόντα από την Ανατολή φορτώνονται σε πλοία για να μεταφερθούν δυτικότερα, το όνειρο του κάθε πειρατή δηλαδή να χτυπήσει πλοία και να αποσπάσει πλούτο. Σας θυμίζω τον Ιούλιο Καίσαρα ο οποίος το είχε βάλει στόχο της ζωής του ανάμεσα στ' άλλα να ξεκαθαρίσει το Αιγαίο πέλαγος από τους πειρατές που ταλαιπωρούσαν την Αυτοκρατορία του συστηματικά. Τώρα, το γεγονός ότι αυτή η περιοχή με την επέκταση των Αράβων, την εξέλιξη του αραβικού κόσμου, τη μετεξέλιξη του σε Μουσουλμανικό, την εμφάνιση των Τούρκων, την προέλαση των Τούρκων εδώ το πράγμα έγινε ακόμα πιο βαρύ, διότι βρέθηκαν δύο κόσμοι, ο ένας απέναντι στον άλλον, ο Χριστιανικός κόσμος από εδώ, ο Μουσουλμανικός κόσμος από εκεί που είχαν σύγκρουση αιώνων, Σταυροφορίες, ιερός πόλεμος ένθεν και ένθεν, οπότε συγκρούονται ακόμη περισσότερο έντονα με πειρατικό χαρακτήρα μεταξύ τους, ολόκληρες ομάδες ένθεν και ένθεν, πολλές φορές υπό την πρόφαση ότι κάνουν ιερό πόλεμο και χτυπάμε τους άπιστους

Μουσουλμάνους, χτυπάμε τους άπιστους Χριστιανούς. Έτσι, στους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου και ιδιαίτερα μετά το 1284 που το Βυζάντιο κατέλυσε τον στόλο του, όπως γνωρίζετε αποφάσισε να μην έχει πλέον στόλο, η ανατολική, οι περιοχές αυτές βρέθηκαν εκτεθειμένες και στα διάφορα εμιράτα τα Οθωμανικά που και αυτά είχαν στολίσκους και εδώ σ' αυτή την περιοχή υπήρχε μεγάλη δράση στους αιώνες αυτούς, δηλαδή τον 13ο αιώνα, τον 14ο αιώνα, μεγάλη δράση Τούρκων πειρατών, οι οποίοι χτυπούσαν τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονταν υπό Βενετικό ή Γενοβέζικο ή έλεγχο Καθολικό Χριστιανό ή Χριστιανών ή υπό τους Ιωαννίτες ιππότες η Ρόδος και ήταν τόσο συχνές οι επιδρομές των Τούρκων πειρατών που οι Δυτικοί στην περίοδο αυτή επέβαλαν στους νησιώτες και στα παράλια, στους κατοίκους των παραλίων έναν, ειδικό φόρο που ονομαζόταν τουρκοτέλι, δηλαδή ένας φόρος για να μπορούν οι Δυτικοί να αντιμετωπίζουν τις επιδρομές των τουρκικών, των Τούρκων πειρατών. Φυσικά, καθώς τα πράγματα εξελίσσονταν και αδυνατίζε η θέση των Δυτικών και ενισχυόταν η θέση των Τούρκων, όταν πλέον οι Τούρκοι έλεγξαν την περιοχή σταμάτησαν οι δράσεις των Μουσουλμάνων πειρατών και μάλιστα σταμάτησαν και οι δράσεις των Μουσουλμάνων πειρατών, διότι οι Οθωμανοί τον 16ο αιώνα έλεγξαν και τη ζώνη της Βόρειας Αφρικής –δεν υπάρχει στο χάρτη μας, είναι εδώ-. Στη Βόρεια Αφρική υπήρχαν σημεία, εστίες, με εστίες Μουσουλμάνων πειρατών και φυσικά οι πιο δυναμικοί και ξακουστοί, διαβόητοι πειρατές, ήταν οι πειρατές της Αλγερίας, στην περιοχή της Αλγερίας. Η Αλγερία ειδικευόταν, ζούσε από την πειρατεία. Αυτοί επειδή βρέθηκαν στην εξουσία των Οθωμανών, οι Οθωμανοί κάθε τόσο τους ανάγκαζαν να μην κάνουν επιδρομές τουλάχιστον προς τα ανατολικά, αλλά να χτυπούν πλοία προς τα δυτικά, δηλαδή προς τους άπιστους. Μέσα σ' αυτές τις ιστορίες και ενόσω εντείνεται η σύγκρουση μεταξύ Βενετών και Οθωμανών στον 17ο αιώνα για την κατάληψη της Κρήτης ξαναγεμίζει το Αιγαίο πέλαγος με πλοία που επιτίθεται το ένα στο άλλο, ασκεί πειρατική δράση ο ένας στον άλλον, οι νησιώτες υποφέρουν πάρα πολύ, αλλά δεν υποφέρουν μόνο, αλλά γίνονται και οι ίδιοι πειρατές. Οι νησιώτες του Αιγαίου μπήκαν γρήγορα στην πειρατεία από τον 15ο αιώνα, στον 16ο αιώνα λιγότερο, γιατί στον 16ο αιώνα οι Οθωμανοί έλεγξαν το Αιγαίο με τον Χαϊρεντίμ Μπαρμπαρόσα και τον Πίρι Ρεις και τους Καπουδάν Πασάδες τους, με βία μεγάλη έλεγξαν το Αιγαίο, αλλά στον επόμενο αιώνα στον 17ο τα πράγματα ξαναχάσανε την ισορροπία τους, διότι λόγω της γιγαντιαίας σύγκρουσης για την Κρήτη μεταξύ Βενετών και Οθωμανών το Αιγαίο πέλαγος βρέθηκε στην πλήρη αναρχία, γέμισε στολίσκους, Χριστιανικούς στολίσκους που δρούσαν πειρατικά στα νησιά, λεηλατούσαν τα νησιά, λεηλατούσαν, κλέβαν βόδια, παίρναν τρόφιμα, σφάζανε, παίρνανε κατοίκους και τους πουλούσαν στα σκλαβοπάζαρα, γιατί έλεγαν ότι αυτά τα νησιά τώρα ανήκουν στους Οθωμανούς και τα παράλια ανήκουν στους Οθωμανούς, οι Οθωμανοί δρούσαν με τον ίδιο τρόπο, το Αιγαίο πέλαγος γέμισε στο 17ο αιώνα με στολίσκους Δυτικών, οι οποίοι δημιούργησαν βάσεις σε διάφορα σημεία όπως η Πάρος, η Νάξος, η Μήλος, η Κίμωλος κλπ. εγκαταστάθηκαν εκεί Δυτικοί πειρατές, έγιναν τμήμα της κοινωνίας αυτών των νησιών και παράλληλα λεηλατούσαν γειτονικά νησιά και επιτίθονταν σε τυχόν πλοία που περνούσαν τουρκικά, είτε ήταν εμπορικά, είτε ήταν στρατιωτικά, τα πράγματα δηλαδή ήταν πάρα πολύ δύσκολα και περίπλοκα, οι πληθυσμοί υπέφεραν, αλλά μέσα σ' αυτήν τη μεγάλη αναστάτωση στον 17ο αιώνα, οι νησιώτες μαθαίνουν πολύ καλά το πειρατεύειν και

το κουρσεύειν, έτσι ώστε δημιουργήθηκαν νησιά, τα οποία παρήγαγαν πειρατές, δικούς τους πειρατές και όταν προς το τέλος του 17ου αιώνα αποχώρησαν τελικά οι πειρατικοί στόλοι ιταλικής ή γαλλικής προελεύσεως και το Αιγαίο ξαναέγινε με πληρότητα Οθωμανικό, το Αιγαίο πια είχε καινούργιους πειρατές που δρούσαν μόνοι τους, ανεξάρτητα, ήταν και καλοί πειρατές, προέρχονταν από νησιά του Αιγαίου που ειδικεύτηκαν στην πειρατεία, όπως η Ίος π. χ. που ονομαζόταν η μικρή Μάλτα, λόγω του ότι στη Μάλτα υπήρχαν οι περίφημοι Μαλτέζοι πειρατές. Σπουδαίοι και πασίγνωστοι και διαβόητοι πειρατές ήταν οι Μανιάτες. Μάλιστα οι Μανιάτες έμειναν και έχουν μείνει στην παγκόσμια λογοτεχνία ως διαβόητοι πειρατές, διότι ο Ιούλιος Βερν έχει γράψει ένα βιβλίο γι'αυτούς με τίτλο: «Οι πειρατές του Αιγαίου» όπου τους περιγράφει στην μεγάλη τους αγριότητα, γιατί οι Μανιάτες πειρατές ήταν αδυσώπητοι πειρατές, λήστευαν τα παράλια, λήστευαν τα νησιά, δεν ορρωδούσαν προ ουδενός, γι'αυτό και ήταν πάρα πολύ μισητοί από τους κατοίκους όλου του Αιγαίου ακόμη και από νησιά που και αυτά είχαν δικούς τους πειρατές, οι Μανιάτες ήταν μισητοί.

V 4. 3. 4 Νησιώτες και Μανιάτες πειρατές. (7')

Δύο, τρία σημεία της περιοχής μας είχαν αποκτήσει μεγάλη φήμη σ'αυτή την κατεύθυνση: το Οίτυλο της Μάνης, ονομαζόταν, είχε το προσωνύμιο «το Μεγάλο Αλγέρι», δηλαδή ήταν

Εικόνα 55

Το Οίτυλο της Μάνης, ονομαζόταν, είχε το προσωνύμιο «το Μεγάλο Αλγέρι», δηλαδή ήταν τόσοι πολλοί οι πειρατές του, όσο και το Αλγέρι, η Ναύπακτος στον Πατραϊκό κόλπο ονομαζόταν «το Μικρό Αλγέρι».

τόσοι πολλοί οι πειρατές του, όσο και το Αλγέρι, η Ναύπακτος στον Πατραϊκό κόλπο

ονομαζόταν «το Μικρό Αλγέρι». Υπήρχαν δηλαδή πειρατές και πολλοί από αυτούς τους πειρατές στο 18ο αιώνα, όταν έγινε, στη Μεσόγειο, μπήκαν πολύ δυναμικά τα εμπορικά πλοία και ο ανταγωνισμός Άγγλων και Γάλλων και Ρώσων και Τούρκων, έγιναν και κάποιοι από τους Έλληνες πειρατές κουρσάροι στην υπηρεσία των Άγγλων εναντίον των Γάλλων ή των Γάλλων εναντίον των Άγγλων και τελείως τυχαία χτυπούσαν πλοία γαλλικά, αν είχαν μισθωθεί από τους Άγγλους και αντιστρόφως, τελείως τυχαία όμως, και φυσικά χτυπούσαν τουρκικά πλοία, εφόσον είχαν μισθωθεί από τους Ρώσους ή ρωσικά πλοία, εφόσον είχαν μισθωθεί από τους Τούρκους, από τους Οθωμανούς. Το Αιγαίο δηλαδή στο 17ο αιώνα και στο 18ο αιώνα βρίσκεται σε αναταραχή λόγω αυτών των δράσεων των πειρατών και το πράγμα και μέχρι την Ελληνική Επανάσταση δεν θα σταματήσει. Στο Αιγαίο υπάρχουν νησιά που πλέον ζουν με την πειρατεία και έχει ενδιαφέρον ότι υπάρχουν πολλά δημοτικά τραγούδια, νησιωτικά που μιλούν με μεγάλη, με πολύ αρνητικό λόγο, λόγια για τους πειρατές του διπλανού τους νησιού που τους κάνουν επιδρομές, όπως και υπάρχουν δημοτικά τραγούδια του διπλανού νησιού που χρησιμοποιούν βαρύτατες εκφράσεις για το νησί το απέναντι τους. Δηλαδή ο καθένας τους δικούς του πειρατές τους θεωρούσε δικά του παιδιά, ήταν σχεδόν ήρωες του, αλλά του διπλανού τους πειρατές τους θεωρούσε εγκληματίες. Είχε δημιουργηθεί ένα τέτοιο κλίμα που στην Ελληνική Επανάσταση - αυτό δεν είναι και τόσο γνωστό, στην Ιστοριογραφία είναι, αλλά δεν το γνωρίζουμε έτσι και πολύ σαν μέση γνώση- ενόσω συμβαίνουν συγκρούσεις στην Ελληνική Επανάσταση στη στεριά και στη θάλασσα, συντεταγμένες συγκρούσεις, παραλλήλως με τα δεκάδες πλοία μας, τα οποία πολεμούν τον εχθρό, άλλα δεκάδες πλοία ελληνικά κάνουν πειρατεία λεηλατώντας παράλια ελληνικών νησιών και χτυπώντας χωριά ή χτυπώντας πλοία εμπορικά, τα οποία περνούσαν γαλλικά, αγγλικά, αυστριακά κλπ. και αυτό ήταν ένα μεγάλο πρόβλημα και της Ελλάδας, της ελληνικής διπλωματίας, διότι διεθνώς είχαν χαρακτηριστεί οι Έλληνες ως ληστές και πειρατές και αυτό ήταν πολύ βαρύ. Σας διαβάζω μια επιστολή που στάλθηκε από τη Νάξο το 1826 μα, είμαστε μέσα στην Ελληνική Επανάσταση προς την Ύδρα. Η Ύδρα θεωρούνταν η πιο μεγάλη δύναμη της θάλασσας και εκείνη η οποία συμμάζεψε τα πράγματα στη διάρκεια της επανάστασης και γράφουνε οι πατριώτες και επιστατοδημογέροντες της νήσου Νάξου, δηλαδή οι επικεφαλείς της κοινότητας της νήσου Νάξου προς την Ύδρα

«ευγενέστατοι πρόκριτοι της θαλασσομαχούσης Ύδρας αγκαλά και από στόματος των συμπατριωτών σας Γιώργη Μανώλη και Θεοδωρή Νικόλα, θέλετε πληροφορηθή την τρέχουσα αθλίαν και ελεινή κατάστασιν και σχεδόν παντελή ερήμωσιν των νήσων του Αιγαίου πελάγους από τους Κασίους –το νησί της Κάσου ήταν διαβόητο για τους πειρατές του– επιτέθηκαν λοιπόν στη Νάξο Κασιώτες πειρατές –τους Κασιώτες και τους Μανιάτες τους μισούσαν τόσο πολύ στο Αιγαίο λόγω της πειρατικής τους δράσεως που τους λέγανε «Μανιάτες τερατές» παίζοντας με τη λέξη τέρας και τη λέξη πειρατής ή «Κασιώτες τερατές» γιατί ήταν ανελέητοι- βόδια δεν μας άφησαν, πρόβατα και κατσίκια παρομοίως, η γεωργική κατηργήθη από την έλλειψη των βοδίων, η ποιμαντική εξέλιπεν από την καθημερινή διαρπαγήν των κατσικοπροβάτων, αι καταχρήσεις αυτών κατά ξηράν και κατά θάλασσαν μας έχουν φέρει εις παντελή απελπισίαν. Δια τούτο ζητούμεν έλεος από τον ισχυρόν βραχίονα της θαλασσοκρατούσης Ύδρας ήτις μόνη δύναται, όταν θέλει και φιλοτιμηθεί να

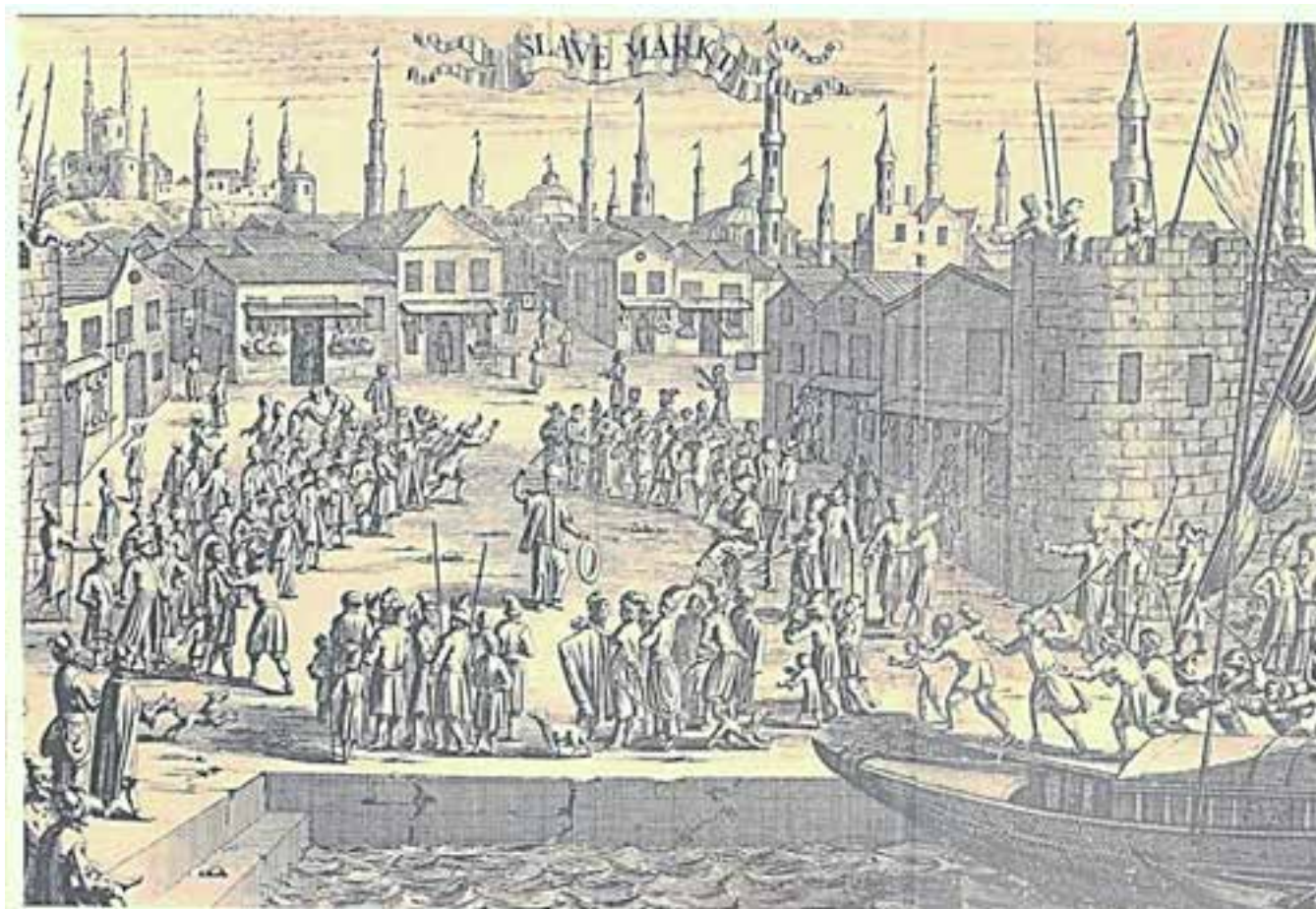
θεραπεύσει αυτά τα ανυπόφορα δεινά, τα οποία δοκιμάζουν απ'αυτούς τους ληστές και τους ομοίους αυτών. Ταύτα και μένομεν ευσεβάστως εν Νάξω τη 11η Μαΐου 1826».

Η πραγματικότητα δηλαδή της πειρατείας ήταν πλέον σύμφυτη για αιώνες με τη δράση, με τους νησιώτες και τη ζωή τους και με αρνητικό και με θετικό πρόσημο. Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό, ότι αυτή η μακρά επαφή των κατοίκων του Αιγαίου είτε ως θυμάτων είτε ως δραστών σε σχέση με την πειρατεία είχε και ένα καλό -ουδέν κακόν αμιγές καλού-. Οι νησιώτες εκπαιδεύτηκαν στην καταδρομή, το να κάνεις επίθεση ως πειρατής σημαίνει ότι είσαι υψηλής επίδοσης ναυτικός, πρέπει να κάνεις γρήγορες κινήσεις, να ξέρεις να χειρίζεσαι το πλοίο σε δύσκολες περιστάσεις. Οι νησιώτες λοιπόν έμαθαν τη ναυτική τέχνη ακόμα καλύτερα, έγιναν καλύτεροι πολεμιστές πάνω στα πλοία και έτσι, όταν ήρθε η ώρα της Ελληνικής Επανάστασης διαθέταμε καλούς πολεμιστές πάνω στα πλοία. Επιπλέον με το πειρατεύειν, με την άσκηση της πειρατείας, ένας αριθμός όχι μικρός νησιωτών από το 17ο και στον 18ο αιώνα συσώρευσαν κεφάλαιο και αφού κάναν τον κύκλο τους ως πειρατές, έχοντας πλέον ένα καλό κεφάλαιο έγιναν νόμιμοι, επιτυχημένοι, ηθικοί, έμποροι. Και έτσι η πειρατεία θεωρείται ένας από τους λόγους της άνθησης της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας τον 18ο αιώνα, ακριβώς διότι είχαν δημιουργηθεί κεφάλαια από την πειρατική δράση τις προηγούμενες δεκαετίες στην περιοχή.

4. 4: Η ληστεία και το σώμα των αμαρτολών (60')

Υ 4. 4. 1 Λόγοι της ανάπτυξης της ληστείας. (8')

Είπαμε πριν για τους πειρατές, σ' ένα τμήμα των εισοδημάτων των πειρατών και των

Εικόνα 56

Εδώ το σκλαβοπάζαρο της Κωνσταντινούπολης ήταν πολύ ζωντανό τμήμα της οικονομικής ζωής της πρωτεύουσας, αλλά σκλαβοπάζαρα υπήρχαν σε όλες τις αγορές των πόλεων. Και στην Λάρισα και στην Καρδίτσα και στα Τρίκαλα και στις Σέρρες. Εκεί που πωλούνταν καθημερινά λαχανικά ή υφάσματα ή άλλα προϊόντα, κάπου πωλούνταν άνθρωποι.

κουρσάρων, όπως και του στρατού κλπ. στις λεηλασίες τους προέρχονταν από τη σύλληψη αιχμαλώτων, τη μεταφορά τους σε σκλαβοπάζαρα, στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε σπουδαίο σκλαβοπάζαρο, σκλαβοπάζαρα υπήρχαν και στις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας. Εκεί μπορούσες να πωλήσεις τους δυστυχισμένους που είχες συλλάβει και να έχεις ζεστό χρήμα στα χέρια σου. (χάρτης): εδώ το σκλαβοπάζαρο της Κωνσταντινούπολης ήταν πολύ ζωντανό τμήμα της οικονομικής ζωής της πρωτεύουσας, αλλά σκλαβοπάζαρα υπήρχαν σε όλες τις αγορές των πόλεων. Και στην Λάρισα και στην Καρδίτσα και στα Τρίκαλα και στις Σέρρες. Εκεί που πωλούνταν καθημερινά λαχανικά ή υφάσματα ή άλλα προϊόντα, κάπου πωλούνταν άνθρωποι. Ήταν μια κανονικότητα όλους αυτούς τους αιώνες το δουλεμπόριο. Τώρα, μιλήσαμε για τους ληστές της θάλασσας, αλλά αυτό που μας ενδιαφέρει ακόμα περισσότερο σε αυτήν τη στιγμή είναι οι ληστές της ξηράς. Και πάλι η ληστεία στην ξηρά είναι ένα ενδημικό φαινόμενο. Πρώτα-πρώτα ήταν ένα ενδημικό

φαινόμενο για όλον τον κόσμο, μέχρι την νεωτερική εποχή που πλέον τα κράτη διαθέτουν άλλου τύπου στρατό, μέσα κλπ. και ελέγχουν τα πράγματα καλύτερα. Και η Ευρώπη ήταν γεμάτη ληστές, ιδιαίτερα πάνω στα βουνά της κλπ. και γνωρίζουμε όλοι ιστορίες γι αυτούς τους ληστές που πολλές φορές παίρνανε τη χροιά του λαϊκού ήρωα, όπως είναι στην Αγγλία ο Ρομπέν των Δασών, που ήταν ένας ληστής των δασών, έκλεβε κανονικά. Στην Ελβετία κλπ. ληστές, κάποιιοι απ' αυτούς γίνονταν λαϊκοί ήρωες, άλλοι βέβαια ήταν απλώς μισητοί. Κατά κανόνα ήταν μισητοί. Και στην περιοχή μας πάλι το φαινόμενο της ληστείας είναι ενδημικό, σ' όλα τα Βαλκάνια από την αρχαιότητα μέχρι και πρόσφατα. Πρέπει να πούμε ότι στον ελληνικό χώρο, το ελληνικό κράτος στην ουσία αντιμετώπισε τους ληστές των ορέων της τελειωτικά στο μέσο του 20ου αιώνα, δηλαδή

Γιαγκούλας: β' μισό του 19ου/ α' τέταρτο του 20ου αιώνα

Εικόνα 57

Τώρα, όπως τα παράλια και τα νησιά της ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου είναι ιδανικά, δεν μπορούσε να υπάρχουν ιδανικότερα για τη δράση πειρατών, τα βουνά της νότιας Βαλκανικής και το κέντρο της Βαλκανικής, είναι ιδανικά για τη δράση ληστών.

μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είχε προβλήματα με ληστές στα ορεινά. Μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο οι ληστές στα ορεινά της Ελλάδος με τα σύνορά της ήταν τεραστίας κλίμακας. Επομένως μιλάμε για ένα φαινόμενο που μέχρι πρόσφατα ήταν πολύ κοντινό μας και σας θυμίζω ότι είχε και πολύπλοκες πλευρές, διότι στο νέο ελληνικό κράτος που δημιουργήθηκε μετά το 1830, το οποίο και γέμισε με ληστές πάνω στα βουνά, που χτυπούσαν τις πεδιάδες και τους εμπορευομένους, κάποιιοι εξ αυτών έγιναν λαϊκοί ήρωες και στον 19ο αιώνα γράφηκαν θεατρικά έργα γι αυτούς. Ο Γιαγκούλας [Γιαγκούλας β' μισό

του 19ου αιώνα / α' τέταρτο του 20ου] έγινε ξακουστός κλπ., ακόμη και στα ρεμπέτικα τραγούδια έχουν γραφτεί στον 20ο αιώνα τραγούδια που στην ουσία είναι τραγούδια θαυμασμού για ληστές. Η ληστεία όπως και η πειρατεία επειδή εμπεριέχει κίνδυνο, εμπεριέχει καταδρομή, εμπεριέχει σύγκρουση με τους θεσμούς και την εξουσία, ενώ είναι κομμάτι τρόμου για τον μέσο άνθρωπο ταυτοχρόνως αν έχει αισθήματα αρνητικά για την εξουσία του, τείνει να θαυμάσει τους ληστές και σε άλλες τους πλευρές για αυτό κι έχουμε αυτό το φαινόμενο ληστή που θαυμάζεται, όπως ήταν ο Ρομπέν των Δασών ας πούμε που υποτίθεται ήταν ένας κοινωνικός ληστής.

Τώρα, όπως τα παράλια και τα νησιά της ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου είναι ιδανικά, δεν μπορούσε να υπάρχουν ιδανικότερα για τη δράση πειρατών, τα βουνά της νότιας Βαλκανικής και το κέντρο της Βαλκανικής, είναι ιδανικά για τη δράση ληστών. Διότι δεν είναι χωματοβούνια στρογγυλά και μαλακά, είναι βουνά άγρια με γκρεμούς, με σπηλιές και αυτό είναι ο ιδανικός χώρος δράσης επίσης ληστών και κόβονται τα βουνά μας με μεγάλες κοιλάδες και πεδιάδες στις οποίες υπάρχει γεωργική παραγωγή, στις οποίες υπάρχει πλεόνασμα, στις οποίες κινούνται έμποροι, που κινούνται καραβάνια, μουλάρια φορτωμένα με προϊόντα και τα οδηγούν αγωγιάτες και έμποροι που στις τσέπες τους έχουν αναγκαστικά ωμό χρήμα για τις συναλλαγές τους άρα ιδανικοί στόχοι για τις επιθέσεις τους. Παράλληλα τα βουνά αυτά που είναι τα ορμητήριά τους γειτνιάζουν με πεδιάδες στις οποίες υπάρχουν πόλεις, πόλεις σημαντικότερες μέσα στην ιστορία, πλούσιες και είναι επίσης ό,τι καλύτερο να επιτεθείς σ' αυτές. Ένα το κρατούμενο λοιπόν, ο τόπος είναι κατάλληλος. Και όπως συνέβαινε όπως είπαμε και στην αρχή, όταν οι αυτοκρατορίες, τα κράτη αυτών των περιοχών μέσα στο μακρύ χρόνο, ήταν συντεταγμένα, είχαν ισχυρό στρατό, λειτουργούσαν οι τρόποι φύλαξης επιτυχημένα, οι ομάδες αυτές των ληστών μειωνόταν και η δράση τους ήταν λιγότερο βαριά. Αλλά σε καιρούς άλλους, κυρίως κατάπτωσης, παρακμής όταν το σύστημα δεν λειτουργούσε η ληστεία αυξανόταν. Επίσης η ληστεία αυξανόταν σε εποχές φτώχειας. Συνήθως αυτό συμπίπτει διότι στην παρακμή κάποιες ομάδες πληθυσμών ζουν δυσκολότερα, θυμάστε ότι είπαμε σε προηγούμενη ενότητα το γεγονός ότι μετά τον 17ο αιώνα η θέση του αγρότη στην οθωμανική Αυτοκρατορία των πεδιάδων έγινε πολύ δυσμενέστερη από την περίοδο της ακμής, διότι βρέθηκε να ζει μέσα σε τσιφλίκια, να πληρώνει απίθανους φόρους, να είναι εκτεθειμένος πλέον σε μεγάλες αγγαρείες κλπ. οπότε χωρικοί που δεν αντέχουν αυτές τις καταστάσεις στον 17ο, 18ο αιώνα εγκαταλείπουν, βρίσκουν τρόπο να εγκαταλείψουν τις περιοχές τους και να πάνε που; Στα βουνά στα οποία ζεις σε ειδικό καθεστώς και από τα οποία μπορείς να κάνεις καταδρομές και επιδρομές κάτω στις πεδιάδες και να κλέβεις. Εξ αυτού αυξήθηκαν στον 17ο και 18ο αιώνα ξανά οι ληστές, ενώ στην περίοδο της οθωμανικής ακμής η ληστεία είχε αρκετά ελεγχθεί.

V 4. 4. 2 Οι κτηνοτρόφοι οι ορεισίβιοι και η ληστεία (15')

Για να γίνει το πράμα σε σχέση με τη ληστεία περιπλοκότερο πρέπει να πούμε κάτι απλό, έτσι σαν αφορισμό, και ισχύει για την παγκόσμια ιστορία. Οι γεωργοί κατά κανόνα των

πεδιάδων είναι άνθρωποι φιλήσυχοι, επιθυμούν η ζωή τους να κυλάει ήρεμα και δεν είναι και σκληραγωγημένοι. Αντιθέτως, οι άνθρωποι των βουνών που είναι κτηνοτρόφοι, πολύ περισσότερο κτηνοτρόφοι απ' τους κατοίκους των πεδιάδων, γιατί στις πεδιάδες μπορεί να χουν λίγα ζώα αλλά δεν είναι πολλά. Πάνω στα βουνά, στα ψηλά βουνά οι άνθρωποι είναι κυρίως κτηνοτρόφοι και λιγότερο γεωργοί. Όντας κτηνοτρόφοι πάνω στα βουνά, εκεί πλάθεται ένα αίσθημα. Πρώτα-πρώτα οι κτηνοτρόφοι των βουνών έχουν για τους χωρικούς της πεδιάδας περιφρόνηση. Ακριβώς γιατί είναι γι' αυτούς πρόβατα. Δεν είναι σκληραγωγημένοι οι άντρες και ζουν μια ζωή υποταγμένοι. Ενώ εκείνοι βρίσκονται πάνω στα βουνά είναι σκληραγωγημένοι και επιπλέον ξέρουν να σφάζουν. Έχει σημασία αυτό που σας λέω. Ο κτηνοτρόφος ξέρει να σφάζει, η δουλειά του είναι, ξέρει να ξεπετσιάζει, ξέρει να κόβει λαιμούς. Γι' αυτό, καθώς είναι και σκληραγωγημένοι απ' τα βουνά και τις δυσκολίες, το να μεταφέρεις τα ζώα πάνω στα βράχια, να αντιμετωπίζεις λύκους, να αντιμετωπίζεις ληστές, οι κάτοικοι των βουνών είναι παραδοσιακά πιο επικίνδυνοι απ' τους κατοίκους των πεδιάδων. Με ποια έννοια επικίνδυνοι; Επειδή είναι ακριβώς πάρα πολύ άλκιμοι και πάρα πολύ αποτελεσματικοί όταν πάρουν μαχαίρι, γιαταγάνι, σπαθί, όπλο στα χέρια τους. Γι' αυτό και όταν γίνονται ληστές και χτυπούν τις πεδιάδες, είναι ανελέητοι στους χωρικούς, όχι μόνο στη δικιά μας περίπτωση, στην ανθρώπινη ιστορία. Θυμηθείτε την ιστορία του Κάϊν και του Άβελ δείχνει αυτή τη σύγκρουση του κτηνοτρόφου με τον αγρότη. Που εξάλλου είναι δύο κόσμοι, άλλο το βουνό άλλο η πεδιάδα. Έτσι ο κτηνοτρόφος δεν αισθάνεται και πολλά όταν σφάζει αγρότη για να του πάρει τα γεννήματα ιστορικά. Αυτό συμβαίνει και στην περιοχή μας και τους αιώνες που λέμε πάνω στα βουνά δημιουργούνται ομάδες ληστών που επίσης εκεί βρίσκουν το ιδανικό κλίμα και χτυπούν τις πεδιάδες, αυτό ίσχυε και επί Ρωμαίων και επί αρχαίων Ελλήνων και επί Βυζαντινών ισχύουν όσα είπαμε και πριν, και ισχύουν και στην οθωμανική αυτοκρατορία, οθωμανική περίοδο. Μάλιστα τα βουνά σας θυμίζω ότι λόγω της φυγής από τις εντάσεις του πολέμου της φυγής κατοίκων των πόλεων, των πεδιάδων και των ημιορεινών στα ορεινά αυξήθηκε ο πληθυσμός στα βουνά. Τα βουνά στην περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν πυκνοκατοικημένα. Σήμερα μπορεί να το δει κανείς στα Βαλκάνια, και να μιλήσω για τον ελληνικό χώρο, αν κανείς επισκεφτεί τα ορεινά χωριά θα δει, ότι μεγάλα τους τμήματα έχουν μείνει νεκρά και ακούς ιστορίες: «Αα το χωριό μας πριν εκατό χρόνια ήταν τεράστιο, είχε και σχολεία, είχε και λύκεια και τώρα μένουν δύο παππούδες και μια γιαγιά». Δεν έχει καμία σχέση η εικόνα τη σημερινή των ορεινών τμημάτων με τη σημασία κάθε επιπέδου που είχαν τα ορεινά στην περίοδο της τουρκοκρατίας και στον πρώτο αιώνα του ελληνικού κράτους, δηλαδή μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα ακόμη η ορεινή ζώνη της νότιας Βαλκανικής ήταν γεμάτη με κατοίκους, και ζωή και παραγωγή και κτηνοτροφία και μάλλινα υφάσματα και κρέατα και γαλακτοκομικά και εμπόριο και μεταφορές προϊόντων και ληστές που διέμεναν στα βουνά, δημιουργούσαν ομάδες ληστών, χτυπούσαν στα βουνά εμπορικά περάσματα αλλά ο κύριος στόχος τους ήταν οι πόλεις, οι κωμοπόλεις, τα χωριά της πεδιάδας. Όπου ορμούσαν, λήστευαν, έκλεβαν, βασάνιζαν – αυτό είναι πολύ σημαντικό, όχι μόνο για την περίοδο της τουρκοκρατίας, γενικά, τι τρυφερά πράγματα σας λέω –. Οι κλέφτες, μπείτε και σεις τώρα σ' αυτήν την σκέψη, αν εσείς ήσασταν ληστής και ήσασταν μια συμμορία ληστών που έμπαινε στο σπίτι ενός φτωχού ή πλουσιότερου,

μεσαίου εισοδήματος ανθρώπου ή και πλουσίου, ήξερες ότι όλοι τα χρήματά τους, τα τιμαλφή τους, τα κοσμήματά τους, αν έχουν λίρες αν έχουν οτιδήποτε τάχουν κρυμμένα κάπου, μέσα στο σπίτι, στην αυλή, στο κοτέτσι, κάτω από ένα δέντρο κλπ. Άρα για να ληστέψεις έπρεπε να βασανίσεις τον ιδιοκτήτη, να τον καις λίγο-λίγο. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας οι ληστές των βουνών θεωρούσαν αποτελεσματικό να κόβουν ενώπιον του συζύγου το στήθος της γυναίκας του για να αναγκαστεί να πει που έχει τα χρήματα και τα τιμαλφή. Υπήρχαν δηλαδή και τέτοιες πλευρές που είναι άγριες πλευρές τις βλέπουμε στα έγγραφα. Υπήρχε λοιπόν μια τέτοια δράση πάνω, σε σχέση με τις πεδιάδες από τα βουνά. Αυτό είναι πάγιο και στο Βυζάντιο συνέβαινε όπως είπαμε και στην οθωμανική αυτοκρατορία. Εκτός δε αυτών υπήρχαν και ομάδες του βουνού στη νότια Βαλκανική τουλάχιστον για να μιλήσουμε γι' αυτήν που είχαν κάπως σαν σπορ το κλέπτειν, αυτό ισχύει στους ορεινούς πληθυσμούς και μάλιστα ιδιαίτερα στους ημινομαδικούς πληθυσμούς που μετακινούνται δηλαδή οι Βλάχοι ας πούμε ήταν ημινομαδικοί πληθυσμοί, κτηνοτρόφοι μετέφεραν τα προϊόντα τους, συνήθως στα βλαχοχώρια ήταν δύο, Βλαχοχώρι στην πεδιάδα, Βλαχοχώρι στο βουνό γιατί μετέφεραν τα κοπάδια τους, το χειμώνα στα πεδινά και το καλοκαίρι στα ορεινά. Όταν κάποια ομάδα είναι κτηνοτροφική και μετακινούμενη, τότε είναι εξαιρετικά επιρρεπής στη ληστεία την οποία και κάνει και σαν ένα είδος εξάσκησης. Σας θυμίζω ότι μέχρι σήμερα σε κάποιες περιοχές της Ελλάδος αλλά και της Σερβίας και της Βουλγαρίας μέχρι σήμερα, υπάρχουν ακόμη ίχνη ληστείας που δεν είναι κακό, θεωρείται ότι είναι μάλιστα και καλό. Ας πούμε στην Κρήτη μέχρι σήμερα υπάρχουν περιοχές στις οποίες γίνονται εκτεταμένες ζωοκλοπές. Το να κλέψει ο ένας τα ζώα του άλλου είναι στα όρια του σπορ, του αθλήματος. Θέλω να σας διαβάσω ένα δημοτικό ποίημα σαρακατσανέικο. Οι Σαρακατσάνοι ήταν μια αλκιμότατη ομάδα ελληνοφώνων κτηνοτρόφων μετακινουμένων είπαμε σε προηγούμενό μας μάθημα, αυτοί ήταν οι απόλυτοι νομάδες, πλέον δεν υπάρχουν. Τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους έχουν πλέον εγκατασταθεί μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πια δεν υπάρχει αυτή η ζωή. Μιλάμε, λέμε ότι ο τάδε είναι Σαρακατσάνος, ο παππούς του ήταν Σαρακατσάνος δηλαδή ήταν νομάς. Τώρα πια έχουν εγκατασταθεί σε πόλεις, σε χωριά είναι εγκατεστημένοι, άρα δεν είναι Σαρακατσάνοι στην ουσία γιατί ο Σαρακατσάνος είναι ο μετακινούμενος, ο νομάς που δεν έχει βάση. Οι Σαρακατσαναίοι ήταν εξαιρετικά σκληροτράχηλοι άντρες γιατί ήταν συνεχώς σε κίνηση και αντιμετώπιζαν τα πάντα. Και εξ αυτού ήταν διαβόητοι ληστές. Και στα δημοτικά τους τραγούδια παρουσιάζεται η ληστρική τους πλευρά σαν αυτονόητη. Ακούστε ένα δημοτικό τραγούδι σαρακατσαναϊκό:

*«Ακούστε παλικάρια μου κι ακούστε μπρε παιδιά μου
δεν θέλω κλέφτες για τραγιά και κλέφτες για κριάρια
ούτε και κλέφτες γι' άλογα και κλέφτες για μουλάρια
μον' θέλω κλέφτες για σπαθιά και κλέφτες για ντουφέκια
τριών μερών περπατησιά να κάνουμε μια νύχτα
να πάμε να πατήσουμε του Νικολού τα σπίτια*

(του Νικολού τα σπίτια, κάποιου Χριστιανού, Χριστιανοί Ορθόδοξοι ήταν κι αυτοί, ελληνόφωνοι ήταν κι αυτοί, ο Νικολός προφανώς είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και ελληνόφωνος)

πόχει τα γρόσια τα πολλά και τὰ' ασημένια πιάτα». Τόσο απλά, είναι ηρωικό ποίημα, πάμε να κλέψουμε. Ακούστε ακόμη ένα σαρακατσαναίικο δημοτικό τραγούδι που αφορά έναν Σαρακατσάνο που είναι ετοιμοθάνατος και μιλάει στον αδελφό του, τον συγγενή του που λέγεται Σφοντύλης:

*«πούσαι Σφοντύλη μ' αδελφέ και πρωτοξάδελφέ μου
έλα σιμά μου κάθισε, έλα σιμά στο στρώμα
σ' αφήνω διάτα τα παιδιά μ' τα μοσχοχαϊδεμένα
τι ναι μικρά κι ανήξερα κι από κλεψιά δεν ξέρουν».*

Ο θνήσκων Σαρακατσάνος ανησυχεί για την τύχη των παιδιών του γιατί ακόμη δεν έχουν εκπαιδευτεί να κλέβουν. Ήταν δηλαδή όπως συμβαίνει σε πολλές ομάδες σ' όλον τον κόσμο για κάποιους πληθυσμούς αυτονόητη η κλοπή, και δεν ήταν ανήθικη. Αυτοί οι πληθυσμοί δεν ήταν ανήθικοι, ήταν άνθρωποι ηθικότατοι σε πολλά επίπεδα, ηθικότατοι. Κι εργατικότατοι, αλλά την κλεψιά δεν την είχαν για αμάρτημα. Σας θυμίζω ότι και στην Σπάρτη που ήταν μια στρατιωτική πόλη, τα σπαρτιατόπουλα για να γίνουν καλοί πολεμιστές εκπαιδούνταν στο να κλέβουν τη νύχτα και το αιτούμενο ήταν να μην γίνουν αντιληπτά. Διότι στον πόλεμο σου χρειάζεται να ξέρεις να κινηθείς με έναν τέτοιο τρόπο που να μην σε καταλάβει ο εχθρός. Θέλω να πω στην αρχαία Σπάρτη ήταν μέσα στην εκπαίδευση των νέων το κλέπτειν, για να πετύχουν στρατιωτικό αποτέλεσμα. Οι Βλάχοι επίσης, ήταν μεταξύ των Βλάχων ομάδες πολύ σκληρών ληστών και θέλω να σας διαβάσω ένα απόσπασμα που βέβαια προέρχεται από τα μέσα του 19ου αιώνα από το ελληνικό κράτος, έχει δημιουργηθεί το ελληνικό κράτος ταλανίζεται από τους ληστές των βουνών, συνεχίζουν οι δράσεις των ληστών των βουνών, και στέλνει το ελληνικό κράτος ένα απόσπασμα στρατού για να τους αντιμετωπίσει πάνω στα βουνά και ο επικεφαλής γράφει στο επιτελείο τη γνώμη του, ποια είναι η αιτία που είναι τόσο πολλοί ληστές πάνω στα βουνά και πόσο δύσκολο είναι να αντιμετωπιστούν αυτοί οι ληστές. Και σας διαβάζω τι λέει αυτός ο Βακαλόπουλος, έτσι λεγόταν αυτός ο μοίραρχος που έγραψε αυτήν την αναφορά και λέει:

« Η νομαδική αυτή φυλή των βλαχοποιμένων μεστή ούσα πεπαλαιωμένων ληστρικών έξεων δεν είναι δυνατόν να απομάθει ταύτας (χρησιμοποιούνταν η καθαρεύουσα βέβαια εκείνη την εποχή, αυτοί οι Βλάχοι δεν μπορούν να απομάθουν το να είναι κλέφτες) δεν έπαυσεν (αυτή η φυλή) του να υποστηρίζει εισέτι δια παντός μέσου την ληστείαν (εκ πεπαλαιωμένων ληστρικών έξεων, τους έχει μείνει χούι λέει ο Βακαλόπουλος, αυτοί οι Βλάχοι κλέβουν, πάει τελείωσε, έχουν έξι, έχουν συνήθεια) εκ συγγενικών δεσμών, εξ συμπαθειών προς τους ομοφύλους αυτοίς και εξ συμφερόντων υλικών ορμουμένοι ο ενδοξότερος δε ομόφυλος τις είναι δι αυτήν ο τρομερότερος αρχιληστής (τον έχουν δηλαδή τον αρχιληστή σαν ένδοξο) ο δε εναρετότερος ο μή καταδεικνύων τον ληστήν μ' όσας κι αν υποστεί βασάνους (όποιος δηλαδή από τους Βλάχους αυτούς ληστές συλληφθεί και αντέξει και δεν πει, δεν καταδώσει τους συνομοφυλούς του αυτός είναι ο εναρετότερος για τους υπολοίπους) και ατιμώτερος πάντων ο καταδότης του ληστού (όποιος καταδώσει τότε είναι διαγραμμένος και είναι ελεεινός) όν αποκαλούντες προδότην τον αποστρέφονται όλοι ως λελωθημένον και τον φονεύουσιν καθ' ό αγροίκοι και ειθισμένοι εξ ανατροφής εκ

του ποιμενικού των βίου» έπρεπε να έρθουν σε επαφή με το σχολείο και την εκκλησία και προτείνει πως θα γίνουν τέλος πάντων λιγότερο ληστές αυτοί οι άγριοι τύποι των βουνών.

V 4. 4. 3 Η ληστεία και η ανάγκη λειτουργίας των *martolos* (αρματολοί). (8')

Εξηγήσαμε λοιπόν, μιλήσαμε για κάποιες αντικειμενικές συνθήκες που υπήρχαν όχι μόνο στην περίοδο της τουρκοκρατίας, είναι φυσικές καταστάσεις που προκύπτουν από τη σχέση ορεινού πολιτισμού, πεδινού πολιτισμού και έχει μέσα στο χρόνο πραγματικότητα. Τώρα η παρακμή του Βυζαντίου, το γεγονός ότι διαλύθηκαν οι δομές τα τελευταία 200 χρόνια της παρακμής του Βυζαντίου σε όλη την αυτοκρατορία, η σύγκρουση του Βυζαντίου με τους Σέρβους και τους Βουλγάρους, οι πολεμικές ανακατατάξεις και αναταράξεις, έφεραν με τη σειρά τους αναστάτωση κοινωνική κάθε τύπου, ενίσχυαν την ανεξαρτησία των βουνών σε σχέση με τη ανεξαρτησία των πεδιάδων, που οι πεδιάδες υπέφεραν, επομένως η τελευταία φάση της Βυζαντινής παρουσίας και της σερβικής παρουσίας στη νότια βαλκανική που μας αφορά επειδή είναι η ευρύτερη περιοχή όπου αναπτύχθηκε και το Νέο Ελληνικό κράτος και εξελίχθηκε, ευνόησε την αύξηση της ληστείας πάνω στα βουνά και αύξησε και τον πληθυσμό των κατοίκων πάνω στα βουνά και την παραγωγή των βουνών. Έχουν όλα αυτά σημασία. Τώρα όταν οι Οθωμανοί ολοκλήρωσαν την κατάκτηση της νότιας βαλκανικής και πολλών ευρύτερων περιοχών, της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας, της περιοχής της Αλβανίας, της Σερβίας κλπ., της Βουλγαρίας. είδαν μπροστά τους ότι υπήρχε αυτό το πρόβλημα της ληστείας και πλέον αφού είχαν εκείνοι πάρει τη διακυβέρνηση του κράτους ήθελαν το κράτος πια να λειτουργήσει κανονικά, να μην υπάρχουν αναστατώσεις, να παράγουν οι χωρικοί, να κινούνται οι έμποροι, να κινούνται τα καραβάνια και να μην υπάρχει αυτός ο κίνδυνος από τα βουνά. Αυτός ο κίνδυνος από τα βουνά μπορούσε να 'ναι μεγάλης κλίμακας, θέλω να σας διαβάσω ένα έγγραφο του 1765, πρόκειται για έγγραφο πάλι φερμάνι, δηλαδή προέρχεται από τον ίδιο το σουλτάνο, ο οποίος απευθύνεται στους καδήδες της Λάρισας, του Πλαταμώννα, της Ελασσόνας, των Σερβείων, Δομοκού, Τρικάλων, Βεροίας, Πατρατζίκ, Πατρατζίκ ήταν η Υπάτη, και εξηγεί ότι

«οι εν τω καζά Πλαταμώνος ευρισκόμενοι», δηλαδή στους πρόποδες του Ολύμπου, «καπετάν Σαλαμούρας, οι εν τω καζά Ελασσόνας τοιούτοι καπετάν Κόλιος και Λάζος και Κόδρος και Κατσαούνης και Βοζίκης, οι εν τω καζά Σερβίων καπετάν Μίχος και Μάρκος και Κώστας, οι εν τω καζά Δομοκού καπετάν Τσόμης, οι εν τω καζά Τρικάλων καπετάν Αστεριάτης και Μπάμπος και Βέκας και Σταμούλης, εν τω καζά Βεροίας Σιμπέλικας και Μπράκος, εν τω καζά Πατρατζίκ καπετάν Κοντογιάννης μετά του συντρόφου του Παπάζογλου Δημητρίου, εν τω καζά Λαρίσης ο καπετάν Ζίδρος, ενωθέντες μετά των

καπεταναίων των ληστών Πλαταμώνος, Ελασσόνος, Τρικάλων και Σερβίων και ομονοήσαντες»,

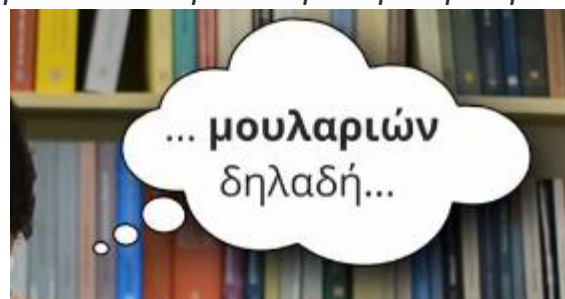
εδώ μιλάμε για έναν στρατό δηλαδή,

«ηχμαλώτισαν πλείστους κατοίκους των χωρίων του όρους του Ολύμπου, δια τους οποίους όρισαν ως λύτρα από πεντακοσίων μέχρις εξακοσίων γροσίων, εισέβαλον εις το χωρίον ονόματι Κάλιανη»,

είναι μετάφραση σας θυμίζω στην καθαρεύουσα από οσμανική γλώσσα,

« ελεηλάτησαν και την υπό του γραμματέως του ιεροδικείου βραδύτερον γενομένην αυτοψίαν και εκτίμησην, πάντα τα εις την κατοχήν των ραγιάδων κατοίκων ευρισκόμενα έπιπλα και πράγματα, φορτώσαντες αυτά επί 94 ημιόνων»,

(μουλαριών δηλαδή),

«των ιδίων ραγιάδων», τους πήραν δηλαδή τα μουλάρια και τα γαϊδούρια και τα φόρτωσαν, «αφού εφόνευσαν 4 κατοίκους και τραυμάτισαν έναν και πυρπόλησαν τας οικίας αυτών ανερχομένας εις 120»,

πόλεμος έγινε δηλαδή εκεί πάνω στον Όλυμπο με αυτούς τους ληστές,

«συνεπεία τούτου οι ραγιάδες του χωρίου αυτού ως και οι κάτοικοι των λοιπών χωρίων του Ολύμπου εγκαταλείψαντες εκ φόβου τα χωρία των κατέφυγαν πάντες εις Λάρισαν»

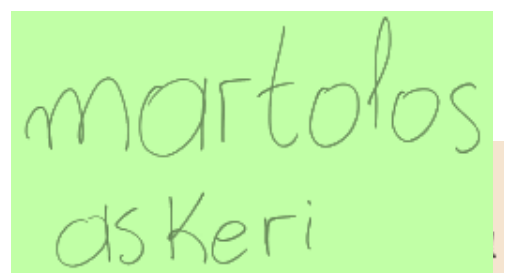
και συνεχίζει και λέει φροντίσετε να τους συλλάβετε και να αποζημιωθούν οι άνθρωποι για τα όσα έχασαν κ.λ.π. Εδώ, έχουμε μία εντυπωσιακή εικόνα ομάδας πολεμικής δράσεως ληστών και μάλιστα στους πρόποδες του Ολύμπου πολύ κοντά στη Λάρισα, που η Λάρισα ήταν μεγάλο κέντρο στρατιωτικό των Οθωμανών. Δηλαδή δεν είχαν φόβο για κανέναν οι ληστές αυτοί. Επειδή, λοιπόν, υπήρχε αυτή η κατάσταση έτσι κι αλλιώς στα βουνά, όταν ήρθαν οι Οθωμανοί θέλησαν να αντιμετωπίσουν το ζήτημα. Κι όπως σας είπα σε άλλη στιγμή, τα ψηλά βουνά αποφάσισαν να τα αφήσουν όπως είναι. Να μην κάνουν απογραφή, να παίρνουν έναν απλώς φόρο κατ' αποκοπήν έτσι, έναν φόρο πολύ μικρότερο από αυτόν που θα 'πρεπε να δίνουν. Αυτό τον φόρο τον ήθελαν να κατεβαίνει κάτω στις πεδιάδες, να έρχεται στα χέρια των διοικητών στις πεδιάδες και να

martholos
as keri

πηγαίνει στο δημόσιο ταμείο, όποιος και να 'ταν αυτός ο φόρος. Και τι άλλο ήθελαν απ' τα βουνά; Να μην ενοχλούν τις πεδιάδες, να μην ενοχλούν τους εμπόρους με ομάδες οι οποίες κατεβαίνουν και ληστεύουν και βέβαια τα βουνά να είναι στην κατάστασή τους να παράγουν, να φέρνουν προϊόντα κάτω, να υπάρχει τέλος πάντων ένα κλίμα το οποίο ήταν υπό έλεγχο γι αυτούς. Για να το πετύχουν αυτό, στο 15ο αιώνα, που μόλις είχαν ολοκληρώσει την κατάκτηση ενός μεγάλου τμήματος της βαλκανικής, υιοθέτησαν και πάλι μία Βυζαντινή τακτική την οποία όμως εφάρμοσαν, την προσγείωσαν στα δικά τους δεδομένα και σκέφτηκαν το εξής: αφού στα ψηλά βουνά δεν έχουμε εμείς Οθωμανούς διοικητές, δεν υπάρχουμε, δεν υπάρχουν Μουσουλμάνοι κάτοικοι ούτε διοικητές ούτε τίποτα, για να μπορούμε να έχουμε ένα κάποιο έλεγχο των πραγμάτων σε αυτούς τους τόπους που είπαμε, ας τοποθετήσουμε πάνω στα βουνά ένα άτομο ένοπλο, δυνατό, στιβαρό, που τα ξέρει και που είναι από αυτά τα βουνά, για να τα ξέρει πρέπει να προέρχεται απ' τα χωριά αυτών των βουνών, που να έχει γύρω του και άλλους δυνατούς ένοπλους άντρες και αυτόν να τον ορίσουμε από την πλευρά της οθωμανικής διοίκησης, ως επιτηρητή μας εκεί πάνω στα βουνά. Να είναι στον τόπο του, στα βουνά του αυτά και να έχει την ευθύνη να κρατάει την ασφάλεια, να περιορίζει την ληστεία, αν είναι δυνατόν να την εξαλείψει, όπου βλέπει ομάδες ληστών να τους συλλαμβάνει, να τους εξουθενώνει για να μην κατεβαίνουν κάτω στον κάμπο και στις πόλεις και στις κωμοπόλεις και στα χωριά. Να μην χτυπούν εμπόρους αυτοί οι ληστές. Και τι άλλο να κάνουν αυτοί οι άνθρωποι τους οποίους θα ορίσουμε; Να παίρνουν τους φόρους από τα βουνά, να τους φέρνουν κάτω στη διοίκηση. Αυτοί θα είναι το μάτι μας εκεί πάνω, το χέρι μας εκεί πάνω και ονομάζονται αρματολοί. Αυτοί είναι οι γνωστοί μας αρματολοί. Στον όρο της εποχής martolos.

V 4. 4. 4 Εξελίξεις στο σώμα των αρματολών. Συγκρούσεις στα βουνά. (15')

Οι αρματολοί, επομένως ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, στην περίπτωση μας στο νότο της βαλκανικής, κάτοικοι των βουνών. Σας θυμίζω ότι σ'ένα μας μια παλιότερη μας, προηγούμενη μας ενότητα σας διάβασα ένα απόσπασμα από το βιβλίο «Ιστορία του νέου ελληνισμού» του Απόστολου Βακαλόπουλου, στην οποία ανέγραφε, γράφει ο Βακαλόπουλος ότι: «οι πλείστοι των αρματολών των βουνών ήσαν Σαρακατσαναίοι ή Βλάχοι. Γιατί ήταν Σαρακατσαναίοι ή Βλάχοι; Διότι εκεί πάνω στα βουνά, τα ψηλά βουνά της/ τα ορεινά, ένα μεγάλο τμήμα είναι βλάχικοι πληθυσμοί στην Πίνδο και στα Άγραφα και βέβαια οι Σαρακατσαναίοι οι οποίοι επίσης ανεβαίνουν στα βουνά, κατεβαίνουν στις πεδιάδες και ξέρουν αυτές τις περιοχές. Ήταν δηλαδή Χριστιανοί Ορθόδοξοι, Έλληνες, Βλαχόφωνοι δίγλωσσοι δηλαδή Βλάχοι Βλαχόφωνοι και

martolos
askeri

Ελληνόφωνοι, Σαρακατσαναίοι Ελληνόφωνοι, πάντως άνθρωποι των βουνών, του τόπου εκείνου. Αυτοί αυτούς τους διόριζε η Οθωμανική διοίκηση, η οποία είχε έδρα κάτω, στην πεδιάδα, στις πόλεις, στις κωμοπόλεις, στα ημιορεινά. Ο καδής συνήθως είχε την ευθύνη να μάθει ποιος είναι ο καταλληλότερος επάνω στα βουνά γιαυτό το καθήκον, ποιος είναι δηλαδή στιβαρός, πολεμιστής, ατρόμητος και μπορεί να δημιουργήσει και μια ομάδα ενόπλων γύρω του που λεγόταν μάνκα/μάνκα. Ο αρματολός ήταν ο καπετάνιος, δηλαδή ο επικεφαλής και γύρω του είχε την ομάδα των ενόπλων που λεγόταν μάνκα. Έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα, η μάνκα των αρματολών συνήθως αποτελούνταν από άντρες του συγγενολογιού του, ξαδέρφια, αδέρφια, θείοι, γαμπροί κ. τ. λ. αλλά και άλλοι οι οποίοι καλούνταν στα όπλα για να βοηθήσουν- απ' τον αρματολό- για να τον βοηθήσουν στο έργο του. Ο αρματολός, εξαιτού ανήκει στους *askeri* διότι είναι διοικητικός υπάλληλος του οθωμανικού κράτους- *askeri* και ως *askeri* κι αυτός και τα παλληκάρια του δεν πληρώνουν φόρο. Απλώς μαζεύουν τους φόρους των χωρικών και τους κατεβάζουν κάτω στον /στην οθωμανική διοίκηση μια φορά το χρόνο. Πληρώνονται από τα χωριά τους, τα χωριά τα ορεινά τα οποία φυλάσσουν. Οι χωρικοί είναι υποχρεωμένοι να τους πληρώνουν και επίσης οι Οθωμανοί, τους αντάμειβαν με ένα / με κάποιο τιμάριο για να έχουν σε σημείο ημιορεινό- για να έχουν και κάποια εισοδήματα τύπου τιμαρίου. Οι αρματολοί - οι μάρτολοι ήσαν / θεωρούνταν στρατιωτικό σώμα, ήτανε στην ουσία στρατιωτικό-αστυνομικό σώμα υπό την/ για να είσαι αρματολός, έπρεπε να σε είχε δεχθεί η οθωμανική διοίκηση, να είχες καταγραφεί, το όνομα σου να έχει καταγραφεί στα κατάστιχα των αρματολών στο αντίστοιχο διοικητικό γραφείο στην Κωνσταντινούπολη, επομένως ήσουν πλέον δημόσιος λειτουργός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ζούσες πάνω στα βουνά, πληρωνόσουν κι απ' τους κατοίκους και ήσουν υποχρεωμένος να μετέχεις και σε εκστρατείες όταν η οθωμανική -σε καλούσε τυχόν- η οθωμανική διοίκηση και το έκαναν αυτό οι αρματολοί μέχρι τέλους. Ο αρματολός λοιπόν έπρεπε να συλλαμβάνει ληστές και να τους κατεβάζει, να τους πηγαίνει στον καδή για να δικαστούν. Αυτή είναι η δουλειά του αρματολού κι αυτή ήταν η δουλειά των αρματολών σ' όλους αυτούς τους αιώνες. Να σας διαβάσω ένα τέτοιο έγγραφο, που προέρχεται από την Βέροια το 1673 και είναι από κατάστιχα, από αρχεία ιεροδικαστικά, δηλαδή του καδή:

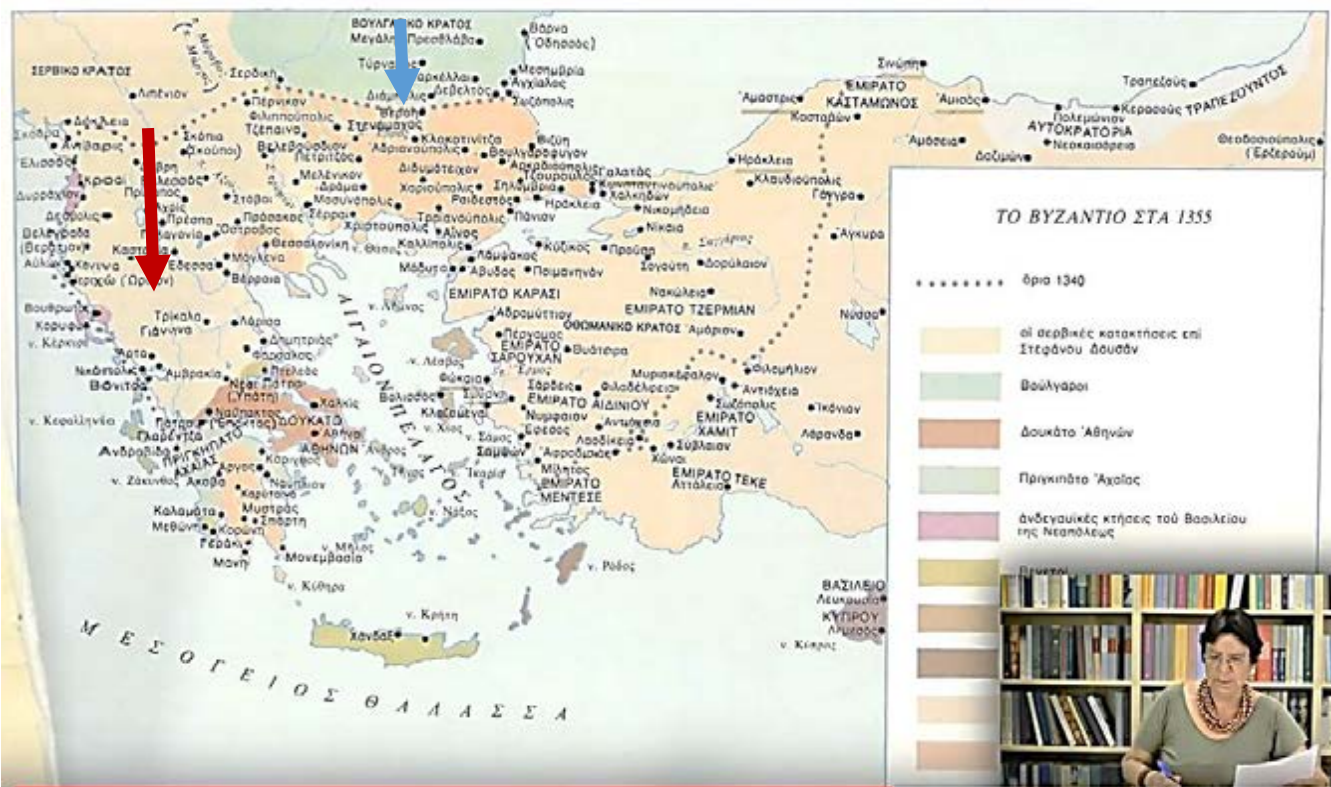
Καδής. Ορθότερη απόδοση στα ελληνικά= ιεροδίκης

Ο διορισθείς δια την καταδίωξιν των ανά τα όρη περιφερομένων ληστών, αρματολός Θεοδόσιος, εμφανισθείς ενώπιον του ιεροδικείου, ήγειρεν αγωγήν κατά του παρόντος Μόσχου Κυριάκου,

άρα ο Μόσχος Κυριάκος είναι αυτός ο οποίος έκλεβε, τέλος πάντων ήρθε εδώ στον δικαστή, κατοίκου του χωρίου Νεοκάστρου του Καζά Βεροίας, εκθέτων ότι-ο αρματολός Θεοδόσιος εκθέτει, ότι: ο παρών Μόσχος- που προφανώς είναι μπροστά στο ιεροδικαστή - και οι δύο είναι μπροστά- είναι εκ των συντρόφων του φονευθέντος αρχιληστού Καλογήρου, και τυγχάνει κακούργος και ληστής, συλλαμβάνων τους οδοιπόρους, απογυμνώνων τους πτωχούς ραγιάδες και φονεύων τους ανθρώπους. Αιτούμαι λέει ο Θεοδόσιος ο αρματολός να εξετασθεί ούτος/αυτός και να ενεργηθούν τα δέοντα. Ερωτηθείς ο εναγόμενος Μόσχος ομολόγησεν αβιάστως-τέλος πάντων ας δεχτούμε ότι

ήταν αβιάστως-ότι πράγματι τυγχάνει σύντροφος του φονευθέντος αρχιληστού Καλογήρου συλλαβών οδοιπόρους, απογυμνώσας πτωχούς ραγιάδες και φονεύσας ανθρώπους και ότι εισβαλλόντες μία νύκτα εις την οικία του εκ των κατοίκων του χωρίου Φλώρια της Βεροίας Σταματίου, εφόνευσαν αυτόν και έκαυσαν ζώσαν την σύζυγον του αδελφού/του αδελφού του την Γραμμάτω και ότι εισελθόντες επίσης στην οικία του εκ των κατοίκων του αυτού χωρίου Μίχου Δήμου, κατέκαυσαν την σύζυγον αυτού και λήστευσαν την περιουσία του. Δια ταύτα κατεδικάσθη ο Μόσχος ούτως εις τον δια αγχόνης θάνατον.

Εδώ λοιπόν έχουμε μία εικόνα. Ο αρματολός κάνει τη δουλειά του, συλλαμβάνει ληστές,

Εικόνα 58

Το δεύτερο είναι λίγα χρόνια αργότερα στην περιοχή των Σκοπιών, βορειότερα. Και στη συνέχεια δημιουργούνται κι άλλα αρματολίκια κι άλλα αρματολίκια κι άλλα αρματολίκια στη νότια βαλκανική αυτό που σήμερα είναι Ελλάδα δημιουργήθηκαν περί τα 14 αρματολίκια στη Στερεά Ελλάδα, στο κέντρο δηλαδή της σημερινής Ελλάδας, στη Στερεά Ελλάδα και στην περιοχή της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, της ορεινής Θεσσαλίας και Ηπείρου. 14 αρματολίκια. Να πούμε ότι αρματολίκια δεν υπήρχαν αλλού. Δεν υπήρχαν αρματολίκια στην Πελοπόννησο, δεν υπήρχαν αρματολίκια στα νησιά, στην Μακεδονία, στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στην Στερεά Ελλάδα. Και φυσικά υπήρχαν αρματολίκια και στις περιοχές των Σέρβων και στις περιοχές των Βουλγάρων.

τους φέρνει κάτω στην οθωμανική διοίκηση. Αυτοί δικάζονται και εκτελούνται με τον τρόπο που εκτελούνται οι ληστές, δηλαδή απαγχονισμός και στη συνέχεια αποκοπή της κεφαλής και έκθεση της κεφαλής σε ένα στύλο για μακρύ διάστημα στις περιοχές που αυτοί είχαν πράξει τις ληστείες τους. Εεε, μάλιστα. Οι αρματολοί, το πρώτο αρματολίκι που γνωρίζουμε απ' τα έγγραφα, ήταν / ορίζεται να είναι στα Άγραφα, τα Άγραφα δηλαδή στο ορεινό τμήμα της Πίνδου, πάνω απ' τη θεσσαλική πεδιάδα. Επί της εποχής του Μουράτ του δευτέρου, του πατέρα του Μωάμεθ του Πορθητή, δηλαδή εκεί γύρω στο 1420-1430 τα Άγραφα, η ορεινή Πίνδος, αποκτά το θεσμό των αρματολών και ως φαίνεται ήταν το πρώτο αρματολίκι στην περιοχή της βαλκανικής. Το δεύτερο είναι λίγα χρόνια αργότερα στην

περιοχή των Σκοπίων, βορειότερα. Και στη συνέχεια δημιουργούνται κι άλλα αρματολίκια κι άλλα αρματολίκια κι άλλα αρματολίκια στη νότια βαλκανική αυτό που σήμερα είναι Ελλάδα δημιουργήθηκαν περί τα 14 αρματολίκια στη Στερεά Ελλάδα, στο κέντρο δηλαδή της σημερινής Ελλάδας, στη Στερεά Ελλάδα και στην περιοχή της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας, της ορεινής Θεσσαλίας και Ηπείρου. 14 αρματολίκια. Να πούμε ότι αρματολίκια δεν υπήρχαν αλλού. Δεν υπήρξαν αρματολίκια στην Πελοπόννησο, δεν υπήρχαν αρματολίκια στα νησιά, στην Μακεδονία, στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία και στην Στερεά Ελλάδα. Και φυσικά υπήρχαν αρματολίκια και στις περιοχές των Σέρβων και στις περιοχές των Βουλγάρων. Ήταν ένας θεσμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αυτός. Οι αρματολοί εκεί πάνω στα βουνά για περίπου 200 χρόνια, δηλαδή από το 1430 ως το 1600 χοντρικά 30, μοιάζει να λειτουργούν όπως περίπου το ήθελαν/ το ήθελε η οθωμανική αυτοκρατορία. Όμως στο μεταξύ είχαν δημιουργηθεί κάποια φαινόμενα, είχαν δημιουργηθεί πάνω στα βουνά, οικογένειες αρματολών που έπαιρναν το αξίωμα από πατέρα σε γιό και από παππού σε εγγονό. Τέτοια ας πούμε ήταν η οικογένεια Τσάρα στα Πιέρια, οι Ίσκοι πάνω στα Άγραφα, οι Βλαχαβαίοι, οι Μπουκουβαλαίοι κ.λ.π. στα ορεινά της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας και αυτές οι οικογένειες έχοντας για χρόνια αυτό το αξίωμα πάνω στα βουνά, είχαν αποκτήσει μεγάλα δίκτυα ελέγχου των περιοχών τους, ήταν στην ουσία οι διοικητές αυτών των περιοχών. Όλα τα χωριά ήταν κάτω απ' την εξουσία τους και ήταν ο σύνδεσμος των χωριών με την κεντρική εξουσία. Ως φαίνεται προς τα μέσα του 17ου αιώνα - παρατηρείστε αυτό, -πολλά πράγματα είπαμε ότι αλλάζουν στα μέσα του 17ου αιώνα, αν θυμάστε. Το σύστημα των τιμαριούχων στα μέσα του 17ου αιώνα αλλάζει, στα μέσα του 17ου αιώνα παύει πλέον να γίνεται δεκτοί οι μη Μουσουλμάνοι –τιμαριούχοι και τα λοιπά, αυξάνεται η ιδιωτική γη, αλλάζει στην ουσία το σύστημα των Γενιτσάρων, αυξάνονται τα τσιφλίκια, δηλαδή η Αυτοκρατορία στα μέσα του 17ου αιώνα έχει μια σειρά φαινομένων που δείχνουν ότι το ρολόι είχε αρχίσει να ξεκουρδίζεται, τα πράγματα δεν πήγαιναν όπως πλέον τα επιθυμούσαν οι Οθωμανοί, η κεντρική διοίκηση έχανε τον έλεγχο και το παιχνίδι κι αυτό φαίνεται και στα βουνά, διότι εκεί γύρω στα 1630-40, δηλαδή στα μέσα περίπου του 17ου αιώνα, αρχίζουν να αυξάνονται τα φερμάνια τα οποία επιθυμούν να αλλάξουν την κατάσταση πάνω στα βουνά. Και στα φερμάνια περιγράφεται ότι αρματολοί των βουνών αντί να κυνηγούν κλέφτες, κάνουν οι ίδιοι ληστρικές δράσεις και ληστεύουν τους χωρικούς, πάνω στα βουνά ή μετέχουν σε επιδρομές στην πεδιάδα. Άρα το πράγμα είναι βαρύ, η οθωμανική διοίκηση αρχίζει από τα μέσα του 17ου αιώνα και είναι πολύ δύσκολος στόχος αυτός-διότι τα βουνά- της είναι άγνωστα στην ουσία, έτσι όπως έχουν εξελιχθεί τα πράγματα, είναι άλλου παπά Ευαγγέλιο εκεί πάνω και δεν το ξέρουν και δεν ξέρουν τα στρατεύματά τους ακριβώς πως να κινηθούν. Άρα τους είναι δύσκολο να επέμβουν στα πράγματα των βουνών και αρχίζουν να πολλαπλασιάζονται τα φερμάνια που ακριβώς μας δείχνουν ότι τα πράγματα αλλάζουν, τα οποία άλλα φερμάνια απαιτούν να σταματήσει την δράση του ο τάδε αρματολός, καθαιρείται από το αξίωμά του και τοποθετείται ένας άλλος. Λογικό θα έλεγε κανείς. Οι διοικητές είναι για να αλλάζονται. Το οθωμανικό κράτος θεωρεί τον τάδε διοικητή του πάνω στα βουνά ότι είναι δικός του διοικητής και του λέει: «έληξε η θητεία σου τέλειωσε, θα ρθει ένας άλλος». Όμως γνωρίζουμε ότι πολλοί αρματολοί, όταν παίρνουν το - εκεί στο δεύτερο μισό του 17 αιώνα

κι αυτό συνεχίζεται και στο 18ο αιώνα-, όταν παίρνουν το μήνυμα της/του τέλος της θητείας τους, αντί να παραδώσουν το αξίωμά τους, παίρνουν τα όπλα και λένε στην οθωμανική κυβέρνηση «όποιος τολμάει να ρθει να πάρει το αξίωμά μου εδώ είμαι, θα τον ρημάξω, θα γίνει πόλεμος στα βουνά». Οθωμανοί /οι Οθωμανοί κάποιες φορές επιμένουν, στέλνουν το επόμενο άτομο που χουν διαλέξει, γίνεται πόλεμος στα βουνά, τις περισσότερες φορές νικούν οι παλιοί αρματολοί γιατί έχουν καλύτερα δίκτυα, κάποιες φορές νικούν οι καινούριοι αρματολοί, οπότε συνεχίζεται η ένταση πάνω στα βουνά. Οι ηττηθέντες αρματολοί για να εκδικηθούν τον νέο /τον νέο αρματολό, ασκούν έντονη ληστική δράση, καίνε χωριά, κόβουν στήθη γυναικών, λεηλατούν, χτυπούν σπίτια, ορμούν στην πεδιάδα και χτυπούν και τουρκικούς στόχους, συνήθως οι ληστές χτυπούσανε στόχους ζιμήδων, γιατί όταν χτυπούσες στόχους Μουσουλμάνων, τότε η οθωμανική κυβέρνηση θύμωνε πάρα πολύ και μπορούσαν να γίνουν πολλά κακά. Αλλά ακριβώς λόγω αυτής της σύγκρουσης, για τη διατήρηση του αξιώματος του/του αρματολού, αρχίζει να γίνεται κάτι που δεν είναι μόνο στα ελληνικά βουνά αλλά είναι και στα βουνά της Σερβίας, και στα βουνά της Βουλγαρίας, το παρακολουθούμε κι εκεί όπου επίσης εκεί υπάρχουν ληστή/ληστές όπως κι εδώ. Οι ληστές στις χώρες αυτές ονομάζονται χαϊτούκ ή χαϊντούτ (chaintout). Οι αρματολοί λοιπόν για να μην αφήσουν κι εκεί τα αξιώματά τους, γίνονται ληστές και οι ληστές γίνονται αρματολοί και παρουσιάζεται αυτό το φαινόμενο που γνωρίζουμε για το θεσμό των αρματολών που είναι λίγο περίπλοκο στο μυαλό μας και δικαίως, γιατί ήταν μια ερμαφρόδιτη κατάσταση που πατούσε και στη ληστεία και στην αστυνόμευση, οι οποίοι έχουν περάσει στα δημοτικά τραγούδια αλλά και στα κείμενα ως κλεφταρματολοί. Η λέξη κλεφταρματολός είναι απ' τη φύση της τελείως ασαφής και σχιζοφρενική. Ή είσαι αστυνόμος ή είσαι κλέφτης. Δεν μπορείς να είσαι αστυνομοκλέφτης. Αλλά έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα στα τελευταία 200 χρόνια δηλαδή τα χρόνια της παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπάρχουν πολλοί κλεφταρματολοί.

V 4. 4. 5 "Κλεφταρματολοί". "Προσκυνήματα". (11')

Είδαμε λοιπόν ότι από τα μέσα του 17ου αιώνα και όσο προχωρούσε το πράγμα τόσο ο έλεγχος των βουνών από πλευράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, των αρματολών δηλαδή και των ταϊφέ τους, της μάγκας τους ήταν δυσκολότερος για την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι άνθρωποι αυτοί ενώ ήθελαν τον τίτλο του αρματολού, τον ήθελαν διακαώς, ήταν σπουδαίο πράγμα γι' αυτούς, γιατί ήταν το κύρος τους, ο έλεγχος τους στο χώρο τους, ταυτοχρόνως αμφισβητούσαν τη δυνατότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να τους επιβάλλει διοικητικές κατευθύνσεις. Έτσι όπως είπαμε η Οθωμανική Αυτοκρατορία επεδίωξε σε άλλες φάσεις να στείλει πάνω στα βουνά να γίνουν αρματολοί Τουρκαλβανοί, αυτοί τα βρήκαν πραγματικά σκούρα πάνω στα βουνά, διότι οι αρματολοί δεν δεχόταν Τουρκαλβανούς κιόλας, δηλαδή Μουσουλμάνους Αλβανούς. Στάλθηκαν πάνω στα βουνά άνθρωποι των βουνών, δηλαδή Χριστιανοί Ορθόδοξοι, βλάχοι, ελληνόφωνοι, δίγλωσσοι, σαρακατσαναίοι ή στιδήποτε άλλο, άλλοι από αυτούς που ήτανε και πάλι οι μεγάλες εντάσεις ήταν αναπόφευκτες, συγκρούσεις κλπ. και αυτές είχαν και την εξής παράμετρο:

όταν ένας αρματολός έχανε τ'αρματολίκι του, γιατί δεν κατάφερε να ελέγξει τη δύναμη του ορισθέντος, εξελίσσεται σε αδυσώπητο ληστή, γιατί εξελίσσεται σε αδυσώπητο ληστή που μάλιστα χτυπούσε και τουρκικούς στόχους για να εκβιάσει ακόμα περισσότερο την Οθωμανική διοίκηση, διότι οι Οθωμανοί είχαν τη σύλληψη, μια σύλληψη που έχει κάποια λογική, αλλά βλέπει κανείς και τις πολύ αρνητικές της πλευρές, το κάνουν μάλιστα, γίνεται και σε μερικές αστυνομίες, γνωρίζετε στον κόσμο κάποιες αστυνομίες συνηθίζουν να παίρνουν με το μέρος τους μεγάλους εγκληματίες, οι οποίοι μετατρέπονται σε καταδότες της αστυνομίας, δηλαδή γίνονται τμήμα της αστυνομίας κατά κάποιο τρόπο και με τον τρόπο αυτό η αστυνομία δεν τους κυνηγά για τα εγκλήματα τους αλλά και θεωρεί ότι τους ξεδοντιάζει από το έργο τους το οποίο είναι πραγματικότητα και κερδίζει από άλλα σημεία. Οι Οθωμανοί λοιπόν σε αυτή τους την κατεύθυνση μπήκαν στη διαδικασία προκειμένου να κτυπήσουν πιο αποτελεσματικά έναν αρματολό που ήθελαν να αλλάξουν, να κάνουν αρματολό το φρικτότερο ληστή με την απλή σκέψη: αφού αυτός ο ληστής είναι τόσο φοβερός, τόσο αδυσώπητος, τόσο ανηλεής τότε θα τα βγάλει πέρα με αυτόν τον αρματολό. Θα γίνει αρματολός και γενόμενος αρματολός ο φοβερός ληστής, εγώ θα έχω κέρδος, διότι έλεγε από την πλευρά της η Οθωμανική Αυτοκρατορία σκεπτόμενη, δεν θα είναι πια ληστής, θα γίνει αστυνομικός και θα γίνει καλός αστυνομικός, δηλαδή καλός αρματολός, διότι ξέροντας τα λημέρια και ξέροντας πώς δρουν οι κλέφτες καλύτερα από τον καθένα, αφού ήταν αυτός κλέφτης, θα γίνει πάρα πολύ καλός αρματολός. Ναι, αλλά ο αρματολός που έχασε τη θέση του, γενόμενος και αυτός ληστής προσπαθούσε να γίνει όσο πιο φοβερός ληστής γινόταν, ούτως ώστε οι Οθωμανοί να απηυδίσουν και να πουν θα κάνω αυτόν τώρα ληστή και αυτό δεν είχε τελειωμό: ληστής-αρματολός, αρματολός-ληστής, ληστής-αρματολός χτυπήματα σκληρά στόχων που παλιότερα δεν υπήρχαν όπως σας είπα και οθωμανικών στόχων (να τος ο κλεφταρματολός) να, όλη αυτή η χαρακτηριστική για τα τελευταία 200 χρόνια ιστορία στα βουνά και η τελείως ιδιότυπη σχέση που αποκτούν οι αρματολοί με τους Οθωμανούς, από τους οποίους απαιτούν τον τίτλο, αλλά ταυτοχρόνως περιφρονούν και τους προκαλούν ως προς τα διοικητικά πράγματα. Όλοι μας έχουμε μάθει ως παιδιά, –πιστεύω όλοι μας- το χορεύαμε κιόλα ένα τραγούδι « *Κάτω στου θάλτου τα χωριά Ξηρόμερο και Άγραφα και στα πέντε βιλαέτια, βγάτε, δείτε μωρ' αδέρφια.* ». Αυτό το ποίημα το οποίο θα σας το διαβάσω, μιλάει ακριβώς γι'αυτό που λέμε τώρα, έχει και μια κακιά λέξη μέσα που στο σχολείο δεν μας την μαθαίνανε, αλλά είναι στο ποίημα και θα σας το πω:

«Κάτω λοιπόν στου θάλτου τα χωριά Ξηρόμερο και τ' Άγραφα και στα πέντε βιλαέτια βγάτε, ιδέτε μωρ' αδέρφια.

Εκεί είν' οι Κλέφτες οι πολλοί όλοι ντυμένοι στο φλουρί κάθονται και τρων και πίνουν και την Άρτα φοβερίζουν.

Πιάνουν και γράφουν μια γραφή χέζουν τα γένια του Καδή

(του ιεροδικαστή δηλαδή που στην ουσία τους ορίζει)

γράφουνε και στο Κομπότι προσκυνούν και το Δεσπότη.

(Τί γράφουν στη γραφή;)

Συλλογιστείτε το καλά ότι σας καίμε τα χωριά! Γρήγορα το αρματολίκι ότι ερχόμαστε σα λύκοι.”

Σ' αυτό δηλαδή το τραγούδι ακριβώς αυτό που σας έλεγα πριν αντανακλάται, οι αρματολοί ζητούν το αρματολίκι τους γρήγορα τ' αρματολίκι ότι ερχόμαστε σαν λύκοι, σας καίμε τα χωριά. Αυτό το διπλό παιχνίδι που είχαν οι αρματολοί για πολύ μεγάλο διάστημα και στο 18ο αιώνα φαίνεται ότι συμβαίνει σε όλη την Βαλκανική, είναι ο αιώνας που η τύχη των αγροτών και η παρακμή της αυτοκρατορίας έχει δημιουργήσει πολλές δυσaréσκειες στον μέσο υπήκοο της για την διοίκηση, για την Οθωμανική πλευρά. Αυτή η στάση των αρματολών που όλα τα παίζουν και των κλεφτών που όλα τα παίζουν, τους μετατρέπει στη λαϊκή σκέψη σαν ήρωες οι οποίοι αντιμετωπίζουν, ήρωες της ελευθερίας. Πολλές φορές δεν ήταν καθόλου ήρωες της ελευθερίας, πολεμούσαν μόνο για τα δικά τους συμφέροντα. Άλλες φορές κάποιοι μοιάζουν σαν να έχουν και μεγαλύτερο ορίζοντα και αυτό συμβαίνει και στους Σέρβους και στους Βουλγάρους. Φαίνεται ότι ήταν μια εποχή αυτή προς το τέλος του 18ου αιώνα. Σας διαβάζω ένα δημοτικό τραγούδι που σχετίζεται με αυτά που σας λέω: *«Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, να γένεις νοικοκύρης, για ν' αποχτήσεις πρόβατα, ζευγάρια και αγελάδες, χωριά κι αμπελοχώραφα, κοπέλια να δουλεύουν. (και τώρα απαντάει ο Βασίλης) - Μάνα εγώ δεν κάθομαι να γένω νοικοκύρης, να κάμω αμπελοχώραφα, κοπέλια να δουλεύουν, και να 'μαι σκλάβος των Τουρκών, κοπέλι στους γερόντους. (γέροντες ήταν οι δημογέροντες, δηλαδή οι επικεφαλείς των χωριών, οι ντόπιοι επικεφαλείς των χωριών)*

Φέρε μου τ' αλαφρό σπαθί και το βαρύ τουφέκι, να πεταχτώ σαν το πουλί ψηλά στα κορφοβούνια, να πάρω δίπλα τα βουνά, να περπατήσω λόγγους, να βρω λημέρια των κλεφτών, λημέρια καπετάνιων και να σφυρίξω κλέφτικα, να σμίξω τους συντρόφους».

Αυτή η παράξενη στάση των αρματολών, απαιτώ, εκβιάζω, κτυπώ, υποτάσσομαι, ξανακτυπώ, όλο αυτό το παράξενο πράγμα που όμως είναι κατανοητό, θα φανεί πολύ καθαρά στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης. Οπότε οι αρματολοί θα είναι μεν πολύτιμοι, διότι ξέρουν να πολεμούν και όταν πολεμούν είναι πολύ αποτελεσματικοί, αλλά θα είναι ταυτοχρόνως το πιο αναξιόπιστο κομμάτι του ενόπλου, των ένοπλων σωμάτων του ελληνισμού την ώρα των μαχών του 21, διότι πολλές φορές οι αρματολοί της Στερεάς, γιατί εκείνοι πολεμούσαν οι υπόλοιπες περιοχές δεν συνέχισαν τον πόλεμο, καταπνίγηκε η επανάσταση. Οι αρματολοί της Στερεάς κάθε τόσο την ώρα που φαινόταν ότι δεν πάει καλά ένα πράγμα φεύγαν από το στρατόπεδο των Ελλήνων και κάνανε τα λεγόμενα «καπάκια» με τους Τούρκους, δηλαδή δήλωναν υποταγή στους Τούρκους για να ξαναπάρουν τον τίτλο του αρματολού. Για αυτά που σας λέω, τα οποία ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος ο μεγάλος ιστορικός μας του 19ου αιώνα και σοβαρός ιστορικός στον έκτο τόμο του γράφει για τους αρματολούς: Ίσως οι άνθρωποι αυτοί –το λέει έτσι προσεκτικά- οι πλειότεροι τουλάχιστον εξ αυτών, δεν είχαν την συνείδηση της εθνικής και πολιτικής ανεξαρτησίας. Ίσως εμάχοντο κατά των Τούρκων ελαυνόμενοι (δηλαδή έχοντας ελατήρια) μάλλον υπό σφοδρότατου αυτοματισμού της ατομικής ελευθερίας, παρά έχοντας το υψηλότερο αίσθημα της όλης πατρίδος. Δρούσαν δηλαδή οι αρματολοί με αυτό τον τρόπο, όχι γιατί ήταν υπέρ γενικώς της ελευθερίας, αλλά προκειμένου να διεκδικήσουν την ελευθερία των δικών των δράσεων πάνω στα βουνά και φυσικά τον τίτλο του αρματολού. Πάντως το σώμα των αρματολών συνέχισε να υπάρχει παρόλες τις

προσπάθειες των Οθωμανών στη Βαλκανική και σας λέω χαρακτηριστικά, παρότι προσπάθησαν οι Οθωμανοί για πολλά, πάνω, σχεδόν 200 χρόνια ν' αλλάξουν, να φέρουν, να μετακινήσουν, να καταργήσουν τ' αρματολίκια, βγήκε και φιρμάνι που καταργούσε τ' αρματολίκια, τίποτα δεν πέτυχε η οθωμανική διοίκηση. Στην εποχή του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς στην περιοχή, την ευρύτερη έτσι της κεντρικής, της νότιας Βαλκανικής, δηλαδή της Στερεάς, της Μακεδονίας και της Ηπείρου, όπως σας είπα, υπήρχαν 14 αρματολίκια και παρόλες, μετά από όλες αυτές τις προσπάθειες των Οθωμανών τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης, όχι απλώς δεν είχαν καταργηθεί τ' αρματολίκια, όχι απλώς δεν είχαν μειωθεί, αλλά από 14 είχαν γίνει 17, τόσο καλά. Είναι ένα πολύ ενδιαφέρον σημείο λοιπόν αυτό το σώμα, τα σώματα των αρματολών που ήταν Οθωμανικά σώματα του βουνού, το μάτι των Οθωμανών πάνω στα βουνά, αλλά που είχαν αυτές τις εξελίξεις που είπαμε.

V 4. 4. 6 Εξάλειψη της ληστείας σε κάποιες περιοχές στις αρχές του 19ου αιώνα (3')

Το τελευταίο μας θέμα αφορούσε τους αρματολούς, τους κλέφτες, ένα περίπλοκο ζήτημα και στην πράξη του, αλλά και στα συναισθήματα που προκαλούσε στους κατοίκους, καθώς όπως είπαμε ο κάτοικος των πεδιάδων, των ημιορεινών, ακόμη και των ορεινών είχε διττά αισθήματα γι' αυτά τα υποκείμενα ως πούμε της ιστορίας και αυτά τα διττά αισθήματα φαίνονται και σε ορισμένες κορυφαίες στιγμές άλλοτε να είναι εξαιρετικά θετικά και άλλοτε εξαιρετικά αρνητικά π. χ. όταν το 1804 έγινε η προσπάθεια στην Ήπειρο από τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων να εξαλείψει τη ληστεία στα βουνά της Ηπείρου και της Θεσσαλίας και ακολούθησε δράσεις εναντίον τους και το ίδιο, ακριβώς την ίδια περίοδο μεταξύ του 1804 και του 1806 στην Πελοπόννησο, εξίσου οι τοπικοί παράγοντες, τόσο η Οθωμανική εξουσία όσο και οι προεστοί, οι Έλληνες προεστοί, οι Έλληνες μητροπολίτες και επίσκοποι και ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ζήτησαν από όλους τους κατοίκους της Πελοποννήσου να στραφούν εναντίον των κλεφτών της Πελοποννήσου, ο κόσμος ολόκληρος, ολόκληρα τα χωριά, ορεινά και πεδινά, στράφηκαν εναντίον τους και καθαρίστηκε όπως λέγεται η Πελοπόννησος το 1804 από τους ληστές. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματα του μιλά με τραγικό τρόπο για ολόκληρες σελίδες το τί έζησε από το κυνηγητό των ληστών, διότι ο ίδιος και δεκάδες συγγενών του το έζησαν στο πετσί τους και δίνει μια πολεμική κατάσταση μεταξύ αυτού, των ανδρών του και των χωριών, των Χριστιανικών χωριών της περιφέρειας που είχε δεσμούς, στην Αρκαδία, στην Ανδρίτσαινα, έβλεπαν τον Κολοκοτρώνη οι άνθρωποι και τον κυνηγούσαν και τον κατέδιδαν στους Οθωμανούς και εκείνος χτυπούσε τις πόλεις και έκαιγε περιοχές. Είναι λοιπόν περίπλοκα τα πράγματα, ο Κολοκοτρώνης σώθηκε όπως γνωρίζουμε, ευτυχώς για την Ελληνική Επανάσταση, τελευταία στιγμή, πέρασε στην Κυλλήνη και έζησε για κάποιο διάστημα κάτω από την αγγλική παρουσία και όταν άρχισαν τα πράγματα στην Πελοπόννησο το 1821 επέστρεψε. Μ' αυτό θέλω να πω ότι είναι περίπλοκα τα θέματα και συναισθηματικά και ιστορικά ώστε κανείς να προχωρήσει στην ερμηνεία του.

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 5^H

Περιεχόμενα Εβδομάδας 5

Εβδ.5 Η οικονομική ζωή των Ελλήνων, 15ος - 18ος αιώνα (16 video, συνολικά 176')**5.1: Το εμπόριο της στεριάς
(5, video συνολικά 48')**

V5.1.1: Η οικονομική ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Pax Ottomanica. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=MQXYrT05OIo>

V5.1.2 Προϊόντα εξαγωγής. Το εμπορικό Οθωμανικό ισοζύγιο. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=p7g4ee-ueiQ>

V5.1.3 Διομολογήσεις. Προστατευόμενοι. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=zerrcVwWfmM>

V5.1.4 Οι συνθήκες του Κάρολβιτς (1699) και του Πασάροβιτς (1718) και το εμπόριο των Ελλήνων. (6')

<https://www.youtube.com/watch?v=5q40jdoc7Ho>

V5.1.5 Σημεία δράσης των Ελλήνων εμπόρων στην Αυστριακή Αυτοκρατορία. (7')

https://www.youtube.com/watch?v=5XTIZpd_8tU

**5.2: Θαλασσινοί δρόμοι και Διασπορά
(4 video, συνολικά 51')**

V5.2.1 Η Ρωσική εμπλοκή στην Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο. Τα οφέλη για την Ελληνική εμπορική ναυτιλία. (16')

<https://www.youtube.com/watch?v=AmNp3W5II6E>

V5.2.2 Η κάμψη του Ελλ. εμπορικού ναυτικού μετά τους ναπολεοντείους πολέμους. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=w2ad9V9Pe0U>

V5.2.3 Η ελληνική διασπορά. (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=JZQhz5xXB5o>

V5.2.4 Εθνοτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις των Ελλήνων στην διασπορά. (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=wcczOsPee4g>

**5.3: “κομπανιά”, “σερμαγιά”, “τσελιγκάτο”
(4 video, συνολικά 43')**

V5.3.1 Εμπορικά συστήματα. "Κομπανίες". (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=nuXPcP9IXXQ>

V5.3.2 "Η σερμαγιά" και το ελληνικό εμπορικό ναυτικό. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=ZbRxS1cbe7c>

V5.3.3 "Το τσελιγκάτο" και οι ορεσίβιοι ποιμένες. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=EjIQRXEuk7E>

V5.3.4 "Τα μπουλούκια" και οι μετακινούμενοι τεχνίτες. (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=MeacQEifDiM>

**5.4: Οι συντεχνίες των πόλεων
(3 video, συνολικά 34')**

V5.4.1 Οι συντεχνίες ("εσνάφια") των πόλεων. (13')

https://www.youtube.com/watch?v=4p5M5B493_A

V5.4.2 Εσωτερική οργάνωση των συντεχνιών. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=R4EBg3eQDZY>

V5.4.3 Οι συντεχνίες ως φορείς κοινωνικής πρόνοιας και προσφοράς. (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=AIDLRER1Wqc>

Εβδ.5 Η οικονομική ζωή των Ελλήνων, 15ος - 18ος αιώνα

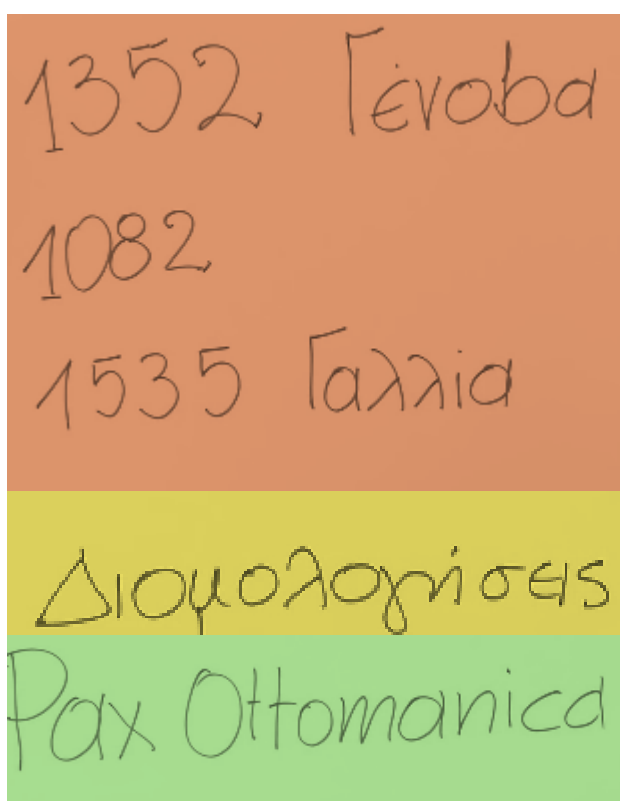
(16 video, συνολικά 176')

5.1: Το εμπόριο της στεριάς (48')

V 5.1.1: Η οικονομική ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Pax Ottomanica. (8')

Θα μπούμε σε ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο που αφορά την οικονομία. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, ήταν μια Μουσουλμανική Αυτοκρατορία που ακόμα είχε θερμούς δεσμούς με τον Αραβικό κόσμο. Ο Αραβικός κόσμος ήταν εκείνος που είχε εισπράξει το Ισλάμ, και το είχε διαδώσει στον 7ο, 8ο, 9ο αιώνα και δεν είχε απλώς διαδώσει το Ισλάμ αλλά είχε μπει και σε λαμπρή πορεία πολιτισμού (ο περίφημος αραβικός πολιτισμός, στον οποίον αναφερθήκαμε στο παρελθόν) που περιλαμβάνει επιδόσεις σε πολλά πεδία (τα αναφέραμε επίσης) αλλά ανάμεσα σε άλλα, στο εμπόριο, στη ναυτιλία. Ο Αραβικός κόσμος είχε μεγάλο σεβασμό για τον έμπορο για τον τεχνίτη, εξάλλου ο ιδρυτής της θρησκείας, ο Μωάμεθ, είναι ο μόνος ιδρυτής εκ των μεγάλων θρησκειών που ο ίδιος ήταν [έμπορος] και υπάρχουν ρητά στο Κοράνι και στην Σαρία που μιλούν με μεγάλο σεβασμό για τον έντιμο έμπορο ο οποίος θα στέκεται στα δεξιά του Θεού. Αντιθέτως για τον ανέντιμο έμπορο υπάρχουν καταγγελτικά τεμάχια, τμήματα στη Σαρία. Τώρα οι Οθωμανοί, οι ίδιοι στους πρώτες τους αιώνες δεν είχαν (στον πρώτο τους αιώνα της επέκτασης) δεν δίνουν δείγματα μεγάλης επίδοσης στα οικονομικά ζητήματα αλλά γρήγορα ως φαίνεται, αντιλαμβάνονται το ότι καθώς επεκτείνεται η Αυτοκρατορία τους σε τόσο καίριο για το διεθνές εμπόριο και τη διεθνή οικονομία σημείο, θα πρέπει να δώσουν προσοχή στο εν λόγω ζήτημα. Το 1352 δηλαδή πολύ πρώιμα, την εποχή που περνούν για πρώτη φορά στα ευρωπαϊκά εδάφη, έρχονται σε εμπορική συμφωνία, για πρώτη φορά με την Γένουα, με την Γένοβα και αυτό δείχνει πολλαπλά, το θάρρος, την τόλμη με την οποία προχωρούν στα θέματα της οικονομίας, διότι ερχόμενοι σε εμπορική συμφωνία με τη Γένοβα, είναι σα να προκαλούν τη Βενετία. Η Βενετία και η Γένοβα ήταν δύο ανταγωνιστικές δυνάμεις εξαιρετικά εχθρικές μεταξύ τους, είχαν και πολέμους και συγκρούσεις μεταξύ τους, επομένως οι Οθωμανοί, κάνοντας εμπορική συμφωνία με τη Γένοβα, στην ουσία ρίχνουν το γάντι στους Βενετούς, με τους οποίους ήξεραν ότι επρόκειτο να συγκρουστούν περισσότερο από κάθε άλλον στα ύδατα της Ανατολικής Μεσογείου προς την οποίαν και επεκτείνονταν. Οι Οθωμανοί, επεκτεινόμενοι, στην πραγματικότητα προς τα ευρωπαϊκά εδάφη, στα Βαλκάνια και επεκτεινόμενοι σε όλη την ανατολική Μεσόγειο, συντρίβουν την υπεροχή των Δυτικών Ιταλικών πόλεων που είχε αρχίσει να υπάρχει όπως είπαμε μετά το 1082. Αν θυμάστε σε προηγούμενή μας ενότητα είχαμε θυμίσει πως τον 11ο βυζαντινό αιώνα, οι Κομνηνοί είχαν παραχωρήσει στις ιταλικές πόλεις εκτεταμένα προνόμια, κάτι που

άλλαξε την μορφή της οικονομίας και τα χέρια μέσα από τα οποία περνούσε η οικονομία στην ανατολική Μεσόγειο, και τα χέρια μέσα από τα οποία περνούσε η οικονομία στην ανατολική Μεσόγειο πλέον ήταν Δυτικά, δηλαδή Ευρωπαϊκά, κυρίως Ιταλικά αλλά σταδιακά μπήκαν και άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις στα πράγματα. Οι Οθωμανοί, σταδιακά, απωθώντας και εξουθενώνοντας τη δύναμη των Βενετών, δεν είναι ότι δεν τους επέτρεπαν να κάνουν εμπόριο, αλλά πλέον οι Δυτικές δυνάμεις, στα Οθωμανικά πλέον εδάφη, όλη η ανατολική Μεσόγειος είχε γίνει οθωμανική, δεν είχαν πλέον τα πλεονεκτήματα τα οποία είχαν επι Βυζαντίου, τα προνόμια τα οποία είχαν επί Βυζαντίου. Το εμπόριό τους είχε την ίδια μορφή, με όλους τους άλλους. Οι Οθωμανοί, προέβησαν σε εμπορικές συμφωνίες, όπως είπαμε πρώτα με τη Γένοβα, και με την Βενετία έκαναν συμφωνίες, αν και με αυτήν βρίσκονταν πολύ συχνά σε εμπόλεμη κατάσταση και κατά την διάρκεια της εμπόλεμης κατάστασης το εμπόριο μεταξύ των δύο δυνάμεων έπαυε, όταν όμως υπήρχαν (και υπήρχαν) και περίοδοι ειρήνης μεταξύ των πολέμων, τότε το εμπόριο συνεχιζόταν. Αλλά όπως είπαμε, η Οθωμανική κυριαρχία, έδωσε ένα τέλος στην εμπορική και οικονομική κυριαρχία των δυτικών ιταλικών πόλεων στην ανατολική Μεσόγειο και στην πραγματικότητα επέτρεψε την επανέναρξη της οικονομικής δραστηριότητας, των κατοίκων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μεταξύ των οποίων φυσικά είναι και οι Έλληνες και οι Σλάβοι και όσοι εντάχθηκαν σε αυτήν την Αυτοκρατορία. Πάντως οι Οθωμανοί, σταδιακά, καθώς ανοίγονταν στο εμπόριο και ευνοούσαν το εμπόριο για να έχουν εισοδήματα προχώρησαν και σε διομολογήσεις (όπως λέγονται) στον 16ο αιώνα. Τις εμπορικές συμφωνίες με την Γένοβα τις υπέγραψαν τον 14ο αιώνα (1352) αλλά στον 16ο αιώνα, πρώτα στο 1535 με την Γαλλία, είναι οι πρώτες διομολογήσεις, δηλαδή υψηλού επιπέδου διπλωματικά έγγραφα μεταξύ των δύο χωρών. Μια Καθολική, Χριστιανική δύναμη, η Γαλλία, μετετράπη από τον 16ο αιώνα στον πιο θερμό σύμμαχο των Οθωμανών. Υπογράφονται λοιπόν οι πρώτες διομολογήσεις και οι πρώτες διομολογήσεις είναι με την Γαλλία, και ακολουθούν διομολογήσεις με την Αγγλία, με την Ολλανδία και αργότερα με άλλες δυνάμεις μέσα στον 16ο και στον 17ο αιώνα. Έτσι και οι Δυτικές δυνάμεις μπαίνουν στο εμπόριο της ανατολικής Μεσογείου, με τους κανόνες που τους θέτουν οι Οθωμανοί, και αυτό παίζει ρόλο στην ανάκαμψη του εμπορίου, το οποίο έτσι κι αλλιώς είχε ανακάμψει από το γεγονός ότι η οικονομία χάρη στην Pax Ottomanica, που είπαμε και σε προηγούμενο μάθημα, άρχισε να ανακάμπτει μετά τον 15ο αιώνα οπότε έληξαν και οι πολύ μεγάλες συγκρούσεις, οι δρόμοι ησύχασαν, ο θεσμός των αρματολών λειτουργούσε και εμπόδιζε τις πολύ εκτεταμένες ληστείες, το σύστημα λειτουργούσε, η ασφάλεια στους δρόμους και στις πόλεις ήταν αυξημένη, ήταν η εποχή

της ακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και εξ αυτού και όλο το σύστημα λειτουργούσε καλά έτσι ώστε να δίνει ένα αίσθημα ασφαλείας. ή το αίσθημα ασφαλείας και ειρήνης ευνοεί το εμπόριο. Και επίσης το σύστημα των τιμαρίων που είχε επεκταθεί όπως είπαμε σε όλη την αυτοκρατορία, το οποίο στην ουσία πίεζε την ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής, μετέτρεψε ξανά την περιοχή αυτή (τώρα υπό Οθωμανική διοίκηση) σε μια περιοχή πολύ πλούσιου γεωργικού βίου, πλούσιας γεωργικής παραγωγής και βιοτεχνικής παραγωγής στις πόλεις, και επίσης και εμπορικών ανταλλαγών.

Υ 5.1.2 Προϊόντα εξαγωγής. Το εμπορικό Οθωμανικό ισοζύγιο. (12')

Άρα η οθωμανική Αυτοκρατορία μετετράπη μετά τον 15ο αιώνα και φυσικά το αποκορύφωμα ήταν ο 16ος αιώνας των εξελίξεων των πραγμάτων, σε μία δυναμική περιοχή του κόσμου, που είχε να προσφέρει και πολλά προϊόντα. Πρέπει να πούμε ότι η οθωμανική Αυτοκρατορία μέχρι τον 19ο αιώνα είχε θετικό εμπορικό ισοζύγιο. Δηλαδή

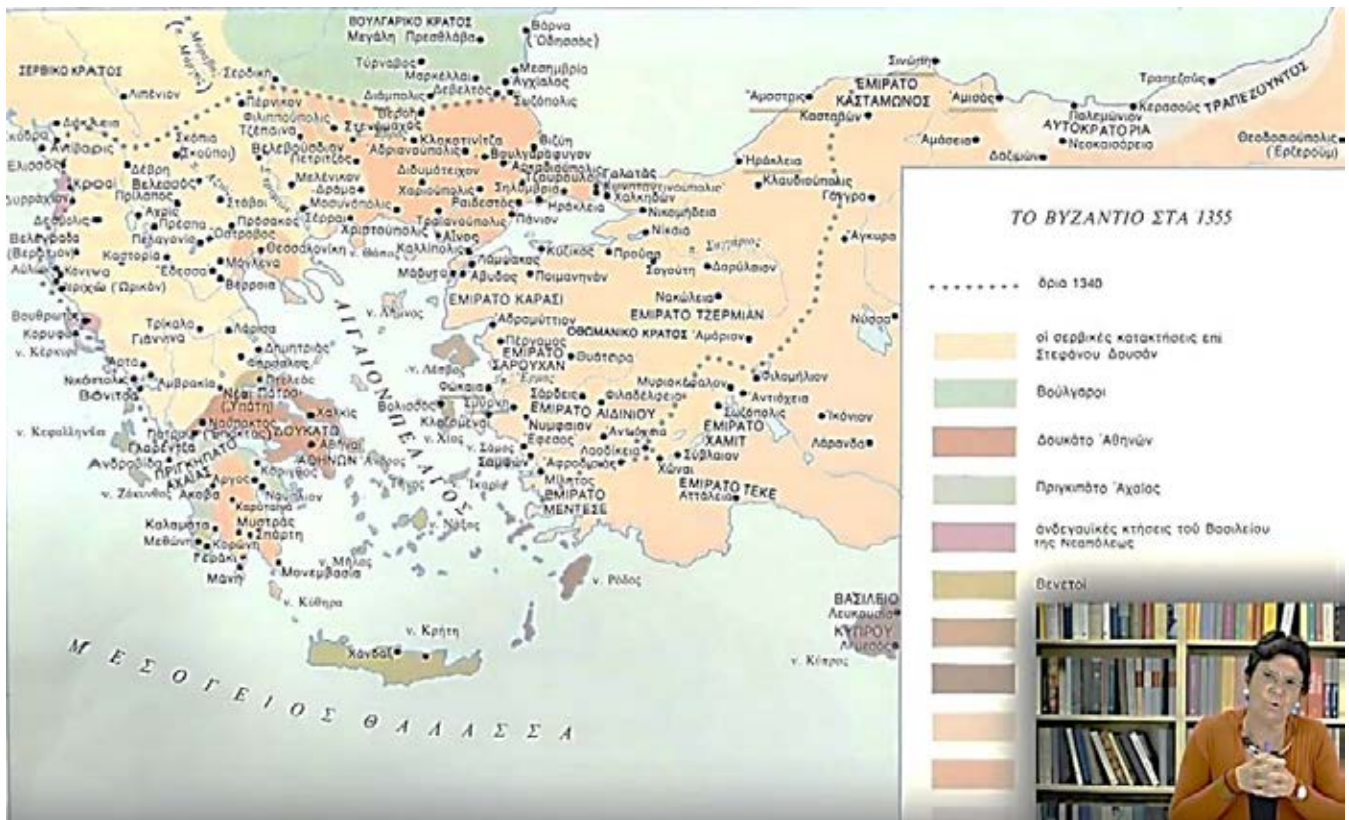
Εικόνα 59

Τα σύνορά της (0:39, χάρτης) που κάλυπταν τμήμα της σημερινής κεντρικής Ευρώπης μέχρι την Ουγγαρία, την νότια Ρωσία, τον Καύκασο, την Εγγύς και Μέση Ανατολή, τη βόρεια Αφρική, μια μεγάλη αυτοκρατορία η οποία είχε τεράστιες δυνατότητες εξ' αυτού οικονομικές από μόνη της και μέσα σ' αυτήν την αυτοκρατορία παρήγοντο προϊόντα πολύτιμα για διάφορες άλλες χώρες, που κι αυτές εξήγαγαν βέβαια δικά τους προϊόντα στην οθωμανική αυτοκρατορία.

εξήγαγε προϊόντα μεγαλύτερης αξίας από τα προϊόντα που εισήγαγε. Ήταν μια μεγάλη αυτοκρατορία, θυμίζω τα σύνορά της (0:39, χάρτης) που κάλυπταν τμήμα της σημερινής κεντρικής Ευρώπης μέχρι την Ουγγαρία, την νότια Ρωσία, τον Καύκασο, την Εγγύς και Μέση Ανατολή, τη βόρεια Αφρική, μια μεγάλη Αυτοκρατορία η οποία είχε τεράστιες δυνατότητες εξ' αυτού οικονομικές από μόνη της και μέσα σ' αυτήν την Αυτοκρατορία παρήγοντο προϊόντα πολύτιμα για διάφορες άλλες χώρες, που κι αυτές εξήγαγαν βέβαια δικά τους προϊόντα στην οθωμανική αυτοκρατορία. Η οθωμανική Αυτοκρατορία είχε τη δυνατότητα να εξαγάγει μεγάλες ποσότητες βαμβακιού, η Αίγυπτος ήτανε μια ευλογημένη περιοχή για

την παραγωγή βαμβακιού και σιτηρών. Η Μακεδονία, η Θεσσαλία παρήγαγαν βαμβάκι, παρήγαγαν σιτηρά, σιτηρά κάθε τύπου. Οι πεδιάδες της Ρουμανίας, της Βλαχίας, της Μολδαβίας, της Βουλγαρίας, παραγωγικότερες πεδιάδες, αλλά και από όλη την αυτοκρατορία, μέλι, δέρματα, τα δέρματα είχαν πολύ μεγάλη ζήτηση, τομάρια, γούνες που εξήγοντο επίσης. Φρούτα, χυμοί, αποξηραμένα φρούτα, κάθε άλλου είδους τρόφιμο. Η οθωμανική Αυτοκρατορία εξήγαγε επίσης βιοτεχνικά είδη. Οι γυναίκες των νησιών του Αιγαίου ήταν ξακουστές για τις κάλτσες τις οποίες έπλεκαν σε οικοτεχνική βάση. Και ήταν περιζήτητες σε όλη την Ευρώπη. Πάνω στα βουνά της Πίνδου, στα βλαχοχώρια της Πίνδου πάλι σε οικοτεχνική βάση υφαίνονταν καταπληκτικά μάλλινα υφάσματα από τα οποία επάνω στα βουνά δημιουργούνταν οι περίφημες κάπες της Ηπείρου. Αυτές ήταν περιζήτητες και εξήγοντο και στην Ιταλία και στην Γαλλία. Οι ναύτες όλων των χωρών της Μεσογείου επεδίωκαν να έχουν μία κάπα απ' τα βλαχοχώρια της Ηπείρου διότι θεωρούνταν η καλύτερη ποιότητα κάπας. Αυτές οι κάπες φοριόνταν πάνω – είχαν μία βάση στην κεφαλή και όλο το υπόλοιπο είχε μία έκταση σαν μία κουβέρτα κατά κάποιο τρόπο, έτσι ώστε κανείς να την φορά στο κεφάλι και να προφυλάσσεται από το νερό, να το σφίγγει και να είναι σα σκηνή, άμα έβρεχε δηλαδή μπορούσε κάποιος να μείνει κάτω από την κάπα του, διότι ο τρόπος ύφανσης της κάπας την έκανε αδιάβροχη. Ήταν ταυτοχρόνως και στρώμα και κουβέρτα και πανωφόρι και σκηνή, τα είχε όλα αυτή η κάπα. Κάπες εξήγαγαν, μάλλινες πολύ σφιχτά πλεγμένες, και τα χωριά του Πηλίου. Ενώ σε άλλα σημεία της αυτοκρατορίας και μιλούμε βέβαια κυρίως για τις περιοχές που μας ενδιαφέρουν ειδικότερα της νοτιότερης Βαλκανικής, χωριά ειδικεύονταν σε βιοτεχνικά είδη ή συγκροτήματα χωριών. Ένα ξακουστό απ' αυτών συγκρότημα χωριών είναι τα χωριά του Κισσάβου με προεξάρχοντα τα χωριά της περιοχής των Αμπελακίων, τα οποία είχαν μία τέχνη μοναδική στο να βάφουν βαμβακερό νήμα, το βαμβάκι ήταν κάτω, δίπλα τους, στην πεδιάδα της Θεσσαλίας, να το μετατρέπουν, να το κλωστοποιούν και να το βάφουν με τη ρίζα ενός θάμνου που φύεται αυτοφυώς στις πλαγιές του Κισσάβου, που ονομάζεται ερυθρόδανον και είναι κοινώς γνωστό ως ριζάρι. Οι ρίζες αυτού του θάμνου όταν βράσουν βγάζουν ένα πολύ ενδιαφέρον κοκκινοπορτοκαλί χρώμα, πολύ σταθερό χρώμα και βάφοντας τα νήματα με αυτό το χρώμα, τα χωριά αυτά εξήγαγαν αρχικά μέσα στην οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά από τον 18ο αιώνα και εκτός οθωμανικής αυτοκρατορίας μεγάλες ποσότητες νήματος, κόκκινου νήματος που έβρισκε λαμπρή αγορά στη Βιέννη, στην κεντρική Ευρώπη θεωρούνταν το καλύτερο κόκκινο νήμα της αγοράς στην Ευρώπη. Η οθωμανική Αυτοκρατορία ήτανε προικισμένη στην έκτασή της την τεράστια, μπορούσε να εξάγει χίλια μύρια προϊόντα. Ένα επίσης πολύτιμο προϊόν που εξήγετο από τις περιοχές μας εδώ στα Βαλκάνια και στον νότο της Βαλκανικής στα δικά μας βουνά είναι γεμάτα από βαλανίδια. Τα βαλανίδια έχουν πολύ μεγάλη ζήτηση την εποχή αυτή σε όλη την Ευρώπη διότι χρησιμοποιούνταν ευρύτατα από την βυρσοδεψία. Και έτσι τόνοι βαλανιδιών συλλέγονταν από τα βουνά και τα ημιορεινά της Βαλκανικής και του ελληνικού σημερινού χώρου και εξήγοντο με πλοία προς την Ευρώπη. Αυτή τώρα η πραγματικότητα δημιούργησε μια ανάκαμψη του εμπορίου και των εμπορικών πραγματικοτήτων, η οποία και θα βελτιώνεται, όπως είπαμε θα ενισχύεται από τον 16ο αιώνα ειδικά, στον 16ο αιώνα και μετά. Στον 16ο αιώνα παρατηρούμε τις πρώτες ενδείξεις ανόδου της ναυτιλίας καθώς

οι ελληνικοί πληθυσμοί των νησιών και των παραλίων ζουν πλέον μέσα σε έναν ξανά ενιαίο κορμό αυτοκρατορικό, μπαίνουν στη διαδικασία της ναυτιλίας. Στην αρχή δειλά-δειλά κάνοντας διαδρομές σε μικρή κλίμακα (7:13, χάρτης) στο Αιγαίο και στα παράλια του, σταδιακά ανοίγονται, βελτιώνουν τα καράβια τους, σας θυμίζω στον 17ο αιώνα το Αιγαίο

Εικόνα 60

Στην αρχή δειλά-δειλά κάνοντας διαδρομές σε μικρή κλίμακα (7:13, χάρτης) στο Αιγαίο και στα παράλια του, σταδιακά ανοίγονται, βελτιώνουν τα καράβια τους, σας θυμίζω στον 17ο αιώνα το Αιγαίο πέλαγος ξανάχασε την ηρεμία του λόγω των συγκρούσεων μεταξύ Βενετών και Οθωμανών.

πέλαγος ξανάχασε την ηρεμία του λόγω των συγκρούσεων μεταξύ Βενετών και Οθωμανών. Αυτό έφερε τεράστια αναταραχή και μεγάλη παρουσία πειρατών, και σας θυμίζω ότι η εμπλοκή των Ελλήνων των νησιωτών με την πειρατεία εμμέσως μπορεί να κατέστρεψε πολλά νησιά και να τα μετέτρεψε σε έρημους τόπους, κάποια νησιά αναφέρονται νεκρά από κατοίκους εκείνη την εποχή, άλλα όμως νησιά επωφελούνται από αυτές τις καταστάσεις και γενικά οι νησιώτες μαθαίνουν ακόμη καλύτερα την ναυτική τέχνη, αποκτούν ένα εισόδημα με την πειρατεία και έτσι στον επόμενο αιώνα θα είναι σε θέση να μπουν πολύ δυναμικά στην απασχόλησή τους, την ναυτική τους απασχόληση. Σας θυμίζω ότι ο Έλληνας και η θάλασσα είναι μία έννοια βαθιά συνδεδεμένη από την αρχαιότητα με υφέσεις και ανόδους φυσικά. Η ανάκαμψη της ελληνικής ναυτιλίας ξεκινά από τον 16ο αιώνα σε κάποια νησιά της περιοχής της Δωδεκανήσου πιο πολύ, δηλαδή (8:44, χάρτης) στη Σύμη, στο Καστελόριζο, στα νησιά που βρίσκονται στο δρόμο από Αλεξάνδρεια προς Κωνσταντινούπολη, δηλαδή από Αλεξάνδρεια προς Σμύρνη, από Αλεξάνδρεια προς Θεσσαλονίκη ή από τα λιμάνια της Συρίας προς αυτές τις διαδρομές, αλλά σταδιακά θα

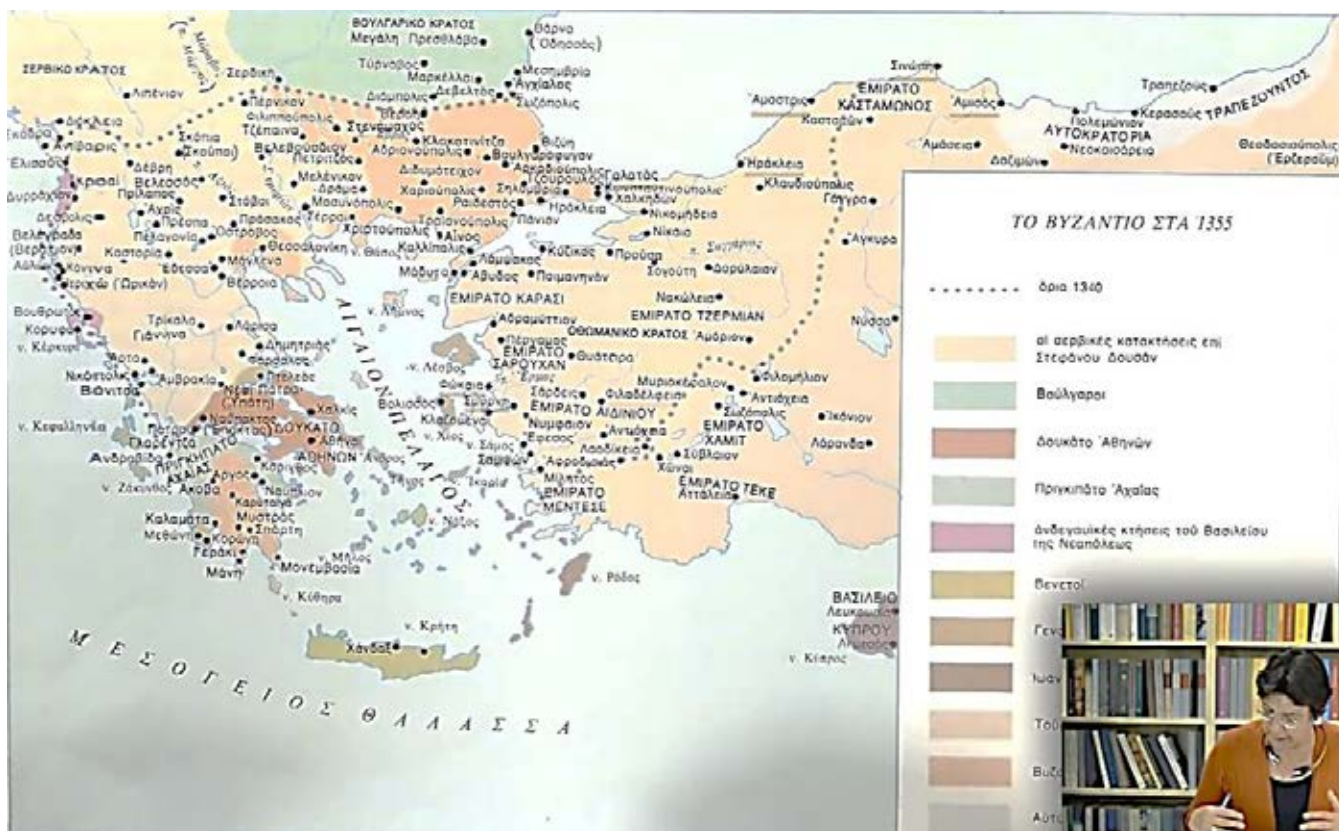
επωφεληθούν από τις νέες εμπορικές και οικονομικές συνθήκες περισσότερο νησιά στο Αιγαίο και άνθρωποι των παραλίων. Έτσι το ελληνικό στοιχείο ξαναβρίσκει τη μεγάλη του, αυτονόητη θάλαγγε κανείς επαφή, η επαφή με τη θάλασσα δε λήγει ποτέ, αλλά η επίδοσης στα ναυτικά ζητήματα. Έτσι λέμε ότι ο 18ος αιώνα με την εξέλιξη των πραγμάτων είναι ο χρυσός αιώνας της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας στην περίοδο της τουρκοκρατίας. Έχει ενδιαφέρον γιατί είναι και ο χρυσός αιώνας των εμπόρων, των Ελλήνων εμπόρων, των Αρμενίων εμπόρων, των Εβραίων εμπόρων και αυτό σχετίζεται από την ωρίμανση των διεθνών εξελίξεων σε σχέση με το εμπόριο της οθωμανικής αυτοκρατορίας και των εσωτερικών εξελίξεων. Και έχει ενδιαφέρον να πούμε στο σημείο αυτό ότι εδώ έχουμε μία αντινομία. Είπαμε σε προηγούμενό μας σημείο ότι ο 17ος,, ο 18ος αιώνα είναι αιώνες δεινών εξελίξεων για τη θέση των γεωργών, που οι γεωργοί ήταν το μεγαλύτερο τμήμα της αυτοκρατορίας, οι γεωργοί των πεδιάδων και των ημιορεινών. Όμως ο 18ος αιώνας αντιστρόφως είναι ο χρυσός αιώνας των εμπορευόμενων στην θάλασσα και στην ξηρά και αυτό φυσικά παίζει ακόμα μεγαλύτερο ρόλο για τους Έλληνες οι οποίοι αποδείχθηκαν σ' αυτόν τον αιώνα ότι ήσαν σε θέση να επωφεληθούν από κάθε καλή συγκυρία και να ενισχύσουν την οικονομική τους δράση και να μειώσουν τις επιπτώσεις των κακών συγκυριών. Έτσι ο 18ος αιώνας λέμε ότι είναι η βάση της επανάκαμψης, δυναμικής πλέον επανάκαμψης των Ελλήνων στη ναυτιλία, κάτι το οποίο μέχρι σήμερα, είμαστε στον 21ο αιώνα εξακολουθεί να ισχύει, σας λέω ότι μέχρι σήμερα η ελληνική, η ελληνόκτητη εμπορική ναυτιλία είναι κάθε χρόνο σε παγκόσμια κατάταξη πρώτη, δεύτερη άντε το πολύ τρίτη στον κόσμο.

18ος αι.
Χρυσός αιώ-
νας

V 5.1.3 Διομολογήσεις. Προστατευόμενοι. (15')

Την ανάκαμψη της οικονομίας βοήθησε όπως είπαμε το ενιαίο ξανά της ανατολικής Μεσογείου, τα μεγάλα σχήματα, οι μεγάλες εκτάσεις γης υπό ενιαία κυριαρχία, κατά κανόνα βοηθά την οικονομία, το ίδιο συνέβαινε και όταν το Βυζάντιο ήταν στην ακμή του, το ίδιο συνέβαινε και όταν η οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν στην ακμή της. Έτσι αυτό το ενιαίο βοηθά την οικονομία. Η οθωμανική Αυτοκρατορία αναπτύχθηκε σ' ένα θαυμάσιο κομμάτι της γης (0:36, χάρτης) που ιστορικά μέσα στις χιλιετίες είχε ζωντανή οικονομία και δυνατότητες οικονομίας, άρα και οι εσωτερικές προδιαγραφές ήταν θετικές, αλλά και το άνοιγμα όπως είπαμε στις εξωτερικές, τις επαφές με τον κόσμο της Ευρώπης αλλά και της Ανατολής έπαιξε ρόλο στα πράγματα. Τώρα, γυρνώντας στις συνθήκες οι οποίες υποβοήθησαν τους ελληνικούς πληθυσμούς και άλλους, όχι μόνο τους ελληνικούς, αλλά οι ελληνικοί όπως είπαμε πληθυσμοί των ορεινών, των παραλίων και των νησιών και των πόλεων, μετά τον 16ο αιώνα με αποκορύφωμα τον 18ο και τις αρχές του 19ου αιώνα επωφελήθηκαν περισσότερο από κάθε άλλον. Και απέδειξαν τη δυνατότητά τους να δισθάνονται τις ευκαιρίες, να τις αδράχνουν και να είναι δυναμικοί. Πρέπει να σας πω ότι σε εμπορικά φυλλάδια – γιατί στην Ευρώπη, στην Δυτική Ευρώπη από τον 15ο αιώνα

κυκλοφορούν εμπορικά εγχειρίδια και οικονομικά εγχειρίδια για να βοηθηθούν οι έμποροι, οι εμπορευόμενοι στις συναλλαγές τους και εκεί αναγράφονται διάφορες πληροφορίες π.χ. πως εμπορεύεται ο Άγγλος, πως εμπορεύεται ο Γάλλος, πως εμπορεύεται ο Ολλανδός. Σε τέτοια εμπορικά εγχειρίδια ευρωπαϊκά υπάρχει κεφάλαιο πως εμπορεύεται ο Έλληνας. Και σε κάποια από αυτά αναγράφεται ότι ο Έλληνας είναι σαν το

Εικόνα 61

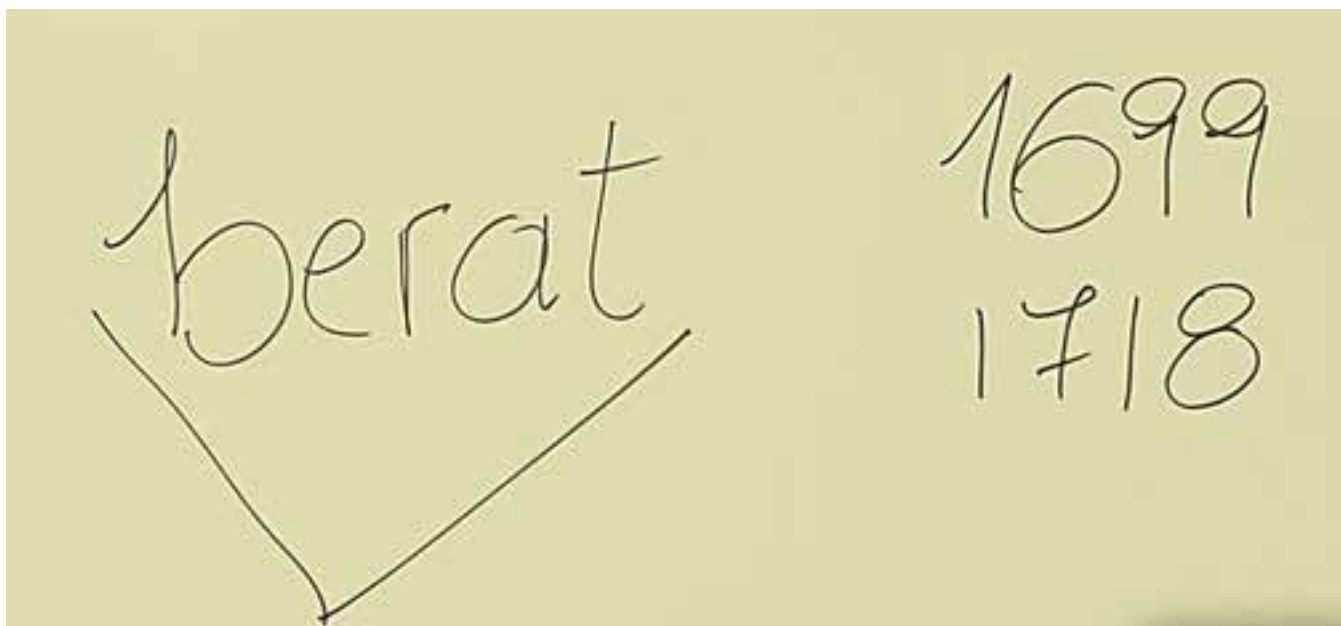
Η οθωμανική αυτοκρατορία αναπτύχθηκε σ' ένα θαυμάσιο κομμάτι της γης (0:36, χάρτης) που ιστορικά μέσα στις χιλιετίες είχε ζωντανή οικονομία και δυνατές οικονομίες, άρα και οι εσωτερικές προδιαγραφές ήταν θετικές, αλλά και το άνοιγμα όπως είπαμε στις εξωτερικές, τις επαφές με τον κόσμο της Ευρώπης αλλά και της Ανατολής έπαιξε ρόλο στα πράγματα.

νερό, μπαίνει παντού, σε κάθε τρύπα. Θέλοντας να πούμε με αυτό, ότι οι Έλληνες δαισθάνονται παντού, όπου υπάρχει ευκαιρία στο εμπόριο και μπαίνουν και το αδράχνουν. Την ίδια φήμη είχαν και οι Αρμένιοι και οι Εβραίοι που επίσης θεωρούνταν πολύ ικανοί έμποροι. Το ελληνικό στοιχείο ευνοήθηκε από μια σειρά άλλων εξελίξεων. Είπαμε στην προηγούμενη ενότητα, αναφερθήκαμε στις διομολογήσεις μετά το 1530. Τη δεκαετία του 1530 αυτή η πλευρά παίρνει εξελίξεις και η οθωμανική Αυτοκρατορία πλέον συνδέεται εμπορικά με στοιχημένες και με συμφωνημένα βήματα επαφών με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Οι διομολογήσεις θα φέρουν με τη σειρά τους και άλλες συμφωνίες. Μέσα στις συμφωνίες αυτές βρίσκεται και ένας όρος ότι οι χώρες οι οποίες κάνουν συμφωνία με την οθωμανική αυτοκρατορία, Γαλλία, Αγγλία, Ολλανδία, Ρωσία και άλλες χώρες που μπαίνουν σ' αυτήν τη διαδικασία, πρώτα-πρώτα δημιουργούν προξενεία σε όλες τις περιοχές εμπορικού τους ενδιαφέροντος, στα νησιά του Αιγαίου, στα παράλια του Αιγαίου, σε λιμάνια κλπ. και φυσικά εγκαθίσταται πρεσβευτής, πρεσβεία στην

πρωτεύουσα δηλαδή στην Κωνσταντινούπολη, και τον 16ο αιώνα είναι η πρώτη φορά που η Κωνσταντινούπολη στέλνει και δημιουργεί πρεσβείες, δηλαδή η οθωμανική Αυτοκρατορία αποκτά πρεσβείες σε κάποιες πρωτεύουσες της Ευρώπης και στη συνέχεια αυτές επεκτείνονται. Άρα η οθωμανική Αυτοκρατορία συνδέεται πλέον με τον ευρωπαϊκό κορμό και όπως σας είπα, καθώς δημιουργούνται πολλά προξενεία, οικονομικού, εμπορικού ενδιαφέροντος σε σημεία της ανατολικής Μεσογείου, του Αιγαίου κυρίως, των νησιών κλπ., οι δυτικές δυνάμεις ζητούν το δικαίωμα να προσλαμβάνουν ντόπιους, ντόπιους της οθωμανικής αυτοκρατορίας κατοίκους, για να εξυπηρετείται το εμπόριό τους, καθώς αυτοί, όντας ευρωπαίοι, δυτικοευρωπαίοι που δεν είχαν καμία επαφή με την οθωμανική αυτοκρατορία, δεν ήξεραν την γλώσσα, δεν ήξεραν τις συνήθειες, δεν ήξεραν τους δρόμους, επιθυμούσαν να χρησιμοποιούν ως μεσάζοντες ντόπιους κατοίκους, οι οποίοι να φέρνουν στα λιμάνια τα προϊόντα που επιθυμούσαν οι έμποροι, να τα τοποθετούν στις αποθήκες, έτσι ώστε όταν έφτανε ο Άγγλος, ο Γάλλος ναυτικός να τον περιμένει το πλοίο, να τον περιμένει τα προϊόντα στην αποθήκη, να ξεφορτώσει το πλοίο τα αγαθά που έφερνε, να φορτώσει τα αγαθά που ήθελε να φορτώσει και να φύγει. Αυτή είναι και η διαδικασία του εμπορίου. Τα πλοία δεν κάθονται. Θέλουν να περιορίζουν τον χρόνο τα εμπορικά πλοία που καταναλώνουν στα λιμάνια, διότι ο χρόνος είναι χρήμα, κάθε ώρα μετράει σε αυτούς. Έτσι, παίρνουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν ντόπιους κατοίκους όπως είπα, επισήμως να συνδέονται αυτοί με τα προξενεία τους και αυτοί ονομάζονται μπερατλήδες, από την τουρκική λέξη μπεράτ (berat), που σημαίνει προνόμιο, ατομικό προνόμιο, μπερατλήδες, προστατευόμενοι. Διότι στις συμφωνίες καταγράφεται ότι αυτοί οι μπερατλήδες παρ' ότι στην ουσία είναι ζιμίδες, δηλαδή οι διάφορες αυτές δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις χρησιμοποιούν Χριστιανούς Ορθόδοξους κατά κανόνα κατοίκους, ελληνόγλωσσους ως μπερατλήδες. Καμιά φορά χρησιμοποιούν Εβραίους, αλλά οι πιο χρήσιμοι γι' αυτούς ήταν οι ελληνόφωνοι Χριστιανοί Ορθόδοξοι κάτοικοι. Γιατί; Γιατί η Χριστιανική ορθοδοξία ήταν διάχυτη στην οθωμανική Αυτοκρατορία και η ελληνοφωνία ήταν διάχυτη στην οθωμανική αυτοκρατορία, έτσι το καλύτερο ήταν ο μπερατλής σου να ήταν κάποιος ελληνόφωνος Χριστιανός Ορθόδοξος. Αν γινόσουν λοιπόν μπερατλής ενός προξενείου δυτικοευρωπαϊκής χώρας, ήταν μια καλή περίπτωση. Διότι από ζιμίς δηλαδή πολίτης β' κατηγορίας της οθωμανικής αυτοκρατορίας μετατρέπουν σε κάτι σαν υπήκοο ξένης χώρας. Έπαυες να πληρώνεις τον τζιζιέ και αν συνέβαινε κάτι και έπρεπε να παραστείς στο δικαστήριο, βρισκόσουν στο οθωμανικό δικαστήριο πλέον με το στάτους, με τη θέση του προστατευόμενου του προξενείου και μέσα στις διομολογήσεις υπήρχαν ειδικές προβλέψεις για τη δικαστική θέση των ξένων υπηκόων, οι οποίες αντανάκλασαν και σε σένα. Γενικά ήσουν σε προνομιούχο θέση. Αυτοί οι μεσάζοντες που ήταν κατά κανόνα όπως είπαμε Έλληνες, εκατοντάδες στον 17ο αιώνα, κινούνται μεταξύ

των βουνών και των πεδιάδων, φορτώνουν σε μουλάρια τα προϊόντα, τα φέρνουν όπως

είπαμε στα λιμάνια και είναι σε συνεχή επαφή με το προξενείο, με τους ανθρώπους του που είναι αλλόγλωσσοι, που είναι γαλλόφωνοι, που είναι αγγλόφωνοι, που είναι ιταλόφωνοι, - και τα πλοία- έρχονται σε επαφή με το πλοίο, με τους καπεταναίους κλπ. Αυτή η πραγματικότητα των μπερατλήδων, δηλαδή των προστατευομένων σ' ολόκληρο τον 17ο αιώνα στην πράξη λειτούργησε, όπως η πειρατεία στις θάλασσες λειτούργησε σαν φροντιστήριο ναυτοσύνης και συγκέντρωση κεφαλαίου για το ναυτικό εμπόριο, για το χερσαίο εμπόριο η θητεία των προστατευομένων Χριστιανών ορθοδόξων ελληνοφώνων στα προξενεία λειτούργησε σαν φροντιστήριο επίσης εμπορίου. Διότι οι άνθρωποι αυτοί, ερχόμενοι σε επαφή με τους δυτικούς βελτίωσαν την αντίληψή τους, τους ορίζοντές τους, κατάλαβαν πως λειτουργεί μια πλευρά του εμπορίου, έμαθαν σε ένα επίπεδο ευρωπαϊκές γλώσσες, έτσι για να συναλλάσσονται και να λένε τα πλέον απαραίτητα, αλλά ήταν ένα βήμα δηλαδή ενσωμάτωσής με έναν ευρύτερο χώρο εμπορίου. Αυτό το οποίο συνέβη είναι ότι μετά από ένα διάστημα δεκαετιών ανάμειξης ανθρώπων ως μεσαζόντων μεταξύ του εμπορίου των δυτικών και της οθωμανικής αυτοκρατορίας, πολλοί εξ αυτών, προς το τέλος του 17ου αιώνα οπότε συντρέχουν και άλλοι λόγοι, που αμέσως θα τους εξηγήσουμε (1699-1718), αρκετοί εξ αυτών των μπερατλήδων έχοντας συγκεντρώσει και κεφάλαιο και γνώση, μετατρέπονται σε ανεξάρτητους εμπόρους. Σκέφτονται, γιατί δεν κάνω το βήμα να κάνω εγώ μόνος μου εμπόριο; Και να είμαι μεσάζων. Και επωφελούνται αυτοί οι άνθρωποι που μπορεί να ήταν ο κυρ -Γιώργης και ο κυρ-Μήτσος κι ο κυρ-Στέφανος πάνω απ' τα βουνά. Συνήθως οι άνθρωποι αυτοί που έγιναν μπερατλήδες κατάγονταν από ορεινές περιοχές, γιατί γνώριζαν τα μονοπάτια και τους δρόμους, γνώριζαν να φορτώνουν τα μουλάρια και να δημιουργούν караβάνια για να φέρνουν τα προϊόντα, ήταν άνθρωποι ατρόμητοι, οι άνθρωποι των βουνών είναι πολύ πιο σκληραγωγημένοι σε αυτές τις διαδικασίες το είπαμε, γι' αυτό και πολλοί απ' αυτούς που ενεπλάκησαν σε αυτήν τη διαδικασία ήταν βλαχικής καταγωγής ή και μη βλαχικής των ορεινών του ελληνικού χώρου.

Αυτοί λοιπόν, έχοντας αυτή τη βάση και σταδιακά από απλοί άνθρωποι του βουνού είχαν εξελιχθεί και σε πιο ενημερωμένους οικονομικούς παράγοντες, όταν θα συμβεί – θα

Εικόνα 62

Τούτη εδώ η εξέλιξη (13:58, χάρτης) των αρχών του 18ου αιώνα θα ναι καταλυτική εν πολλοίς για τα πράματα, διότι η απόσταση Μακεδονίας, της ευρύτερης Μακεδονίας με την Αυστρία, δεν είναι απαγορευτική. Υπολογίζεται ότι πεζός, ένας έμπορος με τα μουλάρια του ξεκινώντας κάπου από τη Μακεδονία περνώντας από υδάτινες διαδρομές της Σερβίας φτάνει στην πρωτεύουσα της Αυστρίας σε πέντε με έξη εβδομάδες συνεχούς πορείας.

υπογραφούν από την οθωμανική Αυτοκρατορία το 1699 η Συνθήκη του Κάρλοβιτς και το 1718 η Συνθήκη του Πασάροβιτς, αυτές οι συνθήκες υπεγράφησαν μεταξύ της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αυστρίας κατά κύριο λόγο, της Βενετίας επίσης, και ήταν συνθήκες με τις οποίες έληγαν εμπόλεμες καταστάσεις μεταξύ της οθωμανικής αυτοκρατορίας και αυτών των κεντρικών ευρωπαϊκών δυνάμεων, και με αυτές τις συνθήκες ξεκινούσε και μία επόμενη δυνατότητα εμπορίου, διότι η αυστριακή Αυτοκρατορία (12:36, χάρτης) η οποία έλεγχε για αιώνες το μεγαλύτερο τμήμα της κεντρικής Ευρώπης και αποτελούσε τον πιο ορκισμένο εχθρό της οθωμανικής αυτοκρατορίας, Καθολική η Αυστρία, φυσικά και η Γαλλία ήταν Καθολική αλλά από τον 16ο αιώνα είχε γίνει ο καλύτερος σύμμαχος των Οθωμανών, η Αυστρία διατηρούσε την εχθρότητά της προς την οθωμανική Αυτοκρατορία και είχε αλληπάλληλες συγκρούσεις με τους Οθωμανούς. Όμως με αυτές τις συνθήκες και ιδιαίτερα με τη Συνθήκη του Πασάροβιτς λήγουν για μεγάλο διάστημα, και στην ουσία σιγά-σιγά πια αυτό θα λήξει, κάθε σύγκρουση με την Αυστρία και περιλαμβάνονται προβλέψεις στις συνθήκες της λήξεως για το εμπόριο των δύο περιοχών. Τώρα πλέον γίνεται δυνατόν, έμποροι από την

Συνθήκη Κάρλο-
βιτς
// Πασάροβιτς

οθωμανική Αυτοκρατορία να βγουν πάλι στη ρούγα, στο μονοπάτι το ορεινό, το πεδινό, το ημιορεινό, να πάρουν δρόμο-δρόμο τα ποτάμια που έρχονται από την κεντρική Ευρώπη και να φτάσουν στην Αυστρία. Τούτη εδώ η εξέλιξη (13:58, χάρτης) των αρχών του 18ου αιώνα θα ναι καταλυτική εν πολλοίς για τα πράγματα, διότι η απόσταση Μακεδονίας, της ευρύτερης Μακεδονίας με την Αυστρία, δεν είναι απαγορευτική. Υπολογίζεται ότι πεζός, ένας έμπορος με τα μουλάρια του ξεκινώντας κάπου από τη Μακεδονία περνώντας από υδάτινες διαδρομές της Σερβίας φτάνει στην πρωτεύουσα της Αυστρίας σε πέντε με έξη εβδομάδες συνεχούς πορείας. Αυτό σημαίνει ότι μέσα στον χρόνο μπορεί να κάνει οκτώ διαδρομές πήγαινε-έλα, πουλώντας κιόλας, δίνοντας και κάποιο χρόνο στις συναλλαγές, και να γυρνά πίσω με κέρδη.

V 5.1.4 Οι συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασάροβιτς (1718) και το εμπόριο των Ελλήνων. (6')

Μετά λοιπόν το 1715 - 1718 ανοίγεται ο πεζός δρόμος προς την κεντρική Ευρώπη και ξεκινούν κάποιοι από αυτούς τους ανθρώπους που έχουν βρεθεί σ' αυτή την εξέλιξη και είναι έτοιμοι να το επιχειρήσουν αυτό το πράγμα, να δουν βγαίνει ή δε βγαίνει, και ο κυρ-Μήτσος και ο κυρ-Κίτσος από τα βουνά της Μακεδονίας φορτώνουν μουλάρια με δέρματα, με κάπες, με βαλανίδια, καθώς περνούν από τις πεδιάδες φορτώνουν μαλλιά, φορτώνουν κλωστές (πρέπει να πω στο σημείο αυτό ότι κανένας έμπορος δεν περπατούσε μόνος του στην ύπαιθρο, διότι οι κίνδυνοι ήταν πάρα πολλοί, και από άγρια ζώα - που την εποχή εκείνη ήταν πολλά - και, κυρίως, από ληστές). Οι έμποροι, καθώς έφευγαν, πάντοτε προσπαθούσαν - από το ξεκίνημά τους - να είναι μια παρέα, να είναι μια ομάδα, ώστε να ενώνουν τις δυνάμεις τους. Καθώς κινούνταν προς τον οποιοδήποτε στόχο τους, και μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και έξω στην Οθωμανική αυτοκρατορία, τα βράδια πολλές φορές κοιμόνταν στην ύπαιθρο, αλλά αν βρίσκονταν σε κάποιο χάνι κοιμόνταν σ' αυτό το χάνι. Εκεί στα χάνια πιάνανε συζήτηση μεταξύ τους οι εμπορευόμενοι, μάθαινε ο ένας προς τα ποια διαδρομή πάει ο άλλος, και αν πήγαινε στην ίδια διαδρομή προστίθονταν κι άλλοι, στο επόμενο χάνι και άλλοι, στο επόμενο και άλλοι, και έτσι δημιουργούνταν караβάνια [πολλές φορές τα караβάνια, όταν έφταναν στο μεγάλο εμπορικό στόχο - ξέρω εγώ, τη Θεσσαλονίκη πια, τα μεγάλα λιμάνια εξαγωγής, την Κωνσταντινούπολη - μπορούσαν να ήταν και εκατοντάδων ζώων (τα ζώα ήταν μουλάρια ή καμήλες)].

Έτσι και, φυσικά ακόμη περισσότερο, οι τολμηροί, οι πρώτοι τολμηροί εμπορευόμενοι που έφυγαν φορτωμένοι απ' την Βαλκανική για να κινηθούν προς τη Βιέννη, προς την Ουγγαρία, προς τη Βούδα, προς την Πέστη, προς το Τέμεσβαρ, προς το Ζέμουν κ.λ.π. φρόντιζαν να δημιουργήσουν караβάνι. Οι πρώτοι που έφτασαν στη Βούδα, οι πρώτοι που έφτασαν στην Πέστη, οι πρώτοι που έφτασαν - κυρίως- στην Βιέννη, γύρισαν με κέρδη και αυτό απετέλεσε το έναυσμα για να αυξηθεί κατά πολύ ο αριθμός των ανθρώπων οι οποίοι μπήκαν σ' αυτή τη διαδικασία. Στο 18ο αιώνα οι δρόμοι του εμπορίου της κεντρικής Ευρώπης γνώρισαν πολύ βαθιά τον Έλληνα έμπορο.

Έχει ενδιαφέρον ότι στα αρχεία των χωρών αυτής της Κεντρικής Ευρώπης, στην Αυστρία, στην Ουγγαρία (η Ουγγαρία ήταν τμήμα της Αυστριακής αυτοκρατορίας), όταν καταγράφεται η είσοδος αυτών των εμπορευομένων, αναφέρονται συχνά ως Griechen (ως

Έλληνες) ή ως Türken (ως Τούρκοι). Μουσουλμάνος κανένας δε μπήκε σ' αυτή τη διαδικασία, μόνο Χριστιανοί μπήκαν σ' αυτή τη διαδικασία στο 18ο αιώνα αλλά η λέξη "ΕΛΛΗΝΑΣ" ήταν ευρυτάτης χρήσεως στην Ευρώπη γιατί από τους κατοίκους της Βαλκανικής, εκείνους που ήξερε όλη η Ευρώπη πολύ καλά ήταν οι Έλληνες, διότι η Αναγέννηση -που είχε προηγηθεί - είχε φέρει στο προσκήνιο και το θαυμασμό για τα έργα των αρχαίων Ελλήνων, έτσι όλοι οι Ευρωπαίοι ήξεραν τους Έλληνες, ενώ τους Σέρβους και τους Βουλγάρους τους είχαν ξεχάσει, ήταν λαοί οι οποίοι είχαν ενσωματωθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και είχαν ξεχαστεί, χρειάστηκε να τους μάθει κανείς απ' την αρχή. Έτσι, όποιος Χριστιανός Ορθόδοξος και όποιος έμπαινε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ονομαζόταν «Έλληνας», κατά κανόνα ήταν Έλληνες [καμιά φορά μπορεί να μην ήταν, αλλά θα τους έγραφαν Griechen (Έλληνες) και Türken - γιατί Türken; όχι γιατί ήταν Τούρκοι, αλλά γιατί ερχόταν από εκεί, απ' την Οθωμανική αυτοκρατορία, και η λέξη "Τούρκος" χρησιμοποιούνταν πάρα πολύ σ' όλους αυτούς τους αιώνες στην ευρωπαϊκή ορολογία]. Έτσι, στα μέσα του 18ου αιώνα πλέον, πάρα πολύ μεγάλος αριθμός εμπόρων -κυρίως από τη Μακεδονία, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία - γεμίζει τα μονοπάτια και το πήγαινε-έλα προς την Βιέννη και την Ουγγαρία, με εντυπωσιακά αποτελέσματα για το εμπόριο, την οικονομική θέση των ανθρώπων αυτών, τον πολιτισμό των ανθρώπων αυτών, τον ιδεολογικό εξοπλισμό, ο ελληνισμός αλλάζει από αυτή την επαφή με την Ευρώπη, την άμεση επαφή με την Ευρώπη, μέσα από αυτό το εμπόριο.

V 5.1.5 Σημεία δράσης των Ελλήνων εμπόρων στην Αυστριακή Αυτοκρατορία. (7')

Μιλάγαμε στην προηγούμενή μας ενότητα - συνεχίζουμε να εκθέτουμε σημεία που αφορούν την οικονομική κατάσταση των εμπορευομένων, των αγωγιατών, των μεταφορέων, των παραγωγών (των ναυτικών) και είδαμε - τονίσαμε ότι απ' τον 17ο αιώνα και ιδιαίτερα τον 18ο και αρχές του 19ου αιώνα, διάφορες συγκυρίες διεθνείς και εσωτερικές της οθωμανικής αυτοκρατορίας απεδείχθησαν πολύ ευνοϊκές για την ανάπτυξη των Ελλήνων εμπόρων και ναυτικών. Εξηγήσαμε ότι η συνθήκη του Κάρλοβιτς (του 1699) και του Πασάροβιτς (του 1718), που αφορούσαν τις σχέσεις στην ουσία της οθωμανικής - ηττομένης πλέον- αυτοκρατορίας σε σχέση με την Αυστρία και άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις του κέντρου παίζουν ρόλο μεγάλο, ανοίγουν τα σύνορα προς την κεντρική Ευρώπη και σταδιακά, στην αρχή προσεκτικά, στη συνέχεια πιο μαζικά, χιλιάδες άνθρωποι από τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, την ευρύτερη Μακεδονία και σημεία της Σερβίας που είναι πολύ κοντά, έφταναν και μετακινούνταν προς αυτές τις αγορές.

Εικόνα 63

η βασίλισσα της Αυστρίας Μαρία Θηρεσία εκδίδει μία κάρτα προνομίων, ένα διάταγμα με το οποίο καθορίζει με ποιο τρόπο μπορούν να κινούνται οι εμπορευόμενοι (# 2.07 - εικόνα

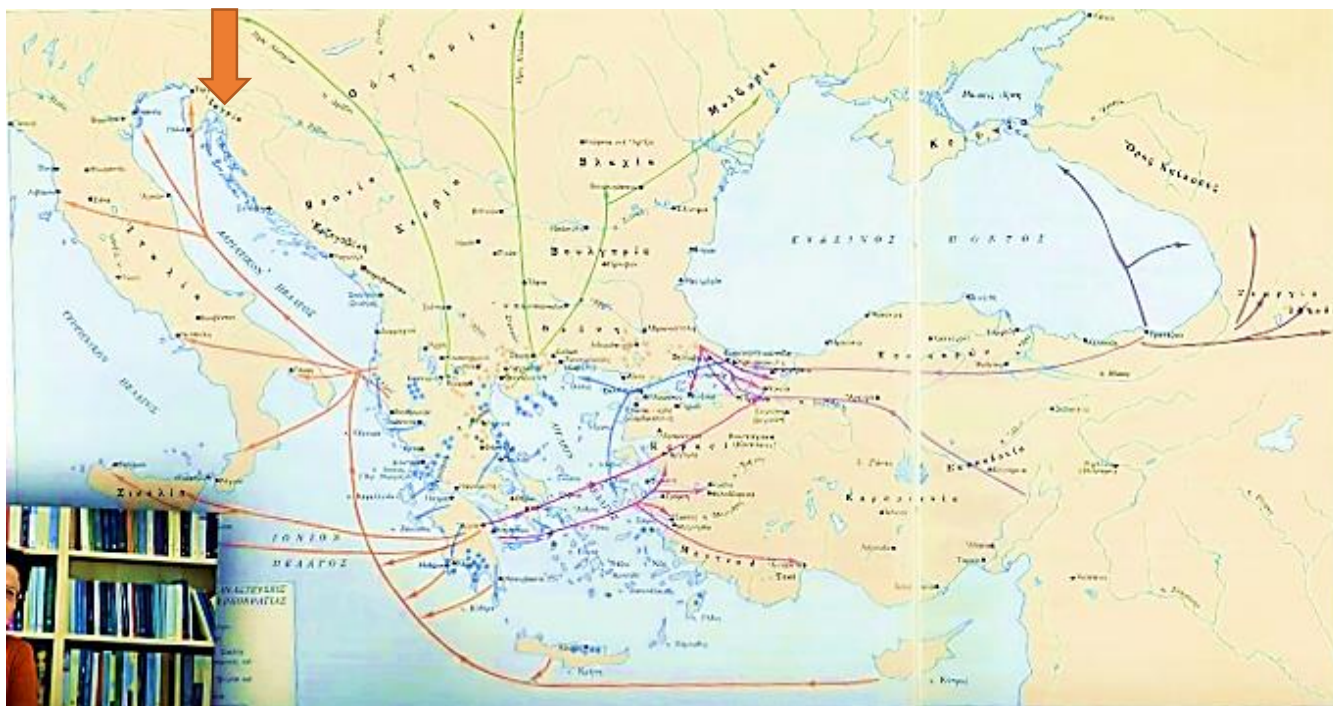
η βασίλισσα της Αυστρίας Μαρία Θηρεσία εκδίδει μία κάρτα προνομίων, ένα διάταγμα με το οποίο καθορίζει με ποιο τρόπο μπορούν να κινούνται οι εμπορευόμενοι (# 2.07 - εικόνα

Τώρα, δεν είναι μόνο αυτές οι δύο συνθήκες που έπαιξαν ρόλο. Αυτές οι συνθήκες φέρνουν και άλλα : παραδείγματος χάριν, εκεί στην ίδια περίοδο, λίγο μετά τη συνθήκη του Πασσάροβιτς, η βασίλισσα της Αυστρίας Μαρία Θηρεσία εκδίδει μία κάρτα προνομίων, ένα διάταγμα με το οποίο καθορίζει με ποιο τρόπο μπορούν να κινούνται οι εμπορευόμενοι (# 2.07 - εικόνα : αυτή είναι αυτή η απόφαση της Μαρίας Θηρεσίας, που ακολούθησαν και άλλοι ηγεμόνες της Αυστρίας), μία συγγραφή δηλαδή των τρόπων με τον οποίο μπορούν να δρουν αυτοί οι εξ οθωμανικής αυτοκρατορίας ερχόμενοι έμποροι, αλλά και άλλοι έμποροι της αυτοκρατορίας, και προβλέπει ευνοϊκές για εκείνους όρους σε σχέση με την εγκατάστασή τους, τη δράση τους στα λιμάνια κ.λ.π. Τέτοιες δράσεις εκ μέρους των ηγεμόνων βοηθούν πολύ τους μετακινούμενους εμπόρους και αυξάνουν κατά πολύ την σημασία, το ειδικό βάρος της Αυστρίας σε αυτή τη φάση της ζώνης του 18ου αιώνα, η οποία μετατρέπεται σε χώρο υποδοχής Ελλήνων και άλλων Βαλκανίων εμπορευομένων, που όλοι τους είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, και αν δεν είναι Έλληνες, είναι δίγλωσσοι (γνωρίζουν και ελληνικά), και αυτό έχει σημασία για την εξέλιξη των πραγμάτων.

1699 Συνθήκη Κάρλοβιτς
1718 Συνθήκη Πασσαρόβιτς

Βιέννη
Βούδα
Πέστη
Τεργέστη

Με αυτές τις πλευρές που είπαμε, η Βιέννη γίνεται μεγάλο σημείο της παρουσίας του ελληνισμού, η Βούδα, η Πέστη, και δημιουργείται μια κορυφαίας σημασίας πόλη, ένα λιμάνι της Αυστρίας (την εποχή εκείνη ήταν αυστριακό λιμάνι), η Τεργέστη, η οποία θα παίξει και τεράστιο ρόλο στην ιστορία του νέου ελληνισμού - όπως έπαιξε και η Βιέννη,

Εικόνα 64

Σας θυμίζω ότι στην Τεργέστη έδρασαν (#4.02 - χάρτης : η Τεργέστη βρίσκεται σε αυτό το σημείο, στην περιοχή της Αυστρίας - σήμερα ανήκει στην Ιταλία, τις εποχές που συζητούμε ανήκε στην Αυστριακή αυτοκρατορία) και μετατρέπεται σε ένα κεντρικό σημείο δράσης των Ελλήνων, καθώς διαθέτει λιμάνι και έτσι, στην Τεργέστη καταλήγουν εμπορικοί δρόμοι των Ελλήνων - όχι μόνο στεριανοί, αλλά και ναυτικοί.

παίζει και η Τεργέστη. Σας θυμίζω ότι στην Τεργέστη έδρασαν (#4.02 - χάρτης : η Τεργέστη βρίσκεται σε αυτό το σημείο, στην περιοχή της Αυστρίας - σήμερα ανήκει στην Ιταλία, τις εποχές που συζητούμε ανήκε στην Αυστριακή αυτοκρατορία) και μετατρέπεται σε ένα κεντρικό σημείο δράσης των Ελλήνων, καθώς διαθέτει λιμάνι και έτσι, στην Τεργέστη καταλήγουν εμπορικοί δρόμοι των Ελλήνων - όχι μόνο στεριανοί, αλλά και ναυτικοί. Αυτός ο συνδυασμός θα έχει τεράστιες επιπτώσεις για την παρουσία των Ελλήνων στην Τεργέστη. Αν επισκεφτείτε σήμερα την Τεργέστη, που είναι πια μια σημαντική ιταλική πόλη, μερικά από τα καταπληκτικότερα palazzi - δηλαδή μεγάλα κτίρια - της ζώνης, της ακτογραμμής, της πόλης της Τεργέστης έχουν ονόματα των Ελλήνων ιδιοκτητών τους, κτίστηκαν από Έλληνες τον 18ο αιώνα. Η πόλη της Τεργέστης ακόμη θυμάται τη μεγάλη ελληνική παρουσία του 18ου αιώνα - μετά το 19ο αιώνα φυσικά, όπως και αλλού, σε άλλα σημεία, η ελληνική παρουσία εκεί μειώθηκε. Αλλά για τουλάχιστον 100 χρόνια, μεταξύ του 18ου και των μέσων του 19ου αιώνα, η Βιέννη μετατράπηκε σε πρωτεύουσα της παρουσίας και των πολλαπλών δράσεων του ελληνισμού, το ίδιο και η Τεργέστη. Σας θυμίζω ότι στην Τεργέστη συνελήφθη και ο Ρήγας Βελεστινλής και από εκεί οδηγήθηκε στο Βελιγράδι, όπου και εκτελέστηκε γιατί [ήταν] ο Ρήγας κινούνταν μεταξύ Βιέννης και Τεργέστης, ακριβώς διότι εδώ βρίσκονταν (ο Ρήγας έδρασε εκεί το 1780 - 1790, στις αρχές του 1790) - γιατί βρίσκεται σ' αυτές τις πόλεις; γιατί σ' αυτές τις πόλεις κατοικούν πάρα πολλοί Έλληνες, Χριστιανοί Ορθόδοξοι, τους οποίους πίστευε ο Ρήγας ότι μπορεί να κινητοποιήσει για τα σχέδιά του, της επανάστασης της Βαλκανικής στην οθωμανική Αυτοκρατορία εναντίον των σουλτάνων.

5.2: Θαλασσινοί δρόμοι και Διασπορά (51')

Υ 5.2.1 Η Ρωσική εμπλοκή στην Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο. Τα οφέλη για την Ελληνική εμπορική ναυτιλία. (16')

Εκτός από τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασσάροβιτς (1718), ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας των Ελλήνων την εποχή αυτή έπαιξε και μια άλλη εξέλιξη που αυτή σχετίζονταν με την άνοδο της δύναμης της Ρωσίας. Η Ρωσία (0:21 χάρτης) η οποία μέχρι το 1450

1589
Πατριαρχείο

Εικόνα 65

Εκτός από τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασσάροβιτς (1718), ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας των Ελλήνων την εποχή αυτή έπαιξε και μια άλλη εξέλιξη που αυτή σχετίζονταν με την άνοδο της δύναμης της Ρωσίας. Η Ρωσία (0:21 χάρτης) η οποία μέχρι το 1450 ήταν μια αχανής χώρα του Βορρά που είχε χτυπηθεί πάρα πολύ από τους Μογγόλους και είχε γονατίσει για αιώνες, χριστιανική ορθόδοξη από το 988 ., οπότε ο Βασίλειος Βουλγαροκτόνος είχε πετύχει τον εκχριστιανισμό των Ρώσων.

ήταν μια αχανής χώρα του Βορρά που είχε χτυπηθεί πάρα πολύ από τους Μογγόλους και είχε γονατίσει για αιώνες, Χριστιανική Ορθόδοξη από το 988 ., οπότε ο Βασίλειος Βουλγαροκτόνος είχε πετύχει τον εκχριστιανισμό των Ρώσων. Μετά το 1450 βρίσκεται σε άνοδο και, καθώς χάνεται η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η Ρωσία μετατρέπεται, όπως ονόμαζε τον εαυτό της, στο «Νέον Βυζάντιον την Τρίτη Ρώμη» και θεωρεί τον εαυτό της πλέον, τον ηγέτη της Ορθοδοξίας καθώς μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, όλα τα ιστορικά Πατριαρχεία της Ορθοδοξίας -Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και Αλεξάνδρειας- βρίσκονται υπό Μουσουλμανικό έλεγχο. Η μόνη μεγάλη Ορθόδοξη δύναμη που παραμένει ελεύθερη είναι η ρωσική. Αποτέλεσμα θα είναι το 1589 να δημιουργηθεί ένα νέο Πατριαρχείο της Ορθοδοξίας, το Πατριαρχείο Μόσχας και Πασών

των Ρωσιών το οποίο και έκτοτε θα είναι το μεγαλύτερο Πατριαρχείο της Ορθοδοξίας. Καθώς οι Ρώσοι έχουν παραδοσιακά επαφές με το ελληνικό στοιχείο από το 10ο αιώνα . είναι εξαιρετικά φιλικό προς τους Έλληνες αλλά και όλους τους Χριστιανούς ορθοδόξους της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στο 18ο αιώνα, αυτοκράτορας των Ρώσων είναι ο Πέτρος ο Μέγας και στη συνέχεια, μετά από εναλλαγές, ανεβαίνει στο θρόνο της Ρωσίας η Αικατερίνη η Μεγάλη, μια εμβληματική αυτοκράτειρα της μεγάλης αυτής δύναμης του βορρά, η οποία και θα πάρει τη σκυτάλη από τον Πέτρο το Μέγα, τον προκάτοχο του θρόνου, όχι άμεσα, ο οποίος είχε ξεκινήσει τους πολέμους εναντίον των Οθωμανών. Εκείνη όμως βάζει σαν μεγάλο της στόχο τον πόλεμο εναντίον των Οθωμανών, έχουσα ως στόχο της να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Εδώ (3:00 φωτογραφία) βλέπουμε μία ευρωπαϊκή γελοιογραφία της εποχής του 18ου αιώνα, που δείχνει την

1768

Εικόνα 66

Εδώ (3:00 φωτογραφία) βλέπουμε μία ευρωπαϊκή γελοιογραφία της εποχής του 18ου αιώνα, που δείχνει την Αικατερίνη τη Μεγάλη, την Τσαρίνα, την Αυτοκράτειρα της Ρωσίας, να πατά με το ένα πόδι της στη χώρα της, τη Ρωσία και με το άλλο να πατά πάνω σε μιναρέδες της Κωνσταντινούπολης

Αικατερίνη τη Μεγάλη, την Τσαρίνα, την Αυτοκράτειρα της Ρωσίας, να πατά με το ένα πόδι της στη χώρα της, τη Ρωσία και με το άλλο να πατά πάνω σε μιναρέδες της Κωνσταντινούπολης, καθώς και οι ηγεμόνες της Ευρώπης από κάτω κάνουν διάφορα σχόλια για αυτόν το μεγάλο στόχο της Ρωσίας που κυρίως πήρε πάνω της η Μεγάλη Αικατερίνη στις δεκαετίες 1760, 1770, 1780 και αρχές του 1790 διότι πέθανε εκείνη τη

δεκαετία. Λοιπόν, η Αικατερίνη η Μεγάλη στο 1768 ξεκινά πόλεμο εναντίον των Οθωμανών. Είναι επιτυχής πόλεμος, η Ρωσία καταλαμβάνει το Αιγαίο, ελέγχει τα νησιά του Αιγαίου. Τα νησιά του Αιγαίου διοικήθηκαν από Ρώσους (4:10 χάρτης) την περίοδο αυτή και οργανώνει την εξέγερση της Πελοποννήσου και όχι μόνο της Πελοποννήσου, και άλλων σημείων, της Κρήτης κλπ., μέσω δύο αδελφών, των αδελφών Ορλώφ οι οποίοι και δρουν, εξ'ονόματος της Αικατερίνης της Μεγάλης, στο Αιγαίο, παρωθούν τους Έλληνες σε εξέγερση διότι μία επανάσταση Ελλήνων και γενικά Χριστιανών ορθοδόξων εντός της

Εικόνα 67

Τα νησιά του Αιγαίου διοικήθηκαν από Ρώσους (4:10 χάρτης) την περίοδο αυτή και οργανώνει την εξέγερση της Πελοποννήσου και όχι μόνο της Πελοποννήσου, και άλλων σημείων, της Κρήτης κλπ, μέσω δύο αδελφών, των αδελφών Ορλώφ

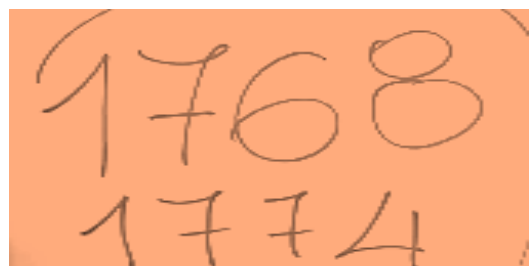
οθωμανικής αυτοκρατορίας, ήταν προς όφελος των σχεδίων της Ρωσίας η οποία πολεμούσε στη Μαύρη Θάλασσα σε άγριο πόλεμο με τους Οθωμανούς. Εδώ βλέπουμε (5:00 φωτογραφία) έναν εκ των αδελφών Ορλώφ, οι οποίοι είναι πολύ γνωστοί στη νεοελληνική ιστορία διότι παρώθησαν, όπως είπαμε, σε εξέγερση τους Έλληνες ιδιαίτερα

στην Πελοπόννησο και εκδηλώθηκαν τα ορλωφικά όπως λέγονται, η πιο σημαντική εξέγερση ελληνικού χώρου εναντίον των Οθωμανών πριν από τη μεγάλη εξέγερση του 1821. Τα ορλωφικά είχαν το μεγαλύτερό τους βάρος στην Πελοπόννησο το 1770. Αυτή η εξέγερση πνίγηκε στο αίμα. Χιλιάδες Ελλήνων σφάγησαν ή εγκατέλειψαν την Πελοπόννησο για να σωθούν προς τη Ρωσία. Αυτός ο πόλεμος που ξεκίνησε - ο Ελληνορωσικός Πόλεμος- του 1768, έληξε το 1774 και παρότι ηττήθηκαν οι εξεγερμένοι Έλληνες το 1770, η λήξη του πολέμου το 1774 σηματοδοτήθηκε από μία συμφωνία που έγινε μεταξύ της Ρωσίας και της ηττημένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και είναι η γνωστή μας Συμφωνία του Κιουτσούκ Καϊναρτζή. Το Κιουτσούκ Καϊναρτζή είναι μία τοποθεσία στην οποία και υπεγράφη η Συμφωνία αυτή το 1774 και σε αυτήν τη συμφωνία που ήταν μια μεγάλη διπλωματική νίκη της ρωσικής πλευράς, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δέχεται την προστασία των ορθοδόξων της περιοχής της από τους Ρώσους και επιπλέον, δέχεται την κίνηση των πλοίων στη Μαύρη Θάλασσα με ρωσική σημαία. Αυτό θα παίξει ρόλο στα πράγματα διότι θα διευκολύνει για κάποιες διαδρομές του ναυτικού εμπορίου των Ελλήνων. Η χρήση της ρωσικής σημαίας θα αποδειχθεί επωφελής και αυτό θα παίξει επιπλέον ρόλο στα πράγματα. Η δε σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας –και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας- που δεν είναι μία, οι Ρωσοτουρκικοί πόλεμοι διαδέχονται τους αλληπάλληλους Βενετοτουρκικούς πολέμους. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 15ο αιώνα μέχρι το 18ο αιώνα είχε επτά αλληπάλληλους μέσα στο χρόνο πολέμους με τη Βενετία. Ε, στο 2ο μισό του 18ου αιώνα αφού η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχει

Εικόνα 68

Εδώ βλέπουμε (5:00 φωτογραφία) έναν εκ των αδελφών Ορλώφ, οι οποίοι είναι πολύ γνωστοί στη νεοελληνική ιστορία διότι παρώθησαν, όπως είπαμε, σε εξέγερση τους Έλληνες ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο και εκδηλώθηκαν τα ορλωφικά όπως λέγονται, η πιο σημαντική εξέγερση ελληνικού χώρου εναντίον των Οθωμανών πριν από τη μεγάλη εξέγερση του 1821

τελειώσει με αυτόν τον τρομερό της αντίπαλο, τη Βενετία, αποκτά καινούριο αντίπαλο τη Ρωσία, θερίο, τεράστια χώρα του Βορρά και αρχίζουν οι αλλεπάλληλοι Ρωσοτουρκικοί

Εικόνα 69

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία στο 16ο αιώνα (8:19 χάρτης) είχε (8:25 χάρτης) γίνει ο κυρίαρχος όλης της Μαύρης Θάλασσας, όλης της Μαύρης Θάλασσας αυτό που λέμε Εύξεινος Πόντος.

πόλεμοι. Ο πρώτος είναι του 1768-1774. Αυτοί οι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι θα έχουν μία επίπτωση που θα πρέπει για να την εξηγήσουμε να πάμε λίγο πίσω. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία στο 16ο αιώνα (8:19 χάρτης) είχε (8:25 χάρτης) γίνει ο κυρίαρχος όλης της Μαύρης Θάλασσας, όλης της Μαύρης Θάλασσας αυτό που λέμε Εύξεινος Πόντος. Όπως λέγεται στην ιστοριογραφία η Μαύρη Θάλασσα στο 16ο αιώνα μετατράπηκε σε οθωμανική λίμνη, έτσι ονομάζεται, οθωμανική λίμνη, επειδή όλη η θάλασσα ήταν δική τους και τα παράλια δηλαδή γύρω από τη θάλασσα ήταν οθωμανικά, οι Οθωμανοί Σουλτάνοι απεφάσισαν ότι κανείς άλλος δεν θα περνάει το Βόσπορο παρά μόνο πλοία οθωμανικά, των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ξένα πλοία δεν περνούν το Βόσπορο. Έτσι, από το 1592 έως το 1783 τα Στενά του Βοσπόρου είναι κλειστά για κάθε ξένο πλοίο μη οθωμανικό. Όμως η Μαύρη θάλασσα είναι περιοχή τεράστιου εμπορίου. Εδώ βγαίνουν, κατεβαίνουν εμπορεύματα από το Βορρά - υπέροχες γούνες οι ωραιότερες του κόσμου - και εξάγονται. Η περιοχή του Νότου της Ουκρανίας, της σημερινής Ουκρανίας, Ρωσίας, Ρουμανίας, είναι ξακουστή για την παραγωγή των σιτηρών της. Εδώ τα εδάφη στην περιοχή της Μολδαβίας είναι μαύρα. Το μαύρο χρώμα της περιοχής αυτής θεωρείται το πιο πλούσιο για την παραγωγή σιτηρών στον κόσμο και επομένως εδώ, ιστορικά εξάγονται πολλά προϊόντα. Η Μαύρη Θάλασσα, επί χιλιετίες ήταν θάλασσα μεγάλου εμπορίου και μεγάλης παρουσίας των Ελλήνων από την αρχαιότητα. Άρα, αφού είναι κλειστός ο Βόσπορος ποιοι υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι οι πιο

1592-1783

έτοιμοι να αξιοποιήσουν το εμπόριο αυτής της μεγάλης λίμνης, που στην ουσία είναι τμήμα του Αιγαίου Πελάγους που με τη σειρά του είναι τμήμα της Μεσογείου, υπό θάλασσα της Μεσογείου είναι αυτή. Οι Έλληνες. Οι Έλληνες των παραλίων του Αιγαίου και της Μ. Ασίας, οι κάτοικοι των νησιών που έχουν ήδη μπει ξανά στη διαδικασία της ναυτιλίας, επωφελούνται από αυτό το γεγονός και το εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας, στο τέλος του 16ου αιώνα, περνά στα χέρια χιλιάδων Ελλήνων εμπορευομένων ναυτικών. Μπορεί τα πλοία τους αρχικά να είναι μικρά αλλά σταδιακά καθώς πλουτίζουν γίνονται μεγαλύτερα, μεγαλύτερα, μεγαλύτερα και αυτός είναι ένας από τους λόγους ανάπτυξης της ελληνικής ναυτιλίας. Το γεγονός ότι από το 1592 έως το 1783, σχεδόν 200 χρόνια, το εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας στην ουσία μόνο Έλληνες ναυτικοί, διαφόρων περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το αξιοποιούν. Και η χρονολογία 1783 συνδέεται με τους Ρωσοτουρκικούς πολέμους διότι το 1783 η νικηφόρα Ρωσία επιβάλλει στους Οθωμανούς να αναιρέσουν αυτό το μέτρο που είχαν πάρει το 1592 και αφού πλέον η Ρωσία έχει αποκτήσει εδάφη πάνω στη Μαύρη θάλασσα, απαιτεί και παίρνει ως νικήτρια δύναμη του πολέμου, το δικαίωμα να περνά τη Μαύρη θάλασσα, να περνά το Βόσπορο και εξ αυτού και επωφελούνται και οι Έλληνες που χρησιμοποιούν και τη ρωσική σημαία για τα εδάφη της Ρωσίας και η Οθωμανική Αυτοκρατορία αφού ανοίγει το πέρασμα για τη Ρωσία, το ανοίγει και για τις άλλες δυτικές δυνάμεις. Το γεγονός ότι η Μαύρη Θάλασσα αποκτά ξανά την παρουσία πλοίων και (12:45 χάρτης) άλλων δυνάμεων δεν μειώνει τη δυναμικότητα της ελληνικής παρουσίας η οποία συνεχώς τροφοδοτεί τα παράλια με νέα ελληνική δράση και εγκαταστάσεις Ελλήνων κλπ. και έτσι και στον 18ο και στον 19ο αιώνα η Μαύρη Θάλασσα συνδέεται ξανά με την ευρύτατη ελληνική παρουσία. Αυτά, βοηθούν πολύ τη ναυτιλία ξανά. Ένα άλλο δε γεγονός που βοήθησε την ελληνική εμπορική ναυτιλία επίσης είναι το ότι πάλι στο 18ο αιώνα, αυτός ο 18ος αιώνας είχε πολλές τέτοιες πλευρές, Αγγλία και Γαλλία συγκρούονται στην Ευρώπη με τον επταετή πόλεμο, με τον πόλεμο της Ισπανικής διαδοχής στα πεδία πολέμου για την κυριαρχία. Όχι μόνο στην Ευρώπη, σε όλο τον κόσμο, είναι οι δύο ισχυρότερες δυνάμεις της Δυτικής Ευρώπης και εξ αυτού και όλου του κόσμου. Στην ουσία συγκρούονται για τον έλεγχο της παγκόσμιας δύναμης. Αυτή η σύγκρουση μες στο 18ο αιώνα θα πάρει βαριές εξελίξεις. Θα λήξει το 1815, στις αρχές του 19ου αιώνα με την απόλυτη νίκη της Αγγλίας η οποία θα συντρίψει τους Γάλλους στο Βατερλώ και θα εγκαινιάσει έτσι το 19ο αιώνα, ο οποίος ονομάζεται στην παγκόσμια ιστορία ως, με άλλον τρόπο, και ο αιώνας της Αγγλίας, γιατί η Αγγλία έγινε η μεγαλύτερη δύναμη του κόσμου. Στον 18ο αιώνα που υπάρχει αυτή η κάθε τόσο ένταση μεταξύ Άγγλων και Γάλλων, τους καιρούς που Αγγλία και Γαλλία συγκρούονται, τα εμπορικά τους πλοία μετατρέπονται σε πολεμικά και αφήνουν περιθώρια για τη δράση άλλων εμπορευομένων στη Μεσόγειο, Δυτική και Ανατολική και βέβαια, αυτό θα γίνει ακόμα πιο έντονο όταν το 1789 θα γίνει η Γαλλική Επανάσταση που θα αποσπάσει την παρουσία των εμπορικών πλοίων της Γαλλίας από τα λιμάνια της Μεσογείου. Η Γαλλία έχει μπει σε εμφύλιο πόλεμο μακρύτατο και βαρύτατο. Η Γαλλική επανάσταση ήταν ένας εμφύλιος πόλεμος και δεν θα μείνει σε αυτό αλλά η Αγγλία θα αποκλείσει τις ακτές της Γαλλίας, τόσο τις ακτές του Ατλαντικού όσο και τις ακτές της Γαλλίας στη Μεσόγειο προκειμένου να αναγκάσει τη Γαλλία να γονατίσει και

1815

να επιβάλλει η Αγγλία την πολιτική της. Έτσι η συνάφεια της σύγκρουσης Αγγλίας και Γαλλίας και η Γαλλική Επανάσταση θα συνδράμουν ακόμα περισσότερο στην ανάπτυξη του ελληνικού εμπορικού ναυτικού.

Υ 5.2.2 Η κάμψη του Ελλ. εμπορικού ναυτικού μετά τους ναπολεοντείους πολέμους. (12')

Λέγαμε λοιπόν πριν ότι διάφορα περιστατικά, διάφορες εξελίξεις του 18ου αιώνα, οι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι, ο αγγλογαλλικός ανταγωνισμός, εμπορικός, οικονομικός, διπλωματικός και στα πεδία των μαχών, ο αποκλεισμός των γαλλικών παραλίων στη διάρκεια της μακράς γαλλικής επανάστασης, μόνο κέρδη για το ελληνικό ναυτικό θα φέρει,

Εικόνα 70

Στη Μεσόγειο και εκείνοι οι οποίοι επωφελούνται από αυτή την απουσία είναι οι Έλληνες ναυτικοί, στο 18ο αιώνα, οι οποίοι πλέον στον 18ο αιώνα δεν κινούνται ναυτικά μόνο στην προνομιούχο περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας και στη διαδρομή προς την Αλεξάνδρεια, αλλά πλέον κατακτούν και καίριο ρόλο και στο εμπόριο της Δυτικής Μεσογείου πέραν και της Ιταλίας και τα πλοία τα ελληνικά είναι πλέον πολύ γνωστά για δεκαετίες στα λιμάνια της Δυτικής Μεσογείου.

καθ' όσον μειώνεται έως εξαφανίσεως, η παρουσία των εμπορικών Γαλλικών και Αγγλικών πλοίων σε διάφορες περιόδους στη Μεσόγειο και εκείνοι οι οποίοι επωφελούνται από αυτή την απουσία είναι οι Έλληνες ναυτικοί, στο 18ο αιώνα, οι οποίοι πλέον στον 18ο αιώνα δεν κινούνται ναυτικά μόνο στην προνομιούχο περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας και στη διαδρομή προς την Αλεξάνδρεια, αλλά πλέον κατακτούν και καίριο ρόλο και στο εμπόριο της Δυτικής Μεσογείου πέραν και της Ιταλίας και τα πλοία τα ελληνικά είναι πλέον πολύ γνωστά για δεκαετίες στα λιμάνια της Δυτικής Μεσογείου. Οι εξελίξεις αυτές θα αναδείξουν δύο κάποια νησιά, πιο επιτυχημένα από άλλα στην

αξιοποίηση των ευκαιριών. Κορυφαίο νησί το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα τελικά σε όλο αυτό το εμπορικό ναυτικό παιχνίδι θα αναδειχθεί η Ύδρα η οποία θα αποκτήσει τους πιο άξιους, αξιοθαύμαστους εμπόρους και ναυτικούς και θα συγκεντρώσει τα μεγαλύτερα πλούτη από κάθε άλλο νησί του Αιγαίου, κοντά τους οι Σπέτσες και βέβαια άλλοι ναυτότοποι, το Γαλαξίδι στην περιοχή του Πατραϊκού κόλπου, το Μεσολόγγι επίσης μπαίνει στο παιχνίδι του ναυτικού εμπορίου, μικρά νησιά επίσης και ο Πόρος και η Μύκονος και στα Δωδεκάνησα η Σύμη, το Καστελόριζο και διάφορα σημεία των παραλίων και παντού, παντού υπάρχουν ναυτικοί αλλού λιγότεροι, αλλού περισσότεροι. Το κορυφαίο νησί είναι η Ύδρα, η οποία και γίνεται ξακουστή στην Ευρώπη και οι ναύτες της είναι θαυμαστοί για τη ναυτοσύνη τους και ας είναι απλώς εμπειρικοί ναύτες, δηλαδή δεν έχουν σπουδάσει σε εμπορική σχολή. Στα τέλη του 18ου αρχές του 19ου αιώνα η Ύδρα θα είναι σε θέση να αποκτήσει δικιά της ναυτική σχολή, αλλά οι μεγάλοι της Καπεταναίοι ήταν άνθρωποι που μάθαιναν πάνω στο πλοίο, από παιδιά τη ναυτική τέχνη. Ήταν εξαιρετικοί ναυτικοί, αδυσώπητοι έμποροι και επωφελήθηκαν τόσο πολύ από αυτή τη χρυσή περίοδο του ελληνικού εμπορικού ναυτικού. Λέμε ότι η χρυσή περίοδος καλύπτει τις δεκαετίες 1770 έως 1810-12 και τούτο διότι μετά το 1812 θα αρχίσει η παρακμή όλων αυτών των στοιχείων που είπαμε, η παρακμή του ελληνικού εμπορικού ναυτικού, η παρακμή των μεγάλων ευκαιριών που είχαν δοθεί, εν μέρη διότι λείπουν οι πόλεμοι Αγγλίας - Γαλλίας, εν πάση περιπτώσει σε αυτό το διάστημα των περίπου είναι η λαμπρή 40ετία των μεγαλύτερων κερδών που αφορά όχι μόνο τη ναυτιλία αλλά και τα χερσαία δίκτυα. Θα ήθελα εδώ να δούμε χαρακτηριστικά (4.21) έναν πίνακα που σχετίζεται με την περίοδο της ύφεσης πια των κερδών της Ύδρας δηλαδή μετά το 1811, στον οποίο φαίνεται καθαρά το πόσο άλλαξαν τα δρομολόγια των Υδραίων μετά την επαναφορά στο προσκήνιο των εμπορικών πλοίων της Αγγλίας και της Γαλλίας που ήταν τεράστιες εμπορικές δυνάμεις στη Μεσόγειο, με τη λήξη των πολέμων των Ναπολεόντειων πολέμων, έληξαν το 15 αλλά ήδη από το 10 είχαν αρχίσει τα συμπτώματα. Κοιτάξτε σε αυτόν τον πίνακα (5.02), φεύγουν από την Ύδρα με προορισμό τη Δυτική Μεσόγειο 56 πλοία. Και αυτός ο αριθμός αντιστοιχεί στο 44% του συνόλου των πλοίων, των δρομολογίων των πλοίων εκείνη τη χρονιά. Αντιθέτως πέντε χρόνια αργότερα, το 1816 προς τη Δυτική Μεσόγειο (έχει λήξει πια ο πόλεμος μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας) μόνο δύο πλοία κινούνται προς τη Δυτική Μεσόγειο. Αντιστρόφως ενώ το 1811 προς διάφορα μέρη της Τουρκίας, Θεσσαλονίκη, Σμύρνη, Αίγυπτο κινούνται, τρία, τρία, δώδεκα, επτά, δρομολόγια πλοία, το 1816 προς διάφορα σημεία της Τουρκίας κινούνται 91 πλοία που αποτελούν το 53.52% των δρομολογίων που θα πει ότι και μόνο κοιτώντας τέτοιου τύπου καταγραφές από τα αρχεία της Ύδρας των πλοίων της, είναι φανερό ότι μετά το 1812 η ελληνική εμπορική ναυτιλία έχει προβλήματα ως προς την εμπορική της παρουσία στη Δυτική Μεσόγειο, γι' αυτό και προσπαθεί να αναπληρώσει το χαμένο έδαφος εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όμως συνολικά χάνει σε κέρδη και εξ αυτού έχει επέλθει η αρχή της παρακμής αυτής της λαμπρής εποχής που και οι Έλληνες θα ξαναβρούν τον βηματισμό τους αργότερα γιατί θα μπουκνουν και στην επανάσταση, η επανάσταση φυσικά θα τους κάνει να χάσουν κάθε επαφή με το εμπόριο, το ναυτικό

εμπόριο, γιατί τα πλοία έγιναν πολεμικά και πολεμούσαν εναντίον των Οθωμανών και ξανά στον 19ο αιώνα θα χρειαστεί κόπος για να ξανά βρεθεί ο βηματισμός που είχε κερδηθεί σε αυτήν την λαμπρή 40ετία. Υπάρχει επομένως σε όλα τα θέματα μια περιοδολόγηση, γενικά μετά το 1812 δεν επανέρχονται μόνο η Αγγλία και η Γαλλία στο προσκήνιο το εμπορικό αλλά καθώς η Αγγλία στην δεκαετία του 1770 έχει μπει σε μια νέα επανάσταση, την επόμενη τομή της ανθρωπότητας που είναι η βιομηχανική επανάσταση, επανερχόμενη τόσο δυναμικά στην οικονομία του κόσμου μετρά το 1815 η Αγγλία συντρίβει τις οικονομίες των χωρών οι οποίες παρέμεναν παλαιού τύπου διότι είναι σε θέση να εξαγάγει προϊόντα βιομηχανικά τα οποία είναι πολύ φθηνότερα, άρα οι βιοτέχνες διαφόρων περιοχών δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστούν, αυτό έπαθαν και οι βιοτέχνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και φυσικά και οι Έλληνες οι οποίοι είχαν κι εκείνοι, στον βαθμό που είχαν και εκείνοι επωφεληθεί από τις συνθήκες του 18ου αιώνα. Σας λέω χαρακτηριστικά, σας διαβάζω από το βιβλίο των Δημητριάδων, ο Δανιήλ Φιλιππίδης και ο Γρηγόριος Κωνσταντάς στον 18ο αιώνα στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα ήσαν λόγιοι, Έλληνες λόγιοι από την περιοχή της Θεσσαλίας, οι οποίοι εξέδωσαν στη Βιέννη, το 1791 ένα εμβληματικό βιβλίο του νεότερου Ελληνισμού με τον τίτλο " Γεωγραφική νεωτερική" Στην Γεωγραφία Νεωτερική αναφέρονται στα Αμπελάκια και σας διαβάζω τι λένε για τα Αμπελάκια. : "

ΠΙΝΑΚΑΣ 47

ΑΝΑΧΩΡΙΣΕΙΣ ΠΛΟΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΔΡΑ (1811-1819)¹⁹

Προορισμός	1811		1812		1813		1814		1815		1816		1817		1818	
	(α)	(β)	(α)	(β)	(α)	(β)	(α)	(β)	(α)	(β)	(α)	(β)	(α)	(β)	(α)	(β)
Δυτική Μεσόγειος ²⁰	56	44,44	21	48,53	36	46,75	9	8,25	25	20,49	2	1,17	0		0	
Κωνσταντινούπολη	9	7,14	4	9,30	7 ²¹	9,09	9	8,25	7	5,73	28 ²²	16,47	11	10,47	34	21,38
Αίγυπτος ²³	3	2,38	0		2	2,59	10	9,17	5	4,09	3	1,76	2	1,90	2	1,25
Θεσσαλονίκη	12	9,52	9	20,93	3	3,89	2	1,83	7	2,45	4	2,35	1	0,95	5	3,14
Σμύρνη-Νίκαια	12	9,52	3	6,97	5	6,49	6	5,50	4	3,27	0		2	1,90	2	1,25
Μίση Τουρκίας ²⁴	7 ²⁵	5,53	0		0		18 ²⁶	16,51	48	39,34	91 ²⁷	53,52	76	72,38	73	45,91
Χωρίς όρισμένο τόπο προορισμού ²⁸	0	0	0		0		25	22,93	15	12,29	13	7,64	4	3,80	1	0,62
Κρήνη ²⁹	7	5,55	1	2,32	4	5,19	10	9,17	1	0,81	0		1	0,95	11	6,91
Αίγαιο ³⁰	5	3,96	1	2,32	6	7,79	7	6,42	5	4,09	9	5,29	1	0,95	3	3,14
Παλαιόννησος ³¹	5	3,96	3	6,97	3	6,49	9	8,25	3	2,45	16	9,41	3	2,85	23	14,46
Ανατολή ³²	10	7,93	1	2,32	9	11,68	4	3,66	4	3,27	3	1,76	3	2,85	2	1,25
Δομανίνιαστα									2	1,63	1	0,58	1	0,95	1	0,62
Σύνολα	126		43		77		109		122		170		105		159	

(α) = άριθμος πλοίων - (β) = ποσοστό (%) επί του έτήσιου συνόλου.

¹⁹ ΑΥ 1811-1819: πλοία άναχωρήσανε Έτσι έλασθή οι έτος 1819, έλασε ένας έτος με 3 άναχωρήσών των άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁰ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²¹ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²² Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²³ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁴ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁵ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁶ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁷ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁸ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

²⁹ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

³⁰ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

³¹ Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

³² Στο καλύτερο άναχωρήσανε από καλύτερο έλαστέται από την Άσπιδον.

Εικόνα 71

Ήδη από το 10 είχαν αρχίσει τα συμπτώματα. Κοιταξτε σε αυτόν τον πίνακα (5.02), φεύγουν από την Υδρα με προορισμό τη Δυτική Μεσόγειο 56 πλοία. Και αυτός ο αριθμός αντιστοιχεί στο 44% του συνόλου των πλοίων, των δρομολογιών των πλοίων εκείνη τη χρονιά.

Αμπελάκια, χώροι Χριστιανικοί στους βορείους πρόποδας της Όσας (η Όσα είναι ο Κίσσαβος). Εις μίαν τοποθεσία κρημνώδη και λακκώδη, έχει ως 550 οσπίτια από τα οποία λίγα τινά είναι πολλά όμορφα με το να είναι οικοδομημένα κατά τον τρόπο της Ευρώπης. Αυτή η χώρα τα Αμπελάκια δηλαδή, πρωύτερα από λίγα χρόνια, δεν ήταν τίποτις. Τώρα όμως είναι ακουστή και πλούσια δια τα εξαιρέτα νήματα οπού βάφονται εις αυτήν και δια το εμπόριον όπου κάμνουν οι ίδιοι με αυτά εις όλην την Γερμανίαν. Οι πλούσιοι βάνουν τα άσπρα τους, τα χρήματά τους, και οι φτωχοί τον κόπον τους και συγκυβερνούνται την πραμάτεια των νημάτων την κάνουν ατοί τους, από μόνοι τους μεταφέρουν και εμπορεύονται τα νήματα. Μαζώνονται πολλοί και συστήνουν συντροφίες, κομπανίες για να τα μεταφέρουν. Οι μεγαλύτερες συντροφίες βαστούν εμπορικά οσπίτια εις την Σμύρνη, στην Κωνσταντινούπολην, στην Βιέννη, στην Λειψία και εις άλλες εμπορικές πόλεις της Γερμανίας. Πραγματεύονται μαζί με τα νήματα και άλλα πράγματα της Τουρκίας". Ο τρόπος δηλαδή που στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα περιγράφονται τα Αμπελάκια είναι διθυραμβικός και δεν είναι μόνο ο Κωνσταντάς και ο Φιλιππίδης οι οποίοι περιγράφουν τα Αμπελάκια και τα γύρω χωριά με τέτοιο θαυμασμό. Όμως στα 1816 το εμπόριο των Αμπελακιωτών που τους είχε κάνει πάμπλουτους καταρρέει. Καταρρέει γιατί, γιατί η Αγγλία μιμείται το κόκκινο νήμα των Αμπελακίων, το μετατρέπει το παράγει βιομηχανικά στην Αγγλία και εξάγει πλέον βιομηχανικό κόκκινο νήμα, στην απόχρωση των Αμπελακιωτών, δεν έχει την ποιότητα του Αμπελακιώτικου νήματος αλλά είναι πάρα πολύ φθηνότερο οπότε σπάζει την αγορά και τότε έχουμε αλληλογραφίες από την Βιέννη π.χ. Αμπελακιώτες γράφουν από την Βιέννη στους Αμπελακιώτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας " πάρτε μέτρα, να γένει το πράγμα πολύ εφθηνότερο, επλάκωσαν τόσα στην αγορά, (εννοείται βιομηχανικά) ώστε τόπο δεν έχουν να τα βάλουν οι φάμπρικες. Εδώ και άλλο κάμνουν από το Εγγλέζικον και τους δίδει καλύτερον χέρι, δια τούτο ημείς πρέπει να προσπαθήσωμεν να το φτιάξομεν, εφθηνά και καλά". Οι Αμπελακιώτες προσπάθησαν να εκβιομηχανίσουν την παραγωγή τους, αγόρασαν μασίνα στα Αμπελάκια αλλά δεν την δούλεψαν, έμεινε στην άκρη, τα Αμπελάκια και αυτά μετρά το 1810-12-15, έχασαν την κερδοφορία τους. Δηλαδή ο κύκλος του εμπορίου, ναυτικού, στεριανού είχε πολλές πλευρές και βέβαια μαζί του έφερε κι εάν μεγάλο φαινόμενο, το φαινόμενο της ελληνικής διασποράς.

V 5.2.3 Η ελληνική διασπορά. (10')

Η ελληνική διασπορά δεν είναι καινούργια. Το διασπορικό φαινόμενο για την ελληνική ιστορία είναι σύμφυτο, από την αρχαιότητα, από τον 8ο αιώνα π.Χ. και τον 7ο όταν οι αρχαίοι Έλληνες έπαιρναν τα πλοία τους και πηγαίνανε στην Μαύρη θάλασσα και στη

Μασσαλία και ίδρυσαν τις αποικίες τους, είναι σύμφυτο. Οι Έλληνες μεσ' στο χρόνο, έτσι έχει αποδειχθεί είτε για λόγους ανάγκης είτε για λόγους εμπορίου είτε για λόγους καταστροφών, για διάφορους λόγους με θετικό ή αρνητικό πρόσημο φεύγουν από την

Εικόνα 72

Στην περίοδο της τουρκοκρατίας, ήδη είπαμε σε προηγούμενη ενότητα ότι όταν τον 14ο, 15ο αιώνα είχαμε φυγές κατοίκων από την ευρύτερη περιοχή λόγω των αναστατώσεων εκείνης της εποχής οι διαδρομές –τις δείξαμε και στην προηγούμενη ενότητα- κυρίως ήταν προς τις Βενετοκρατούμενες περιοχές και βέβαια την Ιταλία. Η Ιταλία είναι ο πιο κοντινός τόπος εγκατάστασης των Ελλήνων μέσα στους αιώνες. Σας θυμίζω ότι στην αρχαιότητα η νότια Ιταλία και η Σικελία ονομαζόταν Grecia, Magna Grecia

πατρίδα τους να βρουν καλύτερη τύχη και εγκαθίστανται σε διάφορα άλλα σημεία. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας, ήδη είπαμε σε προηγούμενη ενότητα ότι όταν τον 14ο, 15ο αιώνα είχαμε φυγές κατοίκων από την ευρύτερη περιοχή λόγω των αναστατώσεων εκείνης της εποχής οι διαδρομές –τις δείξαμε και στην προηγούμενη ενότητα- κυρίως ήταν προς τις Βενετοκρατούμενες περιοχές και βέβαια την Ιταλία. Η Ιταλία είναι ο πιο κοντινός τόπος εγκατάστασης των Ελλήνων μέσα στους αιώνες. Σας θυμίζω ότι στην αρχαιότητα η νότια Ιταλία και η Σικελία ονομαζόταν Grecia, Magna Grecia. Ήταν η μεγάλη Ελλάδα, τόσο καλά. Σταδιακά, πάντα οι Έλληνες πήγαιναν προς αυτήν την περιοχή. Όταν το εμπόριο άρχισε να αποκαθίσταται, εκεί στον 16ο αιώνα οι Έλληνες ανοίχτηκαν ξανά προς την Ιταλία, αυτή τη φορά για εμπόριο, για εμπορικούς λόγους. Οι πόλεις οι οποίες απέκτησαν ελληνική παρουσία στον 16ο αιώνα, τον Οθωμανικό 16ο αιώνα ήταν οι πόλεις - οι εμπορικές πόλεις της Αδριατικής- : το Μπάρι, η Αγκώνα. Είναι εντυπωσιακό ότι στον 16ο αιώνα στην Αγκώνα καταγράφονται διακόσιοι (200) περίπου Ελληνικοί οίκοι. Grace, έτσι τους ονομάζουν τα ιταλικά αρχεία. Ελληνικοί εμπορικοί οίκοι οι οποίοι δρουν στην Αγκώνα στον 16ο αιώνα, είναι εντυπωσιακό. Επίσης τεράστια είναι η παρουσία των Ελλήνων στη Βενετία, η οποία Βενετία και μετατράπηκε για αιώνες στη ναυαρχίδα της παρουσίας του Ελληνισμού εκτός

Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Εδώ οι Έλληνες δημιούργησαν κοινότητα, έχτισαν σχολεία και ένα τμήμα της πόλης των δόγηδων, δίπλα, πίσω ακριβώς από τον Αγ. Μάρκο ήταν η Ελληνική συνοικία και εκεί έκτισαν και τον ναό τους, τον San Giorgio dei Greci, σε αυτή την

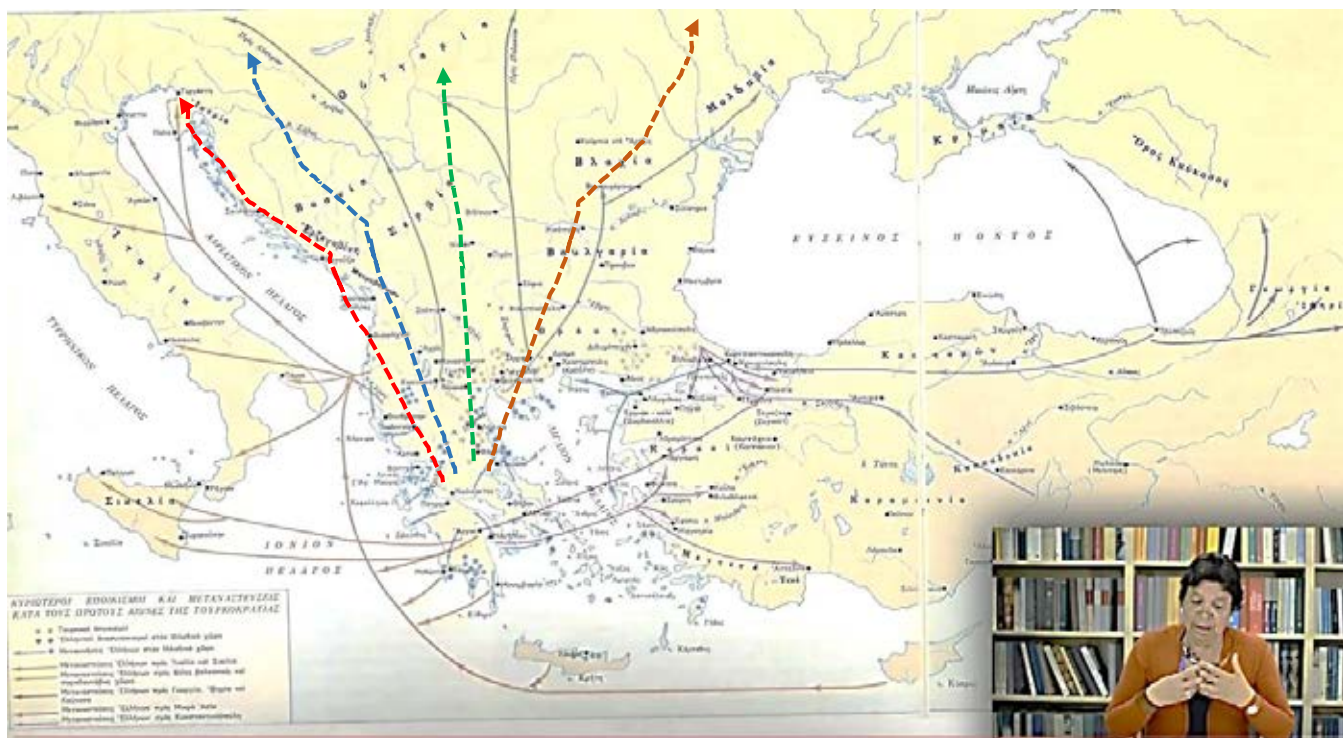
Εικόνα 73

Εδώ οι Έλληνες δημιούργησαν κοινότητα, έχτισαν σχολεία και ένα τμήμα της πόλης των δόγηδων, δίπλα, πίσω ακριβώς από τον Αγ.Μάρκο ήταν η Ελληνική συνοικία και εκεί έκτισαν και τον ναό τους, τον San Giorgio dei Greci, σε αυτή την γκραβούρα (2:59) φαίνεται η Ελληνική συνοικία της Βενετίας του 17ου αιώνα και ο ναός του San Giorgio dei Greci, μέχρι σήμερα αν επισκεφτεί κανείς την Βενετία βλέπει τα τελευταία ίχνη της κορυφαίας παρουσίας των Ελλήνων στην Βενετία.

γκραβούρα (2:59) φαίνεται η Ελληνική συνοικία της Βενετίας του 17ου αιώνα και ο ναός του San Giorgio dei Greci, μέχρι σήμερα αν επισκεφτεί κανείς την Βενετία βλέπει τα τελευταία ίχνη της κορυφαίας παρουσίας των Ελλήνων στην Βενετία. Η Βενετία ήταν η περιοχή εμπορικής δράσης των Ελλήνων, πνευματικής δράσης των Ελλήνων και σας θυμίζω ότι για αιώνες τα εκατοντάδες ελληνικά βιβλία που τυπώνονται, σε τυπογραφεία της Βενετίας τυπώνονταν. Δεν υπήρχε άλλη πόλη στην οποία να τυπώνονται τόσος μεγάλος αριθμός ελληνικών βιβλίων και καμία πόλη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για αιώνες δεν είχε τυπογραφείο ελληνικό. Το άνοιγμα των δρόμων προς την κεντρική Ευρώπη έφερε χιλιάδες Ελλήνων προς την Βιέννη, την Αυστρία, την Ουγγαρία, την Γερμανία την Λειψία, την Βούδα, την Πέστη, σε εκατό περίπου τοποθεσίες της Ουγγαρίας και έτσι κι αλλιώς από νωρίς υπήρχε κίνηση εμπορική ή μεταναστευτική από τον 15ο αιώνα επίσης προς την Μαύρη Θάλασσα, την Βλαχία και την Μολδαβία και βέβαια προς την Ρωσία. Η κίνηση, η μετανάστευση προς την Ρωσία αυξήθηκε κατά πολύ κατά την περίοδο των Ρωσοτουρκικών

πολέμων όταν άλλοι διέφυγαν από τις σφαγές των Ορλωφικών και βρήκαν καταφύγιο στην Ρωσία αλλά σε διάφορες περιοχές, στην Κριμαία, στο νότο δημιουργήθηκαν ελληνικές ξανά εγκαταστάσεις αλλά βέβαια δεν ήταν μόνο διαφυγή από απειλοποίηση. Χιλιάδες εμπορευόμενοι, ναυτικοί γέμισαν τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας. Τον 18ο και 19ο αιώνα όταν κανείς επισκέπτονταν την Μεσημβρία, την Βάρνα, την Κωσταντζα, τη Χερσόνα, το Ταϊγανρόκ μέσα στην Μαιώτιδα λίμνη, ελληνικά θα άκουγε, το Ταϊγάνιο (το Ταϊγανρόκ), ελληνικά θα άκουγε γιατί οι περισσότεροι εμπορευόμενοι εκεί ήταν Έλληνες. Η Μόσχα και το Κίεβο και πόλεις της Ρωσίας είχαν δεχθεί ελληνικές εγκαταστάσεις νωρίς από τον 15ο αι αλλά στον 18ο αιώνα η κίνηση αυτή ήταν τεράστια και βέβαια η πόλη η οποία έγινε εμβληματική της εγκατάστασης του ελληνισμού στη Ρωσία είναι η Οδησσός, η πόλη που δημιούργησε η Μεγ.Αικατερίνη όταν κατανίκησε τους Οθωμανούς και έφερε την Ρωσία στην Μαύρη θάλασσα μετά από τον Α΄ και Β΄ Ρωσοτουρκικό πόλεμο σε αυτό το σημείο εδώ (βίντεο 6:02) δημιουργήθηκε η πόλη της Οδησσού στην οποία εγκαταστάθηκαν χιλιάδες Ελλήνων αλλά και άλλων Χριστιανών ορθοδόξων μετά από πρόσκληση της Μεγ.Αικατερίνης και προνόμια που τους παρείχε προκειμένου να εγκατασταθούν. Η Οδησσός δημιουργήθηκε το 1794 μεσ΄ τον 18ο αιώνα, έγινε η ναυαρχίδα των Ρωσικών πόλεων εγκατάστασης των Ελλήνων, που δεν ήταν λίγες και ήταν τόσο σημαντική η εγκατάσταση των Ελλήνων στην Οδησσό ώστε σε αυτή την πόλη σε είκοσι (20) χρόνια περίπου αργότερα θα δημιουργηθεί η Φιλική Εταιρεία. Από αυτή την πόλη της Ρωσίας στην Μαύρη Θάλασσα θα αρχίσει η κίνηση για την ανατροπή της Οθωμανικής παρουσίας στη νότια Βαλκανική. Τόσο σημαντική ήταν η Οδησσός για τους Έλληνες. Σας λέω χαρακτηριστικά ότι δήμαρχος της Οδησσού τον 19ο αι για μεγάλο διάστημα ήταν ο Μαρασλής, Έλληνας, ήταν δήμαρχος της Οδησσού. Και βέβαια στην Οδησσό υπήρχαν λαμπρότατα ιδρύματα των Ελλήνων, καταπληκτικά κτήρια εμπόρων, Ελλήνων εμπόρων στις κεντρικές τις λεωφόρους και εκεί ιδρύθηκε και η σχολή, εμπορική σχολή για τους Έλληνες και άλλα σχολεία κυρίως για την υποστήριξη της εμπορικής δράσης, έκτιζαν οι Έλληνες, δημιουργούσαν σχολές σε αυτές τις περιοχές. Με τα όσα είπαμε μπορούμε να δείξουμε στον χάρτη (8:04) την μετακίνηση των κυρίων σημείων της ελληνικής διασποράς. Μέχρι τον 17ο αιώνα το κύριο βάρος της διασποράς πέφτει στην Ιταλία και βέβαια η κορυφαία είναι η Βενετία. Από τον 18ο αιώνα το βάρος της διασποράς μετακινείται σε δύο περιοχές κυρίως. Προς την κεντρική Ευρώπη: Βιέννη, Λειψία, Ουγγαρία και προς την Μαύρη θάλασσα και την Ρωσία επομένως Μολδοβλαχία και τα ρωσικά νεοκατακτηθέντα εδάφη. Η πρωτεύουσα του εκτός Οθωμανικής αυτοκρατορίας ελληνισμού μετακινείται στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα απ΄ την Βενετία στην Βιέννη και η Βιέννη μετατρέπεται στην πόλη στην οποία κατοικεί το πιο δυναμικό εμπορικό τμήμα του ελληνισμού, δημιουργούνται εκκλησίες, σχολεία, κοινότητα και βέβαια εκεί τυπώνονται πλέον περισσότερα ελληνικά βιβλία απ΄ ότι στην Βενετία, όπως τυπώνονται βιβλία και στην βούδα και στην Πέστη, θα τα πούμε αυτά και σε άλλη ενότητα. Έτσι ο ελληνισμός συνδέεται ξανά μανά με τη διασπορά και αυτή η διασπορά φέρνει πολλά καλά αλλά και πολλά βαριά, όπως πάντα ένας ξεριζωμός φέρνει.

V 5.2.4 Εθνοτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις των Ελλήνων στην διασπορά. (13')

Εικόνα 74

Το βάρος της διασποράς μετακινείται σε δύο περιοχές κυρίως. Προς την κεντρική Ευρώπη: Βιέννη, Λειψία, Ουγγαρία και προς την Μαύρη θάλασσα και την Ρωσία επομένως Μολδοβλαχία και τα ρωσικά νεοκατακτηθέντα εδάφη. Η πρωτεύουσα του εκτός Οθωμανικής αυτοκρατορίας ελληνισμού μετακινείται στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα απ' την Βενετία στην Βιέννη και η Βιέννη μετατρέπεται στην πόλη στην οποία κατοικεί το πιο δυναμικό εμπορικό τμήμα του ελληνισμού,

Αυτή η παρουσία των χιλιάδων Ελλήνων εμπόρων, δεν ήταν μόνοι τους. Και άλλοι βαλκάνιοι επωφελήθηκαν απ' αυτές τις κινήσεις, αλλά οι Έλληνες έπαιζαν τον κεντρικότερο ρόλο σ' αυτή τη μετακίνηση προς αυτές τις περιοχές ευρύτερα, είχε επιπτώσεις, επιπτώσεις θετικότερες, διότι οι Έλληνες απέκτησαν αυτοπεποίθηση, γνώσεις, έμαθαν καλά και τη Δύση, ήξεραν την Ανατολή, έγιναν πλήρεις έμποροι, δυναμικότεροι και επιτυχημένοι, δεν έμειναν μόνο στο εμπόριο, στη Βιέννη, στην Ουγγαρία, πολλοί μπήκαν και στη βιοτεχνία και στη βιομηχανία. Ο πιο πετυχημένος οίκος Ελλήνων, (στην) Έλληνας Βλαχόφωβου και Ελληνόφωβου γιατί κατάγονταν από βλάχικη περιοχή, ήταν ο οίκος Σίνα ο οποίος δεν είχε μόνο (εμπορική) εμπορικές πλευρές αλλά και κατασκευαστική εταιρεία, σας λέω χαρακτηριστικά- λέω χαρακτηριστικά ότι στη Βουδαπέστη, έξω απ' το Κοινοβούλιο, το υπέροχο αυτό κοινοβούλιο της Βουδαπέστης η γέφυρα-η αρχαία- η παλαιά γέφυρα που ενώνει τη Βούδα με την Πέστη πάνω απ' τον Δούναβη, κατασκευάστηκε απ' την κατασκευαστική εταιρεία του Σίνα. Τόσο καλά. Ο οποίος Σίνας δεν είχε μόνο κατασκευαστικές εταιρίες, δεν είχε μόνο (εμπορική) εμπορικούς οίκους τεραστίας σημασίας αλλά και τράπεζα και επίσης ήταν κάτοχος τεραστίων εκτάσεων γης. Αυτή η οικογένεια Σίνα έπαιξε ρόλο στη νεώτερη ελληνική ιστορία, διότι έκανε τεραστίας κλίμακας δωρεές στο νέο ελληνικό κράτος και κτίστηκαν καίρια κτίσματα απ' τις δωρεές του Σίνα. Δεν

ήταν ένας, είναι οικογένεια. Να μία λοιπόν πλευρά των πραγμάτων. Εγκαθιστάμενοι στις διάφορες περιοχές, οι έμποροι αυτοί, οι Έλληνες όπου βρίσκονταν, πρώτα-πρώτα δημιουργούσαν μία κοινότητα. Το πρώτο πράμα που έσπευδαν να κάνουν είναι να αποκτήσουν μια εκκλησία, είτε κάποια εκκλησία που τους παραχωρούνταν ή να κτίσουν εκκλησία και βέβαια, έκτιζαν σχολείο και έτσι αυτός ήταν ο πυρήνας - ή σχολείο ή σχολεία - και αυτός ήταν ο πυρήνας της ζωής τους εκεί. Βέβαια στην ξενιτιά αυτή, στις εγκαταστάσεις -στον ελληνικό παροικιακό ελληνισμό όπως λέμε, παρουσιάστηκαν και κάποια προβλήματα που έδειχναν τι επρόκειτο να ακολουθήσει, διότι ενώ αρχικά όλοι οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, Σλάβοι και Έλληνες, δίγλωσσοι ή μονόγλωσσοι, Βλαχόφωνοι ή όχι, επειδή ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι λειτουργούσαν σε ενιαία κοινότητα, σταδιακά καθώς τα πράμα κυλούσε και περνούσε κι ο χρόνος, άρα και οι ιδεολογικές ζυμώσεις έπαιρναν εξέλιξη, παρουσιαζόταν συγκρούσεις σε κάποιες περιοχές μεταξύ των Χριστιανών Ορθοδόξων παροίκων και -όπως ας πούμε στην Τεργέστη - όπου στον δέκατο - στο 1ο μισό του 19ου αιώνα, οι Σέρβοι αποκόπηκαν απ' τους Έλληνες και δημιούργησαν δικιά τους παροικία. Στη Βούδα και στην Πέστη υπήρξαν θέματα μεταξύ Βλάχων και Ελλήνων, που όμως δεν οδήγησαν στο σπάσιμο τους, διότι ήταν κοντά χωρίς να είναι κι ακριβώς οι ίδιοι και τελικά η κοινότητα της Πέστης ονομάστηκε « Κοινότης Γραικών και Βλάχων». Ήταν μία κοινότητα, αλλά στον τίτλο ήταν Γραικοί και Βλάχοι, Έλληνες, άρα δεν είναι ακριβώς το ίδιο. Θέλω να σας διαβάσω ένα έγγραφο που αφορά τον τρόπο που (επίλυσε)-επέλυσε το 1702 αυτή η κοινότητα της Πέστης που είχε εσωτερικά θέματα εθνοτικού τύπου, σε σχέση με το πώς θα λειτουργεί η εκκλησία. Το 1800 λοιπόν 2 η κοινότητα-υπογράφεται από στελέχη της κοινότητας αυτό το έγγραφο, συμφωνεί τα εξής: « Διά του παρόντος γράμματος βεβαιώνομεν ημείς και όλη η κοινότης ημών των εν Πέστη Γραικών τε και Βλάχων Μακεδονίται -προσέξτε τον όρο -(η) ο προσδιορισμός τους είναι Γραικοί και Βλάχοι Μακεδονίται, ότι κοινή γνώμιν αποφασίσαμεν δια να έχωμεν παντοτινήν ειρήνην τόσο ημείς όσο τα τέκνα, και τα τέκνα των τέκνων ημών και όλοι οι μεταγενέστεροι του γένους μας -έχει σημασία η ορολογία- αισθάνονται ότι ανήκουν στο γένος, ίσως Χριστιανοί Ορθόδοξοι, πάντως αισθάνονται ενιαίοι αλλά δεν έχουν ένα όνομα-. Επειδή μας εβοήθησεν ο Άγιος Θεός και οικοδομήθη η εκκλησία μας της Κοιμήσεως της Υπεραγίας Θεοτόκου, η προ πολλού ποθητή σ' όλους του γένους μας Γραικούς τε και Βλάχους, συνεφωνήσαμεν εις τα ακόλουθα άρθρα: α) να παρακαλέσωμεν τον πανιερότατον ποιμένα μας Άγιον Βουδιμίου,, δηλαδή τον μητροπολίτη της Βούδας δια να δώσει ευλογίαν εις τους δύο ιερείς- δύο ιερείς όπου η κοινότης μας θέλει εκλέξει, ευσεβείς και Ορθοδόξους, ο μεν να είναι Ρωμαίος το γένος, ο δε Βλάχος Μακεδονίτης δια να υπουργώσει τα θεία μυστήρια και όλες τας λοιπές συνήθεις ακολουθίας της εκκλησίας μας εις την ελληνικήν διάλεκτον»- η λειτουργία δηλαδή θα γίνεται στα ελληνικά- « εις τα εκκλησιαστικά τε και πολιτικά οι πατέρες και προπάτορες αμφοτέρων των γενών ημών και καθώς επικράτησεν ως τώρα αφού ανοίχθη η Καπέλλα». Άρα χρησιμοποιούσαν την ελληνική, αλλά ο Βλάχος ιερέας-για να μην διαβάσω, είναι μεγάλο το έγγραφο-θα βγάζει το κήρυγμα στην βλαχική και θα βρίσκεται κι αυτός μέσα στην εκκλησία για τις ανάγκες των Βλάχων, Βλάχων Ελλήνων. Η διασπορά έφερε πολλά και στην πολιτισμική ωρίμανση και σε ιδεολογικές ζυμώσεις και σε εξελίξεις συλλήψεων ταυτοτήτων. Γιαυτό και η διασπορά έπαιξε μεγάλο ρόλο σε πολλά,

στα Βαλκάνια και στο νέο Ελληνισμό. Φυσικά η Διασπορά, ιδιαίτερα αυτή η εμπορική Διασπορά του 18ου αιώνα και των πρώτου μισού του 19ου αιώνα, έφερε χρήμα. (Οι) ο μετανάστης στην αρχή έφευγε και πήγαινε κι ερχόταν- και πήγαινε κι ερχόταν, μετά όταν πήγαν καλύτερα οι δουλειές κάποιοι μετανάστες έμεναν εκεί και άλλοι πήγαιναν κι ερχόταν, γιατί; για να εξάγονται και να εισάγονται προϊόντα, πολλοί έμεναν για χρόνια (στην) στη ξενιτιά πριν γυρίσουν πίσω, για να δουν μια φορά τους καλούς τους και να ξαναφύγουν, πολλοί πέθαιναν στην ξενιτιά χωρίς να γυρίσουν πίσω, αλλά γενικά ο ξενιτεμένος ήταν εκείνος ο οποίος είχε συνδεθεί με τον πλούτο. Και επειδή πολλοί ήταν άντρες- μόνο άντρες ήταν αυτοί που έφευγαν – όταν γύριζαν πίσω έφερναν πολλά κοσμήματα στις γυναίκες τους, κάπως να εξιλεωθούν και για τη μακρά τους απουσία. Γιαυτό οι γυναίκες ας πούμε στην περιοχή της Κοζάνης και της Σιάτιστας ονομαζόταν από τους άλλους « φλουρούδες» διότι φόραγαν όλα τα κοσμήματα για να κάνουν επίδειξη και να δείξουν πόσο πλούσιοι είναι οι άντρες τους. Στην –πρέπει να πούμε κάτι ενδιαφέρον, πολλοί άντρες της Θεσσαλίας, Μακεδονίας και Ηπείρου, απ’ τα χωριά που μπήκαν σ’αυτή τη διαδικασία του εμπορίου με την κεντρική Ευρώπη, μάθαν τη Γερμανική γλώσσα. Η γερμανική γλώσσα ήτανε δεύτερη γλώσσα σε κάποιες περιοχές (της) των ελληνικών περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Και μάλιστα – και σήμερα αν επισκεφτείτε τα Αμπελάκια, το αρχοντικό το οποίο επισκέπτεται κανείς, είναι ενός Έλληνα εμπόρου των Αμπελακίων που όμως λέγεται «το αρχοντικό του σβαρτς». Έτσι λέγεται: «το αρχοντικό του σβαρτς». Στα γερμανικά σβαρτς είναι ο μαύρος. Και για να φανεί, (θα) σας διαβάσω ένα δημοτικό τραγούδι που δείχνει πως οι κοπέλες πολύ ευχάριστα ήθελαν να παντρευτούν έναν εμπορευόμενο με το εξωτερικό διότι ήξεραν ότι είναι πλούσιος. « Από την πόλιν έρχομαι παίζοντας το λειμόνι, παίζοντας και γλεντίζοντας και γλυκοτραγουδώντας. Όσα φλουριά καζάντισσα κόρη μ’ για σένα τάχω». Και λέει η κόρη: « Δεν τόξερα λεβέντη μου που τάχεις για τα μένα, να γίνω γης να με πατείς, γιοφύρι να διαβαίνεις, να γίνω κι ασημόκουπα να σε κερνώ, να πίνεις, εσύ να πίνεις το κρασί κι εγώ να λάμπω μέσα». Ανιδιοτελέστατη η κοπέλα – όπως καταλαβαίνετε - του δημοτικού τραγουδιού, αλλά το δημοτικό τραγούδι δείχνει πόσο περιζήτητοι γαμπροί, ήταν αυτοί οι πλούσιοι άνθρωποι και ας ήταν στην ξενιτιά. Βέβαια, η ξενιτιά φέρνει την απουσία, φέρνει βαριές πλευρές αλλά φέρνει φυσικά και τον πλούτο που σας είπα πριν. Κοιτάξτε τι λέει ο Χαρίσιος Μεγδάνης, λόγιος του 18ου αιώνα από τη Δυτική Μακεδονία, αναφέρεται στην Κοζάνη και λέει για την Κοζάνη - Κόζιανη λεγόταν τότε η Κοζάνη - λόγω (της) των μετακινουμένων εμπόρων της περιοχής : « Εισήχθη και η όρεξις εις την πολυτέλειαν και η φιλοτιμία δια τα βελτίονα, έκαστος των ευκαταστάτων συναμιλλώντο εις το να κτίζωσιν και να κοσμούσιν τους οίκους των, μεγαλοπρεπώς και να διαιτώνται πολυτελώς και αβροτέρως». Άλλαξαν τα ήθη, λογικό είναι και βέβαια αυτοί οι πλούσιοι, όσοι έγιναν πλούσιοι και δεν ήταν λίγοι που έγιναν πλούσιοι σ’αυτό το εμπόριο, φρόντιζαν να κτίσουν ωραία σπίτια στην πατρίδα τους, στολισμένα, ξύλινα, με ζωγραφισμένα τα σαλόνια τους και ξυλόγλυπτες οροφές, πολλές φορές και επίχρυσες οροφές, αυτά τα υπέροχα αρχοντικά, οι Έλληνες θεωρήσαμε σκόπιμο στη δεκαετία του 50 και του 60 να τα γκρεμίσουμε, αλλιώς η Κοζάνη, η Βέροια, οι Σέρρες, η Σιάτιστα, η Σιάτιστα ευτυχώς κρατάει πολλά, η Καστοριά που επίσης κρατάει κάποια αλλά πολλές πόλεις μας ήταν γεμάτες πανέμορφα αρχοντικά τα οποία τα γκρεμίσουμε για να

κάνουμε πολυκατοικίες στη δεκαετία το 50, του 60 και του 70. Όμως το κύριο βάρος στην ξενιτιά είναι η συναισθηματική – ο πόνος – η απουσία.

«Την ξενιτιά, τη φυλακή, τη γκρίνια, την αγάπη τα τέσσερα τα ζύγιασα, βαρύτερα είν' τα ξένα. Τον ξένο-δηλαδή τον ξενιτεμένο- παν τον θάφτουνε σε χέρισσο μπαϊρί, χωρίς παπά, χωρίς κεριά, χωρίς μανούλας δάκρυα».

Ακούστε ένα άλλο δημοτικό τραγούδι:

«Ανάθεμά σε ξενιτιά όσα καλά κι αν έχεις, στέλνουν παιδιά ανύπαντρα, γυρίζουν γερασμένα, στέλνω κι εγώ τον άντρα μου και τον αντράδελφό μου και κάνουν χρόνους δεκαοχτώ και μήνες δεκαπέντε. Ανάθεμά σε ξενιτιά και σε και το καλό σου που παίρνεις τρυφερά παιδιά, γυρίζουν παντρεμένα».

5.3: “κομπανιά”, “σερμαγιά”, “τσελιγκάτο” (43’)

V 5.3.1 Εμπορικά συστήματα. "Κομπανίες". (8')

Η ανάπτυξη του εμπορίου, η ελληνική διασπορά, οι ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, οι παροικίες. Όλα αυτά που είπαμε είναι τεράστια κεφάλαια της ιστορίας του νέου ελληνισμού, όπως τεράστιο κεφάλαιο είναι κάθε οικονομική πλευρά της ζωής των Ελλήνων, την εποχή αυτή, τόσο των αγροτών, των γεωργών, για τους οποίους το έχουμε πει επανειλημμένα οι αιώνες της ακμής του εμπορίου και των ναυτικών είναι για αυτούς αντίστροφοι αιώνες, αλλά βέβαια η ελληνική χερσόνησος και οι Έλληνες της Κωνσταντινουπόλεως και των περιοχών της Ανατολικής Θράκης και της Μαύρης Θάλασσας, και της Μικράς Ασίας, όπου βρίσκονται Έλληνες εφόσον ασχολούνται με το εμπόριο, με τη βιοτεχνία, με το χερσαίο ή θαλάσσιο εμπόριο κατά κανόνα βρίσκουν πολλές ευκαιρίες. Τώρα, εκείνο που έχουμε να πούμε και είναι σημαντικό είναι ότι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και όχι μόνο, έτσι ήταν τα πράγματα στο εμπόριο και εν πολλοίς είναι και σήμερα με άλλες βέβαια μορφές, το εξηγήσαμε εξ άλλου κάναμε νύξη εξ άλλου και πιο πριν, οι εμπορευόμενοι δεν κινούνται μόνοι τους. Επιθυμούν να κινούνται σε σχήματα, ομαδικά που τους παρέχουν ασφάλεια, ασφάλεια πραγματική, στην κίνηση, στη δράση, ασφάλεια οικονομική, να βάλουν κεφάλαια όλοι μαζί ούτως ώστε αν συμβεί κάτι κακό να επιμερισθεί το κακό. Εξ άλλου η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μία Αυτοκρατορία η οποία επιθυμούσε και έβλεπε τα πράγματα ομαδικά. Σας θυμίζω ότι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ήσουν άτομο, ανήκες σε ομάδα. Ανήκες στο millet των ορθοδόξων, στο millet των Μουσουλμάνων. Αυτό ήταν το βασικό. Δεν ήταν το ονοματεπώνυμό σου, η ύπαρξή σου. Ήταν το ότι ήσουν μέλος σε κάποιου μεγάλου, κάποιας μεγάλης ομάδας. Ότι κατοικούσες σ ένα χωριό, δεν την ενδιέφερες σαν άτομο, αλλά σαν τμήμα του χωριού, διότι όλο το χωριό μαζί έδινε το φόρο πχ. Όλες αυτές οι ομαδικές ελλείψεις, που τις έφερνε και η ανάγκη του εμπορίου και της οικονομίας, αλλά και η σύλληψη των Οθωμανών, έκανε τα πράγματα στον οικονομικό τομέα, να λειτουργήσουν αυτούς τους αιώνες για τους Έλληνες και όχι μόνο για τους Έλληνες βέβαια, στην Οθωμανική αυτοκρατορία, με ομαδικότητες.

Μιλήσαμε, ακριβώς στις προηγούμενες ενότητες για το μεγάλο εμπόριο, τις μετακινήσεις εμπόρων είτε εντός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είτε βέβαια ακόμα μεγαλύτερες εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι έμποροι οι οποίοι κάνουν αυτό το εμπόριο, δημιουργούν συντροφίες όπως λέγονται. Το «συντροφίες» χρησιμοποιείται από κάποιους λόγιους πιο πολύ, διότι μεταξύ τους χρησιμοποιούσαν τον όρο «κομπανία», που δεν είναι βέβαια ελληνικός όρος. Οι «κομπανίες» τι ήταν; Ήταν συνασπισμός εμπόρων, από κάποιες περιοχές που γνωρίζονται μεταξύ τους κλπ. και συμφωνούσαν ότι για ένα χρόνο, για πέντε μήνες, θα ενώσουν τις δυνάμεις τους τα κεφάλαια τους και τον εμπορικό τους στόχο. Θα κινηθούν ως πούμε, από τα Άγραφα, από το Μέτσοβο να πάνε στη Βιέννη, να πουλήσουν αυτό, να ξαναφορτώσουν τα μουλάρια με αυτά, να τα φέρουν πίσω και να πουλήσουν στη Θεσσαλονίκη αυτά. Αυτός ο κύκλος, του πράγματος, γράφονταν κάπου, μη φανταστείτε περίπλοκες νομικές διαδικασίες, αλλά γράφονταν, συνήθως ανορθόγραφα, μας έχουν σωθεί τέτοιες καταγραφές κομπανιών και αυτός ο κύκλος έληγε και ξανάρχιζε μια άλλη μπορούσε να ανανεωθεί, ή να εμπλουτιστεί. Καμιά φορά κάποιες κομπανίες πετύχαιναν πολύ και τελικά γίνονταν σταθερές και δεν χρειαζόταν ανανέωση. Κάποιες άλλες, άλλαζαν τα μέλη τους. Θέλω να σας διαβάσω μία τέτοια χαριτωμένη καταγραφή, της οργάνωσης μίας κομπανίας. Είναι του 1708:

«Εις τους 1708 μην μαγίου δώδεκα. Ουμολούγουμι ημείς, ευρισκόμενοι εις το Κεσκεμέτι (το Κεσκεμέτι είναι περιοχή της Ουγγαρίας, όπου υπήρχαν πολλοί Έλληνες), οι πραγματευτάδες. Εγώ, ο Μιχάλης Τούρα, μαζί με τους συντρόφους μου, τον Κώστα και το Γιάννη Χατζή και εγώ ο Κύρος μαζί με το Χατζητζίμορα το σύντροφό μου και μαζί με το Γιώργο τον Μπουχτόπουλο κ' εγώ ο Χατζηγιώργης μαζί με το σύντροφό μου, τον Μιχάλη και μαζί με τον Αργύρη, κ' εγώ ο Μίσκας Πίτζουρα μαζί με τον πεθερό μου κ' εγώ Μίσκιος του Ντανανή μαζί με τους συντρόφους μου το Δήμο κι εγώ ο Βαρσάμης μαζί με το σύντροφό μου τον Νίκο και μαζί με το Στάμο κι εγώ ο Δήμος ο Σατζιστινός (από τη Σιάτιστα) μαζί με το σύντροφό μου το Μίσχιο και το Γιώργο Δαμασκού κ' εγώ ο Καπλάνης μαζί με το σύντροφό μου το Γιάννη και με το Δήμο, κ' εγώ ο Γιώργης μαζί με το σύντροφό μου τον Γιάννη με τον Μπάτζο, - δείτε πόσοι άνθρωποι είχαν συμφωνήσει-, αυτό ημείς ομολογούμε και εσκεμέτη πραγματευτάδες αυτό. Πως εσυμφωνήσαμε κι εκάμαμεν κομπανία, εις το καλό μας και εις το αχαμνό μας. (δηλαδή, συμφωνήσαμε να κάνουμε μία συντροφία και για τα καλά και για τα ανάποδα που θα ρθουνε). Να έχουμε το μεν πρώτο: Να αφουγκραζόμαστε ένας τον άλλον (δηλαδή να επικοινωνούμε, δεν είναι βέβαια η, θα ακούσετε, είναι λίγο μπερδεμένη, αλλά οι άνθρωποι λένε αυτό που λένε), να αφιγκραζόμαστε ο ένας τον άλλον και έχουμε στη στράτα όπου και αν κινήσωμε και τζαμίστηκε ένα αμάξι και ο Θεός φυλάξει σ' άλλης ανάγκης και όποιος λάχει, εκεί και δεν κατερέσει (δηλαδή αν στο δρόμο συμβούν ανάποδα πράγματα και σπάσουν αμάξια ή καταστραφούν εμπορεύματα ή η ή ...και δεν σταματήσει κάποιος από εμάς να βοηθήσει την κατάσταση) αν είναι πασάς, (δηλαδή. αν ανήκει στους κεντρικούς της συμφωνίας αυτής), να έχει να δίνει φλορίντζια είκοσι τέσσερα (δηλαδή η κομπανία βάζει πρόστιμο, μέσα της) και αν είναι παιδί (δηλαδή παραπαίδι από τους βοηθούς) να δίνει φλορίντζια δώδεκα και να τον βαρέσουν δεκανίκια δώδεκα (

συντροφίες
κομπανία

δηλαδή, να το χτυπήσουν και με τα δεκανίκια δώδεκα φορές), και όποιος βρίσκει αχαμνά, (άμα δηλαδή κάποιος ξεφύγει ως προς τον λόγο του, στην εκφορά του λόγου), να χει να αποκραίνεται με τα παληκάρια (δηλαδή θα φάει ξύλο που θα χει να το θυμάται), κι όποιος αποκοιμηθεί εις στη στράτα (όλα τα προβλέπανε οι καημένοι, στο δρόμο έπρεπε να είσαι σε εγρήγορση), να έχει να δίνει φλορίντζια έξι, κι όποιο παιδί βγει από τους πασάδες του, (κι όποιο παραπαίδι εγκαταλείψει τον κύριο του αν τον πιάσουν να δίνει φλορίντζια δώδεκα κλπ. Κλπ.) Είναι μία ομαδικότητα η κίνηση προς τους εμπορικούς στόχους τους εκτός του πολύ μικρού τόπου.

V 5.3.2 "Η σερμαγιά" και το ελληνικό εμπορικό ναυτικό. (12')

Με τον ίδιο τρόπο κινείται και το ναυτικό εμπόριο. Το ναυτικό εμπόριο έχει πιο δύσκολα σκέλη. Διότι το πρώτο σκέλος του είναι να δημιουργηθεί το πλοίο, να ναυπηγηθεί το πλοίο. Στους αιώνες της Τουρκοκρατίας, στην Ελληνική γλώσσα δεν χρησιμοποιείται η λέξη ναυπηγώ, αλλά η λέξη κτίζω, να κτισθεί το πλοίο. Τα πλοία, όμως είναι πολύ ακριβό πράγμα. Δεν μπορεί, δεν είναι.., για να κτίσεις ένα πλοίο πρέπει ν' αχείς πολύ μεγάλο κεφάλαιο. Εξ αυτού, ολόκληρη η λογική της λειτουργίας του ναυτικού εμπορίου ξεκινά από μια ομαδικότητα στη δημιουργία του πλοίου. Που δεν είναι ελληνική μοναδικότητα, αλλά υπάρχει και αλλού στη Μεσόγειο, που ονομάζεται σερμαγιά. Τι είναι η σερμαγιά. Είσαι στην Ύδρα, σε ένα καφενείο της Ύδρας. Πίνουν τον ναργιλέ τους καμμιά πενηνταριά κύριοι, Υδραίοι. Κάποιος απ' ένα τραπέζι τους λέει «Ωρέ συ, έχω στη μπάντα τόσα γρόσια, τα βάζω για να κτίσω ένα καράβι. Θέλεις κι εσύ, Μήτσο, να βάλεις λεφτά για την σερμαγιά;» -«Ααμ», λέει ο Μήτσος, «έχω κι εγώ στην μπάντα, τα βάζω!» Λέει κάποιος άλλος «Ρε σεις κι εγώ έχω να βάλω» - Κάποιος άλλος λέει «Εγώ δεν έχω χρήματα να βάλω, αλλά ξέρω να κτίζω πλοίο, μπορώ να βάλω την δουλεία μου!». Άλλος λέει «Η γυναίκα μου μπορεί να υφάνει τα πανιά, εγώ θα βάλω αυτό!» Τι θέλω να πω μ' αυτό, ότι στην περίπτωση του ναυτικού το κεφάλαιο μπαίνει από πολλούς, είναι μετοχικό κεφάλαιο και καταγράφεται. Κάποιος αναλάβει να καταγράψει, πόσο έχει βάλει ο κυρ Κώστας ο κυρ Γιάννης, ο κυρ Στέφανος. Και προσέξτε να δείτε, κάποιος βάζει ωμό χρήμα, αυτός που βάζει τα πανιά, κι αυτός χρήμα βάζει, μεταφράζεται το πανί σε χρήμα. Αυτός που βάζει δουλειά κι αυτό μεταφράζεται σε χρήμα, και νατο το καράβι χτίζεται. Χτίζεται το καράβι και τώρα το καράβι θα κινηθεί ως έμπορος. Εκείνοι οι οποίοι μετέχουν στις αυτές τις διαδικασίες, ονομάζονται παρτσινέβελι, από το pars, partys, λατινικός όρος που θα πει τμήμα, pars, πάρτιο, βλυσίδια, είναι όροι που έχουν σχέση με το μετοχικό κεφάλαιο. Ε..έχει μείνει μέχρι σήμερα ο όρος σερμαγιά και είναι..υπάρχει η έκφραση στα ελληνικά νησιά, που λένε Αα «Εμείς σερμαγιά δεν κάμουμε», δηλαδή, δεν μπορούμε να τα βρούμε ή «αυτοί κάνουν σερμαγιά μια χαρά», δηλαδή κάνουν καλά παρέα. Αυτό έχει μείνει από την σερμαγιά. Είχε ολοκληρωθεί, είναι έτοιμο το πλοίο και τώρα θα φύγει για να εμπορευθεί. Το πλοίο για να εμπορευθεί πρέπει να αποκτήσει ναύτες

και καπετάνιο και ναύκληρο. Κάποιοι από τους έχοντες βάλει συμμετοχικό κεφάλαιο, συμμετοχή στο κεφάλαιο για να κτισθεί το πλοίο, μπορεί να γίνουν και ναυτικοί. Συνήθως όμως απ' το συγγενολόι των ανθρώπων της σερμαγιάς, επιλέγοντας άτομα τα οποία επανδρώνουν το πλοίο. Το πλοίο επίσης πρέπει να φορτωθεί με προϊόντα, διότι τις εποχές που συζητούμε, τα πλοία δεν έκαναν τόσο πολύ διακομιστικό εμπόριο. Σήμερα αυτό κάνουν τα πλοία, δηλαδή τα εμπορικά πλοία σήμερα φορτώνουν τα προϊόντα, μισθώνονται από κάποιον, φορτώνουν τα προϊόντα και τα πηγαίνουν σε κάποιο άλλο σημείο. Την εποχή που συζητούμε, τα πλοία και τα ελληνικά, και όχι μόνο, ονομάζονται «πλοία-έμποροι», διότι το εμπόριο στη στεριά κινείται ως εξής: ένα τμήμα του κοίλου του πλοίου φορτώνεται με προϊόντα που κάποιος θέλει να μεταφερθούν από εδώ εκεί και κάνει συμφωνία. Πάει στον καπετάνιο και του λέει «Ορέ κυρ Αντώνη θέλω να μεταφέρεις στην Αλεξάνδρεια για μένα, τόσα κιβώτια τι να πω... δέρματα». Θα πληρώσει τον κυρ Αντώνη και σ' ένα σημείο του κοίλου θα μπουνε αυτά τα προϊόντα. Κι όταν ο κυρ Αντώνης φτάσει στην Αλεξάνδρεια, θα τα δώσει εκεί που έχει επιθυμεί ο μισθωτής να πάνε. Όμως τα πλοία, ξεκινούσαν, φορτώνοντας εμπόρευμα για δικιά τους χρήση, εμπορική, φτάναν σε κάποιο λιμάνι, βγάζαν τα προϊόντα που είχαν και προσπαθούσαν να τα πουλήσουν. Ένα τμήμα τους πουλούσαν. Απ' το λιμάνι που έφθαναν φόρτωναν, αγόραζαν άλλα προϊόντα του λιμανιού, υπολογίζονταν ότι στο επόμενο λιμάνι το τάδε λιμάνι, αυτά τα προϊόντα που θα αγοράσω από δω, μάλλον θα βρουν καλή αγορά και γω θα τ' αγοράσω 5 δραχμές και κει θα τα πουλώ 8 δραχμές. Και λιμάνι το λιμάνι, έμπαιναν, έβγαιναν έμπαιναν, έβγαιναν προϊόντα στο πλοίο κάποιος κατέγραφε, πουλήσαμε τόσα, πήραμε τόσα, αγοράσαμε τόσα εδώ, πουλήσαμε τόσα εκεί. Όταν τελείωνε ο κύκλος, ο ένας εμπορικός κύκλος ταξιδιού, έφταναν πίσω, έφτανε πίσω το πλοίο και πλέον γίνονταν η εκκαθάριση των λογαριασμών και έβγαινε πόσα ξοδέψαμε, πόσα έχουμε, άρα κέρδος τόσο. Το κέρδος τώρα μοιράζονταν σε αναλογία συμμετοχής. Είναι συγκινητικό ότι ένα μικρό ποσοστό του κέρδους αμέσως πήγαινε για την Παναγιά, για τον Χριστό και δεν πήγαινε στον αέρα, συνήθως για το μοναστήρι που ήταν πολύ σημαντικό στην περιοχή και το πήγαινε γι' αυτό. Έτσι τα μοναστήρια στα νησιά, τα παράλια, είχαν πολύ καλά εισοδήματα από αυτό το συμμετοχικό κεφάλαιο. Βέβαια δεν δίνονταν μεγάλα ποσά, αλλά ένα, όπως κάνουμε μείς, το..όταν κόβουμε την βασιλόπιττα, το..τα Χριστούγεννα, που κόβουμε ένα για τον Χριστό, έτσι έκαναν και κείνοι το μερδικό τους. Λοιπόν πήγαινε για την Παναγιά, για το Χριστό, ανάλογα με το μοναστήρι και στην συνέχεια, το υπόλοιπο, πλέον αναλογικά με έναν μαθηματικό τρόπο, εμπειρικό, ανάλογα με το ποσό που χες βάλει για να κτισθεί το πλοίο, έπαιρνες μέρος του κέρδους. Ανάλογα με το κέρδος έπαιρναν αμοιβή οι ναύτες, περισσότερο ο καπετάνιος, λιγότερο οι ναύτες αναλογικά και κρατούσαν ένα τμήμα για το επόμενο ταξίδι, για ξανατροφοδότηση το επόμενο ταξίδι. Αυτός ήταν ο κεντρικός τρόπος με τον οποίο λειτουργούσε το ναυτικό εμπόριο και ήταν πολύ εξυπηρετικό για τις ανάγκες των κατοίκων των νησιών και των παραλίων μας. Διότι σήμαινε ότι και ο καθένας μπορούσε να συμμετάσχει στο μεγάλο αυτό εγχείρημα του ναυτικού που είχε πάρα πολύ τεράστιες διαστάσεις στο β' μισό του 18ου αιώνα, ακόμα κι αν είχε λίγα χρήματα και να προσδοκά ότι θα έχει κέρδη από αυτό και βέβαια την περίοδο της ακμής της ναυτιλίας κατά κανόνα τα πλοία γύριζαν με κέρδη. Βέβαια δεν είναι γραμμένο σε κανενός κατάστιχο ότι θα γύριζες

στο ελεύθερο εμπόριο, στην ελεύθερη οικονομία, είναι σύμφυτος ο κίνδυνος. Θα παίξεις, θα κερδίσεις, θα παίξεις θα χάσεις. Υπήρχαν φορές που τα πλοία γύριζαν πίσω με ζημιά. Τότε χτυπούσαν άσχημα οι καμπάνες. Πρώτα πρώτα δεν έβγαίνε ζημιά για την Παναγία και τον Χριστό, αυτό βέβαια τελείωσε, μόνο από τα κέρδη δίνανε στα μοναστήρια. Α..και τώρα επιμέριζαν την ζημιά στους όλους τους συμμετάσχοντες, σε όλο αυτό το εγχείρημα. Έπρεπε να βάλει χρήματα για να πάει ξανά ο κύκλος εξ αρχής. Πρέπει να πω ότι σ οι ναύτες προτιμούσαν ν' αμείβονται με μερδικό. Έτσι λεγότανε αυτή η διαδικασία παρά με μισθό, διότι στην περίοδο της κερδοφορίας του ναυτικού εμπορίου, με το μερδικό έπαιρνες καλά χρήματα. Υπήρχαν βέβαια και πλοία που τους ναύτες τους πλήρωναν με μισθό. Ο μισθός λεγόταν την εποχή εκείνη λουφές, κανένα σχόλιο! Απ' αυτό πηγάζει και το ρήμα λουφάζω, όταν παίρνεις μισθό, θέλει να πει δεν εργάζεσαι με μεγάλο πάθος, ενώ όταν παίρνεις μερτικό, εργάζεσαι με μεγάλο πάθος. Αυτό θέλει να πει η εξέλιξη της λέξης, λουφάρω από το λουφές. Ε.. προτιμούσαν λοιπόν, οι ναύτες στην περίοδο της κερδοφορίας του εμπορίου, να παίρνουν μερδικό, γιατί είχαν περισσότερες απολαβές. Όταν όμως άρχισε η παρακμή του ναυτικού εμπορίου και τα προβλήματα μετά τι 1812 και άρχισαν τα πλοία να γυρνούν συχνότερα με ζημίες, οι ναύτες άρχισαν ν' απαιτούν από τους παρτινέβελους, από τους χειριστές των πράγματων, τους κεφαλαιούχους, να πληρώνονται με λουφέ, τουλάχιστον να έχουν μια ασφάλεια ότι θα έχουν κάποιο εισόδημα. Αυτό είναι το κλίμα, χονδρικά του εμπορικού ναυτικού.

V 5.3.3 "Το τσελιγκάτο" και οι ορεσίβιοι ποιμένες. (12')

Μιλήσαμε λίγο πριν για τη σερμαγιά και για το πολύ επιτυχημένο αυτό σύστημα συμμετοχικής δράσης οικονομικής, επαγγελματικής στη θάλασσα. Είναι η βάση του θαύματος του ελληνικού εμπορικού ναυτικού το 18ο αιώνα και πρέπει να πω ότι ήταν τόσο επιτυχημένο αυτό το σύστημα που ακόμη και караβοкурайοι στην περίοδο της Τουρκοκρατίας δε χρησιμοποιείτο ο σημερινός όρος εφοπλιστής, χρησιμοποιούνταν ο όρος караβοκύρης. Οι караβοкурайοι, ακόμη κι όταν κάποιοι από αυτούς γίνονταν πάρα πολύ πλούσιοι και θα μπορούσαν να έχουν κεφάλαιο για να κτίσουν μόνοι τους ένα καράβι, κατά κανόνα απέφευγαν να κτίσουν ένα καράβι εξ ολοκλήρου με δικά τους χρήματα. Προσπαθούσαν, επιθυμούσαν να είχαν κεφάλαιο σε περισσότερα πλοία ούτως ώστε αν συνέβαινε ένα πλοίο να βυθιστεί, την εποχή εκείνη οι κίνδυνοι της θάλασσας ήταν ακόμα πιο μεγάλοι και από πειρατές και από κάβους και από υφάλους, δεν υπήρχαν τότε ραντάρ, με το μάτι οι ναυτικοί έβλεπαν τη θάλασσα, υπήρχε μεγάλη να πιθανότητα να πέσει σε ξέρες, να καταστραφεί το πλοίο κ.λ.π. Επομένως, δε συνέφερε να βάλεις το κεφάλαιό σου σε ένα πλοίο, διότι αν χανόταν αυτό το πλοίο τα' χανες όλα μαζί. Ελάχιστες φορές караβοкурайοι... ο Μιαούλης, ο Αντρέας Μιαούλης, Αντρέας Βώκος ήταν το όνομά του, που ήταν μεγάλος караβοκύρης και πολύ έτσι περήφανος, δημιούργησε μερικά πλοία μόνος του και μερικά μάλιστα από τα πλοία του, το «Άρης» που

το παρήγγειλε σε ιταλικό ναυπηγείο είχε επίχρυσα διάφορα σημεία του πλοίου, ήταν σα να λέμε η Ferrari του ελληνικού εμπορικού ναυτικού, έκανε εντύπωση ο «Άρης» του Μιαούλη, ήταν ο Μιαούλης..το είχε αυτό.

Λοιπόν, γυρνούμε τώρα στα θέματα της ομαδικότητας δράσης των ανθρώπων, επαγγελματικής δράσης και το πιάνουμε το πράγμα έτσι σειρά τη σειρά. Ας δούμε τι γινόταν στα βουνά. Στα ορεινά, οι κάτοικοι είναι κτηνοτρόφοι και επειδή κατοικούν σε ψηλά ορεινά αναγκάζονται να είναι ημινομάδες, να μεταφέρουν τα ποίμνιά τους απ' τα βουνά στις πεδιάδες και τούμπαλιν. Αυτό είναι ένα δύσκολο εγχείρημα διότι καλύπτει κανείς χιλιόμετρα με τα ποίμνιά του. Πρέπει να μαζεύει κατσίκια, πρόβατα από δω με τη βοήθεια των σκυλιών του και τυχόν κάποιων γιων του και τα λοιπά. Να αντιμετωπίζει να λύκους. Να πουλάει το κρέας, να πουλάει το γάλα, να ασχολείται και με το εμπόριο και με την κτηνοτροφία διότι κατά τη διάρκεια της κίνησης όλων αυτών των μηνών έπρεπε παράλληλα η παραγωγή να διοχετεύεται. Να γίνεται η κουρά, να πωλείται το μαλλί, ή να κρατάνε το μαλλί που οι κυράδες τους στο σπίτι σε οικοτεχνική βάση θα το έπλενε, έξαινε, έκλωθαν και θα το ύφαιναν. Όλα αυτά απαιτούν ένα σύνολο δράσεων και κινδύνων που

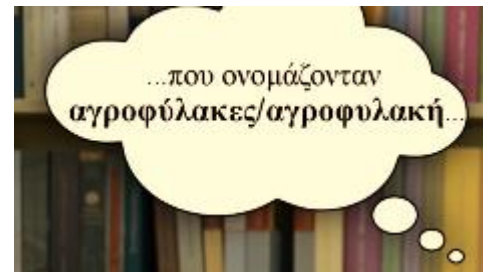

Τσελιγκάτο

ανάγκασε τον ορεινό κόσμο, τον ορεινό ποιμενικό κόσμο, να κινηθεί με ένα σχήμα όλους αυτούς τους αιώνες που λέγεται τσελιγκάτο. Τι είναι το τσελιγκάτο; Αυτονόητο, από αυτά που είπαμε, είναι συνένωση ποιμένων οι οποίοι συμφωνούν μεταξύ τους ότι τα θα συνενώσουν τα ποίμνιά τους και θα κινηθούν όλοι μαζί σε αυτές τις διαδρομές πάνω και κάτω πεδιάδα-βουνό. Και θα συνδυάσουν όλη τους την οικονομική δράση μαζί. Να πω στο σημείο αυτό ότι ένωναν τα ποίμνιά τους αλλά αυτό δε σήμαινε ότι δεν ήξερε ο καθένας ακριβώς ποια είναι τα πρόβατά του. Δεν ξέρω αν έχετε κάποια εμπειρία από βουνά. Εγώ είμαι 60 χρονών, έχω γεννηθεί σε μια Ελλάδα που ακόμη είχε ορεινή κτηνοτροφία και επειδή είμαι και πεζοπόρος πολλές δεκαετίες έχω βρεθεί πάνω στα βουνά και μένεις έκπληκτος όταν βλέπεις τον τσελιγκα, τον ποιμένα, το βοσκό ο οποίος ακούει τη φωνή του προβάτου του από τον απέναντι λόφο και καταλαβαίνει ότι είναι το δικό του πρόβατο. Ο ποιμένας αναγνωρίζει ένα ένα τα ζώα του δεν υπάρχει περίπτωση να τα εμπλέξει. Αφήστε δε που στο κάθε ζώο κρεμόταν ένα κουδουνάκι το οποίο αγόραζαν με πολύ μεγάλη προσοχή μέχρι πρόσφατα και υποθέτω κι ακόμη όσοι έχουν εναπομείνει ελεύθεροι κτηνοτρόφοι, διότι πλέον η κτηνοτροφία είναι βιομηχανική και γίνεται σε μεγάλες εγκαταστάσεις, πιο πολλή δεν είναι πια η ελεύθερη κτηνοτροφία των βουνών που ήταν κυρίαρχη μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα πρώτο μισό του 20ου αιώνα. Χαρακτηριστική εικόνα στα παζάρια των πόλεων της Ελλάδας και όχι μόνο ήταν εκεί που πωλούνταν τα χάλκινα αντικείμενα κρεμόταν εκατοντάδες διαφορετικού μεγέθους κουδούνια και κουδούνες που είχε κατασκευάσει ο χαλκωματάς και ο κτηνοτρόφος αγόραζε το κουδούνι αφού το χτυπούσε στο αυτί του πολλή ώρα, έβλεπες αυτή την εικόνα. Γιατί; Γιατί αναγνώριζε ακριβώς το ποιο ζώο του και από τον ήχο του κουδουνιού του, όλους του ήχους του κουδουνιού πόσα ζώα είχε ήξερε να τα αναγνωρίζει. Άρα, δε συνενώνονταν οριστικά τα ποίμνια αλλά για τη δράση μιας μετακίνησης πάνω κάτω στα βουνά όλοι μαζί συγκέντρωναν και δημιουργούνταν ένα μεγάλο κοπάδι από πρόβατα, από κατσίκια τα οποία και έπαιρναν το δρόμο για τα βοσκοτόπια. Στη διαδρομή κάθε τόσο

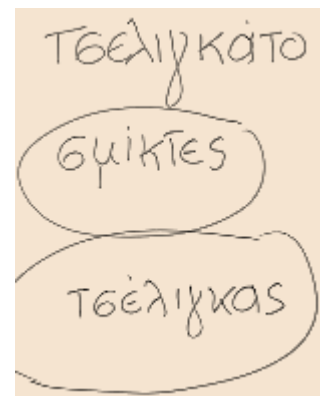
κόβονταν το μαλλί αν χρειάζονταν, αρμέγονταν τα ζώα, δημιουργούνταν το βούτυρο, στέκονταν δηλαδή σε διάφορους τόπους, παρήγαγαν τα κεφάλια τα τυριά, τα γιαούρτια, το γάλα σε νταμιτζάνες και καθώς περνούσαν από διάφορους τόπους πουλούσαν από αυτά. Όλα αυτά καταγράφονταν. Πουλήσαμε τόσα με τόσα, κέρδος τόσο για να έχουν ένα καλό ξεκαθάρισμα.

Το ότι ήταν όλοι μαζί τους έκανε πιο δυνατούς. Τους έκανε πιο δυνατούς και σε πολύ δυσάρεστες περιπτώσεις που πάντα έχουν οι κτηνοτρόφοι. Από την αρχαιότητα κτηνοτρόφοι και γεωργοί των πεδιάδων είναι σε αμάχη όπως λέγανε οι παλαιοί. Διότι οι κτηνοτρόφοι καθώς περνούν με τα ποιμνιά τους από τις περιοχές των γεωργών τους φέρνουν μεγάλες

καταστροφές διότι τα ζώα τρώνε τα γεννήματα των γεωργών και εξ αυτού υπάρχει μίσος και ένταση και πολλές φορές οι κτηνοτρόφοι βρίσκονται σε δικαστήρια. Μέχρι πρόσφατα, μέχρι κάποιες δεκαετίες πριν υπήρχε ειδική αστυνομία στους αγρούς που ονομαζόταν (~~αγρονόμοι~~) αγροφύλακες/αγροφυλακή (διόρθωση στο βίντεο 8:41) για να φυλάνε τους αγρότες από τα προβλήματα που δημιουργούνταν από τους κτηνοτρόφους. Έτσι όλοι μαζί ήταν πιο ισχυροί και σε δικαστήρια άμα τύχαινε να βρεθούνε μετά από καταστροφές που κάνανε.

Πάντως το να είναι όλοι μαζί επίσης βοηθούσε και σε άλλο. Ότι γινόταν και πιο ορθολογική κατανομή του κόπου. Δηλαδή όσοι σμίκτες, έτσι ονομαζότανε ο κάθε κτηνοτρόφος, ο κάθε ποιμένας που δεχόταν να μπει σε ένα τσελιγκάτο ονομαζόταν σμίκτης, δηλαδή έσμιγε, έβαζε τα δικά του ζώα, έσμιγε δηλαδή. Αυτό το σχήμα περιλάμβανε σμίκτες και τον τσέλιγκα. Ο τσέλιγκας ήταν ο επικεφαλής του σχήματος, σμίκτης ήταν κι αυτός. Αλλά σε συμβούλιο των σμικτών, μη φανταστείτε κανένα συμβούλιο της IBM, εκεί πέρα πάνω στα βουνά γύρω σε μια φωτιά, τρώγοντας ένα

κοψίδι, οι άνθρωποι λέγανε ποιον θα βάλουμε επικεφαλής και συμφωνούσαν ότι ο μπάρμπα Κίτσος είναι ο καταλληλότερος γιατί ξέρει καλύτερα τους δρόμους, μιλάει καλύτερα και μπορεί να υπερασπιστεί την κατάσταση άμα βρεθούμε σε κανένα δικαστήριο, ξέρει να κρατάει καλύτερα στοιχεία κ.λ.π. για διάφορους λόγους κάποιο γινόταν ο τσέλιγκας. Αυτός λοιπόν ήταν ο επικεφαλής αυτού του σχήματος. Και σε όλη τη διάρκεια της κίνησης πάνω κάτω στα βοσκοτόπια, όπως σας είπα η κατανομή της εργασίας των σμικρών γινόταν ορθολογικά. Διότι από τα πρόβατα όλα κάποια αποφαιζόταν ότι θα ήταν πρόβατα για πάχυνση, άλλα αποφαιζόταν ότι θα είναι πρόβατα για το γάλα. Τα προς πάχυνση ήταν εκείνα που θα πωλούνταν για το κρέας τους. Αυτά που είναι για προς πάχυνση δεν έπρεπε να κουνιούνται πολύ για να παχύνουν, που θα πει ότι έβαζες για φύλαξη των προβάτων προς πάχυνση έναν γέροντα σμίκτη για να τέλος πάντων να τον προφυλάξεις από την πολύ μεγάλη κίνηση. Ενώ για να φυλαχθούν τα κασίκια τοποθετούσε τον πιο νεαρό σμίκτη που το πόδι του πατάει εδώ και το άλλο του πόδι στον άλλο λόφο για να τα βγάλει πέρα. Έτσι η δουλειά έβγαινε καλύτερα, με λιγότερο κόπο, με

μεγαλύτερη ασφάλεια και με συντροφικότητα. Με τραγούδι βραδινό, με αλληλοσυμπαραράσταση κατά κανόνα, όχι ότι δεν μπορούσε να υπάρχουν και συγκρούσεις, αλλά κατά κανόνα ήταν ένα σχήμα που έδινε μία ασφάλεια στους ανθρώπους.

V 5.3.4 "Τα μπουλούκια" και οι μετακινούμενοι τεχνίτες. (11')

Ξεκινώ; Τώρα, πάλι πάνω στα βουνά, τα ψηλά βουνά, υπάρχει και μια άλλη ομάδα ατόμων των οποίων η σύμπραξη μας ενδιαφέρει. Σε κάποια χωριά, κατά κανόνα χωριά των οποίων – ορεινά πάντα- το περιβάλλον δεν είναι τόσο επαρκές για να προσφέρει τα προς το ζην –είναι βέβαια κτηνοτροφικά χωριά, έχουν και λίγα χωραφάκια δώθε, κείθε αλλά δεν επαρκεί- οι άντρες, οι άντρες σε άλικμη ηλικία ειδικεύονται σε κάποια τέχνη και τον καλό καιρό φεύγουν από το χωριό τους σε «μπουλούκια». Αυτή είναι τουρκική λέξη buluk, σε μπουλούκια, για να κατευθυνθούν προς τις πεδιάδες, στις πόλεις, στις κωμοπόλεις, τα χωριά των πεδιάδων και των ημιορεινών και να προσφέρουν αυτήν την τέχνη. Το ένα χωριό ειδικεύεται στην ξυλογλυπτική και οι άντρες μαθαίνουν από μικρά παιδιά να κάνουν έργα ξυλογλυπτικής και δημιουργούν μπουλούκια ξυλογλυπτών. Στο άλλο χωριό, οι άντρες ειδικεύονται στο να κτίζουν με πέτρα, να 'ναι κτισθάδες, να 'ναι πετράδες. Στο τάδε χωριό οι άντρες από μικρά παιδιά ειδικεύονται να 'ναι πελεκάνοι. Τί είναι οι πελεκάνοι; Είναι εκείνοι οι οποίοι πελεκάνε την πέτρα και την κόβουν με μαεστρία σε σημεία που πρέπει. Πολλές φορές ταυτίζονται με τους πετράδες. Το άλλο χωριό, οι κάτοικοι – οι άντρες- μαθαίνουν να είναι βαγενάδες, δηλαδή να επεξεργάζονται το ξύλο έτσι ώστε να δημιουργούν βαγένια, - δηλαδή που βάζουμε το κρασί και το νερό - σε με μεγάλα βαρέλια, βαρέλια, ξύλινα βαρέλια. Το άλλο χωριό ειδικεύεται στο κέντημα – έχω να σας πω ένα νέο, ίσως το γνωρίζετε. Οι καλύτεροι κεντητάδες την περίοδο αυτή δεν ήταν γυναίκες, ήταν άντρες, ήταν επαγγελματίες κεντητάδες. Έχει ενδιαφέρον. Ενώ οι γυναίκες στην ιστορία της ανθρωπότητας έχουν μαγειρέψει πολύ περισσότερο από τους άντρες και μαγειρεύουν πολύ περισσότερο από τους άντρες, οι καλύτεροι μάγειροι – ως φαίνεται - είναι άντρες. Όταν, δηλαδή, οι άντρες το αναγάγουν σε επάγγελμα μπορούν να το φτάσουν σε πολύ υψηλό σημείο. Το ίδιο συνέβαινε και στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Χωριά, άντρες χωριών ειδικεύονταν στο κέντημα, το χρυσοκέντημα, το αργυροκέντημα. Στο ράπτειν, στη ραφτική, ήταν ραφτάδικα χωριά και πάει λέγοντας. Δημιουργούσαν αυτοί εκεί γύρω στον Μάρτη μήνα – που είναι ο μήνας από τον οποίο ετοιμάζεσαι για τον καλό καιρό απ' τα Άη Γεωργιού στα Άη Δημητρίου που σας είπα- πάλι με το ίδιο εκεί στο χωριό συνεννοούνταν κατά ομάδες, κάποιοι, και έτσι πέντε, δέκα άτομα –όχι και πολύ περισσότερα - φτιάχναν ένα μπουλούκι, συγκροτούσαν ένα μπουλούκι. Και αρχές Απριλίου φεύγαν απ' το χωριό, αποχαιρετούσαν τις γυναίκες τους, ήξεραν οι γυναίκες τους, τα παιδιά τους και οι πατεράδες τους ότι θα επιστρέψουν σε 5-6 μήνες πίσω. Πρώτα ο Θεός, αν δεν τους είχε τύχει κάτι σε αυτό το μακρύ δρόμο που πέρνανε, γιατί κάποιοι δεν γύρναγαν πίσω από πολλές συγκυρίες της ζωής. Το μπουλούκι, λοιπόν, έφευγε, το αντρικό αυτό μπουλούκι

κατέβαινε στα χωριά των ημιορινών και του κάμπου και στις πόλεις και στις κωμοπόλεις και τι έκανε; Στεκόταν στην πλατεία και φώναζε: «Έφτασε το μπουλούκι του κυρ Στέφανου. Όποια κυρά θέλει να ράψει φόρεμα να 'ρθει να μας το πει». Κάποια κυρία απ' το χωριό, απ' την κωμόπολη που όντως είχε ανάγκη να ράψει φόρεμα. Σ' αυτό το σημείο θέλω να κάνω μία παρένθεση. Την εποχή εκείνη οι γυναίκες, –τουλάχιστον των παραγωγικών τάξεων, όχι πολύ πλούσιες, αυτές ήταν τέλος πάντων ούτε πάρα πολλές - η μέση γυναίκα είχε κάτι προχειρόρουχα για τις δουλείες που έκανε και ένα καλό ρούχο, ένα καλό ρούχο, το οποίο το έκανε μία γυναίκα, το 'παιρνε η κόρη της, το παίρνε η εγγονή της, το παίρνε η δισέγγονή της γι' αυτή, γιατί δεν άλλαζαν οι μόδες τότε. Οι παραδοσιακές στολές που βλέπουμε στα μουσεία, οι υπέροχες, ήταν για εκατοντάδες χρόνια ένας τύπος. Έτσι, όταν μια γυναίκα έκανε μια στολή, την έκανε όχι μόνο για όλη της τη ζωή, και για τη ζωή των επόμενων γενεών. Και γι' αυτό αν παρατηρήσουμε, οι παραδοσιακές στολές δεν είναι μεσάτες, είναι ριχτές και γίνονται μεσάτες με τη ζώνη που μπαίνει και τη σφίγγει. Σοφόν, διότι η κόρη σου μπορεί να είναι χοντρότερη, η εγγονή σου λεπτότερη. Το ίδιο φόρεμα, όμως, μπορεί να φορεθεί στις επόμενες γενιές. Και βέβαια, οι καλές στολές φοριόντουσαν την Κυριακή στην εκκλησία, σε κάποιον γάμο – σε πολύ λίγες περιπτώσεις, δε φοριόντουσαν- και οι πολύ καλές, οι πολύ έκτακτες περιπτώσεις, τα πολλά κοσμήματα. Γυρνάμε, λοιπόν, στον κυρ Στέφανο –πως τον είπαμε. Έρχεται μια κυρά λέει: «ναι θέλω να μου κάνεις μία στολή». Μάλιστα. Τί πρέπει να γίνει τώρα το σπιτικό που έχει μισθώσει το μπουλούκι του κυρ Στέφανου; Το μπουλούκι του κυρ Στέφανου θα πάει στο σπίτι. Γίνεται συμφωνία. Πόσο χρόνο θα σου πάρει; Τόσο. Πόσο θα ανταμειφθείς; Τόσο. Τί υλικά σου χρειάζονται; Αυτά. Στη διάρκεια του χρόνου που έχει δοθεί, το μπουλούκι διαμένει σε κάποιο χώρο του μισθωτή. Σε καμιά αποθήκη – άμα είναι το σπίτι πολύ μεγάλο, εντάξει υπήρχε χώρος. Συνήθως, όμως, σε κάποια αποθήκη μένανε όλοι μαζί. Οι άνθρωποι αυτοί ήταν σκληραγωγημένοι, δε ζητούσαν και πολλά, και το τρέφεις κιόλας το συνεργείο, το οποίο από το πρωί μέχρι το βράδυ δουλεύει για το – δεν υπήρχε ωράριο τότε, δουλεύεις απ' τον ήλιο με τον ήλιο - έργο που έχεις αναλάβει. Το ίδιο και οι κτίστες, το ίδιο και οι ξυλογλύπτες. Αυτοί μπορούσαν τους ξυλογλύπτες, τους κτίστες μπορούσαν να τους μισθώσει κάποιος για οποιοδήποτε κτίσμα, ιδιώτης, μια εκκλησία να κτισθεί, ένα μοναστήρι να κτισθεί. Και έχει ενδιαφέρον διότι αυτά τα μπουλούκια, κινούνταν σε μεγάλη ακτίνα. Γνωρίζουμε ότι μπουλούκια από τα ορεινά της ηπείρου και της Θεσσαλίας – έχουν γίνει μελέτες - έφταναν μέχρι βαθιά στη Μ. Ασία. Και επειδή ήταν μετακινούμενοι οι τεχνίτες, οι ίδιοι μπορούσε σε Μουσουλμανικές περιοχές να κτίσουν κάτι και εξ αυτού ήταν και οι φορείς οι οποίοι συνένωναν πολιτισμούς. Και εξ αυτού οι κατασκευές σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία τελικά είναι σχεδόν παρόμοιες. Υπήρχαν και τεχνίτες πολύ υψηλού επιπέδου. Αυτοί που κατασκεύαζαν γεφύρια, πέτρινα γεφύρια. Αυτούς τους μίσθωνε κοινότητα. Βάζαν λεφτά πλούσιοι, έβαζαν όλοι μαζί σε κάποια περιοχή που είχαν ανάγκη για την γέφυρα και είναι ξακουστές οι γέφυρες της Βαλκανικής. Στην Ελλάδα έχουμε την τύχη να έχουμε υπέροχες τέτοιες γέφυρες, (#9:00 – εικόνα) κάποιες τις έχουμε προσέξει κάποιες όχι. Στην ήπειρο υπάρχουν θαυμαστές γέφυρες. Μέχρι σήμερα μελετώνται οι γέφυρες αυτών των τεχνιτών, οι οποίοι στην ουσία χειρίζονταν νόμους της φυσικής χωρίς να έχουν διδαχθεί τίποτε. Μόνο με την ευφυΐα τους, με την εμπειρία τους

έκαμαν γεφύρια τα οποία έχουν αντέξει στον χρόνο, έχουν αντέξει σε πλημμύρες, σε ανεβασματα νερών και εξυπηρετήσαν χωριά και περιοχές για αιώνες. Αυτά, λοιπόν, ως

Εικόνα 75

Στην Ελλάδα έχουμε την τύχη να έχουμε υπέροχες τέτοιες γέφυρες, (#9:00 – εικόνα) κάποιες τις έχουμε προσέξει κάποιες όχι. Στην ήπειρο υπάρχουν θαυμαστές γέφυρες.

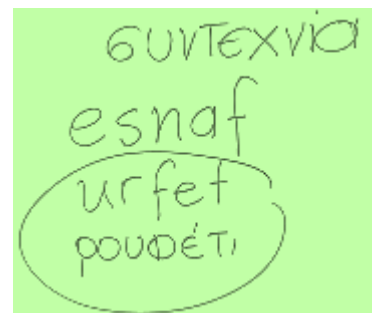
προς τα μετακινούμενα μπουλούκια, στα οποία υπήρχε κάποιος επικεφαλής, αυτός έδινε το στίγμα, σε αυτόν υπάκουαν οι υπόλοιποι. Αυτό είχε συμφωνηθεί πριν το ξεκίνημα του μπουλουκιού, έκανε τον κύκλο του, επέστρεφε στο χωριό του, έμενε εκεί, παρέμεναν – ζούσαν τη ζωή τους για τον χειμώνα - κάνοντας δουλειές στα κτήματα και στα ζώα και ξανά, από Απρίλιο μήνα, ξαναέφευγαν. Αυτοί είναι οι μετακινούμενοι τεχνίτες. Αλλά το πιο μεγάλο σημείο το οποίο πρέπει να συζητήσουμε είναι οι τεχνίτες των πόλεων. Οι εγκατεστημένοι τεχνίτες των πόλεων, που οι εγκατεστημένοι τεχνίτες των πόλεων είναι άλλης κλίμακας τεχνίτες και άλλου πλαισίου τεχνίτες, ακριβώς γιατί είναι εγκατεστημένοι. Και αυτοί συγκροτούν συντεχνίες.

5.4: Οι συντεχνίες των πόλεων (34)

Υ 5.4.1 Οι συντεχνίες ("εσνάφια") των πόλεων. (13')

Οι συντεχνίες είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο για την οικονομία, την προμοντέρνα οικονομία, την οικονομία την πριν την βιομηχανική επανάσταση, χαρακτηριστική όχι μόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όχι μόνο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης και της Εγγύς και Μέσης Ανατολής για αιώνες και σχετίζεται με τους εγκατεστημένους τεχνίτες των πόλεων.

Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας η συντεχνία σπανίως ονομάζεται συντεχνία, συνήθως έχει όρους αραβικούς 'esnaf' γι' αυτό και πολύ συχνά αναφέρονται ως τα εσνάφια ή τα σινάφια (και δεν προέρχεται από την ελληνική λέξη 'συνάφεια') ή 'urfet' γι' αυτό και συχνά στα ελληνικά κείμενα, μάλλον ο συχνότερος όρος που χρησιμοποιείται είναι η λέξη ρουφέτ από το urfet, ρουφέτ, ρουφέτια, τα ρουφέτια λοιπόν.

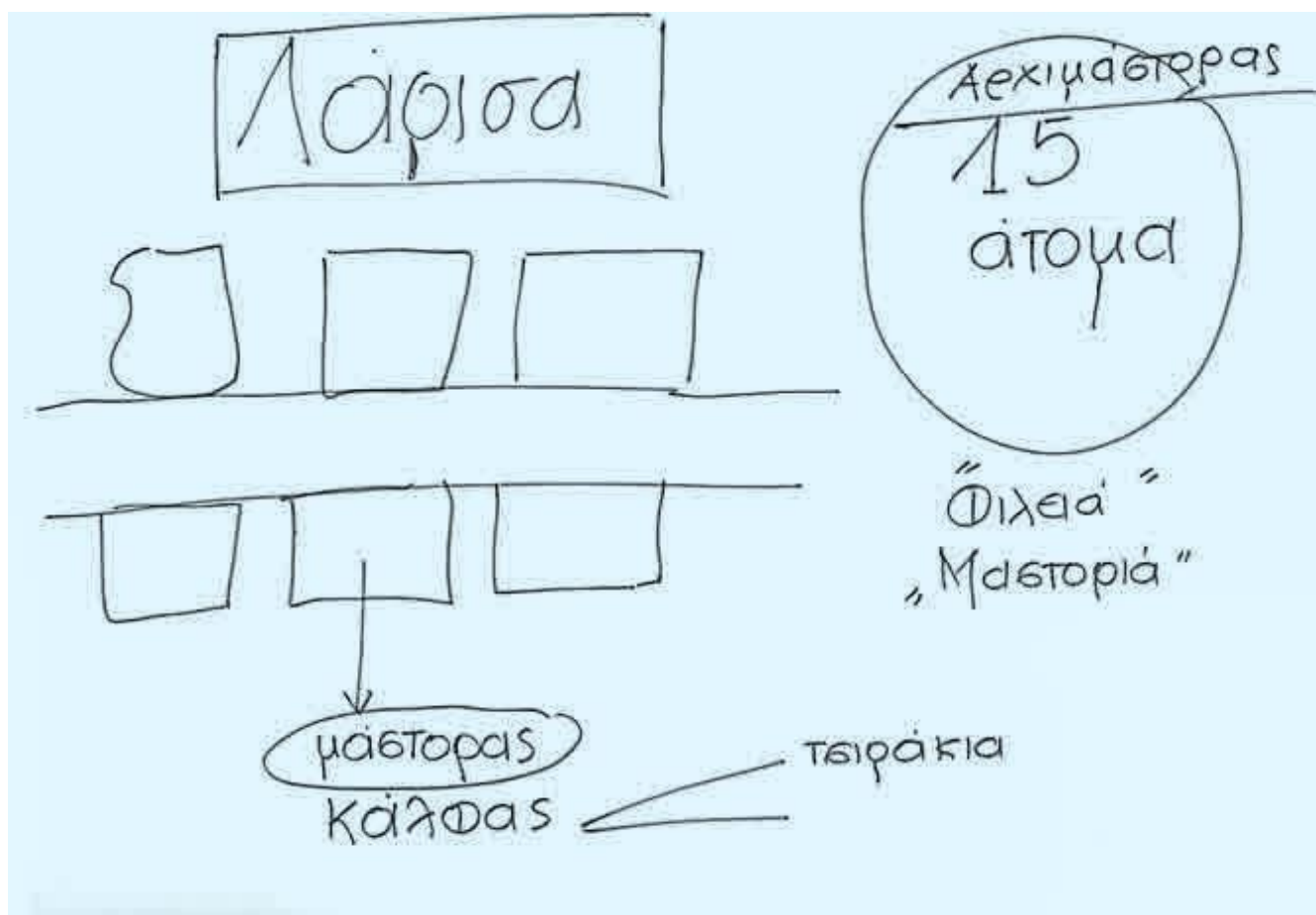

Τα ρουφέτια, οι συντεχνίες τί είναι; Είναι η σύμπραξη σε ένα σχήμα διοικητικό των τεχνιτών του ιδίου κλάδου που παράγουν τα ίδια ή παρόμοια προϊόντα σε μια πόλη. Αυτοί συγκροτούν ένα διοικητικό σχήμα, το οποίο έχει διοίκηση, δηλαδή διοικητικό συμβούλιο, κάποιον επικεφαλής και άτομα τα οποία βρίσκονται γύρω του για να τον βοηθούν, τον επικεφαλής, και ελέγχει εάν τα εργαστήρια που ανήκουν στη συντεχνία τηρούν τους κανόνες της συντεχνίας. Τους κανόνες της συντεχνίας τους έχουν οι ίδιοι οι συντεχνίτες αποφασίσει.

Ποιοι αποτελούν την συντεχνία; Την αποτελούν οι επικεφαλείς των εργαστηρίων. Διότι, ας πάρουμε ένα επάγγελμα, ας πούμε τους χαλκωματάδες. Ας πάρουμε τελείως αυθαίρετα μια πόλη, τη Λάρισα (τυχαίνει να είναι και η πατρίδα μου, ο τόπος γέννησης μου). Η Λάρισα στην περίοδο της τουρκοκρατίας ονομαζόταν 'Γενί Σεχίρ' (Yeni Şehir) και ήταν μια πολύ δραστήρια πόλη γεμάτη ζωή, διότι ήταν κομβική πόλη και επομένως είχε και παζάρι. Ας πούμε ότι στη Λάρισα υπάρχουν 15 χαλκωματάδες. Αυτοί οι χαλκωματάδες έχουν 15 εργαστήρια. Συνήθως αυτά τα εργαστήρια, τα 15 εργαστήρια θα βρίσκονται σε ένα σημείο της πόλης το ένα δίπλα στ' άλλο. Η σύλληψη του Μουσουλμανικού κόσμου είναι το ίδιο επάγγελμα να είναι στην ίδια περιοχή. Και αυτό, διότι, μοιάζει λίγο παράξενο, αλλά είναι και λειτουργικό, διότι αν ήθελες να αγοράσεις στην πόλη, τότε ήταν και οι πόλεις σε μέγεθος λογικά, δεν είναι όπως σήμερα, όποιος ήθελε να αγοράσει κάτι χαλκωμάτινο, χάλκινο, πήγαινε εκεί, ήξερε ότι όλοι οι χαλκωματάδες είναι ο ένας δίπλα στον άλλον, τον εξυπηρετούσε, διάλεγε και έφευγε. Το ότι είναι δίπλα δίπλα σ' ένα δρόμο – γι' αυτό πολλές φορές οι δρόμοι είχαν το όνομα του επαγγέλματος που τους στέγαζαν – εξυπηρετούσε και για τον έλεγχο των εργαστηρίων.

Κάθε εργαστήριο αποτελείται από τον μάστορα. Ο μάστορας είναι ο ιδιοκτήτης του εργαστηρίου και φυσικά είναι η απόλυτη κεφαλή του εργαστηρίου. Ο μάστορας ασκεί την τέχνη του ή μπορεί και αν είναι πλούσιο το εργαστήριο τελοσπάντων και αυτός γέρος να

μην την ασκεί. Αλλά μέσα στο εργαστήρι δουλεύουν 'καλφάδες' (κάλφας-καλφάδες). Ο κάθε κάλφας έχει παραπαίδια για να τον βοηθούν στη δουλειά του, που λέγονται 'τσιράκια' (τουρκική λέξη, τσιράκια=παραπαίδια). Τα τσιράκια είναι μικρά παιδιά, αγοράκια, που οι γονείς τους τα βάζουνε, τα φέρνουν στο εργαστήρι και τα παιδάκια αυτά, μπορεί να είναι 7, να ναι 8, να ναι 9 χρονών, αρχίζουν να μαθαίνουν τη τέχνη βλέποντας. Η δουλειά τους είναι πρώτα να ξυπνάνε, τελευταία να κοιμούνται και να κάνουν όλες τις δουλειές, καθαριότητας, μικρομεταφορών, το ένα, το άλλο, που θα βοηθούν τους

καλφάδες να τελειώνουν πιο γρήγορα την παραγωγή και πιο καλά την παραγωγή. Τώρα, ποιοι είναι μέλη της συντεχνίας των χαλκωματάδων; Είναι οι μαστόροι, μόνο οι μαστόροι. Δηλαδή η συντεχνία των χαλκωματάδων, που είπαμε της πόλης Λάρισας αποτελείται από 15 άτομα, που αυτά συγκεντρώνονται κάθε τόσο σε μια γενική συνέλευση που λέγεται 'λόντζα' σε κάποιο σημείο, σε κάποιο χώρο, που είτε ανήκει στη συντεχνία ή σε κανένα ευρύχωρο σημείο παράμερα κάποιου εργαστηρίου και εκεί σε τακτά διαστήματα διαλέγουν, ψηφίζουν μεταξύ τους, επιλέγουν τον αρχιμάστορα. Ο αρχιμάστορας είναι λοιπόν ο επικεφαλής της συντεχνίας των χαλκωματάδων της Λάρισας, της συντεχνίας των χαλκωματάδων Λάρισας. Αυτή αποτελείται από 15 άτομα, τα 15 άτομα είναι αυτά που έχουν δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Στις γενικές συνελεύσεις σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν και παρευρίσκονται οι καλφάδες, οι οποίοι συνήθως δεν έχουν δικαίωμα λόγου ή μπορεί να τους δίνεται δικαίωμα λόγου. Δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι δεν έχουν. Τα τσιράκια δεν το συζητούμε δεν έχουν κανένα δικαίωμα. Τώρα τα

τσιράκια ευελπιστούν ότι μετά από κάποιο διάστημα 3, 4, 5 χρόνια θα μπορέσουν να γίνουν καλφάδες και αυτό το κρίνει ο μάστορας, εάν κάποια τσιράκια θα γίνουν καλφάδες. Καλφάδες να γίνουν μαστόροι δεν μπορούσαν παρά μόνο με άδεια της συντεχνίας. Η συντεχνία δηλαδή απεφάσιζε εάν κάποιος κάλφας θα γίνει μάστορας. Το να γίνει κάποιος κάλφας μάστορας, εφόσον πέθαινε κάποιος μάστορας και δεν είχε διάδοχο, δεν ήταν δύσκολο πράγμα, γιατί αν σε κάποιο εργαστήριο ο μάστορας τύχαινε να μην έχει γιο που τον είχε ετοιμάσει για διάδοχο του, μπορεί κάποιος κάλφας να μπορούσε να πάρει τη θέση του μάστορα με την άδεια της συντεχνίας, δηλαδή με την απόφαση της γενικής συνέλευσης της συντεχνίας. Τότε η γενική συνέλευση έλεγε ναι, κυρ Μήτσο από κάλφας θα γίνεις μάστορας, αλλά για να γίνεις μάστορας, δηλαδή ιδιοκτήτης πλέον ενός εργαστηρίου, θα πληρώσεις σε εμάς ένα ποσό, που λεγότανε “φιλειά” ή “μαστοριά”, πλήρωνες ένα ποσό. Τώρα, γιατί οι καλφάδες είχαν μικρές πιθανότητες να γίνουν μαστόροι; Διότι στη φύση της λειτουργίας αυτής της κλειστής αγοράς των πόλεων στο Μεσαίωνα είναι το αντίστροφο από το σημερινό. Σήμερα η παραγωγή, η οικονομία μας είναι ανταγωνιστική και σου ζητάει να παράγεις, να παράγεις όσο μπορείς περισσότερο και όσο μπορείς να φέρνεις καινοτομίες, ούτως ώστε να κερδίσεις εσύ την αγορά και κάποιος άλλος να μείνει λιγότερο επιτυχημένος. Στο Μεσαίωνα και στους χρόνους που συζητούμε, οι συντεχνίες έχουν τον αντίστροφο ρόλο. Θέλουν μέσα στην πόλη, σε κάθε πόλη, το κάθε επάγγελμα να παράγεται τόσο όσο και πωλείται και χρειάζεται, όχι παραπάνω, ούτως ώστε οι τιμές να μην ανεβαίνουν, να μην κατεβαίνουν. Διότι όταν παράγονται πολλά προϊόντα ενός είδους, περισσότερα από τη ζήτηση η τιμή θα πέσει και αντιστρόφως. Έτσι, μια από τις δουλειές του αρχιμάστορα και του διοικητικού συμβουλίου ας πούμε του εκάστοτε, της συντεχνίας, είναι να κρατάει κλειστό τον αριθμό των εργαστηρίων. Τα εργαστήρια ήταν αυτά. Αν έκρινε η συντεχνία ότι χρειάζεται ακόμη ένα, έπρεπε όλη η συντεχνία, δηλαδή η γενική συνέλευση, να πάρει την απόφαση μετά από πολλή σκέψη και τότε θα έδινε δικαίωμα σε κάποιο κάλφα να γίνει μάστορας.

Μπορούσε η συντεχνία να πάρει απόφαση να μειωθούν τα εργαστήρια, για τους λόγους που σας είπα. Επομένως η λειτουργία της αγοράς είναι κάτω από τη συνεχή επίβλεψη πρώτα πρώτα όσον αφορά το στενό κύκλο της ίδιας της συντεχνίας, η οποία ελέγχει αν τηρούνται οι προδιαγραφές ποιότητας, διότι αν ένα εργαστήριο από όλα τα εργαστήρια που ανήκουν στη συντεχνία, παράγει κάτι το οποίο είναι κακής ποιότητας τότε κινδυνεύει η συντεχνία να στιγματιστεί. Και αυτό δεν το θέλει ολόκληρος ο μηχανισμός της συντεχνίας. Προκειμένου να κρατηθούν οι τιμές και η ποιότητα συνεχώς γίνεται εποπτεία, υπάρχει εποπτεία από άτομα της συντεχνίας, από τον αρχιμάστορα κλπ. Για να κρατηθούν οι τιμές σε σταθερό σημείο ελέγχονται και οι πρώτες ύλες και από πού αγοράζονται και από ποιόν αγοράζονται και πότε αγοράζονται και σε ποια ποσότητα αγοράζονται. Η συντεχνία δηλαδή έχει πολλές υποχρεώσεις να λύσει και εξ αυτού παίζει και μεγάλο ρόλο στα εσωτερικά πράγματα της πόλης ή της κωμόπολης στην οποία βρίσκεται, να έχουμε στο νου μας ότι οι συντεχνίες δεν υπήρχαν παρά μόνο στις πόλεις άντε και στις μεγάλες κωμοπόλεις, διότι στα χωριά τί συντεχνίες να υπάρχουν, δεν υπήρχανε τεχνίτες, άντε κανέναν σαμαρτζής, άντε κανέναν πεταλωτής, δεν υπήρχανε, οι αγρότες, οι άνθρωποι ξέραν να κάνουν πολλά μόνοι τους για να τα βγάλουν πέρα, άμα χρειαζόνταν ν’αγοράσουν κάτι πηγαίνανε με το

ζώο τους στη κοντινή κωμόπολη, στην κοντινή πόλη να αγοράσουν. Γι' αυτό και οι πόλεις και οι κωμοπόλεις στην ουσία ήταν η αγορά της ευρύτερης περιοχής, της αγροτικής που περιέβαλε τις πόλεις και τις κωμοπόλεις.

V 5.4.2 Εσωτερική οργάνωση των συντεχνιών. (8')

Οι συντεχνίες για τις οποίες ομιλούμε, όπως είδαμε, είναι ένα πυκνό σχήμα, δουλεμένο μέσα από τους αιώνες και είναι αυστηρό. Οι επικεφαλείς της συντεχνίας οφείλουν να τηρούν και να επιβάλλουν τους κανόνες. Πολλές συντεχνίες την περίοδο της Τουρκοκρατίας κυρίως κατά τον 17ο, αλλά κυρίως τον 18ο αιώνα, έγραψαν τα καταστατικά τους, ούτως ώστε να είναι γραμμένοι οι κανόνες και να το γνωρίζουν όλοι για να μην διαμαρτύρονται, όταν τους κατηγορούσαν και τους έτυπταν οι επικεφαλείς, αλλά και οι επικεφαλείς να ξέρουν ακριβώς ποια είναι τα καίρια σημεία στα οποία έπρεπε να δρουν.

Οι συντεχνίες, οι συντεχνίτες όφειλαν να είναι συνεπείς όχι μόνο στα επαγγελματικά τους θέματα, αλλά και στα προσωπικά τους ζητήματα. Διότι η συντεχνία θεωρούσε π.χ. ότι αν ένα μέλος της συντεχνίας - και κάλφας όχι μόνο μέλος ή παραπαίδι - είναι αλκοολικός ας πούμε ή τελοσπάντων είναι γυναικάς ή δεν φέρεται σωστά ή βρίζει κλπ. θεωρούσε ότι στην κοινωνία ο άνθρωπος αυτός, επειδή δίνει κακή εντύπωση, η κακή εντύπωση γι' αυτόν αντανακλάται σε όλη τη συντεχνία. Επομένως επενέβαινε η συντεχνία και τον επανέφερε στη θέση του. Και μπορούσε να του επιβληθούν και πρόστιμα. Στα καταστατικά των συντεχνιών ξέρουμε ότι οι ποινές οι οποίες {τα πρόστιμα τα οποία} επιβάλλονταν γενικά για διάφορα ζητήματα ήταν, μπορούσε να ήταν πρόστιμα χρηματικά, μπορούσε να ήταν ραβδισμοί, μαστιγώσεις δηλαδή, μπορούσε να ήταν και αφαίρεση αδείας επαγγέλματος, να χάσεις δηλαδή τη δουλειά σου. Εξ αυτού ήταν σοβαρά όλα αυτά τα ζητήματα.

Βέβαια στις Οθωμανικές πόλεις και στις κωμοπόλεις δεν ήταν οι συντεχνίες μόνες τους στην άσκηση του επαγγέλματος και στην τήρηση των νόμων - των εσωτερικών τους νόμων ήταν - αλλά συνολικά στην αγορά υπήρχε εποπτεία οθωμανική, υπήρχαν δημόσιοι υπάλληλοι, διοικητικοί υπάλληλοι Οθωμανοί, οι οποίοι επέπτευσαν γενικά την αγορά και όλη την οικονομία και είχαν και αυτοί εποπτεία επί διαφόρων θεμάτων. Τώρα οι συντεχνίες ακριβώς γιατί έπρεπε να ελέγχονται σταθερά από τα ίδια τους τα μέλη δεν ήταν, δεν ήθελαν να είναι πολυάριθμες, γι' αυτό σε μεγάλες πόλεις που ας πούμε επειδή είπαμε τους χαλκωματάδες, στην Κωνσταντινούπολη χαλκωματάδες ήταν πάρα πολλοί και η πόλη ήταν πολύ μεγάλη, έσπαζαν σε υποσυντεχνίες για να είναι κατεσπαρμένοι και να ελέγχονται καλύτερα και οι αγοραστές να είναι κοντύτερα σε διάφορα σημεία αγοράς πιο πρόσφορα και πιο προσιτά.

Υπήρχαν βέβαια και οι συντεχνίες που από τη φύση τους ήταν ολιγάνθρωπες π.χ. ξέρουμε ότι στην Κωνσταντινούπολη, που συνήθως εκεί οι συντεχνίες έχουν το αντίθετο πρόβλημα, τον 17ο αιώνα υπήρχε συντεχνία χαρτογράφων που αναφέρεται να είχε 8 μέλη, όλη η συντεχνία. Η συντεχνία σφενδονοποιών, που έκαμε σφενδόνες που αναφέρεται να έχει 7 μέλη. Υπήρχαν πολλές συντεχνίες. Οι συντεχνίες ήταν ανδρική υπόθεση βεβαίως, κατά κανόνα, σε κάποιες συντεχνίες υπήρχαν και γυναίκες, στο εργατικό δυναμικό και αναφέρεται και μία περίπτωση γυναικείας, μόνο γυναικείας συντεχνίας στην περιοχή της Θεσσαλίας, σαπωνοποιίας, όμως ήταν ανδρική υπόθεση οι συντεχνίες.

Μπορούσαν να υπάρχουν και μεικτές συντεχνίες όσον αφορά το θρήσκευμα, κατά κανόνα όμως ήτανε ομογενοποιημένες, Χριστιανική αυτή, Μουσουλμανική η άλλη κλπ. κυρίως γιατί υπήρχε και μια εξειδίκευση σε επαγγέλματα. Οι Χριστιανικές συντεχνίες είχαν βέβαια και προστάτη άγιο, η κάθε συντεχνία στην πόλη, σε κάθε πόλη είχε το δικό της προστάτη άγιο, ο προστάτης άγιος μπορούσε να ήτανε κάποιος άγιος του οποίου το επάγγελμα σχετίζεται με αυτό της συντεχνίας. Από τους βίους των αγίων επιλέγονταν άγιοι για να είναι προστάτες ή οι πιο δυνατές συντεχνίες των πόλεων ήθελαν να είναι προστάτης της συντεχνίας τους και ο προστάτης της πόλεως. Εν πάσει περιπτώσει, όποιον προστάτη και αν είχε κάθε συντεχνία αισθανότανε δικιά της υποχρέωση να συντηρεί το ναό που υπήρχε στην πόλη ή κοντά στην πόλη προς τιμήν του αγίου, του συγκεκριμένου προστάτου αγίου ή αν δεν υπήρχε ναός να φροντίζουν να υπάρχει σ'έναν άλλο ναό ένα τμήμα που θα τιμάται ο άγιος, ο δικός τους προστάτης και βέβαια στην γιορτή του προστάτη αγίου, ο συγκεκριμένος ναός ή μοναστήρι, αναλόγως, στολιζόταν από τη συντεχνία, η οποία και παρείχε και μεγάλο πανηγύρι την εποχή της ημέρας αυτής, την ημέρα αυτή γινότανε, φρόντιζε να έρθει επιφανές στέλεχος του ιερατείου να ψάλλει στην ακολουθία που προηγούνταν όλων και βέβαια στο πανηγύρι το οποίο ακολουθούσε η συντεχνία μίσθωνε τραγουδιστές και οργανοπαίκτες και γίνονταν χορός και σε μεγάλα καζάνια έβραζαν ρύζια και αρνιά για να έρθει όλος ο πληθυσμός και να τιμήσει τον Άγιο και μαζί του και την συντεχνία.

Οι συντεχνίες δηλαδή έπαιζαν ρόλο και στην διασκέδαση των κατοίκων και σε κάποιες πόλεις υπήρχαν πολυάριθμες συντεχνίες – στην Κωνσταντινούπολη πολλές -. Στην Κωνσταντινούπολη λεγόταν ως έτσι αστείο, ότι αν κάποιος, ήταν τόσες πολλές οι συντεχνίες, που αν κάποιος έμπαινε στον κόπο κάθε μέρα να πηγαίνει στα σημεία που γίνονται – γιατί κάθε μέρα γιορτάζεται ένας άγιος - και χοντρικά σ'όλο το χρόνο κάθε μέρα κάπου γινόταν ένα πανηγύρι, άρα κάποιος μπορούσε να ζήσει τρώγοντας στα πανηγύρια των συντεχνιών, βέβαια ήταν πολύ μεγάλη πόλη και απομακρυσμένες και μεγάλες οι αποστάσεις, εν πάσει περιπτώσει στην Κωνσταντινούπολη φυσικά στις μεγάλες πόλεις υπήρχαν πιο συχνές τέτοιες...

V.5.4.3 Οι συντεχνίες ως φορείς κοινωνικής πρόνοιας και προσφοράς. (13')

Πάντως οι συντεχνίες ήταν και οι ρυθμιστές της διασκέδασης των πόλεων. Στις πόλεις, όπως καταλαβαίνετε, έπαιζαν ρόλο στα εκκλησιαστικά πράγματα, καθώς προστάτευαν εκκλησίες, συντηρούσαν, έβαφαν, στόλιζαν εκκλησίες και μοναστήρια και έπαιζαν ρόλο και στα οικονομικά πράγματα

της πόλεως, διότι είχαν και κάσσα. Η κάθε συντεχνία φυσικά είχε ταμείο που λεγόταν κάσσα. Η κάσσα των συντεχνιών συνήθως είχε περίσσειμα, διότι στις συντεχνίες πολλές φορές υπήρχαν πρόστιμα και έτσι είχαν εισπράξεις, όταν κάποιος γινόταν μάστορας από κάλφας πλήρωνε ένα γερό ποσό. Επίσης, οι συντεχνίες, ακριβώς επειδή είχαν κάσσα

λειτουργούσαν πολλές φορές και σαν δανειοδοτικός μηχανισμός. Δηλαδή στην πόλη, αν κάποιος είχε ανάγκη από ένα ποσό γιατί ήθελε να παντρέψει την κόρη του, για ένα έξοδο, το ένα το άλλο, πήγαινε στην συντεχνία και ζητούσε δάνειο, το έπαιρνε με κάποιο τόκο, επομένως και η συντεχνία είχε κάποιο κέρδος. Οι συντεχνίες λειτουργούσαν και σαν κοινωνική πρόνοια για τα μέλη τους, μπορεί να ήταν αυστηρά σε άλλα ζητήματα, που αφορούσαν τις επαγγελματικές υποχρεώσεις αλλά αν κάποιος συντεχνίτης πέθαινε εκτάκτως και άφηνε πίσω ορφανά, η συντεχνία φρόντιζε να τα χρηματοδοτήσει, να τα συντηρήσει. Αν ένας συντεχνίτης πάθαινε βαριά ασθένεια και έμενε δε μπορούσε να συντηρήσει την οικογένειά του πάλι υπήρχε - η συντεχνία έπαιζε το ρόλο της αγκαλιάς παράλληλα με το αυστηρό του επαγγέλματος. Εξ αυτού οι συντεχνίες έπαιξαν και άλλους ρόλους (που θα τους δούμε και σε επόμενο κύκλο) ιδιαίτερα το 17ο αλλά πιο πολύ τον κομβικό 18ο αιώνα και 19ο, οπότε οι συντεχνίες συντηρούν σχολεία, μισθοδοτούν δασκάλους, πληρώνουν για να κατασκευαστούν σχολεία στις πόλεις και στις κωμοπόλεις, ελληνικά σχολεία στην συγκεκριμένη περίπτωση, και τούτο διότι ως τεχνίτες κατανόησαν την ανάγκη να ξέρει κανείς γράμματα, να μπορεί να γράφει, να κρατάει κιτάπια, έστω και σε ένα πρωτόλειο επίπεδο, αλλά να ξέρει γράμματα, και γι' αυτό οι συντεχνίες έπαιξαν μεγάλο ρόλο και στην εκπαίδευση και στην παιδεία, στην ενίσχυση της παιδείας την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Τώρα, συχνά μεταξύ συντεχνιών μπορούσαν να ανακύψουν ζητήματα, διότι, αν κάποιες συντεχνίες είχαν παρεμφερή επαγγέλματα, ασχολούνταν με παρεμφερείς ασχολίες, συχνά προέκυπταν συγκρούσεις μεταξύ συντεχνιών μιας πόλης, διότι θεωρούσε η μία ότι η άλλη έχει πάρει τμήμα των δικών της δράσεων. Στην περίπτωση αυτή προσπαθούσε να βρεθεί λύση μεταξύ με συζητήσεις μεταξύ των αρχιμαστόρων, αν δεν τα έβρισκαν μεταξύ τους, τότε οι δύο συντεχνίες απευθύνονταν στον επίσκοπο, στον μητροπολίτη, που βρίσκονταν κοντύτερα, και ενώπιον του εκκλησιαστικού αυτού παράγοντα βρίσκονταν μια λύση και όμνυαν και εγγράφως δηλαδή ορκίζονταν ότι θα συμβαίνει αυτό και αυτό πλέον, ώστε να μη συγκρούονται μεταξύ τους. Θα σας διαβάσω μια τέτοια συμφωνία από τη Βέροια. Επιγράφεται "ο Βοδενών Τιμόθεος επιβεβαιού" - και ο Μητροπολίτης προφανώς - είναι του 1800 και αναφέρει:

"Δια του παρόντος συμφωνητικού γράμματος δήλον γίνεται ότι συμφωνήσαμεν ημείς οι Μπογιατζήδες και Κουμουτζήδες (κουρμουτζήδες είναι αυτοί που βάζουν τα κόκκινα νήματα) ότι συναθροισμένοι εις εν, μικροί και μεγάλοι, εμπροσθεν του Πανιερωτάτου ημών αυθέντου και δεσπότη κυρίου Τιμοθέου, έχοντας διχόνοιαν εις τα αναμεταξύ μας, δηλαδή στην τέχνην μας, ο εις εδούλευε του αλλουνού την τέχνην και έτερος του ετέρου κοινήν γνώμην (δηλαδή με σύμφωνη γνώμη) αποφασίσαμεν ει μιν εις το εξής καθένας ήθελεν δουλεύσει την τέχνην του αλλουνού να παιδεύεται εκκλησιαστικώς (να τιμωρείται δηλαδή εκκλησιαστικώς) με αράς επιτιμιών, με εξωεκκλησιών, εις και με αφορισμόν (η

εκκλησία δηλαδή να τιμωρήσει με αφορισμό - τρομερή τιμωρία της εποχής!). Γέγονε το παρόν εμάρτυρων ιδίων ημών υπογραφών τη επιβεβαιώσει του Σεβασμίου ημών Δεσπότη Τιμοθέου Αγίου Βοδενών" και προβλέπει σε προηγούμενο σημείο όχι μόνο να "παιδεύεται εκκλησιαστικώς" αλλά "να δίδει και εις τον Δεσπότην μας κοινήν ημών τη γνώμη γρόσια 100". Και υπογράφουν: "οι Μπογιατζήδες Θεόφιλος Αγαπητού υπόσχομαι τα άνωθεν, Χατζηαναστάσης υπόσχομαι τα άνωθεν. Μήτσης Μπογιατζής υπόσχομαι τα άνωθεν Γιάννης Μπογιατζής υπόσχομαι τα άνωθεν [...]" κ.λπ., κ.λπ.

Έτσι οι συντεχνίες ήταν σημαντικότεροι παράγοντες της πόλης, παρήγαγαν τα αναγκαία προϊόντα και δημιουργούσαν το κλίμα της πόλεως, το ήθος της πόλεως. Συμμετείχαν πάρα πολύ στη γεύση που έδινε η πόλη, στηρίζοντας την εκκλησία και η εκκλησία στηρίζονταν από αυτούς. Δημιουργούσαν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, βοηθούσαν τα ιερά προσκυνήματα. Κάποιες συντεχνίες ήταν πολύ ευρυματικές ως προς αυτό. Π.χ. στον 17ο αιώνα η συντεχνία των καλπακτζήδων της Κωνσταντινούπολης γενικά αυτοί που δημιουργούσαν τα καλπάκια, δηλαδή την κάλυψη της κεφαλής - γενικά οι συντεχνίες της Κωνσταντινουπόλεως θεωρούσαν οι επίσημες συντεχνίες για κάθε κλάδο όλης της Αυτοκρατορίας, λογικό είναι, και έδιναν το στίγμα των πραγμάτων, κατά κανόνα οι μεγάλες επίσημες συντεχνίες ήταν των γουναράδων, των χρυσοχόων κ.τ.λ. αυτές ήταν υψηλού επιπέδου γιατί η πελατεία τους ήταν υψηλού επιπέδου και γενικά είχαν ακόμα πιο μεγάλη ισχύ μέσα στην κοινωνία - η συντεχνία των καλπακτζήδων στο 17ο αιώνα στην Κωνσταντινούπολη είχε βρει μια πατέντα να προσθέτει ένα επιπλέον ποσό σε κάθε καλπάκι που πουλιόταν, ούτως ώστε η συντεχνία να ενισχύει τα ιερά προσκυνήματα στους Αγίους Τόπους, ο δε Μανωλάκης ο Καστοριανός (ο Μανώλης, ο Μανωλάκης - μια παρένθεση: στην περίοδο της Τουρκοκρατίας όταν ένα άτομο γινόταν σπουδαίο, το όνομά του έπαιρνε το - άκης στο τέλος, π.χ. ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μετά τη μάχη στα Δερβενάκια, που απέκτησε μεγάλο κύρος, ονομαζόταν από τους άλλους πλέον, καλούνταν από τους άλλους Θεοδωράκης Κολοκοτρώνης γιατί απέκτησε μεγάλο κύρος. Ο Μανώλης στο 17ο αιώνα, επικεφαλής των γουναράδων της Κωνσταντινούπολης, ένας αγράμματος άνθρωπος, ο οποίος όμως ήταν καταπληκτικών ικανοτήτων πρόσωπο και είχε πάθος για την παιδεία, πίστευε στην παιδεία και στην εκπαίδευση. Αυτός, λοιπόν, ήταν από την Καστοριά γι' αυτό έμεινε και στην ιστορία ως "ο Μανωλάκης ο Καστοριανός", αλλά ήταν ο επικεφαλής, ο αρχιμάστορας των γουναράδων της Κωνσταντινούπολης. Αυτός επέβαλε σε κάθε γούνα που πληρώνεται, που αγοράζεται από οποιονδήποτε να πληρώνεται ένα επιπλέον ποσό και το ποσό αυτό το χρησιμοποιούσε η συντεχνία αυτή για να δημιουργεί σχολεία. Και έτσι με τη βοήθεια του Μανωλάκη του Καστοριανού δημιουργήθηκαν ελληνικά, βέβαια, σχολεία στην Πάτμο, στην Άρτα, στη Σίφνο, σε διάφορα σημεία της Αυτοκρατορίας. Το κεφάλαιο αυτό, το κεφάλαιο των συντεχνιών είναι ένα καίριο κεφάλαιο για την ιστορία της

περιόδου. Θα ήθελα πριν κλείσουμε να σας δείξω μια εικόνα οθωμανική από ένα ανοιχτό παζάρι στην Κωνσταντινούπολη, γνωρίζουμε ότι η Κωνσταντινούπολη και οι μεγάλες πόλεις ήταν και πολύ δραστήριες εμπορικά, φυσικό ήταν, σε αυτή εδώ πέρα την ανάλαφρη αποτύπωση βλέπουμε την Κωνσταντινούπολη σε κεντρικό σημείο και βλέπουμε τους πλανόδιους πωλητές άλλος να πουλά λουλούδια, άλλος φρούτα κ.τ.λ., κ.τ.λ. Οι συντεχνίες έπαιζαν ρόλο και στη διασκέδαση των ανθρώπων και με τον εξής τρόπο: εκτός από τα πανηγύρια - αυτό θα ήθελα να σας το εκθέσω - στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στις μεγάλες πόλεις - όχι σε όλες, στις μεγάλες πόλεις - γίνονταν πολύ συχνά παρελάσεις με την ευκαιρία ενός χαρμόσунου γεγονότος: είτε γιατί νίκησαν οι Οθωμανοί μια στρατιωτική νίκη, είτε γιατί γεννήθηκε

διάδοχος, νέο αγόρι στο παλάτι, πρέπει να σας πω ότι στο παλάτι γεννιόνταν πάρα πολλά παιδιά διότι οι σουλτάνοι είχαν πολλές γυναίκες, μερικοί, είχαν πάντοτε μία που ήταν επικεφαλής και κάποιες που ήταν ευνοούμενες, αλλά υπήρχαν και σουλτάνοι που είχαν και 300 και 200 γυναίκες και στα χαρέμια τους, επομένως γεννιόνταν συνεχώς παιδιά και όποτε γεννιόταν ένα νέο παιδί, αγόρι, γίνονταν μεγάλα πανηγύρια και συνοδεύονταν με παρελάσεις Οι παρελάσεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μεγαλειώδες θέαμα γιατί παρήλαυναν τα σώματα του στρατού με όλα τους τα φτερά και τα χρώματα και τα άλογα και τα άτια κ.τ.λ., κ.τ.λ. και αφού παρήλαυνε το στράτευμα, στη συνέχεια παρήλαυναν οι

Εικόνα 76

Εδώ πέρα την ανάλαφρη αποτύπωση βλέπουμε την Κωνσταντινούπολη σε κεντρικό σημείο και βλέπουμε τους πλανόδιους πωλητές άλλος να πουλά λουλούδια, άλλος φρούτα

συντεχνίες της πόλεως. Οι συντεχνίες όχι ως άτομα αλλά η κάθε συντεχνία όφειλε να έχει μια εξέδρα με ρόδες, την οποία έσερναν βόδια και πάνω στην εξέδρα άτομα της συντεχνίας κατά την παρέλαση έπρατταν την τέχνη τους: οι ράφτες έραβαν, οι υαλουργοί φυσούσαν

τις φυσούνε τους, οι σιδηρουργοί είχαν τη φωτιά και έκαναν έργα σιδηρουργίας και εξ αυτού ήταν υπερθέαμα να κυλούν οι συντεχνίες και βέβαια αυτές οι παρελάσεις έκλειναν με μεγάλες - στην Οθωμανική Αυτοκρατορία λατρεύανε τα Τσίρκα και τους τσιρκολάνους, άτομα τα οποία περπατούσαν πάνω σε σχοινιά, άγρια ζώα που επιδεικνύονταν κ.τ.λ., κ.τ.λ. Οι συντεχνίες ήταν μέσα και σε αυτές τις εκδηλώσεις

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 6^H

Περιεχόμενα Εβδομάδας 6

Εβδ.6 τοπική Αυτοδιοίκηση, Παιδεία (181')

6.1: Η τοπική αυτοδιοίκηση: προκλήσεις και λύσεις. (4 υποκεφάλαια, συνολικά 44')

V6.1.1 Η τοπική αυτοδιοίκηση. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=HOpVWOUvfck>

V6.1.2 Μορφές τοπικής αυτοδιοίκησης και καθήκοντά της. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=ikmaanD78rE>

V6.1.3 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η επίλυση των τοπικών διενέξεων. (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=JZfMpyzDU2E>

V6.1.4 Η "ταρίφα" της Μυκόνου. (10')

https://www.youtube.com/watch?v=S_G64GdBN2U

6.2: Όταν η τοπική αυτοδιοίκηση γίνεται πολυσύνθετη.

(4 υποκεφάλαια, συνολικά 49')

V6.2.1 Κοινότητες με δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια οργάνωση εκπροσώπησης. (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=7M7f1gcl2qs>

V6.2.2 Οι "κοτζαμπάσηδες" της Πελοποννήσου. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=59kH7rOPhWY>

V6.2.3 Τοπικές εντάσεις και συγκρούσεις. (7')

https://www.youtube.com/watch?v=aVv8_Nsk_Pc

V6.2.4 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η Οθωμανική διοίκηση. (16')

<https://www.youtube.com/watch?v=d-w7iPW8860>

6.3: Η μακρά πορεία της ελληνικής Παιδείας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.

(4 υποκεφάλαια, συνολικά 49')

V6.3.1 Η λαϊκή παιδεία. (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=-kvpmh892s0>

V6.3.2 Η ελληνική παιδεία ως πρότυπο στα Βαλκάνια. (12')

https://www.youtube.com/watch?v=0Og_wdJyZv0

V6.3.3 Η ελληνική παιδεία ως γέφυρα γνώσεων από Δύση προς Ανατολή. (14')

<https://www.youtube.com/watch?v=4K0vnhxhsgpU>

V6.3.4 Περιοδολόγηση της μακρόσυρτης πορείας ανάπτυξης της ελληνικής παιδείας. (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=s3oSXJMAUbw>

6.4: 17ος, 18ος αιώνας: η Ελληνική Παιδεία σε ανάπτυξη.

(4 υποκεφάλαια, συνολικά 39')

V6.4.1 Οι αλλαγές του 17ου και 18ου αιώνα στην εικόνα της ελληνικής παιδείας. (15')

https://www.youtube.com/watch?v=fjT_KOipDGk

V6.4.2 Η παραγωγή των ελληνικών βιβλίων. (10')

<https://www.youtube.com/watch?v=FPe2fe5xbIA>

V6.4.3 Βιβλία εμπορικά, βιβλία θρησκευτικά, βιβλία διδακτικά. (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=08AIZJ8GILY>

V6.4.4 Η εκκλησία, οι συντεχνίες, οι κοινότητες και η παιδεία. (5')

<https://www.youtube.com/watch?v=NHxU9bQBT-g>

Εβδ.6: Συγκοινωνούντα πεδία: τοπική Αυτοδιοίκηση, Παιδεία (181')

(16 video, συνολικά 181')**6.1: Η τοπική αυτοδιοίκηση: προκλήσεις και λύσεις. (44')****V 6.1.1 Η τοπική αυτοδιοίκηση. (8')**

Το θέμα το οποίο θα αντιμετωπίσουμε - βλέπουμε ότι όσο εξελίσσονται τα μαθήματά μας, τόσο πιο πολύ τα θέματα που προσεγγίζουμε δεν είναι καινούρια. Έχουμε πει κάτι γι' αυτά στα προηγούμενά μας θέματα, ότι οι κοινωνίες είναι συνολικά φαινόμενα όλα εμπλέκονται μέσα στη ζωή και μπορεί να επιλέγουμε ότι θα επικεντρώσουμε σ' ένα ζήτημα αλλά αυτό ακουμπά σε όλα τα υπόλοιπα και αναγκαστικά μιλάμε και για εκείνα. Καθώς λοιπόν προχωρούμε, μπαίνουμε στα πιο μεγάλα θέματα και αυτό το οποίο θα ήθελα να θίξουμε σε αυτήν την ενότητα είναι το θέμα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ένα τεράστιας σημασίας ζήτημα για την περίοδο της τουρκοκρατίας.

Η οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν εξαιρετικά επικεντρωμένη στη δύναμη του σουλτάνου αυτοκρατορία. Το Μεγάλο Διβάνιον, ο σουλτάνος είχε την τελική λέξη για τα θέματα της αυτοκρατορίας, το Μεγάλο Διβάνιον, οι διοικητές κ.τ.λ. Αλλά όπως κάθε Αυτοκρατορία τέτοιου μεγέθους και τόσης έκτασης χρόνου όπως η οθωμανική είναι ταυτόχρονα και αποκεντρωμένη, γιατί δεν μπορεί να διοικείται στη λεπτομέρειά του και στο κάθε-κάθε μικρό σημείο όλη η Αυτοκρατορία από τους μηχανισμούς της, και μάλιστα για τα θέματα τα οποία είναι λιγότερο κεντρικά και σημαντικά.

Η οθωμανική Αυτοκρατορία είχε μια θεοκρατική σύλληψη στα πράγματα (το είπαμε και σε άλλη στιγμή), χώριζε τους κατοίκους σε Ταί'φε, σε μιλέτια [millet] κατά θρησκευτικό τρόπο και είχε στο νου της ότι κάθε μιλέτι επιλύει θέματα που αφορούν τις δικές της προδιαγραφές, θρησκευτικές και έθιμα, μόνη της χωρίς να ενοχλεί τις άλλες πλευρές, ούτε την κεντρική διοίκηση. Επίσης στην οθωμανική αυτοκρατορία, επειδή ήταν Μουσουλμανική αυτοκρατορία, θεωρούσε αυτονόητο ότι τα ζητήματα που αφορούν την φιλανθρωπία, τις κοινωνικές παροχές, την κοινωνική πρόνοια, δεν αφορούν την κυβέρνηση, διότι σύμφωνα με τη Sharia - στη σύλληψη δηλαδή της Sharia, δεν είναι ότι το λέει ξεκάθαρα - τέτοια ζητήματα πρέπει να προκύπτουν από τις ευεργεσίες ευεργετών. Ο καλός Μουσουλμάνος κάνει ευεργεσίες, κάνει δωρεές. Και επομένως χρειάζεται σχολείο; Μα θα γίνει δωρεά αυτό το σχολείο! Χρειάζεται δρόμος στην πόλη; Μα θα γίνει δωρεά! Χρειάζεται κρήνη; Θα γίνει δωρεά! Και εξ αυτού, το κράτος δεν ήτανε σε εγρήγορση για πολλά ζητήματα που σήμερα θεωρούμε αυτονόητο ότι λύνονται από την κεντρική διοίκηση.

Οι Οθωμανοί λοιπόν επειδή ακριβώς θεωρούσαν ότι είναι θέμα της κάθε κοινότητας να λύνει τα προβλήματά της, θεωρούσαν ότι κάθε ομάδα έχει το ελεύθερο τα εσωτερικά ζητήματα, που είναι η καθημερινότητα, να τα επιλύει. Μάλιστα, στην οθωμανική Αυτοκρατορία το πράγμα πήγαινε και παραπέρα, διότι η κάθε ομάδα ήταν υπεύθυνη στο να δίνει το φόρο στο κράτος (ανά ομάδα όπως είπαμε, και όχι ανά άτομο. Αυτό συνέβη στο τέλος του 17ου αιώνα, το να γίνει ο φόρος ατομικός. Στην ουσία στον 18ο αιώνα γίνεται

ο φόρος ατομικός). Το ότι για τόσους πολλούς αιώνες ο φόρος εισπραττόταν ομαδικά - η συντεχνία δηλαδή πλήρωνε ομαδικά το φόρο των μελών της, οι αγρότες ομαδικά το φόρο του χωριού και πάει λέγοντας - αυτό ανάγκαζε εκ των πραγμάτων τη δημιουργία αυτοδιοίκησης. Δηλαδή κάθε ομάδα, και φυσικά η κοινότητα, το κάθε χωριό, ο κάθε μαχαλάς στις πόλεις (οι κάτοικοι δεν κατοικούσαν όλοι μαζί - βέβαια δεν ήταν γκέτο στην οθωμανική αυτοκρατορία, δεν ήταν απόλυτο - αλλά οι συνοικίες κατά κανόνα είχαν θρησκευτική διάσταση : εδώ ήταν Χριστιανική συνοικία, εκεί Μουσουλμανική, εκεί εβραϊκή, στις παρυφές τους μπορεί να 'ταν κοντά-κοντά, αλλά γενικά ήταν ξεκάθαρες το ποιος είναι Μουσουλμανική ή όχι συνοικία ή Χριστιανική ή όχι). Επομένως κι ο μαχαλάς ήταν μια ενότητα, που έπρεπε κι αυτός να λύσει τα προβλήματα στο δρόμο, να γίνει εδώ μια πλατεία [να γίνει] κ.τ.λ.

Βέβαια υπήρχε, στις πόλεις και στις κωμοπόλεις υπήρχε και κεντρική διοίκηση η οποία συζητούσε για αυτά τα θέματα, αλλά στα χωριά, τα οποία ήταν τα περισσότερα (στην περίοδο της τουρκοκρατίας η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού κατοικούσε σε χωριά, η συντριπτική πλειοψηφία, σε χωριά, χωριά του κάμπου ή των ημιορεινών ή των ορεινών), στα χωριά δεν το συζητούμε, μόνοι τους έπρεπε να λύσουν τα προβλήματα, δεν υπάρχει θέμα. Η Αυτοκρατορία θεωρούσε ότι έχει ευθύνη να συντηρεί τα κάστρα, να συντηρεί τους μεγάλους δρόμους, [αυτούς] τους δρόμους της υπαίθρου - κυρίως αυτούς που ήτανε χρήσιμοι για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις – κ.τ.λ. Ειδάλλως μέσα στο χωριό, αν περνούσε κάποιος δρόμος κι έπρεπε να γίνει ένα γεφυράκι ή να γίνει μια πλατεία ή να γίνει ένα σχολείο, αυτά ήταν ζητήματα του τόπου. Και βέβαια να συγκεντρωθεί το ποσό και να δοθεί ο φόρος στην αυτοκρατορία. Σ' αυτό δεν το συζητούμε, σαν σωστή Αυτοκρατορία μέτραγε πάρα πολύ τους φόρους που εισέπραττε και σ' αυτό ήταν πολύ προσεκτική.

Μάλιστα. Τώρα, η τοπική αυτοδιοίκηση δεν είναι εφεύρεση των Οθωμανών – φυσικά όχι. Είναι παλαιότατο φαινόμενο και στην περιοχή μας υπάρχει, και στην αρχαιότητα κάθε πόλη ήταν και κράτος. Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία επίσης υπήρχε τοπική αυτοδιοίκηση - οι Οθωμανοί τη βρήκαν δηλαδή - και μάλιστα γνωρίζουμε ότι, ας πούμε στις Σέρρες, όταν έφτασαν, βρήκαν εκεί να λειτουργεί «η δωδεκάδα» των Σερρών και συνέχισε αυτή να λειτουργεί. Επίσης γνωρίζουμε ότι το 1423, όταν οι Βυζαντινοί παρέδωσαν τη Θεσσαλονίκη στους Βενετούς για να υπερασπιστούν αυτοί την πόλη από την επικείμενη επίθεση των Οθωμανών, γνωρίζουμε ότι ζητήθηκε από τους Βενετούς να σεβαστούν τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης της πόλεως. Άρα, στο Βυζάντιο υπήρχε οργανωμένη κι εκεί τοπική αυτοδιοίκηση, στην οθωμανική περίοδο το πράγμα έγινε ακόμη εντονότερο, ακριβώς γιατί οι Οθωμανοί απαιτούσαν σχεδόν τις ομαδικότητες.

V 6.1.2 Μορφές τοπικής αυτοδιοίκησης και καθήκοντά της. (15')

Τώρα για να δούμε έτσι μια πρώιμη έκφραση, ανέφερα πριν τις Σέρρες. Στις Σέρρες υπήρχε 12αδα δηλαδή κάθε τόσο συγκεντρώνονταν ο λαός. Τι εννοεί λαός; Στην περίπτωσή μας οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι των Σερρών. Και όλοι; Όχι βέβαια, αυτήν την περίοδο μόνο άντρες. Οι γυναίκες δεν είχαν κανένα δικαίωμα σε όλο τον κόσμο όχι μόνο εδώ. Μαζεύονταν

λοιπόν συνήθως, έτσι γίνονταν η εκλογή των επικεφαλής της τοπικής διοικήσεως, των εσωτερικών θεμάτων των Χριστιανών ορθοδόξων, στην περίπτωση μας των Ελλήνων συγκεντρώνονταν μπροστά στην πλατεία, μπροστά από τον σημαντικότερο ναό, τον μητροπολιτικό ναό. Αν ήταν σε πόλη παρευρίσκονταν ο μητροπολίτης, ο δεσπότης, ο επίσκοπος. Αν ήταν σε χωριό ο ιερέας και δια βοής εξέλεγαν έναν αριθμό ατόμων που είχαν αποφασίσει ότι είναι αρκετοί για τις ανάγκες τους. Σε άλλες πόλεις ήταν δώδεκα (12) –οι 12άδες- σε άλλες ήταν δύο (2), σε άλλες ήταν τρεις (3), στο ένα χωριό ήτανε δύο (2) στο άλλο ήταν πέντε (5). Ο καθένας ό, τι έκρινε. Συγκεντρώνονταν μια φορά τον χρόνο, μια φορά στα τρία χρόνια, πάλι δεν υπήρχε, δηλαδή δεν ήταν θεσμοθετημένη αυτή η διαδικασία. Σήμερα στη χώρα μας έχουμε ολόκληρους νόμους που διέπουν την τοπική αυτοδιοίκηση. Τότε δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα. Ήτανε ελεύθερη κατά κάποιο τρόπο η υποχρέωση –που όμως έπρεπε να βγει πέρα- ότι λύνεις τα εσωτερικά σου προβλήματα χωρίς να απασχολείς την κεντρική διοίκηση και έχεις και μαζεμένους τους φόρους.

Στις Σέρρες λοιπόν το 1614 μας έχει σωθεί ένα καταστατικό, μία καταγραφή:

Κατά το έτος 1614 εσυνάχθει άπας ο λαός και η πολιτεία της αγιωτάτης μητροπόλεως Σερρών κατ' έμπροσθεν του πανιερωτάτου μητροπολίτου ημών δε αυθεντός και δεσπότης κυρίου Δαμασκηνού και των τιμιωτάτων κληρικών και ευλαβεστάτων ιερέων και των χρησιμοτάτων αρχόντων.

Εδώ το σκηνικό λοιπόν είναι ο δεσπότης, οι ιερείς, οι άρχοντες, δηλαδή οι πιο επίσημες οικογένειες του Χριστιανικού πληθυσμού

και μεγίστης συνόδου γενομένης, μικροί τε και μεγάλοι με ολουνών την βουλήν, την θέληση δηλαδή εδιάλεξαν και εψήφισαν δώδεκα (12) ανθρώπους δικαίους και καλούς και εναρέτους και τον θεόν φοβουμένους.

Αυτές ήταν οι προδιαγραφές –καλές προδιαγραφές-, να 'ναι καλοί και ενάρετοι και τον θεό να φοβούνται.

Και έβγαλαν από πάσαν ρουφέτι

–είναι και λάθη εδώ γραμματικής δεν πειράζει-

Καθεν' συντεχνία

δηλαδή έναν άνθρωπο

τον πλέον δίκαιον και καλόν και ενάρετον.

Άρα οι δώδεκα (12) αυτοί προέρχονταν από τις συντεχνίες.

Και έβαλάν τους με θεόν και με ψυχή τους να διακρίνουν τα κοινά έξοδα της πολιτείας των Σερρών

(που τους αφορούσε, όχι όλης της πολιτείας, των Χριστιανών ορθοδόξων).

Γιατί λέει το έγγραφο σας ψηφίσαμε; Για να διακρίνετε, τι θα πει αυτό; Να επιμερίζετε το φόρο. Ο φόρος, σας θυμίζω, έρχονταν συνολικά και μετά κάποιος έπρεπε να πει: ο Γιώργος θα πληρώσει τόσα, ο Νίκος τόσα, ο άλλος τόσα.

Να διακρίνουν λοιπόν τα κοινά έξοδα του κάστρου και της πολιτείας των Σερρών μετά βάρους αλύτου αφορισμού.

Αρχίζουν να αγριεύουν και να τους τρομοκρατούν αυτούς τους δώδεκα(12). Ακόμα δεν εκλέχτηκαν και τους τρομοκρατούν.

Μετά βάρους αλύτου αφορισμού να ρίχνουν τα βάρη και τα έξοδα εις τους Χριστιανούς πάσα ενού

*δηλαδή του καθενός
κατά την δύναμίν του.*

Σας ψηφίσαμε, για να επιμερίζετε τον φόρο στον καθένα ανάλογα με το εισόδημά του όχι στον πλούσιο να βάζετε λίγα και στον φτωχό πολλά. Και έγινε αφορισμός «μετά ωμοφορίου» και μετά «πετραχηλίου».

Για να περάσει το μήνυμα έγινε και εκεί έτσι ένας πρόχειρος αφορισμός για να τους βρίσκεται.

Μετά ωμοφορίου και μετά πετραχηλίου να μην εκτραπούν ούτε πλούσιον ούτε πτωχόν, να μην αδικήσουν ούτε τον πλούσιο και του πάρουν περισσότερα ούτε τον φτωχό, κανέναν να μην αδικήσουν.

Μόνον ό, τι γνώσει ο Θεός, ότι επινεύσει δηλαδή ο Θεός εις την καρδίαν αυτών ούτως να ρίξωσι πάσα Χριστιανού.

Το έγγραφο αυτό έχει πολύ ενδιαφέρον, είναι ζωντανό και δείχνει και το κλίμα της εκλογής των τοπικών αρχόντων.

Όπως είπα πριν δεν ήταν θεσμοθετημένο το πράγμα και έτσι δεν μπορούμε να μιλήσουμε για κάτι ενιαίο και μάλιστα πρέπει να πούμε ότι σε όλη αυτή τη μακρά περίοδο άλλες περιοχές ανέπτυξαν ένα δημοκρατικό τρόπο εκλογής –συνήθως δια βοής- μπροστά σε ένα χώρο όλοι οι άντρες από μια ηλικία και πάνω (συνήθως από 15 χρονών και πάνω). Σε άλλες περιοχές πάλι το σύστημα ήταν πιο αριστοκρατικό, δηλαδή δεν συγκεντρώνονταν όλοι οι άντρες του τόπου παρά μόνο τα μέλη –οι άντρες πάντα- των πολύ ισχυρών οικογενειών και μεταξύ τους επέλεγαν την αυτοδιοίκηση κάθε τόσο που το έκαναν.

Ας πούμε στην Αθήνα έτσι συνέβαινε. Υπήρχαν μεγάλες οικογένειες και αυτές εξέλεγαν μεταξύ τους, στο Μιστρά έτσι συνέβαινε, στη Λιβαδειά παραδείγματος χάριν. Αλλού ήτανε όπως είπαμε δημοκρατικό, πιο δημοκρατικό αλλού ήτανε και ιδιότυπο. Ας πούμε στα Ψαρά, εξέλεγαν οι άντρες όλοι των Ψαρών σαράντα (40) εκλέκτορες και οι εκλέκτορες εξέλεγαν την τοπική αυτοδιοίκηση. Τώρα οι έχοντες τα χρέη στην τοπική αυτοδιοίκηση για όσο διάστημα είχαν εκλεγεί συνήθως λέγονται «γέροντες», «δημογέροντες», «κοτζαμπάσηδες» στην Πελοπόννησο και άλλες ονομασίες, «προεστοί».

Και βέβαια στους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας στα χωριά και σε μικρές κωμοπόλεις δεν υπάρχουν και πολύ σπουδαίες οικογένειες και το βάρος πέφτει πάνω στους ιερείς. Γιατί; Γιατί οι ιερείς είχαν το κύρος, είχαν τον σεβασμό και συνήθως αυτοί βγάζουν πέρα όλες τις υποχρεώσεις της διοίκησης μαζί με δύο τρία άλλα άτομα τα οποία είναι ηλικιωμένοι άνθρωποι, σεβάσμιοι και δίνουν την εντύπωση του ανθρώπου εμπιστοσύνης.

Πάντως στις πόλεις πάντοτε υπήρχαν σημαντικότερες οικογένειες ή σημαντικότεροι φορείς και βέβαια στις πόλεις που είχαν πολύ μεγάλη και εμπορική δραστηριότητα και παραγωγική δραστηριότητα εκεί, οι συντεχνίες έπαιζαν μεγάλο ρόλο. Και επειδή σε

Καθεσ'
γέροντες
δημογέροντες
Κοτζαμπάσηδες
Προεστοί

κάποιες πόλεις υπήρχαν, σε κάποιες μεγάλες πόλεις υπήρχαν και συνασπισμοί συντεχνιών τότε έπαιζαν πάρα πολύ μεγάλο ρόλο οι συντεχνίες και στα πολιτικά πράγματα των πόλεων και στην ουσία έπαιρναν αυτές την διοίκηση των πόλεων όπως είδαμε τώρα και στις Σέρρες.

Προσέξτε, όχι όλης της πόλης, του Χριστιανικού πληθυσμού της πόλης και των μαχαλάδων του. Διότι το σύνολο των πόλεων, το σύνολο της διοίκησης της κάθε πόλης, το είχε πάνω του ειδικός Οθωμανός διοικητής, βοεβόδας τοπικός. Δεν είναι ότι είχε εκχωρηθεί όλη η διοίκηση της πόλεως. Στις πόλεις οι πληθυσμοί ήταν μεικτοί κατά κανόνα. Αν βέβαια ο πληθυσμός κάποιας πόλης, κάποιας κωμόπολης ήταν ενός θρησκειώματος τα πράγματα ήταν απλούστερα.

Τώρα, οι περιοχές οι οποίες είχαν πιο γρήγορη ανάπτυξη σε αυτό το θέμα, της τοπικής αυτοδιοίκησης και πιο έτσι πλήρη στην ταχύτητα της έκφανσης των πραγμάτων ήτανε τα νησιά του Αιγαίου τα οποία είχαν ζήσει επί Βενετών, είχαν ζήσει, συνυπάρξει με Βενετούς, με Γενοβέζους κ.λ.π και επειδή στην περίοδο της Λατινοκρατίας υπήρχε ένα περίπλοκο κοινωνικό σύστημα διοίκησης, υπήρχε και μια πιο μεγάλη εγρήγορση, κοινωνική από τους πολίτες και έτσι ήταν, φάνηκαν πιο γρήγορα πιο έτοιμα τα νησιά του Αιγαίου ως φαίνεται να δημιουργήσουν το σχήμα της τοπικής αυτοδιοίκησης και μάλιστα γνωρίζουμε περισσότερα ίσως για αυτά τα νησιά διότι τα πρώτα νησιά που κατέγραψαν, οι πρώτοι που κατέγραψαν τα έθιμά τους για να βοηθήσουν την τοπική τους, την αυτοδιοίκησή τους ήταν νησιά του Αιγαίου· η Μύκονος, η Κύθνος, η Νάξος, οι Σπέτσες, η Ύδρα. Κατέγραψαν τα έθιμά τους.

Η Ύδρα βέβαια και οι Σπέτσες δεν είναι στο Αιγαίο, είναι στον Αργοσαρωνικό αλλά στην Ύδρα και στις Σπέτσες βέβαια τι έθιμα θα κατέγραψε η αυτοδιοίκηση που ειρήσθω εν παρόδω στην Ύδρα η αυτοδιοίκηση ήταν στα χέρια μόνο των караβοκυραίων, μόνο αυτοί είχανε λόγο. Ήταν δηλαδή αν θέλετε, αριστοκρατική αυτοδιοίκηση. Στην Ύδρα λοιπόν τι έθιμα επειγόταν η κοινότητα να καταγράψει; Τους κανόνες της ναυτιλίας τους. Γι' αυτό και έχει σε επανειλημμένες φάσεις ψηφιστεί ο ναυτικός νόμος Ύδρας. Το ίδιο έγινε και στις Σπέτσες και τον έχουμε καταγεγραμμένο τον ναυτικό νόμο Ύδρας και Σπετσών αντιστοιχώς. Διότι τα πλοία όταν γύρναγαν με τους ναύτες πίσω και η Ύδρα ζούσε μόνο από αυτό μπορούσαν να συμβούν μεγάλες εσωτερικές αψιμαχίες αν τα πράγματα δεν είχαν καθοριστεί γραπτά και έτσι υπήρχαν.

Γιατί κατέγραφαν κάποιες κοινότητες τα ήθη και τα έθιμά τους; Γιατί κατά την άσκηση της τοπικής διοίκησης, ο ιερέας του χωριού, ο κυρ-Γιώργης και ο κυρ-Κίτσος που είχαν εκλεγεί, άνθρωποι απλοί, βρίσκονταν μπροστά πολλές φορές σε θέματα. Δεν είναι απλό να διοικήσεις και δεν ήταν μόνο να επιλυθούν τοπικά ζητήματα, κατασκευές κ.λ.π. Κάνω μια παρένθεση: (στην περίοδο της τουρκοκρατίας σε όλες τις κοινότητες ο κάθε άντρας είχε υποχρέωση μέσα στο χρόνο να προσφέρει αλλού δύο μέρες, αλλού τρεις, αλλού τέσσερις μέρες αγγαρεία για τις ανάγκες της κοινότητας· δηλαδή έργα που γίνονταν στην κοινότητα, γίνονταν με τα χέρια των δημοτών, των αντρών και βέβαια η συλλογή των φόρων και η επίλυση ζητημάτων διότι η τοπική αυτοδιοίκηση έλυσε και θέματα που ανέκυπταν μέσα στην κοινότητα, αψιμαχίες, μηνύσεις, θυμούς, όχι το κτήμα μου πάει μέχρι εκεί, όχι το δικό μου είναι μέχρι εδώ, με έβρισες, με πρόσβαλες, μου υποσχέθηκες γάμο και δεν το έκανες,

αρραβωνιάστηκες την κόρη μου και δεν την πήρες, χίλια μύρια ζητήματα τα οποία έτσι όπως ήταν τα πράγματα στην οθωμανική Αυτοκρατορία θεωρούνταν αυτονόητο ότι θα τα λύνει εκεί, η κοινότητα μεταξύ τους γιατί στην οθωμανική σύλληψη το κάθε millet επειδή είναι θρησκευτική ομάδα και έχει τους δικούς της κώδικες μπορεί να λύνει τα προβλήματά της και στο εσωτερικό. Βέβαια μπορούσες να πας και στον καδή να σου λύσει τα προβλήματα αλλά αν πήγαινες στον καδή βρισκόσουν μπροστά σε ένα άλλο χώρο και άλλο κλίμα. Πολλοί προτιμούσαν τον ιερέα τους, τον δεσπότη τους, τον μητροπολίτη τους, τους προύχοντές τους να λύσουν τα προβλήματα).

Πριν αφήσουμε αυτή την ενότητα να πω μια και αναφέραμε στον καδή ότι πολλοί Χριστιανοί Ορθόδοξοι πήγαιναν για τα θέματά τους στο καδή. Όμως στον καδή ήσουν υποχρεωμένος να πας έτσι κι αλλιώς άμα υπήρχε διένεξη μεταξύ δύο διαφορετικών millet δηλαδή αν ένας Αρμένιος και ένας Χριστιανός Ορθόδοξος είχαν θέμα δεν μπορούσε να λυθεί ούτε στου ενός ούτε στου άλλου το millet, πήγαιναν στον καδή. Στον καδή φυσικά πήγαιναν Μουσουλμάνοι έτσι κι αλλιώς, πήγαιναν διαφορετικά millet αλλά μπορούσε να πάει και κάποιος από μόνος του. Έτσι και η δικαστική αρμοδιότητα ήταν στην τοπική αυτοδιοίκηση

V 6.1.3 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η επίλυση των τοπικών διενέξεων. (11')

Έτσι, οι εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, όποιοι κάθε φορά ήταν. Τους πρώτους αιώνες ήταν απλούστερες περιπτώσεις, ήταν κοινοί άνθρωποι, καθημερινοί,. Θα μπορούσε να είναι και απλοί άνθρωποι. Αλλά καθώς μπαίνουμε και προχωρούν οι αιώνες το 17ο, το 18ο αιώνα που αρχίζει να παρουσιάζεται σε διάφορες περιοχές αυτή η τάξη των ευπόρων εμπορευομένων και των ευπόρων ναυτικών και οι τεχνίτες κ.τ.λ. τότε η αυτοδιοίκηση περνά σε χέρια πιο εξειδικευμένα και κοινωνικά πιο, τέλος πάντων, πιο υψηλής θέσεως και δυναμισμού.

Πάντως η κάθε κοινότητα σε όλους αυτούς τους αιώνες έπρεπε να μπορεί να επιλύει τέτοια ζητήματα, που είπαμε (και πάλι κάνω μια παρένθεση: βαριά ποινικά ζητήματα δε μπορούσε να τα λύσει η κοινότητα, ήταν υποχρεωτικό να τα λύσει ο καδής, η οθωμανική διοίκηση). Αλλά ζητήματα αστικού δικαίου, γάμοι, διαζύγια και λιγότερο βαριά ζητήματα -ακόμη και ποινικά - μπορούσαν και τα έλυναν στην τοπική αυτοδιοίκηση, εφόσον βέβαια οι διάδικοι απευθύνονταν σ' αυτήν. Τώρα αυτό δημιουργούσε ένα ζήτημα στους ανθρώπους οι οποίοι έπαιρναν αυτές τις ευθύνες της διοίκησης, διότι το να αποδίδεις δίκαιο είναι κι αυτό τεράστιας δυσκολίας εγχείρημα και καθήκον. Σήμερα οι δικαστές για να είναι δικαστές περνούν από νομικές σπουδές ή ακόμη ειδικότερες και ακόμη ειδικότερες και πάλι παίρνουν αποφάσεις και δεν κοιμούνται σίγουροι ότι πήραν τη σωστή απόφαση. Γιατί πάντα ο άνθρωπος είναι άνθρωπος και μπορεί να κάνει λάθος. Επομένως, οι προύχοντες, οι προεστοί, οι γέροντες για να μπορούν να έχουν ένα βοήθημα για την απόδοση δικαιοσύνης δύο πράγματα θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα εξής τρία: το ένα το αίσθημα δικαίου, η κοινή λογική, την οποία διέθεταν, την οξύνοια που διέθεταν ή δε διέθεταν. Δεύτερο, μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν κάποια βοηθήματα, τα οποία

κυκλοφορούσαν στην περίοδο της τουρκοκρατίας, τυπώνονταν στη Βενετία και κυκλοφορούσαν. Και ήταν πονήματα που αφορούσαν κυρίως αστικό δίκαιο, κληρονομίες, συνύπαρξη κ.τ.λ.

Και εξ αυτών δύο ήταν τα σπουδαιότερα: το ένα ήταν ένα σπουδαίο πόνημα, το σπουδαιότερο νομικό πόνημα του νεότερου ελληνισμού, το οποίο συγγράφηκε στη δεκαετία του 1340 στη Θεσσαλονίκη των μεγάλων αναστατώσεων της εποχής των Ζηλωτών από ένα λόγιο της Θεσσαλονίκης, τον Κωνσταντίνο Αρμενόπουλο - είμαστε δηλαδή στο 14ο αιώνα- που αυτός ζώντας στην κοινωνική αναταραχή, στη βία, τις συνθήκες αυτές της εποχής του θεώρησε καλό να συγγράψει ένα πόνημα για να βοηθηθεί η καλή λειτουργία της κοινωνίας και χρησιμοποίησε βυζαντινούς νόμους, που οι βυζαντινοί νόμοι εμπεριέχουν ρωμαϊκούς νόμους, εκκλησιαστικούς νόμους και τη λογική του, δηλαδή πού πήγαινε η κατεύθυνση του δικαίου και συνέγραψε το πόνημά του, το οποίο είναι από τα θαυμαστά πονήματα όχι μόνο της Ελλάδος της ευρωπαϊκής ιστορίας. Διότι «το Πρόχειρον νόμων ή Εξάβιβλος» του Κωνσταντίνου Αρμενόπουλου έγινε το βιβλίο, το οποίο καθοδηγούσε σε πολλούς -δεν ήταν αναγκαστικά- την απονομή δικαιοσύνης -δεν το είχαν όλοι, ούτε υπήρχε σε όλα τα χωριά, ούτε όλοι- αλλά υπήρχε και χρησιμοποιούνταν ευρέως από το 14ο αιώνα μέχρι και την εποχή του Όθωνος, δηλαδή πάνω από 500 χρόνια

Και αυτό «το Πρόχειρον νόμων ή Εξάβιβλος» προβλέπει πολλά. Σας ανοίγω, έτσι να δείτε, κάποιες του σελίδες, όπου αναφέρει θέματα

περί ανοιγομένης θύρας ή θυρίδος αλλοτρίου οίκου επι κειμένου, περί υψωμάτων οίκων, (πώς ψηλώνεις τον οίκο σου για να μην ενοχλείς τον διπλανό), περί εξώστου, (εδώ είναι το τμήμα που αφορά τη δόμηση), περί νόμων, κρουνών και θυρίδων, περί λάκκου, περί κοπροδοχείου (προβλέπει ας πού πούμε μπορείς να ανοίξεις λάκκο να ρίχνεις τα περιττώματα, σε πόση απόσταση από το διπλανό σπίτι, σε τι βάθος, πώς να το καλύπτεις κ.λπ.) σοβαρότατα θέματα, διότι μπορούσαν δύο γείτονες να σκοτωθούν για τέτοια ζητήματα, τι να πω, περί ναυτικών, έχει πάρα πολλά θέματα τα οποία αντιμετωπίζει, για το γάμο, για την ενηλικίωση... Μπορούσες δηλαδή, να χρησιμοποιήσεις αυτό το πολύτιμο έργο ή το Νομοκάνονα.

Ο «Νομοκάνων», του νομοκάνονος, ελληνικές λέξεις και οι δύο: «κανών+νόμος= ο Νομοκάνων» του Μανουήλ Μαλαξού. Ο Μανουήλ Μαλαξός ήταν πάλι ένας λόγιος, που σχετιζόταν κι αυτός με την εκκλησία του 16ου αιώνα, που έζησε και έδρασε στην περιοχή της Βοιωτίας και συνέγραψε κι αυτός ένα πόνημα, το οποίο βοηθούσε πολύ σε τέτοιες περιστάσεις. Μπορούσες, λοιπόν, να έχεις αυτά τα πονήματα. (Αν ήξεραν να διαβάζουν κιόλας, αν στο χωριό κάποιος ήξερε να διαβάζει, ε, διότι μιλάμε για εποχές που η αγραμματοσύνη ήταν μεγάλη, αλλά κατά κανόνα, κάποιος ιερέας, κάποιος στο χωριό θα ήξερε έστω να διαβάζει. Θα ήταν δηλαδή αλφάβητος).

Τώρα, όμως, το πιο σημαντικό πράγμα, το οποίο συμβουλευόνταν οι προεστοί για να επιλύσουν τα τοπικά ζητήματα ήταν τα τοπικά ήθη και έθιμα. Αυτά έπαιζαν πολύ μεγάλο ρόλο στα πράγματα. Και τα τοπικά ήθη και έθιμα ήταν τόσο σημαντικά, που στην περίπτωση του Αιγαίου, που λέγαμε πριν, οι ειδικοί απεσταλμένοι του Καπουδάν

Πασά (σας θυμίζω ότι ο Diermih αρχές του 18ου έχει ως βοηθό του τον Δραγουμάνο του στόλου. Ο Δραγουμάνος του στόλου είναι Φαναριώτης, δηλαδή ανήκει σ'αυτή τη ζώνη των Ελλήνων ή ελληνοφώνων αριστοκρατών που κατοικούν κοντά στο Φανάρι, στην Κωνσταντινούπολη και από το 17ο αιώνα αρχίζουν και παίρνουν υψηλές θέσεις στην Οθωμανική μηχανή, διοικητική μηχανή χωρίς να αλλάζουν το θρήσκευμά τους. Η οθωμανική διοίκηση τους ήθελε να έχουν το θρήσκευμά τους. Ένας από αυτούς είναι ο Δραγουμάνος του στόλου, ο οποίος είναι κάτι σαν υφυπουργός των ναυτικών και έχει την ευθύνη της καλής λειτουργίας των παραλίων και των νησιών και είναι, φυσικά, Φαναριώτης, ακριβώς χρησιμοποιούν Φαναριώτες οι Οθωμανοί γιατί ήταν ελληνόφωνοι, Χριστιανοί Ορθόδοξοι και είχαν και κύρος και έτσι, όταν έρχονταν σε επαφή με προεστούς των νησιών μια φορά το χρόνο που κατέβαιναν στα νησιά ο στόλος, ερχόταν και ο Δραγουμάνος του στόλου, συναντούσε τους προεστούς (συνήθως το ραντεβού ήταν το νησί της Πάρου, εκεί ερχόταν ο στόλος και οι προεστοί όλων των νησιών έρχονταν στην Πάρο τη συγκεκριμένη περίοδο που ήξεραν ότι θα έρθει ο στόλος, εκεί βρισκόταν και ο Δραγουμάνος του στόλου), του έφερναν το φόρο του κάθε νησιού και συζητούσαν μαζί του για κάποια ζητήματα, που είχαν προκύψει στο νησί και ο Δραγουμάνος του στόλου θα έπρεπε να βρει μαζί τους μια λύση.

Οι Δραγουμάνοι του στόλου, επειδή θεωρούσαν ότι είναι πολύ σημαντικό να έχουν καταγραφεί τα ήθη και τα έθιμα του κάθε νησιού, το κάθε νησί να έχει καταγράψει την κατεύθυνση, στην οποία πήγαινε η ηθική και οι νόμοι του, προέτρεπαν τους νησιώτες να καθίσουν να καταγράψουν τις απόψεις, τα ήθη και τα έθιμά τους για να διευκολύνονται και εκείνοι στο έργο τους. Άλλα νησιά το έκαναν και χωρίς την παρώθηση του Δραγουμάνου του στόλου. Το πρώτο νησί, που κατέγραψε, από όσο γνωρίζουμε, τα ήθη και τα έθιμά του, προκειμένου να αυτοδιοικείται καλύτερα είναι το νησί της Μυκόνου στα μέσα του 17ου αι και η καταγραφή του είναι η πρώτη, η πρωιμότερη καταγραφή που έχουμε. Ίσως υπήρξαν κι άλλες και να έχουν χαθεί. Πάντως, αυτή είναι η πρωιμότερη καταγραφή που έχουμε.

V 6.1.4 Η “ταρίφα ” της Μυκόνου. (10’)

Λέγαμε λοιπόν,ότι κάποιες περιοχές, νησιωτικές αλλά και στεριανές σε κάποιες πόλεις και της Βαλκανικής και στη Φιλιππούπολη, σήμερα λέγεται Πλόβντιβ της Βουλγαρίας, οι εκεί συντεχνίες διοικούσαν στην ουσία την πόλη. Κατέγραψαν ας πούμε τις προβλέψεις αυτοδιοίκησης στην ελληνική γλώσσα φυσικά, γιατί η πόλη αυτή ήταν ελληνόφωνη πόλη μέχρι πρόσφατα, μέχρι την εκδίωξη των Ελλήνων από την Ανατολική Ρωμυλία και την ανταλλαγή πληθυσμών και την εκδίωξη εξ’ αντιθέτου βουλγαρικού πληθυσμού προς τα εκεί. Το Πλόβντιβ λοιπόν, ήταν η Φιλιππούπολη, ήταν μια πόλη στην οποία ακουγόταν και χρησιμοποιούταν η ελληνική γλώσσα, στην Κοζάνη και σε άλλες περιοχέςτο Μελένικο που σήμερα βρίσκεται εκτός ελληνικών συνόρων ε..όπως είπαμε νησιά κ.λ.π.

Και σήμερα διαβάζουμε κάποια, μια τέτοια καταγραφή εθίμων που είναι και η πρώτη και προέρχεται από το νησί της Μυκόνου. Είναι η παλαιότερη που μας έχει διασωθεί του 1647

και από αυτήν θα σας διαβάσω μερικά σημεία που θεώρησαν οι Μυκονιάτες ότι είναι πάρα πολύ σπουδαίο να γραφούν για να μην βρίσκεται το νησί τους σε κακή κατάσταση. Μόνοι τους κάθισαν κάτω και κατέγραψαν τους νόμους τους. Δεν υπήρχε κάποιος που να τους καθοδηγεί κι ούτε αισθάνονταν ότι χρειάζεται. Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας ο κάθε τόπος ανήκε βέβαια στο μεγάλο σχήμα αλλά ήταν και ένα μικρό βασίλειο ...των ανθρώπων του.

Την σήμερα, θέλουσιν όλοι μικροί κ'οι μεγάλοι, ιερείς κι λαϊκοί της νήσου Μυκόνου, κάνουνσιν το παρόν γράμμα, αισθόντας και να βλέπουσιν πως το νησί της Μυκόνου είναι χαλασμένον και πάει στο χειρότερο απ' όλα τα νησιά.

Η εισαγωγή βάζει στο πνεύμα.

Θέλομεν όλοι μας, μικροί κι οι μεγάλοι και κάνουμεν την παρούσα «ταρίφα», συμφωνία δηλαδή.

Αυτό το έγγραφο είναι γνωστό (η ταρίφα της Μυκόνου), επειδή ονομάζει τον εαυτό της ταρίφα.

Η οποία να είναι παντοτινή εις εμάς και εις τα παιδιά μας και καθώς έχομεν, το νησί μας παλαιώθη, έτσι να στέκεται κι με τούτους τους πάτους.

(αυτές τις βάσεις δηλαδή, με αυτές τις αρχές. Και συνεχίζει,)

αρχή είναι παλαιώθη απ'οτες εμπειταρησε το νησι μας,

(δηλαδή από πάντα, όσο θυμάται κανείς το νησί μας)

ότι θάνομεν γερόντι

(εκλέγουμε δηλαδή γέροντες, δημογέροντες)

και όποτε δεν μας αρέσουσιν να τις εβγάνωμεν και να εβάνωμεν άλλους.

(Άρα εδώ έχουμε μια εικόνα δημοκρατική).

Τσι γερόντιο που θέλλομεν βάλλει να στέκονται με τούτους τους πάτους.

Και αρχίζουν οι πάτοι. Δηλαδή οι προβλέψεις. Διαλέγω μερικές, έτσι... άμα μπει το κασίκι στο χωράφι του τάδε, ο τάδε πληρώνει τόσο, άμα κόψει ό ένας από το δέντρο του άλλου μήλο θα πληρώσει τόσο, πράγματα που έχουν σημασία για την ζωή και την συνύπαρξη. Σας διαλέγω μερικά έτσι..που είναι και χαριτωμένα

Ως στι βλασμαμήσει τ'όνομα του θεού να πλερώνει άσπρα σαράντα και να παίρνει ξυλιές είκοσι. Όποιος βρίσει το Θεό και πρόστιμο και ξυλιές. Ως τις δώσει γροθιές να πλερώνει ενάμιση γρόσι, (στην κοινότητα εννοείται), Όποιος ήθελεν κλέψει, γι πρόβατο, γι κριθάρι, γι ρούχα, γι άλλο τίποτις να είναι στο χέριν της κρίσης, (δηλαδή του δικαστηρίου), των προεστών, να τον παιδέψειν ως θέλει. Άλλο, όποιος βάλει σκάνδαλο εις σε αντρόγυνον, ή άντρας ή γυναίκα..όποιος μπει ερωτικά ανάμεσα σε αντρόγυνο να είναι κοντενάδος από την κρίση, να θεωρηθεί

δηλαδή από το δικαστήριο ένοχος.

Όποιος δεν πάγει στη βίγλα του, αυτό είναι σοβαρό. Στις παραλιακές κοινότητες και στις νησιωτικές, οι νησιώτες, τα μέλη των κοινοτήτων είχαν υποχρέωση να καλύπτουν 24ωρη βίγλα δηλαδή παρατηρητήριο για τον φόβο των πειρατών. Ο φόβος των πειρατών είχε αναγκάσει χωριά των νησιών και των παραλίων να μην είναι στην θάλασσα αλλά σε ψηλό σημείο, να έχουν την άνεση του χρόνου αν δουν επιδρομή, πειρατικού πλοίου να φύγουν.

Γι' αυτό όταν κάποιος δεν πήγαινε στη βίγλα του, ήταν πολύ σοβαρό πράγμα μπορούσε να καταστραφεί η κοινότητα.

Όποιος δεν πάει εις την βίγλα του να είναι κοντενάδος, γρόσια 1. Να πληρώσει.... Όποιος κόψει δέντρο χωρίς θέλημα τουνοικοκύρη, να παιδεύεται ως κλέφτης.

Και το τελευταίο έτσι που σας διαβάζω που έχει και ενδιαφέρον, όχι ότι είναι το τελευταίο απλώς από αυτά που επιλέγω να σας διαβάσω,

όποιος κόψει αλόγου την ουριαν του, όποιος δηλαδή κόψει την ουρά του αλόγου, κάποιου αλόγου, να πλερώνει γρόσια 2.

Πολλά δηλαδή, πολύ. Και αν δεν βρεθεί να την πλερώνουν οι ψαράδες. Προσέξτε τι ενδιαφέρον έχει αυτό. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας και στην οθωμανική πλευρά και στους υπηκόους υπήρχε η έννοια της ομαδικής ευθύνης και για τα ποινικά ζητήματα. Στην οθωμανική Αυτοκρατορία και στην περίοδο που συζητούμε, αν σε ένα χωριό γινόταν ένα φονικό, μια δολοφονία σε μία κοινότητα οποιαδήποτε γινόταν μία δολοφονία και δεν βρισκόταν ο δράστης, τιμωρούνταν όλη η κοινότητα. Και εδώ, και σε άλλη κλίμακα οι Μυκονιάτες θεωρούν ότι είναι δίκαιο να πληρώσουν όλοι οι ψαράδες, Γιατί; Γιατί, προφανώς κάποιος ψαράς έκοψε την ουρά κάποιου αλόγου διότι οι ψαράδες είχαν ανάγκη την τρίχα των αλόγων για τα παραγάδια τους, για τα δίχτυα τους και τα λοιπά. Επομένως ψαράς θα είναι, θα τα πληρώσουν όλοι μαζί. Αυτές λοιπόν οι καταγραφές των τοπικών νόμων είναι πολύ σημαντικές και δείχνουν ακριβώς το κλίμα διοίκησης που υπήρχε. Και μπορεί κανείς να δει πάρα πολλά. Ας πούμε στην Αίγινα, η τοπική κοινότητα απαιτούσε από τους κατοίκους της Αίγινας συγκεκριμένη περίοδο που οι πέρδικες κάναν τα αυγά τους, να βγουν στα χωράφια και να σπάσουν τα' αυγά των περδικών, γιατί ήταν πολλές οι πέρδικες και κατέστρεφαν την παραγωγή. Άρα, μια υποχρέωση των κατοίκων της Αίγινας ήταν να σπάζουν αυγά περδικών. Το θεωρούσαν πολύ σημαντικό. Επομένως, η κοινότητα το είχε αυτό στο νου της. Τώρα σε κάποιες κοινότητες παρουσιάζεται δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση. Αυτό είναι πολύ ενδιαφέρον. Και βέβαια εκεί η τοπική αυτοδιοίκηση είναι πιο πλούσια, πιο περίπλοκη και ταυτοχρόνως πιο βαθιά. Πρέπει να πούμε ότι εκεί που η τοπική αυτοδιοίκηση ήταν αδύναμη, πολύ αδύναμη ήταν στα ορεινά, στα ψηλά ορεινά. Γιατί; Της Στερεάς, της Ηπείρου, της Μακεδονίας κ.λπ. Διότι εκεί την εξουσία την είχε ο αρματολός με τους άντρες του και αυτός κυριαρχούσε σε πολιτική προσωπικότητα. Ήταν άνθρωπος του τόπου. Γι' αυτό και στα ψηλά ορεινά δεν έχουμε κάποιες...ε.. αναπτυγμένη τοπική αυτοδιοίκηση. Υπάρχει μεν αλλά δεν είναι αναπτυγμένη. Αναπτυγμένη τοπική αυτοδιοίκηση βρίσκουμε σε πόλεις με εμπόριο φυσικά, που είναι σε κόμβους έχουν εμπόρους, έχουν συντεχνίες εκεί είναι τα πράγματα πολύ πιο ενδιαφέροντα αλλά και περίπλοκα. Αλλά και σε νησιά του Αιγαίου που είναι απλά, η Μύκονος δεν ήταν τίποτα τότε. Δεν την ήξερε και η μάνα της τότε. Θέλω να πω σήμερα τη Μύκονο την ξέρει η ανθρωπότητα για άλλους λόγους. Τότε ήταν ένα από τα νησιά του Αιγαίου, απλό νησί. Είχε κάποιους ικανούς ναυτικούς αλλά κατά κανόνα ήταν ένα απλό αγροτικό νησί. Και τέτοιοι τόποι μπορούσαν να παρουσιάσουν, άλλες περιοχές ήταν απλούστατες, δε ξέρουμε και πολλά πράγματα γι' αυτές γιατί κυλούσε το πράγμα απλούστατα. Όλα τα είχε δηλαδή, όλες τις εικόνες μπορούμε να έχουμε τοπικής αυτοδιοίκησης.

6.2: Όταν η τοπική αυτοδιοίκηση γίνεται πολυσύνθετη. (49')

V 6.2.1 Κοινότητες με δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια οργάνωση εκπροσώπησης

Μία τέτοια αυτοδιοίκηση, έτσι περίπλοκη και πλούσια είχε το Ζαγόρι, η περιοχή του Ζαγορίου. Τα Ζαγοροχώρια που λέμε σήμερα, ο σωστός όρος είναι Ζαγόρι, το Ζαγόρι. Αυτά είναι 47 χωριά, σε ορεινή περιοχή έξω από τα Γιάννενα, τα οποία ανήκανε, ήτανε χάσι της βαλινδέ σουλτάνας, εξ αυτού είχανε μια προνομιακή θα λέγαμε κατάσταση. Το κάθε χωριό είχε τη δικιά του τοπική αυτοδιοίκηση, εξέλεγε δηλαδή τους δικούς του προύχοντες. Όλοι μαζί... εκπρόσωποι από κάθε... οι προύχοντες του κάθε χωριού, δηλαδή από τα 47 χωριά προύχοντες συναντιόταν σε ένα κεντρικό χωριό του Ζαγορίου, το Καπέσοβο και παίρνανε ως συνολικό Ζαγόρι αποφάσεις για θέματα που αφορούσαν όλο το Ζαγόρι. Εκεί δε στη συνέλευση των εκπροσώπων όλου του Ζαγορίου, εκλέγανε οι εκπρόσωποι των 47 χωριών ένα άτομο, το οποίο με έξοδα των χωριών όλων, έπρεπε να φύγει από το Ζαγόρι, βεκίλης ονομάζεται αυτός, εκπρόσωπος δηλαδή όλων των χωριών των Ζαγορίων, ο οποίος έπρεπε να πάει στα Γιάννενα, να εγκατασταθεί εκεί, γιατί στα Γιάννενα; Γιατί ήταν το κοντινότερο κέντρο της οθωμανικής διοίκησης, που αυτοί είναι υπέρτερη και σπουδαία διοίκηση και που πολλά εξαρτώνται από αυτήν την κεντρική πλευρά της διοικήσεως, να πάει λοιπόν να εγκατασταθεί στα Γιάννενα, να αποκτήσει επαφές, φιλίες, σχέσεις με υψηλά πρόσωπα των Ιωαννίνων, ούτως ώστε να υπάρχει κοινωνική υποστήριξη στο Ζαγόρι. Αν είναι δυνατόν να συνδεθεί με τον πασά, με το περιβάλλον του πασά, ούτως ώστε να παίρνει πληροφορίες εγκαίρως για θέματα που μπορεί να αφορούν το Ζαγόρι, ή να μεταφέρει στην κεντρική διοίκηση θέματα που το Ζαγόρι θέλει να μεταφερθούν. Ήταν κάτι, θα έλεγε κανείς, σαν πρεσβευτής. Ό, τι κάνει ο πρεσβευτής μιας ξένης δύναμης σε μια άλλη χώρα, έτσι ήταν αυτοί οι βεκίληδες, οι απεσταλμένοι δηλαδή τέτοιων ευρύτερων σχημάτων αυτοδιοίκησης. Το Ζαγόρι είναι ένα τέτοιο παράδειγμα, επιτυχημένο μάλιστα παράδειγμα. Το πιο ενδιαφέρον σχήμα αυτοδιοίκησης στον ελληνικό κορμό από τα υπάρχοντα και όσα γνωρίζουμε, είναι η περίπτωση της Πελοποννήσου. Η Πελοπόννησος ήτανε ένα ξεχωριστό τμήμα, όσον αφορά αυτό το θέμα, για έναν λόγο που σχετίζεται με τις εξελίξεις της ιστορίας της. Πρώτα-πρώτα πρέπει να πούμε ότι η Πελοπόννησος είναι μεγάλη. Είναι από μόνη της ένα βασίλειο, ένα κράτος. Δεν το λέω στον αέρα, η Ολλανδία ας πούμε που είναι μια σπουδαία χώρα, από άποψη εκτάσεως είναι όση η Πελοπόννησος και η Αττική μαζί. Η Πελοπόννησος είναι μεγάλη, είναι πλούσια περιοχή και είναι σχεδόν νησί, γι' αυτό και λέγεται νήσος, Πελοπόννησος. Είναι σπουδαία στο σημείο που βρίσκεται και οι Βενετοί και οι Δυτικοί την έλεγχαν για αιώνες, έγιναν μάχες από πλευράς των Οθωμανών να την πάρουν. Την πήραν με δυσκολία από τους Βυζαντινούς και μετά έπρεπε να δώσουν μάχες και με Βυζαντινούς και με Δυτικούς γιατί δεν ήταν όλη η Πελοπόννησος, δεν την πήραν όλη, κάποια κράτησαν οι Βενετοί, τελικά την πήραν όλη και μετά οι Βενετοί ξαναχτύπησαν και ξαναπήραν την Πελοπόννησο. Έτσι μιλούμε, όσον αφορά την Πελοπόννησο για δύο

τουρκοκρατίες. Λέμε η Πελοπόννησος κατά την πρώτη τουρκοκρατία, η Πελοπόννησος κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία. Η δεύτερη τουρκοκρατία σχετίζεται με την προσπάθεια, και την επιτυχημένη προσπάθεια, των Βενετών να ανακαταλάβουν την Πελοπόννησο. Αυτό έγινε το 1685. Είναι η περίοδος που ο Μοροζίνη κάνει τις...η Βενετία εκείνη την εποχή προσπάθησε να ξανακερδίσει χαμένα εδάφη. Τότε επιτέθηκαν οι Βενετοί και στην Αθήνα, να καταλάβουν την Αθήνα από τους Οθωμανούς και τότε είναι που ανατινάχθηκε και ο Παρθενώνας, όταν βενετικό κανόνι έπληξε τον Παρθενώνα και ανατινάχθηκε επειδή μέσα στον Παρθενώνα οι Τούρκοι φύλαγαν τα πολεμοφόδιά τους. Ήταν δηλαδή μια εποχή γενικευμένου πολέμου στην ευρύτερη περιοχή από πλευράς της Βενετίας να ανακτήσει τις δυνάμεις της, ήταν η τελευταία προσπάθεια της Βενετίας. Δεν το κατάφερε γιατί οι Οθωμανοί τελικά νίκησαν, αλλά εκεί στα 1685 η Πελοπόννησος κατακτήθηκε από τους Βενετούς και μπόρεσαν να κρατήσουν την Πελοπόννησο μέχρι το 1715, οπότε οι Οθωμανοί ξανακατέκτησαν την Πελοπόννησο. Γιατί το λέω αυτό, διότι στην Πελοπόννησο συνέβησαν εξελίξεις ενδιαφέρουσες. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης Βενετοκρατίας, οι Βενετοί ήρθαν στην Πελοπόννησο, κράτησαν τα μεγάλα κτήματα για τον εαυτό τους, τα καλύτερα εδάφη. Συνεργάζονταν βέβαια με τις μεγάλες ντόπιες Χριστιανικές οικογένειες διότι ήθελαν να τις έχουν μαζί τους στην περίπτωση που οι Οθωμανοί ξαναχτυπήσουν, όπως και ξαναχτύπησαν κλπ. Αλλά εκεί στα 1715 που, βρισκόμαστε γύρω στα 110 χρόνια πριν την ελληνική επανάσταση, καθώς οι Οθωμανοί ετοιμάζονται να χτυπήσουν ξανά την Πελοπόννησο, οι Χριστιανοί κάτοικοι της Πελοποννήσου κάνουν το εξής: οι μεγάλες Χριστιανικές οικογένειες της Πελοποννήσου και οι μητροπολίτες, οι δεσπότες κλπ. συγκεντρώνονται και παίρνουν μυστική απόφαση να στείλουν αντιπροσωπεία στον επικεφαλής του οθωμανικού στρατοπέδου στην περιοχή της Θήβας, ο οποίος από την περιοχή της Θήβας ετοιμαζόταν να χτυπήσει την Πελοπόννησο και να την ανακαταλάβει. Πράγματι αυτή η αντιπροσωπεία πήγε στο οθωμανικό στρατόπεδο και δήλωσε υποταγή στους Οθωμανούς. Παραδόθηκε στους Οθωμανούς. Έτσι, όταν οι Οθωμανοί χτύπησαν την Πελοπόννησο και νίκησαν τους Βενετούς, οι Βενετοί εκδιώχθηκαν φυσικά απ' την Πελοπόννησο, αλλά επειδή οι ντόπιοι κάτοικοι είχαν κάνει αυτήν την κίνηση σε υψηλό επίπεδο, θεωρήθηκε η Πελοπόννησος ως παραδοθείσα. Και δεν υπήρξαν καταστροφές από πλευράς των Τούρκων, και οι οποίοι έδειξαν μεγάλη εύνοια στους προύχοντες και στις μεγάλες αριστοκρατικές οικογένειες που υπήρχαν στην Πελοπόννησο. Στην Πελοπόννησο είχαν διαμορφωθεί ιστορικά μερικές δεκάδες μεγάλων οικογενειών, με ιστορικό υπόβαθρο πίσω τους. Στην περιοχή της Αχαΐας, των Καλαβρύτων, της Ηλείας ήταν οι σπουδαίες οικογένειες Λόντου και Ζαΐμη, που ήταν συνεργαζόμενες μεταξύ τους. Στην περιοχή της Κορινθίας ήταν η οικογένεια Νοταρά. Στην ορεινή Αχαΐα η οικογένεια Πετμεζά. (διόρθωση στο video: η οικογένεια Πετμεζά υπήρξε σημαντική, αλλά όχι προυχοντική). Στην περιοχή της Ηλείας η οικογένεια Σισίνη, στην περιοχή της Αρκαδίας η οικογένεια Δεληγιάννη π.χ. στην περιοχή της Μεσσηνίας σπουδαία οικογένεια, η οικογένεια των Μπενάκη. Η οικογένεια Μπενάκη μέχρι σήμερα είναι ξεχωριστή οικογένεια (9:10, εικόνα) το μουσείο Μπενάκη κλπ., η Πηνελόπη Δέλτα συνδέεται μ' αυτήν την

Η οικογένεια Παπαδιαμαντοπούλου υπήρξε σημαντική, αλλά όχι προυχοντική

οικογένεια, ιστορική οικογένεια η οικογένεια Μπενάκη και εδώ είναι σ' αυτό που σας δείχνω, την αποτύπωση, είναι το αρχοντικό της οικογένειας Μπενάκη στη Μεσσηνία. Στην περιοχή της Ηλείας η οικογένεια Σισίνη νομίζω την είπα. Στην περιοχή της Πάτρας ο Παπαδιαμαντόπουλος (διόρθωση στο video): η οικογένεια Παπαδιαμαντοπούλου υπήρξε σημαντική, αλλά όχι προυχοντική) και άλλες οικογένειες. Αυτές οι μεγάλες ελληνικές Χριστιανικές οικογένειες μετά το 1715 βρίσκονται σε ισχυρή θέση. Και οι Οθωμανοί δεν ακουμπούν τις ιδιοκτησίες τους, αυτοί είναι και άνθρωποι γαιοκτήμονες. Είναι γαιοκτήμονες κατέχουν κτήματα και χωριά κλπ. και εξ αυτού διατηρούν την ισχύ τους. Στην δεύτερη λοιπόν τουρκοκρατία, η Πελοπόννησος μετά το 1715 θα ζήσει έναν κύκλο πολιτικών πραγματικοτήτων που την κάνει ξεχωριστή απ' όλες τις άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου ας πούμε και των περιοχών όπου κατοικούν Έλληνες στην οθωμανική αυτοκρατορία

V 6.2.2 Οι «Κοτζαμπάσηδες» της Πελοποννήσου (15')

Η περίπτωση της Πελοποννήσου όσον αφορά την Τοπική Αυτοδιοίκηση όπως είπαμε είναι η πιο πλούσια τελικά και ενδιαφέρουσα ακριβώς και λόγω του μεγέθους της Πελοποννήσου και λόγω των ειδικών συνθηκών που προαναφέραμε. Η Πελοπόννησος είχε μεγάλες οικογένειες που για μεγάλο διάστημα είχαν εξουσία, είχαν δύναμη, και δεν είχαν μόνο οικονομική, φυσικά είχαν και πολιτική δύναμη και ήρθαν έτσι οι περιστάσεις από τις εναλλαγές Βενετών-Τούρκων, Τούρκων-Βενετών, που οι οικογένειες αυτές επέζησαν και ενισχύθηκαν και εξ' αυτού δημιουργήθηκε ένα δίκτυο εξουσίας στην Πελοπόννησο η οποία ειρήσθω εν παρόδω ότι είχε μια πλειοψηφία σαφή Χριστιανικού πληθυσμού, στο σύνολό της. Οι Μουσουλμάνοι στην Πελοπόννησο δεν ξεπέρασαν ποτέ το 10% του πληθυσμού, βέβαια σε κάποιες πόλεις ήταν συγκεντρωμένοι οι Μουσουλμάνοι κι έτσι εκεί παρουσίαζαν μεγαλύτερη αναλογία, ας πούμε το Ναύπλιο, η Τρίπολη είχαν πολλούς Μουσουλμάνους κατοίκους, αλλά στο σύνολο της Πελοποννήσου ο Χριστιανικός Ορθόδοξος πληθυσμός υπερέχει σαφώς. Αυτό είναι στοιχείο που παίζει ρόλο και που αυτό έκανε τους Οθωμανούς να φοβούνται την Πελοπόννησο λόγω του ότι οι Χριστιανοί εκεί στο άκρο της Βαλκανικής ένα τόσο καίριο σημείο όπου βρίσκεται η Πελοπόννησος στον έλεγχο των δρόμων υπερέχει εδώ το Χριστιανικό στοιχείο και επομένως ίσως είναι πιο επιρρεπές όπως και υπήρξε η Πελοπόννησος. Εάν στην περίοδο της Τουρκοκρατίας έγιναν κάποιες δεκάδες απόπειρες εξεγέρσεων μικρότερες ή μεγαλύτερες, τα «Ορλωφικά» είναι η μεγαλύτερη πριν το '21 στον ελληνικό χώρο, στην Πελοπόννησο έγιναν οι περισσότερες γιατί; Γιατί εκεί και οι Βενετοί πράκτορες συνεχώς έμπαιναν για να προσπαθήσουν να παρωθήσουν τους Πελοποννησίους σε εξέγερση και γιατί βρίσκεται η Μάνη, που η Μάνη είναι μια ειδική περιοχή. Πρέπει να πούμε ότι η Μάνη δεν ανήκε στην Πελοπόννησο διοικητικά στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ανήκε στη δικαιοδοσία του Καπουδάν Πασά σαν να ήταν νησί δηλαδή, σαν να ήταν ξεχωριστή από την υπόλοιπη Πελοπόννησο. Ενώ η υπόλοιπη Πελοπόννησος ανήκε στη δικαιοδοσία του Μόρα βαλεσί, δηλαδή του Βαλή της Πελοποννήσου, του Πασά της Πελοποννήσου ο οποίος θεωρούνταν ένας από τους σπουδαιότερους Πασάδες όλης της Αυτοκρατορίας. Ήταν Πασάς τριών

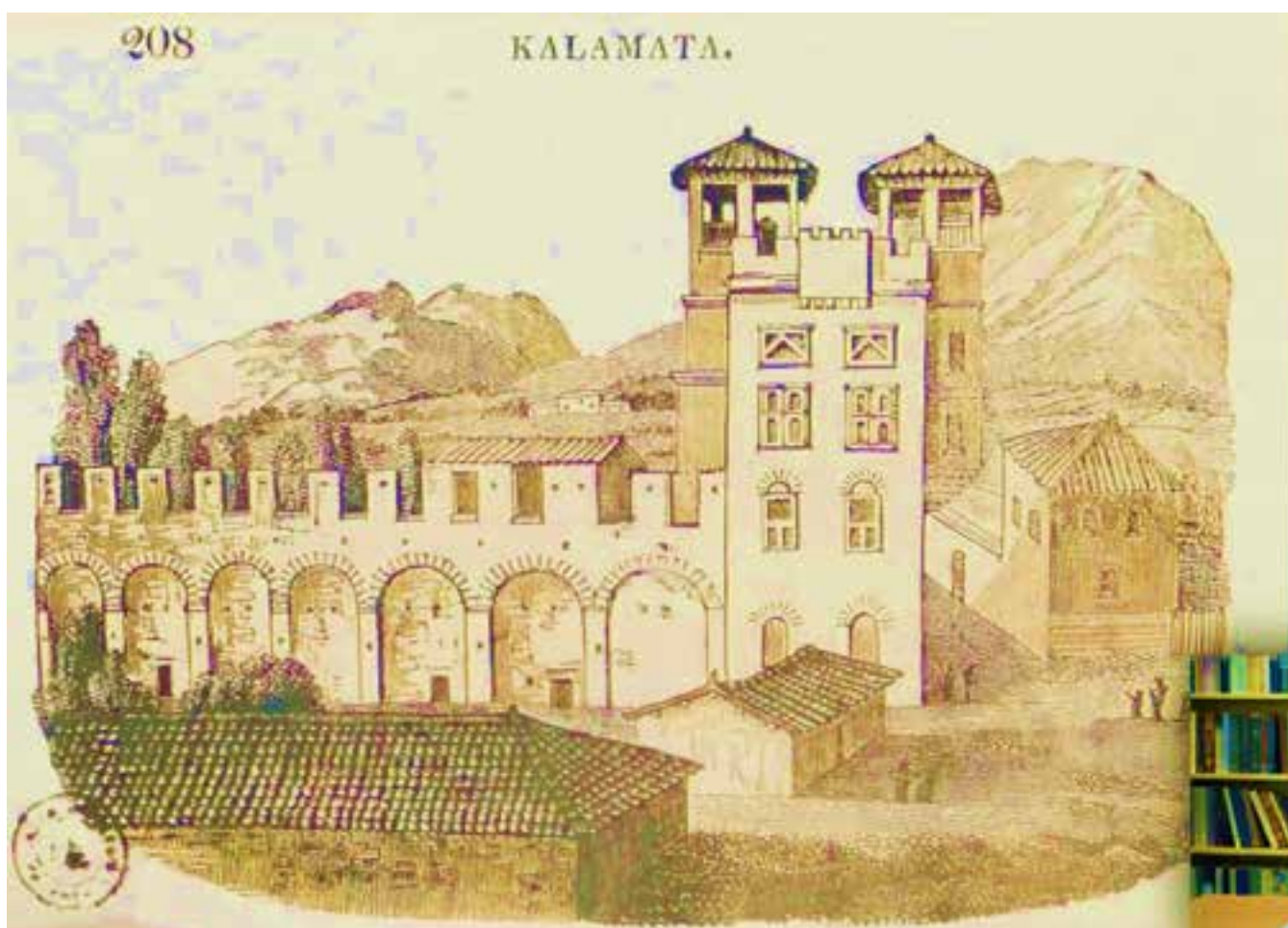
ουρών δηλαδή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αντί για παράσημα κλπ. ήταν ουρές. Ε, λοιπόν αυτός που είχε τρεις ουρές, ο Μέγας Βεζύρης είχε τρεις ουρές, ήταν δηλαδή στην ανώτατη ζώνη της Διοίκησης ο Πασάς της Πελοποννήσου. Τώρα, αυτές οι μεγάλες ελληνικές οικογένειες, στις οποίες αναφέραμε, ήταν αρχοντικές οικογένειες πολλές από αυτές με μεγάλη παράδοση. Η οικογένεια Νοταρά ας πούμε, δεν θυμάμαι αν την ανέφερα, στην Ορεινή Κορινθία είναι απόγονοι της οικογένειας των Νοταράδων που αναφέραμε όταν μιλούσαμε για τη σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών στα τελευταία 200 χρόνια του Βυζαντίου και το Λουκά Νοταρά ο οποίος είπε *«κάλιο εστίν ειδέν εν μέση τη πόλει φακιόλιου βασιλεύων τούρκων»*. Δηλαδή και ο Άγιος Γεράσιμος της Κεφαλονιάς Νοταράς ήταν. Θέλω να πω μια οικογένεια πάρα πολύ σημαντική σε όλα τα επίπεδα η οικογένεια Νοταρά της Κορίνθου. Μιλάμε για δύναμη. Κοινωνική δύναμη στην Πελοπόννησο. Παγιωμένη και οριοθετημένη σε ολόκληρες περιοχές, ορεινές και ημι-ορεινές είναι αλήθεια, διότι στις πεδιάδες κατά κανόνα τα καλύτερα, πλουσιότερα και μεγαλύτερα κτήματα επί Βενετοκρατίας τα είχαν οι Βενετοί και επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι Οθωμανοί και οι μεγαλύτεροι γαιοκτήμονες της Πελοποννήσου δεν ήταν Έλληνες γαιοκτήμονες αλλά ήταν Οθωμανοί Μουσουλμάνοι, όμως οι μεγάλες ελληνικές οικογένειες έπαιζαν τεράστιο ρόλο και απέκτησαν ακόμα μεγαλύτερο ρόλο διότι μετά τη δεύτερη Τουρκοκρατία, μετά το 1715, η Διοίκηση της Πελοποννήσου είχε το εξής σχήμα: το κάθε χωριό εξέλεγε τους δικούς του Προεστούς με απλό τρόπο, ανά περιφέρεια οι εκπρόσωποι των χωριών συγκεντρώνονταν σε ένα σημείο της Περιφέρειας και εξέλεγαν έναν εκπρόσωπό τους, που θα εκπροσωπούσε όλη την Περιφέρεια. Τελείως τυχαία στην περιοχή της Κορινθίας και στην περιοχή ελέγχου των Νοταράδων, ο εκπρόσωπος θα είναι Νοταράς, ή γαμπρός ή συγγενής ή εγγονός ή ανεψιός. Στη Γαστούνη θα είναι Σισίνης ή από το Σισιναιίκο. Θέλω να πω εδώ μπαίνουν και οι πραγματικότητες. Αυτός ο εκπρόσωπος τώρα της περιφέρειας θα σταλεί σε μία Κεντρική Συνέλευση όλων των εκπροσώπων των Χριστιανικών περιφερειών της Πελοποννήσου, η οποία συνέρχεται μία φορά το χρόνο, δύο φορές το χρόνο, τότε κρινόταν ότι υπάρχει ανάγκη στην Πρωτεύουσα της Πελοποννήσου. Η Πρωτεύουσα της Πελοποννήσου παλαιότερα ήταν το Ναύπλιο αλλά στους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας ήταν η Τρίπολη, η Τριπολιτσά. Συνέρχονταν λοιπόν στην Τρίπολη σε μια Συνέλευση, εκπροσωπώντας όλο τον Χριστιανικό πληθυσμό της Πελοποννήσου. Αυτή η Συνέλευση ονομαζόταν Πελοποννησιακή Γερουσία και σε αυτήν την συνέλευση εκτός από τους εκπροσώπους των διαφόρων περιοχών, τους εκλεγμένους, παρευρίσκονταν και ο Χριστιανικός κλήρος Δεσπότες, Μητροπολίτες προκειμένου να παρθούν σημαντικές αποφάσεις. Κάποιες φορές μπορούσε να έρθει και ο ίδιος ο Πασάς της Πελοποννήσου να συμμετάσχει στη συζήτηση. Ήταν ένα σοβαρό όργανο αυτό, ενώ την Κεντρική Διοίκηση της Πελοποννήσου την είχε ο Πασάς. Τώρα, ποια θέματα συζητούνταν στην Πελοποννησιακή Γερουσία όποτε συγκαλούνταν: Θέματα κυρίως που αφορούσαν το φόρο. Η Πελοποννησιακή Γερουσία μπορούσε να αρνηθεί το ποσό του φόρου που έστελνε η κεντρική αρχή και να ζητήσει άλλο ποσό, να το διαπραγματευθεί δηλαδή. Η Πελοποννησιακή Γερουσία είχε τέτοια δύναμη που φορές αρνήθηκε την τοποθέτηση Οθωμανού Διοικητή στο τάδε ή στο τάδε σημείο που είχε αποφασιστεί από την Πύλη και είχε σταλεί στην Πελοπόννησο. Εδώ μιλάμε για μια Αρχή της Πελοποννήσου που είναι

Χριστιανική Αρχή παράλληλα με τη Μουσουλμανική, Οθωμανική Αρχή του Πασά και του Συμβουλίου του. Τώρα, σε μια περιοδικότητα, η Πελοποννησιακή Γερουσία οφείλει να επιλέξει, να εκλέξει τρία άτομα τα οποία θα μένουν στην Τριπολιτσά και θα είναι δίπλα στον Πασά για να διοικούν μαζί του την Πελοπόννησο. Ο Πασάς της Πελοποννήσου είχε ένα Συμβούλιο που αποτελούνταν από Μουσουλμάνους και δίπλα του είχε και άλλο ένα Συμβούλιο που αποτελούνταν από Χριστιανούς ορθοδόξους, ελληνόφωνους, Έλληνες και ένα άλλο άτομο επίσης που επίσης εκλέγονταν από την Συνέλευση των Προυχόντων στέλνονταν στον Πασά προκειμένου από εκεί να σταλεί στην Κωνσταντινούπολη ως Βεκίλης «Διερμηνέας». Θυμάστε που είπαμε ότι στην περίπτωση του Ζαγορίου ότι εξέλεξαν ένα άτομο το οποίο στέλνονταν εκ μέρους όλων των Ζαγοροχωρίων στα Ιωάννινα για να είναι σε επαφή με την Κεντρική Οθωμανική εκεί Διοίκηση της περιοχής και να κινείται κοινωνικά, να μαθαίνει και να επεμβαίνει υπέρ των Ζαγορίων. Το ίδιο γινόταν και στην περίπτωση της Πελοποννήσου, υπήρχε ο Βεκίλης ο οποίος στέλνóταν στην Πρωτεύουσα, στη Βασιλεύουσα. Έτσι, η Κεντρική Διοίκηση της Πελοποννήσου αποτελούνταν από τον Πασά και Μουσουλμάνους και από τον Πασά και Έλληνες σε πλήρη ισομερεία. Αυτό έκανε τη Διοίκηση της Πελοποννήσου τα τελευταία 100 χρόνια τελείως ειδική και δημιούργησε μια κοινωνική βάση στην Πελοπόννησο η οποία ξεπερνούσε πλέον τα όρια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και παρουσίαζε και μια επιπλέον ιδιοτυπία για τον εξής λόγο. Οι μεγάλες οικογένειες της Πελοποννήσου, οι «Κοτζαμπάσηδες» αυτοί οι μεγάλοι Προύχοντες, δεν είχαν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους, ανά περιοχή κάποιοι είχαν φιλικές σχέσεις, αλλά μες στο χρόνο είχαν δημιουργηθεί αυτά που λέγονται στην γλώσσα της εποχής *taraf* δηλαδή μερίδες, κόμματα, παρτίδες, τα ταραφία όπως έλεγαν οι Έλληνες την εποχή εκείνη δηλαδή ομάδες εξουσίας, υπό-εξουσίες, γιατί η μεγάλη εξουσία είναι η οθωμανική αλλά δεν είναι μικρή και αυτή η εξουσία η οποία δεν είναι ενιαία αλλά μεταξύ τους έχουν συγκρούσεις. Η μεγαλύτερη εχθρότητα, υπάρχουν μεγάλες και ποικίλες συγκρούσεις στην Πελοπόννησο, την μεγαλύτερη εχθρότητα την είχαν οι οικογένειες της Αρκαδίας με τις οικογένειες της Αχαΐας γιαυτό η μεν μία πλευρά ονομάζεται Αρκαδικόν κόμμα, ενώ η δε άλλη πλευρά Αχαϊκό κόμμα. Γιατί υπήρχαν αντιπαλότητες μεταξύ των οικογενειών; Πολλές φορές έφθαναν και στο αίμα οι συγκρούσεις τους, δολοφονίες δηλαδή. Ο κύριος λόγος συγκρούσεων ήταν ο έλεγχος της Πελοποννησιακής Γερουσίας και κυρίως το ποιος θα εκλέγονταν, ποιανού γιος, ποιανού μέλος, ποιας οικογενείας μέλος θα έφθανε στην ύστατη τιμή να εκλεγεί εκπρόσωπος από την Πελοποννησιακή Γερουσία στην Κεντρική Διοίκηση σ' αυτές τις τρεις, τέσσερις θέσεις που αναλογούσαν στους Χριστιανούς ορθοδόξους στην Κεντρική Διοίκηση. Στη διεκδίκηση λοιπόν αυτή γίνονταν πολλά και πολλές συγκρούσεις. Το ενδιαφέρον δε είναι ότι αυτά τα ταραφία της Πελοποννήσου δεν παρέμεναν μεταξύ των Χριστιανών αλλά και Μουσουλμανικές οικογένειες έπαιζαν ρόλο σ' αυτήν την ομαδοποίηση και ενίσχυαν τη μία πλευρά ή την άλλη. Επομένως στην Πελοπόννησο έχουμε μια περίπλοκη πολιτική κατάσταση η οποία ερμηνεύει κάποια πράγματα από τη συνέχιση των πραγμάτων. Σας θυμίζω ότι όταν έγινε η Ελληνική Επανάσταση του 1821, επαναστάτησαν πολλές ελληνικές περιοχές αλλά τελικά η Επανάσταση κρατήθηκε σε ελάχιστα σημεία του χώρου στον οποίο κατοικούσαν Έλληνες δηλαδή στη Στερεά Ελλάδα, στην Πελοπόννησο, στα νησιά του Αργοσαρωνικού, στη Σάμο

και σε κάποια άλλα επιμέρους νησιά όπου κρατήθηκε αλλιώς στις άλλες περιοχές ηττήθηκε και εξ' αυτού το μεγαλύτερο βάρος των όσων συνέβησαν στην Επανάσταση του 1821 με απόσταση είτε πολεμικών συγκρούσεων είτε πολιτικών εξελίξεων συνέβησαν στην Πελοπόννησο. Η Πελοπόννησος ήταν η ναυαρχίδα του Νέου Ελληνισμού. Σας θυμίζω ότι όλες οι Εθνικές Συνελεύσεις έγιναν στην Πελοπόννησο, όλες πουθενά σε κανένα άλλο μέρος, ούτε στη Στερεά Ελλάδα, ούτε σε νησιά. Στην Επίδαυρο, στο Άστρος, στην Τροιζήνα κλπ. και μάλιστα σ' ένα μικρό κομμάτι της Πελοποννήσου. Οι δε Πρωτεύουσες που είχε η «Ελλάδα» στην περίοδο της Επανάστασης, όλες βρίσκονται στην Πελοπόννησο ή πάρα πολύ κοντά στην Πελοπόννησο δηλαδή το Ναύπλιο, η Κόρινθος, η Αίγινα που είναι νησί εξάρτημα ως πούμε της Πελοποννήσου. Πολλοί μεγάλες οικογένειες είχαν πολύ μεγάλες συμπράξεις με τουρκικές οικογένειες και αυτό είναι που έκανε την Πελοπόννησο τόσο περίπλοκη.

V 6.2.3 Τοπικές εντάσεις και συγκρούσεις. (7')

Γενικά πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι στην τοπική αυτοδιοίκηση παρατηρούνται

Εικόνα 77

εδώ είναι σ' αυτό που σας δείχνω, την αποτύπωση, είναι το αρχοντικό της οικογένειας Μπενάκη στη Μεσσηνία.

συγκρούσεις. Εξ άλλου διαβάσαμε και της Μυκόνου...την ταρίφα της Μυκόνου, ξεκινάει

λέγοντας «το νησί μας δεν πάει καλά, και πάει χειρότερα απ’ όλα τα άλλα τα νησιά γι’ αυτό βάζουμε πάτους» τι εννοεί; Έχουμε αναταραχές, χρειαζόμαστε πάτους δηλαδή βάσεις. Το ίδιο και σε παρόμοιο που έχουμε από τη Νάξο που ξεκινάει λέγοντας «το νησί μας είναι σε αναταραχή δεν πάει καλά γι’ αυτό και γράφουμε αυτούς κι αυτούς κι αυτούς τους νόμους». Είναι προφανές ότι γίνονταν, λογικό είναι, πολιτική πια, είναι αυτό που λέμε πολιτική. Και υπήρχαν φαίνεται διαφωνίες, αντιζηλίες, φιλοδοξίες στα πάντα, ό, τι εμπεριέχει μια ανθρώπινη κοινωνία. Μια πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι η Σάμος π.χ. η Σάμος είναι κατά τη γνώμη μου από αυτήν την πολύ παράξενη χώρα, το πιο παράξενο σημείο. Το πιο παράξενο σημείο αυτής της παράξενης κοινωνίας που είναι η νεοελληνική κοινωνία. Η Σάμος έχει μια ιδιαίτερη ιστορία, είναι ένα νησί που απέκτησε τεράστιας κλίμακας προνόμια από τους Οθωμανούς, σε σημείο – νομίζω ότι έχω κρατήσει – όταν δόθηκε ο αχτναμές¹ των προνομίων στη Σάμο από πλευράς των Οθωμανών το 1562, στον 16ο αιώνα οι Οθωμανοί ήθελαν να ανασυνοικισθεί η Σάμος η οποία είχε μείνει ως φαίνεται με ελάχιστους κατοίκους, οι Οθωμανοί νόμισαν ότι είναι έρημη, απ’ την πειρατεία είχε συμβεί αυτό το κακό, οι Οθωμανοί θέλησαν να ανασυνοικισθεί η Σάμος και προκειμένου να ελκύσουν νησιώτες από άλλα νησιά να ρθουν να εγκατοικήσουν στη Σάμο, δώσανε στους Σαμιώτες τεράστιας κλίμακας προνόμια μέσα στα οποία αναγράφεται – σε νεοελληνική μετάφραση- «η εσωτερική της νήσου διοικήσεις ενεργείται υπό Χριστιανού, ον εκλέγουν (τον οποίο εκλέγουν) οι κάτοικοι. Ουδείς Μουσουλμάνος δύναται να κατοικήσει προς ώραν διατρίψει εν Σάμου», απαγορεύεται Μουσουλμάνος να πατήσει το πόδι του στη Σάμο, έστω και για μία ώρα, και αυτό είναι προνόμιο που δίνει ο σουλτάνος, «οι κάτοικοι είναι απηλλαγμένοι του φόρου της δεκάτης, έναντι ετησίας πληρωμής 45.000 γροσίων δι’ όλα τα προϊόντα της νήσου». Η Σάμος δηλαδή πληρώνει μακτού φόρο, τον έχουμε αναφέρει ξανά, αρκετές περιοχές πλήρωναν μακτού, στην ουσία τα περισσότερα νησιά πλήρωναν μακτού και τα ορεινά πλήρωναν μακτού, και αυτό ήταν πάρα πολύ προνομιούχο σύστημα, διότι πλήρωνες πολύ λιγότερα απ’ όσα θα έπρεπε – το ξέρει η οθωμανική κυβέρνηση αλλά έλεγε άστο έτσι να ‘ναι, να τελειώνουμε μ’ αυτό το θέμα. Τώρα, στη Σάμο έχουμε μια περίπλοκη εσωτερική ζωή, που οφείλεται και στη γεωγραφία του νησιού. Το νησί της Σάμου χωρίζεται από τα βουνά της σε δύο, αλλά στην πραγματικότητα σε τέσσερα τμήματα, και αυτά τα τμήματα μισούν το ένα το άλλο κι εχθρεύονται το ένα το άλλο γεωγραφικά, ιστορικά. Και έτσι δημιουργήθηκαν και εκεί ταράφια (taraf), που είπαμε πριν, τα οποία έφθαναν και μέχρι σε συγκρούσεις με αίμα, και τελικά ένα από αυτά τα ταράφια τον 18ο αιώνα κάλεσε τους Τούρκους να ρθουν να βοηθήσουν τη Σάμο να πάψει να έχει τόση σύγκρουση. Και έφθασαν οθωμανικά στρατεύματα, οι ίδιοι οι Σάμιοι δηλαδή κάλεσαν τους Οθωμανούς. Αυτό δεν είναι σπάνιο. Έχουμε έγγραφα κοινοτήτων οι οποίες απελπισμένες από την εσωτερική τους σύγκρουση, ενώ είναι προνομιούχες και δεν κατοικεί κανένας Οθωμανός, και με τη βούλα, καλούν τους Οθωμανούς να στείλουν ενόπλους για να μη συμβαίνουν οι συγκρούσεις που συμβαίνουν. Αυτό ας πούμε συνέβη στην Ύδρα το 1802 και επενέβησαν οι Οθωμανοί και έδωσαν πολιτική λύση μέσα στην Ύδρα. Συγκρούσεις πολιτικές μεγάλης κλίμακας είχαμε στα Τρίκαλα τον 18ο αιώνα, στη

¹ Αχτναμές ή Αχιτναμές είναι λέξη που προέρχεται εκ των αραβικών αχτ (=υποχρέωση) + ναμά (=επιστολή).

Λάρισα, στη Βέροια, στην Κοζάνη μέχρις αίματος μεταξύ των διαφόρων ταραφιών στην ελληνική περίπτωση. Στη Μοσχόπολη ήταν τόσο μεγάλες οι συγκρούσεις τον 18ο αιώνα, η Μοσχόπολις σήμερα δεν υπάρχει (σημ.στο video: μετά την καταστροφή της, δημιουργήθηκε οικισμός εξ αρχής) γιατί λόγω αυτών των συγκρούσεων καταστράφηκε εκ βάθρων. Σήμερα η Μοσχόπολη βρίσκεται σε αλβανικά σύνορα, τότε κατοικούσαν από Βλάχους κατοίκους, δίφωνους, δίγλωσσους που γνώριζαν εξαιρετικά καλά τα ελληνικά. Η Μοσχόπολη έχει βγάλει μεγάλους Έλληνες λογίους, ενώ ήταν βλαχικής καταγωγής αλλά ήταν Έλληνες στη γλώσσα και σε πολλά. Αυτοί λοιπόν είχαν πολύ μεγάλες συγκρούσεις εσωτερικές. Σας λέω χαρακτηριστικά ότι στη Μοσχόπολη λειτουργούσε ελληνικό τυπογραφείο στον 18ο αιώνα πράγμα σπανιότατο στην οθωμανική αυτοκρατορία. Το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχε ελληνικό τυπογραφείο από τον 17ο αιώνα, και η Μοσχόπολη είχε ελληνικό τυπογραφείο ενώ οι κάτοικοι ήταν βλαχόφωνοι, αλλά ήταν εξαιρετικοί στην ελληνική παιδεία. Το ελληνικό σχολείο της Μοσχόπολης ήταν εξαιρετικό και το τυπογραφείο και οι λόγοι της κλπ. Ε αυτή η πόλη, η Μοσχόπολη, τόσο σημαντική πόλη λόγω των συγκρούσεων των εσωτερικών, χάθηκε από τον χάρτη. Και οι μοσχοπολίτες έφυγαν και διασπάρθηκαν σε όλη τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία και στη Βιέννη και τη Βουδαπέστη κλπ. Έχουμε συγκρούσεις σε κοινότητες, όχι όλες, αλλά προφανώς δεν ήταν σπάνιες οι συγκρούσεις, διότι μας έχουν διασωθεί έγγραφα που δείχνουν ότι υπήρχαν συγκρούσεις, αρκετά συχνά, σε αρκετούς τόπους και σε κάποιους πολύ έντονα. Σε κάποιες βέβαια αυτές οι συγκρούσεις έβρισκαν μια λύση, δεν έμεναν μονίμως. Αλλού παρατείνονταν γιατί η κοινωνία ήταν περίπλοκη με πάρα πολλές εκφάνσεις.

V 6.2.4 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η Οθωμανική διοίκηση. (16')

Αυτές τις αναστατώσεις που υπάρχουν μέσα στην εσωτερική τοπική, τα θέματα τα εσωτερικά των Χριστιανών ορθοδόξων στην τοπική τους αυτοδιοίκηση που οι ίδιοι εξέλεξαν, που θάλεγε κανείς ότι δεν θα πρέπει να υπάρχουν ζητήματα, όμως υπήρχαν, προφανώς οφείλεται και στις αλλαγές τις κοινωνικές που μέσα στη διάρκεια των αιώνων επήλθαν.

Αρχικά, η κοινωνία η ελληνική, όταν υποτάχτηκε στους Οθωμανούς τον 14ο αιώνα, ήταν γονατισμένη, της χρειάστηκε χρόνος για να αρχίσει ν' ανακάμπτει, ο 15ος αιώνας, πάλι ήταν αιώνας δύσκολος και αιώνας ανάκαμψης, στο 16ο τα πράγματα πήγαν καλύτερα, πολύ καλύτερα και για τους χωρικούς και για τους εμπορευομένους που άρχισαν να αναπτύσσονται, ο 17ος ήταν μεταβατικός και μετά ο 18ος βοήθησε κάποια στρώματα να αναδειχθούν πολύ. Εκ των πραγμάτων έτσι άλλαξε και η κοινωνική σύνθεση και νέα άτομα και νέοι φορείς επιζητούσαν να μπουν στην τοπική αυτοδιοίκηση για να πάρουν στα χέρια τους τα πράγματα, συγκρούστηκαν με παλαιότερους φορείς, είναι φυσικό μέσα στην ανθρώπινη διαδικασία. Επίσης στις κοινότητες πολύ συχνά υπήρχε μια έτοιμη, στημένη,

αυτονόητη υποψία, ότι οι προεστοί δεν θα είναι δίκαιοι στην κατανομή του φόρου, ότι θα αδικήσουν το φτωχό, θα ενισχύσουν τον πλούσιο, ακόμη και σε μικρές και δευτερεύουσες κοινωνίες, αγροτικές, μικροχώρια δηλαδή, γιατί αν φανταστεί κανείς τις μεγάλες κοινότητες, τις πιο πλούσιες και τις πιο περίπλοκες κοινωνικά, εκεί θα το καταλάβαινα καλύτερα, σας θυμίζω, όταν μιλάγαμε για τους κλέφτες και τους αρματολούς που διαβάσαμε ένα από τα πολλά δημοτικά τραγούδια που έλεγε 'Βασίλη κάτσε φρόνιμα να γίνεις νοικοκύρης' και ο Βασίλης απάντησε «*εγώ δούλος των τουρκών δεν γίνομαι, κοπέλι στους γερόντους*» δηλαδή κοπέλι, παραπαίδι στους γερόντους και μόνο και μόνο γι' αυτό και έγινε κλέφτης. Μόνο και μόνο μ' αυτή τη φράση και είναι δημοτικό τραγούδι που εκφράζει τον μέσο άνθρωπο που το τραγουδά, άρα θα πει ότι υπήρχε μια αυτονόητη καχυποψία και θυμηθείτε και όταν μιλήσαμε για το, διαβάσαμε το έγγραφο στις Σέρρες που εξέλεξαν 12 και αμέσως μόλις τους εξέλεξαν, τους έκαναν και ένα πρόχειρο, δεν είναι πλήρης αφορισμός για να τρομοκρατηθούν να είναι δίκαιοι. Υπήρχε δηλαδή αυτό το πράγμα, λογικό είναι μέσα στην κοινωνία, και εκφράζεται σε πολλά δημοτικά τραγούδια. Θα σας διαβάσω ένα που είναι πολύ χαρακτηριστικό, προέρχεται από την Ήπειρο και λέει τα εξής:

*« Άσπρος αητός καθόντανε στου Σμόλιγκα στη ράχη
(πάνω στο Σμόλικα το δεύτερο ψηλότερο βουνό της σημερινής Ελλάδας),
βαστούσε και στα νύχια του ανθρώπινο κεφάλι
(σκηνικό τρομερό, ένας αητός κρατάει ένα κομμένο κεφάλι πάνω στο Σμόλικα)
βολές, βολές το τσίμπαγε, βολές, βολές του λέει
(και τώρα μιλάει ο αετός στο κεφάλι),
κεφάλι κακοκέφαλο, μωρέ κακό κεφάλι,
σαν τίν κακόν επόκαμες και έπεσες στα φτερά μου και έπεσες στα νυχάκια μου, στα
νυχοπόδαρα μου;
(και τώρα απαντάει το κομμένο κεφάλι)
Σήντας ήμουν κουτζάμπασης και προεστώς της χώρας
(άρα το κομμένο κεφάλι είναι κομμένο κεφάλι προεστώτος)
στους πλούσιους έβαζα εκατό και στους φτωχούς διακόσια
(άρα ήταν ένας προεστώς που μοίραζε το φόρο άνισα και άδικα)
και μια χήρα κακόχηρα την είχα πεντακόσια που χε τ'άμπέλι το καλό και το πλατύ χωράφι».*
Οι συγκρούσεις αυτές όπως είπαμε μέσα στις κοινότητες είχαν χίλιες μύριες αιτίες, πάντως είχαν και αιτίες ωμών φιλοδοξιών, καθώς αρχοντικές οικογένειες διεκδικούσαν περιζήτητους τίτλους που μπορούσαν να πάρουν. Ένας από αυτούς είναι ο τίτλος του 'βεκίλη' που αναφέραμε πριν, δηλαδή του εκπροσώπου στο κεντρικό της διοίκησης και βέβαια αυτοί που πήγαιναν στην πρωτεύουσα, στη Βασιλεύουσα ήταν ακόμη πιο προνομιούχοι. Και τί δουλειά κάναν αυτοί; Όπως σας είπα οι βεκίληδες στέλνανε πληροφορίες.

Θα σας διαβάσω, έχουμε ένα πολύτιμο έγγραφο που αφορά το νησί της Σύρου στο 18ο αιώνα και είναι έγγραφο του βεκίλη που είχε στείλει η Σύρος στην Βασιλεύουσα, στην Πόλη, Κωνσταντινούπολη, ο οποίος δίνει πληροφορίες στους προεστώτες του νησιού του. Έμαθε πληροφορία και προσέξτε να δείτε, επειδή στέλνει την πληροφορία γραπτά,

καλύπτει τον πληροφοριοδότη με συνθηματική φράση, διότι δεν θέλει να εκθέσει προφανώς κάποιο στέλεχος της Οθωμανικής διοίκησης, το οποίο προφανώς με δώρα και δωροδοκίες, έχει μπει στο παιχνίδι της παροχής πληροφοριών στους Συριανούς. Ήταν πολύ συνηθισμένο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία σχεδόν αυτονόητο αυτό, ότι κάνεις δώρα, ότι, μάλιστα οι σουλτάνοι καταγράφουν ότι μου εδόθη το δώρο και έτσι, τόσο καλά, ήταν μέσα στα πράγματα.

Λοιπόν, *«Τιμιώτατοι επίτροποι Γιώργη Βαμβακάρη και Γιώργη Πρεβελέζιο χαίρεις διά πάντα. Το αίτιο του παρόντος μου, είναι να σας φανερώσω ότι εδώ δια τα τάσια του κρασιού θάνει το εμίρη Ζαμί, θα τ' αυξάνει σε όλη την επικράτεια του Βασιλείου*

(τί πληροφορία πήρε αυτός ο βεκίλης εκεί; Ότι πρόκειται να αυξηθεί ο φόρος στα κρασιά και η Σύρος παράγει κρασιά).

Ο εφέντης (ποιός είναι αυτός;) έστειλεν και εγύρευεν την Σύραν απ' τον κουρμεκιάρην (ο κουρμεκιάρης είναι κουμέρκιο, κομέρτσιο, εμπόριο, ο τελώνης, ο επικεφαλής των υπηρεσιών αυτών).

Για τη Σύρα μονάχα εγύρευεν τρία πουγκιά. Λοιπόν ο αφέντης αραθύμησε (ο προστάτης τους δηλαδή, κάποιος Οθωμανός ανωτάτου επιπέδου, ποιός ξέρει ποιός είναι αυτός, αραθύμησε, θύμωσε)

και τα άφησεν όλα πίσω και με είπεν να σας γράψω εσάς μυστικά και να το ειπήτε, να έχετε την είδησιν ότι, αν έρχη κανένας τούρκος αυτού και γυρέψει να μετρήσει τα κρασιά να μην τον αφήσετε να μετρήσει

(προσέξτε τώρα, ο προστάτης, διοικητής Οθωμανός δίνει συμβουλή στους Συριανούς να μην αφήσουν τον Οθωμανό υπάλληλο να μετρήσει τα κρασιά του νησιού).

Να μην τον αφήσετε να μετρήσει, μόνον να του δείξετε δόντια, λέγοντας του πως εμείς το έχομεν κομμένο μακτού απάνω μας δια τριακόσια πενήντα γρόσια

(εσύ δεν δικαιούσαι να ρθεις να μετρήσεις τα κρασιά, γιατί εμείς δεν πληρώνουμε με μέτρηση και απογραφή, εμείς πληρώνουμε μακτού και το μακτού, δηλαδή το κατ' αποκοπή λέει ότι πληρώνουμε τριακόσια πενήντα γρόσια).

Εάν τα ορίζεις και έχεις προσταγή, σου τα δίδομεν, μα παραπάνω ένα άσπρο δεν έχουμε να σου δώκομεν και αν τα δεχτεί δώστε του τα και επάρτε τα χβιλί.

(απόδειξη, γραπτή απόδειξη)

απ' το χέρι του, να διαλαμβάνει ότι επληρώθη το κουμέρκι του κρασιού της Σύρας γρόσια τριακόσια πενήντα και όχι παραπάνω. Αυτή είναι η προσταγή του αφέντη.

Όποιος και αν έρθει να γυρέψει να μετρήσει τα κρασιά να τον διώξετε, μα δίχως να φανερώσετε πως εφέντης σας μηνά και σαν έρθει εδώ να κάμει σκιαέτι (αν δηλαδή αυτός ο καταμετρητής των κρασιών ρθι στην Κωνσταντινούπολη) για να δημιουργήσει θέμα εναντίον σας (εναντίον της Σύρου) ο εφέντης τα διορθώνει.

(Αλλά προσέξτε την τελική ωραία φράση)

Πάντα όμως να κλιέγεστε, πως η Σύρα κάνει ολίγο κρασί

(δηλαδή θα στε άγριοι στον απεσταλμένο αυτόν και θα του πείτε, εμείς δεν σου πληρώνουμε τίποτα, αλλά μην του δώσετε την εντύπωση ότι η Σύρος είναι μεγάλη παραγωγός κρασιού, γενικά να κλαίγεστε για να μην περάσει καμιά άλλη εντύπωση, 'πάντα όμως να κλιέγεστε πως η Σύρα κάνει ολίγο κρασί'.

Συνέβει, έχουμε έγγραφο το 1710 από τη Μύκονο πάλι, οι Μυκωνιάτες ήταν σκληρά καρύδια. Στα 1710 για κάποιο λόγο που δεν τον γνωρίζουμε, η Οθωμανική κυβέρνηση απεφάσισε να στείλει ένα καδή στη Μύκονο, ενώ στα νησιά δεν πήγαινε Οθωμανός διοικητής, παρά μόνο ο Δραγομάνος του Στόλου που ήταν Φαναριώτης Χριστιανός Ορθόδοξος μιλούσε με τους προύχοντες. Όμως για κάποιο λόγο η Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1710 απεφάσισε να στείλει ένα καδή στην Μύκονο. Όταν λοιπόν έφτασε εκεί το πλοίο με τον καδή, οι Μυκωνιάτες πήραν τον καδή, τον ξαναβάλανε στο πλοίο, τον στείλαν πίσω στην Κωνσταντινούπολη μ' ένα έγγραφο που έχει διασωθεί με το οποίο λένε, σας στέλνουμε πίσω τον καδή που έφτασε στο νησί μας και σας ενημερώνουμε ότι εάν πρόκειται να τιμωρηθεί κάποιος γι' αυτό που κάνουμε σήμερα, όλοι μαζί πήραμε την απόφαση να βάλουμε τον καδή ξανά στο πλοίο, άρα είμαστε έτοιμοι να τιμωρηθούμε όλοι μαζί. Υπήρχε και τέτοιο κλίμα[Ο καδής εκδιώχθηκε αφού διέμεινε για μικρό διάστημα στη Μύκονο]. Αλλά θα αφήσω τελευταίο κάτι άλλο, όπως στην περίπτωση της Σύρου συμβαδίζει η γενναία ως πούμε στάση και η κάθετη στάση απέναντι στην Οθωμανική πλευρά με την θρασυδειλία και την υποκρισία, πρέπει να κάνω τον καημένο και να κλαίγομαι κλπ. ότι δεν έχω κρασί, το ίδιο και στην Ύδρα και σ' άλλα νησιά είχαν, η στάση των, η συμπεριφορά των κοινοτήτων απέναντι στην κεντρική διοίκηση είχε δύο όψεις: και σεβασμού και φόβου και δειλίας ανάλογα με την περίπτωση. Η Ύδρα ήταν ένα ξεχωριστό νησί, πάμπλουτο. Μετά το 1770, όποιος σήμερα, αν επισκεφτεί κανείς την Ύδρα θα δει τ' αρχοντικά της Ύδρας το ένα μετά το άλλο 20, 30 δωμάτια το καθένα με χρυσές οροφές. Την περίοδο της ακμής της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας οι Υδραίοι πλούτισαν πολύ, όχι όλοι, αλλά πολλές οικογένειες πλούτισαν πολύ και όλο το νησί βέβαια ανέβηκε οικονομικά. Και είχε τεράστια δύναμη η Ύδρα, διότι παρείχε τους ναύτες στο στόλο. Ο Καπουδάν Πασάς είχε ειδικά αισθήματα για την Ύδρα, θαύμαζε τους ναυτικούς κλπ., προστάτευε τους Υδραίους ναυτικούς όταν πιάνονταν από πειρατές, προσπαθούσε να τους ελευθερώσει κλπ. Ο Μπάς Ρειζής του Στόλου του, ήταν δηλαδή ο επικεφαλής των λεβεντών, των ναυτών του Στόλου ήταν Υδραίος και πάει λέγοντας. Και στην Ύδρα δεν κατοικούσε Οθωμανός διοικητής, οι Υδραίοι αυτοδιοικούσαν.

Ακούστε ένα έγγραφο και δεν είναι το μοναδικό από τ' αρχεία της Ύδρας που σχετίζεται με την αλλαγή του Καπουδάν Πασά. Μάθανε οι Υδραίοι ότι άλλαξε ο Καπουδάν Πασάς και ανέβηκε κάποιος καινούργιος και του έστειλαν επιστολή συγχαρητήρια. Είμαστε στα 1810 και ακούστε αυτή την επιστολή για να καταλάβετε το διττό του πράγματος. Οι Υδραίοι σε λίγο στο 1810 σε έντεκα χρόνια θα πάρουν μέρος στην ελληνική επανάσταση και θα ναι ο βραχίονας των νικών μας στη θάλασσα και όχι μόνο και στην ξηρά. Αλλά το έγγραφο προς τον Καπουδάν Πασά του 1810 τον νεοδιορισθέντα έχει ως εξής:

«Υψηλότατε, Δικαιότατε, Ευσπλαχνικότατε και Πολυχρόνιε ημών Αφέντη Χαβίζ, Αλή Πασά Εφέντη μας, Βεζύρη και Καπουδάν Πασά Εφέντη μας, την υμετέραν Θεοφρούρητον Υψηλότητα δουλοπρεπώς προσκυνούντες, τα ίχνη των ποδών σου καταφιλούμεν (αυτή είναι η εισαγωγή).

Ευχαριστούμεν μυριάκις τον Μεγαλοδύναμον Θεόν δια την διαδοχήν σας εις το υπέρτατον της Ναυαρχίας αξίωμα της υμετέρας Θεοφρουρήτου Υψηλότητος, επειδή είναι εις όλους γνωρισμένη η φρόνησις και η ευσπλαχνία σας και η σοφή διοίκηση σας εις πάντα και ο

παρά πάντων έπαινος και η δόξα, όπου ηξιώθημεν τοιούτου Αφέντου, επειδή ελπίζομεν ως και εκ των προκατόχων σας να ευρισκόμεθα υπό τη σκέπη των πτερύγων σας και να έχομεν την αυθεντική σας εύνοιαν..».

Δεν μπορείς να περιγράψεις τις καταστάσεις τόσων αιώνων ζωής, χωρίς να είσαι έτοιμος να δεχθείς όλες τις αποχρώσεις του ανθρωπίνου. Και οι κοινότητες εκφράζουν περισσότερο από κάθε τί άλλο το σύνολο, αλλά και τον καθένα των μελών τους. Και βέβαια ήταν τεράστιας σημασίας αυτή η πραγματικότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης, διότι μιλώντας πάντα για τους Έλληνες, αυτοί είναι που μας ενδιαφέρουν, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας κράτησαν τα ήθη, τα έθιμα τους, τη γλώσσα τους, μάλωσαν μεταξύ τους, αγαπήθηκαν μεταξύ τους, προχώρησαν, υποχώρησαν, δοκίμασαν συμπεριφορές, διότι ακριβώς υπήρχε και αυτή η δυνατότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης που ήταν πολύ σημαντική και που ένιωθες ότι στα μικρά τοπικά σου καθημερινά θέματα, εσύ έχεις λόγο και λόγο καίριο και λόγο σοβαρό. Βέβαια η Ανώτατη Διοίκηση ήταν η Οθωμανική.

6.3: Η μακρά πορεία της ελληνικής Παιδείας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. (49')

V 6.3.1 Η λαϊκή παιδεία. (10')

Οι κοινότητες που αποτελούσαν την προηγούμενη ενότητά μας, τα ρουφέτια τα εσνάφια, δηλαδή οι συντεχνίες, έπαιξαν πολύ μεγάλο ρόλο στην ανάπτυξη της παιδείας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η περίοδος της Τουρκοκρατίας είναι μία πολύ μεγάλη περίοδος χρονική, καλύπτει για κάποιες περιοχές λιγότερα χρόνια αλλά για πολλές περιοχές και 300 και 400 και 500 χρόνια και μέσα στα χρόνια αυτά η πορεία των πραγμάτων, για όλα βέβαια τα θέματα, είχε διάφορες εκφάνσεις και φυσικά το ζήτημα της παιδείας. Το βέβαιο είναι ότι στην παρακμή του Βυζαντίου η κοινωνία ολόκληρη τα τελευταία 200 χρόνια και ιδιαίτερα όσο πλησιάζουμε προς την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, η Βυζαντινή κοινωνία βρίσκεται σε σπαραγμό εσωτερικό σε οικονομική, ηθική κρίση και κρίση πολιτισμική, παρότι θαυμάσιοι ζωγράφοι, αγιογράφοι φέρνουν νέους δρόμους στην υπέροχη Βυζαντινή ζωγραφική και βέβαια παρουσιάζονται και σημαντικοί λόγιοι, στην εποχή αυτή ο Βησσαρίων, ο Γεμιστός Πλήθων και άλλοι, υπάρχει παραγωγή πνευματική αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και εκεί υπάρχει κρίση. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία που διαδέχεται, είναι μία Μουσουλμανική Αυτοκρατορία, η οποία έχει παραγωγή χρονογραφιών και πολλών.... Μέσα στην διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου παρήχθησαν πάρα πολλά έργα λογοτεχνικά και ιστοριογραφικά και χρονικά από την Οθωμανική πλευρά, αλλά θα λέγαμε ότι από πλευράς πολιτισμικής η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν διαφορετική Αυτοκρατορία από ας πούμε εκείνη που ζούσαν οι Έλληνες στις λατινοκρατούμενες περιοχές μια και η Ευρώπη εκείνη την εποχή βρισκόταν σε άνοδο, ζούσε την Αναγέννηση, έμπαινε σε δρόμους αναζήτησης που έφεραν τον κόσμο σε νέες διαδρομές. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν είναι ότι της

Εικόνα 78

Από τον Θεσσαλικό κώδικα του 17ου αιώνα

«λάβε μανδραγόνας φύλλον και ρίζα μολοχίου, τον ζωμόν σμίξας ποιήσων μελάνιν και γράψων εις λευκόν πανί τούτους τους χαρακτήρας και το ονομάσου και το όνομα οποίας θέλεις είτα πλύνων τα γράμματα και πότισων αυτήν και θαυμάσεις εις τούτο, δηλαδή θα σε ερωτευθεί η κοπέλα που θέλεις να ερωτευθείς, «να σε αγαπούν πάντες, πάλι, έχε αλεπούς καρδιά και κοράκου καρδιάν και γράψων τους χαρακτήρας τούτους και κάπνιζων με άρτον και θυμίαμα αρσενικό»

έλειψαν εκφάνσεις πολιτισμού αλλά δεν ήταν σε αυτούς τους τομείς του πολιτισμού πρωτοπόρα, ήταν μία Αυτοκρατορία, η οποία είχε πάρει γεύσεις πολιτισμού και τις χρησιμοποιούσε τόσο από τη δικιά της παράδοση όσο και από την αραβική και την περσική, γνώρισε και το Βυζάντιο και ήταν και Μουσουλμάνοι. Έχει σημασία αυτό διότι την εποχή που συζητούμε η διαφορά της θρησκείας ήταν κάτι πάρα πολύ βασικό σε όλους τους τομείς, ήταν τομή. Η Οθωμανική πλευρά παιδείας είναι ο μεντρεσές, το αναφέραμε όταν μιλούσαμε για τα Μουσουλμανικά κτίρια. Ο Μουσουλμάνος, όλοι οι Μουσουλμάνοι άνδρες και γυναίκες οφείλουν να μάθουν να μπορούν να διαβάζουν το κοράνι. Πρέπει να μπορούν να διαβάζουν το κοράνι. Εξ αυτού θα πάνε οπωσδήποτε στον μεντρεσέ για να μάθουν έστω να διαβάζουν. Να γίνουν έστω αλφάβητοι. Αλλά στους μεντρεσέδες παρείχετο πιο εκλεπτυσμένη παιδεία, κάποιοι μεντρεσέδες ήταν και υψηλού επιπέδου. Όλη όμως αυτή η παιδεία, που μπορεί να εμπεριείχε και στοιχεία μαθηματικών όπως είπαμε κ.τ.λ. και χημείας γιατί οι Άραβες είχαν θέσει τέτοιες βάσεις, στην ουσία θεωρείται εκπαίδευση θεολογική, δηλαδή πας στον μεντρεσέ για να μάθεις τη θρησκεία σου σε βάθος και αν μαθαίνεις άλγεβρα ή μαθηματικά τα μαθαίνεις γιατί είναι τμήμα του Θεού. Οι Οθωμανοί όντας Μουσουλμάνοι κι έχοντας χωρίσει την Αυτοκρατορία τους σε ζώνες θρησκευτικές, τα Millet, θεωρούν ότι το θέμα της παιδείας, επειδή γι αυτούς είναι θρησκευτικό ζήτημα στην ουσία, είναι εσωτερικό ζήτημα των άλλων Millet, γιατί αφού έχουν τη θρησκεία τους και τους επιτρέπεται να έχουν τους ναούς τους και να ψέλνουν και να διαβάζουν τα Ευαγγέλιά τους, προφανώς θα μαθαίνουν γράμματα για να διαβάζουν τα Ευαγγέλιά τους ή την Τορά οι Εβραίοι, επομένως είναι δικό τους ζήτημα. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξ αυτού όλους τους αιώνες που κύλησαν δεν ασχολήθηκε με το ζήτημα της εκπαίδευσης των υπολοίπων θρησκευτικών ομάδων πλην της Μουσουλμανικής που και σε αυτήν δεν ασχολήθηκε διότι γίνονταν αυτονοήτως από τους μεντρεσέδες, που συνδέονται με τα τζαμιά. Τώρα οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, και πάλι είναι ποικίλες ομάδες Ελλήνων καθώς είναι διεσπαρμένοι παντού σε άλλους τόμους εδώ εκεί... ένας εδώ άλλος στην Ασία δεν μπορούμε να μιλάμε για κάτι ενιαίο. Το βέβαιο είναι ότι μετά τον πρώτο αιώνα της κατάληψης, δηλαδή στον 15ο αιώνα και σε τμήματα του 16ου αιώνα μοιάζει, δεν έχουμε στοιχεία, τουλάχιστον ότι υπήρξε κάποιου τύπου ανάκαμψη του εκπαιδευτικού πλαισίου παιδείας μεταξύ των Χριστιανών Ορθοδόξων της Αυτοκρατορίας. Εκείνο που κυριαρχούσε στους πληθυσμούς, θυμίζω ότι οι περισσότεροι κάτοικοι της Αυτοκρατορίας και φυσικά και οι Έλληνες ήσαν αγρότες γεωργοί στις πεδιάδες, στα χωριά τους, στα ορεινά, απλοί άνθρωποι ζούσαν την καθημερινότητά τους, προσπαθούσαν να βρουν λύσεις στη ζωή τους και στηρίζονταν σε πολλές φυλλάδες επίσης που κυκλοφορούσαν και που προσπαθούσαν να δώσουν λύσεις στα καθημερινά ζητήματα με κάποιες συμβουλές για το πώς να τρως, πώς να φυτεύεις τα φυτά, πώς να σταματάς την αιμορραγία και πολλές φορές αυτά τα φυλλάδια που κυκλοφορούσαν εκείνοι που μπορούσαν να τα διαβάσουν τα διάβαζαν στους άλλους. Μέσα στα φυλλάδια αυτά εμπεριείχε και μαγεία και αυτά ήταν τα πιο διαδεδομένα ως φαίνεται σε λαϊκό επίπεδο αναγνώσματα. Θα σας δείξω εδώ ένα από αυτά από τον Θεσσαλικό κώδικα του 17ου αιώνα, το οποίο μας εξηγεί περί αγάπης, πώς να σε ερωτευθεί αυτός που θέλεις «*λάβε μανδραγόνας φύλλον και ρίζα μολοχίου, τον ζωμόν σμίξας ποιήσων μελάνιν και γράψων*

εις λευκόν πανί τούτους τους χαρακτήρας και το ονομάσου και το όνομα οποίας θέλεις είτα πλύνων τα γράμματα και πότισων αυτήν και θαυμάσεις εις τούτο, δηλαδή θα σε ερωτευθεί η κοπέλα που θέλεις να ερωτευθείς, «να σε αγαπούν πάντες, πάλι, έχε αλεπούς καρδιά και κοράκου καρδιάν και γράψων τους χαρακτήρας τούτους και κάπνιζων με άρτον και θυμίαμα αρσενικό» κ.τ.λ. Τέτοια κείμενα ανάμεικτα με μαγεία κυκλοφορούσαν. Η εκκλησία που και που έβγαζε δικά της φυλλάδια με τα οποία προσπαθούσε να σταματήσει τη μαγική πλευρά των πραγμάτων, υπήρχε μία λαϊκή δηλαδή παιδεία και ταυτοχρόνως κυκλοφορούσαν και διάφορα, όπως σας είπα, κείμενα που αφορούσαν ιατρικά ζητήματα, λαϊκής ιατρικής και στα οποία μπορεί να λέει κανείς κάτι όπως: « Όστις πέσει από υψηλόν τόπον και πονεί ποθές, αν πέσεις δηλαδή από ψηλά, έπαρε κόπρον βοείου και αλόγου ή γα[ί]δάρου έβρασέτα αντάμα με το ξύδι και έτσι ζεστά βάλετα εκεί όπου γροικάς τον πόνον και δέσετα με πανί και μη σηκωθείς απ το στρώμα έως τρεις ημέρας, ει δε και γροικάς να είναι τίποτα μέλος από μέσα σπασμένον πие κάμποσον βώλον, όπου είναι ωσάν κοκκινόχωμα και περνά σου».

V 6.3.2 Η ελληνική παιδεία ως πρότυπο στα Βαλκάνια. (12')

Γνωρίζουμε επίσης από διάφορες πηγές ότι σε λαϊκή βάση υπήρχε μεγάλος φόβος των βρικόλακων, και τούτο διότι η εκκλησία αφορίζε – το είδαμε σε διάφορες αφορμές, θα μιλήσουμε και σε επόμενη ενότητα– για να τιμωρήσει ανθρώπους Χριστιανούς ορθοδόξους οι οποίοι έπρατταν πράξεις απαράδεκτες, αφορίζε ή απειλούσε ότι θα αφορίσει, και με τον αφορισμό το σώμα δεν λιώνει ποτέ και η ψυχή σου πηγαίνει στην πιο τρομερή περιοχή της κολάσεως, και επομένως υπήρχε η άποψη ότι κάποια σώματα δεν λιώνουν, άρα υπάρχουν βρικόλακες. Υπήρχαν τέτοια πράγματα διαδεδομένα στον λαϊκό κόσμο.

Όμως εκτός από αυτό, στην περίοδο της τουρκοκρατίας – και θα μιλήσουμε με ποιους ρυθμούς η παιδεία άρχισε να βρίσκει έναν βηματισμό και τελικά αναπτύχθηκε – λέω εκ των προτέρων ότι ο 18ος αιώνας, που είναι ο χρυσός αιώνας της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας, των Ελλήνων εμπόρων, είναι και ο χρυσός αιώνας της ελληνικής παιδείας. Στον 18ο αιώνα η ελληνική παιδεία πραγματικά έγινε αξιόλογη. Όμως στους πρώτους αιώνες, στους πρώτους δύο αιώνες, πραγματικά δεν έχουμε στοιχεία γι' αυτήν και ίσως λειτουργούσαν μικροσχολεία κλπ.

Η ελληνική παιδεία στην περίοδο της τουρκοκρατίας βρήκε βηματισμούς εκ του γεγονότος, εκτός των άλλων, ότι το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, όπως και τα άλλα τρία Πατριαρχεία της Ανατολής, είναι ιστορικά και ήταν ελληνόφωνα. Όλη τους η παραγωγή είναι γραμμένη στα ελληνικά. Οι επιστολές των πατριαρχών και των στελεχών του Πατριαρχείου είναι γραμμένες στα ελληνικά. Στέλνονται στις κοινότητες, διαβάζονται στις εκκλησίες. Οι μητροπολίτες, οι δεσπότες, οι επίσκοποι επίσης. Αυτό είναι μεγάλης σημασίας, διότι η ελληνική γλώσσα, η οποία από την αρχαιότητα είναι δουλεμένη και πολύ ισχυρή γλώσσα σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο, παρέμεινε ισχυρή και στους ελληνιστικούς χρόνους, παρέμεινε ισχυρή στους ρωμαϊκούς χρόνους, έγινε η γλώσσα του

Βυζαντίου, της Βυζαντινής αυτοκρατορίας από τον 7ο αιώνα, είχε μια πίσω της πολύ δυνατή πορεία.

Και στην περίοδο της τουρκοκρατίας, παρότι θα μπορούσε κανείς να πει ότι κινδύνευε, θα μπορούσε να κινδύνευε η γλώσσα, το γεγονός ότι τα Πατριαρχεία, λόγω του τρόπου διοικήσεως των Οθωμανών οι οποίοι θεωρούν ότι κάθε millet έχει τη δικιά του εσωτερική ζωή και εξ αυτού δίνει μεγάλη σημασία και μεγάλο κύρος και δύναμη στη διοίκηση των millet, τη θρησκευτική διοίκηση των millet – στην περίπτωση των Χριστιανών ορθοδόξων στο Πατριαρχείο και όλη την ιεραρχία, επειδή τα Πατριαρχεία είναι ελληνόφωνα η ελληνική γλώσσα διατηρήθηκε πολύ πιο δυναμικά από κάθε άλλη στα Βαλκάνια, και τούτο διότι συνέχισε να γράφεται, να ακούγεται, να ομιλείται σε διοικητικό επίπεδο.

Πρέπει να πω ότι στους δύο πρώτους αιώνες της οθωμανικής κατάκτησης, τον 14ο και 15ο αιώνα, οι σουλτάνοι όταν ήθελαν ν' απευθυνθούν και να γίνουν κατανοητοί σε λαούς της αυτοκρατορίας τους έγραφαν στα ελληνικά, διότι θεωρούσαν ότι κάποιος θα ξέρει ελληνικά εκεί που θα πάνε, ακόμη κι αν δεν ήταν ελληνική περιοχή, και θα καταλάβουν τι λέει το φερμάνι. Δηλαδή η ελληνική γλώσσα είχε σχεδόν και επίσημη θέση στην Οθωμανική αυτοκρατορία, ειδικά στους δύο πρώτους αιώνες, αλλά και παρέμεινε επίσημη διότι ήταν η γλώσσα διοικήσεως των Πατριαρχείων και όλου του ιερατείου.

Εκ τούτου λοιπόν η ελληνική γλώσσα παρέμεινε ισχυρή, εν αντιθέσει προς άλλες γλώσσες οι οποίες πραγματικά κινδύνευσαν περισσότερο, όπως ήταν η βουλγαρική, η σερβική γλώσσα, που δεν είχε αυτές τις προδιαγραφές που είπαμε πριν. Εκτός δε αυτού, κάποιες γλώσσες στη Βαλκανική, σημαντικών λαών, όπως είναι οι Αλβανοί, ή η γλώσσα των Βλάχων, μέχρι τον 18ο αιώνα η γλώσσα των Βλάχων –το είπαμε– δεν γραφόταν, ήταν μία προφορική γλώσσα. Η αλβανική γλώσσα έγινε γραπτή σχεδόν στο 1900, στο τέλος του 19ου αιώνα. Επομένως μια γλώσσα 5.000 χρόνων γραπτή, ε, είναι πραγματικά πολύ δυνατή, η ελληνική γλώσσα ήταν δυνατή. Και αυτό τη βοήθησε στο να έχει εξελίξεις οι οποίες μέσα στον χρόνο έγιναν και σημαντικές.

Να πω το εξής: Το 1802 ο Δανιήλ Μοσχοπολίτης, δηλαδή λόγιος από τη Μοσχόπολη της βόρειας Μακεδονίας και Ηπείρου –είπαμε πριν ότι εκεί η πόλη ήταν βλαχική πόλη– συνέγραψε ένα τετράγλωσσο λεξικό το 1802, στου οποίου την εισαγωγή γράφει: «Αλβανοί και Βλάχοι -(ο ίδιος ήταν Βλάχος)-, Βούλγαροι, αλλόγλωσσοι χαρείτε / και ετοιμασθείτε όλοι σας Έλληνες να γενείτε». Δηλαδή στις αρχές του 19ου αιώνα μέσα στη Βαλκανική υπάρχει μία τάση, ακόμη και των μη Ελλήνων, όχι απλώς μαθαίνουν ελληνικά και γνωρίζουν ελληνικά, αλλά προπαγανδίζουν την ελληνική γλώσσα και ταυτότητα. Σας θυμίζω, ο Μιχαήλ Τσοίτσας, όταν μιλούσαμε για τους Βλάχους, άφησε περιουσία στην πατρίδα του για να κτιστούν σχολεία ούτως ώστε να εκριζωθεί η βλαχική γλώσσα. Ένας Βλάχος, ο ίδιος λέει αυτό!

Ο Φώτιος Χρυσανθόπουλος ή Φωτάκος, ο γνωστός Φωτάκος της περιόδου της Επανάστασης, ο οποίος πολεμούσε, συμπολεμούσε κοντά στον Κολοκοτρώνη και ήταν στην ουσία και ο γραμματικός του, μας έχει αφήσει απομνημονεύματα. Και στα απομνημονεύματά του, αναφερόμενος στους Χριστιανούς ορθοδόξους όλων των Βαλκανίων, στις παραμονές της ελληνικής επανάστασης, γράφει: «Όλοι αυτά αι φυλαί, προτού ημείς οι Έλληνες επαναστατήσωμεν, είχαν την φιλοτιμίαν να ονομάζωνται Έλληνες

ή Γραικοί». Δείχνει δηλαδή την πολιτισμική διεισδυτικότητα αυτό της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής παιδείας, το κύρος που είχε η λέξη «Έλληνας» ανάμεσα στους Χριστιανούς ορθοδόξους των Βαλκανίων.

Το 1782 (στο β' μισό του 18ου αιώνα) η ελληνική παιδεία είναι τόσο διαδεδομένη ώστε ο λόγιος του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως του 19ου αιώνα Μανουήλ Γεδεών, ο οποίος ασχολήθηκε με τις πλευρές που άρχισαν να διαδίδονται στον 19ο αιώνα, αφού δημιουργήθηκε το ελληνικό κράτος, ότι δεν υπήρχαν σχολεία στην τουρκοκρατία διότι τα σταματούσαν οι Τούρκοι, το γνωστό μας «κρυφό σχολειό», όταν πρωτοακούστηκε αυτός ο ισχυρισμός και άρχισε να διαδίδεται στο β' μισό, β' τέταρτο του 19ου αιώνα, πολλοί φορείς εξεπλάγησαθλέονν, και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως εξεπλάγη, διότι ποτέ δεν είχε ακούσει αυτό το πράγμα. Και ο λόγιός του, ο σπουδαιότερος λόγιός του, ο Μανουήλ Γεδεών, ο οποίος έζησε και στον επόμενο αιώνα, ασχολήθηκε με τα θέματα παιδείας για να καταλάβει περί τίνος πρόκειται, και γράφει:

«Το 1782 μοι επιβάλλεται να φρονώ ότι ουδεμία κωμόπολις εστερείτο σχολείου ελληνικού και διδασκάλου».

Ο Αδαμάντιος Κοραής το 1800, στο γύρισμα προς τον 19ο αιώνα γράφει:

«Ο έρωτας της παιδείας έχει διαδοθεί μεταξύ των Ελλήνων και εξαπλωθεί με όλα τα συμπτώματα νόσου μεταδοτικής».

Ο Μιχαήλ Λάσκαρης είναι ιστορικός του 20ου αιώνα, και συνέγραψε ένα γνωστότατο πόνημα καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, συνέγραψε ένα πολύ γνωστότατο πόνημα, «το Ανατολικόν Ζήτημα, 1800-1923». Στο βιβλίο του αυτό μας εξηγεί πόσο σπουδαία διείσδυση είχε η ελληνική παιδεία στους λαούς των Βαλκανίων στη διάρκεια της τουρκοκρατίας, και από αυτό αντλώ ένα κείμενο που σχετίζεται με τη βουλγαρική περίπτωση. Οι Βούλγαροι στη διάρκεια της τουρκοκρατίας είχαν προβλήματα, δηλαδή δεν ανέπτυξαν ιδιαίτερα τους πνευματικούς τους ορίζοντες, αλλά και αυτοί προς τους τελευταίους αιώνες άρχισαν να παρουσιάζουν βελτίωση. Όμως τα σχολεία, τα περισσότερα σχολεία στη Βουλγαρία στην περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν ελληνικά σχολεία, διότι ήταν Χριστιανικά Ορθόδοξα σχολεία. Και τα Χριστιανικά Ορθόδοξα σχολεία θεωρούνταν αυτονόητο ότι θα 'ναι ελληνικά σχολεία, δηλαδή θα διδάσκεται η ελληνική γλώσσα. Με αποτέλεσμα πολλοί Βούλγαροι να θεωρούν τον εαυτό τους Έλληνα και να αρχίζουν να ταυτίζονται με την ελληνική πλευρά. Εκεί, στο β' μισό του 18ου αιώνα, ένας Βούλγαρος μοναχός που μονάχευε στο Άγιον Όρος, βλέποντας ότι οι Βούλγαροι έχουν μείνει πίσω στα ζητήματα αυτογνωσίας τους, συνέγραψε μία ιστορία, ιστορία των Βουλγάρων βασιλέων, τσάρων και πατριαρχών, χειρόγραφα την έγραψε, θέλοντας να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση των Βουλγάρων και να αφυπνίσει εθνικά αισθήματα, τα οποία έκρινε ότι είχαν χαθεί.

V 6.3.3 Η ελληνική παιδεία ως γέφυρα γνώσεων από Δύση προς Ανατολή. (14')

Λέγαμε λοιπόν για τον Παΐσιο τον Χιλανδαρινό, αυτός είναι (ο σπουδαία) μια σπουδαία μορφή για τη βουλγαρική πλευρά, θεωρείται ο κήρυκας της βουλγαροσύνης και της εθνικής ταυτότητας των Βουλγάρων στα νεότερα χρόνια. Και σ' αυτό του το βιβλίο έχει μία εισαγωγή. Στην εισαγωγή αυτού του βιβλίου του, γράφει αυτά που θα σας διαβάσω. Δεν είναι δυνατόν να μην είναι ακριβή αυτά που γράφει, διότι απευθύνεται στους Βουλγάρους τους συμπατριώτες του και ξέρει ότι αν γράψει κάτι ανακριβές δεν θα έχει ωτα ευ... ακούοντα. Και γράφει: Είναι μετάφραση αυτό που σας διαβάζω από το βουλγαρικό κείμενο διότι το γραψε βουλγαριστί.

«Βούλγαρε, μάθε να γνωρίζεις τη φυλήν και τη γλώσσα σου, αγάπα την πατρίδα σου και προσπάθησε να μάθεις ποίο υπήρξε άλλοτε το έθνος σου κι αν είχε τσάρους, πατριάρχες και αγίους. Οι άλλοι λαοί σπουδάζουν και γνωρίζουν την ιστορία τους. Γράφουν και διαβάζουν βιβλία στη γλώσσα τους, την οποία αγαπούν και εκτιμούν. Οι Έλληνες και οι Σέρβοι-γιατί λέει τους Σέρβους ; Διότι στη σερβική πλευρά υπήρχε καλύτερη ανάπτυξη της παιδείας-

Οι Έλληνες και οι Σέρβοι μας ειρωνεύονται, ισχυριζόμενοι ότι είμεθα εκ κατωτέρας φυλής, χωρίς τσάρους, πατριάρχες και αγίους, χωρίς ιστορία. Αλλά εγώ αγωνίστηκα να γράψω αυτή την ιστορία για να ιδούν όλοι οι Βούλγαροι ότι κι ο δικός μας λαός υπήρξε ένδοξος και μάλιστα ενδοξότατος απ' όλους. Ότι είχε μεγάλους βασιλείς και πατριάρχες. Γνωρίζω Βουλγάρους οι οποίοι τόσο πολύ προχωρούν στην πλάνη τους, ώστε δεν αναγνωρίζουν πλέον τη φυλή τους, αλλά μαθαίνουν να γράφουν και να διαβάζουν ελληνιστί και μάλιστα ντρέπονται να λέγονται Βούλγαροι.

Είμαστε στα 1770 στα 1700...

Διατί ω ανόητε ντρέπεσαι να ονομάσεις τον εαυτό σου Βούλγαρο και δεν θέλεις να σκέφτεσαι και να διαβάζεις βουλγαριστί;

Επιτίθεται τώρα στους συμπολίτες του, στους συμπατριώτες του. Λέγεις-
ο ανόητος Βούργαρος-λέει εισαγωγικά.

«Οι Έλληνες είναι περισσότερο γραμματισμένοι και επιτηδειότεροι, ενώ οι Βούλγαροι αμαθείς και χοντροκέφαλοι και δεν είναι σε θέση να μεταχειριστούν τις λέξεις τους επιτηδείως. Γι αυτό καλύτερα είναι να είμαι Έλληνας»-κλείνουν τα εισαγωγικά. Αυτά λέει ο μέσος Βούλγαρος δηλαδή.

Και συνεχίζει τώρα ο Παΐσιος:

«Υπάρχουν λαοί που είναι περισσότερο γραμματισμένοι και επιτηδειότεροι από τους Έλληνες. Αποβάλλουν όμως οι Έλληνες τη φυλή και τη γλώσσα τους για να παραδεχτούν ξένη γλώσσα και φυλή; Εσύ όμως ανόητε, τι κάνεις; Βούλγαρε, μην απατάσαι αλλά μάθαινε, εκτίμα και τίμα την γλώσσα σου και τη φυλή σου, γιατί η βουλγαρική εντιμότητα και η απλότητα είναι πολύ προτιμότερες της ελληνικής υποουλότητας και του ελληνικού δόλου. Ο Θεός αγαπά περισσότερο τους απλούς και αθώους γεωργούς και ποιμένες, διότι αυτούς προπάντων με δύναμη και σοφία εδόξασε».

Αρχίζει τώρα να τους ενισχύει την αυτοπεποίθηση.

« Όταν λοιπόν είδα Βουλγάρους να τρέχουν πίσω από ξένη φυλή, ξένη γλώσσα και ξένα ήθη – εννοεί τους Έλληνες-

τα δε δικά τους να χλευάζουν, έγραψα αυτό το βιβλίο και ζητώ ο καθένας να το αντιγράψει και να το διαβάσει, για να ιδεί αν ο βουλγαρικός λαός είναι άξιος εκτιμήσεως ή όχι».

Εδώ, έχουμε ένα κείμενο στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα που δείχνει ένα σημαντικό γεγονός. Οι Βούλγαροι εξελληνίζονταν μέσα από τη δυναμική ελληνική παιδεία και τα ελληνικά σχολεία.

Ο Μανουήλ Γεδεών, ο ίδιος λόγιος του Πατριαρχείου που σας ανέφερα πριν, όταν στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, μετά το τέλος της ελληνικής επανάστασης και τη δημιουργία του ελληνικού κράτους και μιλάμε προς στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ου, επειδή μελέτησε και προσπάθησε να καταλάβει τι είναι αυτοί που λένε ότι δεν υπήρχε παιδεία στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, ότι υπήρχαν κρυφά σχολεία, πότε, πότε έγιναν αυτά; Δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι είχε γίνει. Σας λέω (εκ των) εξαρχής. Οι μελετητές του φαινομένου της ελληνικής παιδείας στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας συμφωνούν εδώ και δεκαετίες, ότι δεν έχουμε καμία απόδειξη ότι (υπήρχε) υπήρξε κρυφό σχολείο στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, καμία απόδειξη. Και ότι είναι ένας θρύλος που δημιουργήθηκε μετά την ελληνική επανάσταση, μετά την έκρηξη της ελληνικής επανάστασης.

Ο Μανουήλ λοιπόν Γεδεών πάλι γράφει:

« Μέχρι σήμερα, (ουδεμού) ουδαμού ανέγνω-πυθενά δεν διάβασα - εν ομαλή καταστάσει πραγμάτων βεζύρην ή αγιάννην, (δηλαδή παράγοντα της οθωμανικής διοίκησης) εμποδίσαντα σχολείου σύστασιν ή οικοδομήν».

Ο Νεόφυτος Βάμβας, λόγιος της εκκλησίας και εκείνος λέει τα εξής:

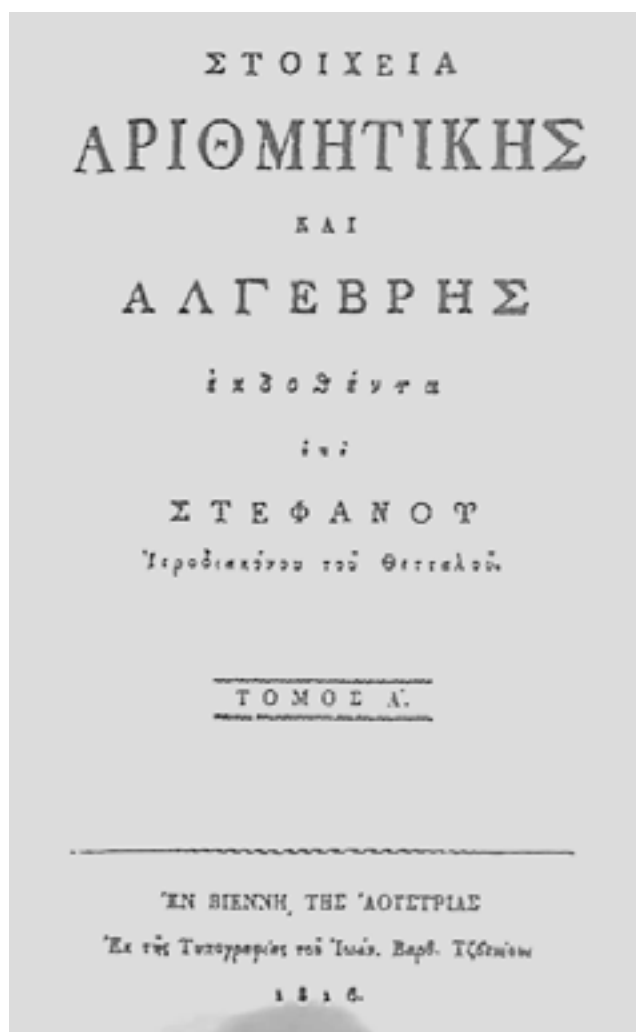
« Είτε από αδιαφορία, είτε ως αρχή- ο Νεόφυτος Βάμβας (έζησε στο... έζησε και επί Τουρκοκρατίας, είτε από αδιαφορία, είτε ως αρχή, η Υψηλή Πύλη ποτέ δεν εναντιώθηκε στην αναγέννηση των γραμμάτων στην Ελλάδα (και συνεχίζει, ο Βάμβας) οι πιο πραγματικοί εχθροί σ' αυτή την ευτυχισμένη αποκατάσταση βρίσκονται μέσα στους κόλπους μας (κι εννοεί την Εκκλησία) τη Χριστιανική εκκλησία, την Ορθόδοξη και αν οι προσπάθειές μας κατορθώσουν να δαμάσουν τις προκαταλήψεις ή την αδιαφορία αυτού του πανίσχυρου κλήρου, που αποτελεί σήμερα το πρώτο σώμα του ελληνικού έθνους, πολύ λίγα θα απομένουν να γίνουν από τους Τούρκους.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός, υπήρξε ένας φλογερός ιερωμένος του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα, ο οποίος πίστευε πάρα πολύ στην ανάγκη αύξησης των ελληνικών σχολείων σ' όλη την επικράτεια την οθωμανική, όπου υπήρχαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, διότι πίστευε ότι έτσι θα ανασχεθεί η κίνηση, (το /το) η ροή προς το Ισλάμ που στο 18ο αιώνα ήταν μεγάλη. Και (θα) γνωρίζουμε όλοι-νομίζω ότι λέω πράγματα που είναι γνωστά, ότι ο άνθρωπος αυτός αναλώθηκε- ιερωμένος - επισκεπτόμενος νησιά του Αιγαίου και χωριά στα ψηλά βουνά της Στερεάς και της Ηπείρου και δίδασκε, φώναζε, κτίστε σχολεία, κτίστε σχολεία, αρκετές εκκλησίες, φτάνουν οι εκκλησίες, αυτό που μας χρειάζεται είναι τα σχολεία και στο 1779, γράφει: *« το κατ' εμέ δε και περί εμέ –αυτό δηλαδή που με αφορά όταν κοιτάω δηλαδή αυτά που έκανα- φαίνονται πολλά και απίστευτα, μήτε εγώ δύναμαι να τα καταλάβω, έως τριάκοντα επαρχίας περιήλθον, δέκα σχολεία ελληνικά εποίησα, - κάνει μια ανασκόπηση*

του τι προσέφερε ο ίδιος -, δέκα σχολεία ελληνικά εποίησα, - ελληνικά σχολεία ήταν ο τίτλος των γυμνασίων, - (το) δηλαδή σχολεία υψηλού επιπέδου εποίησα, διακόσια δια κοινά γράμματα, είναι σαν να μας λέει δημιουργήσα διακόσια δημοτικά ελληνικά σχολεία και δέκα γυμνάσια, γιατί ήταν η ορολογία έτσι τότε, το σχολείο των ελληνικών γραμμάτων και τα σχολεία των κοινών γραμμάτων. Ο άνθρωπος αυτός κάνει μία ανασκόπηση και λέει: «Εγώ δημιουργήσα διακόσια δέκα σχολεία», δεν αναφέρει πουθενά, ούτε για κρυφά σχολεία, ούτε κάποιος του σταμάτησε τα σχολεία, ούτε τίποτα. Εκτελέστηκε αργότερα για άλλους λόγους, όχι για αυτούς, από συνωμοσίες οι οποίες είναι πια γνωστές και προέρχονται από άλλες πηγές. Μάλιστα. Επομένως και αυτό/αυτά τα οποία σας διαβάζω δείχνουν άλλες καταστάσεις.

Το χίλια, το 2001 ο Γιάννης Καρράς - είναι μελετητής της εκπαίδευσης, της παιδείας και της επιστήμης στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, σύγχρονος- στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, εξέδωσε ένα βιβλίο με τίτλο «Η ελληνική επιστήμη και ο βαλκανικός χώρος το 18ο με 19ο αιώνα » και σας διαβάζω σημεία.

«Το 1808 ο Κούμας ενσωματώνει στη χημεία του το κάλιο και το νάτριο, ένα μόλις χρόνο μετά την ανακάλυψη των στοιχείων αυτών από τον Ντέιβι και το 1815 ο Νεόφυτος Βάμβας εισάγει το μάθημα της χημείας στη Δημόσια Σχολή της Χίου. Το έργο του Νεύτωνα άρχισε να γίνεται γνωστό στη Γαλλία από τον Βολταίρο μετά το 1727, την ίδια εποχή που το γνώριζε κι ο Βαλκάνιος λόγιος, δηλαδή ο Νεόφυτος Βάμβας. Αλλού. Όσο κι αν ηχεί περίεργα, η ελληνική επιστήμη τον 18ο αιώνα δεν βρίσκεται στην περιφέρεια της Ευρώπης, αλλά αποτελεί τρόπον τινά, ένα νέο κέντρο απ' το οποίο διαχέονται οι επιστημονικές πρωτοπορίες της Ευρώπης στον βαλκανικό χώρο. Έναν αιώνα πριν απ' τον Αϊνστάιν, ο Στέφανος Δούγκας, ο παραγκωνισμένος λόγιος των χρόνων της επανάστασης, στο «Εξέτασις της Φύσεως» διατυπώνει χωρίς εξισώσεις την αρχή της ενότητας, ύλης, χώρου, χρόνου και κίνησης. Μας λέει, ο συγγραφέας ενός βιβλίου θετικής επιστήμης και όχι (ενός) ένας ιστορικός ο Ρήγας Βελεστινλής που συνέγραψε το « Φυσικής Απάνθισμα» είναι αυτός που έγινε ο βάρδος του έθνους. Αλλού. Γιατί αν σήμερα το πείραμα σχεδόν απουσιάζει απ' την ελληνική εκπαίδευση, το 1812 ο Κούμας διαπίστωνε ότι «Βουκουρέστιον, Κωνσταντινούπολις, Σμύρνη, Χίος, Κυδωνίαι, Ιωάννινα έχωσιν τα

Εικόνα 79
Στεφάνου ιεροδιακόνου του Θεταλού. «Στοιχεία αριθμητικής και Αλγέβρης, τόμος Α΄, Εν Βιέννη της Αουστρίας, 1816».

αναγκαιότερα όργανα της πειραματικής φυσικής, το ίδιο και το Ιάσιο, οι Μηλεές, τα Αμπελάκια και η Χίος».

Εδώ πέρα (έχουμε ένα) έχουμε ένα θέμα – σας μίλησα πριν για (το) το έργο του Δούγκα στο οποίο ο μεγάλος αυτός λόγιος και μαθηματικός [γρήγορα θα το βρω και θα σας το δείξω], ο Στέφανος Δούγκας γεννήθηκε κάπου στο 1770 και πέθανε το 1830, συνέγραψε βιβλία μαθηματικών, φυσικής και άλγεβρας και τελείωσε-και σας διαβάζω απόσπασμα από την ιστορία του Νέου Ελληνισμού, την ίδια περίοδο γύρω στο 1816 που εκδίδει « Τα στοιχεία Αριθμητικής και Αλγέβρης», σε 4 τόμους στο Ιάσιο, την ίδια περίοδο ολοκληρώνει και το δεύτερο έργο του, ένα έργο φυσικής φιλοσοφίας το οποίο στάθηκε η αιτία των κατοπινών συνεχών διωγμών του εκ μέρους του Πατριαρχείου, το οποίο του ζητεί ομολογία πίστεως και να προβεί σε καταστροφές των χειρογράφων του. Έχουμε λοιπόν εδώ ένα λόγιο ο οποίος ξεπερνά το μέσο όρο και δημιουργεί εξαιρετικά πονήματα πρωτοπόρα για την εποχή του. Φυσικά τέτοιοι πρωτοπόροι, όπως ο Κούμας, όπως ο Δούγκας κλπ., σπουδάζουν, ζουν σε υψηλότερα επίπεδα και στο εξωτερικό, όχι μόνο εντός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά ζουν και στην δυτική Ευρώπη κι έτσι συνδυάζουν και μαθαίνουν γρήγορα τα πράγματα που γίνονται στην Ευρώπη, συγγράφουν βιβλία στην ελληνική γλώσσα, τα τυπώνουν στα ελληνικά τυπογραφεία της Βούδας, της Πέστης, της Βιέννης, (της) της Μόσχας, (του Παρισι) των Παρισίων κλπ. και έτσι τα βιβλία έρχονται μέσα στους Έλληνες, διαδίδονται και βελτιώνουν και την παιδεία και την εκπαίδευση. Αυτά κυρίως συμβαίνουν βέβαια το 18ο και αρχές του 19ου αιώνα που είναι η περίοδος της ακμής της παιδείας.

V 6.3.4 Περιοδολόγηση της μακρόσυρτης πορείας ανάπτυξης της ελληνικής παιδείας. (13')

Για να έχουμε τα στοιχεία αριθμητικής και αλγέβρης που λέγαμε πριν, νάτο το εξώφυλλο το πονήματος του Στεφάνου Δούγκα, ιεροδιακόνου του Θεταλού. Στεφάνου ιεροδιακόνου του Θεταλού. «Στοιχεία αριθμητικής και Αλγέβρης, τόμος Α', Εν Βιέννη της Αούστριας, 1816». Τώρα ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή όμως διότι έχουμε πολλά να πούμε. Τι μπορούμε να πούμε για την ελληνική παιδεία. Στον 15ο αιώνα που είναι ο αιώνας της Άλωσης, το 1453 αλώνεται η Κωνσταντινούπολη, βέβαια οι Οθωμανοί έχουν καταλάβει πολλά εδάφη της, όλης της περιοχής και ενωρίτερα, δεν γνωρίζουμε να λειτουργούν σχολεία. Δεν μας έχουν μείνει μαρτυρίες; Δεν υπήρχαν σχολεία; Πιθανόν. Εξάλλου και στο Βυζάντιο τα σχολεία δεν ήταν πολλά, ούτε στις λατινοκρατούμενες περιοχές, συνήθως η εκπαίδευση γινόταν κατ' οίκον, ή κατά ομάδες βρίσκονταν σε κάποια σημεία, μαθητές που διδάσκονταν από ένα δάσκαλο. Όμως τον 15ο αιώνα στην οθωμανική αυτοκρατορία, έχουμε ενδείξεις ότι εξακολουθεί να λειτουργεί η Πατριαρχική σχολή, η Πατριαρχική Ακαδημία, δηλαδή το σχολείο που υπήρχε πάντα μέσα στο Πατριαρχείο και το οποίο εκπαίδευε, δίδασκε, ήταν επαγγελματικό, ήτανε Ιερατική Σχολή, δίδασκε άνδρες προκειμένου να γίνουν, να λάβουν ιερατικές θέσεις στην ιεραρχία της Εκκλησίας. Φαίνεται ότι αυτή η σχολή λειτουργούσε, δε λειτουργούσε, ξέρουμε ότι είχε σαφή βελτίωση στο 16ο και ιδίως το 17ο αιώνα, αλλά αν υπάρχει κάτι που λειτουργεί μοιάζει να 'ναι αυτή, ίσως με

διακοπές και επανεκκινήσεις. Έχουμε διάφορες πληροφορίες για δάσκαλο που διδάσκει εδώ, για δάσκαλο που διδάσκει εκεί, αλλά όπως είπαμε σε κατ' οίκον δράσεις ή σε μικρές ομάδες. Στο 16ο αιώνα αρχίζουμε και έχουμε ενδείξεις, τουλάχιστον τα στοιχεία που μας διασώζονται, μπορεί κάποτε να βρεθούν κι άλλα στοιχεία που θα μας φωτίσουν περισσότερο. Αυτή τη στιγμή κινούμαστε με αυτά που μας έχουν διασωθεί. Παρουσιάζονται στοιχεία που δείχνουν ότι λειτουργούν περισσότερο οργανωμένα καταστάσεις σχολείων μέσα σε μοναστήρια. Έχουμε, είμαστε βέβαιοι ότι σε μοναστήρια της Μυτιλήνης, οργανώνονται δράσεις εκπαιδευτικές για τους μοναχούς, αλλά είναι ανοικτές και στους εκτός μοναστηρίων. Μάλιστα εκεί στα 1540-1550, αναφέρεται και η Μονή Μυρτιδιωτίσσης στη Μυτιλήνη, ως χώρος στον οποίο υπάρχει κύκλος διδασκαλίας, προφανώς θεολογικών βιβλίων και τέτοιων θεολογικών θεμάτων, όμως είναι μια παιδεία και αυτή πολύ σημαντική εκείνη την εποχή, και επειδή είναι μοναστήρι θηλέων, το σχολείο αυτό εικάζεται ότι μπορεί να ήταν το πρώτο σχολείο θηλέων στην αυτοκρατορία. Τον ίδιο αιώνα αρχίζουμε και έχουμε ενδείξεις για λειτουργία σχολείων πάλι μέσα σε μοναστήρια, για τους μοναχούς που γίνονται ευρύτερης, ευρύτερης τελικά, παροχής παιδείας. Στην περίφημη μονή της Πάτμου, και έχουμε τις ενδείξεις πρώτων σχολείων στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα και στην Αθήνα, την πόλη των Αθηνών, η οποία πόλη των Αθηνών ως φαίνεται μέσα στην τουρκοκρατία, είχε κατά καιρούς σημαντικά σχολεία. Άλλοτε ένα, άλλοτε δύο, άλλοτε τρία, κάποιες φορές έχουμε και ενδείξεις για περισσότερα σχολεία. Πάντως αυτές οι ενδείξεις παρουσιάζονται στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα. Κάποιες ενδείξεις για λειτουργία σχολείων υπάρχει και στη Σίφνο, και για τη Σίφνο, στη Χίο βεβαίως, είναι βέβαιο διότι η Χίος το 16ο αιώνα, μέχρι το 1566 ήταν γενοβέζικη κτίση, είχε μεγάλη, μεγάλη οικονομική ανάπτυξη και τα σχολεία της Χίου παρέμειναν σημαντικότερα συνεχώς. Ίσως τα σχολεία, τα ελληνικά σχολεία της Χίου είναι τα σημαντικότερα σχολεία του Αιγαίου και χάρις, αργότερα το 18ο αιώνα και 19ο στο μεγάλο της λόγιο τον Αδαμάντιο Κοραή φτάνει να διαθέτει σχολεία υψηλότερου επιπέδου στο 18ο και 19ο αιώνα. Πάντως η Χίος έχει συνεχή πορεία υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης. Εκεί στο 16ο αιώνα μοιάζει, το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα, να είναι κομβική περίοδος. Αρχίζουμε να έχουμε στοιχεία ότι λειτουργούν σχολεία. Πόσα πολλά; Δεν μπορούμε να ξέρουμε. Τον ίδιο αιώνα όμως, ο 16ος, είναι αιώνας στον οποίο συμβαίνει και το εξής ενδιαφέρον, από άλλη πλευρά, και που φέρνει αλλαγές και εξελίξεις. Ο 16ος αιώνας για τη δυτική Ευρώπη είναι πολύ βαρύς αιώνας, διότι υπάρχει το Σχίσμα το δεύτερο μεγάλο Σχίσμα της Χριστιανικής εκκλησίας, μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών. Το 1517 γίνεται αυτό το Σχίσμα. Οι Προτεστάντες κατηγορούν τους Καθολικούς ότι θέλουν να κρατούν τους πιστούς στη δεισιδαιμονία και στην αμάθεια. Ότι είναι ελεεινοί, και το μόνο που σκέφτονται είναι το χρήμα κ.λ.π., και η Καθολική εκκλησία ανταπαντά στη μεταρρύθμιση του Λουθήρου και του Καλβίνου με τη δικιά της αντιμεταρρύθμιση, η οποία παίρνει σάρκα και οστά μετά τα μέσα του 16ου αιώνα. Η Καθολική αντιμεταρρύθμιση θέλει να χτυπήσει τους Προτεστάντες εκεί που την κατηγορούν, όταν της λεν ότι δεν ενδιαφέρεται για τη μόρφωση και την καλλιέργεια και τη σκέψη των ανθρώπων, αλλά τους θέλει κουτούς, αμαθείς, για να τους καθοδηγεί κ.λ.π. Και αποφασίζει ότι θα δημιουργήσει

Μονή Μυρσινωτίσσης
και Μονή Λειμώνος,
στην Μυτιλήνη

Καθολικά σχολεία, αν μπορεί σε όλα τα σχολεία του κόσμου. Για να το πετύχει αυτό, οργανώνει ή αναδιοργανώνει ιεραποστολικά τάγματα. Το πιο σημαντικό από αυτά είναι οι Ιησουίτες, οι Καπουκίνοι, οι Ουρσουλίνες, που είναι γυναικείο τάγμα, οι Φραγκισκανοί, οι Βενεδικτίνοι, είναι τάγματα τα οποία τώρα μπαίνουν στην υπηρεσία της αντιμεταρρύθμισης, Καθολικά τάγματα. Οι ιερωμένοι τους στέλνονται σε διάφορα σημεία του κόσμου για να δημιουργήσουν σχολεία. Ο κάθε Ιεραπόστολος που πηγαίνει σε κάποιο σημείο του κόσμου, διδάσκεται πρώτα τη γλώσσα της χώρας, της περιοχής που θα πάει, ούτως ώστε να μπορεί να μιλάει αυτή τη γλώσσα και να έχει διεισδυτικότητα στη ντόπια κοινωνία. Και επίσης μαθαίνει και στοιχεία ιατρικής για να είναι χρήσιμος στους κατοίκους, άρα να έχει μεγαλύτερο κύρος, άρα μεγαλύτερο σεβασμό, άρα να κερδίζει η Καθολική εκκλησία τις εντυπώσεις και να κερδίζει με το μέρος της πληθυσμούς, και επίσης είναι ντυμένοι με απλούστατο τρόπο με μανδύες, με σανδάλια, ζουν απλά και ταπεινά, και εξ αυτού, δημιουργούν ένα κλίμα σεβασμού για τους ίδιους. Τέτοια ιεραποστολικά τάγματα στέλνονται και στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Στην περιοχή του Αιγαίου πολλά. Και στα παράλια, σε περιοχές της Πελοποννήσου, στην Κωνσταντινούπολη, στα παράλια της Μικράς Ασίας, στην Αθήνα, επίσης στο Ναύπλιο. Γιατί; Γιατί σε αυτές τις περιοχές υπήρχε το παλιό, το παλιό άρωμα του Καθολικισμού και της μακράς λατινοκρατίας, των Βενετών, των Γενοβέζων, των διαφόρων Καθολικών και έτσι πίστευε η Καθολική εκκλησία θα έχει διεισδυτικότητα μέσα στους Χριστιανούς Ορθοδόξους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτοί οι Ιεραπόστολοι έρχονται και εγκαθίστανται σε διάφορα νησιά. Στη Σύρο, στην Τήνο, στη Νάξο, στη Σέριφο, στην Σαντορίνη, στην Πάρο και το νησί στο οποίο, στη Χίο, το νησί στο οποίο και σε όλα αυτά τα νησιά, δημιουργούν σχολεία στο τέλος του 16ου αιώνα. Τα σχολεία τους είναι δουλεμένα σχολεία. Δεν είναι, ένας δάσκαλος ήρθε εδώ και διδάσκει κάτι που νομίζει. Έχουν άποψη, έχουν πρόγραμμα, έχουν βιβλία. Οι ίδιοι διδάσκουν και ξένες γλώσσες. Γαλλικά, ιταλικά, στα παιδιά που έρχονται στα σχολεία αυτά. Δεν κάνουν προπαγάνδα, δεν κάνουν άμεση προπαγάνδα, ούτως ώστε να μεταστρέψουν με ωμό τρόπο προς τον Καθολικισμό τους μαθητές που έρχονται στα σχολεία που έχουν δημιουργήσει, στις ελληνικές αυτές περιοχές, αλλά εμμέσως στην ουσία ασκούν προπαγάνδα, διότι το παράδειγμά τους, η υψηλή ποιότητα της παιδείας που παρέχουν, οι γλώσσες που μαθαίνουν στα παιδιά κ.λ.π., τους κάνουν να έχουν κύρος και έτσι στα νησιά του Αιγαίου, αρχίζει προς στο τέλος του 16ου αιώνα και αρχές του 17ου, να αυξάνεται ο αριθμός των Καθολικών κατοίκων. Η ναυαρχίδα αυτής της εξέλιξης είναι η Σύρος, η οποία ήδη είχε δυνατή βάση Καθολικισμού, και τώρα μετατρέπεται σε Καθολικό νησί. Η Τήνος μετατρέπεται κατά το ήμισυ σε Καθολικό νησί. Χιλιάδες κάτοικοι της Νάξου, της Πάρου, της Σαντορίνης, όχι η πλειοψηφία βέβαια,

Εικόνα 80

Ο ένας σπουδαίος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ο Κύρριλος Λούκαρης (εδώ) ο οποίος πατριάρχησε στις δεκαετίες του 1620-1630,

γίνονται επίσης Καθολικοί. Τα σχολεία που ιδρύονται, ιδρύονται, και οι Ουρσουλίνες ιδρύουν σχολείο θηλέων στη Νάξο, που είναι το πρώτο στην πραγματικότητα συστηματικό σχολείο θηλέων. Και το δεύτερο μακροβιότερο ελληνικό σχολείο, διότι δίδασκαν ελληνικά αυτοί οι Ιεραπόστολοι τα μαθήματα, ήξεραν ελληνικά, και δίδασκαν στην ελληνική γλώσσα, παραλλήλως δίδασκαν και γαλλικά και ιταλικά, ως ξένη γλώσσα. Το δεύτερο μακροβιότερο ελληνικό σχολείο του νέου ελληνισμού μετά τη μεγάλη του Γένους Σχολή, που την λογαριάζουμε σαν συνέχεια της Πατριαρχικής Σχολής και Ακαδημίας, γι' αυτό και τη θεωρούμε πολύ μακρόβια, είναι η σχολή των Ιησουϊτών της Νάξου, η οποία λειτούργησε από το 1627 έως το 1927, δηλαδή για τριακόσια χρόνια. Αυτή τώρα η πραγματικότητα αλλάζει τα δεδομένα, και δημιουργεί έντονη ανησυχία μεταξύ των ιθυνόντων της Ορθοδοξίας, δηλαδή το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και όλο το Ιερατείο.

1627 - 1927

.4: 17ος, 18ος αιώνας: η Ελληνική Παιδεία σε ανάπτυξη. (39')

V 6.4.1 17ος, 18ος αιώνας: η Ελληνική Παιδεία σε ανάπτυξη (15')

Έτσι το 1592-1593 για πρώτη φορά στα πρακτικά του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως της Ιεράς Συνόδου αναγράφεται ως θέμα η αγωνία για την έλλειψη σχολείων, ελληνικών, Χριστιανικών, ορθοδόξων σχολείων επαρκών, έτσι ώστε να υπάρξει ώθηση σε αυτό το ζήτημα, και επομένως αυτό δείχνει ότι το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στο τέλος του 16ου αιώνα, αρχίζει να κινητοποιείται προς την πλευρά συστηματικής οργάνωσης σχολείων. Πάλι τα στοιχεία μας δεν είναι επαρκή να δείχνουν εάν δημιουργήθηκαν σχολεία μετά από αυτή την απόφαση της Συνόδου. Δεν έχουμε τα στοιχεία, αλλά γνωρίζουμε ότι στο 17ο αιώνα που μπαίνει αυξάνονται οι ενδείξεις και οι αποδείξεις λειτουργίας σχολείων, πάλι σε νησιωτικές περιοχές. Σε περιοχές στα Γιάννενα στην Κωνσταντινούπολη, σε διάφορα σημεία, στην Αδριανούπολη, στη Θεσσαλονίκη, και γνωρίζουμε επίσης ότι μέσα στο 17ο αιώνα ο-ένας σπουδαίος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ο Κύριλλος Λούκαρης (εδώ) ο οποίος πατριάρχησε στις δεκαετίες του 1620-1630, έχει βαθιά πεποίθηση ότι χρειάζεται οπωσδήποτε να γίνει προσπάθεια

διάδοσης της ελληνικής παιδείας και της δημιουργίας ελληνικών σχολείων, ο ίδιος αναβαθμίζει την Πατριαρχική Σχολή, και την κάνει πραγματικά υψηλού επιπέδου. Κάνει το παν για να αποκτήσει το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφείο ελληνικό με ελληνικά στοιχεία. Είναι το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο μέσα στην Οθωμανική αυτοκρατορία, έχει ενδιαφέρον. Τα τυπογραφεία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία έχουν διαφορά εκατό, εκατό χρόνια. Τα πρώτα τυπογραφεία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν Εβραϊκά, εκεί γύρω στο 1520. Το επόμενο τυπογραφείο που δημιουργείται είναι ελληνικό, εκεί γύρω στο 1620, και το επόμενο τυπογραφείο που δημιουργείται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι τουρκικό, γράφει με αραβικά στοιχεία, αλλά έχει ενδιαφέρον ότι το πρώτο τουρκικό βιβλίο που τυπώνεται στην Κωνσταντινούπολη το 1718, είναι καραμανλήδικο βιβλίο, δηλαδή είναι γραμμένο στην τουρκική γλώσσα αλλά με

Εικόνα 81

Το πρώτο τουρκικό βιβλίο που τυπώνεται στην Κωνσταντινούπολη το 1718, είναι καραμανλήδικο βιβλίο, δηλαδή είναι γραμμένο στην τουρκική γλώσσα

ελληνικά στοιχεία, όπως αυτό που θα σας δείξω, που δεν είναι τόσο πρώιμο, αλλά είναι καραμανλήδικο βιβλίο, διότι στην περιοχή της Καραμανίας, της Μικράς Ασίας και στην περιοχή της Καππαδοκίας σε κάποιες περιοχές της Μικράς Ασίας, κατοικούσαν χιλιάδες Χριστιανών ορθοδόξων, που όμως είχαν χάσει την ελληνοφωνία τους, είχαν γίνει Μουσουλμάνοι, είχαν γίνει (με συγχωρείτε) τουρκόφωνοι, κρατώντας τη Χριστιανική Ορθόδοξη πίστη τους, και τύπωναν βιβλία και έγγραφα τουρκικά, αλλά με ελληνικό

Εικόνα 82

Μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, σπουδαίες ελληνικές οικογένειες. Κατακουζηνό κ.λ.π., και εγκαταστάθηκαν και με το κύλισμα των αιώνων εγκαταστάθηκαν κι άλλοι Έλληνες, κι άλλοι Έλληνες και επειδή αυτή η περιοχή ακουμπά στη Μαύρη Θάλασσα και είναι στο ρου του Δουνάβηως. Σταδιακά η Βλαχία και η Μολδαβία απέκτησε πάρα πολλούς Έλληνες κατοίκους.

αλφάβητο. Αυτό το καραμανλήδικο βιβλίο που σας δείχνω εδώ είναι του 1895 και έχει

τυπωθεί τότε. Όμως εκτός από τη λέξη ψαλτήριον, είναι θρησκευτικό βιβλίο, ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, στις εκκλησίες τους έψελναν τις Χριστιανικές Ορθόδοξες λειτουργίες. Εκτός από τη λέξη ψαλτήριον, τα επόμενα είναι γραμμένα με ελληνικά στοιχεία με ελληνικά γράμματα. (Δεν ξέρω αν γυαλίζει, επειδή είναι μέσα σε νάιλον). «Γιάννη, ναι Ποιους Σουλτάν, Δαβιδή, Μεσμουρή, Πατρίκ, Χανέ, εκκλησιαστική επιτροπή σινήν τασδική, δεμεαρίφ, ναζαρέτη, ντζελιμεσιμινιν,, νομερογλουλαχσατλη λε ταπ ολιμισδίρ». Αυτά είναι τα περίφημα καραμανλήδικα βιβλία και τα οποία αριθμούν αρκετές εκατοντάδες, ξεπερνούν τη χιλιάδα, στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και στο 19ο αιώνα. Ο Κύρριλος Λούκαρης που λέγαμε πριν στο 17ο αιώνα, δημιούργησε μέσα στο Πατριαρχείο ελληνικό τυπογραφείο. Είναι ένα μεγάλο βήμα. Στο 17ο αιώνα αυξάνουν τα στοιχεία μας ότι δημιουργούνται σχολεία. Σχολεία όχι υψηλού επιπέδου. Δύο τύπων σχολεία δημιουργούνται σε αυτή την εποχή και αρχίζουν να διαχέονται. Τα σχολεία των κοινών γραμμάτων και τα σχολεία των ελληνικών γραμμάτων. Είναι συνήθως έτσι το όνομά τους. Πρόκειται για μικροσχολεία που δημιουργούνται στις κοινότητες, σε χωριά αλλά κυρίως πόλεις και κωμοπόλεις. Για τα σχολεία αυτά μεγάλη προσπάθεια δίνουν και χρηματοδότηση οι κοινότητες, οι συντεχνίες, πληρώνουν οι γονείς το δάσκαλο και στα μεν σχολεία των κοινών γραμμάτων μαθαίνει κανείς τα βασικά. Να διαβάσει από Χριστιανικά- από βιβλία θεολογικά ως επί το πολύ, ενώ στα σχολεία των ελληνικών γραμμάτων η εκπαίδευση είναι υψηλότερη και διδάσκονται και βιβλία τα οποία οδηγούν τους μαθητές να μάθουν αρχαία ελληνικά και να μπουν στο συντακτικό, στη γραμματική. Αυτά είναι - αρχίζουν να παρουσιάζονται αρκετά διαδεδομένα στο 17ο αιώνα, παραλλήλως συνεχίζουν και όσα είπαμε στο 16ο αιώνα. Στο δε προς το τέλος του 17ου αιώνα μετά το 1680, στην περιοχή της Βλαχίας και της Μολδαβίας, οι οποίες είναι περιοχές που ανήκουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 16ο αιώνα, αλλά είναι αυτόνομες περιοχές, δηλαδή οι Οθωμανοί παίρνουν από αυτές τις περιοχές φόρους, διαθέτουν φρουρές σε διάφορα σημεία, αλλά η εσωτερική διοίκηση αυτών των περιοχών γίνεται από ντόπιους ηγεμόνες και είναι μια περιοχή στην οποία γρήγορα είχαν μετακινηθεί μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, σπουδαίες ελληνικές οικογένειες. Κατακουζηνοί κ.λ.π., και εγκαταστάθηκαν και με το κύλισμα των αιώνων εγκαταστάθησαν κι άλλοι Έλληνες, κι άλλοι Έλληνες και επειδή αυτή η περιοχή ακουμπά στη Μαύρη Θάλασσα και είναι στο ρου του Δουνάβεως. Σταδιακά η Βλαχία και η Μολδαβία απέκτησε πάρα πολλούς Έλληνες κατοίκους. Σας θυμίζω ότι η ελληνική επανάσταση το 1821 ξεκίνησε στη Βλαχία και στη Μολδαβία. Ακριβώς λόγω των πάρα πολλών Ελλήνων που κατοικούσαν εκεί σε διάφορα σημεία, ενδιαφέροντος εμπορικού, λιμάνια κ.λ.π., και γιατί μετά- από τις αρχές του 18ου αιώνα, μετά το 1709, οι διοικητές της Βλαχίας και της Μολδαβίας είναι Φαναριώτες. Σαν αυτούς που είπαμε σε προηγούμενη ενότητα. Αν θυμάστε στην προηγούμενή μας ενότητα μλήσαμε για το Δραγομάνο του στόλου που προέρχονταν από τους Φαναριώτες της Κωνσταντινουπόλεως. Οι ηγεμόνες της Βλαχίας και της Μολδαβίας από τις αρχές του 18ου αιώνα είναι Φαναριώτες και επομένως η παρουσία εδώ είναι σημαντική. Στο τέλος του 17ου αιώνα δημιουργούνται στο Βουκουρέστι και στο Ιάσιο σπουδαιότατα σχολεία ελληνικά, επιπέδου σχολεία ελληνικά, με πρωτοβουλία απογόνων των Βυζαντινών οικογενειών που υπάρχουν εκεί και έτσι σταδιακά δημιουργούνται οι περίφημες

ακαδημίες του Βουκουρεστίου και του Ιασίου, που ήταν για μεγάλο διάστημα τα σπουδαιότερα σχολεία, ελληνικά σχολεία στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Με την είσοδο στο 18ο αιώνα, το διαβάσαμε πριν, τα στοιχεία που είπαμε στην αρχή, η αύξηση των ελληνικών σχολείων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία του αριθμού, είναι θεαματική. Όπως και η αύξηση του αριθμού των σχολείων υψηλού επιπέδου. Διότι στο 18ο αιώνα παραμένει ως φαίνεται γεγονός, το γεγονός, ότι στα χωριά τα σχολεία, στα πάρα πολλά χωριά που υπάρχουν σε όλη Βαλκανική, τα σχολεία παραμένουν στοιχειώδη. Ο δάσκαλος συνήθως είναι ο ιερέας του χωριού, ή κάποιος στο χωριό που τυχαίνει να ξέρει γράμματα και γίνεται, με το μόνο βιβλίο που συνήθως υπάρχει στο χωριό, το Ευαγγέλιο, τον Οκτώηχο, κ.λ.π., και εκεί τα παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν να γίνονται αλφάβητα και ότι άλλο μπορεί να τους προσφέρει ο άνθρωπος που τους διδάσκει, που όπως είπαμε κατά κανόνα είναι ιερέας. Πολλοί άνθρωποι ήταν απλοί και οι ιερείς δεν ξέραν πολλά γράμματα. Αυτά είναι τα περισσότερα σχολεία αυτού του επιπέδου. Αυτό δεν υπάρχει αμφιβολία. Όμως υπάρχουν πια στο 18ο αιώνα και ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, πολύ σημαντικά σχολεία που πια δε διδάσκουν απλώς μία αλφαβητοσύνη και μία πρώτη εισαγωγή στη γλώσσα κ.λ.π., αλλά στο 18ο αιώνα και τα βιβλία τα οποία διδάσκονται και οι δάσκαλοι οι οποίοι διδάσκουν είναι ανωτέρου επιπέδου και το curriculum των σχολείων εξελίσσεται προς το τέλος του 18ου αιώνα στα πολύ καλά ελληνικά σχολεία, τα οποία βρίσκονται όπως είπαμε σε διάφορα σημεία, Ιάσιο, Βουκουρέστι, Κωνσταντινούπολη, Χίος, Αιβαλί, το Αιβαλί, Κυδωνίες, στη Σμύρνη βρίσκονται οι Κυδωνίες, εδώ, στη Σμύρνη, στη Δημητσάνα της Πελοποννήσου, στην Αθήνα, θαυμάσια σχολεία, στην Πάτμο, στη Σίφνο, στις Μηλιές του Πηλίου, στη Ζαγορά του Πηλίου, στον Τύρναβο της Θεσσαλίας, την Αγιά της Θεσσαλίας, στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας. Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, στα Αμπελάκια διδάσκεται Όμηρος και ο κωμικός της αρχαιότητας, Αριστοφάνης, και διδάσκουν στα σχολεία των Αμπελακίων πάρα πολύ σπουδαίοι λόγιοι. Στη Σιάτιστα, στην Κοζάνη, στην Καστοριά, στη Μοσχόπολη, στην Άρτα, στα Γιάννενα, έχουμε εξαιρετικά ελληνικά σχολεία. Και επίσης το 18ο αιώνα λειτουργεί και η Αθωνιάδα σχολή, στον Άθω., η οποία είχε για μια περίοδο σημαντική άνοδο. Απ' όλες αυτές τις περιοχές πρέπει να τονίσουμε τη σημασία των σχολείων των Ιωαννίνων. Τα σχολεία των Ιωαννίνων δημιουργούνται από δωρεές πλουσίων ξενιτεμένων ανδρών της περιοχής, τον Μπαρούτσι, Ζώη Καπλάνη κ.λ.π., τα οποία θεωρούνται από τα πρώτα σχολεία, ελληνικά σχολεία της Οθωμανικής, τα σημαντικότερα σχολεία της και έπαιξαν ρόλο τα σχολεία των Ιωαννίνων, διότι στα Γιάννενα έρχονται να σπουδάσουν, στην Κοζάνη, στο Μέτσοβο, στη Σιάτιστα, τα σχολεία τα ελληνικά, βλαχόφωνοι πληθυσμοί, αλβανόφωνοι πληθυσμοί, βουλγαρόφωνοι πληθυσμοί και συμβαίνει το φαινόμενο για τα οποίο μετά ο Παΐσιος εκδηλώνει την τεράστια ανησυχία του. Να εξελληνίζονται Βούλγαροι λόγο της ελληνικής τους παιδείας, να εξελληνίζονται Αλβανοί λόγο της ελληνικής τους παιδείας, να εξελληνίζονται νοτιοσλάβοι λόγο της ελληνικής τους παιδείας. Σε αυτά λοιπόν τα σχολεία έχουμε υψηλού επιπέδου διδασκαλία, σε κάποια από αυτά διδάσκεται και χημεία, διδάσκεται και φυσική, γίνονται και πειράματα. Αυτά βέβαια στο τέλος του 18ου αρχές του 19ου, τα πειράματα και αυτές οι πρωτοτυπίες. Αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι στα περισσότερα σημεία η εκπαίδευση είναι απλή. Είτε σχολεία των κοινών γραμμάτων, είτε σχολεία των ελληνικών γραμμάτων, στις

κωμοπόλεις και σε πόλεις, που είναι υψηλότερου επιπέδου βεβαίως από των κοινών γραμμάτων αλλά δεν είναι πραγματικά δυναμικά, πρωτοπόρα σχολεία, όπως έχουμε στις περιοχές στις οποίες σας ανέφερα.

V 6.4.2 Η παραγωγή των ελληνικών βιβλίων. (10')

Έτσι λοιπόν όπως λέγαμε και στην προηγούμενή μας ενότητα ο 18ος αιώνας είναι σημαντική τομή, είναι αιώνας τομής, διότι πλέον όλα τα σφυριά χτυπούν στο αμόνι. Έχει γίνει κατανοητή η ανάγκη της ανάπτυξης της ελληνικής παιδείας και βάζουν πλάτη σε αυτή την διαδικασία οι κοινότητες που χρηματοδοτούν, δασκάλους χτίζουν σχολεία. Οι ξενιτεμένοι επιτυχημένοι έμποροι που στέλνουν χρήματα, αυτό συμβαίνει στην Αθήνα, τα σχολεία των Αθηνών τα συντηρούν, πλούσιοι έμποροι των Αθηνών. Τα περίφημα σχολεία των Ιωαννίνων το ίδιο. Στα- πλάτη βάζουν τα ρουφέτια, τα εσνάφια. Ο Μανωλάκης ο Καστοριανός που σας ανέφερα σε προηγούμενη ενότητα βρίσκει τρόπους, χίλιους τρόπους να χρηματοδοτήσει τα σχολεία και μάλιστα σε προηγούμενους, σε προηγούμενο αιώνα. Τα ρουφέτια, τα εσνάφια στον 18ο αιώνα δημιουργούν τα πρώτα σχολεία μουσικής, ωδεία, ελληνικά ωδεία, στην Κωνσταντινούπολη. Χρηματοδοτούν την έκδοση βιβλίων. Το κλίμα δηλαδή βελτιώνεται κατά πολύ στα μεγάλα αστικά κέντρα, για να το λέμε αυτό, στις πολύ σημαντικές πόλεις, όμως κάνουν τη μεγάλη διαφορά, και βέβαια αυξάνεται στο 18ο αιώνα κατά πολύ η κυκλοφορία ελληνικών βιβλίων. Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό, ότι ο μεγάλος Έλληνας ιστορικός Φίλιππος Ηλιού, ο οποίος μελέτησε την ιστορία του ελληνικού βιβλίου στην περίοδο της τουρκοκρατίας, έχει καταμετρήσει περίπου πέντε χιλιάδες τίτλων ελληνικών βιβλίων, που τυπώθηκαν στα τυπογραφία της Βενετίας, της Βιέννης και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών βιβλίων τυπώνονταν ιστορικά στην Ιταλία και εκτός Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά έμπαιναν ως εμπόρευμα μες την Οθωμανική Αυτοκρατορία και διαδίδονταν. Στη διάρκεια λοιπόν της τουρκοκρατίας, τυπώθηκαν περί τα πέντε χιλιάδες βιβλία, τίτλοι βιβλίων, εκ των οποίων στους πρώτους αιώνες η πλειοψηφία είναι εκκλησιαστικά, θεολογικά, αλλά προς τον, όσο πλησιάζουμε στο 18ο αιώνα, τόσο μειώνονται τα θεολογικά και τα κοσμικά αρχίζουν και παίρνουν την πλειοψηφία της παραγωγής, της βιβλιογραφικής παραγωγής. Τώρα, θα πρέπει πριν προχωρήσουμε σε μερικά άλλα στοιχεία, να τονίσουμε και κάτι άλλο. Μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως τον αιώνα που δεν, περίπου, μεταξύ δηλαδή 1450 και του 1550 που είναι ένας αιώνας για τον οποίο δεν έχουμε στοιχεία δράσεως, παρά μόνο μεμονωμένων δασκάλων, δεν ξέρουμε πολλά για το τι συνέβαινε στην παιδεία εκείνης της εποχής, κατά πάσα πιθανότητα δε συνέβαινε τίποτα σπουδαίο. Συνέβαιναν σπουδαία πράγματα για την ελληνική παιδεία στην Ιταλία, διότι καθώς έφυγαν οι σπουδαίοι ή και λιγότερο σπουδαίοι Έλληνες λόγιοι της τελευταίας Βυζαντινής περιόδου, λόγιοι, βαθείς γνώστες της ελληνικής παιδείας. Φεύγουν και διαφεύγουν στην Ιταλία. Εκεί είναι σε θέση να διδάξουν σε υψηλό επίπεδο την ελληνική γλώσσα και σταδιακά οι Πάπες καταλαβαίνουν την ανάγκη ίδρυσης ελληνικών σχολείων και έτσι δημιουργούνται στη Ρώμη, το collegio Greco της Ρώμης. Δημιουργούνται ελληνικά σχολεία στην Φλωρεντία,

στη Βενετία κ.λ.π., τα οποία και παρέχουν υψηλού επιπέδου ελληνική μόρφωση. Και έχει ενδιαφέρον ότι αρκετοί απ' τους λογίους μας της τουρκοκρατίας του 16ου και 17ου αιώνα και στελέχη της εκκλησίας, της Ορθοδόξου εκκλησίας στην Οθωμανική αυτοκρατορία, έχουν σπουδάσει στα σχολεία τα ελληνικά που δημιούργησε η Καθολική εκκλησία στην Ιταλία. Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον στοιχείο. Τώρα όπως είπαμε και στην έναρξη αυτής της ενότητας, ρόλο στα πράγματα έπαιξε και η επαφή των Ελλήνων ως μεταναστών, με τις προχωρημένες δυτικές κοινωνίες, οι οποίες, όσο περνούσαν οι αιώνες τόσο περισσότερο προόδευαν στις γνώσεις, στον πολιτισμό, στα γράμματα στην οικονομία, στις τέχνες, στις επιστήμες, στη διπλωματική, σε όλα τα επίπεδα, στη διπλωματία σε όλα τα επίπεδα και επομένως οι Έλληνες κοντά τους, ως πάροικοι, ως εμπορεύομενοι αρχίζουν και εκείνοι και εισπράττουν, όλο και περισσότερο από τα στοιχεία αυτής της προχωρημένης περιοχής του κόσμου. Έτσι εκτός Οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι Έλληνες προβληματίζονται, μαθαίνουν, τυπώνουν βιβλία, προχωρούν τα βιβλία τους σε άλλα επίπεδα, όχι μόνο θεολογικές συζητήσεις ή φιλοσοφικές, όχι μόνο φιλολογικές, αλλά και φυσική και χημεία και πρακτικές και θετικές επιστήμες. Ο Ιωάννης Πρίνγκος ήταν ένας απλός άνθρωπος, από την περιοχή του Πηλίου, από τη Θεσσαλία. Με τη μεγάλη ροή των εμπορών που πήγαιναν και φόρτωναν μουλάρια και ερχόταν προς την κεντρική Ευρώπη στο 18ο αιώνα, έφυγε και αυτός από την πατρίδα του. Έγινε επιτυχημένος έμπορος, ο άνθρωπος ήταν ολιγομαθής, δεν είχε πάει, παρά λίγα γράμματα είχε μάθει στο σχολείο, αλλά είχε μάθει στη ζωή πολλά και ήταν άξιος άνθρωπος και πίστεψε στη μόρφωση. Ο Ιωάννης Πρίνγκος χρηματοδοτούσε στην πατρίδα του στο Πήλιο, σχολεία, έστελνε βιβλία, πίστεψε στην εκπαίδευση. Αυτοί ήταν οι άνθρωποι που κάναν τις διαφορές. Αυτός έζησε για μια περίοδο μακρά στην Ολλανδία, γιατί έδρασε εκεί. Και κοιτάξτε να δείτε πως η επαφή με τον άλλο κόσμο και μάλιστα που είναι πιο προχωρημένος σε κάνει να προβληματίζεσαι. Ακούστε πόσο γλυκά περιγράφει κάποιες του παρατηρήσεις από την Ολλανδία στην οποία ζει. Είδε πρώτη φορά να κλαδεύουν δέντρα και να φυτεύουν τα δέντρα σε σειρά.

«Εδώ που κατά τη συνήθειο που γίναται κάθε χρόνο αρχίζουν να σιάζουν τα δέντρα. Όσα είναι παλιά τα βγάζουν και βάζουν νέα. Κι όσα είναι στραβά τα σιάζουν και κόβουν τα ξεράδια και γράφουν στίχους σ' αυτά. Και τα φυτεύουν αραδιασμένα με τη στάθμη να είναι ίσια. Αραδιασμένα με γαϊτάνι και ισότιμα στο ύψος και φαριά ωςάν φτερούγες, (όπως γίνονται σήμερα οι καλλιέργειες. Για κείνον τότε στο 18ο αιώνα να βλέπει αυτό το πράμα ήταν πρωτόγνωρο δεν το είχε φανταστεί ότι μπορεί να γίνεται κάτι)

και πολύ έξοδο κάνουν σε τούτο. Και εις τες χώρες και εις τες εξοχές, να είναι με τάξη. (Να είναι με τάξη, φτιαγμένα με τάξη, με νοικοκυροσύνη)

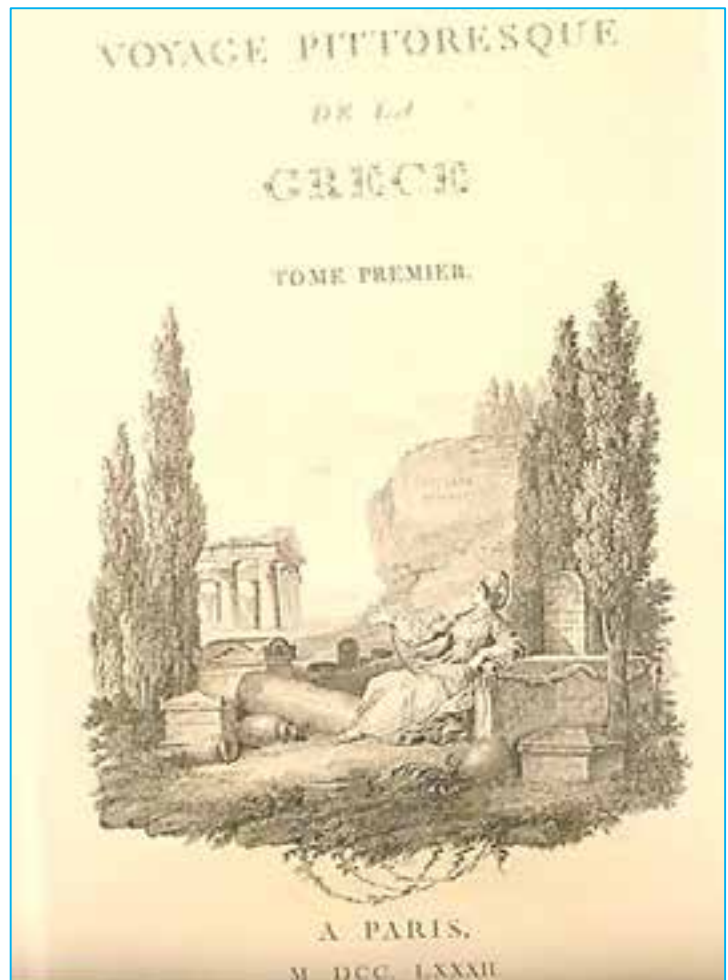
Και είναι όμορφα το καλοκαίρι, για ομορφιά. Σε όλους τους δρόμους και στη χώρα, εννοεί πόλη όταν λέει χώρα, και στους δρόμους, τα επιμελούνται πλερωμένοι εργάται. Με όλες αυτές τις ομορφιές ότι αξίζει ένα άγριο και αδιόρθωτο δάσος όπου κελαδούνε το Μάη τα αηδόνια, δε αξίζουν όλες οι ευταξίες αυτουνόνε.

(Αυτός προέρχεται από το Πήλιο με τη μαγική φύση και λέει, κοίταξε εδώ, ετούτοι οι καφεροί για να έχουν φύση, όλη την ώρα ασχολούνται μ' αυτό και το βάζουν σε τάξη) και καταλήγει:

Να έκαναν αυτή την επιμέλεια που κάνουν οι Ολλανδέζοι στην Ελλάδα οι Ρωμαίοι, ήθελε είναι περιβόλια εξαίσια, ότι ο τόπος και το κλίμα του τόπου δίδει χέρι (είναι θαυμαστής της πατρίδας του, του Πηλίου, λέει το Πήλιο... βάζεις κάτι και ... άμα εμείς είχαμε την προκοπή των Ολλανδών θα είχαμε γίνει καταπληκτικοί) ότι λοιπόν το κλίμα του τόπου δίδει χέρι, η ισομετρία της ζέστης και του κρύου, το κλίμα μας εκεί είναι καταπληκτικό. Εκείνα που έχουν οι Ρωμαίοι δια τίποτα, στα βουνά και στα δάση ετούτοι εδώ (οι Ολλανδοί) τα έχουν μέσα σε γλάστρες και σε σπίτια με φωτιά. Πρώτη φορά είδε θερμοκήπια στη ζωή του ο Πρίνγκος και έμεινε με το στόμα ανοιχτό. Δια να μην παγώσουν το χειμώνα. Είναι χαρακτηριστικό κείμενο, βλέπεις μια άλλη κοινωνία, αλλάζει η οπτική σου.

Υ 6.4.3 Βιβλία εμπορικά, βιβλία θρησκευτικά, βιβλία διδακτικά. (9')

Την περίοδο αυτή, ρόλο παίζουν επίσης στην κινητοποίηση των σκέψεων, την ανακάλυψη του εαυτού των Ελλήνων μέσα στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας και το γεγονός ότι αυξάνεται ο αριθμός των Γάλλων, των Άγγλων, των Ολλανδών περιηγητών που επισκέπτονται τις αρχαιότητες, γράφουν βιβλία για την Ελλάδα, σχεδιάζουν τις αρχαιότητες, οι άνθρωποι βλέπουν ξαφνικά ότι αυτοί οι σπουδαίοι ευρωπαίοι έρχονται εδώ, κοιτούνε άρα είναι σημαντικά πράγματα, αυτά τα' χαν κάνει κάποιοι αρχαίοι Έλληνες, δηλαδή είμαστε σπουδαίοι. (0:44, εικόνα) εδώ σας δείχνω ένα από τα σημαντικά βιβλία αυτής της κατηγορίας, που δημιουργήθηκε από Γάλλο διπλωμάτη τον Σουαζέλ Γκουφιέ, αυτός περιηγήθηκε την Ελλάδα και συνέγραψε αυτό το βιβλίο «VOYAGE PITTORESQUE DE LA GRECE». Αυτά τα βιβλία τα μαθαίνουν οι ξένοι, οι Έλληνες και στο εξωτερικό που βρίσκονται, διαδίδονται, μαθαίνουν, διαβάζουν. Αρχίζει να υπάρχει μια κινητοποίηση σε πολλά επίπεδα και μέσα απ' αυτήν τη

Εικόνα 83

Ένα από τα σημαντικά βιβλία αυτής της κατηγορίας, που δημιουργήθηκε από γάλλο διπλωμάτη τον Σουαζέλ Γκουφιέ, αυτός περιηγήθηκε την Ελλάδα και συνέγραψε αυτό το βιβλίο «VOYAGE PITTORESQUE DE LA GRECE». Αυτά τα βιβλία τα μαθαίνουν οι ξένοι, οι Έλληνες και στο εξωτερικό που βρίσκονται, διαδίδονται, μαθαίνουν, διαβάζουν.

διαδικασία ετοιμάζεται και η συνειδητοποίηση της ελληνικής πλευράς, των Ελλήνων, ότι εμείς είμαστε ένας λαός, έχουμε χαρακτηριστικά ξεχωριστά, είμαστε αυτοί κι αυτοί, και δεν είμαστε κάτι ασήμαντο γιατί έχουμε σπουδαίους προγόνους. Όλο αυτό, όλη αυτή η άνοδος του 18ου αιώνα και η αυτοσυνειδησία που αρχίζει να υπάρχει και η αυτοεκτίμηση που αρχίζει να δημιουργείται, είναι εκείνο που ετοιμάζει τον 19ο αιώνα που είναι και ο αιώνας της ανάπτυξης, των εθνικισμών στην Ευρώπη και του ελληνικού εθνικισμού. Στο μεταξύ οι ξενιτεμένοι Έλληνες του παροικιακού ελληνισμού εκδίδουν εξαιρετικά ενδιαφέροντα βιβλία διαφόρων τύπων. Εδώ σας δείχνω τον Ερμή τον Κερδώο που εκδόθηκε στη Βενετία, εν Βενετία, στο περίφημο ελληνικό τυπογραφείο του Νικολάου Γλυκέος, ο Νικόλαος Γλυκός ο εξ Ιωαννίνων. Στο τυπογραφείο λοιπόν του Νικολάου Γλυκέος το 1815 τυπώνεται Ερμής ο Κερδώος ήτοι Εμπορική Εγκυκλοπαίδεια συγγραφέισα παρά Νικολάου Παπαδοπούλου δια προτροπής και δαπάνης του εκ Κωνσταντινουπόλει τιμίου και φιλογενούς εμπορικού συστήματος». -είναι το σύστημα των εμπόρων, η συντεχνία των εμπόρων- «των Ελλήνων μεγαλεμπόρων προς χρήσιν και ωφέλειαν αυτών» δηλαδή των εμπορευομένων «και των απανταχού ομογενών». Εδώ έχουμε μια εμπορική εγκυκλοπαίδεια, συγκεντρώνει ο Παπαδόπουλος από δυτικοευρωπαϊκά παρόμοια πονήματα κείμενα και πληροφορίες που μπορούν να κάνουν έναν έμπορο, ακόμη καλύτερο έμπορο. Αυτό που σας δείχνω εδώ είναι βιβλία τα οποία χρησιμοποιούνταν στα σχολεία, τα κοινών γραμμάτων και των ελληνικών γραμμάτων, ο ΟΚΤΩΗΧΟΣ που χρησιμοποιούνταν στα κοινών γραμμάτων, αυτά τα απλά μικρά σχολεία που υπήρχαν παντού, η ΧΡΗΣΙΜΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ Ενέτιησι, κι αυτή έχει τυπωθεί στη Βενετία και αυτό (Οκτώηχος) έχει τυπωθεί στη Βενετία στο τυπογραφείο του Δημητρίου Θεοδοσίου πάλι εξ Ιωαννίνων το 1777, 18ος αιώνας. Στη Βιέννη τυπώνονται πρωτοπόρες... γίνονται πρωτοπόρες εκδοτικές προσπάθειες, που διαχέονται, δεν διαβάζονται μόνο από τους Έλληνες του εξωτερικού, αλλά έρχονται μέσα, στις ελληνικές περιοχές στην οθωμανική αυτοκρατορία, διαβάζονται, παίζουν ρόλο. Εκεί στη Βιέννη όπου είναι πια ο παροικιακός ελληνισμός το δεύτερο μισό

Εικόνα 84

1. εκδίδεται από τους Μαρκίδες Πούλιου, οι οποίοι προέρχονται από την περιοχή της Κοζάνης της Μακεδονίας, ζουν στη Βιέννη (4:47, σημ., συγκεκριμένα, από την περιοχή της Σιάτιστας) και εκδίδουν την πρώτη ελληνική εφημερίδα στη Βιέννη που ονομάζεται ΕΦΗΜΕΡΙΣ
2. στη Βιέννη ο Σιατιστινός Θωμάς Δημητρίου εκδίδει βιβλίο με τίτλο «Χειραγωγός έμπειρος της πραγματείας
3. Εκδίδεται επίσης ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ με πολιτικές ειδήσεις, εφημερίς πολιτική, φιλολογική και εμπορική, αυτό το φύλλο που έχω εδώ είναι του 1812.

του 18ου αιώνα πάρα πολύ σημαντικός, το 1790 εκδίδεται η «Εφημερίς», που είναι η πρώτη ελληνική εφημερίδα. Δεν είναι καθημερινή, όχι δεν είναι καθημερινή, εκδίδεται από τους Μαρκίδες Πούλιου, οι οποίοι προέρχονται από την περιοχή της Κοζάνης της Μακεδονίας, ζουν στη Βιέννη (4:47, σημ., συγκεκριμένα, από την περιοχή της Σιάτιστας) και εκδίδουν την πρώτη ελληνική εφημερίδα στη Βιέννη που ονομάζεται ΕΦΗΜΕΡΙΣ, εδώ έχουμε διαφορετικά πρωτόφυλλα αυτής της εφημερίδας. Στη Βιέννη επίσης του 18ου αιώνα εκδίδονται φιλολογικά περιοδικά. Το πιο σημαντικό φιλολογικό περιοδικό είναι ο Ερμής ο Λόγιος που εκδίδεται στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και διαρκεί για διάστημα, εν Βιέννη της Αούστριας, και είναι σοβαρό περιοδικό, πίσω απ' αυτό βρίσκεται ο Άνθιμος Γαζής, λόγιος της τουρκοκρατίας με βαθιά γνώση των πραγμάτων και οι ειδήσεις είναι σημαντικές. Εκδίδεται επίσης ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ με πολιτικές ειδήσεις, εφημερίς πολιτική, φιλολογική και εμπορική, αυτό το φύλλο που έχω εδώ είναι του 1812. Γενικά εκδίδονται βιβλία άλλου τύπου και εμπορικά. Έχει σημασία αυτό γιατί έμποροι, αυτοί κάνουν τη διαφορά και θέλουν να βελτιώσουν τη θέση τους. Το 18ο αιώνα στη Βιέννη ο Σιατιστινός Θωμάς Δημητρίου εκδίδει βιβλίο με τίτλο «Χειραγωγός έμπειρος της πραγματείας (πραγματεία, δηλαδή το να κάνει κανείς εμπόριο) ήτοι βιβλίον περιέχον όλους τους αναγκαίους λογαριασμούς της πραγματείας, ομού και τα ζυγία και πήχας όλης σχεδόν της Ευρώπης». Αυτές οι εκδόσεις είναι οδηγός για τους οικονομικά, ζωντανά δρώντας, ναυτικούς, εμπόρους, αυτούς οι οποίοι άλλαξαν και την κοινωνία πίσω στις πατρίδες τους. Επίσης εκδίδει το σκριτούρα δόπια δηλαδή πώς να κρατάς βιβλία εις διπλούν, που είναι σήμερα πρακτική απαραίτητη στο εμπόριο. Σκριτούρα δόπια ήτοι (δηλαδή) η τάξις τωνπραματευτάδικων καταστίχων. Αυτά για να έχουμε μια αίσθηση του τι παράγεται αυτήν την εποχή. Στην Βιέννη εκδίδεται μια άλλη εφημερίδα επίσης, Ειδήσεις δια τα ανατολικά μέρη, ελληνική εφημερίδα. Αυτή η «Εφημερίς, η εφημερίς που σας έδειξα πριν των Σιατιστινών αδελφών Μαρκιδών Πούλιου είτε είχε μεγάλη διάδοση και ένας Γάλλος περιηγητής ο οποίος παρετήρησε πως οι Έλληνες διαβάζουν πάρα πολύ αυτήν την εφημερίδα γράφει και έχει ενδιαφέρον: «αν και όλως διόλου ασήμαντοι οι σημερινοί Έλληνες στην πολιτική πλάστιγγα της Ευρώπης (το λέει το 1790 αυτό, οι Έλληνες είναι υπήκοοι στην οθωμανική αυτοκρατορία) μόλα ταύτα δεν υπάρχει κανένα άλλο έθνος που να ασχολείται περισσότερο και να παρακολουθεί με περισσότερη ανησυχία όσα συμβαίνουν». Παρακολουθεί τους

Εικόνα 85

1. Στο τυπογραφείο λουπόν του Νικολάου Γλυκέος το 1815 τυπώνεται Ερμής ο Κερδώς ήτοι Εμπορική Εγκυκλοπαίδεια συγγραφέισα παρά Νικολάου Παπαδοπούλου
2. ΧΡΗΣΙΜΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ

Έλληνες να είναι συνεχώς σε εγρήγορση. Τι συμβαίνει; Διάβασες; Έμαθες; Τι γίνεται; «Είναι υπερβολικά εύπιστοι και επινοητικοί στο να πλάθουν με τη φαντασία τους ειδήσεις. Οι συνομιλίες τους είναι σκέτη πολιτικολογία και η εφημερίδα που εκδίδεται στα ελληνικά στη Βιέννη είναι το μεγάλο τους μαντείο. Διαβάζεται άπληστα και αποτελεί την βάση των συζητήσεών τους». Στον 18ο αιώνα λοιπόν αν συγκεντρώσουμε τα όσα είπαμε και ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, η ελληνική κοινωνία, η τουρκοκρατούμενη ελληνική κοινωνία αλλά και η ελληνική κοινωνία που βρίσκεται εκτός οθωμανικής αυτοκρατορίας και συνδέεται με την τουρκοκρατούμενη, αλλάζει. Και αλλάζει μέσα από την οικονομική δράση, μέσα από την παιδεία, μέσα από την έκδοση βιβλίων, μέσα από την αλλαγή των οριζόντων και των αντιλήψεων. Όλα ετοιμάζουν για τις μεγάλες αλλαγές που θα ρθούν τον 19ο αιώνα.

V 6.4.4 Η εκκλησία, οι συντεχνίες, οι κοινότητες και η παιδεία

Μιλήσαμε στην προηγούμενη ενότητα για την παιδεία, είδαμε τις διάφορες φάσεις της εξέλιξής της – την ελληνική παιδεία φυσικά στην περίοδο της τουρκοκρατίας – το γεγονός ότι έβαλαν τον οβολό τους και την βοήθειά τους για να γίνει αυτό πολλοί φορείς του νέου ελληνισμού. Μεταξύ των οποίων βέβαια και η εκκλησία, η οποία σε μεγάλο βαθμό είχε πρωτοβουλίες, έστω και πρωτόλειες στις αρχές, τους πρώτους αιώνες και στη συνέχεια σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας. Ακόμη και αν οι συντεχνίες και οι έμποροι και οι κοινότητες πήραν πλέον τις πλέον αποφασιστικές πρωτοβουλίες, η εκκλησία ήταν πάντα εκεί να παροτρύνει και φυσικά στελέχη της εκκλησίας εκείνα εξ άλλου... ανάμεσα σε αυτά βρισκόνταν και πολλοί λόγιοι, αυτονόητο ήταν αυτό, απετέλεσαν τον κορμό των λογίων της τουρκοκρατίας και επομένως έχουμε πολλά να αναφέρουμε σ' αυτήν την πλευρά. Θα πρέπει να συμπληρώσουμε ότι την περίοδο αυτή εγκαινιάζεται μία μέθοδος διδακτική στο τέλος της τουρκοκρατίας, στο τέλος του 18ου κυρίως στις αρχές του 19ου αιώνα που θεωρούνταν πρωτοποριακή και υιοθετήθηκε από κάποια σχολεία φωτισμένα της εποχής. Η μέθοδος αυτή ονομαζόταν αλληλοδιδασκτική, διότι στηρίζονταν σε μία σύλληψη παιδαγωγική που προερχόταν από την Αγγλία. Σύμφωνα με αυτήν ο καλύτερος, ο μαθητής ο οποίος είχε κατανοήσει ένα πεδίο καλύτερα, το δίδασκε στους άλλους μαθητές. Με τον τρόπο αυτό και η τάξη ενεργοποιούνταν και γίνονταν οικονομία δυνάμεων από πλευράς του δασκάλου. Εκτός δε από αυτό είναι και η περίοδος, πάλι το τέλος του 18ου αρχές 19ου αιώνα, και φυσικά όλος ο 19ος που εγκαινιάζεται η ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου. Παρουσιάζονται παραστάσεις νεοελληνικού θεάτρου στην Οδησό, στο Ιάσιο, στο Βουκουρέστι και για πρώτη φορά στην νεοελληνική ιστορία παρουσιάζεται σε ελληνική μετάφραση γερμανικό θεατρικό έργο στα Αμπελάκια του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα Μιλώντας για την παιδεία, έχουμε κάνει έναν κύκλο σημαντικότατο των κεντρικών θεμάτων που στηρίζουν τον κόσμο του νέου ελληνισμού, αλλά αφήσαμε για τελευταίο τον πιο μεγάλο πυλώνα. Σκοπίμως, διότι σε όποιο θέμα και αν αναφερθήκαμε στις ενότητες που προηγήθηκαν δεν υπήρχε περίπτωση να μην

αναφερθούμε στην εκκλησία. Μα αναφερθήκαμε στην κοινότητα; Στις κοινότητες; Στην τοπική αυτοδιοίκηση; Η εκκλησία είχε τεράστιο ρόλο και λόγο. Οι ιερείς πολλές φορές διοικούσαν τις κοινότητες. Είχαν πολιτικές πρωτοβουλίες εκ των πραγμάτων, δίκαιαν, ήσαν γέροντες, συμπαρίσταντο στους γέροντες, έδιναν λύσεις στα τοπικά προβλήματα. Συζητήσαμε για τις συντεχνίες; Πάλι αναφέραμε την εκκλησία. Είχαν οι συντεχνίες ένα εσωτερικό ζήτημα που έμοιαζε να ναι οξύ και άλυτο; Απευθυνόταν στον μητροπολίτη και εκείνος με την αυστηρότητά του έθετε όρια στις συγκρούσεις. Συγκρούονταν δύο συντεχνίες μεταξύ τους; Ο μητροπολίτης λειτουργούσε, ο δεσπότης ο επίσκοπος, λειτουργούσε ως διαιτητής και το πράγμα έπαιρνε μία κατάληξη. Συζητήσαμε αν θυμάστε το έγγραφο για την εκλογή της δωδεκάδας στις Σέρρες του 16ου αιώνα, αναφέρεται ότι η εκλογή γίνεται μπροστά στον μητροπολιτικό ναό, ενώπιον όλων των ιερωμένων, όλων των βαθμίδων και βέβαια οι εκλεγέντες, απειλούνται αμέσως επί τόπου με αφορισμό, εάν δεν λειτουργούν σωστά και μάλιστα ο μητροπολίτης εκεί κάνει έναν πρόχειρο εικονικό αφορισμό, για να αναγκάσει τους συντεχνίτες που έχουν εκλεγεί να μην είναι άδικοι ούτε προς τον πλούσιο ούτε προς τον φτωχό.

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 7^Η

Περιεχόμενα Εβδομάδας 7

Εβδ.7: Συγκοινωνούντα πεδία: Εκκλησία (9 υποκεφάλαια, συνολικά 107')

7.1: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι δύσκολες πλευρές. (5 υποκεφάλαια, συνολικά 68')

V7.1.1 Οι Οθωμανοί και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. (16')

<https://www.youtube.com/watch?v=-ZQXwor8lwA>

V7.1.2 "Αλλαξοπατριαρχίες". (18')

<https://www.youtube.com/watch?v=mqkXZfyY1lg>

V7.1.3 Δύσκολες πλευρές της λειτουργίας του Πατριαρχείου. (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=7beLHnyy-J0>

V7.1.4 Οι σουλτάνοι ως διαμεσολαβητές σε εκκλησιαστικά θέματα. (6')

https://www.youtube.com/watch?v=8DdV0_TCU-c

V7.1.5 "Ζητεία". "Συγχωροχάρτια". (16')

<https://www.youtube.com/watch?v=RmofEKgTspl>

7.2: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι προκλήσεις του 18ου και του 19ου αιώνα.

(4 υποκεφάλαια, συνολικά 39')

V7.2.1 Οι προκλήσεις του 18ου αιώνα και η Εκκλησία: η άνοδος της Ρωσίας. (6')

<https://www.youtube.com/watch?v=vFMGY4quCY>

V7.2.2 Οι προκλήσεις του 18ου αιώνα και η Εκκλησία: ο δυτικός Διαφωτισμός. (15')

<https://www.youtube.com/watch?v=IX031Kr8ER4>

V7.2.3 Ο "αναβαπτισμός". Το "κίνημα των Κολλυβάδων". (6')

<https://www.youtube.com/watch?v=a8xmV64-vE>

V7.2.4 Η εκκλησία: αντίσταση και υποταγή. (12')

https://www.youtube.com/watch?v=9wEdcJD3_Gg

Εβδ.7 : Συγκοινωνούντα πεδία: Εκκλησία (107')

(9 υποκεφάλαια, συνολικά 107')

7.1: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι δύσκολες πλευρές.

(5 υποκεφάλαια, συνολικά 68')

V 7.1.1 Οι Οθωμανοί και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. (16')

Η εκκλησία, λοιπόν, στην περίοδο της Τουρκοκρατίας είναι ο μεγαλύτερος πυλώνας για την ιστορία των Χριστιανών Ορθοδόξων και φυσικά των Ελλήνων εξ αυτών. Και είναι ακόμα σημαντικότερο για τους Έλληνες -το είπαμε και στην προηγούμενη ενότητα- διότι τα πατριαρχεία, και τα τέσσερα πατριαρχεία της Ανατολής είναι ελληνόφωνα όλους αυτούς τους αιώνες, ό,τι κι αν παράγουν είναι στην ελληνική γλώσσα, έγγραφα που παράγονται, βιβλία που τυπώνονται είναι στην ελληνική γλώσσα. Τώρα, θα πρέπει να γυρίσουμε πίσω, στις αρχές των πραγμάτων, να θυμίσουμε πως οι Σελτζούκοι Τούρκοι για διακόσια περίπου χρόνια διοίκησαν ένα μεγάλο τμήμα της Μικράς Ασίας μετά τη μάχη του Ματζικέρτ, μέχρι να διαλυθούν από τα χτυπήματα των Μογγόλων στο μέσο του 13ου αιώνα, και στη διάρκεια αυτών των αιώνων δεν έκλεισαν επισκοπές και μητροπόλεις, συνέχισε να λειτουργεί η Ορθόδοξη πίστη. Το ίδιο συνέβη και με τους Οθωμανούς, όμως, εδώ πρέπει να πούμε, ότι, ενώ οι Οθωμανοί, όπως και οι Άραβες δεν έκλεισαν μητροπόλεις, δεν κατήγγησαν το ιερατείο, αυτό εξάλλου ζητά και η Σαρία, εκ των πραγμάτων στις Μουσουλμανικές περιοχές, στις οποίες η πολιτική δύναμη, η κυρίαρχη δύναμη ήταν το Ισλάμ τόσο στον Αραβικό κόσμο όσο και στο Μουσουλμανικό τουρκικό κόσμο της περιοχής μας που μας αφορά, σταδιακά, ιδιαίτερα στη Μικρά Ασία έκλεισαν πολλές μητροπόλεις και επισκοπές. Όχι από τους Οθωμανούς, όμως, αλλά από την εξέλιξη των πραγμάτων. Διότι, καθώς ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων μετακινήθηκε Χριστιανών ορθοδόξων από τη Χριστιανοσύνη στο Ισλάμ σταδιακά σε πολλές περιοχές ο αριθμός των πιστών γίνεται τόσο μικρός, που αναγκαστικά κλείνουν επισκοπές και μητροπόλεις. Αυτό το φαινόμενο της μείωσης του αριθμού των πιστών και φυσικά των αντιστοίχων μητροπόλεων στη Βαλκανική σε όλους τους αιώνες της Τουρκοκρατίας είναι κατά πολύ μικρότερο από εκείνο της Μικράς Ασίας και τούτο, διότι η Βαλκανική είχε μικρότερα ποσοστά αλλαγής θρησκευόμενου σε σχέση με τη Μικρά Ασία. Σας θυμίζω ότι ιστορικά ο 1 στους 4 στη Βαλκανική παρουσιάζεται Μουσουλμάνος. Η σαφής πλειοψηφία του πληθυσμού στη Βαλκανική παρέμεινε μέχρι τέλους Χριστιανική Ορθόδοξη. Όταν ήρθαν οι Οθωμανοί στα πράγματα κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη τότε, έχοντας, πλέον, στη δικαιοδοσία τους την πιο σημαντική πόλη για την Χριστιανική Ορθόδοξη πίστη, στην οποία έδρευε για αιώνες το πιο σημαντικό, έγκυρο και σεβάσμιο Πατριαρχείο της Ανατολής, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ο Μωάμεθ ο Πορθητής είχε συναίσθηση της πρόκλησης, της πολιτικής πρόκλησης που ήταν μπροστά του μια και όταν τη στιγμή που παίρνει στα χέρια του τη Βασιλεύουσα γνωρίζει πολύ καλά ότι η Αυτοκρατορία την οποία διοικεί διαθέτει μεν αρκετούς Μουσουλμάνους κατοίκους

όμως συνολικά στην Αυτοκρατορία του εκεί στο 15^ο αιώνα η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και μάλιστα στο σκέλος το ευρωπαϊκό, το οποίο έχουν πλέον οι Οθωμανοί καταλάβει σε μεγάλο βαθμό και προχωρούν οι κάτοικοι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι με κάποια σημεία Καθολικισμού και κάποιων Χριστιανικών αιρέσεων. Είναι Χριστιανοί. Αυτό του δίνει μια εγρήγορση σε σχέση με τις πολιτικές αποφάσεις τις οποίες θα πάρεις. Οι Οθωμανοί ήδη πριν από το Μωάμεθ τον Πορθητή έχοντας καταλάβει τη Βουλγαρία κατήργησαν το Πατριαρχείο των Βουλγάρων μέσα στους αιώνες, ενόσω οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι ενισχύονταν στο 13^ο ...12^ο, 13^ο, 14^ο καλύπτονταν στα θρησκευτικά τους ζητήματα πλέον από δικούς τους Πατριάρχες. Έτσι υπήρχε ο Πατριάρχης των Σέρβων, ο Πατριάρχης των Βουλγάρων η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατήργησε το πατριαρχείο των Βουλγάρων και όταν κατελήφθη η πρωτεύουσα, δηλαδή η Κωνσταντινούπολη, σας θυμίσω ότι το Πατριαρχείο υπήρχε, αλλά δεν είχε πατριάρχη, διότι από το 1450 ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ο Γ' δε βρισκόταν εντός των Βυζαντινών συνόρων με δικιά του θέληση [σημείωση βίντεο: εν τω μεταξύ ορίσθηκε αντικαταστάτης του ο Αθανάσιος ο Β'] με δικιά του θέληση. Έτσι, ο Μωάμεθ ο Πορθητής είχε ένα μεγάλο στόχο, άμεσο: να καλυφθεί η θέση του Πατριάρχη στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Δεύτερον να καταργηθεί και το πατριαρχείο των Σέρβων προκειμένου να... όλοι οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι της Βαλκανικής να εξαρτώνται διοικητικά από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Αυτός ήταν μεγάλος στόχος των Οθωμανών διοικητικός στόχος, διότι ο αυτοκράτορας, ο σουλτάνος, οι σουλτάνοι επιθυμούσαν, καθώς οι ίδιοι, η διοίκησή τους έχει έδρα στην Κωνσταντινούπολη, δίπλα τους να βρίσκεται και η κεφαλή των υπολοίπων millet της αυτοκρατορίας και βεβαίως και του Χριστιανικού Ορθόδοξου millet, που ήταν το πιο σημαντικό, ούτως ώστε να επιλύονται πολιτικά και διοικητικά ζητήματα ευκολότερα. Εξ αυτού από άποψη διοικητικοί οι Οθωμανοί ενίσχυσαν τη δύναμη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καταργώντας, όπως είπαμε τα δύο άλλα πατριαρχεία, και υποτάσσοντας τη διοίκηση των σλάβων στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και στην πραγματικότητα, στο κύλισμα των αιώνων ενίσχυσαν τόσο πολύ την αποφασιστική πολιτική θέση, διοικητική θέση εντός της ορθοδοξίας του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, που αδυνάτησαν, εκ των πραγμάτων, τη θέση των υπολοίπων 4 Χριστιανικών ορθοδόξων πατριαρχείων, δηλαδή του Πατριαρχείου Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας, τα οποία θυμίζω, ότι μετά το 1517 βρίσκονται όλα κάτω από τον διοικητικό και πολιτικό υπέρτερο έλεγχο των Οθωμανών. Έχοντας λοιπόν αυτή την πορεία μπροστά τους οι Σουλτάνοι και ιδιαίτερα ο Μωάμεθ ο Πορθητής κάνει την κίνηση του, ως προς το μεγάλο θέμα της κάλυψης της θέσης του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και βεβαίως, καθώς ήταν ένας οξυδερκής πολιτικός δε θα μπορούσε παρά να επιθυμεί την κάλυψη του θρόνου, του Πατριαρχικού θρόνου, από έναν ανθενωτικό. Θα ήταν τελείως κουτό εκ μέρους του, τελείως άστοχο εκ μέρους του, να επιθυμεί στο θρόνο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως έναν ενωτικό. Οι ενωτικοί για αιώνες είχαν αρνητικά αισθήματα για τους Οθωμανούς και θετικά αισθήματα για τους Καθολικούς και το δυτικό ευρωπαϊκό κόσμο, με τον οποίο ευελπιστούσαν ότι μπορούσαν να συνδυαστούν σε μια σταυροφορία πανχριστιανική εναντίον των Οθωμανών κ.λπ. Έτσι,

Εν τω μεταξύ, ορίσθηκε αντικαταστάτης του ο Αθανάσιος ο Β'

όταν έφτασε η στιγμή, μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως ο Μωάμεθ ο Β΄ στράφηκε στους βυζαντινούς συμβούλους του, τον Δημήτριο Απόκαυκο και το Θωμά Καταβολινό και πήρε τη συμβουλή τους σχετικά με το ποιο άτομο, ποιον ιερωμένο θα μπορούσε κανείς να επιλέξει για αυτή τη θέση. Οι βυζαντινοί σύμβουλοι τους του επέδειξαν το όνομα του Γεωργίου Σχολαρίου, Γεώργιος Σχολάριος, ο οποίος είναι γνωστός ως Γεννάδιος. Ο Γεώργιος Σχολάριος ήταν για δεκαετίες η κεφαλή των ανθενωτικών, και πρόκειτο για έναν λόγιο της εκκλησίας, έναν πολύ θερμό ομιλητή και δραστήριο στις απόψεις τους και ήταν ανθενωτικός, και επομένως ήταν αυτό που ήθελε ο σουλτάνος. Με δυσκολία εντοπίστηκε γιατί μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως η πόλη είχε καταστραφεί, χιλιάδες άνθρωποι είχαν σκοτωθεί και πολλοί πωληθεί ως δούλοι. Ήταν δύσκολο λοιπόν να εντοπίσεις κάποιον ανάμεσα στους ανθρώπους της πόλεως, κι αν είχαν επιζήσει. Τελικά εντοπίστηκε με δυσκολία ο Γεώργιος Σχολάριος ή Γεννάδιος, οδηγήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, συνομίλησε με τον Μωάμεθ τον Πορθητή, ο Μωάμεθ ο Πορθητής έκρινε ότι πρόκειται για σοβαρό και αξιόλογο άνθρωπο στην κατεύθυνση κίολας των δικών του πολιτικών σκέψεων και έτσι φρόντισε πλέον ως βασιλεύς, ως αυτοκράτορας να συγκληθεί Ιερά Σύνοδος και να εκλεγεί Πατριάρχης και βέβαια η Ιερά Σύνοδος εξέλεξε τον Γεώργιο Σχολάριο ή Γεννάδιο. Ο Γεώργιος Σχολάριος ή Γεννάδιος έλαβε τη θέση αυτή, δηλαδή, με τις πάγιες διαδικασίες ανάδειξης Πατριάρχου, γνωρίζουμε δε από πηγές της εποχής ότι ο Μωάμεθ τον υποδέχθηκε με τιμές και του επέδωσε ένα berat, η λέξη berat σημαίνει κείμενο προνομίων, που προέρχεται από το Σουλτάνο προς κάποιο άτομο. Είναι το γνωστό βεράτι, που έδωσε ο Μωάμεθ στον Γεώργιο Σχολάριο ως άτομο, ως πατριάρχη, στο οποίο, όπως μας λέει ο Σφραντζής, ο Μωάμεθ του είπε:

«Πατριάρχευε εν ευτυχία και έχε την φιλία ημών[την φιλιαν ημών, το η με ητα, τη φιλία μου δηλαδή]εν οis θέλεις [σε όσα ζητήματα επιθυμείς] έχων πάντα τα σα προνόμια, όπως και η προ σου Πατριάρχαι είχαν».

Άρα ο Μωάμεθ επιθυμεί να συνεχίσει ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως να έχει ακριβώς την ίδια θέση και δικαιοδοσίες και σεβασμό, όπως είχε στο παρελθόν. Ο Σφραντζής δε, μας λέει, επιπλέον ότι

«έδωκε ο Μωάμεθ και προστάγματα εγγράφως τω Πατριάρχει [στον Πατριάρχη δηλαδή] μετ'εξουσίας βασιλικής υπογεγραμμένης κάτωθεν [με την υπογραφή δηλαδή του ίδιου του Μωάμεθ]ίνα μηδείς αυτόν ενοχλήσει ή αντιτείνει [αλλά προσέξτε αυτήν την έκφραση]αλλά είναι αυτόν [να είναι αυτός, δηλαδή ο Σχολάριος] αναίτητον, αφορολόγητον και αδιάσειστον [να είναι αναίτητος, δηλαδή να μη δίνει εξήγηση για τις αποφάσεις που παίρνει σε σχετικά με την εκκλησία, αφορολόγητος, να μη πληρώνει φόρο και αδιάσειστος] παντός εναντίου [κανένας εχθρός να μην τον βγάλει από την θέση] και δόσεως ελεύθερος έσηται αυτός και οι μετ'αυτών Πατριάρχαι εις τον αιώνα ομοίως και πάντες οι υποτεταγμένοι αυτό αρχιερείς».

Αυτή η σπουδαία μνεία από την εποχή αυτή μας δείχνει το κλίμα της ανάδειξης στο θρόνο τους Γεωργίου Σχολαρίου και βέβαια καταλαβαίνουμε από τα σημεία, τα οποία διαβάσαμε, ότι ο Γεώργιος Σχολάριος, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως για τους Οθωμανούς είναι askeri. Διότι λέει ότι είναι αφορολόγητος ο Πατριάρχης και οι askeri, όπως είπαμε, ήταν αφορολόγητοι. Επομένως, εκ των πραγμάτων, ο Μωάμεθ ο Πορθητής, θεωρεί τον Πατριάρχη, υψηλόβαθμο στέλεχος της οθωμανικής διοίκησης.

V 7.1.2 “Αλλαξοπατριαρχίες” (18’)

Αναφερθήκαμε στο προηγούμενο λοιπόν μας θέμα για την ισχύ με την οποία θέλησε να περιβάλλει η Οθωμανική διοίκηση το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως το οποίο και επεδίωξαν να είναι το μοναδικό πατριαρχείο στα ευρωπαϊκά εδάφη για την κάλυψη των αναγκών των Χριστιανών Ορθοδόξων. Βέβαια ένας μεγάλος βεζίρης εκ γενιτσάρων (προερχομένων) προερχόμενος ο Μεχμέτ Σοκολί ο οποίος ήταν Σερβικής καταγωγής και προφανώς είχε στο νου του (την/την) την μακρινή του πατρίδα, ενήργησε με συμφωνία των σουλτάνων και ξαναδημιουργήθηκε το πατριαρχείο των Σέρβων το 1557 αλλά και πάλι έκλεισε το 1766 δηλαδή λειτούργησε ξανά για 200 περίπου χρόνια. Οι Σέρβοι και οι Σλάβοι γενικά καλύπτονταν εν μέρει σε κάποια ζητήματα από τις αρχιεπισκοπές τους στην Οχρίδα στο Πέτς αλλά ήταν διοικητικά στην διοίκηση του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Όταν ήρθαν τα πράγματα έτσι, με την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως και την ανάδειξη του Σχολαρίου, η Οθωμανική πλευρά έχει πλέον θεωρήσει ότι έχει λύσει το διοικητικό της ζήτημα σε σχέση με την αξιοποίηση του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ως κεντρικού διοικητικού μοχλού για την διοίκηση όλων των Χριστιανών Ορθοδόξων, μια και (μετά το χίλια) αμέσως μετά το 1453, το 1459 ο Μωάμεθ ο Πορθητής κλείνει το πατριαρχείο των Σέρβων, έτσι είχε καταργηθεί το πατριαρχείο των Βουλγάρων, καταργείται και των Σέρβων και μένει μόνο το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως για τους Οθωμανούς είναι όπως και όλες οι διοικήσεις των millet, αυτονοήτως επικεφαλής των θρησκευτικών ζητημάτων των millet τους, αλλά κατά κύριο λόγο είναι οι συνομιλητές τους για κάθε ζήτημα που αφορά την διοίκηση (των/των) των πιστών τους -και έχει μεγάλη σχέση -και σχετίζεται με τις πολιτικές κεντρικές αποφάσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτό μετέτρεψε το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως σε πραγματικά ένα προμαχώνα πλέον διοικητικής δύναμης, μεταξύ των Ορθοδόξων, αυξήθηκε η δύναμη, το ειδικό του βάρος και καθώς έχουν πλέον καταργηθεί τα άλλα δύο πατριαρχεία της Βαλκανικής, θα συμβούν διάφορες εξελίξεις οι οποίες δεν θα είναι τόσο θετικές θα έλεγε κανείς, θα είναι αρκετά ανησυχητικές. Και τούτο διότι μετατρεπομένου του πατριαρχείου σε μία ξεκάθαρα διοικητική πλευρά (της) ενός τμήματος της αυτοκρατορίας που πλέον δεν έχει τον αυτοκράτορά του. Στην περίοδο του Βυζαντίου το πατριαρχείο είχε δύναμη, φυσικά είχε δύναμη λειτουργούσε δίπλα και μαζί με τον αυτοκράτορα, υπήρχαν φορές που

συγκρούονταν οι πατριάρχες με τους αυτοκράτορες αλλά οι δύο πυλώνες διοίκησης και κεντρικής δύναμης και συνοχής της Βυζαντινής αυτοκρατορίας για αιώνες, ήταν το πατριαρχείο και ο αυτοκράτορας –που ο αυτοκράτορας ήταν και αυτός Χριστιανός Ορθόδοξος. Τώρα (με την) με τις εξελίξεις του 1453 και μεν το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως εξακολουθεί να υπάρχει και να ποιμαίνει τους Χριστιανούς Ορθοδόξους αλλά ο δεύτερος πυλώνας διοίκησης και ο πολύ μεγάλος πυλώνας διοίκησης της αυτοκρατορίας είναι αλλόθρησκος, επομένως οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι με ακόμη μεγαλύτερη απαντοχή στρέφουν τα βλέμματα για όλα τους τα ζητήματα στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και σε όλο το ιερατείο του βεβαίως. Διότι δεν είναι το πατριαρχείο μόνο, το Πατριαρχείο είναι επικεφαλής ενός τεραστίου δικτύου διοικητικού, παλαιού, δεν είναι καινούργιο είναι αιώνων τρόπος διοίκησης, δοκιμασμένος και πετυχημένος με τις Μητροπόλεις, με τις Επισκοπές, με τους δεσπότες με τους Ιερωμένους, στο μικρότερο τοπικό επίπεδο. Ακριβώς λόγω της αύξησης της δύναμης και του ειδικού βάρους του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εξαρχής στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως θα δημιουργηθούν φατρίες. Ομάδες δηλαδή Ιερωμένων οι οποίες προέρχονται από διάφορες πλευρές του Ορθοδόξου χώρου, άλλες (είναι) προέρχονται από την Βουλγαρική πλευρά, άλλες απ’ την Σερβική πλευρά, (άλλες) άλλες συνδέονται με σημαντικές Βυζαντινές οικογένειες που έχουν επιβιώσει (μέσα στην) μέσα στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες μεγάλες πόλεις κοντινές και καθώς είχαν παλαιά επί Βυζαντινή εποχής πολιτική δύναμη, τώρα βλέπουν ότι εάν θέλουν να συνεχίσουν να είναι σημαντικές στον Ορθόδοξο κόσμο πρέπει να συνδεθούν και με κάτι, κατά κάποιον τρόπο να διεισδύσουν στα πράγματα του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ομάδες Τραπεζουντίων αρχόντων, μετά την πτώση της Τραπεζούντος, στα χέρια των Οθωμανών και αυτοί καθώς ανήκουν στην δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και αυτοί οργανώνουν φατρίες για την διείσδυση τους μέσα στο Πατριαρχείο και ει δυνατόν τον επηρεασμό του πατριάρχη σε κατευθύνσεις λύσεων που θα τους αφορά. Οι μοναχοί του Αγίου Όρους που πάντοτε έχουν μία δικιά τους υπόσταση, αυτές λοιπόν οι ομάδες δεν είναι μια, δεν είναι δυο και είναι επιθετικές στην διεκδίκηση των δικών τους συμφερόντων, εξ αυτού δεν αργεί να παρουσιαστεί ένα φαινόμενο το οποίο θα γίνει ενδημικό του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως για αιώνες στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Στην πραγματικότητα θα πάψει να ισχύει στον 19 αιώνα, απ’ τον 15 αιώνα καθώς αυτές οι διαφορετικές ομάδες δημιουργούν εντάσεις μέσα στον κορμό των Χριστιανών Ορθοδόξων και οι αχαλίνωτες φιλοδοξίες κάποιων, θεωρούν ότι μπορούν να βρουν την πραγμάτωση τους εάν ανατρέψουν τον νυν πατριάρχη προκειμένου να τοποθετήσουν στη θέση τους τον πατριάρχη που εκείνοι επιθυμούν και θεωρούν ότι θα είναι κατά κάποιον τρόπο ο υπάλληλος των δικών τους βλέψεων. Προσέρχονται στον σουλτάνο, του δίδουν ένα μεγάλο ποσό, του εξηγούν - αυτό ήταν φυσικό διότι όποιος επισκεπτόταν τον σουλτάνο του έδιδε ποσό, δώρα, αυτά ήταν αυτονόητα- αλλά η τακτικότητα με την οποία θα συμβούν τελικά αυτά τα πράγματα θα είναι εντυπωσιακή. Αυτές οι ομάδες λοιπόν βρίσκουν τρόπο να προσέρχονται στον σουλτάνο, να ζητούν ακρόαση, να εξηγούν, ότι ο νυν πατριάρχης, ο εκάστοτε νυν πατριάρχης που δεν ανήκε στο δικό τους κλίμα είναι ελεεινός, (είναι, δεν) δεν λειτουργεί σωστά, βλάπτει τους υπηκόους του, βλάπτει τους πιστούς του, βλάπτει το ποίμνιό του, αν ήταν πολύ επιθετικοί μπορούσαν

να κατηγορήσουν τον πατριάρχη ότι βλάπτει την Οθωμανική αυτοκρατορία, ότι συνεργάζεται με εξωτερικές δυνάμεις οι οποίες επιβουλεύονται την αυτοκρατορία, γιατί όλα αυτά, προκειμένου ο σουλτάνος να κινητοποιηθεί και να ζητήσει την αλλαγή πατριάρχου. Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό-να απαιτήσει- πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι οι πατριάρχες όταν εκλέγονται, εκλέγονται δια βίου, πρέπει να πεθάνει ο πατριάρχης για να αντικατασταθεί, για να τον διαδεχθεί επόμενος, δεν είναι απλό πράγμα το να ανατραπεί ένας πατριάρχης, είναι πολύ μεγάλη θέση, η θέση του πατριάρχη. Βέβαια υπάρχουν κάποιες προβλέψεις μέσα στους αιώνες, δεν είναι θέμα αν κάποιος πατριάρχης έχουν ένα τρομερό πρόβλημα υγείας και δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τα θέματά τους θα πρέπει να αντικατασταθούν, ή αν κατηγορηθούν για διαφθορά, για μεγάλα ηθικά παραπτώματα, τότε θα γίνει Ιερά σύνοδος, θα αντικατασταθούν. Όμως την περίοδο της Τουρκοκρατίας, αυτή η τακτική του επισκέπτομαι τον σουλτάνο, στην ουσία τον δωροδοκώ προκειμένου να ανατραπεί ο πατριάρχης και να μπει άλλος, παίρνει τέτοια διαστάσεις που η Ελληνική γλώσσα εμπλουτίζεται μ' έναν όρο καινούργιο που είναι η λέξη «Αλλαξοπατριαρχία» δηλαδή οι ιστορικοί που ασχολούνται με το ζήτημα της εκκλησίας την περίοδο της Τουρκοκρατίας όταν συζητούν μεταξύ τους ή όταν συγγράφουν τα έργα τους και την εποχή εκείνη ο όρος χρησιμοποιούνταν, ρωτούν πόσες «Αλλαξοπατριαρχίες» έχουμε στο 16 αιώνα, πόσες «Αλλαξοπατριαρχίες» έχουμε στο 17 αιώνα. Θεωρείται ένα φυσικό ερώτημα για όποιον έχει προσεγγίσει την εποχή και βέβαια το πράγμα πήρε τεράστιες διαστάσεις, διότι αν μία φατρία επετύγχανεν να ανατραπεί ο πατριάρχης και τοποθετούσε τον δικό της πατριάρχη -όλα γίνονταν νομότυπα, η Ιερά σύνοδος εξέλεγε τον καινούργιο και ο σουλτάνος το επικύρωνε όπως είναι ο τρόπος να γίνονται αυτά τα πράγματα, στην περίοδο της Βυζαντίου επικυρωνόταν απ' τον αυτοκράτορα, στην περίοδο των Οθωμανών η επικύρωση ήταν (απ'τους) από τους σουλτάνους. Ο εκπεσών πατριάρχης και η αδυνατισθείσα (πατρία) φατρία που τον είχε υποστηρίξει, συγκέντρωνε χρήματα για να ξανά επισκεφθεί τον σουλτάνο, να τον δωροδοκήσει στην ουσία, να υποβάλλει τα αιτήματά του, να συκοφαντήσει τον πατριάρχη και πολλές φορές επετύγχανε ο προηγούμενος πατριάρχης να μπορέσει να ανατρέψει τον νυν πατριάρχη και να γίνει αυτός πατριάρχης και ξανά και ξανά και ξανά. Υπήρχαν πατριάρχες οι οποίοι πατριάρχευσαν 2 φορές, 3 φορές, δηλαδή έχαναν τον θρόνο, η φατρία τους ξανά έβρισκε τρόπο να τους ανεβάσει, ξανά τον έχαναν το θρόνο, η φατρία τους ξανά έβρισκε τρόπο να (τους) τον ανεβάσει. Αυτή είναι η περίπτωση ας πούμε και του Γεωργίου Σχολαρίου ή Γενναδίου. Ο Γεννάδιος τελικά αφού έζησε όλη αυτή -είναι ο πατριάρχης ο οποίος πρώτος έζησε όλο αυτό το κλίμα, στην εποχή του ξεκίνησε αυτή η ιστορία. Το 1466 μία ομάδα ιερωμένων προσέγγισαν -όπως είπαμε- επισκέφτηκαν το σουλτάνο και πέτυχαν την ανατροπή του και ξανά και ξανά. Τελικά ο Σχολάριος (μέσα από το) απηύδησε τόσο πολύ, που μετά την λήξη και της δεύτερης θητείας του (και την) και την τρίτη πλέον παραιτήθηκε και κατευθύνθηκε στην μονή Τιμίου Προδρόμου των Σερρών όπου και έζησε ως μοναχός και εκεί πέθανε, σήμερα, όταν επισκεφθεί κανείς αυτό το μοναστήρι, μπορεί να δει το μνήμα του Γεωργίου Σχολαρίου ή Γενναδίου, ο οποίος απηύδησε από το άρρωστο κλίμα ανταγωνισμών που υπήρχε μέσα

αλλαξοπατριαρχια

στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Σας λέω σαυτό το σημείο χαρακτηριστικά ότι διάφορες φατρίες έφθαναν σε τέτοιο σημείο, που συνέβη να εκλεγούν πατριάρχες άτομα που δεν είχαν σχέση με τα εκκλησιαστικά. Το 1565 η φατρία των Καντακουζηνών (επέβαλλαν) επέβαλλε ως πατριάρχη έναν γουνέμπορο. Εδώ δηλαδή γινόταν πράγματα εντυπωσιακά. Σας λέω το εξής: ότι έχουν καταγραφεί πόσοι πατριάρχες πατριάρχευσαν μεταξύ (του) του 15ου και 20ου αιώνα και των αρχών του 20ου αιώνα. Αυτό είναι ένα διάστημα 500 τόσων ετών. Πόσοι πατριάρχες ν' αλλάζουν στα 100 χρόνια; Δέκα; Πολλοί είναι. Αφού έχουν δια βίου (το) το αξίωμά τους. Δεν μπορεί να ναι πολλοί, είναι ευάριθμοι οι πατριάρχες που αλλάζουν μέσα στο χρόνο –εκτός αν τύχει και πεθαίνουν γρήγορα από ασθένειες και τα λοιπά, δεν ... λιγότεροι από δέκα, πέντε; Ε, σε αυτό το διάστημα των πεντακοσίων τόσων ετών πατριάρχευσαν αντί για 50, αντί για 20, αντί για 50 πατριάρχες, πόσο θα μπορούσε να πει κανείς; 159 πατριάρχες -εκ των οποίων μόνο 21 πέθαναν όντας πατριάρχες, οπότε δικαιολογούνται το να αντικατασταθούν. (Οι) ο αιώνας ο οποίος είχε τα μεγαλύτερα συμπτώματα δυσλειτουργίας στον τομέα αυτό ήταν ο 17ος αιώνας, στο 17ο αιώνα δηλαδή στα εκατό του χρόνια, άλλαξαν στη θέση του πατριάρχη -54 φορές άλλαξε η θέση του πατριάρχη-, δηλαδή κατά μέσο όρο ο κάθε πατριάρχης πατριάρχευε 1,5 περίπου χρόνο που είναι απίθανο, απίθανο. Οι πατριάρχες πατριαρχεύουν 20-30-40-20 χρόνια είναι μακρόβιο αυτό. Βέβαια πρέπει (να σας) να πω ότι στο νούμερο –στον αριθμό των 159 πατριαρχών μετράται και η διπλή και η τριπλή πατριαρχία, ως πατριαρχία δηλαδή μπορεί να μην είναι 159 άτομα-είναι λιγότερα- διότι αρκετοί πατριάρχες πατριάρχευσαν 2 και 3 φορές αλλά είναι 159 φορές που άλλαξε αυτός ο θρόνος άνθρωπο και πατριάρχη.

V 7.1.3 Δύσκολες πλευρές της λειτουργίας του Πατριαρχείου. (12')

Αυτό το κλίμα το οποίο περιγράψαμε στη προηγούμενή μας ενότητα που ακολούθησε το Πατριαρχείο για πολλούς αιώνες το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, να πω στο σημείο αυτό μια παρένθεση: τέτοια φαινόμενα είχε ζήσει και η Καθολική πλευρά στον 15ο και 16ο αιώνα ήρθε η ώρα της ανατολικής πλευράς, του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως να το ζήσει στον 15ο, 16ο, 17ο, 18ο, μέχρι 19ο αιώνα Τώρα, το πρόβλημα δεν παρέμενε στο επίπεδο του πατριάρχη διότι καθώς η κάθε φατρία όταν επιβάλει τον πατριάρχη της στην ουσία έχει δώσει μεγάλα ποσά για να μπορέσει να πετύχει αυτό της τον στόχο και αυτά τα ποσά πολλές φορές συγκεντρώνονταν μεταξύ τους αλλά και γίνονταν δάνεια. Έκαναν δάνεια για να μπορέσουν να έχουν το ποσό το οποίο επιθυμούσαν. Ο εκάστοτε πατριάρχης όταν ανέβαινε στο θρόνο ήταν ήδη βαθιά χρεωμένος και προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα το οικονομικό το οποίο ήταν αδυσώπητο διότι την ώρα που οποιοσδήποτε έπαιρνε τον πατριαρχικό θρόνο γνώριζε ότι την ίδια στιγμή άλλες ομάδες άλλες φατρίες βυσοδομούν από πίσω και συγκεντρώνουν χρήματα για να πάνε να πετύχουν την επόμενη αλλαγή. Το αξίωμα δηλαδή του πατριάρχη έγινε ωνητό στην πραγματικότητα. Ωνητό, είναι από την λέξη ψώνια, περιλαμβάνει αυτή τη ρίζα ωνητό

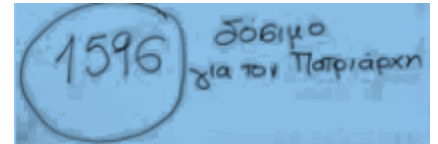

δηλαδή το αγόραζες στην πράξη, στην πράξη αγοραζότανε. Βέβαια όλα γίνονταν τυπικά, η ιερά σύνοδος το εξ έλεγε το νέο μέλος και ο σουλτάνος το επικύρωνε αλλά όλοι γνώριζαν ότι πίσω από αυτή τη διαδικασία είχε μεσολαβήσει πολύ χρήμα. Η διαδικασία δηλαδή αλλαγής των πατριαρχών ήταν ένα είδος πλειστηριασμού και επειδή εξαρχής ο κάθε πατριάρχης ήταν βαθιά χρεωμένος, προκειμένου να καλύψει τα οικονομικά κενά -τα οποία είχε εξαρχής με την εκκίνηση της θητείας του- στην πραγματικότητα έκανε το ίδιο για τους μητροπολίτες και τους δεσπότες δηλαδή το ιερατείο το οποίο έλεγχε και διόριζε. Είναι στο χέρι του Πατριάρχη να διορίσει τους μητροπολίτες και τους επισκόπους. Είναι δικό του καθήκον. Έγιναν και αυτές οι θέσεις, των μητροπολιτών και των επισκόπων “ωνητές” στην πραγματικότητα διότι ο εκάστοτε πατριάρχης στην ουσία έδινε αυτό το αξίωμα στον μητροπολίτη ο οποίος στην ομάδα, στο άτομο που καλυπτόταν από μια ομάδα που του έδινε το περισσότερο μεγαλύτερο ποσό. Έτσι όλος ο κύκλος της εναλλαγής του ιερατείου, αυτούς τους αιώνες είχε τέτοια κατεύθυνση και αυτό τον 18ο αιώνα, αυτή η πραγματικότητα στον 18ο αιώνα θα μιλήσουμε γι αυτό, οπότε αρχίζει να αμφισβητείται το κύρος της εκκλησίας μετά από τον Διαφωτισμό και την έλευση των μηνυμάτων του γαλλικού διαφωτισμού μεταξύ λογίων της οθωμανικής αυτοκρατορίας Χριστιανών ορθοδόξων εψέγεται πάρα πολύ όταν αρχίζει η επίθεση εναντίον της εκκλησίας στο δεύτερο μισό του 18ο αιώνα στο σημείο αυτό θέλω να σας διαβάσω ένα έγγραφο που προέρχεται από το γραφείο του σουλτάνου και εκθέτει μια περίπτωση που συμβαίνει στη Θεσσαλονίκη και αφορά θέματα του ιερατείου των ορθοδόξων. Είναι ένα έγγραφο του 1696, προέρχεται από το οθωμανικό αρχείο που υπάρχει στην Θεσσαλονίκη και σας το διαβάζω σε μετάφραση, είναι στην καθαρεύουσα η μετάφραση.

Ο νυν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ονόματι Καλλίνικος υπέβαλε εις το αυτοκρατορικόν μου στρατόπεδον αναφοράν εν ην εξέθεσεν (στην οποία εξέθεσε) ότι ο εις το Πατριαρχείον υπαγόμενος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Μεθόδιος εδέησεν όπως παυθεί (έπρεπε να παυθεί) διότι δεν διήγαγε εν αρμονίαν μετά των ραγιαδων· εκτός δε τούτου διέπραξε πλείστα παραπτώματα αντικείμενα εις τα θρησκευτικά αυτών έθιμα και ένεκα τούτου η θέσις αυτή του μητροπολίτου παρεχωρήθη εις τον φέροντα το παρόν αυτοκρατορικόν βεράτιον, κληρικόν ονόματι Ιγνάτιο και παρεκάλεσεν όπως χορηγηθεί αυτό (σε αυτόν δηλαδή) αυτοκρατορικόν μου βεράτι.

Άρα ποιο είναι το σκηνικό που μας δείχνει αυτό το έγγραφο; Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ενημερώνει το σουλτάνο ότι ο προηγούμενος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ο Μεθόδιος ήταν άθλιος, δεν λειτουργούσε σωστά, έκανε τα χίλια μύρια άρα πρέπει να τοποθετηθεί ένας νέος μητροπολίτης. Να, επέλεξα τον Ιγνάτιο και σουλτάνε μου ζητώ να επικυρώσεις αυτήν την αλλαγή. *Εξετασθέντων των φορολογικών βιβλίων - συνεχίζει ο σουλτάνος- των φυλασσομένων εις το αυτοκρατορικό μου θησαυροφυλάκιον εδόθη η πληροφορία ότι η μητρόπολις Θεσσαλονίκης πράγματι εύρηται εγγεγραμμένη επ' ονόματι του κληρικού Μεθοδίου του εκθρονισθέντος και συνεπώς διέταξα όπως καταβαλλομένου του σχετικού δώρου εκδοθεί βεράτιον.* Ο σουλτάνος δηλαδή θεωρεί αυτονόητα ότι εντάξει, θα πρέπει να εκδώσω, θα εκδώσω βεράτιο αλλά περιμένω δώρο. Ήτανε μέσα στις κανονικότητες όπως σας είπα πριν. Δεν ήταν διαφθορά, ήταν κανονικότητα. Το εθιζόμενον δώρον εκ δεκατριών χιλιάδων άσπρων, κατετέθη ήδη εις

μετρητά την 15η ραμαζάν 1107 (είναι η μέτρηση η Μουσουλμανική) εις το αυτοκρατορικό μου θησαυροφυλάκιον και συνεπώς παρεχώρησα το παρόν αυτοκρατορικών μου βεράτιον.* Και συνεχίζει. Εδώ, μένει κανείς άναυδος όταν διαβάζει τέτοια έγγραφα, έχουμε έναν κύκλο οικονομικών συναλλαγών -βρισκόμαστε στο 17ο αιώνα σας θυμίζω ο 17ος αιώνας είναι ο αιώνας το αποκορύφωμα των αλλαγών των πατριαρχών και το αποκορύφωμα των αλλαγών μητροπολιτών και επισκόπων. Και μέσα σε αυτό το φαύλο κύκλο είναι μπλεγμένοι, παγιδευμένοι πατριάρχες, ιερατείο και φυσικά ο σουλτάνος ο οποίος μόνο κέρδος έχει επί του οικονομικού διότι από όλες τις πλευρές παίρνει δώρα. Βέβαια επί του διοικητικού θα έπρεπε να είναι πιο προσεκτικός διότι εάν το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ήταν για κείνον, και ήταν, τεράστιας σημασίας διοικητικής και όλο το ιερατείο όσο πιο καλά διοικείται αυτό τόσο πιο καλά αποτελέσματα διοικήσεως θα έχει ως προς τα δικά του συνολικά, λειτουργίες που περίμενε από αυτή την πλευρά για την Αυτοκρατορία του. Εν πάσει περιπτώσει όμως αυτό ήταν η πραγματικότητα και σε αυτό λειτούργησε οι σουλτάνοι χωρίς πρόβλημα επίσης για αιώνες. Επειδή το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχε τόσο μεγάλη ανάγκη μονίμως από χρήματα το 1596 . δηλαδή 150 χρόνια περίπου μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ζήτησε από τον σουλτάνο και πήρε το δικαίωμα να επιβάλλει φόρους στους πιστούς ούτως ώστε να υπάρχει εισόδημα σε ζεστό χρήμα στο πατριαρχείο. Ο σουλτάνος παρεχώρησε αυτό το δικαίωμα στο πατριαρχείο και έκτοτε από το 1596 και μετά ο κάθε Χριστιανός Ορθόδοξος της αυτοκρατορίας πληρώνει κάθε χρόνο ένα δόσιμο όπως λεγόταν οι φόροι, το δόσιμο για τον πατριάρχη. Το οποίο δόσιμο δεν το εισπράττει το πατριαρχείο με δικό του φορολογικό μηχανισμό παρά ο σουλτάνος μετά από αίτημα του πατριάρχη διευκολύνει το πατριαρχείο και ορίζει έτσι ώστε οι φοροεισπράκτορες οι οποίοι επισκέπτονται τα χωριά και τις κωμοπόλεις ο μηχανισμός ο φοροεισπρακτικός για το οθωμανικό ταμείο, το ταμείο του σουλτάνου που συγκεντρώνει τους φόρους για το ταμείο του κράτους, του σουλτάνου να διευκολύνει το πατριαρχείο και να παίρνει σε ξεχωριστά πουγκιά από κάθε χωριό και από κάθε πόλη, κωμόπολη, μαχαλά και hane, “το δόσιμο” των Χριστιανών για τον πατριάρχη. Έτσι κάποια στιγμή όταν οι φοροεισπράκτορες κάνουν τον κύκλο τους, φέρνουν πολλά χρήματα βέβαια, τα περισσότερα τα δίδουν στο οθωμανικό ταμείο, το κεντρικό και κτυπούν την πόρτα του πατριαρχείου και του επιδίδουν κάθε χρόνο τα πουγκιά με τους φόρους των Χριστιανών ορθοδόξων.

V 7.1.4 Οι σουλτάνοι ως διαμεσολαβητές σε εκκλησιαστικά θέματα. (6')

Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, την συχνότατη εναλλαγή Πατριαρχών, Μητροπολιτών, ιερωμένων στην περίοδο της τουρκοκρατίας λόγω των προβλημάτων που προέκυπταν από τις συχνότατες αλλαξοπατριαρχίες και το γεγονός ότι στο τέλος του 16^{ου} αρχίζουν οι πιστοί υποχρεώνονται πλέον, οι πιστοί να πληρώνουν δόσιμο στον Πατριάρχη, στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, όμως αυτός ο 'φαύλος κύκλος, θα φέρει αποτελέσματα τα οποία

τελικά, θα πάρουν την μορφή νόμου διότι, από όσα είπαμε μέχρι στιγμής γίνεται σαφές ότι, εκείνο το «βεράτι» που έδωσε ο Μωάμεθ ο πορθητής στο Γεώργιον Σχολάριο ή Γεννάδιο με το οποίο τον όριζε αναίτητο, αφορολόγητο και αδιάσειστο, δεν ίσχυσε στην πράξη, διότι ούτε αδιάσειστοι ήταν οι Πατριάρχες άλλαζαν συνεχώς και τελικά εκ πλαγίου δρόμου δεν ήταν και αφορολόγητοι διότι αφού κάθε φορά έπαιρναν την θέση τους δίνοντας ένα τεράστιο ποσό, στην πραγματικότητα έδεναν ένα φόρο, και καθώς άλλαζαν τόσο τακτικά οι Πατριάρχες το Πατριαρχείο έμοιαζε να δίνει ένα τακτικό φόρο πια στην, βέβαια η Οθωμανική πλευρά αν ερωτώταν, εμείς δεν παίρνουμε φόρο, εκείνοι έρχονται και μας δίνουν τα ποσά. Μάλιστα, εκ των πραγμάτων όμως οι πλευρές λειτουργούσαν αμφίδρομα ήταν τόσο πιά φανερό ότι το Πατριαρχείο για να μπορέσει, να λειτουργεί έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα, έδινε τεράστια ποσά στον Σουλτάνο ώστε το 1714 πλέον αποφασισθεί ένας φόρος να δίδεται ετησίως απ' το Πατριαρχείο δηλαδή κατακυρώθηκε ως φόρος αυτό το πράγμα, ήτανε μια λογική θα έλεγε κάνεις απολήξει αυτής της ιστορίας. Θέλω να σας διαβάσω πάλι ένα έγγραφο που προέρχεται -πάλι είναι φερμάνι του σουλτάνου και προέρχεται από τον 18^ο αιώνα απ' το 1701 στις αρχές του 18^{ου} αιώνα και αφορά ζητήματα τα οποία είπαμε εδώ πάλι, προέρχεται από το οθωμανικό αρχείο της Θεσσαλονίκης και είναι βέβαια σε μετάφραση :

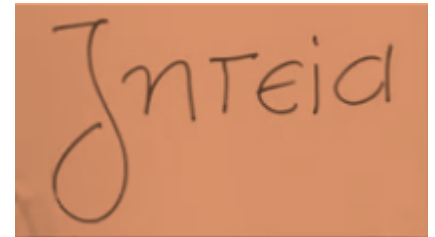
«Μόλις φτάσει το παρόν μου υψηλό φερμάνιον έστο γνωστόν ότι εις τους δήμους του κάζα τούτου κατοικούντες φόρου υποτελείς ραγιάδες, υπέβαλαν εις το αυτό αυτοκρατορικόν μου στρατόπεδον αναφέρουν εκθέτοντες τα εξής – αυτή τη φορά στον Σουλτάνο έστειλαν επιστολή ραγιάδες δηλαδή Χριστιανοί οθόδοξοι ζιμίδες τι λένε στην επιστολή- ενώ συγκακατήθεναι να πληρώνουν κατά τον νόμο και το σχετικό κατάλογο άπαξ κατ' έτος, εις τον Μητροπολίτην της Θεσσαλονίκης, έκαστος άπιστος 12 άσπρα ως δικαίωμα του Πατριάρχου και 12 άσπρα ως δικαίωμα του Μητροπολίτου οι κατά καιρούς Μητροπολίται Θεσσαλονίκης μη αρκούμενοι εις την είσπραξή συμφώνως με τον νόμο και τον κατάλογον λαμβάνουν περισσότερα χρήματα παρ' εκάστης οικίας, από δε τους ιερείς οι Μητροπολίτες ζητούν ανά δύο χρυσά νομίσματα τα οποία λαμβάνουν βίαια (με βία δηλαδή) και τους αδικούν πολύ παρεκάλεσαν δε όπως εκδοθεί αυτοκρατορικόν μου φερμάνιο ίνα μετά την καταβολήν των υποχρεωτικών των εισφορών μοι οχλούνται ούντοι (Να μην ενοχλούνται δηλαδή ούτοι) με την απαίτηση περισσοτέρων χρημάτων αντιθέτως με τον με τον κατάλογόν και τα ηθισμένα». Και συνεχίζει το φερμάνι «τι έχει αυτή η πλευρά τι μας δείχνει –ένα- ότι ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης αφού έχουν δώσει τα δοσίματα τους οι πιστοί και έχει πάει το ποσόν εκεί που πρέπει –από την- με τη διαδικασία που έχει ορισθεί, ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τουλάχιστον όπως διατείνονται αυτοί οι ραγιάδες – το λέω αυτό διότι βάζω ένα ερωτηματικό– τέτοιοι δεν ξέρει κανείς αν ήταν μια πραγματικότητα πολλές φορές τέτοιες καταγγελίες ή ήταν καταγγελίες καμωμένες επίτηδες για να αλλάξει ο Μητροπολίτης και μπει άλλος, καταλαβαίνετε ο,τι αυτά ήτανε πάγιες καταστάσεις εκείνη την εποχή πάντως ο σουλτάνος και στις δύο περιπτώσεις όπως βλέπετε παρουσιάζεται σαν ο φύλακας των ορθών διαδικασιών ούτως ώστε να μην αδικείται ο πιστός (και να μην) αυτή ήταν η στάση των Σουλτάνων. Νομίζω σε μια άλλη ευκαιρία σε μια ενότητα οι Σουλτάνοι παρουσίαζαν πάντοτε στα γραπτά τους, παρουσιάζονταν πάντοτε ως οι προστάτες των αδυνάτων, όσοι ανησυχούντες για την περίπτωση να υπάρξουν αδικίες και πάντοτε για την

αδικία φταίει ο πασάς μιας περιοχής ο Μητροπολίτης μιας περιοχής ανάλογα, Ο σουλτάνος είναι εκεί για να διορθώσει την αδικία.

V 7.1.5 "Ζητεία". "Συγχωροχάρτια". (16')

Τώρα, αυτές οι πραγματικότητες δημιουργήσαν προβλήματα τεραστίας κλίμακας στα οικονομικά του πατριαρχείου, όλους τους αιώνες και οι πατριάρχες έπρεπε να βρουν πηγές εισοδήματος, ο εκάστοτε πατριάρχης.

Οι πηγές εισοδήματος που μπορούσαν να βρουν, είναι βέβαια τα εισοδήματα από τυχόν βακούφια, από τυχόν ιδιοκτησίες, οι δωρεές των πιστών, τα δοσίματα, γιατί πλήρωναν φόρο, αλλά και τα δοσίματα, δηλαδή το γεγονός ότι μετά το 1596 οι πιστοί πληρώνουν φόρο στον πατριάρχη και πάλι δεν έλυσε το ζήτημα, ήταν τεράστια τα κενά, τα

οικονομικά, τα οποία υπήρχαν στην 'κάσσα', στο ταμείο του πατριαρχείου. Εξ αυτού οι πατριάρχες, το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και τα άλλα πατριαρχεία, αλλά δορυφορικά λιγότερο βέβαια καθώς ήσαν, αυξάνουν κατά πολύ μια άλλη πρακτική, που δεν είναι καινούργια, υπάρχει στις εκκλησίες και στην Ορθοδοξία τη «ζητεία».

Δηλαδή ομάδες ιερωμένων κάθε Απρίλη, τέλη Μαρτίου-αρχές Απριλίου, τον καλό καιρό, όπου όλοι βγαίνουν για διάφορες δράσεις, ομάδες λοιπόν ιερωμένων κινούνται, κυκλοφορούν, ταξιδεύουν, επισκέπτονται πόλεις, χωριά, χτυπούν πόρτες, βγάζουν λόγο, κήρυγμα στις εκκλησίες, στις κυριακάτικες, μετά την κυριακάτικη λειτουργία, εξηγούν την ανάγκη χρημάτων που υπάρχει για τον έναν ή τον άλλον σκοπό και ζητούν την ενίσχυση των πιστών, την επιπλέον ενίσχυση των πιστών. Οι φτωχοί δίνουν λιγότερα, οι πλούσιοι, από τους πλούσιους περιμένει κανείς περισσότερα. Οι 'ζητείες' λοιπόν έγιναν, πήραν μεγάλη τροπή και κανονικότητα και ο αριθμός τους αυξήθηκε στην περίοδο αυτών των αιώνων. Ένας άλλος τρόπος αύξησης εσόδων ήταν η περιφορά αγίων εικόνων και ακόμη περισσότερο θαυματουργών εικόνων. Η κινητικότητα περί την περιφορά αυτή, την επίσκεψη τους σε όλο και περισσότερα μέρη, απέφερε επίσης εισοδήματα στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και τροφοδοτούσε τας και κάλυπτε κάποιο τμήμα των οικονομικών του αναγκών. Εκτός από αυτό όμως στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και όχι μόνον και το πατριαρχείο Αντιοχείας και το πατριαρχείο Ιεροσολύμων, είχαν κάθε έτος επί αιώνες από τον 15ο αιώνα και ιδιαιτέρως τον 16ο. Ο 16ος, 17ος, 18ος, 19ος αιώνας είναι ο αιώνας πώλησης χιλιάδων 'συγχωροχαρτιών' {Συγχωροχάρτια πωλούνταν μέχρι και την δεκαετία του 1950} τα οποία στην αρχή στους πρώτους αιώνες ήταν χειρόγραφα, από τον 17ο αιώνα γίνονται έντυπα, έχουν ένα συγκεκριμένο τύπο, συγκεκριμένο κείμενο και φέρουν την υπογραφή του πατριάρχη, του πατριάρχη

Συγχωροχάρτια πωλούνταν
μέχρι και την δεκαετία του 1950

Κωνσταντινουπόλεως ή του πατριάρχη Ιεροσολύμων ή του πατριάρχη Αντιοχείας και τα συγχωροχάρτια αυτά παράγονται κατά χιλιάδες, διαθέτουν ένα κενό στο σημείο του ονόματος και δίδονται στους διανομείς συγχωροχαρτιών που είναι ιερωμένοι, οι οποίοι

επίσης επισκέπτονται πόλεις και χωριά και κωμοπόλεις, όπου υπάρχουν Χριστιανοί κάτοικοι, όχι μόνον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά και εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, φυσικά στη Βλαχία και στη Μολδαβία που είναι και τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ιδιότυπο, αλλά φτάνουν και στη Ρωσία και πωλούν, γνωρίζουμε ότι πωλούν ποσότητες συγχωροχαρτιών.

Εικόνα 86

Εκτός από αυτό όμως στο πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και όχι μόνον και το πατριαρχείο Αντιοχείας και το πατριαρχείο Ιεροσολύμων, είχαν κάθε έτος επί αιώνες από τον 15ο αιώνα και ιδιαιτέρως τον 16ο.Ο 16ος, 17ος, 18ος, 19ος αιώνες είναι ο αιώνας πώλησης χιλιάδων ‘συγχωροχαρτιών’ {Συγχωροχάρτια πωλούνταν μέχρι και την δεκαετία του 1950}

Τα πατριαρχεία, το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως εξέδιδε μεγάλο αριθμό συγχωροχαρτιών, ήταν ειδικευμένο κατά κάποιο τρόπο στα συγχωροχάρτια και τεθνεώτων. Το πατριαρχείο Ιεροσολύμων επίσης είχε μεγάλο κύρος, τα συγχωροχάρτια του δηλαδή είχαν μεγάλο κύρος και τα συγχωροχάρτια ήταν τριών επιπέδων, η δαπάνη δηλαδή γι’αυτά ήταν διαφορετική, ανάλογα με το βάρος που είχε το κάθε συγχωροχάρτι, τον πλούτο τον οποίο παρουσίαζε και γι’αυτό υπήρχαν συγχωροχάρτια 3 επιπέδων, 3 ποσών, διαφορετικών ποσών που αντιστοιχούσε στο μέσο άνθρωπο, στον πλουσιότερο, στον άρχοντα, ο οποίος μπορούσε να αγοράσει το ακριβότερο συγχωροχάρτι. Την διακίνηση των συγχωροχαρτιών, τον αριθμό των συγχωροχαρτιών έχει μελετήσει ένας μεγάλος ιστορικός του 20ου αιώνα, Έλληνας ιστορικός, ο Φίλιππος Ηλιού, ο οποίος κατέγραψε με ζέση και αυταπάρνηση, μέτρησε τα ‘τραβήγματα’ όπως λέγονταν, δηλαδή τις χιλιάδες των

συγχωροχαρτιών που μπόρεσε να εντοπίσει να έχουν τυπωθεί ή γραφεί στα διάφορα πατριαρχεία της Ανατολής και το έχει δημοσιεύσει στο περιοδικό “Ιστορικά” στον πρώτο και δεύτερο τόμο –στην πραγματικότητα είναι ένα βιβλίο ολόκληρο- και από αυτό μπορώ να σας διαβάσω ένα έγγραφο του 1725 που δείχνει και με ποιο τρόπο τα συγχωροχάρτια διανέμονταν. Πρόκειται για την καταγραφή, κάποιοι προσεκτικοί διανομείς συγχωροχαρτιών κατέγραφαν τί πωλούσαν και τί βερεσές έμενε, είναι του 1725 και προέρχεται από τη καταγραφή διανομικών συγχωροχαρτιών του 1725 όπως είπα στη Χίο, στο νησί της Χίου.

“1725, Αυγούστου 20, απήλθομεν εις το χωρίον Θυμιανά, εκάμαμεν αγιασμόν και ομιλήσαμεν, εβάλαμεν κουτί για ζητεία, εμοιράσαμεν εις τους χωριανούς συγχωροχάρτια 57, εξ ων ελάβομεν γρόσια 43 και έμειναν να μας δώσουν και τα λοιπά (άρα έμειναν υπόλοιπα). Εστείλαμεν ύστερον τον παπά-Παΐσιον και έδωκεν συγχωροχάρτια 10 και μας έφερε γρόσια 10” (άρα τα συγχωροχάρτια που πωλούνταν, το καθένα πωλούνταν ένα γρόσι). Το επόμενο στην καταγραφή τους έχει ενδιαφέρον: *“εδώκαμεν χωριστά εις τους Στενακούσους, το σίγμα κεφαλαίο, προφανώς είναι τοπωνύμιο, ήτοι τους λιθοκόπτους δια να φέρουν πέτραν εις το πηγάδι της Αγίας Κυριακής, συγχωροχάρτια 12”*. Δηλαδή στην περίπτωση αυτή οι λιθοκόπτες πληρώνονται με συγχωροχάρτια. *“Απήλθομεν εις το μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων, ο ηγούμενος και οι πατέρες γρόσια 3”* και συνεχίζουν *“απήλθομεν εκεί, δώσαμεν τόσο, ελάβομεν τόσο”* κλπ.κλπ.

Έτσι, με τους τρόπους αυτούς, το πατριαρχείο και τα πατριαρχεία και οι μητροπόλεις προσπαθούσαν να καλύψουν τα οικονομικά τους κενά, αλλά και πάλι καθώς η οικονομική πραγματικότητα παρέμενε ζοφερή, οι πατριάρχες πάντοτε προσέτρεχαν και στα στελέχη της Ορθόδοξης κοινωνίας που ήταν γύρω τους στην Κωνσταντινούπολη.

Ποιά ήταν αυτά τα στελέχη; Ήταν πρώτα πρώτα οι Φαναριώτες. Οι Φαναριώτες είναι αυτοί, αυτός ο κύκλος σημαντικών προσώπων ελληνικής καταγωγής ή αν όχι ελληνικής καταγωγής εξελληνισμένων στελεχών, οι οποίοι από τον 17ο αιώνα παίρνουν ειδικό βάρος, όχι μόνο στα θέματα του πατριαρχείου και της Χριστιανικής συνολικής κοινότητας, αλλά όλης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (με άλλη αφορμή έχουμε αναφερθεί σε αυτό) διότι από τα μέσα του 17ου αιώνα αρχίζουν να υπάρχουν μεγάλοι διερμηνείς της Πύλης, να διορίζονται Φαναριώτες –σας θυμίζω τον Παναγιωτάκη Νικουσίο- ο οποίος, εκείνος ο Παναγιωτάκης Νικουσίος ήταν στις συζητήσεις, είχε πάνω του τις συζητήσεις από πλευράς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για την παράδοση του Χάνδακα, δηλαδή του Ηρακλείου το 1669, όταν έπεσε το Ηράκλειο το 1669 στα χέρια των Οθωμανών, έγιναν υψηλού επιπέδου συζητήσεις μεταξύ Οθωμανών και Βενετών φυσικά για τις συνθήκες παράδοσης και εκείνος από την πλευρά των Οθωμανών, το άτομο το οποίο πήρε πάνω του αυτές τις συζητήσεις εν πολλοίς ήταν ο Παναγιωτάκης Νικουσίος. Ακολούθησε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ Απορρήτων, μεγάλη προσωπικότητα, ο οποίος πήρε πάνω του τις συζητήσεις για τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς που είπαμε το 1699. Μιλάμε για προσωπικότητες της Ορθόδοξης πλευράς και ολόκληρης της Οθωμανικής ζωής, οι οποίοι επαναλαμβάνω δεν άλλαζαν θρήσκευμα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία τους ήθελε να είναι

αλλόθρησκοι. Ήταν φυσικά ασκερί, ανήκαν στα υψηλότερα στρώματα της διοικήσεως, ήταν αφορολόγητοι εξ αυτού, γνώριζαν γλώσσες, είχαν σπουδάσει στην Ιταλία, στη Γαλλία, Νομικά, Ιατρική, γνώριζαν 3, 4, 5, πολλοί από αυτούς πάνω από 5 ξένες γλώσσες, οπωσδήποτε ιταλικά, γαλλικά, -οπωσδήποτε ιταλικά, γαλλικά-, αραβικά, περσικά, τουρκικά, ελληνικά σε υψηλότερο επίπεδο και έγραφαν την οσμανική γλώσσα με εξαιρετικό τρόπο. Κάποιοι Τούρκοι μελετητές θεωρούν διαβάζοντας τα γραπτά Φαναριωτών ότι στη γραφίδα τους η οσμανική γλώσσα έφτασε σε υψηλότερο επίπεδο.

Αυτοί λοιπόν οι μεγάλοι, οι Φαναριώτες έπαιρναν τη θέση του Μεγάλου Διερμηνέως, δηλαδή ένα είδος υφυπουργού των Εξωτερικών, παίρναν από τις αρχές, από το 1701 τη θέση του Δραγομάνου του στόλου, που είπαμε σε προηγούμενο μας μάθημα, και από το 1709 τη θέση του Ηγεμόνα της Βλαχίας και της Μολδαβίας/ή της Μολδαβίας. Και βέβαια και αυτές οι

Δραγομάνος του στόλου
1701
1709

μεγάλες Φαναριώτικες οικογένειες έπαιζαν τεράστιο ρόλο στα θέματα του πατριαρχείου και επεδίωκαν κάθε φορά να έχουν με το μέρος τους τον πατριάρχη προκειμένου να έχουν ενίσχυση στις δικές τους δράσεις και φιλοδοξίες, εξ αυτού συμμετείχαν στις ομάδες των πατριαρχικών εναλλαγών και βέβαια ήταν σε θέση να βοηθούν χρηματικά το πατριαρχείο στις δύσκολες, σε δύσκολα σημεία του. Το πατριαρχείο απευθύνονταν σ'αυτούς ζητώντας βοήθεια και βέβαια απευθύνονταν το πατριαρχείο στις συντεχνίες στις οποίες ζητούσε βοήθεια. Τα μέλη των συντεχνιών στην Κωνσταντινούπολη ήταν βαθειά θρησκευόμενα, όπως και όλοι οι άνθρωποι εκείνες τις εποχές ήταν βαθιά θρησκευόμενοι, ήταν ζεστοί πιστοί και δεν συζητούσαν, δεν θεωρούσαν τα πράγματα, ο μέσος πιστός ζούσε την καθημερινότητα του και η πίστη του στην εκκλησία και στη θρησκεία του ήταν αδιαπραγμάτευτη, δεν υπήρχε θέμα. Και οι συντεχνίτες είναι απλοί άνθρωποι, τεχνίτες, είναι όμως άνθρωποι της αγοράς, είναι άνθρωποι της ζωής, ξέρουν από οικονομικά.

Και το λέω αυτό γιατί, καθώς το πατριαρχείο προσέγγιζε τις συντεχνίες και ζητούσε βοήθεια και ξανά οικονομική βοήθεια και ξανά οικονομική βοήθεια, κάποια στιγμή οι συντεχνίες της Κωνσταντινουπόλεως αποφάσισαν, συννενοήθηκαν μεταξύ τους και προσήλθαν στο πατριαρχείο στον 18ο αιώνα και είπαν «ακούστε να δείτε, δεν είναι δυνατόν να συνεχιστεί αυτή η ιστορία, η κατάσταση με τα οικονομικά του πατριαρχείου δεν πάει άλλο και όλη αυτή η ιστορία με τις εναλλαγές των πατριαρχών τελικά πέφτει πάνω στους ώμους μας, στους ώμους των πιστών, κάτι πρέπει να γίνει». Και έτσι, τί συνέβη από τον 18ο αιώνα και μέχρι το 1858, δηλαδή μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα, ζητούν οι συντεχνίες και παίρνουν, τί άλλο θα μπορούσε να κάνει το πατριαρχείο αφού εξαρτώνταν και από αυτούς, το δικαίωμα να ελέγχουν εκείνοι το ταμείο του πατριαρχείου, δηλαδή, 'είμαστε άνθρωποι της αγοράς, ξέρουμε από οικονομικά, αφήστε μας να κοιτάμε εμείς τί γίνεται με το ταμείο, να πάει καλύτερα, δεν μπορεί να είναι αυτή η εικόνα του ταμείου'. Έτσι παίρνουνε πάνω τους τον έλεγχο, την εποπτεία του ταμείου του

1858

πατριαρχείου και παίρνουν επίσης το δικαίωμα, λαμβάνουν το δικαίωμα και αυτό είναι εντυπωσιακό να μετέχουν εκπρόσωποι των συντεχνιών στην εκλογή του πατριάρχη. Στόχος των συντεχνιών ήταν να μειωθεί αυτό το ζοφερό φαινόμενο της τόσο συχνής εναλλαγής πατριαρχών.

7.2: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι προκλήσεις του 18ου και του 19ου αιώνα. (39')

(4 υποκεφάλαια, συνολικά 39')

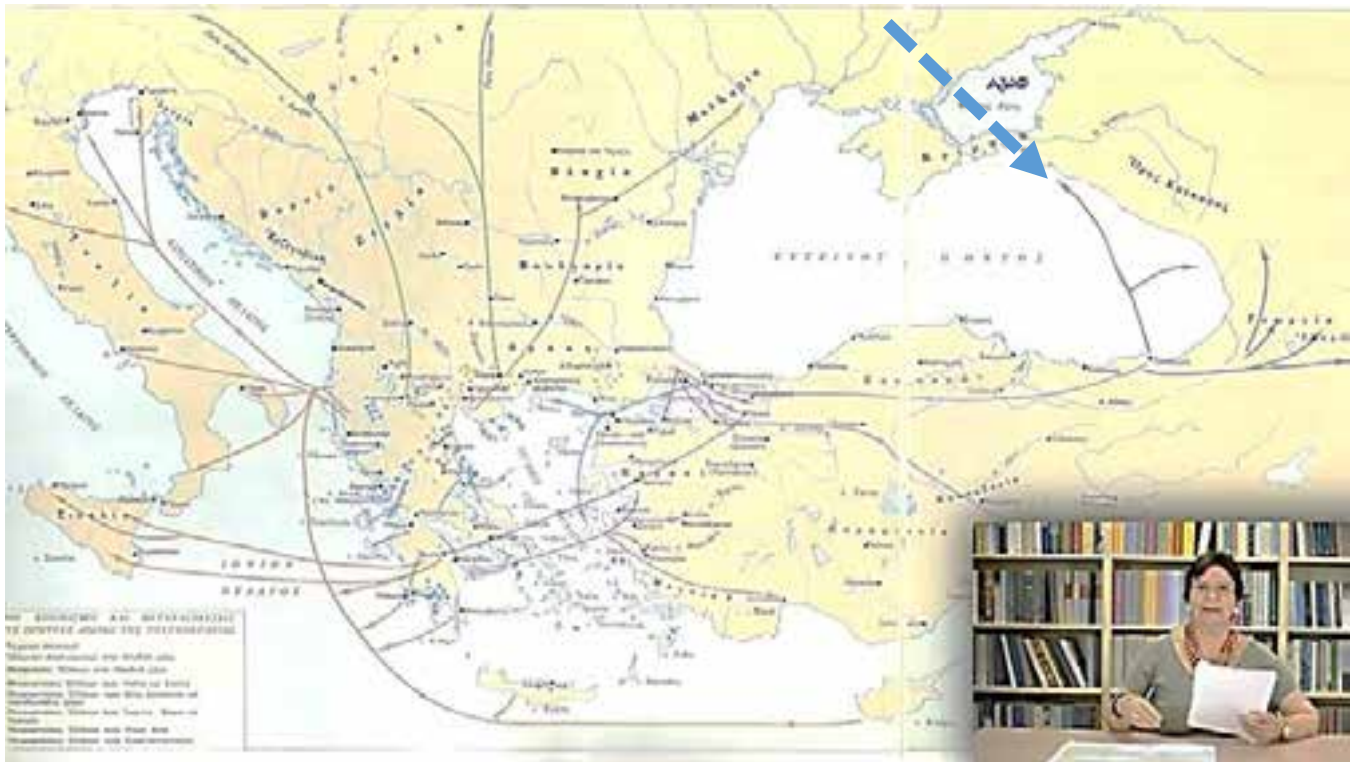
V 7.2.1 Οι προκλήσεις του 18ου αιώνα και η Εκκλησία: η άνοδος της Ρωσίας. (6')

Ο 18ος αιώνας, που είναι αιώνας κομβικός όπως είδαμε σε προηγούμενες ενότητες για πολλές εξελίξεις μέσα στον κορμό της νεοελληνικής κοινωνίας υπό την Οθωμανική κυριαρχία, είναι επίσης κομβικός αιώνας και για τα θέματα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Είδαμε ήδη ότι αυτόν τον αιώνα κινητοποιούνται πολύ

Οι μάχες του Μ. Πέτρου με τους Οθωμανούς ξεκίνησαν στο τέλος του 17ου αιώνα.

περισσότερο οι Φαναριώτες στην εμπλοκή τους με το Πατριαρχείο, οι συντεχνίες στην εμπλοκή τους με το Πατριαρχείο και βέβαια είναι και ο αιώνας μεγάλων αλλαγών στις ισορροπίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της πολύ μεγάλης δύναμης της Ορθοδοξίας, της Ρωσίας. Στον 18ο αιώνα, θυμίζω, ότι άρχισαν πρώτα από τον Πέτρο τον Μεγάλο στις αρχές του 18ου αιώνα στο πρώτο τέταρτο του 18ου αιώνα οι πόλεμοι μεταξύ Ρώσων και Οθωμανών, με αποτέλεσμα η Ρωσία να κερδίσει μία πρόσβαση στο Ανατολικό τμήμα της Μαύρης θάλασσας. «Οι μάχες του Μεγάλου Πέτρου με τους Οθωμανούς ξεκίνησαν στο τέλος του 17ου αιώνα» Η Τσαρίνα όμως που θα κάνει τη διαφορά, θυμίζω, είναι η Αικατερίνη η Μεγάλη, η οποία δίνει έμφαση με τη σύγκρουση της με την Οθωμανική Αυτοκρατορία [στο 1:35 εμφάνιση χάρτη], επιθυμώντας να εκδιώξει τους Οθωμανούς ολότελα από τη Μαύρη Θάλασσα να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη και να

αντικαταστήσει στην Ανατολική Μεσόγειο τους Οθωμανούς από τη ρωσική δύναμη. Οι αλληπάλληλοι Ρώσο-τουρκικοί πόλεμοι, που ξεκινούν, θυμίζω πάλι, το 1768, ο πρώτος Ρωσο-τουρκικός πόλεμος, λήγει με νίκη των Ρώσων. Κατά κανόνα οι Ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι έληγαν με νίκη των Ρώσων, και με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774 η Ρωσική πλευρά με ένα επιτήδεια γραμμένο άρθρο αυτής της συνθήκης επιτυγχάνει να επικυρωθεί το δικαίωμα επέμβασής της και προστασίας των Χριστιανών ορθοδόξων της

Εικόνα 87

«Οι μάχες του Μεγάλου Πέτρου με τους Οθωμανούς ξεκίνησαν στο τέλος του 17ου αιώνα». Η Τσαρίνα όμως που θα κάνει τη διαφορά, θυμίζω, είναι η Αικατερίνη η Μεγάλη, η οποία δίνει έμφαση με τη σύγκρουση της με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, επιθυμώντας να εκδιώξει τους Οθωμανούς ολότελα από τη Μαύρη Θάλασσα να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη και να αντικαταστήσει στην Ανατολική Μεσόγειο τους Οθωμανούς από τη ρωσική δύναμη

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αυτό κάνει μία διαφορά στα πράγματα. Να πούμε κάτι στο σημείο αυτό. Η ρωσική πλευρά μπορεί να αποκόπηκε από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και να δημιουργήσει δικό της Πατριαρχείο το 1589, τότε δημιουργήθηκε το ανεξάρτητο Πατριαρχείο της Ρωσίας, όμως είχε πάντα σεβασμό στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Δεν υπήρχε σύγκρουση με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τουναντίον τόσο οι πατριάρχες της Ρωσίας όσο και οι Τσάροι και οι Τσαρίνες έκαναν δώρα στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως πολύ συχνά. Στα μεγάλα μοναστήρια της Βαλκανικής, όποιος επισκεφθεί τα Μετέωρα, την Πάτμο, το Πατριαρχείο θα δει θαυμάσια λειτουργικά αντικείμενα, τα οποία έκαναν κατά καιρούς δώρα οι Τσάροι της Ρωσίας, στο Άγιον Όρος, στα Μετέωρα κ.τ.λ., τα οποία, φυσικά, δώρα πολλαπλασιάστηκαν κατά πολύ στον 18ο αιώνα, διότι οι Τσάροι, επιθυμώντας να κερδίσουν τους Ορθόδοξους Χριστιανικούς πληθυσμούς με το μέρος τους - οι ίδιοι ήταν

1589

Χριστιανοί Ορθόδοξοι, ήταν η ελεύθερη Ορθόδοξη δύναμη, η μόνη που δεν είχε κατακτηθεί από τους Μουσουλμάνους και τους Οθωμανούς- στον 18ο αιώνα λοιπόν στόχος των Τσάρων της Ρωσίας είναι να κερδίσουν τη συμπάθεια και την εμπιστοσύνη των Χριστιανών ορθοδόξων της Βαλκανικής και του κλήρου. Και γι' αυτό έχουν πολύ προσεκτική και θερμά επιδεκτική στάση απέναντι στους Χριστιανούς ορθοδόξους για να έχουν οφέλη πολιτικά και είχαν εξ αυτού. Αλλά όμως το γεγονός ότι αυτή η μεγάλη Ορθόδοξη δύναμη, που είναι ελεύθερη δεν έχει ποτέ κατακτηθεί από τους Οθωμανούς και είναι από τις μεγαλύτερες δυνάμεις στον κόσμο, μπαίνει τώρα στο πεδίο το ενδο-οθωμανικό ως προστάτης των Χριστιανών ορθοδόξων οπωσδήποτε επηρεάζει το ειδικό βάρος του Πατριάρχη, διότι ο Πατριάρχης ήταν εκείνος, ο οποίος προστάτευε τους Χριστιανούς ορθοδόξους και συνέχισε να τους προστατεύει, αλλά τώρα μία ακόμα μεγαλύτερη δύναμη παίρνει αυτόν τον τίτλο τουλάχιστον. Εξ αυτού το Πατριαρχείο αντιμετωπίζει ζήτημα.

V 7.2.2 Οι προκλήσεις του 18ου αιώνα και η Εκκλησία: ο Δυτικός Διαφωτισμός. (15')

Αντιμετωπίζει ζήτημα και από μια άλλη πλευρά, στην Ευρώπη στον προχωρημένο 17ο αιώνα, στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα με πρώτη χώρα την Αγγλία ξεκινά ένα κίνημα που έμελλε να παίξει τεράστιο ρόλο στην παγκόσμια ιστορία, όχι μόνο στην ευρωπαϊκή ιστορία, είναι το κίνημα του Διαφωτισμού. Το Κίνημα του Διαφωτισμού, οι συλλήψεις του Διαφωτισμού περνούν από την Αγγλία στη Γαλλία, στη Γαλλία γιγαντώνονται, στη Γερμανία και γίνονται μια Ευρωπαϊκή Δυτικοευρωπαϊκή υπόθεση που σταδιακά περνά, διηθείται και σε άλλες κοινωνίες της Ανατολής. Η ελληνική πλευρά, οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι της Αυτοκρατορίας, είναι σε προνομιακή θέση για να εισπράττουν, το είπαμε όταν μιλούσαμε για τα θέματα παιδείας, τις αλλαγές που συμβαίνουν στην Ευρώπη γιατί διαθέτουν πολύ μεγάλη διασπορά που πάει και έρχεται, λόγιους που πάνε κι έρχονται, βιβλία που τυπώνονται και μπαίνουν μέσα, σχολεία που αρχίζουν και έχουν διδάσκοντες οι οποίοι έχουν μνηθεί σε πλευρές του Διαφωτισμού, επομένως η ελληνική πλευρά είναι εκείνη που παίρνει πιο γρήγορα τα μηνύματα του Διαφωτισμού. Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα από το 1760, 1770 πια, έχουμε σαφείς διεισδύσεις του Διαφωτισμού και βέβαια το 1780, 1790, το 1800 η επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού και βέβαια η Γαλλική Επανάσταση που συμβαίνει στο τέλος του 18ου αιώνα θα δώσει ώθηση μεγάλη στο κύρος που αποκτούν αυτές οι ιδέες και στη διεισδυτικότητα που αποκτούν αυτές οι ιδέες. Η Επανάσταση του 1821 που θα ακολουθήσει στο πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα σχετίζεται πάρα πολύ με τη διείσδυση αυτών των ιδεών και με τη Γαλλική Επανάσταση. Γιατί λέω αυτές τις πλευρές τώρα, διότι ο Διαφωτισμός είναι ένα περίπλοκο κίνημα, δεν ήταν μονοδιάστατο, προβάλλει το λόγο, τη λογική, επιθυμεί να απαλλάξει τον άνθρωπο από τη δεισιδαιμονία, επιθυμεί να δημιουργήσει ελεύθερους ανθρώπους που σκέφτονται ελεύθερα, επιθυμεί να δημιουργήσει μορφωμένους ανθρώπους με βαθιά εκπαίδευση. Αυτό το κομμάτι του Διαφωτισμού θα μπορούσε να πει κανείς ότι δεν δημιουργεί ανησυχίες αναγκαστικά σε μία εκκλησία, μάλιστα πρέπει να πούμε ότι στην περίπτωση της Χριστιανικής Ορθόδοξης εκκλησίας μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πολλοί από τους φορείς του

Διαφωτισμού είναι ιερωμένοι και εαυτού η εκκλησία έχει μερίδιο για τον, ως πρόσημο θετικό στο ότι μπόρεσε να συνομιλήσει με το Διαφωτισμό, στο επίπεδο που ο Διαφωτισμός δεν είναι πολιτικός. Όμως, ο Διαφωτισμός στη Δυτική Ευρώπη έχει και άλλες εκφάνσεις μία από αυτές είναι ο αντικληρικαλισμός. Υπάρχουν κύκλοι και μάλιστα κυριαρχικής σε αρκετές περιοχές, ιδιαίτερα στη Γαλλία που είναι μαχητικά αντικληρικαλιστικοί. Δηλαδή δεν είναι άθεοι αναγκαστικά, υπάρχουν και άθεοι κύκλοι μεταξύ των Διαφωτιστών, αλλά πιστεύουν ότι οι εκκλησίες στην περίπτωση της Δυτικής Ευρώπης είναι ο Καθολικισμός τον οποίον κτυπούν στη Γαλλία, την Καθολική Εκκλησία. Πιστεύουν ότι οι εκκλησίες είναι διεφθαρμένες, αρπακτικές, διεφθαρμένοι φορείς, αρπακτικοί φορείς οι οποίοι καταστρέφουν την ελευθερία του ανθρώπου, καταστρέφουν τη σκέψη του ανθρώπου, άρα πρέπει να καταργηθούν. Τέτοιες τάσεις αντικληρικαλιστικές περνούν και μέσα σε κύκλους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Αυτό το κομμάτι θα ανησυχήσει φυσικά την εκκλησία. Όπως και κάθε εκκλησία και είναι φυσικό. Εκτός από αυτό ο δυτικός διαφωτισμός εμπεριέχει και επαναστατικές τάσεις δηλαδή ομάδες του είναι έτοιμες να έρθουν σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες εξουσίες, να δημιουργήσουν νέες εξουσίες, να ανατρέψουν καθεστώτα κλπ. Αυτό επίσης το κομμάτι θεωρείται από τα Πατριαρχεία της Ανατολής που βρίσκονται κάτω από την Οθωμανική Διοίκηση επίσης πολύ ανησυχητικά διότι μία εξέγερση, ένας πόλεμος, μία σύγκρουση θα απέληγε ποιος ξέρει σε τι σφαγές, ποιος ξέρει σε τι καταστροφές, και ποιος ξέρει σε τι θρησκευτικές, κοινωνικές ανατροπές. Εξ' αυτού, σε αυτό το 18ο αιώνα, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ιδιαίτερα μπαίνει σε μεγάλες προκλήσεις που πρέπει να τις αντιμετωπίσει. Ήθελα να σας διαβάσω μερικά κείμενα που συγγράφηκαν στις αρχές του 19ου αιώνα από ανώνυμους λόγιους, δεν γνωρίζουμε ποιοι είναι, εκείνη την εποχή ήταν κανονικότητα να βγαίνουν κείμενα ανώνυμα και στο εξωτερικό και στους Έλληνες, οι Έλληνες της αυτοκρατορίας για ευνόητους λόγους, κείμενα λοιπόν ανωνύμων λογίων που κατηγορούν ανάμεσα στα άλλα την εκκλησία για το πώς λειτουργεί. Μιμούνται δηλαδή την επιθετικότητα του αντικληρικαλιστικού διαφωτισμού της Γαλλίας και τα μεταφέρουν στα εδάφη της Αυτοκρατορίας. Στις αρχές του 19ου αιώνα το πιο γνωστό και διαδεδομένο και διαβασμένο τέτοιο επαναστατικό κείμενο είναι ένα βιβλίο που ονομάζεται «Ανώνυμος ο Έλληνας» σε αυτό το βιβλίο το οποίο ο άγνωστος συγγραφέας αφιερώνει στον πρωτομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλή που είχε εκτελεστεί στη δεκαετία του 1790 από τους Οθωμανούς. Και μόνο ότι το αφιερώνει στο Ρήγα Βελεστινλή δείχνει την αντίθεσή του προς το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως διότι ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ είχε ζητήσει να καεί και να συγκεντρωθούν και να καούν τα σχέδια (συγγράμματος) Συντάγματος του Ρήγα με τη φράση

«διότι το σύνταγμα του Ρήγα πλήρες τυγχάνει σαθρότητας εκ των δολερών αυτού εννοιών τις δόγμασι της ορθοδόξου ημών πίστεως εναντιούμενων».

Άρα, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και ο Γρηγόριος ο Ε΄. Ο Γρηγόριος ο Ε΄ είναι ο Πατριάρχης ο οποίος απαγχονίστηκε, εκτελέστηκε από τους Οθωμανούς όταν έγινε η Επανάσταση του 1821. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ πατριάρχευσε τρεις φορές. Ανέβηκε στο θρόνο τον έχασε, ξανά ανέβηκε στο θρόνο τον έχασε και όταν εκτελέστηκε από

τους Οθωμανούς από τον Μαχμούτ τον δεύτερο, το 1821 ήταν η τρίτη του Πατριαρχεία. Επομένως, ο Ανώνυμος ο Έλληνας και μόνο που αφιερώνει το κείμενό του στον Ρήγα Βελεστινλή δείχνει τις προθέσεις του ότι θα συγκρουστεί με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ανάμεσα στα άλλα και τι είναι το κείμενο του Ανωνύμου του Έλληνα, είναι μία πραγματεία που δείχνει, που εξηγεί πόσο απαραίτητη είναι η ανατροπή των Οθωμανών, η ανατροπή του τυράννου Σουλτάνου και επομένως να έρθει η ώρα της Επανάστασης και αρχίζει να συζητά ποιοι φορείς του Ελληνισμού κατά τη γνώμη του θα είναι υπέρ της επανάστασης, ποιοι θα είναι κατά της επαναστάσεως που έρχεται, που ευελπιστεί ότι θα έρθει και φυσικά θεωρεί την εκκλησία αυτονόητη εναντίον της Επανάστασης. Πρέπει να σας πω ότι ο Ανώνυμος Έλληνας θεωρεί σχεδόν όλους ότι θα είναι ενάντια στην επανάσταση για τους μόνους που θεωρεί, είναι βέβαιος ότι θα μετάσχουν, είναι οι Κλέφτες και οι Αρματολοί. Όλους τους περιλαμβάνει με πολύ αρνητικό τρόπο. Ακουστέ πώς μιλάει για τον κλήρο στην Ελληνική Νομαρχία ο Ανώνυμος ο Έλληνας. Το βιβλίο ονομάζεται Ελληνική Νομαρχία και ο συγγραφέας είναι ο Ανώνυμος ο Έλληνας

«Ο συ μιανρά Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως εις τι ομοιάζεις ήθελα να ηξεύρω, τώρα, οπού σε ερωτώ εις τι λέγω ομοιάζεις στους ιερούς και θείους αποστόλους του λόγου της σοφίας του Ιησού Χρυσού ή ιστού, ίσως εις την ένδειαν και αφιλοκερδείαν οπού εκείνοι εκύρρηττον αλλά εσύ είσαι γεμάτη από χρήματα όπου καθημερινώς κλέπτεις από τους ταλαιπώρους Χριστιανούς ίσως στην εγκράτειαν και χαληναγωγίαν των παθών αλλά εις ποίον μεγάλον ξεφάντωμα δεν ευρίσκεται μέρος από τις Συγκλήτους του και ποιος από αυτούς δε λατρεύει δύο και τρεις αρχόντισσάς»

κατηγορεί δηλαδή τον κλήρο και για ηθική, για εκπόρνευση. Συνεχίζει

«Η Σύνοδος αγοράζει τον Πατριαρχικό Θρόνο από τον Οθωμανόν Αντιβασιλέα δια μίαν μεγάλην ποσότητα χρημάτων, έπειτα τον πωλεί ούτινος την δώσει περισσότερων κέρδων και τον αγοραστήν τον ονομάζει Πατριάρχη. Αυτός λοιπόν δια να ξανά λάβει τα όσα εδανείσθει για την αγορά του θρόνου πωλεί τας επαρχίας ή τας Αρχιεπισκοπάς ούτινος δώσει περισσότερων ποσότητα και ούτος σχηματίζει τους Αρχιεπισκόπους οι οποίοι πωλώσι και αυτοί σε άλλους τας Επισκοπάς των. Οι δε Επίσκοποι τας πωλώσι των Χριστιανών δηλαδή γυμνώνωσι τον λαόν δια να εβγάλωσι τα όσα εξόδεψαν και ούτως εστίν ο τρόπος με τον οποίον εκλέγονται των διαφόρων ταγμάτων τα υποκείμενα» δηλαδή ο χρυσός.

Αυτό είναι το κλίμα το οποίο έχει να αντιμετωπίσει το Πατριαρχείο από τους ριζοσπαστικούς κύκλους του Διαφωτισμού που άλλο ένα τέτοιο κείμενο είναι ο «ΡωσοΑγγλογάλλος» επίσης Ανωνύμου. Αυτό το κείμενο είναι ένα είδος θεατρικού βήματος όπου ένας Ρώσος, ένας Άγγλος και ένας Γάλλος στέκονται στην άκρη και συζητούν με διάφορα μέλη της κοινωνίας της Ελλάδος, με Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για να δουν, υπάρχει περίπτωση να απελευθερωθεί αυτή η περιοχή, να γίνει Επανάσταση; Έτσι λοιπόν και έρχεται η ώρα που παρουσιάζεται μπροστά τους κατά το Ρωσοαγγλογάλλο, ο Μητροπολίτης δηλαδή η Εκκλησία. Λέει ο Γάλλος.

«Ιδού ας ρωτήσομεν τούτον τον πολυγένην, Μητροπολίτης φαίνεται, κάμνει τον Δημοσθένην, σε αυτόν θέλει γνωρίσομεν τον ζήλον της Γραικίας αν είναι φιλελεύθερος ή

φίλος τυρρανίας. Χαίρε Πανιερότατε και γένος της Γραικίας, πώς υποφέρεις τον ζυγόν της Τούρκων τυρρανίας;»

Και ο Μητροπολίτης απαντά

«Να έχετε τέκνα την ευχήν μου και ακούσατε την απόκρισή μου, εγώ τον ζυγόν δεν τον γνωρίζω ούτε ξεύρω να τον νοματίζω τρώγω, πίνω, ψάλλω με ευθυμίαν, δεν δοκιμάζω την τυρρανίαν, τότε υποφέρω αδημονίαν όταν με βλάπτουν στην επαρχίαν»,

δηλαδή όταν υπάρχει κίνδυνος να χάσω τη θέση μου,

«αυτή του Τούρκου η τυρρανία σε μένα είναι ζωή μακαρία, το ράσον τούτο αφού εφόρεσα, ζυγόν κανέναν εγώ δεν εγνώρισα. Δύο ποθώ ναι μα ταις εικόναίς, άσπρα πολλά»,

χρήματα δηλαδή «και καλές κοκόνες», γυναίκες.

«Περί δε της Ελλάδος που λέτε ολίγον με μέλλει αν τυρρανιέται. Αν βαστάζει χωρίς να στενάξει όλες ταις αμαρτίαις εβγάζει. Ημείς, πάντα τους ξεμολογούμεν πάντας εις τα ψυχικά τους νουθετούμεν, πίστην να έχουν στον Βασιλέα»

δηλαδή στο Σουλτάνο «και σέβας εις τον Αρχιερέα» και συνεχίζει με αυτόν τον τρόπο.

V 7.2.3 Ο "αναβαπτισμός". Το "κίνημα των Κολλυβάδων". (6')

Ενώ λοιπόν θα περίμενε κανείς το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως να είναι σε εγρήγορση σοβαρότατη τον 18ο αιώνα λόγω των εξελίξεων αυτών και θα δούμε λίγο παρακάτω, και θα δούμε λίγο παρακάτω ότι δεν ήταν σε εγρήγορση, αλλά συνέβη μία παράξενη εξέλιξη, που όταν την διαβάσει κανείς εκ των υστέρων προσπαθεί να καταλάβει γιατί δόθηκε τόση έμφαση σε δύο πλευρές, οι οποίες πήραν μεγάλη διάσταση στα μέσα του 18ου αιώνα, εκεί γύρω στα 1750 -1760, και σχετίζονται με ερωτήματα, που θα έλεγε κανείς ότι δεν θα έπρεπε να είναι τόσο κεντρικά, όμως η ζωή έχει τη δικιά της δυναμική και έγιναν κεντρικά. Οι άνθρωποι της εποχής, Πατριάρχες και ποιμένα, θεώρησαν ότι είναι πάρα πολύ κεντρικά και βρέθηκαν να διαιρούνται οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι σε αντιμαχόμενες παρατάξεις και ομάδες υποστηρίζοντας την μια ή την άλλη θέση σε δύο ζητήματα. Το ένα ζήτημα που ανέκυψε στα μέσα του 18ου αιώνα από πλευράς Πατριαρχείου ήταν η άρνησή του να δεχθεί ως έγκυρη την βάπτισή της Καθολικής πλευράς. Διάφοροι Καθολικοί των νησιών στον 18ο αιώνα, αλλάζουν δόγμα και επιθυμούν να γίνουν Ορθόδοξοι. Συμβαίνουν τέτοια πράγματα στο Αιγαίο, στον 18ο αιώνα ο Καθολικισμός χάνει τον δυναμισμό που είχε στους δύο προηγούμενους αιώνες σταδιακά, αρχίζει να τον χάνει και υπάρχουν τάσεις επιστροφής στην Ορθόδοξη πλευρά. Υπάρχει μία κινητικότητα. Το Πατριαρχείο θεωρεί ότι πρέπει να βαπτιστούν για να γίνουν Ορθόδοξοι. Αυτό δημιουργεί ένταση. Στην οποία μπαίνουν διάφορες πλευρές των ορθοδόξων, των κοινοτήτων που ενδιαφέρονται για αυτό, μπαίνουν στις συζητήσεις πάρα πολύ έντονα, δημιουργούνται διαδηλώσεις, υπάρχουν συγκρούσεις σε διάφορες πόλεις. Είναι το ζήτημα του αναβαπτισμού, αν βαπτίζεται κανείς ξανά ή όχι, αν το Άγιο Πνεύμα δηλαδή ήλθε ή δεν ήλθε την πρώτη φορά και αν ξανάρχεται τη δεύτερη και τα λοιπά. Γιατί είναι και αυτό ένα ζήτημα. Όπως γνωρίζεται στα μυστήρια, όπως γνωρίζουμε όλοι, σύμφωνα με την Εκκλησία

μας την ώρα που γίνεται ένα μυστήριο το Άγιο Πνεύμα μετέχει και μετατρέπει μία διαδικασία σε ιερή. Άρα ξαναέρχεται το Άγιο Πνεύμα, ξαναεπικυρώνει το Άγιο Πνεύμα, αυτό ήταν ένα ζήτημα που πήρε τεράστιες διαστάσεις. Σήμερα γίνονται διάφορες συζητήσεις προσπαθώντας με κοινωνικό τρόπο να ερμηνεύσεις γιατί πήρε τόσο μεγάλες διαστάσεις. Σαν να μην έφτανε αυτό, ένα άλλο ζήτημα προέκυψε από αυτή την πλευρά στο Άγιον Όρος, όπου μια ομάδα μοναχών έθεσε ζήτημα σε σχέση με το πότε μπορεί κανείς να μεταλαμβάνει και αν μπορεί να μεταλαμβάνει Σάββατο ή Κυριακή και αν πρέπει να μεταλαμβάνει κάθε ημέρα -και ποια μέρα γίνονται τα μνημόσυνα και, όπως συνέβαινε σε διάφορες τάσεις του Χριστιανισμού. Αυτοί που θέτουν αυτό το ζήτημα έχουν μείνει γνωστοί ως «Κολλυβάδες» από τα κόλλυβα, και είναι το κίνημα των Κολλυβάδων το οποίο παίρνει μεγάλες διαστάσεις μεταξύ των ιερωμένων, στο Άγιο Όρος αρχικά, μετά στην Αυτοκρατορία μεταξύ των Χριστιανών ορθοδόξων, εμπλέκονται και οι πιστοί, οι λαϊκοί, αρχίζουν και κερδίζονται άτομα και από τους λαϊκούς, και οι συγκρούσεις και εδώ είναι έντονες ιδεολογικά, παίρνουν δηλαδή έντονη χροιά, ομάδες Κολλυβάδων εγκαταλείπουν το Άγιο Όρος και μετακινούνται σε άλλες περιοχές, στήνουν δικά τους μοναστήρια στην Ύδρα και αλλού και σύμφωνα με τους μελετητές της Εκκλησίας και τους παρακολουθώντας τα πράγματα ακόμη και σήμερα μέσα στην Εκκλησία της Ελλάδος, μεταξύ των πραγματικοτήτων της ελληνικής πλευράς εξακολουθούν να υπάρχουν Κολλυβάδες. Δεν έγινε σχίσμα, αλλά υπήρξε ένταση και ως φαίνεται υφέρπει αυτή η σύλληψη της ορθοδοξίας με την πλευρά των Κολλυβάδων.

και ποια ημέρα γίνονται τα μνημόσυνα

V 7.2.4 Η εκκλησία: αντίσταση και υποταγή (12')

Έτσι έχουμε το κίνημα του αναβαπτισμού, έχουμε το κίνημα των Κολλυβάδων την ώρα που γίνονται... συμβαίνουν τόσο μεγάλες κλίμακας αλλαγές, που αναφέραμε πριν, όπως είναι η επέμβαση της Ρωσίας, το ενδεχόμενο η Ρωσία να αντικαταστήσει την οθωμανική κυριαρχία, το ενδεχόμενο επανάστασης, το ενδεχόμενο συγκρούσεων και το ενδεχόμενο να παρουσιαστεί.. να κερδίσει η πιο ριζοσπαστική πτέρυγα των Ελλήνων λογίων. Λόγω αυτών των εντάσεων στον 18ο αιώνα το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως συγκρούεται με στελέχη ή ομάδες του Χριστιανικού κόσμου της αυτοκρατορίας, τα οποία κρίνει ότι είναι επικίνδυνα, και οι απόψεις τους είναι επικίνδυνες. Αναφέραμε την περίπτωση του Ρήγα Βελεστινλή του οποίου το Σύνταγμα θεωρήθηκε εξαιρετικά επικίνδυνο, ως επίσης βλάπτον το δόγμα της Χριστιανικής πίστewς. Στην περίοδο.. στον 18ο αιώνα η εκκλησία αφορίζει τον Μεθόδιο Ανθρακίτη το 1723 λόγω της συλλήψεως που εκφράζει εκείνος, της μαθηματικής συλλήψεως της λειτουργίας των πραγμάτων, που κατηγορείται ότι είναι ενάντια στα δόγματα και στις συλλήψεις της εκκλησίας. Το 1793 αφορίζεται ο Χριστόδουλος Παμπλέκης από την εκκλησία διότι κατηγορείται επί αθεΐα. Και οι δύο είναι μέλη της εκκλησίας, δεν είναι... Στις αρχές του 19ου αιώνα το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως δρα και φροντίζει να κλείσουν σχολεία στη Σμύρνη, ελληνικά σχολεία, στις Κυδωνίες, το σημερινό Αϊβαλί, στη Μυτιλήνη και στη Χίο, διότι κατηγορούνται οι διδάσκοντες εκεί ότι είναι οπαδοί του

Διαφωτισμού, των επικίνδυνων απόψεων που έρχονται εκ Δύσεως. Και βιβλία επικίνδυνων λογίων συγκεντρώνονται και καίγονται κατά καιρούς στην αυλή του Πατριαρχείου. Το 1821 με εγκύκλιο διατάσσεται η παύση, ως διδασκόντων στα σχολεία που διδάσκουν του Κούμα, του Βενιαμίν Λεσβίου, του Θεόφιλου Καΐρη, του Νεόφυτου Βάμβα, λογίων μεγάλης κλάσεως και επίσης όλων ιερωμένων. Έτσι η ένταση μεταφέρεται στους κόλπους της εκκλησίας, η οποία κατηγορείται από τους αντιπάλους της ότι είναι πάντα υπέρ των Οθωμανών, εξ αρχής ήταν υπέρ των Οθωμανών, πάντα υπεράσπιζε τον σουλτάνο, ως θεόθεν σταλμένη εξουσία, και ότι νουθετούσε τους Χριστιανούς να είναι υπήκοοι και να μην αντιδρούν, και να πληρώνουν τους φόρους τους και να είναι στην ουσία δούλοι του σουλτάνου. Η αλήθεια είναι ότι στην διάρκεια των αιώνων υπάρχουν πολλά κείμενα της εκκλησίας, διαβάσαμε ήδη κάποια όταν μιλούσαμε για την έκταση της αλλαγής θρησκευματος. Τότε είχα διαβάσει αποσπάσματα από την Πατρική Διδασκαλία αν θυμάμαι καλά, που γράφτηκε το β' μισό του 18ου αιώνα και υμνεί την εξουσία των Οθωμανών, η οποία είναι εκείνη που φυλάσσει την ορθοδοξία και την πίστη. Παρόμοιες πλευρές αναδεικνύονται από εκείνους οι οποίοι κατηγορούν την εκκλησία ότι πάντοτε ήταν υπέρ των Οθωμανών και ότι ήτανε όργανο υποταγής στους σουλτάνους, καθ' όσον έχουμε μέσα στους αιώνες σε αρκετές πλευρές τέτοια κείμενα. Λέω χαρακτηριστικά το 1612 έγινε η εξέγερση του Διονυσίου του Φιλοσόφου που αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα στα Ιωάννινα, ιερωμένου ο οποίος κινητοποίησε έναν αριθμό κατοίκων των Ιωαννίνων σε εξέγερση εναντίον των Οθωμανών. Αυτή η εξέγερση έληξε οικτρά, και ένα στέλεχος της Ορθόδοξης εκκλησίας ο Μάξιμος ο Πελοποννήσιος μετά από αυτό εξέδωσε φυλλάδιο στηλιτευτικό, εξαιρετικά επιθετικό στον Διονύσιο Φιλόσοφο που τόλμησε να αμφισβητήσει την θεάρεστο, την Θεόσταλτο βασιλεία. Έχουμε πολλά τέτοια κείμενα και συγκεντρωμένα είναι. Επίσης και όταν έγινε η Επανάσταση του 1821 όπως γνωρίζετε, ο Γρηγόριος ο Ε' ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως εξέδωσε αφοριστικό... αφορισμό για τους πρωτεργάτες της Επανάστασης και σε αυτό επίσης υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα της οθωμανικής εξουσίας και πόσο αυτή πάντοτε προστάτευσε την ορθοδοξία και τους ορθοδόξους και είναι η μητέρα και ο πατέρας όλων. Αυτό ισχύει δεν υπάρχει αμφιβολία, όμως ο Διονύσιος ο Φιλόσοφος ο οποίος έκαμε την εξέγερση το 1612 κι εκείνος στην εκκλησία ανήκε. Η εκκλησία στην περίοδο της τουρκοκρατίας είναι ένας τεράστιος μηχανισμός. Σε αυτόν λειτουργούν χιλιάδες άνθρωποι και ο κάθε άνθρωπος είναι ένας κόσμος. Μπορεί να υπάρχει μια γενική τάση αλλά δεν παύει να υπάρχουν οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν τις δικές τους συλλήψεις. Και ο Παμπλέκης που είπαμε πριν και ο Στρούγκας είναι άνθρωποι της εκκλησίας (7:11 σημ. υπήρξαν άνθρωποι της εκκλησίας ή σχετιζόνταν εμμέσως με αυτήν) και ο Καΐρης επίσης, οι οποίοι βέβαια από την κεντρική πλευρά εξεδιώχθησαν. Όμως υπήρξε μία περίοδος μεταξύ του 1565 και του 1620 κατά την οποία καταγράφονται πολλές δράσεις υψηλών στελεχών της εκκλησίας, ακόμη και πατριαρχών, οι οποίοι έρχονται σε επαφή με δυτικούς προκειμένου για την ανατροπή των

υπήρξαν άνθρωποι της Εκκλησίας ή σχετιζόνταν εμμέσως με αυτήν

1565-1620

πραγμάτων. Σ' αυτό το διάστημα των περίπου σαράντα χρόνων – όχι περισσότερων – πενήντα τόσων χρόνων, στα πατριαρχεία της ανατολής και ιδίως της Κωνσταντινουπόλεως, παρουσιάζονται ιερωμένοι οι οποίοι συνδυάζονται σε αντιοθωμανικές δράσεις, εξάλλου μέσα σ' αυτήν την περίοδο είναι και η εξέγερση του Διονυσίου του Φιλοσόφου, καθώς στην Ευρώπη είχε συγκροτηθεί η σάκρα λίγκα (Sacra Liga), δηλαδή η ένωση Καθολικών ηγεμόνων, οι οποίοι είχαν πάρει την απόφαση να συγκρουστούν με τους Οθωμανούς για να απελευθερώσουν την ανατολή από τους Οθωμανούς και μέσα στα πλαίσια αυτής της χρονολογίας εξάλλου έγινε και η ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571. Η ναυμαχία της Ναυπάκτου κατά την οποία οι δυτικοί κατενίκησαν τον οθωμανικό στόλο εκεί στον πατραϊκό κόλπο και είναι μιας μεγάλης σημασίας χρονολογία για την σύγκρουση της Ευρώπης με την οθωμανική αυτοκρατορία. Είναι ακριβώς η περίοδος κατά την οποία έχουμε κι αυτά τα φαινόμενα ανοιχτής δράσης στελεχών της εκκλησίας στο πλευρό δυτικών. Ειδάλλως, στους προηγούμενους και στους επόμενους αιώνες η εκκλησία προσπαθούσε όπως λέγεται στο λόγο της να «οικονομήσει τα πράγματα». Αυτή είναι η φράση. Είναι μια σοφή φράση. Διότι το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, τα Πατριαρχεία, ποίμαιναν τους Χριστιανούς ορθοδόξους. Αυτός ήταν ο ρόλος τους. Να τους καθοδηγούν στα θέματα της θρησκείας και βέβαια έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα, καθώς η οθωμανική Αυτοκρατορία απαιτούσε και διοικητικές δράσεις από μέρους τους, να βρίσκουν την ιδανική ισορροπία προκειμένου να μη συμβούν έκτακτες περιστάσεις. Έτσι, είχαν βρει οι κύκλοι του Πατριαρχείου μια ισορροπία μέσα στα πράγματα που περιελάμβανε έναν χαμηλών τόνων λόγο και μία ας πούμε αποδοχή των όσων είχαν συμβεί στον 14ο και 15ο αιώνα γιατί ήταν πλέον πραγματικότητες, ήταν πραγματικότητες αιώνων. Το λέω αυτό διότι για τη στάση της εκκλησίας έχουν γραφεί πολλά βιβλία, τα οποία υμνούν την εκκλησία ως φορέα αντίστασης και πολλά βιβλία που στηλιτεύουν την εκκλησία ότι στην περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν ένας φορέας υποταγής. Θα πρέπει νομίζω να προσεγγίσουμε τα πράγματα με μια κοινή λογική. Η εκκλησία είχε υποχρέωση θρησκευτική. Την Επανάσταση θα την έκαναν ο Κολοκοτρώνης, θα την έκανε ο Μαυροκορδάτος, θα την έκανε ο Αθανάσιος Διάκος, δεν ήτανε δουλειά του Πατριάρχη να πάρει το γιαταγάνι. Βέβαια από αυτή έως την άλλη πλευρά μπορεί κανείς να συζητήσει πολλά πράγματα.

Χρονολόγιο Εισαγωγής

325	Α Οικουμενική Σύνοδος Νίκαιας 4 ανατολικά Πατριαρχεία και 1 Δυτικό
390	Εδραίωση Χριστιανισμού
570	Διάλυση Δυτ. Ρωμ. Αυτοκρατορίας από Γότθους
7ος αι	Ελληνική γλώσσα σε όλο το Βυζάντιο
700	Έκτοτε απομακρύνθηκαν οι Δύο Εκκλησίες
800	Στέψη Καρλομάγνου ως αυτοκράτορα
800	Εμφάνιση τουρκομανικών φύλων
867	Πρώτο σχίσμα εκκλησιών επι Φωτίου
990	Εκχριστιανισμός Ρώσων
1000	Αρχή οικονομικής ανόδου Βενετίας
11ος αι	Ενίσχυση Δυνατών οικογενειών-Φεουδαρχικό Σύστημα
1014	Νίκη Βουλγαροκτόνου επι Βουλγάρων
1025	Θάνατος Βασιλείου Β Βουλγαροκτόνου (975 1025) Αρχή παρακμής Βυζαντίου
1054	Σχίσμα Δύο Εκκλησιών-Αρχή της θρησκευτικής διαμάχης Ανατολής και Δύσης
1071	Μάχη Ματζικέρτ-Νίκη Σελτζούκων Τούρκων-Η Μ. Ασία είναι Τουρκική
1082	Παραχώρηση εμπορικών προνομίων στους Βενετούς από Αλέξιο Κομνηνό-Οικονομ. διείσδυση Δυτικών
1096	Α σταυροφορία-Πάπας Ουρβανός-Πολιτική διείσδυση Δυτικών
12ος αι	Ίδρυση Σερβικού κράτους-Ηγέτης Σέρβων ο Στέφαν Νεμάνια
1185	Δυναστεία Αγγέλων-Μεγάλα δεινά στην Αυτοκρατορία-Αρχή παρακμής Βυζαντίου
1200	Κυριαρχία Βενετίας
1203	Άνοδος στο θρόνο του Αγγέλου Α Κομνηνού-Διεκδίκηση θρόνου από Άγγελο Ε-Έκκληση βοήθειας προς Πάπα
1204	Δ Σταυροφορία-οι Φράγκοι καταλαμβάνουν την Κωνσταντινούπολη-Αρχή Νέου Ελληνισμού
1204	Φράγκοι καταλαμβάνουν Νίκαια
1204-1669	Λατινοκρατία Κρήτης από Βενετούς
1210	Τζένγκις Χαν κτυπά Κίνα κλπ. περιοχές της Ασίας
1260	Διάλυση αυτοκρατορίας Ικονίου (Σελτζούκοι) από Μογγόλους
1261	Δυναστεία Παλαιολόγων-Τελευταία Δυναστεία- Διαρκεί ως 1453
1261	Έναρξη διαλόγου Ανατολής-Δύσης για ένωση εκκλησιών
1261-1262	Ανακατάληψη Πόλης από Βυζαντινούς
1274	Σύνοδος Λυών-Ένωση δύο εκκλησιών-Γρήγορα και πάλι διαχωρισμός
1274	Έναρξη διαμάχης Ενωτικών-Ανθενωτικών
1280	Οσμάν (Οθωμάν) ιδρύει Οθωμανικό κράτος
1284	Κατάργηση βυζαντινού πολεμικού στόλου από Μιχαήλ Η Παλαιολόγο

1301	Κατάληψη Νικομήδειας από Οσμάν
1321-1350	Εμφύλιος Πόλεμος (κατά διαστήματα) για διαδοχή θρόνου Βυζαντίου μεταξύ Παλαιολόγων (ενωτικών) και Κατακουζηνών (ανθενωτικών)
1326	Κατάληψη Προύσας από Οσμάν
1330	Κατάληψη Νίκαιας από Ορχάν (διάδοχος Οσμάν)
14ος αι	Εδραίωση Σερβικού Κράτους-Ηγεμών Σέρβων ο Στέφαν Ντουσάν (1331-1355)
1346	Στέφαν Ντουσάν στέφεται αυτοκράτωρ Ρωμαίων Σέρβων και παντός Αλβανίδων
1354	Κατάληψη Καλλίπολης από Οθωμανούς (πατούν πόδι στην Ευρώπη)
1355	<ul style="list-style-type: none"> Υπαρξη πολλών τουρκικών εμιράτων στη Μ. Ασία Σέρβοι έχουν καταλάβει πολλά μέρη Ηπειρωτικής Ελλάδας
1362	Κατάληψη Αδριανούπολη από Οθωμανούς
1370	Έκτοτε το Βυζάντιο είναι φόρου υποτελής στους Οθωμανούς
1387	Κατάληψη Θεσ/νίκης από Οθωμανούς
1389	Ήττα Σέρβων από Οθωμανούς στο Κοσσυφοπέδιο - Έκτοτε οι Σέρβοι είναι φόρου υποτελείς 1389 έως το 1402 οπότε οι Μογγόλοι ξανά χτυπούν τη Μ. Ασία και συντρίβουν το Βαγιαζίτ το Γιλδνίμ.
1390	Κατάληψη Θεσσαλίας από Οθωμανούς
1392-1393	Πρώτο κράτος που καταλαμβάνουν πλήρως οι Οθωμανοί = Βουλγαρικό κράτος
1402-1413	Έγιναν εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των Οθωμανών
1431-1468	Ηγέτης Αλβανών ο Γεώργιος καστριώτης ή Σκεντέρμπεης
15ος αι	Ισχυρότεροι αντίπαλοι Τούρκων στα Βαλκάνια = Αλβανοί
1438-1439	Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας
1450	Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε πάει στην Ιταλία-δεν γυρίζει πίσω αλλά και δεν παραιτείται
1450	Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στέφεται αυτοκράτορας
1451	Σουλτάνος γίνεται ο Μωάμεθ Β, ο μετέπειτα ονομαζόμενος Πορθητής
1452	"Ενωτική" λειτουργία στην Αγιά Σοφιά-Σφραγίζεται ως βεβηλωθείσα
1453	Άλωση Πόλης - Τελευταίο τμήμα Βυζαντινή ς αυτοκρ. που καταλαμβάνουν οι Οθωμανοί
1459	ο Μωάμεθ ο Πορθητής κλείνει το πατριαρχείο των Σέρβων
1500	Η Δυτ. Ευρώπη γίνεται η ισχυρότερη περιοχή της γης
1517	<ul style="list-style-type: none"> Γίνεται το Σχίσμα. Οι Προτεστάντες κατηγορούν τους Καθολικούς ότι θέλουν να κρατούν τους πιστούς στη δεισιδαιμονία και στην αμάθεια. Όλα τα ανατολικά Πατριαρχεία βρίσκονται υπό τον οθωμανικό έλεγχο,
1520-1566	Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής-Ύψιστη ακμή Οθωμαν. αυτοκρατορίας (16ος αι= χρυσός αιώνα οθωμαν. Αυτοκρ)
1565	η φατρία των Κατακουζηνών επέβαλλαν ως πατριάρχη έναν γουνέμπορο
1571	Κατάληψη Κύπρου από Οθωμανούς. Η ναυμαχία της Ναύπακτου
1589	Θα δημιουργηθεί ένα νέο Πατριαρχείο της Ορθοδοξίας, το Πατριαρχείο Μόσχας και Πασών των Ρωσίων.

1592-1593	Για πρώτη φορά στα πρακτικά του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως της Ιεράς Συνόδου αναγράφεται ως θέμα η αγωνία για την έλλειψη σχολείων, ελληνικών, Χριστιανικών
1596	Ο σουλτάνος παρεχώρησε αυτό το δικαίωμα στο πατριαρχείο και έκτοτε και μετά ο κάθε Χριστιανός Ορθόδοξος της αυτοκρατορίας πληρώνει κάθε χρόνο ένα «δόσιμο» όπως λεγόταν οι φόροι
1612	Στα Γιάννενα το 1612 έγινε η εξέγερση του Διονυσίου του Φιλοσόφου, μητροπολίτη Τρίκης
1669	<ul style="list-style-type: none"> • Κατάληψη Κρήτης από Οθωμανούς (Τουρκοκρατία Κρήτης) • Συνθήκη του Κάρλοβιτς
1683	Αρχή παρακμής οθωμ. Αυτοκρ.
1683	2η αποτυχημένη προσπάθεια κατάληψης Βιέννης- Συνειδητοποίηση υπερίσχυσης Δύσης
1789	Άνοδος στον οθωμ. θρόνο του Σελίμ Γ-Δράσεις για αναμόρφωση αυτοκρατορίας
1723	Η εκκλησία αφορίζει τον Μεθόδιο Ανθρακίτη
1768	Ο πρώτος Ρωσο-τουρκικός πόλεμος, λήγει με νίκη των Ρώσων.
1790	Εκδίδεται η «Εφημερίς», που είναι η πρώτη ελληνική εφημερίδα.
1830	Ίδρυση ελληνικού κράτους

Η ομάδα των φοιτητών που έφερε εις πέρας αυτή την εθελοντική προσπάθεια

Ευχαριστώ την καταπληκτική ομάδα που έκανε με πολύ κέφι και πολύ κόπο τις απομαγνητοφωνήσεις.

angelina	1.1.2	2.2.2	3.1.1	4.4.4	5.2.4	6.3.3						
ARTEMIS68	6.3.4	6.4.1	6.4.2									
Asriel	3.2.1	3.2.2	3.2.5	3.2.6	4.2.1	4.2.2	4.4.3	5.3.3				
athens	5.2.1	6.2.2	7.2.2									
christinsen	1.3.1	1.3.2	1.3.3	1.4.4	1.4.5	2.3.1	2.3.2	2.3.3				
CHRYSEKOS	4.2.4											
chysanthi	7.1.2											
Deli	5.3.2											
dimibouz	2.2.7											
earinos	1.1.2											
Enya	4.4.1	4.4.2	5.1.2	5.1.3	6.2.1	6.2.3	6.4.3	6.4.4	7.1.4	7.2.4		
Evaggelia5	1.1.4	1.1.5	1.1.6	1.1.7	1.2.1	1.2.2	1.2.3	1.2.4	6.3.2			
Evii	2.2.1	2.2.2	4.1.1	4.1.2								
FotisDim	4.1.3											
Fulya	6.3.1	7.2.1										
fyllio	4.2.6	4.2.7	5.1.4	5.1.5	6.1.1							
goldyabd	Τουρκικές λέξεις και άλλοι ξενικοί οροί που συναντήσαμε μέχρι τώρα											
ioan	7.1.4											
ips	5.3.1											
kpasisi	7.2.3											
kristal	1.1.2	4.1.5	5.2.3	6.1.2	7.1.3							
marplessa	5.4.3	6.1.3	7.1.1									
Nantin	4.2.5											
Roy	2.2.5	3.1.3	3.2.3	3.2.7								
sofkyr	Χρονολόγιο Εισαγωγής											
SpyridoulaTh	2.1.1	2.1.2	2.1.3	2.2.6	3.2.4	5.3.4						
Stalker70	3.1.2	3.2.8	4.3.1	4.3.2	5.1.1	5.2.2						
Tania Stefan	4.1.5											
Taurus	6.1.4											
Vera	1.1.1	1.4.1	1.4.2	1.4.3	1.4.4	2.2.4						
Visual	4.1.4											
Xanthi	4.2.3											
XarAth	1.1.3	3.1.4	3.1.5	4.2.3	4.3.3	4.3.4	4.4.5	4.4.6	5.4.1	5.4.2	6.2.4	7.1.5

Το έργο της τελικής επεξεργασίας και για τη δημιουργία του τελικού PDF

Γιάννης Παπαδόπουλος. (ioan)

Τουρκικές λέξεις και άλλοι ξενικοί οροί που συναντήσαμε μέχρι τώρα

Agem oglan	παιδιά 15 έως 20 χρονών που έκαναν στρατιωτική καριέρα, ως επι το πλείστων, μετά το devşirme. İz oglan (παιδιά 8 -10 χρονών, τα πιο χαρισματικά έμπαιναν στην διοίκηση.)
Askeri	στρατιωτικοί, διοικητικοί, αστυνομικοί, ulema. Ήταν δούλοι του Σουλτάνου οποίος είχε δικαίωμα να τους εκτελέσει δια αποκεφαλισμού, χωρίς δική. Δεν πληρώνουν φόρο.
Ayan	τσιφλικούχοι ισχυροί άνδρες.
Baş reis	ο επικεφαλής των λεβεντών, έμενε χρονιά στο πόστο του.
Bezesten	φυλασσόμενο, γερό κτίριο με τα παράθυρα πολύ ψηλά, για να μην μπαίνουν κλέφτες, για την αγοραπωλησία πολύ ακριβών προϊόντων.
Büyük divani Μέγα Διβάνιο	είναι το ανώτατο συμβούλιο που έπαιρνε τις αποφάσεις. Αποτελείτο από: τον Sultan, τον Μέγα Βεζίρη, τον Cadiasker υπουργό Δικαιοσύνης, τον Yeniceaga ανώτατο αρχηγό του στρατού, τον Defrerdaraga υπουργό Οικονομικών, τον Capudan Pasha αρχηγό Ναυτικού και 2 Beylerbey ανώτατοι διοικητές ανατολικής και δυτικής περιφέρειας οι οποίοι είχαν δικό τους διβάνιο, για να επιτελούν καλύτερα τα καθήκοντα τους
berat	σημαίνει κείμενο προνομίων, που προέρχεται από το Σουλτάνο προς κάποιο άτομο. Είναι το γνωστό βεράτι, που έδωσε ο Μωάμεθ στον Γεώργιο Σχολάριο ως άτομο, ως πατριάρχη
Caravan serayi	κατάλυμα για εμπόρους.
Çarsi	κτίριο με πολλά καταστήματα, αγορά. Στην Κωνσταντινούπολη η κλειστή Αγορά που έκτισε ο Μωάμεθ ο Πορθητής ήταν εάν τεράστιο έργο με 67 δρόμους, 4000 καταστήματα, 5 τζαμιά, 7 βρύσες και 18 πύλες εισόδου.
Çiftlik	μεγάλη έκταση ιδιωτικής γης.
Cizye	κεφαλικός φόρος που πλήρωνε για την προστασία του ο zimmi. Ήταν διαβαθμισμένος ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του zimmi, ενώ οι ανάπηροι δεν πλήρωναν cizye.
Deli	τρελός. Ντέληδες ονομαζόταν τα άτακτα σώματα, που προηγούνταν του τακτικού στρατού των Οθωμανών, οι οποίοι καταστρέφοντας και λεηλατώντας προετοίμαζαν ψυχολογικά και πρακτικά το έδαφος για τον στρατό.
Derven	στενό πέρασμα, δερβένια. Οι κάτοικοι που φυλάγαν τα δερβένια, εξαιρούνταν του παιδομαζώματος.
Devşirme	υποχρεωτική στρατολόγηση, παιδομάζωμα. Καταργήθηκε το 1695. Γινόταν σε μη Μουσουλμάνους, σε πεδινά και ημιορεινά χωριά, χωρίς δυνατότητα αντίρρησης. Οι Αλβανοί και Βόσνιοι Μουσουλμάνοι κατ' εξαίρεση, πήγαιναν οικειοθελώς.
Dönmes	ντονμέδες, Εβραίοι που ασπάστηκαν, που εστράφησαν στον Μουσουλμανισμό. Το όνομα τους προέρχεται από το ρήμα dönmek (στρέφομαι, γυρίζω. Είναι ισπανόφωνοι Μουσουλμάνοι, που κρατούν και εβραϊκά στοιχεία, μιλούν και τουρκικά, είναι μια όχι πολύ καθαρή κατάσταση).
Gazi = Βετεράνοι	πολεμιστής, υπερασπιστής της πίστωσης, αποτελούσε ύψιστο τίτλο τιμής για τους αυτοκράτορες της οθωμανικής αυτοκρατορίας.
Hadj = χατζής	προσκύνημα, τουλάχιστον μια φορά, στην Μέκκα, ιερό τόπο των Μουσουλμάνων.

Hamam	δημόσιο λουτρό. Ξεχωριστά οι Μουσουλμάνοι από τους αλλοθρήσκους, ξεχωριστά οι άνδρες από τις γυναίκες.
Hane	νοικοκυριό, οικογένεια. Η απογραφή του πληθυσμού γινόταν κατά hane.
Haradj	επιπλέον φόρος που πλήρωνε ο αγρότης zimmi.
Haş	μεγάλα τεμάχια γης, ολόκληρα νησιά, πόλεις κλπ. με παραγωγή πάνω από 100000 akçes.
Imaret	πτωχοκομείο, έδινε συσσίτιο σε φτωχούς ανεξαρτήτως θρησκευάτος, φιλοξενούσε θύματα φυσικών καταστροφών.
Kapikullari	δούλοι της Πύλης, κάτι σαν Προεδρική Φρουρά.
Levent -mellah	οι καλύτεροι ναύτες του Οθωμάν. στολου, σταλμένοι από Ελληνικά νησιά του Αιγαίου.
Maktou	κατ'αποκοπήν φόρος που πλήρωναν οι ορεινές περιοχές και τα μικρά νησιά, εκεί όπου δεν κατοικούσαν Τούρκοι.
Malikiane	προπώληση των φορών με πλειοδοτικούς διαγωνισμούς ώστε το κράτος να έχει άμεσα χρήματα.
Martolos	αρματολοί, τοποθετούνταν από τους Τούρκους στα ορεινά, για να προστατεύουν τα χωριά από τους κλέφτες και να προσκομίζουν τους φόρους στους Τούρκους.
Medrese	σχολείο για Μουσουλμάνους μόνον, συνήθως διπλά στο τζαμί, χαρακτηριστικού, αναγνωρίσιμου σχήματος. Ήταν ορθογώνιο, με εσωτερική αυλή και τρούλλους.
Miri	δημοσιά γη, ανήκει στον Σουλτάνο.
Mülk	ιδιωτική γη.
Pax Ottomanica	οθωμανική ειρήνη, όπου αυξάνονται οι δημογραφικοί δείκτες. Διαρκεί περίπου από το 1450 έως το 1650.
Pencik	το 1/5 της λείας, των λαφύρων, που έδιναν οι στρατιώτες στον Σουλτάνο.
Sefarad	Ισπανία, εξου και ο ορός Σεφαραδίτες η Σεφαραδίτες Εβραίοι, οι οποίοι στα 1500, 1510, 1520 εγκαταστάθηκαν σε όλη την οθωμανική Αυτοκρατορία λόγω του ότι εκδιωχθήκαν από τις εστίες τους στην Ισπανία, κατόπιν βασιλικού διατάγματος στα 1492. Τον μεγαλύτερο πληθυσμό δέχθηκε η Θεσσαλονίκη, η οποία, γ' αυτόν τον λόγο ονομαζόταν Madre d'Israel (μητέρα του Ισραήλ.)
Sema	μουσικό κομμάτι με το οποίο χορεύαν και έφθαναν σε έκσταση οι soufi.
Sharia	ιερός νομός, περιλάμβανε το Κοράνι, όσα κήρυξε ο Προφήτης Μωάμεθ και όσα είπαν οι περί αυτόν.
Sipahi	σπάχηδες, υπείς του τουρκικού στρατού, μαζικό σώμα.
Sufism	θεολογικό ρεύμα στο Ισλάμ . Bektash για φτωχές τάξεις, Mevlevi για πλουσίους.
Sürgün	σουργούνι, είναι σύστημα μεταφοράς κάτοικων, οργανωμένα, συνήθως διατάσσεται η μεταφορά του 1/10 του πληθυσμού μιας περιοχής με περίσσευμα σε μια άλλη περιοχή με έλλειμμα κάτοικων. Το 1520 έγινε σουργούνι για τα Δωδεκάνησα, το 1571 για την Κύπρο. Η επιλογή των μεταφερομένων hane δεν γινόταν με εθνικά η θρησκευτικά κριτήρια αλλά με κοινωνικοοικονομικά. Δηλαδή μεταφερόταν οι ακτήμονες, οι ζώντες σε αγγόνες περιοχές, οι σεσημασμένοι για παραβατικά, επικίνδυνη συμπεριφορά, οι εμπλεκόμενοι σε δικαστικές διαμάχες για αγρούς κλπ.
Tai'fe, millet	είναι οι ομάδες του πληθυσμού ανάλογα με το θρήσκευμα και όχι με την εθνικότητα. Υπήρχαν τέσσερα μιλέτια: των Μουσουλμάνων (πολίτες Α' κατηγορίας), των Rum, δηλαδή, των Χριστιανών, το μιλέτι των Εβραίων και το μιλέτι των Αρμένιων, που είναι μονοφυσίτες Χριστιανοί.

Tassaruf	γη που ανήκει στον αγρότη, μόνον γύρω από την οικία του, για κήπο κ.λπ.
Tekke	κέντρα των soufi, μπορούσαν να πάνε και γυναίκες και αλλόθρησκοι. Μπορούσαν να πιούν αλκοόλ, να καπνίσουν χασίς, υπήρχε μουσική και χορός, χαρακτηριστικός στροβιλίζων χορός. Απετέλεσαν τόπο έλξης και με τα ιμαρέτια, αίτια εξισλαμισμού Χριστιανών.
Timar	το μικρότερο τεμάχιο από miri, χαμηλής παραγωγής, μέχρι 19999 akces νομίσματα ασημένια, κατσάδες
Ulema	σοφοί θεολόγοι, κατήδες μουφτήδες.
Vakf	γη που ανήκει σε φιλανθρωπικό ίδρυμα, σε ίδρυμα που σχετίζεται με τον θεό, σε μοναστήρι (βακούφι). Ανήκει στον φορέα, όσο διαρκεί το θεάρεστο έργο, αλλιώς γίνεται miri.
Yeni çeri	γενίτσαροι, εκλεκτό πεζικό σώμα, για δύσκολες, επικίνδυνες αποστολές, εξαιρετικά εκπαιδευμένο και πειθαρχημένο.
Yeni Şehir	Εα Πόλη, είναι η Λάρισα που στα 1380, 1390 έγινε σημαντικότερο στρατιωτικό κέντρο των Οθωμανών.
Yürük	περπατώ. Από αυτό το ρήμα προέρχεται η ονομασία Γιουρούκοι Τουρκοί οποίοι ήταν νομάδες που μεταφέρθηκαν στον 14ο αιώνα στην ύπαιθρο, στα πεδινά της Θράκης, της Κεντρ. Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και στο 1430 στις ίδιες περιοχές μεταφέρθηκαν Τούρκοι από το Ικόνιο της Μ. Ασίας, που ονομάστηκαν Κονιάροι.
Zeamet	μεγαλύτερα τεμάχια γης, παραγωγής μέχρι 99999 akces.
Zimmi	αλλόθρησκος υπήκοος, προστατευόμενος της οθωμ. αυτοκρατορίας.

Διδακτικό υλικό

Αν και οι διαλέξεις του μαθήματος είναι αρκετά αυτάρκειες, εν τούτοις ο φιλομαθής φοιτητής θα άξιζε να προσφεύγει από καιρού εις καιρόν και σε κάποια από τις παρακάτω πηγές:

Για την καίρια αυτή περίοδο της Ιστορίας του Ελληνισμού πολύτιμοι είναι οι τόμοι Θ', Ι', ΙΑ' της Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους της Εκδοτικής Αθηνών, 1973 / οι τόμοι Α', Β', Γ', Δ' της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού του Καθηγητή Απόστολου Βακαλόπουλου, 1974 / οι τόμοι Α' και Β' της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού 1770 -2000, Ελληνικά Γράμματα, 2003, όπου και επιλεγμένη Βιβλιογραφία ανά θέμα.

Ανάμεσα στο πλήθος των χρήσιμων τίτλων προτείνονται τα εξής πονήματα:

- Σακελλαρίου, Μιχαήλ, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715 - 1821)*, 1939
- Ι. Γιαννόπουλος, *Η διοικητική οργάνωσις της Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν*, 1971
- Γ. Δ. Κοντογιώργης, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας*, 1982
- Ι.Κ. Χασιώτης, *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής Διασποράς*, Βάνιας, 1993
- Ν. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή επανάσταση και Εικοσιένα*, Πλέθρον, 1993
- Π. Κονόρτας, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο*, 1998
- Ι.Κ. Χασιώτης, *Μεταξύ Οθωμανικής κυριαρχίας και ευρωπαϊκής πρόκλησης. Ο ελληνικός κόσμος στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, University Studio Press, 2001
- Τα έργα των Κ.Θ. Δημαρά / και Π. Κιτρομηλίδη για τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό
- Σπ. Ασδραχάς (κά), *Οικονομική Ιστορία ΙΕ' -ΙΘ' αιώνας*, τ. Α', Β', Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τραπέζης Πειραιώς, 2003
- Το πιο πρόσφατα εκδοθέν πόνημα για την ιστορία του Νέου Ελληνισμού είναι εκείνο του Πέτρου Πιζάνια, *Η ιστορία των Νέων Ελλήνων*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2014, όπου και η πρόσφατη Βιβλιογραφία
- Τέλος, διαφωτιστικό σώμα επιλεγμένων εγγράφων σχετικών με την ιστορία του Νέου Ελληνισμού εκδίδεται στο έργο του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Πηγές της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού*
- [Προηγούμενο](#)
- [Επόμενο](#)

Συνολικά περιεχόμενα όλων των εβδομάδων με τα videos στο youtube

Αναρτήθηκε [Evaggelia5](#)

7 εβδομάδες (συνολικά 21 ώρες και 4') –

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 1: Η παρακμή του Βυζαντίου (4 διαλέξεις, συνολικά 3 ώρες και 56')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 2: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε, Μέρος 1ο (3 διαλέξεις, συνολικά 2 ώρες και 41')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 3: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε. Μέρος 2ο (2 διαλέξεις, συνολικά 2 ώρες και 24')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 4: Η λειτουργία του οθωμανικού στρατού και οι Έλληνες (4 διαλέξεις, συνολικά 4 ώρες και 19')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 5: Η οικονομική ζωή των Ελλήνων, 15ος - 18ος αι. (4 διαλέξεις, συνολικά 2 ώρες και 56')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 6: Συγκοινωνούντα πεδία: τοπική Αυτοδιοίκηση, Παιδεία (4 διαλέξεις, συνολικά 3 ώρες και 1')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 7: Συγκοινωνούντα πεδία: Εκκλησία (2 διαλέξεις, συνολικά 1 ώρα και 47')

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 1: Η παρακμή του Βυζαντίου (4 διαλέξεις, συνολικά 3 ώρες και 56')

Εισαγωγή (2') <https://www.youtube.com/watch?v=unaR-nO70io>

Διάλεξη 1.1: 11ος, 12ος αιώνας. Τα συμπτώματα παρακμής του Βυζαντίου και ο Νέος Ελληνισμός (7 videos, συνολικά 87')

V1.1.1 - Ποια η αρχή της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού; (17') <https://youtu.be/ZSshVTGwrKw?t=4>

V1.1.2 - 11ος αι.: Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία αντιμετωπίζει δύσκολες προκλήσεις (14') <https://youtu.be/1VoQ452pgUE?t=31>

V1.1.3 - Η Δύση σε άνοδο, οι Τούρκοι σε εξέλιξη (7') https://youtu.be/yn72hE_TI-U?t=12

V1.1.4 - Το σχίσμα των Εκκλησιών (1054). Η μάχη του Μαντζικέρτ (1071). (17') <https://youtu.be/B1gdJJXknTs?t=4>

V1.1.5 - Οι Κομνηνοί χορηγούν εμπορικά προνόμια στους Βενετούς. (12') <https://youtu.be/3WJvt9P-Ins?t=4>

V1.1.6 - Διείσδυση εμπορική των Ιταλικών πόλεων. Σταδιακή επανάκαμψη της δύναμης των Σλάβων

(10') https://youtu.be/omB_JHwyz7I

V1.1.7 - Ένα σοβαρό σύμπτωμα της παρακμής του Βυζαντίου: η ενίσχυση της δύναμης των «δυνατών»

(10') <https://youtu.be/VwQdgT1IXu4>

Διάλεξη 1.2: 13ος αι. Η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204 και η εμφάνιση των Οθωμανών (4 videos, συνολικά 60')

V1.2.1 - Η Δυναστεία των Αγγέλων και τα γεγονότα του 1204 (17') <https://youtu.be/wlk9qXN-4GM?t=699>

V1.2.2 - Η μακρά Λατινοκρατία. Η διάλυση του Σελτζουκικού κράτους στη Μικρά Ασία (11') <https://youtu.be/ddMqjQSO60>

V1.2.3 - 1261: Μερική ανάκαμψη του Βυζαντίου. Ο πρώτος πυρήνας του Οθωμανικού κράτους στη Μικρά Ασία

(17') https://youtu.be/_iD2UH0LAMA

V1.2.4 - Περιοδολόγηση της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (15') <https://youtu.be/PouNeOqK1EQ>

Διάλεξη 1.3: Ένας βαρύς εσωτερικός διχασμός: η σύγκρουση Ενωτικών Ανθενωτικών (3 videos, συνολικά 39')

V1.3.1 - Σταδιακή ισχυροποίηση των Οθωμανών. Η Σύνοδος της Λυών (1274). (17') <https://youtu.be/5GTrDAiqUd0?t=754>

V1.3.2 - Ενωτικοί και Ανθενωτικοί (6') <https://youtu.be/gjNsUXMdlto>

V1.3.3 - Η Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας ενισχύει, αντί να κατευνάσει, την ενδοβυζαντινή σύγκρουση

(16') https://youtu.be/o5vQJ_Uth9o

Διάλεξη 1.4: Το Βυζάντιο στον 14ο και 15ο αι.: μια κοινωνία σε σύγκρουση και κρίση (5 videos, συνολικά 50')

V1.4.1 - Άνοδος των Σέρβων. Βυζαντινοί εμφύλιοι πόλεμοι (17') <https://youtu.be/Lm4ldBcakz0>

V1.4.2 - Το Βυζάντιο φόρου υποτελές στους Οθωμανούς. Η μάχη του Κοσσυφοπεδίου (1389).

(6') <https://youtu.be/D23D1Rvzlzw>

V1.4.3 - Οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν νέες καίριες θέσεις στα Βαλκάνια. (8') <https://youtu.be/xVWhH2PvzFM>

V1.4.4 - Κοινωνικοθρησκευτικά κινήματα στο Βυζάντιο. (11') <https://youtu.be/nbCQq5ejN3I>

V1.4.5 - Κοινωνικά χαρακτηριστικά της σύγκρουσης Ενωτικών Ανθενωτικών (8') <https://youtu.be/NrhZRZ4feO4>

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 2: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε, Μέρος 1ο (3 διαλέξεις, συνολικά 2 ώρες και 41')

Διάλεξη 2.1: Το Ισλάμ μια νέα θρησκεία (3 videos, συνολικά 35')

V2.1.1 Το Ισλάμ και ο Ιερός του Νόμος. (13') https://www.youtube.com/watch?v=mfcZAYb_9RU

V2.1.2 Η θέση των αλλοπίστων στο Ισλάμ. (9') <https://www.youtube.com/watch?v=ZXRBUvSsZE>

V2.1.3 Ισλάμ: έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. (13') <https://www.youtube.com/watch?v=-oVfTC3aKBA>

Διάλεξη 2.2: Το Ισλάμ και οι εξισλαμισμοί (7 videos, συνολικά 88')

V2.2.1 Λόγοι εξισλαμισμού. (8') <https://www.youtube.com/watch?v=xiSNntJL5gg>

V2.2.2 Σουφισμός, τεκέδες, δερβίσηκα τάγματα. (11') https://www.youtube.com/watch?v=ng0zSYroQ_M

V2.2.3 "Ο Θεός είναι μαζί μας". "Ο Θεός μας εγκατέλειψε". (10') <https://www.youtube.com/watch?v=DGjBnLVoaatw>

V2.2.4 Σύγκρουση μακρόχρονη των Οθωμανών με τους Δυτικούς στην Ανατ. Μεσόγειο.

(12') <https://www.youtube.com/watch?v=pYfEFiJaa0>

V2.2.5 Διατήρηση της ιεραρχίας της Χριστ. Ορθ. Εκκλησίας από τους Οθωμανούς.

(14') <https://www.youtube.com/watch?v=aHS88daqZGY>

V2.2.6 Η έκταση της αλλαξοπιστίας. (17') <https://www.youtube.com/watch?v=n5DC-rq9ixc>
V2.2.7 Οι εξισλαμισμοί στα Βαλκάνια. (16') <https://www.youtube.com/watch?v=Gvp1tPWcYlc>

Διάλεξη 2.3: Πλευρές της οθωμανικής διοίκησης (3 videos, συνολικά 38')

V2.3.1 - Σταδιακή ισχυροποίηση των Οθωμανών. Η Σύνοδος της Λυών (1274).

(17') <https://www.youtube.com/watch?v=wx6dYnwrC18>

V2.3.2 Το έγγραφο μήνυμα του Σινάν πασά μπροστά από τα τείχη των Ιωαννίνων (1430).

(7') <https://www.youtube.com/watch?v=-eEDChow2CE>

V2.3.3 Η Οθωμανική διοικητική μηχανή. (14') <https://www.youtube.com/watch?v=hOYHaOr-ido>

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 3: Η εξάπλωση της Οθωμανικής ισχύος και οι δημογραφικές αλλαγές που αυτή συνεπέφερε. Μέρος 2ο (2 διαλέξεις, συνολικά 2 ώρες και 24')

Διάλεξη 3.1: Οθωμανικές πρακτικές δημογραφικής επέμβασης και αλλαγής (5 videos, συνολικά 58')

V3.1.1 Στοιχεία για την δημογραφική εικόνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

(14') <https://www.youtube.com/watch?v=dHUIWJtsRFI>

V3.1.2 Φυγή πληθυσμών κατά τον 14° και 15° αι. (14') <https://www.youtube.com/watch?v=Dshp1kNA2yQ>

V3.1.3 Εγκαταστάσεις νέων πληθυσμών από τους Οθωμανούς: Γιουρούκοι και Κονιάροι.

(9') https://www.youtube.com/watch?v=_7H7pWWuQ-8

V3.1.4 Η μέθοδος του Sürgün. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=VZh-0qHNEU8>

V3.1.5 Προσέλκυση κατοίκων προς επανεγκατάσταση. (9') <https://www.youtube.com/watch?v=u1mli8InPHY>

Διάλεξη 3.2: Εβραίοι, Βλάχοι, Αρβανίτες (8 videos, συνολικά 86')

V3.2.1 Θεωρίες σε σχέση με την έκταση των δημογραφικών αλλαγών. (14') https://www.youtube.com/watch?v=INhnnQLD_kO

V3.2.2 Οι εξ Ισπανίας Εβραίοι. (9') <https://www.youtube.com/watch?v=cBAaQtaGDaM>

V3.2.3 Οι Εβραίοι Dönme. (7') <https://www.youtube.com/watch?v=wyYnD6kXhX4>

V3.2.4 Βλάχοι. (17') <https://www.youtube.com/watch?v=OWxa8847-fQ>

V3.2.5 Αλβανοί, Αρβανίτες. (11') <https://www.youtube.com/watch?v=8eciS3R0glQ>

V3.2.6 Διάχυση Αλβανών προς Νότον. (8') <https://www.youtube.com/watch?v=dRgktfRBLGk>

V3.2.7 Έγγραφα σχετικά με τους Αρβανίτες. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=BYSIGHz58LA>

V3.2.8 Καραγκούνηδες. Σαρακατσαναίοι. (8') <https://www.youtube.com/watch?v=oX6dwOHfpJ8>

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 4: Η λειτουργία του οθωμανικού στρατού και οι Έλληνες (4 διαλέξεις, συνολικά 4 ώρες και 19')

Διάλεξη 4.1: Ο οθωμανικός στρατός: οι Σπαχήδες (5 videos, συνολικά 72')

V4.1.1 Τα άτακτα σώματα. (13') <https://www.youtube.com/watch?v=FlAAIMSVH6g>

V4.1.2 Οι σπαχήδες. (15') <https://www.youtube.com/watch?v=EHWmNaXbqll>

V4.1.3 Οι σπαχήδες και η γη. (16') <https://www.youtube.com/watch?v=KtikxLHZZWs>

V4.1.4 Οι σπαχήδες και οι αγρότες. (13') <https://www.youtube.com/watch?v=INzA-KxK8O8>

V4.1.5 Η προϊούσα παρακμή του σώματος των σπαχήδων. Η ανάπτυξη των ciftlik.

(15') <https://www.youtube.com/watch?v=Pa4xunoo134>

Διάλεξη 4.2: Ο οθωμανικός στρατός: οι Γενίσαροι (7 videos, συνολικά 88')

V4.2.1 Το γενισαρικό σώμα. (11') <https://www.youtube.com/watch?v=bFEc2mKilRY>

V4.2.2 Η θέση των δούλων Καρί Kullari. (11') <https://www.youtube.com/watch?v=QtyM31954c>

V4.2.3 Η πολιτική σημασία του σώματος των Γενιτσάρων. (10') <https://www.youtube.com/watch?v=Z1dIGIsrY4c>

V4.2.4 Πλευρές της λειτουργίας του σώματος των Γενιτσάρων. (9') <https://www.youtube.com/watch?v=ltCPPrytIVM>

V4.2.5 Εκπαίδευση των Γενιτσάρων. Στάσεις απέναντι στο devshirme. (17') <https://www.youtube.com/watch?v=TP298CEXdIY>

V4.2.6 Ήταν οι Γενίσαροι ευτυχείς για το γεγονός ότι ήταν Γενίσαροι; (13') <https://www.youtube.com/watch?v=MslcY6oldcQ>

V4.2.7 Εκφυλισμός του σώματος των Γενιτσάρων. Οι "αγανακτισμένοι". (17') <https://www.youtube.com/watch?v=IGJyl26oUuw>

Διάλεξη 4.3: Ο οθωμανικός στόλος και οι νησιώτες - Πειρατεία και κούρσος στο Αιγαίο (4 videos, συνολικά 39')

V4.3.1 Οι ναύτες του Οθωμανικού στόλου. (10') <https://www.youtube.com/watch?v=AB9FFISWcSk>

V4.3.2 Οι ναυτικές κοινότητες και οι υποχρεώσεις τους απέναντι στον Οθωμανικό στόλο.

(10') <https://www.youtube.com/watch?v=tOptFF0mWKA>

V4.3.3 Πειρατές και κουρσάροι στο Αιγαίο. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=7E54sNncp74>

V4.3.4 Νησιώτες και Μανιάτες πειρατές. (7') <https://www.youtube.com/watch?v=bS3pULnp60g>

Διάλεξη 4.4: Η ληστεία και το σώμα των αρματολών (6 videos, συνολικά 60')

V4.4.1 Λόγοι της ανάπτυξης της ληστείας. (8') <https://www.youtube.com/watch?v=wU-KV9ijmnc>

V4.4.2 Οι κτηνοτρόφοι οι ορεσίβιοι και η ληστεία. (15') <https://www.youtube.com/watch?v=cDsxGG9-gg4>

V4.4.3 Η ληστεία και η ανάγκη λειτουργίας των martolos (αρματολοί). (8') <https://www.youtube.com/watch?v=5jGnMn9fOZw>

V4.4.4 Εξελίξεις στο σώμα των αρματολών. Συγκρούσεις στα βουνά. (15') <https://www.youtube.com/watch?v=RRcfwXZhxow>

V4.4.5 "Κλεφταρματολοί". "Προσκυνήματα". (11') <https://www.youtube.com/watch?v=UfLabqPP8Zc>

V4.4.6 Εξάλειψη της ληστείας σε κάποιες περιοχές στις αρχές του 19ου αι. (3') <https://www.youtube.com/watch?v=7lF6gG0W8-4>

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 5: Η οικονομική ζωή των Ελλήνων, 15ος - 18ος αι. (4 διαλέξεις, συνολικά 2 ώρες και 56')

Διάλεξη 5.1: Το εμπόριο της στεριάς (5 videos, συνολικά 48')

V5.1.1: Η οικονομική ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Pax Ottomanica. (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=MQXYrT05OIo>

V5.1.2 Προϊόντα εξαγωγής. Το εμπορικό Οθωμανικό ισοζύγιο. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=p7g4ee-ueiQ>

V5.1.3 Διομολογήσεις. Προστατευόμενοι. (15') <https://www.youtube.com/watch?v=zerrcVwWfmM>

V5.1.4 Οι συνθήκες του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασάροβιτς (1718) και το εμπόριο των Ελλήνων. (6') <https://www.youtube.com/watch?v=5q40jdoc7Ho>

V5.1.5 Σημεία δράσης των Ελλήνων εμπόρων στην Αυστριακή Αυτοκρατορία. (7') https://www.youtube.com/watch?v=5XTIZpd_8tU

Διάλεξη 5.2: Θαλασσινοί δρόμοι και Διασπορά (4 videos, συνολικά 51')

V5.2.1 Η Ρωσική εμπλοκή στην Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο. Τα οφέλη για την Ελληνική εμπορική ναυτιλία. (16') <https://www.youtube.com/watch?v=AmNr3W5II6E>

V5.2.2 Η κάμψη του Ελλ. εμπορικού ναυτικού μετά τους ναπολεοντείους πολέμους. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=w2ad9V9Pe0U>

V5.2.3 Η ελληνική διασπορά. (10') <https://www.youtube.com/watch?v=JZQhz5xXB5o>

V5.2.4 Εθνοτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις των Ελλήνων στην διασπορά. (13') <https://www.youtube.com/watch?v=wcczOsPee4g>

Διάλεξη 5.3: "κομπανιά", "σερμαγιά", "τσελιγκάτο" (4 videos, συνολικά 43')

V5.3.1 Εμπορικά συστήματα. "Κομπανίες". (8') <https://www.youtube.com/watch?v=nuXPcP9IXXQ>

V5.3.2 "Η σερμαγιά" και το ελληνικό εμπορικό ναυτικό. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=ZbRxS1cbe7c>

V5.3.3 "Το τσελιγκάτο" και οι ορεσίβιοι ποιμένες. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=EjIQRXEuk7E>

V5.3.4 "Τα μπουλούκια" και οι μετακινούμενοι τεχνίτες. (11') <https://www.youtube.com/watch?v=MeacQEifDiM>

Διάλεξη 5.4: Οι συντεχνίες των πόλεων (3 videos, συνολικά 34')

V5.4.1 Οι συντεχνίες ("εσνάφια") των πόλεων. (13') https://www.youtube.com/watch?v=4p5M5B493_A

V5.4.2 Εσωτερική οργάνωση των συντεχνιών. (8') <https://www.youtube.com/watch?v=R4EBg3eQDZY>

V5.4.3 Οι συντεχνίες ως φορείς κοινωνικής πρόνοιας και προσφοράς. (13') <https://www.youtube.com/watch?v=AIDLREr1Wqc>

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 6: Συγκοινωνούντα πεδία: τοπική Αυτοδιοίκηση, Παιδεία (4 διαλέξεις, συνολικά 3 ώρες και 1')

Διάλεξη 6.1: Η τοπική αυτοδιοίκηση: προκλήσεις και λύσεις (4 videos, συνολικά 44') V6.1.1 Η τοπική αυτοδιοίκηση. (8') <https://www.youtube.com/watch?v=HOvVWOUvfk>

V6.1.2 Μορφές τοπικής αυτοδιοίκησης και καθήκοντά της. (15') <https://www.youtube.com/watch?v=ikmaanD78rE>

V6.1.3 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η επίλυση των τοπικών διενέξεων. (11') <https://www.youtube.com/watch?v=JZfMpyzDU2E>

V6.1.4 Η "ταρίφα" της Μυκόνου. (10') https://www.youtube.com/watch?v=S_G64GdBN2U

Διάλεξη 6.2: Όταν η τοπική αυτοδιοίκηση γίνεται πολυσύνθετη. (4 videos, συνολικά 49')

V6.2.1 Κοινότητες με δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια οργάνωση εκπροσώπησης. (11') <https://www.youtube.com/watch?v=7M7f1gcl2qs>

V6.2.2 Οι "κοτζαμπάσηδες" της Πελοποννήσου. (15') <https://www.youtube.com/watch?v=59kh7rOPhWY>

V6.2.3 Τοπικές εντάσεις και συγκρούσεις. (7') https://www.youtube.com/watch?v=aVv8_Nsk_Pc

V6.2.4 Η τοπική αυτοδιοίκηση και η Οθωμανική διοίκηση. (16') <https://www.youtube.com/watch?v=d-w7iPW8860>

Διάλεξη 6.3: Η μακρά πορεία της ελληνικής Παιδείας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας (4 videos, συνολικά 49')

V6.3.1 Η λαϊκή παιδεία. (10') <https://www.youtube.com/watch?v=-kvpmh892s0>

V6.3.2 Η ελληνική παιδεία ως πρότυπο στα Βαλκάνια. (12') https://www.youtube.com/watch?v=0Og_wdJyZv0

V6.3.3 Η ελληνική παιδεία ως γέφυρα γνώσεων από Δύση προς Ανατολή. (14') <https://www.youtube.com/watch?v=4K0vhxhsgpU>

V6.3.4 Περιοδολόγηση της μακρόσυρτης πορείας ανάπτυξης της ελληνικής παιδείας. (13') <https://www.youtube.com/watch?v=s3oSXJMAUbw>

Διάλεξη 6.4: 17ος, 18ος αιώνας: η Ελληνική Παιδεία σε ανάπτυξη (4 videos, συνολικά 39')

V6.4.1 Οι αλλαγές του 17ου και 18ου αι. στην εικόνα της ελληνικής παιδείας. (15') https://www.youtube.com/watch?v=fjT_KOIPDGk

V6.4.2 Η παραγωγή των ελληνικών βιβλίων. (10') <https://www.youtube.com/watch?v=FPe2fe5xblA>

V6.4.3 Βιβλία εμπορικά, βιβλία θρησκευτικά, βιβλία διδακτικά. (9') <https://www.youtube.com/watch?v=08AIZJ8GILY>

V6.4.4 Η εκκλησία, οι συντεχνίες, οι κοινότητες και η παιδεία. (5') <https://www.youtube.com/watch?v=NHxU9bQBT-g>

ΕΒΔΟΜΑΔΑ 7: Συγκοινωνούντα πεδία: Εκκλησία (2 διαλέξεις, συνολικά 1 ώρα και 47')

Διάλεξη 7.1: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι δύσκολες πλευρές. (5 videos, συνολικά 68')

V7.1.1 Οι Οθωμανοί και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. (16') <https://www.youtube.com/watch?v=-ZQXwor8lwA>

V7.1.2 "Αλλαξοπατριαρχίες". (18') <https://www.youtube.com/watch?v=mqkXZfyY1lg>

V7.1.3 Δύσκολες πλευρές της λειτουργίας του Πατριαρχείου. (12') <https://www.youtube.com/watch?v=7beLHnyy-J0>

V7.1.4 Οι σουλτάνοι ως διαμεσολαβητές σε εκκλησιαστικά θέματα. (6') https://www.youtube.com/watch?v=8DdV0_TCU-c

V7.1.5 "Ζητεία". "Συγχωροχάρτια". (16') <https://www.youtube.com/watch?v=RmofEKgTspl>

Διάλεξη 7.2: Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως: οι προκλήσεις του 18ου και του 19ου αιώνα. (4 videos, συνολικά 39')

V7.2.1 Οι προκλήσεις του 18ου αι. και η Εκκλησία: η άνοδος της Ρωσίας. (6') https://www.youtube.com/watch?v=_vFMGY4quCY

V7.2.2 Οι προκλήσεις του 18ου αι. και η Εκκλησία: ο δυτικός Διαφωτισμός.

(15') <https://www.youtube.com/watch?v=IX031Kr8ER4>

V7.2.3 Ο "αναβαπτισμός". Το "κίνημα των Κολλυβάδων". (6') https://www.youtube.com/watch?v=a8xmV64-_vE

V7.2.4 Η εκκλησία: αντίσταση και υποταγή. (12') https://www.youtube.com/watch?v=9wEdcJD3_Gg

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 3ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

10ο αι Εγκαθίστανται Βλάχοι στην Βαλκανική. Η γλώσσα τους παραμένει προφορική ως 18ο αι.

1300 Μεγάλη κάθοδος Ορδόδοξων Αλβανών στην Δυτική Ελλάδα - Πελοπόννησο και Αττική.

14ος-15ος αι Μετακινήσεις πληθυσμών λόγω συγκρούσεων

1326 Πρωτεύουσα Οθωμανικού κράτους είναι η Προύσσα.

1362 Πρωτεύουσα Οθωμανικού κράτους είναι η Αδριανούπολη

1453 Πρωτεύουσα Οθωμανικού κράτους είναι η Κωνσταντινούπολη

β' μισό 15ου αι Δεύτερο κύμα καθόδου Αλβανών στην Ελλάδα

1461 Το 1/3 των κατοίκων της Κορίνθου είναι Αρβανίτες

1492 Εξωση σεφαραδιτών Εβραίων από Ισπανία

14ος-16ος Μετακινήσεις πληθυσμών –

Sürgün 1517 Sürgün για την εποίκιση της Κύπρου

Μεσα 15ου αι - τέλος 16ου αι Pax Ottomanica

1510-1520 Έλευση σεφαραδιτών στην Βαλκανική και Μ. Ασία

αρχές 16ου αι Ιδρύεται το 1ο τυπογραφείο της Οθωμαν. Αυτοκρατορίας από Εβραίους 1612 Αποτυχημένη

εξέγερση Διονυσίου Φιλοσόφου στα Γιάννενα. Απώλεια προνομίων Ιωαννίνων. 17ος αι. Οι σεφαραδίτες

της Θεσ/νίκης γίνονται Μουσουλμάνοι (Dönmeh) 1691 Οι φόροι των Χριστιανών από ομαδικό

μετατρέπονται σε ατομικοί 18ο αι Οι Αλβανοί γίνονται Μουσουλμάνοι

1840 Jacob Philipp Falmerayer . Εγγραψε για την δημογραφική ανάλυση της Πελοποννήσου και αμφισβητεί την καταγωγή από αρχαίους Έλληνες

Ως 1900 Η Αλβανική είναι κυρίως προφορική γλώσσα

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 4ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

αναρτήθηκε [sofkyr](#)

1360 Ίδρυση τάγματος Γενίτσαρων

1389-1402 Σουλτάνος είναι ο Βαγιαζήτ Α Γιλδερμ

15ου αι Οι νησιώτες τοι Αιγαίου γίνονται Πειρατές

1430-1600 Τα αρματολίκια είναι σύμφωνα με τους κανόνες των Οθωμανών

15ος- 16ος αι Ακμή Γενίτσαρων

16ος αι Καλύτερη εποχή Οθωμανικού Ναυτικού

16ο αι Παρακμή Σπαχήδων - Άνοδος Πυροβολικού

Ως 1635 Οι σπαχήδες είναι Μουσουλμάνοι και Μη Μουσουλμάνοι

1635 Σπαχήδες γίνονται μόνο Μουσουλμάνοι
 17ος αι Παρακμή Γενίτσαρων . Αρχίζει η διαφθορά
 17ος αι Αιώνας με την μεγαλύτερη πειρατική δράση
 17ος- 18ος αι Οι αγρότες γίνονται ληστές στα ορεινά
 Ως τα μέσα 17ου αι. Το 90% της Οθωμανικής γής ήταν miri (ιδιοκτησία του Σουλτάνου)
 1630-1640 Αρματωλοί γίνονται κλέφτες - Κλεφταρματωλοί
 Ως 1670 Οι Γενίτσαροι είναι Σώμα Επιλέκτων
 1680 Παρακμή αυτοκρατορίας . Πώληση miri που γίνονται mülk
 Ως 1700 Οι Γενίτσαροι προέρχονται από Μη Μουσουλμανικές οικογένειες
 1700-1826 Οι Γενίτσαροι είναι πιά ένα Χαλαρό σώμα , διεφθαρμένο . Γίνονται πια και εκ γενετής Μουσουλμάνοι Γενίτσαροι
 1700 Ο Δραγομάνος του Οθ. Στόλου είναι Έλληνας Ορθόδοξος
 18ος Αι Οι Έλληνες πειρατές γίνονται κουρσάροι (διατεταγμένοι πειρατές από Ρώσους- Δυτικούς ή Οθωμανούς)
 18ος - 19ος αι Εσωτερικές συγκρούσεις στην Οθωμ. Αυτοκρατ. Τσιφλικάδες
 1804 Αποτυχημένη προσπάθεια του Αλή Πασά να εξαλείψει Ληστεία
 1804-1806 Επιτυχημένη συντονισμένη προσπάθεια Τοπικών Αρχών - Κατοίκων και Οθωμανών για εξάλειψη ληστείας από την πελοπόννησο. Ο Κολοκοτρώνης φεύγει για Ζάκυνθο.
 1826 Διάλυση σώματος Γενιτσάρων

αναρτήθηκε [sofkyr](#)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 5ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

1082 Υπεροχή Ιταλικών Πόλεων στην Ανατολική Μεσόγειο
 1352 Εμπορική συμφωνία με τη Γένοβα
 14ος αι Αντιπαράθεση Τούρκων με Δυτικούς . Αποδυνάμωση προνομίων Δυτικών
 14ος-15ος Μετακίνηση Ελλήνων στην Ιταλία λόγω συγκρούσεων
 Ως 1450 Η Ρωσία είναι μια αχανής αδυνατισμένη από τους Μογγόλους χώρα
 1450 η Ρωσία θεωρεί τον εαυτό της Τρίτη Ρώμη
 15ο αι Ανάκαμψη εμπορίου λόγω *rex ottomanica*
 1535 Διομολογήσεις με Γαλλία
 16ος Αύξηση οθωμαν ναυτιλίας
 16ος αι Η Μαύρη Θάλασσα αποκαλείται Οθωμανική Λίμνη
 1589 Ίδρυση Πατριαρχείου Μόσχας και πασών Ρωσιών
 1592-1783 Στενά Βοσπόρου κλειστά σε κάθε ΜΗ οθωμανικό πλοίο
 16ο αι Ανάκαμψη ελληνικής ναυτιλίας
 16ος-18ος μετακίνηση Ελλήνων στην Ιταλία λόγω εμπορίου
 17ο-18ο αι Το εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας γίνεται από Έλληνες
 17ος-18ος Γράφονται τα πρώτα καταστατικά συντεχνιών
 τέλη 17ου Οι μπερατλήδες γίνονται έμποροι
 1699 Συνθήκη Κάρλοβιτς με ταξύ Οθωμανών - Αυστρίας - Βενετίας
 18ο αι Ο Σουλτάνος στέλνει πρεσβευτές στη Δύση. Η Δύση προσλαμβάνει μπερατλήδες (berat=προνόμιο)
 18ος αι Χρυσός αιώνας ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας και γενικά του ελλ. Εμπορίου
 18ος αι Αυτοκρατωρ Ρωσίας ο Μέγας Πέτρος και αργότερα η Αικατερίνη η Μεγάλη
 18ος αι Σύγκρουση Αγγλίας - Γαλλίας (7ετής πόλεμος για Ισπανική διαδοχή)
 18ος αι Βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία
 18ος αι Συντήρηση σχολείων από συντεχνίες
 18ος αι Μετακίνηση Ελλήνων λόγω εμπορίου σε Βούδα, Πέστη, Λειψία, Βλαχία, Μολδαβία , Ρωσία

1718 Συνθήκη Πασσάροβιτς με ταξύ Οθωμανών - Αυστρίας - Βενετίας
1718 Η Μαρία Θηρεσία εκδίδει άδειες κίνησης εμπόρων
18ος- μέσα 19ου Σημαντικές πόλεις ελλήν εμπορίου : Βούδα, Πέστη , Βιέννη, τεργέστη
β' μισό 18ου αι Κορυφαίο ελληνικό νησί όσον αφορά στο εμπόριο είναι η Ύδρα
18ο-19ο αι Ανάπτυξη εμπορίου ορεινών , παραλίων και μικρών νησιών
1768-1774 Ρωσοτουρκικός πόλεμος - Ορλωφικά
1770 Συνθήκη Κιουτσούκ - Καϊναρτζή
1770-1810 Χρυσή εποχή ελληνικού εμπορικού ναυτικού και εμπορίου ξηράς
1783 Αρση κλεισίματος Βοσπόρου σε ξένα πλοία
1789 Γαλλική Επανάσταση
1794 Ίδρυση Οδησού από τη Μεγ. Αικατερίνη
1816 Κατάρρευση αγοράς Αμπελακίων
Ως 19ο αι Οθωμαν αυτοκρατ. Είχε θετικό ισοζύγιο εξαγωγών
19ος αι Ο αιώνας της Βρετανίας

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 6ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

αναρτήθηκε [sofkyr](#)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 6ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

14ος- 15ος Τα φερμάνια του Σουλτάνου γράφονται στα ελληνικά
1423 Η Θεσσαλονίκη καταλαμβάνεται από τους Βυζαντινούς . Η φρουρά της ανατίθεται στους Βενετούς.
15ος-16ος Σχολεία σε κάποια μοναστήρια μόνο
16ος Ανοδος της Ελληνικής κοινωνίας
16ος-17ος Σε Σύρο , Τήνο πολλοί Ορθόδοξοι γίνονται Καθολικοί
1517 Καθολικό Σχίσμα
1520 Πρώτο εβραϊκό τυπογραφείο εντος της Οθωμαν. Αυτοκρατ.
1562 Η Σάμος αποκτά προνόμια
1592-93 Πρώτη Ιερά Σύνοδος που ασχολείται με την εκπαίδευση
17ος αι Ίδρυνονται σχολεία σε μεγάλες πόλεις - Δράση Κυρίλλου Λουκάρεως
1620 Πρώτο ελληνικό τυπογραφείο εντος της Οθωμαν. Αυτοκρατ.
1627-1927 Σχολή Ιησουητών Νάξου
1647 Ταρίφα Μυκόνου- Πρώτη καταγραφή εθίμων για δικαστική χρήση
1680 Σπουδαία σχολεία (μετέπειτα Ακαδημίες) σε Ιάσιο και Βουκουρέστι
1685-1715 Β' Βενετοκρατία Πελοποννήσου
1700 πρώτο τουρκικό βιβλίο (καραμανλίδικη γραφή)
18ος αι Δυτικοί περιηγητές γράφουν ταξιδιωτικά βιβλία για Ελλάδα
β' μισό 18ου Δράση Κοσμά Αιτωλού
1782 Ελληνική παιδεία διαδεδομένη. Σχολεία παντού
1790 Η πρώτη ελληνική εφημερίδα τυπώνεται στη Βιέννη
τέλος 18ου - αρχές 19ου Αλληλοδιδασκτική μέθοδος στα σχολεία
τέλος 18ου - αρχές 19ου Ανάπτυξη νεοελληνικού θεάτρου

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 7ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

Αναρτήθηκε [sofkyr](#)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 7ΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ

10ος αι Ίδρυση Πατριαρχείου Βουλγάρων

- 14ος αι Ιδρυση Πατριαρχείου Σερβίων
1453 Κατάργηση Πατριαρχείου Βουλγάρων
1459 Κατάργηση Πατριαρχείου Σερβίων
1466 παραίτηση πατριάρχη γεννάδιου μετα την 3η εκθρόνισή του
15ος-19ος Αλλαξοπατριαρχίες (159 θητείες)
15ος-16ος Χειρόγραφα συγχωροχάρτια
1557-1766 Ανασύσταση Πατριαρχείου Σερβίων
1565 Πατριάρχης γίνεται ένας γουνέμπορος
1565-1620 Επαναστατικές δράσεις ιερωμένων. Ιδρυση Sacra Liga στην Ευρώπη
1571 Ναυμαχία Ναυπάκτου
1589 Ιδρυση Πατριαρχείου Ρωσίας
1596 Επιβολή φόρου (δόσιμο) από Εκκλησία προς πιστούς
17ος αι Μεγαλύτερο φαινόμενο αλλαξοπατριάρχιας (54 θητείες)
β μισό 17ου Διαφωτισμός στην Αγγλία
17ος - 1950 Τυπωμένα συγχωροχάρτια
Μέσα 17ου Αποκτούν κύρος οι Φαναριώτες
1701 Φαναριώτες γίνονται Δραγομάνοι του Στόλου
1709 Φαναριώτες γίνονται ηγεμόνες Βλαχίας και Μολδαβίας
1714 Επιβολή φόρου από Σουλτάνο προς Πατριάρχη
18ος αι Αρχίζει αμφισβήτηση του κλήρου από τους λόγιους
Μέσα 18ου Αναβαπτισμός - Κίνημα Κολλυβάδων
1760-70 Διεύσδυση ιδεών Διαφωτισμού στην Ελλάδα
Αρχές 19ου Κλείσιμο κάποιων ελληνικών σχολείων από Πατριαρχείο
1821 Η Εκκλησία παύει λόγιους ιερωμένους με επαναστατικές ιδέες και αφορίζει πρωτεργάτες της επανάστασης
1858 Οι Συντεχνίες ελέγχουν το Ταμείο του Πατριαρχείου και μετέχουν στη διαδικασία εκλογής Πατριαρχη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΟΛΟΓΙΩΝ

αναρτήθηκε sofkyr

sultan	Σουλτάνος
Gazi	(γκαζί) Πολεμιστής Πίστης (τίτλος του Σουλτάνου)
Γιλδρίμ	Κεραυνός (παρατσούκλι του Βαγιαζήτ , σουλτάν το 1389)
σαρία	Ιερός νόμος (Παλαιά Διαθήκη + Κοράνι + Λόγια Μωάμεθ)
Hadj	(χάτζ) Ιερή υποχρέωση Μουσουλμάνου για προσκύνημα Μέκκας
Χατζής	Όποιος έκανε το hadj
Zimmi	(ζιμί) Φόρος προστασίας που πληρώνουν οι Χριστιανοί(ζημήδες)
Cizye	(τσιζιέ) Κεφαλικός φόρος
Haradj	(χαράτζ) Αγροτικός φόρος
Μεντρεσές	μαντράσα Θρησκευτική σχολή
Ιμαρετ	πτωχοκομείο
Χαμμάμ	Λουτρά
Bezesten	carsi Κλειστή αγορά (μπεζεστένι τσαρσί)
Caravan seray	hani Ξενώνας
Sufi	Πιστός της αίρεσης του σουφισμού
tekke	Χώροι διασκέδασης
ulema	σοφός
cadi	Δικαστής (καδής)
cadiasker	Υπουργός Δικαιοσύνης
maktou	Κατ' αποκοπήν φόρος
Καπουδάν	πασάς Υπουργός Ναυτιλίας
Askeri	(ασκερί) Αξιωματούχοι
Reaya	(ρεαγιά) Φορολογούμενος (>17ο αι σημαίνει τον άπιστο)
Yenitsaraga	Αρχηγός όλων των σωμάτων του στρατου
Defterdaraga	Υπουργός οικονομικών (Ντεφτερντάρ αγκά)
Defter	Διφθέρα = δέρμα. Δερμάτινα λογιστικά βιβλία
Beylerbey	Διοικητής Ανατολικού ή Δυτικού Τμήμ Αυτοκρατορίας
Rum	Χριστιανός Ορθόδοξος
Ρούμελη	Ετσι αποκαλούσαν οι Οθωμ. Όλα τα ευρωπαϊκά εδάφη τους
Taifet -millet	Ομάδα θρησκευτική (πχ Χριστιανοί , Εβραίοι κλπ)
Hane	(χανέ) Νοικοκυριό
Pax ottomanica	Οθωμανική ειρήνη (μέσα 15ου- 16ος αι)
yuruk	Νομάδες
koniari	Πληθυσμός που μετακινήθηκε από το Ικόνιο
Yeni sehir	Νέα Πόλη (αποκαλούσαν την Λάρισα)
Sürgün	Υποχρεωτική μετακίνηση πληθυσμών κατ' απαίτηση Σουλτάνου
Σουργκούνηδες	Οι μετακινούμενοι με Sürgün
Ρωμανιώτες	Εβραίοι που μιλούν ελληνικά
Σεφαραδίτες	Εβραίοι της Ισπανίας (μιλούν ισπανικά)
Dönmes	(ντονμέδες) Εβραίοι της Θεσσαλονίκης που έγιναν Μουσουλμάνοι τον 17ο αι
Βαλαάδες	Χριστιανοί που έγιναν Μουσουλμάνοι και μιλούσαν ελληνικά
φάρα	Ευρύτερο σόι στην Αλβανία
Sipahi	(σπαχήδες) Ιππείς
Yeni ceri	Γενίτσαροι - πεζικό
Deli	(ντελήδες) (Τρελλοί) Ατακτο σώμα στρατού
Miri	Δημόσια γή – Ανήκει στο Σουλτάνο
Mülk	Ιδιωτική γή (ανήκει σε ευνοούμενους του Σουλτάνου)
Wakf	(βακούφια) Γη μοναστηριών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων

Timar	(τιμάριο) Μικρό τμήμα γης miri (ως 20.000 ακρες)
Zeamet	(ζεαμέτια) Μεσαίο τμήμα γης miri (ως 100.000 ακρες)
Has	(χασιώτες) (λευκός)Μεγάλο τμήμα γης miri (> 100.000 ακρες)
tassarouf	Η γη γύρω από το κάθε σπίτι στα χωριά
malikiane	Ετήσιοι φόροι
Ciftlik	(τσιφλίκια) Μεγάλες εκτάσεις γης mulk (ιδιωτική)
Ayan	(αγιάννηδες) Τσιφλικάδες
devsirme	παιδομάζωμα
penzik	Μέρος από τα λάφυρα που πηγαίνει στον Σουλτάνο
karikullari	Δούλοι της Υψηλής Πύλης
derven	Στενά
Agem oglan	Γενίτσαροι κατάλληλοι για στρατιώτες
Ic oglan ς	Γενίτσαροι κατάλληλοι για πολιτικές θέσει
Levent mellah	Λεβέντες μελάχδες. Ναύτες που στέλνονταν στον οθωμ στόλο
Bas reis	Ο επικεφαλής των levent
Martolos	Αρματωλός
Μάγγας	Συγγενής του αρματωλού , που πολεμά μαζί του
Berat	(μπεράτι) Προνόμιο (Μπερατλής = ο ευνοούμενος με προνόμια)
σερμαγιά	Συμφωνία για την κατασκευή πλοίου
Παρτσινέβελιοι	Οι μετέχοντες στη σερμαγιά (pars = τμήμα)
Λουφές	Μισθός (λουφάρω = δεν νοιάζομαι γιατί παίρνω μισθό)
buluk	Μπουλούκι. (Ομάδα 5-10 ανδρών)
Esnaf- urfet	Συντεχνία (συνάφι)
Σμίκτης	Βοσκός
Τσελιγκάτο	Τσελιγκας και Σμίκτες
Μάστορας Ι	διοκτήτης εργαστηρίου
Κάλφας	Τεχνίτης βοηθός του μάστορα
Παραπαίδι	Βοηθός του κάλφα
Λόντζα	Γενική συνέλευση της συντεχνίας
Φίλια	ή μαστοριά Φόρος που πλήρωνε ο κάλφας για να γίνει μάστορας
Κάσσα	Ταμείο Συντεχνίας
Γέροντες	, Ονομασίες των ηγετων της τοπικής αυτοδιοίκηση
Δημογέροντες	, Ονομασίες των ηγετων της τοπικής αυτοδιοίκησης
Κοτζαμπάσηδες ,	Ονομασίες των ηγετων της τοπικής αυτοδιοίκησης
Προεστοί	Ονομασίες των ηγετων της τοπικής αυτοδιοίκησης
Ταρίφα	Συμφωνία
κοντενάδος ένοχος	
Βαλιντέ	Σουλτάνα Η μητέρα του Σουλτάνου
Μόρα Βαλεσί	Ο πασάς της Πελοποννήσου
Taraf	(ταραφια) Συμμαχίες , ομάδες εξουσίας
Καραμανλίδικη	γραφή Τουρκικά με ελληνικό αλφάβητο
Αλλαξοπατριαρχία	Αλλαγή προσώπου στον Πατριαρχικό θρόνο
ζητεία	Ερανος
Αναβαπτισμός	Το ξαναβάπτισμα ενός ορθοδόξου που έγινε Καθολικός και θέλει να ξαναγίνει Ορθόδοξος
Sacra Liga	Ενωση ευρωπαϊών Καθολικών φιλοσόφων για την απελευθέρωση της Ανατολής από Οθωμανούς